ILEANA VULPESCU

Carnetul din port-hart

roman

EE

ILEANA VULPESCU

Carnetul din port-hart

Editura Eminescu
Bucureşti 1996

Cuprins

Eternitatea nu pleacă niciodată dintr-o țară. Ea nu părăsește. Ea rabdă și așteaptă.

Eu fac parte dintr-o generație de naivi, pentru care țara asta e singura lor țară. Nu consider că am dreptul la altă soartă decât soarta ei.

(Ileana Vulpescu)

CAPITOLUL UNU

Asemenea multor specialişti din generaţia lui, profesorul doctor Daniel Şerban avea o bună formaţie de generalist, ceea ce-l făcea să procedeze şi la policlinica specială, cu plată, cum procedase o viaţă în spital: să nu trimită bolnavul de la Ana la Caiafa, adică să nu-l poarte din doctor în doctor, când el însuşi ştia şi putea să-l îngrijească, şi-n cazul când nu era vorba de-o problemă chirurgicală.

Pacientul care se afla în faţa lui – un băiat de-aproape şaptesprezece ani, însoţit de maică-sa – ajunsese din întâmplare la «doctorul Şerban», cum îi plăcea profesorului să i se spună. Băiatul reţinuse în ajun bon la «boli interne». Se prezentase a doua zi la consultaţie, dar internistul lipsea. La „Informaţii” voiau să-i restituie banii. Îngrijorată de durerile de spinare pe care le-avea băiatul, mamă-sa a rugat să se transfere bonul la un alt medic; la cine credea asistenta de la „Informaţii”.

* * *

Trecută de vârsta pensionării, muncind încă, pentru a-mplini douăzeci şi cinci de ani de salarizare, Aglae «de la „Informaţii”» ţinea cu medicii bătrâni, locul întâi în preferinţele ei ocupându-l profesorul Şerban, cu care lucrase ani de zile-n spital, la sala de operaţii. Ea ţinea cu doctorii de pe vremea când acelaşi ţi se uita şi-n nas, şi-n gât, şi-n urechi. «Nu ca acuma: cu piciorul drept te duci la un doctor, cu stângul – la altul». «Dacă n-om ţine noi bătrânii unii cu alţii, cine să ţină domnu’ doctor?». «Aglăiţo, dumneata eşti un copil pe lângă mine, aşa că nu te da cu bătrânii», restabilea profesorul Şerban

adevărul, ştiindu-se cu-aproape douăzeci de ani mai vârstnic decât Aglae. Copil născut la ţară, Aglae socotea omul trecut de cincizeci de ani bătrân. Cu picioare scurte şi groase, cu fundul gogoneţ cam în vine, cu privirea niţel încrucişată, într-un obraz care nu era urât, Aglae nu se ţinuse de frumoasă nici la tinereţe. Aparţinea primei promoţii de asistente medicale, ieşită de pe băncile liceului sanitar, înfiinţat după Reforma Învăţământului. Terminase cu 10 liceul, într-o perioadă când absolvenţii cu 10 intrau fără examen de admitere la facultăţi. Părinţii ei, ţărani, aveau opt pogoane-n câmp şi două pogoane de vie. Pogoanele-astea două-i duseseră-n rândul chiaburilor. Şi uite-aşa, Cergan Aglae nu fusese primită la Facultate. Rămăsese asistentă. Între timp, colege-ale ei, care n-avuseseră două pogoane de vie, ajunseseră doctoriţe. Unele, după ce se bătuseră cu pumnii-n piept, în elanuri de-adeziune şi de fidelitate, se răspândiseră prin cele cinci continente. Avuseseră o revelaţie: socialismul, pentru a cărui construcţie atâta se străduiseră, nu era de ele. Îl lăsau moştenire prostimii. Prima promoţie de asistente produsă de liceul sanitar făcuse ravagii, mai ales în rândul medicilor trecuţi de prima tinereţe. O droaie de «nepotriviri de caracter» apăruseră în multe familii, concomitent cu apariţia prin secţii a unor obrazuri proaspete, a unor corpuri mlădioase, cum se cam întâmplă pe la optsprezece-nouăsprezece ani. Această primă promoţie era plină de fete care, provenind din medii cultivate, vorbeau limbi străine. Părinţii acestora, voind să se-adapteze timpurilor şi dându-şi seama că, din cauza originii lor sociale, odraslele nu le-ar fi fost primite la facultăţi, le-ndreptau spre meserii practice. Aglae, care toată copilăria umblase desculţă şi mânase vacile şi oile la păscut, n-avea înaripări de imaginaţie. Cu picioarele ei dolofane bine înfipte-n pământ, cu capul bine-nfipt între umeri, nici la douăzeci de ani nu i-o luase mintea razna. Cumpănise bine ce era şi ce nu era de ea. Socotise că între ea şi colegele ei, singura

competiție în care-avea o șansă era competiția profesională. Aici nu se dădea îndărăt în fața nimănui. Muncită și muncitoare de când se știa, viața de spital i se păruse floare la ureche pe lângă sapa dusă-n spinare de la patru dimineața pe tarla, pe lângă secerat și copilit. Unde-o puneai nu-i pușea și nu crâcnea. Muncea cu tragere de inimă. O regretase toată secția când stătuse cinci ani acasă pentru a-și crește cei doi copii pe care nu voise-n ruptul capului să-i trimită nici la părinții ei, nici la ai lui Costică, bărbatu-său. Costică, băiat de la țară și el (economist, cu facultatea făcută la «fără frecvență», de gura Aglaei) nu umblase după zâna-zânelor. Pe Aglae o cunoscuse-n spital, când fusese odată internat o săptămână, cu-o operație de-apendicită. Îi plăcuse că era la locul ei și se ținea de treabă. «Asta nu sare de gâtul nimănui». Peste trei luni le punea popa pirostriile-n cap. Acum erau bunicii a doi băieți și-a două fete. Aglae și profesorul se-aduseseră unul pe altul la «cu plată». Ea aflase de la cineva din Minister că mai erau locuri la o policlinică specială, cu plată. Se gândise numaidecât la profesorul Șerban și-l anunțase. La rândul lui, profesorul o convinsese pe Aglae să lase clinica, oricât i-ar fi picat acolo, și să-și mai cruțe oasele înaintea pensionării. Aglae venise după profesor, fiindcă de fapt nu se putea-nvăța cu mentalitatea unei bune părți din generațiile mai tinere: vii ultima, pleci prima și ai grijă să nu-ți dea sângele pe nas de-atâta muncă. Se simțea și foarte singură, în spital nemaifiind nicio asistentă de vârsta ei, privită cu-ngăduință și de sus de cele tinere, care mai toate stăteau cu ochii cât cepele pe postul ei, având de adus o prietenă, o rudă, o cunoștință în locul «babei». Profesorul Șerban, ajuns la vârsta pensionării, nu stătuse o zi mai mult în clinica de care-i era legată toată viața. Nu ceruse nicio prelungire. Știa și el, ca și Aglae, câți ochi erau ațintiți spre postul lui, câtă lume număra zilele și orele până la data posibilei lui pensionări. Cum nu-i plăcuse niciodată să dezamăgească oamenii, profesorul Șerban plecase din

clinică în regretele unora şi-n bucuria altora, la fel de sincere. Plecase într-un moment când nici mâna, nici ochii, nici atenţia nu-i slăbiseră, operând zi de zi şi nemulţumindu-se – cu destule celebrităţi ajunse la aceeaşi vârstă – să apară prin sălile de operaţie doar pentru a-şi profera sfaturile ca pe nişte oracole. În spital, profesorul Şerban mai venea acum doar la solicitarea vreunuia dintre chirurgii cărora le pusese bisturiul în mână, printre care se afla şi actualul şef al secţiei. Acesta-l chema pentru că, uneori, voia sincer să-i ştie părerea în câte-un caz complicat; alteori, numai din politeţe. Profesorul ştia să deosebească apelurile pornite din nevoi reale de «politeţurile» care se terminau în jurul unei cafele şi cu taifas. Atunci afla ultimele cancanuri, cum urcau sau coborau cotele profesionale. «Mă-ntreb dacă Dan o să mă mai cheme, după ultima discuţie». Dan Simionescu, actualul şef al secţiei pe care-o condusese profesorul Şerban.

«Te-am văzut la televizor, Dane. Am fost de acord cu toate afirmaţiile tale de ordin profesional...». Urmase o tăcere destul de lungă.

«Să-nţeleg c-am spus şi lucruri cu care n-aţi fost de acord, domnule profesor?». «Dane dragă, dreptul să ne judece numai Dumnezeu îl are. Dar dacă nu spuneai „aşa cum spune tovarăşul Nicolae Ceauşescu, medicina este o ştiinţă foarte importantă”, dacă nu spuneai adevărul ăsta capital şi-atât de original, crezi că te-mpuşcau când ieşeai de pe platoul ălora de la televiziune?».

Profesorul Dan Simionescu roşise până-n vârful urechilor. «Tot e bine dacă mai roşeşte». «Domnule profesor, trebuie să-i dai cezarului ce e al cezarului ca să-i poţi da lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu». «Numai că cezarului i se dă şi partea lui Dumnezeu; şi, ce e mai grav e că i se dă şi când n-o cere». Vorbiseră apoi despre una, despre alta, pentru-a acoperi această pată din conversaţie. Ca şi când ar fi dat cu un strat gros de cremă ca s-astupe un petec de pe-un pantof.

Orice-ar fi făcut foştii colegi pentru a-i menţine profesorului Şerban iluzia eficienţei lui profesionale, acesta se simţea ca o primadonă la pensie, invitată în loja direcţiei la premiere şi la reprezentaţii de gală. În viaţa fiecărui om vine clipa când îşi dă seama că i-a trecut vremea. Profesorul Şerban se uita cu melancolie şi cu-nţelegere la cei care umblau pe lângă el ca pe lângă sfintele moaşte. Şi el umblase tot aşa pe lângă profesorul Bartolomeu, marele lui maestru. Puţine lucruri originale inventă viaţa. Unii, uitând acest adevăr de-o seamă cu lumea, nu-şi reveneau din uimire în faţa actualităţii clasicilor. Profesorului Şerban nu trebuia să-i spună nimeni că trecuse la fostele glorii. Un chirurg ştie că i-a trecut vremea, pe drept sau pe nedrept, când pacientul îl întreabă: «Cine să mă opereze, domnule doctor?»; aşa cum o femeie frumoasă ştie că i-a trecut vremea când nu mai întorc bărbaţii capul după ea pe stradă. Profesorul Şerban se-apucase să scrie un tratat de chirurgie generală; mai întâi, fiindcă i se părea că e păcat să rămână necunoscută atâta experienţă profesională din care o sumă de chirurgi ar fi tras foloase; apoi, pentru că, de când nu mai trebuia să se scoale la cinci dimineaţa ca la şapte să fie-n clinică, timpul se dilatase, i se părea imens. Îi trebuise o perioadă destul de lungă pentru-a se acomoda cu noul lui fel de viaţă. Cel mai greu îi era însă să se-nveţe cu lipsa privirilor pline de speranţă, care se oglindiseră-n ochii lui atâţia ani. Fiecare epocă din viaţa proprie şi din viaţă în general i se părea c-ar fi putut purta un *motto.*

Ani mulţi, anii iubirii lui pentru Smaranda Hangan, iubire neîmplinită, purtau pe frontispiciu *Păduri ce ar putea să fie/ Şi niciodată nu vor fi.* Un semn esenţial, semnul idealului, al aspiraţiei dar şi al eşecului, fiindcă nimic nu te poate despăgubi de ceea ce n-ai trăit. Acuma, alte cuvinte-i aţineau tot mai des calea, trăgând o ceaţă peste cele mai de mult: *Tălăngile – trist/ Tot sună dogit/ Şi tare-i târziu/ Şi n-am mai murit...* «Chiar, tare-i târziu».

* * *

Pacientul, un băiețandru care-n curând urma să-mplinească şaptesprezece ani, avea «zona zoster». Profesorul Şerban îi inspirase încredere mamei băiatului, cucoană trecută de patruzeci de ani, care, deşi măruntică şi subțirică, avea o guşă impozantă, brăzdată de-o droaie de mărunte zbârcituri. «Ce frumos şi eufemistic i se spune guşii ăsteia la femei *„colanul Venerei”».* În câteva minute, profesorul aflase povestea unei familii. Cum doamna măruntică-şi crescuse cei doi băieți fără ajutorul nimănui, afară de-al bărbatului, care făcea şi el ce putea, dar nici nu gătea, nici nu spăla, nici nu călca. Mama doamnei, în loc s-o ajute pe ea cu doi copii, stătea la cealaltă fiică a ei care n-avea copii, în schimb avea un bărbat tare năzuros şi autoritar, în fața ăstuia stând smirnă şi soacră şi nevastă. Bărbatul doamnei de față lucrase la Interne şi se pensionase de boală. Băiatul cel mare nu intrase la facultate. Îl aşteptau să vină de la armată, de la Mediaş, de la aviație. Nu mai pridideau cu pachetele, fiindcă mâncarea pe-acolo, de... Şi-acum mai făcuse şi Miki, Mihai, «zona zoster». Profesorul Şerban explica totdeauna pacientului în ce-i consta boala. Numai celor care nu mai aveau mult de trăit le fabrica un diagnostic fantezist. Tânărul Miki n-avea de ce să se teamă. Avea o boală banală, frecventă în ultima vreme, datorită, probabil, stresului.

— Ce să ne mirăm, domnule doctor! Toată iarna am avut în casă între 7 şi 10 grade. Şi cum să mai pui ceva de-ncălzit când e 3 lei kilowatul? Ce venituri să ai ca să-ți dea mâna?

Profesorul Şerban dădu din cap a pagubă. «Zona zoster» nu era boală primejdioasă, dar durata, durerile, ca şi starea generală proastă n-aveau cum să fie-nlăturate.

— Răbdare, Miki. În ce clasă eşti?

— Într-a unşpea, la «mecanică».

— Şi ce-ai de gând să te faci?

— Ofiţer. Dar de Miliţie. Şi vreau să fac şi Dreptul.

— Îţi urez aşa să fie.

Mama băiatului dădu din cap dubitativ.

— Să vii săptămâna viitoare să te văd din nou. Cu-acelaşi bon.

Profesorul îi întinse băiatului petecuţul de hârtie. Tocmai voia să strige «următorul», când intră Aglae-n cabinet.

— Domnu' doctor, a venit aia cu ciorapii cu vărsat-de-vânt, ştiţi dumneavoastră care.

Aglae desenă în aer ceva ce s-ar fi tradus prin lungă, slabă şi zăludă.

Ciorapii cu «vărsat-de-vânt» erau «ultimul răcnet»: cu buline, cu flori, cu arabescuri, în fine cu tot felul de chiznovături.

— Aha!

— Zice că are zece kile şi că să i-o luăm pe toată. De data asta, cu-o sută cincizeci. Fără os.

— Dumnezeii mamii ei!

— Parcă eu zic altfel?

— Tu câţi bani ai la tine?

— Trei sute-n cap.

— Şi eu tot cam atâta. Mă duc la doamna doctor Andreianu să văd dacă ne poate da ceva.

— O să vrea şi dânsa.

— O să-i dăm, şi gata.

— Nici nu ştiu cum e: bucăţi mari, pungi de-un kil. Că e-ngheţată tun. Asta-i problema.

— Cum o fi, cum n-o fi, o luăm. Mă pupă nevastă-mea.

— Eu nici n-o gust, o duc toată la amărâţii ăia de copii.

Pentru Aglae, oricine nu putea să stea la cozi şi-avea nevoie de ajutorul altuia pentru aprovizionare era un amărât.

«Biata Aglae, are o viziune alimentară asupra lumii. Cum să n-o ai când bate vântul prin magazine? Eu ce

viziune am?». Cu cât trăia, cu-atâta profesorul Şerban îşi făcea mai puţine iluzii despre lume şi despre sine. La urma urmei, de ce să nu fi recunoscut că pe lângă atracţia posturii de ascultător «picaresc» al atâtor poveşti câte îi e dat unui medic să audă, la «cu plată»-l mânase şi speranţa de-a-şi face nişte relaţii utile, relaţii «socialiste», fără de care viaţa era aproape de neconceput.

* * *

Trecută de şaptezeci de ani, Marina Şerban, nevasta profesorului, hotărâse să nu se-aşeze la cozi mai lungi de circa treizeci de persoane, drept care se mulţumea să mănânce te-miri-ce şi mai nimic. «Vreau să mor în patul meu. Nici la Aiud, sub etichetă de drept-comun, nici în vreun spital de psihiatrie, declarată nebună, fiindcă numai nebunii nu-nţeleg binefacerile regimului. Nu vreau să fiu adusă-n stare să spun public ce cred». De când ieşise la pensie, neavând nici nepoţi nici strănepoţi de crescut, înţelegea să facă lucruri pe care, din cauza lipsei de timp, nu şi le putuse-ngădui: să citească pe săturate, să vadă muzee, expoziţii, să meargă la concerte, la spectacole, în excursii. De când fusese reclamată, nu se ştie de cine, că face chiuretaje, reclamată şi anchetată de Miliţie, îşi încuiase tensiometru şi stetescop şi cu toate că era greu de crezut că cei din cartier, pe care-i îngrijea de-o viaţă pe gratis, i-ar fi făcut asemenea denunţ, Marina Şerban nu mai accepta să consulte şi să-ngrijească pe nimeni: «nici morţi de i-aş vedea», cum spusese sub impresia întrevederii cu organele de Miliţie, care-o luaseră cu maşina lor, dar o trimiseseră acasă pe picioare, cu troleibusul, treaba ei cum, o privea. «Noi nu credem tot ce scrie în denunţ, dar vă sfătuim să vă potoliţi», i se spusese patern la Miliţie, după ce i se controlase trusa care conţinea un tensiometru, un stetoscop, un tub cu nitroglicerină, două fiole de „Piafen” şi două de

„Cerucal”. Marina Şerban fusese luată, «invitată» la Miliție chiar din uşa apartamentului, în clipa când se-ntorcea de la un bolnav. Chestionată pe loc de unde venea, dăduse adresa şi numele persoanei consultate, atrăgându-le atenția celor doi locotenenți, cum arătau legitimațiile lor, că era vorba de un cardiac şi cu-o nevastă bătrână ca şi el; şi nici ea sănătoasă. Tot ce le lipsea era o sperietură. Dacă mai târziu oamenii-n chestiune fuseseră cercetați, Marina Şerban nu ştia. Oricum, față-n față cu ea nu fuseseră puşi. După ce i se luase trusa, pentru a fi scotocită, se vede treaba de niscaiva superiori sau de niscaiva experți, fusese lăsată s-aştepte într-o sală unde nu mai era loc pe bănci de-atâta populație de culoare, mai ales femei care-şi alăptau puradeii. De miros ce să mai vorbim. Vorbeau țigăneşte-ntre ei, aşa că doctorița nu le putuse afla păsurile. O măsuraseră odată din cap până-n picioare şi-atât. Sigur nu se-ncadra-n aceleaşi articole ale *Codului penal* cu-ai lor.

Din uşa apartamentului Marinei Şerban şi până la Miliția Capitalei, cei doi locotenenți nu schimbaseră nici cu ea nici între ei nicio vorbă. Unul fluiera din când în când câte-un crâmpei din *Una paloma blanca.* Marina Şerban avea principiul de-a trata oamenii cum o tratau. Se uitase tot timpul pe fereastră, ignorându-i pe locotenenți. Nu-ncercase-n viața ei să capteze bunăvoința cuiva. Colțoasă din fire, singura concesie pe care le-o făcea semenilor era să se stăpânească şi să se uite-n altă parte când, de fapt, le-ar fi crăpat capul. Locotenenții n-o lăsaseră să-i scrie bărbatului ei niciun mesaj şi nici să intre-n casă. «Vigilenți, ce mai». «Conspirativi». Să fi fost inițiativa lor, să fi fost dispozițiile superiorilor sau înaltele principii ale instituției? Ce importanță avea. Oricum, «băieții», cu un cuvânt foarte des folosit de-o vreme-ncoace, se «orientaseră». Doctoriței Şerban îi fusese dat să vadă mulți «orientați» lăsându-şi morga şi-ncrederea-n ei în pragul cabinetului şi, la cea mai mică bănuială că

valoroasa-le viață le-ar fi fost în primejdie, pleoştindu-se ca vrejul de arşiță, umili ca şi când umilința ar fi putut îmblânzi, «umaniza», boala pe care medicul putea doar s-o constate şi să-ncerce s-o supună.

Locotenenții se dăduseră jos şi vorbiseră ceva-ntre ei. Deşi pricepuse că excursia se terminase, Marina Şerban rămăsese nemişcată, aşteptând dispoziții. Unul dintre locotenenți deschisese, într-un târziu, uşa maşinii.

— Ce faceți, nu coborâți?

— Am aşteptat să-mi spuneți. Am mare-ncredere-n limbajul articulat – strică ea o vorbă.

Şi iar tăcere până-n sala de aşteptare suprapopulată.

Într-un târziu îi venise rândul la comandant.

— Şerban Marina.

Trecuse-atâta vreme de când n-o mai strigase nimeni ca la armată.

— Bună ziua.

Într-un alt târziu, colonelul, un domn spre cincizeci de ani, cu ochelari, cu părul cărunt, cu mutră chiar intelectuală, ridicase ochii dintr-un dosar şi, fără să-i răspundă la salut, îi făcuse un semn să ia loc. Ar fi putut face semnul de la-nceput. «Protocolul autorității – protocolul umilirii». Şi-l amintise pe fostul ei şef – şef pentru o perioadă foarte scurtă – pe răposatul profesor doctor-docent Voicu Marin. «La fel te poftea şi el. După ce făceai un rând de varice».

— Tovarăşa Şerban, vă aflați la noi în urma unui denunț.

O voce baritonală moale, fără nimic vulgar.

«S-au schimbat boierii. Gata cu punctele, acum *luăm* jurişti!».

Marina Şerban tăcea.

— Sunteți denunțată că practicați ilegal medicina şi că faceți chiuretaje.

Ea tăcea mai departe.

— Ce-aveți de spus în fața acestor acuzații?

— Mai întâi ce-nțelegeți dumneavoastră prin «a practica ilegal medicina»?

— Adică a da consultații clandestine la domiciliul bolnavilor şi la al dumneavoastră.

— Şi eu care mă gândeam că «a practica ilegal» înseamnă să practici ceva pentru care n-ai calificare obligatorie.

— *Studiile* nu vi le contestă nimeni. Numai *dreptul* de-a practica.

— Domnule colonel (se hotărâse Marina Şerban să vorbească, fiindcă pierderea de timp i se părea sărăcia omului, ca şi vorba multă), vreau să vă spun că de când eram internă şi până-n ziua de azi am răspuns la orice solicitare a unui om bolnav. Sunt convinsă că nu mi-am făcut decât datoria de medic. Cineva care practică ceva clandestin nu merge cu geantă-n mână, în văzul tuturor.

— Şi cât încasați pentru datoria asta şi pentru geantă?

Pe sub glasul baritonal, moale, cu inflexiuni de om şcolit, începea să sune goarna Miliției.

— În denunț nu scrie?

— Vrem s-auzim ce spuneți dumneavoastră.

O ironie plictisită, blazată, acompania glasul baritonal.

— Nimic. Deşi n-o să mă credeți. Întrebați pe oricine dintre bolnavii pe care-i văd cât sau ce mi-a dat.

— Şi-atunci pentru ce-o faceți?

Se uitase peste ochelari la inculpată cu un reproş ironic.

— Aşa cum sunt oameni care cred în Dumnezeu, sunt şi unii care cred în menirea lor pe pământ. Mi-ar părea foarte rău ca punctele noastre de vedere să nu coincidă.

— Nu considerați că până la pensie ați avut destul timp să vă-ndepliniți «menirea»?

— Un medic seamănă dintr-un punct de vedere cu artiştii. Atât cât e-n două picioare şi-n toate mințile nu se pensionează decât oficial: dintr-un post, nu din profesie. Cred că lui Sadoveanu şi lui Arghezi nu le-a spus nimeni «nu mai scrieți, fiindcă sunteți bătrâni».

— Doamnă doctor, unde-i lege nu-i tocmeală. (Colonelul părea să-şi retragă ironia din glas şi din ochi, ba chiar s-o regrete.) Chiar dacă daţi pe gratis consultaţii şi dacă noi nu credem ce scrie-n denunţ în privinţa chiuretajelor, vă sfătuim să vă potoliţi. Lăsaţi oamenii pe seama medicinei în vigoare: există policlinici, dispensare, spitale, „Salvare”.

— Nu vă urez s-aveţi parte de ele, dar cui m-a denunţat îi urez să aibă parte.

Vorbele Marinei Şerban, blestemul ei pe şleau, contrastau atât de mult cu tonul detaşat, elevat chiar, de parc-ar fi rostit o litanie, încât colonelul tresări, ca bătut de-un gând rău-prevestitor. Se uită la ea ca la o cobe.

În momentele grele ale vieţii, Marina Şerban îşi trăda totdeauna obârşia rurală. Deşi cultivată, vorbind două limbi străine, trăită o viaţă la oraş printre intelectuali, nimic nu-i clintise credinţa-n blestem ca-ntr-o uriaşă putere mai întâi de prevestire, apoi de atragere a unor forţe obscure a căror invocare nu rămânea niciodată fără efect. De câte ori viaţa făcea ca unuia căruia-i menise ca a rău să păţească ceva, nu se sfia să spună: «blestemele mele, săracele!».

— Noi v-am spus ce-aveam de spus şi vă rugăm să ţineţi seama de sfaturile noastre, cum şi noi ţinem seama că vă aflaţi pentru prima oară la noi. Nu spuneţi nimănui că aţi trecut pe la noi. Sunteţi liberă.

— Atâta vreme cât nu sunt în puşcărie, într-adevăr. Bună ziua.

Făcuse stânga-mprejur, ca la armată, lăsându-l pe colonel cu dosarele lui şi cu pluralul maiestăţii.

Trecuse din nou prin sala de aşteptare parcă şi mai plină decât înainte. Un plutonier şuşotea ceva cu un ţigan. Marina dăduse uşor drumul trusei din mână. Se aplecase cu-ncetinitorul să şi-o ridice. «Dă-ne pe-unul c-un kil de aur şi te duci acasă», căuta plutonierul să-l convingă pe ţigan, care protesta că n-avea de unde. «Miliţia poporului» chiar împărţea cu hoţii şi cu

bişniţarii, chiar organiza spargeri, cum se şoptea prin lume? Îşi făcuse repede şi foarte discret semnul crucii. În fine se văzuse-n stradă. Dăduse cu ochii de-o limuzină neagră cu număr mic, din care coborâse un civil. Părea de-ai casei. *«De nimica nu mi-e frică/ Numa' de-o maşină mică,/ Vine noaptea, te ridică»,* îşi amintise un cântecel al frumoşilor ani '50. Aşa-l ridicase pe bietul Mitică Băncilă şi pe câţi alţii. «Doamne, om mai scăpa noi vreodată?».

Deşi afară de bărbatu-său, de fiu-său şi de noră-sa nu pomenise nimănui de-ntâmplarea cu forţa publică, în cartier se răspândise cât ai clipi vestea că doctoriţa Şerban fusese anchetată pentru chiuretaje. Momentul plecării ei din uşa apartamentului, cu «pază personală», putuse fi surprins de vecina de vizavi, doamna Gărdescu, profesoară pensionară, care alte distracţii decât televizorul, uitatul pe fereastră şi pe vizetă n-avea. «Cu pensia pe care-o are, vai de capul ei, nici la cinema nu se poate duce». Cum oamenii se tem de orice legătură cu cineva care în vreun fel ar putea contraveni legii, brusc tot cartierul se făcuse sănătos şi n-o mai solicitase pe doctoriţa Şerban. Destui ziceau: «Ce i-o fi trebuit, dom'le? Pensie bună are, bărbatu-său e şi la „cu plată". Un băiat îi e-n „Refege" cu familie cu tot, altul – doctor aici, la casa lui. Ce i-o fi trebuit?».

Marina Şerban, nebănuitoare din fire, nu dăduse pe nimeni vina denunţului. Să-l denunţi pe doctorul care te scutea de cozi pe la bonuri, de «atenţii», era de necrezut, mai ales că printre cei pe care-i îngrijea nu se afla niciun psihopat, pasibil de mania denunţurilor, a anonimelor. Cine ştie care dintre pacienţii ei povestise inocent, faţă de-o ureche vigilentă, că era-ngrijit acasă de-o doctoriţă pensionară; sau poate că fusese iniţiativa vreunuia dintre miliţienii care făceau de pază la căminul de studenţi străini de la colţul străzii? Cel cu paguba e şi cu păcatul. Chiuretajele poate că erau un adaos al Miliţiei, ca să fie masa mai bogată. Presupuneri şi iar presupuneri. «Ce au ăştia „genial" e că te fac să bănuieşti

şi pe Sfântul Duh. Nu-ţi mai vine să deschizi gura faţă de nimeni. De când am mai auzit la „Europa” şi „amintirile” drăguţului ăla de Pacepa a intrat şi mai rău groaza-n oameni. Nu trebuia să fii Mafalda ca să ghiceşti cine era colonelul Leonte. Dacă oameni ca ăsta „colaborează”, ce să mai zici de nişte amărâţi...».

După ce socotea pe fiecare deasupra oricărei bănuieli, îl bănuia pe fiecare-n parte; şi-n rechizitoriu trecea tot ce făcuse ea de-a lungul anilor pentru cel în cauză. Socotea mai departe că-şi făcuse datoria pentru care fusese învestită, însă o neagră amărăciune-i copleşea sufletul, care nu fusese scutit nici de nori veniţi pe căile obişnuite ale vieţii. Fără să spună, fiindcă pentru mintea obişnuită a oamenilor ar fi sunat a ipocrizie, nu se putea mângâia că fiu-său cel mare emigrase. Iar cel de-al doilea se luase de băutură: alt motiv de tristeţe. Nu vorbea cu nimeni despre aceste lucruri. În împrejurările de faţă se simţea umilită. În repetate rânduri fusese umilită de câte-un om în parte; acum – de nişte oameni în numele unei instituţii din sistemul de represiune «care-avea să ţină cât clasele-n societate». Aşa propovăduia marxismul. În trecut fusese umilită de organele represive ale medicinei, fiindcă nu ştia cum să-i numească pe Voicu Marin *etcomp.,* care-şi arogaseră toate drepturile, în chip de monarhi absoluţi peste sănătatea publică. I-ar fi căzut bine ca, în împrejurările de-acum, cei care-i erau obligaţi de ani şi ani să fi venit s-o-ntrebe deschis ce i se-ntâmplase. Dăduseră sau nu crezare unor presupuneri, nimeni n-o «deranjase» nici măcar cu un telefon. Stăteau cu toţii-n expectativă. Peste vreo lună – timp suficient ca românul să uite şi ca să se lămurească precum că doctoriţei nu i se-ntâmplase nimic şi că, deci, fusese vorba numai de vorbe – lumea din cartier îşi aduse iară aminte că avea fel de fel de şubrezenii şi telefonul doctoriţei Şerban începu să zbârnâie din nou. La fiecare apel, ea răspundea invariabil: «Am fost denunţată că dau consultaţii clandestine şi că fac chiuretaje. Denunţată şi anchetată de Miliţie. Îmi pare

rău, nu mai consult pe nimeni». Unul nu-şi mai revenea, jucând toți comedia mirării.

Recomandarea Miliției cu privire la tăcerea asupra «întrevederii» doctorița o-ncălca, deoarece nu făcuse niciun jurământ de credință instituției sus-amintite. Era bine ca lumea din cartier să ştie adevărul, ca să nu mai insiste. «Am fost sfătuită să mă potolesc». «Şi noi ce ne facem, doamnă?». «Există policlinici, dispensare, spitale, „Salvare”. Vă doresc mult bine şi sănătate». Şi punea receptorul în furcă. Alții, mai perseverenți, cereau consultații prin telefon. «Eu nu tratez bolnavul la distanță. Nu sunt taumaturg. Vă rog, nu insistați». Şi-n felul ăsta, Miliția-i oferise o libertate pe care singură n-ar fi fost niciodată-n stare să şi-o câştige: pensionarea ei *de fapt.* Înainte de «eliberare» – la urma urmei, ce, 23 August nu era sărbătoarea națională a României? – cum numea ea momentul cu Miliția, destui pacienți se purtaseră abuziv, şi nu o dată, chemând-o pentru fleacuri la ore la care mai tot omul doarme; o chemaseră mai ales cupluri de oameni în vârstă, care n-aveau pe nimeni pe lume. «Înțelegeți-ne, doamnă doctor, noi nu ne-avem decât unul pe altul». Deşi îi înjura în gând, doctorița Şerban răspundea la apelul lor, înțelegându-i şi-nțelegând, dincolo de beteşugurile de la mai toate vârstele, ce boală grea şi amară era bătrânețea; ca şi singurătatea, grea şi fără leac. Şi-acum, dacă-n vecini sau oriunde ar fi fost vorba de-o urgență reală, şi-ar fi călcat numaidecât pe suflet şi, fără să-i pese de-o nouă eventuală-ntrevedere cu organele forței publice, ar fi alergat să fie de-ajutor.

Fiecare om, analizându-şi viața, ajunge, vrând-nevrând, la nişte concluzii asupra vieții în general, asupra propriei vieți, asupra impulsurilor şi-a sentimentelor care-au dominat-o.

Fără să fie de-un optimism debordant, răbdătoare, tenace şi păstrând tot timpul într-un ungher de suflet speranța în mai bine, Marina Şerban trebuia să recunoască, făcându-şi bilanțul vieții, că sentimentul

major al concluziilor sale era dezamăgirea. În momentele când uita să se supravegheze, pe chipul ei, care de obicei nu arăta nici şaizeci de ani, apărea expresia unei ulcerări ce nu ținea doar de moment. Nu se plângea de nimeni şi de nimic. Spre deosebire de majoritatea oamenilor de vârsta ei, care, cu cât li se-apropie funia de par, cu-atâta devin mai grijulii cu sănătatea, chiar când nu e precară, Marina Şerban, cu fiecare zi devenea mai indiferentă față de viața ei şi de viață-n general. Deşi, ca tot românul, ar fi vrut să trăiască măcar o zi după Ceauşescu, sufletul îi era copleşit de-un dor de moarte. «*Niciodată toamna nu fu mai frumoasă/Sufletului nostru bucuros de moarte*». Venise vremea să-nțeleagă dorința de eliberare, de înălțare a cugetului şi-a sufletului dincolo de robia contingentului. Nu pomenea nimănui de dorul acesta aproape voluptuos. Sacralitatea nu trebuia desacralizată. Erau gânduri care nici măcar în umilitatea spovedaniei nu-ncăpeau. Țineau de sacralitatea sufletului. Nici măcar Dumnezeu nu trebuia să le-audă.

Marina avea o tensiune de nou-născut, vedea şi-auzea perfect, durerile reumatice o-ncercau când şi când ca pe toată lumea, iar de cardiopatia ischemică nu-i păsa nici cât de-o bătătură; mai întâi, fiindcă era firească la vârsta ei; şi-apoi, pentru frumoasa promisiune a unei morți repezi şi fără chinuri, pe care-o fac bolile de inimă. Nu-i era teamă nici de boală, nici de singurătate. Avea o neabătută-ncredere-n soartă. «Ce ți-e scris în frunte ți-e pus». Toată seninătatea-n viață de-aici i se trăgea. Ce rost avea să-ți faci griji pentru ceea ce nu depindea de tine? Desigur, nu trebuia să stai cu mâinile-ncrucişate, însă nici să nu dormi de grijă că rişti a greşi ceva ce putea fi greşit dincolo de voința ta. Ca urmare a acestor păreri, toată viața muncise cât o ținuseră puterile şi nu se eschivase de la nimic. Se purtase ca şi când şi-ar fi clădit destinul cu propriile mâini, deşi nimic n-o clintise din credința că marile evenimente-ale unei vieți erau de mult prevăzute,

hotărâte. Cum ar fi putut lipsi dintre ele naşterea şi moartea? Credea, la fel, într-o viață de-apoi. Fiindcă altfel lumea ar fi părut ilogică şi fără finalitate morală. Ea avea o minte şi-un suflet de țăran. Analizându-se, fără-nduioşări şi fără indulgență, socotea că-mbătrânise – fizic şi moral – cuviincios. Uscățivă la față, brună cu piele albă, vremea nu făcuse asupra ei ravagiile pe care-adesea le face asupra obrazurilor ce, la tinerețe, arată ca piersica pârguită. La corp, deşi formele nu-i mai erau aceleaşi, greutatea-i rămăsese cea de la treizeci de ani. Moral nu i se rosese frâul într-atât încât să lase cusururile chiar slobode, fără putință de-a le stăvili. Spre deosebire de-atâtea suflete pe care vremea le-nmoaie în asemenea măsură încât uneori în unii moşnegi e greu să bănuieşti zbirii de la tinerețe. În unele glasuri plângărețe, glasurile de tunet învățate numai să dea porunci, spre deosebire de ele, sufletul ei nu-şi slăbise chingile. Nu-şi surprindea înduioşări nici pe chip, nici în glas, nici în suflet. Asprimea de la tinerețe se asprise şi mai mult. Înțelesese totdeauna mult, dar aprobase puțin. N-ajunsese chiar ca personajul lui Strindberg din *Dansul morții,* căpitanul, căruia nu-i puteai pomeni un nume fără ca el să nu zică «un tâmpit». Dar nici departe nu era. În judecățile asupra oamenilor nu se lua pe sine unitate de măsură, ci lua bunul-simț, etalon din bătrâni, pe care niciun progres nu-l scosese din uz. Spre deosebire de căpitanul lui Strindberg, ea-şi păstra părerile pentru sine. Evita să spună ceea ce nu crede. Cu toată elocvența de neegalat, tăcerea era parte constitutivă a minciunii. Nu mai plânsese de când nici nu se mai ținea minte. Nici la vii, nici la morți. Sub privirea ei, chiar indulgentă, sub tăcerile ei atotcuprinzătoare, bărbatu-său, Daniel Şerban, se simțea ca un bondar străpuns de-un bold şi studiat la microscop.

— Înainte vorbeai mai mult, observa el din când în când, obosit şi chiar îngrijorat de tăcerea ei.

— Înainte mă găseam datoare să particip la stabilirea

sau la restabilirea adevărului, acum nu mai am asemenea ambiții. Mi-am dat seama, destul de târziu, ce-i drept, că lumea e asta care este şi-ți oferă două posibilități mari şi late: ori s-o iei aşa cum e, fie că eşti, fie că nu eşti de acord cu ea, şi ca urmare să-ncerci să-ți afli pacea interioară; ori să te spânzuri. Mi se pare mai demn să trăieşti decât să te spânzuri. Ai nevoie de mai mult curaj şi de mai multă abnegație. Schimbarea lumii... ce schimbare dacă o fac tot oamenii?

Şi iar se-aşterneau tăceri fără ostilitate, care nu ştiai ce-ascund. Daniel Şerban, în primul moment, dimineața, când dădea cu ochii de Marina, simțea un fel de jenă, un fel de inconfort.

Într-o lume plină de suferințe de tot felul, de toate dimensiunile şi care n-aveau nimic de-a face cu ipohondria, Marina Şerban n-ar fi spus nimănui că suferința ei majoră era imperfecțiunea lumii. Nu voia să-i scandalizeze pe cei copleşiți de suferințe la vedere şi care n-aveau timp să se gândească la metafizica suferinței. Să vorbeşti, de pildă, de libertate spirituală într-un regim al genocidului organizat... La 5 grade explică-i omului că nu e liber spiritual. Îi era de-a dreptul ruşine să vorbească despre imperfecțiunea lumii şi nici nu voia să-l mânie pe Dumnezeu.

Pentru Marina, cea mai mare durere fusese moartea lentă a părinților ei, împuținarea lor fizică, dependența lor de alții, într-un cuvânt *umilirea* lor: umilire cum numai viața ştie s-aducă, deposedându-te încet-încet de toate câte ți le dăruise. Gheboşați de-o viață trudită, cu mâinile şi cu picioarele noduroase şi strâmbe ca nişte cioturi, abia mai purtându-şi trupul nevolnic, ani de zile însemnaseră pentru ea cel mai trist spectacol din câte-i fusese dat să vadă.

Atunci se depărtase de bărbatu-său. Indiferența lui față de suferințele părinților ei o duruse mai mult decât infidelitățile lui conjugale. Acelea erau păcate bărbăteşti, țineau de trup: indiferența era păcat grav, care ținea de suflet. Dacă Marina ar fi discutat la timp acest subiect

cu bărbatu-său, dacă şi-ar fi vărsat *atunci* paraponul, poate fisura dintre ei nu şi-ar fi depărtat atâta marginile. Morala ei se-ntemeia pe vorbe populare, pe adevărurile pe care le sintetizau acestea. Dragoste-cu-sila nu se putea. Dacă toți anii cât bătrânii ei scădeau şi piereau el nu găsise de cuviință o singură dată să meargă la țară împreună cu ea, ca să le facă şi lor inimă-bună, ce era de vorbit? Părinții ei n-o aveau decât pe ea. Fără să fi spus o singură vorbă cu care să-şi învinuiască ginerele, Marina simțise cât îi rodea pe bătrâni că o dată nu-l văzuse satul călcându-le pragul. Să nu se fi gândit el niciodată cât de strict erau codificate relațiile de familie la țară? Şi nu numai cele de familie. Daniel Şerban, până ce-şi începuse profesia de medic, îşi petrecuse mai toate vacanțele la Cernați, la moşia bunică-sii, Luxița Bantaş. Nu putea invoca ignorarea obiceiurilor săteşti. Inteligența, spiritul de observație şi neobosita lui curiozitate erau argumente-mpotriva acestei ignorări. Nu putea fi vorba decât de-o neglijență cu sau fără voie. De indiferență, categorie atât de cuprinzătoare, îmbrăcând forme atât de variate. Şi părinții lui erau bătrâni şi nevolnici şi-n acelaşi timp cu-ai ei. Părinții lui mai aveau doi copii afară de el, un fiu şi-o fiică. Aceasta, măritată cu viitorul (pe-atunci) profesor doctor Dinu Serafiotti, fiind o natură sensibilă, demoralizată de spectacolul pe care i-l ofereau părinții decrepiți, venea doar din când în când să-i vadă, aducându-le ceva de mâncare şi ceva bani, totdeauna grăbită şi debordată de treburi foarte importante. Greul îl duceau Costana – slujnica, mai târziu nevasta lui Matei – şi Marina. Marinei i se rupea sufletul s-o vadă pe Costana spetindu-se cu bătrânii, după ce venea din altă casă unde muncise câte zece ore pentru a se-ntreține pe sine şi-n bună parte şi pe «domnul» Matei, pictor decadent pe vremea aceea.

Cu toată inteligența lui, Daniel Şerban punea răceala Marinei pe seama infidelităților lui de soț. Altminteri, la nimeni pe lume nu ținea mai mult decât la ea. Nimeni

nu-i era mai indispensabil. Nici nu se putea gândi ce-ar fi fost viața lui fără Marina. Deci, infidelitățile lui erau de vină, credea el. De unde se vedea câtă dreptate-avusese moralistul când spusese că nimeni nu e nici atât de bun nici atât de rău pe cât pare. Parafrazându-l, Marina-şi zicea, gândindu-se şi la bărbatu-său, că nimeni nu e nici atât de deştept nici atât de prost pe cât pare. Oamenii se-nşală unii pe alții şi tot aşa de mult unii asupra altora şi, destul de des, asupra celor cu care o viață trăiesc alături.

Într-un climat în care multă lume nu vedea altă cale de mântuire decât emigrarea, Marina Şerban nu-ndrăznea să spună cuiva că cel mai mare eşec al vieții ei i se părea plecarea lui fiu-său, Mihai, în „Refege". Dintre toate mamele care-aveau copii plecați, ea şi noră-sa, Sânziana, erau cele mai nemângâiate. Amândouă-şi vedeau investiția majoră a vieții lor şi-a atâtor generații din neamul lor ducându-se pe apa-sâmbetei. Oricât de rău ar fi ajuns țara asta, oricât s-ar fi lucrat dibaci şi perseverent la pervertirea ei, la macularea ei morală, chiar să nu i te simți dator cu nimic şi să nu-ți mai pese de soarta ei... Mai rău de-atât nu se putea. Regimul nu distrusese doar material poporul. Avusese el grijă: la-nceput, tratând patriotismul drept «naționalism şovin», apoi, printr-o deşănțare de limbaj, făcându-l pe om să nu mai poată auzi cuvântul «patrie» fără să vadă imaginea paranoicului şi steagul partidului, îl făcuse să nu mai închine niciun gând de fidelitate țării. Exterminase această idee. În valul imens de «scapă cine poate», țara era un concept desuet. Erai aproape luat în râs să mai pomeneşti de ea, slab de minte să mai crezi în ea şi să-ți mai legi de ea viața, speranța şi mai ales principiile. De bine-de rău, Marina şi Sânziana mai aveau fiecare câte un copil în țară. Tudor era cel mai năpăstuit. Fosta lui nevastă plecase cu fiul lor tocmai în Statele Unite. El – alt copil n-avea.

Marina-şi vedea de gospodărie ca totdeauna. Trei

țigănci între şaisprezece şi treizeci de ani, Roxana, Luminița şi Meta, erau principalele ei furnizoare. Aprovizionare sporadică. Până nu de mult venea Mița o dată-de două ori pe săptămână la curățenie. Îi părăsise, fiindc-avea de crescut un nepot.

Când reuşea să facă mâncare mai consistentă şi să lase frigiderul mai asortat, Marina Şerban îşi lua rucsacu-n spinare, câteva lucruri de schimb, nişte conserve şi-o pornea-n drumeție. Îşi propusese, cât aveau s-o țină puterile, să bată țara-n lung şi-n lat.

Bărbatu-său îi oferise totdeauna maşina, dar ea o refuza. Voia să-l scutească de enervările mersului cu mijloacele de transport în comun. La vârsta lor, cel mai important lucru era să-şi crute nervii. Ştiind cât de mult îl rodeau pe bărbatu-său neregulile din comportamentul oamenilor, cu-atât mai mult cu cât îşi reprima nemulțumirea şi nu crâcnea, Marina se-aşeza ea la coadă la benzină. În timpul cozilor tricota. Lecturile-i plăceau în vârful patului, fără bruiaj de claxoane, fără bruiajul unor voci iritate care de multe ori revărsau şuvoaie de mitocănie.

Într-o zi, la benzinăria din spatele Teatrului Național, între maşina ei şi cea din față lăsase spațiu pentru două maşini. Trebuia loc pe unde să poată circula maşinile care-şi aveau garajul sub teatru. Vine unul fălcos, cu-o ceafă de taur, în costum, cu vestă, cu cravată, şi-şi postează maşina în spațiul lăsat de Marina. Ea coboară din maşină şi se-apropie de individul cu mutră de activist.

— Domnule, nu v-ați dat seama că eu am lăsat spațiul dintre mine şi maşina dinainte pentru garajul de sub teatru?

— Dacă eşti proastă, cucoană, te priveşte.

Îi pierise graiul. I se ducea sângele din vine şi-o apucase tremuratul. Abia izbutise să se ducă-napoi în maşină. Nu-şi mai amintea ce-i trecuse prin minte. Ştia doar că țâşnise din maşină cu andrelele şi cu ghemu-nfipt în ele şi-i deschisese ăluia portiera cu un

gest de *killer* venit să execute.

— Domn'e, fiindcă tot eşti dumneata aşa de deştept, ia pune-mi şi mie ulei la maşină.

— Da, cum să nu.

Şi se dăduse jos cât ai clipi.

Marina-l păzise ca un vătaf. Nu mai deschiseseră gura nici unul nici altul. Seara, Marina luase două „Rudotele" şi două „Nitrazepame". «Ne-om mai reveni noi vreodată? Om mai intra vreodată-n rândul oamenilor?». Zece zile nu mai ieşise din casă. Nici *„România liberă"* n-o mai citise. Nici foaia de la mijloc a ziarului care măcar pe-o parte era adevărată. Cine murea – murea, cine vindea – vindea.

Nu se-aşeza la cozi mari. Fiindcă acolo era totdeauna dezordine. O demoraliza să vadă cum se dezlănţuia ce este mai hidos în om. Nici să vadă ciurdele de ţigani cum dădeau lumea la o parte şi se-aşezau în faţă nu mai putea. În ea creşteau valuri de ură. Mai rele decât tensiunea şi decât colesterolul. Se temea şi de reacţii verbale nedorite. Cumpăra totul la speculă, şi gata. Avere dacă nu făcuseră până la şaptezeci de ani, sigur n-aveau să mai facă. Şi, la urma urmei, pentru cine? Ca şi noră-sa, Sânziana, Marina devenise cvasi vegetariană. Gătea carne pentru Daniel, iar Sânziana pentru Tudor. «Ce viaţă frumoasă! Ce preocupări înalte! Totul e bine gândit, bine pus la punct. Abrutizarea prin frig, prin cozi e sigură. Cine să se mai gândească la suflet, la idealuri. Nu mai e timp de metafizică. Să te mai gândeşti la condiţia esenţială a omului, la drama trecerii timpului, la proiectarea gândului, la memorie, la atitudinea faţă de viaţă, de moarte? Ce, de asta ne arde nouă?!».

Apăreau «miracole» terapeutice, tratamente cu-atât mai miraculoase cu cât erau la-ndemâna oricui: chefir, frunze de aloe, clătitul gurii cu ulei (dimineaţa pe nemâncate); mai de curând, aşa-zisele ciuperci japoneze, frumoase, translucide, îţi venea să ţi le-nşiri la gât. «Bieţii oameni». Diversiuni populare mărunte şi nevinovate. Oricum erau mai liniştitoare decât ştirile

despre taberele de terorişti din Făgăraş, despre drogurile capturate de noi şi vândute-n Occident tot de «noi», despre ucigaşii cu plată pe care-i închiriam altora. «Daniele, te rog nu-mi mai spune absolut nimic. Prefer să nu ştiu. Ce se vede mi-ajunge». Oroarea avea asemenea dimensiuni, încât uneori simplul fapt de-a-ți ajunge la cunoştință îți depăşea puterea de-a-ndura. Mitică Băncilă îi povestise, în mare taină, câte ceva din viața lui de prizonier în Rusia. La un moment dat ea ieşise din cameră să verse, nu de silă, ci de groază.

* * *

Să te faci că te bucuri pentru că ți s-au dus copiii în locuri de care te despart mii de kilometri şi-un paşaport – cu toate alergăturile pe care le implică şi cu tot bunul-plac al autorităților – nu e şi asta chefir, aloe, ulei, cristal japonez?

Ca să ducă ei o viață ca oamenii. Ca să le fie lor mai bine şi mai uşor. Şi ție – părinte?

Ori de câte ori Marie-Jeanne Serafiotti vorbea despre fetele ei – amândouă-n Elveția – ai fi zis că idealul vieții îi fusese să le crească pentru a le trimite cât mai departe de părinți. Ori de câte ori vorbea despre fetele ei – şi numai despre ele vorbea şi despre Elveția – frate-său, Daniel Şerban, încerca să-i mai taie din clan, atrăgându-i atenția că el nu crede în fericirea părinților cu copii plecați, oricare ar fi fost avantajele copiilor acolo unde se aflau.

— Când faci copii, nu-i faci pentru tine, ca să te oblojească la bătrânețe, faci nişte oameni în lume şi n-ai dreptul să dispui de viața lor.

Când o auzea, profesorul Şerban se gândea la replici de femei fatale: «E viața mea, fac ce vreau cu ea, o trăiesc cum îmi place, indiferent cine ce-ar zice!». Uite că apăruse şi-o specie de mame fatale! «Săraca de tine, Marie-Jeanne, te iartă Dumnezeu că nu ştii ce spui. Degeaba ai bărbat doctor, că tot nu ştii ce-nseamnă

patul de spital pentru omul care n-are pe nimeni decât personalul puțin, ocupat şi despre a cărui bunăvoință şi conştiinciozitate uneori e bine să nu mai vorbim. Nu ştii ce-nseamnă să ți se deschidă uşa doar când se dă cu bromocet pe jos; când ți se-aduce mâncarea şi ți se pune pe noptieră – o poți mânca ori nu, te priveşte; şi când ți se-aduce medicația, ce şi câtă ți se-aduce – o iei, n-o iei, treaba ta. Săraca de tine, cum nu ştii tu că nici banii nu folosesc la nimic, iar ce-ai fost nici atât. „Soția profesorului doctor Serafiotti”. Rahat. Eşti domnul profesor doctor cât viața altuia depinde de tine, pe urmă nu mai eşti nimic». Dac-ar fi crezut în fericirea soră-sii – fericire! – i-ar fi spus toate lucrurile astea, dar aşa, la ce bun? Şi, la urma urmei, de ce să-l scoți pe om din prostia, din iluziile şi chiar din simularea sa. Dacă nu dăunează nimănui?

Spre deosebire de Marie-Jeanne, Marina nu vorbea despre fiu-său, Mihai, despre noră-sa şi despre nepoții din „Refege”, decât dacă era-ntrebată; iar la fotografiile pe care le primeau de la ei se uita numai singură. Era destulă lume – din ce în ce mai multă – cu copii plecați. Față de cei din categoria lor socială care-şi aveau însă copiii-n țară şi-o duceau precum bine se ştia, Marina se simțea ca făcând parte dintr-o «mafie». Să vorbească despre copiii ei, care evident o duceau mai bine decât copiii din țară ai oamenilor – ceea ce nu era greu – i se părea nelalocul său. Avea un sentiment de desolidarizare față de-o cauză care-ar fi trebuit să fie-a tuturor. Să-i spui cuiva care nu mai spera nimic, să-i spui că eşti amărât fiindcă ți-a plecat copilul în Occident semăna a ipocrizie, a ieftin premiu de consolare pentru cei care deschideau în fiecare dimineață ochii peste «epoca de aur». Oamenii deveniseră atât de bănuitori şi de invidioşi. Te invidiau şi pentru un pachet de unt, pentru simpla presupunere că o duceai mai bine. Şi urau adânc, visceral. Acumulau ura ca pe-o avere. «Ura şi terorismul, arma săracului». Marina se privea pe sine. În viața ei nu şi-ar fi-nchipuit câtă ură avea

s-adune-ntr-însa. Când se strecurase boala asta-n sufletul oamenilor? Marina credea cu tărie că omul n-are dreptul să ia ceea ce nu poate da înapoi: viața. Ei bine, avea un şir de «candidați» pe care i-ar fi omorât fără nicio tresărire. «Un popor atât de bun şi de iertător. Prea bun, prea iertător, prea primitor. Ce-au putut face ăştia cu noi ca să ne-nrăiască atâta?».

* * *

În zece ani de când plecase Mihai, Marina mersese o dată-n „Refege”, o lună. Se purtaseră toți fără cusur, dar ea hotărâse că n-avea să se mai ducă niciodată pe la ei. Se mulțumea să-i vadă vara, când veneau la Schitu. Daniel se ducea la ei din doi în doi ani. În anul când nu se ducea el, mergeau cuscrii, Marioara şi Iancu Stein. Aceştia, într-un an îşi vizitau fiica, în „Refege”, într-altul, fiul, în Israel. «Şi-au făcut de dragoste şi copiii ăştia. N-au stat în România cu părinții. Stau acum. Eu am să-i scutesc». Marina le scria conştiincios în fiecare săptămână: banalitățile care să n-o pună-n contradicție cu «organele». Din „Refege”, Marina plecase cu-o stare de jenă – un sentiment de vinovăție chiar n-avea – pentru nişte discuții cu care s-ar fi putut să le răcească sau chiar să le strice copiilor nişte relații atât de greu închegate între ei şi nişte familii de nemți. Pentru a cinsti un musafir, în „Refege” – ca şi la noi, pe vremuri – gazdele dădeau o masă cu mai multă lume. În cinstea Marinei, Myriam şi Mihai invitaseră patru cupluri, nemți cu toții, două de arhitecți, colegi cu ei, două de vecini; doamnele vecine n-aveau slujbă; soțul uneia lucra la FAO, al celeilalte era profesor de lingvistică romanică la o universitate. Domnul Binder, profesorul, fusese de vreo zece ori în România. Vorbea remarcabil româneşte. Se arăta entuziasmat de ospitalitatea românilor, de inteligența, de cunoştințele lor, cel puțin în mediile pe care le cunoscuse. Un lucru nu-nțelegea; cum puteau românii să ofere mesele pe care le ofereau când, pe de

altă parte, se plângeau că mor de foame.

— Doamnă, toată lumea se descurcă-n România. E-un asemenea sistem de relații – eu te servesc pe tine, tu mă serveşti pe mine – că toată lumea se descurcă.

— Domnule profesor, pentru mesele care vi s-au întins dumneavoastră, oamenii ăia şi-au luat mâncarea de la gură pentru-o lună. Evident, dacă erau oameni obişnuiți şi nu nomenclatura, care se-aprovizionează de la magazine speciale. Păcat că n-ați fost invitat în nicio familie de muncitori sau de țărani; țărani care stau la toate cozile din Bucureşti ca să-şi încarce un sac de pâine. «Relațiile», spuneți dumneavoastră. Deci speranța regimului este corupția, fiindcă asta reprezintă «relațiile». Cred că un neamț de-al dumneavoastră definea stalinismul – asta-ntre cele două războaie mondiale – drept un regim al crimei, temperat de neglijență. Domnule profesor, dacă singurele speranțe ale unui popor au ajuns să fie corupția şi neglijența, cred că mai rău de-atâta nu se poate.

— Doamnă, teoretic nu vă contrazic, dar practic toată lumea se descurcă.

— Domnule profesor, câtă umilință, câtă josnicie şi-njosire a ajuns să cuprindă verbul ăsta să nu mai vorbim. Vai de bieții români!

— Doamnă, românii au început să aibă un fel... de manie: se consideră cel mai nenorocit popor din lume.

— Dar şi sunt! Dumneavoastră uitați că românii sunt un popor european. Raportați-i la popoarele europene. Sigur că dacă ne raportați la Biafra, la Sahel, nu suntem noi cei mai nenorociți din lume. Dar dacă vă gândiți că-n România sunt săli de operație în care e-o asemenea temperatură iarna încât în jurul mesei se pun casolete cu spirt medicinal şi li se dă foc pentru a creşte cu câteva grade temperatura ca să nu-ți moară bolnavul în timp ce-l operezi, poate că nu ne-ați mai socoti atât de «maniaci». Şi ăsta-i un biet amănunt.

— Asta nu poate fi decât un accident.

— Dacă spuneți dumneavoastră din Germania,

înseamnă într-adevăr că este un accident!

— Doamnă, probleme sunt peste tot. Credeți că noi n-avem? Credeți că numai foamea şi frigul de care se plâng românii sunt probleme? Eu aş da, noi am da orice ca să vedem Germania unificată. Am răbda şi de foame şi de frig.

— Dați-mi voie să nu vă cred! Ați răbda cât? Ani de zile, fără nicio perspectivă, fără nicio speranță? Iertați-mă, dar nu vă cred!

— Dumneavoastră nu ştiți ce-nseamnă ca un popor să fie despărțit.

— De ce nu ştiu? Basarabia şi Bucovina nu sunt despărțite de România?

— Dar nu e-acelaşi lucru!

— De ce? Fiindcă numai în Germania sunt oameni? Fiindcă numai Occidentul există, interesează?

— Fiindcă e-o situație mult mai dramatică.

— Domnule profesor, să ştiți că nenorocirea altuia nu te consolează de nenorocirea proprie. Occidentul de mult ne-a făcut cadou ruşilor, de când a-mpărțit lumea: de la Teheran şi de la Yalta. Noi trebuie să mulțumim din inimă nu doar Partidului ci şi lui Roosevelt şi lui Churchill. Pentru dumneavoastră, occidentalii, noi suntem un divertisment. Occidentul are nevoie mereu de câte-o jucărie nouă: Soljenițîn, Siniavski, Daniel, „Solidarnosti”. Jucării noi: cum s-a-nvechit nițel una, gata cu ea la gunoi. Estul Europei, pentru dumneavoastră e un *clip,* un mic *show* de televiziune.

— Mamă, sunt atâtea probleme şi-aici, problema asta a unificării, problema şomajului, problema alienării – copiii la 16-17 ani pleacă de la părinți, încercase Mihai să dreagă busuiocul.

— Cum ar pleca şi-ai noştri dac-ar avea unde. Văd că sunt atâtea drame şi-n Germania, drame pe care n-am căderea şi nici dreptul să le contest, că mă-ntreb, una peste alta, de ce-ați mai plecat voi din România...

— Dacă e-aşa rău în România de ce nu vă revoltați, de ce nu faceți nimic? interveni soția domnului de la FAO.

— Doamnă, dumneavoastră sunteți nemțoaică?

— Da.

— Dacă m-ar fi-ntrebat așa ceva o suedeză, o daneză – în fine, oricine altcineva decât dumneavoastră care sunteți nemțoaică – nu m-aș fi mirat. Dar dumneavoastră, nemții, cum de nu v-ați revoltat împotriva lui Hitler? N-o să-mi spuneți c-ați fost toți naziști, c-ați fost un popor de criminali...

— Erau alte condiții, alte vremuri, răspunsese doamna, după ce mai întâi înghițise de câteva ori în sec. Și-apoi, să știți, Hitler a venit la putere cu un foarte bun program social. Cu asta a atras massele.

— Și la noi, comuniștii au venit cu un program la fel de bun, aș zice aidoma cu-al lui Hitler. Vorbeați de condiții și de vremuri. Dictaturile fac oricând și oriunde același lucru. Anihilează orice drept civil al omului, până la anihilarea fizică.

— Dar cu ungurii cum este? întrebase doamna.

«M-aș fi mirat să n-ajungem și-aici!».

— Adică?

— Sunt îngrozitor de persecutați de când românii le-au luat Transilvania.

— Doamnă, mai întâi, în România nimeni nu este mai persecutat decât românii. Dacă aveți un pic de răbdare să m-ascultați, o să aflați că românii nu *le-au luat* ungurilor Transilvania, ci *și-au luat înapoi* Transilvania de la unguri, ea fiind a românilor. Nu vă acuz că nu știți istoria Transilvaniei, mai ales că noi, românii, nu facem nimic pentru ca ea să fie cunoscută. Doamnă, în anul 106 după Cristos, romanii de la Roma au cucerit Transilvania, teritoriul ei, și alte regiuni locuite de-un popor numit dacii. Dacii sunt strămoșii românilor, nu ai ungurilor. Din amestecul dacilor și-al romanilor am ieșit noi, românii. Între 270 și 273 după Cristos, sub presiunea năvălitorilor barbari, romanii și-au retras legiunile și administrația la sud de Dunăre, lăsând provincia în care se aflau din 106; lăsând-o să se descurce singură. Ungurii au venit din Asia în Panonia,

Ungaria de azi, abia la sfârşitul secolului 9. Din secolul 11 şi până la începutul lui 14, Transilvania a fost colonizată cu unguri, cu saşi, rudele dumneavoastră, adică saxoni proveniţi din nordul Saxoniei, şi cu secui, *siculi* – o populaţie de origine turcică, se pare – venită din Răsărit în Europa centrală o dată cu ungurii. Aşa a-nceput dominaţia ungurilor în Transilvania. Românii au fost şi sunt populaţia majoritară în Transilvania, iar Transilvania s-a alipit României la dorinţa ei, a Transilvaniei, în urma primului război mondial. În 1940, sub presiunea lui Hitler, România a fost obligată să cedeze ungurilor o parte din Transilvania, pe care-n 1944 şi-a luat-o înapoi pe calea armelor. Ne-am luat înapoi, noi, românii, ce era al nostru. Nu ştiu dac-aţi auzit că-n 1944 ungurii au deportat, în lagărele *dumneavoastră* de exterminare, toţi evreii precum şi foarte mulţi români din Transilvania ocupată. Din 140-150.000 de evrei şi din câţi români, Dumnezeu-ştie, s-au întors câteva sute. Că au împuşcat şi copii mici din patru sate româneşti tot atunci, cred de asemenea că nu ştiţi. Dar să lăsăm ce ne-au făcut o mie de ani. Nu poţi să-i acuzi pe cei din zilele noastre de ce-au făcut nici străbunii şi nici chiar părinţii lor. Ar însemna să procedăm ca-n comunism: să le facem dosare de cadre şi, implicit, să-i facem responsabili pentru trecut. Să vorbim de ce se-ntâmplă acum. Le e rău lor, dar nici nouă nu ne e mai bine, doamnă.

— Dar ce bine ştiţi aceste lucruri! se mirase profesorul Binder. Dumneavoastră sunteţi din Transilvania?

— Nu. Le ştiu fiindcă aparţin unei generaţii pentru care Ţara şi istoria Ei erau foarte importante. Apoi, fiindcă am socotit de datoria mea să-mi împrospătez cunoştinţele asupra unei probleme atât de la modă şi de controversată în Occident; şi, după cum se vede, bine-am făcut!

— Doamnă, intervenise soţia domnului de la FAO, dacă este aşa cum pretindeţi dumneavoastră, de ce

toată lumea ştie că Transilvania este a ungurilor?

— Din două motive, doamnă. Din vina românilor, care nu fac nimic ca să se ştie că Transilvania este românească, pe de o parte. Şi, pe de alta, din cauza propagandei inteligente şi susținute, prin care ungurii de pretutindeni nu obosesc sa spună că Transilvania e a lor, mizând pe lipsa de informare şi pe superficialitatea publicului care, de când e lumea, îl crede pe cel care țipă mai tare. Ungurii îşi susțin cu vehemență punctul de vedere în publicații şi sub semnături de prestigiu, din Ungaria şi din emigrație, în limbi de circulație internațională.

— Şi dumneavoastră, românii, de ce nu ripostați dacă ei n-au dreptate?

— Pentru a nu-i ofensa. Regimul comunist în general, cel din România în special, are drept consens tăcerea. Ungurilor li se răspunde firav şi sporadic, în câte o gazetă literară pe care o citesc câteva mii de români din România. În socialism nu se minte, nu se fură, nu există dezaxați, hoți, criminali, nu deraiază trenuri, nu cad avioane şi nici catastrofe naturale nu au loc. Şi e bine să nu supărăm pe nimeni, indiferent ce-ar spune despre noi. Ne purtăm tot timpul ca nişte delincvenți.

— Doamnă, lăsând la o parte considerentele istorice, ungurii se plâng de groaznica lor stare actuală.

— Se plâng fiindcă ei au o Ungarie care să-i asculte. Păcat că se plâng numai în calitatea lor de minoritate şi nu în aceea de cetățeni români pur şi simplu. Ei îşi raportează nivelul de trai la nivelul Ungariei, nivelul civic la nivelul Ungariei. Românii nu trăiesc mai bine decât ei, dar în numele nostru n-are cine să se plângă. Vă rog să-mi arătați o singură dictatură în care o duce bine cineva, majoritar sau minoritar. Spiritualitatea e distrusă sistematic, fie că e-a majorității, fie că e-a minorității. Şi ungurilor şi românilor li se distribuie tot atâta foame, tot atâta frig, tot atâta frică. Dacă până-n 1956, lumea ştia sau nu despre unguri, din 1956 au câştigat stima întregii lumi. E greu însă ca două nații să

uite o mie de ani de istorie comună, în care s-au schimbat raporturile de subordine, acumulându-se multe nemulțumiri de-o parte şi de alta, ca şi erorile. Într-o asemenea conviețuire, cel mai important este spiritul de toleranță şi respingerea diversiunilor. Nimeni nu este total vinovat, dar nici total inocent. Important mi se pare, minoritar fiind, să fii solidar cu majoritatea în sânul căreia trăieşti. Cred că sunteți de acord cu mine. V-am plictisit destul. Vă rog să mă iertați.

— Doamnă, nu se lăsă soția domnului de la FAO, pot să cred că, mă rog, dumneavoastră vă cunoaşteți istoria mai bine decât un străin, dar statistici UNESCO arată situația dezastruoasă a natalității la ungurii din România.

— Doamnă, în România, natalitatea este mai scăzută chiar decât cea mai scăzută din vestul Europei. Ceea ce dovedeşte că oamenii au o conştiință politică şi că nu se-nmulțesc la-ntâmplare. La țară chiar, găseşti rar trei copii într-o casă, afară de unele secte religioase, şi de nişte sate catolice din Moldova. Țiganii, în schimb, se-nmulțesc la fel ca şoarecii. Nicio statistică oficială nu le dă numărul real. Cam astea ar fi aspectele natalității. Mortalitatea infantilă este aproape egală cu mortalitatea infantilă din țările lumii a treia. Cât îi priveşte pe unguri, având posibilitatea să-şi procure anticoncepționale din Ungaria – pilule, sterilete etc. – îşi pot planifica natalitatea, cel puțin în anumite pături sociale. Nivelul general de viață fiind atât de scăzut în România, nu văd ce i-ar îndemna să vrea copii mulți. Despre unguri nu se poate spune că n-au o conştiință politică. De-aceea nu mai vor copii. Ca şi românii.

Doamna se uitase la profesorul Binder şi la soția lui ca şi când voia să-i ia martori: martorii unei mistificări. Din privirea schimbată-ntre ei, Marina Şerban pricepuse că nu credeau o iotă din cele auzite.

Marina nu se scuzase față de copii pentru faptul că nu se purtase ca o rudă săracă şi modestă, cum s-ar fi cuvenit cuiva din Est, căruia şi Estul şi Vestul îi

interziceau cu acelaşi zel cuvântul. Pe nimeni nu interesa adevărul. Adevărul celor mici era marginalizat în societatea oamenilor, în societatea naţiunilor.

Nici copiii nu-i reproşaseră vehemenţa cu care-şi susţinuse punctele de vedere, ignorând «feutrajul», surdina, atât de apreciate de occidentali în orice conversaţie. Conversaţia ideală – în Est şi-n Vest – era, fără tăgadă, cea care nu spunea nimic. Iacătă un punct comun între dictatură şi democraţie.

Marina abia aştepta ziua plecării-n ţară.

La aeroport o condusese doar Mihai. Era dimineaţa, zi de lucru. Făcuseră drumu-n tăcere. Şi unuia şi altuia le treceau prin minte gânduri pe care dacă nu şi le spuneau li se părea că nu era nicio pagubă. Marina era sigură că din tot ce-ar fi avut ea să le spună pe ei nu-i mai interesa nimic. «Cortina de Fier» nu era o figură de stil. Era o realitate cumplită. O ghilotină care decapita orice comunicare de la suflet la suflet. Pe Marina Şerban o despărţise definitiv de familia ei din Vest. Îşi luase rămas-bun de la Mihai, pornise spre poarta de-mbarcare. Se-ntorsese brusc.

— Prefer simulanţii de-acasă... Rămâi sănătos, Mihai.

«La asta să servească bună-starea? Numai la asta? La superficialitatea relaţiilor dintre oameni, la repudierea oricărui efort de gândire, de-nţelegere? Sau poate noi, cei din „lagăr”, să fi devenit atât de susceptibili, de intoleranţi faţă de cei care duc o viaţă normală? Ne sunt datori cu ceva? Cu o mie de ani de năvăliri barbare pe care le-am îndurat, cărora le-am împuţinat valurile ca s-ajungă mai obosite-n Occident. La asta ţi se poate răspunde: fiecare cu soarta lui. Într-adevăr. Occidentalii ni se par nouă opaci faţă de comunism... Bun. Nouă. Dar nişte mari gazetari ca Raymond Aron, ca Jean-François Revel ce fac altceva decât să se zbată să spargă peretele ăsta de opacitate?».

Atât de tristă nu mai fusese de multă vreme. Ar fi vrut ca restul vieţii să şi-l petreacă-n avion. Îi era atâta de urât să se vadă acasă! În viaţa ei nu i se păruse lumea

ceva mai cleios şi mai insalubru. «Unde să te mai duci, Doamne?». Pe Mihai şi pe Myriam chiar nu-i mai interesa ce se-ntâmpla-n partea năpăstuită a lumii? Sau îşi impuneau un scut de protecție aşa cum unii nu se duc la-nmormântări fiindcă «le face rău»?

* * *

De toate eşecurile ei din viață, Marina Şerban pe sine se acuza. Pe vremea când o-nşela bărbatul, numai ea fusese vinovată; nu ştiuse să fie destul de tandră, destul de amuzantă şi de neprevăzută! Nu ştiuse, în fine, să facă din viață un spectacol care să te țină tot timpul cu sufletul la gură. Fusese o biată nevastă, o mamă şi-o doctoriță. Când, spre cincizeci de ani, iubise şi ea un bărbat, n-avusese nici tăria de-a se purta aşa fel încât acela să nu ştie, nici curajul de-a merge până la capăt în iubire. «O dobitoacă», se felicita Marina, de câte ori îşi amintea cea mai importantă «aventură» sentimentală a ei. Se purtase ca o liceană speriată. Şi-i mai spusese şi lui bărbatu-său, care n-avea cum să ştie că iubirea ei nu se consumase. Din tot acest episod un singur lucru nu regreta: de a-i fi-ncărcat lui Daniel memoria cu-o amintire, pentru atâtea «amintiri» cu care i-o-ncărcase el. Nu se mândrea cu fidelitatea asta nici față de alții şi nici în sinea ei. Parcă-i sărăcise aria de cunoaştere: se simțea ca țăranul care n-a ieşit niciodată din satul lui. Judecate retrospectiv, faptele îi apar fiecăruia cu alte dimensiuni, faptele şi imaginația. Fără să vrea, se-ntâlnea uneori cu obiectul fostei iubiri, un om de vârsta ei, care-mbătrânise frumos, ca toți cei care nu se gârbovesc şi nici nu se-ngraşă. Vederea lui, sărbătoare pe vremuri, acum se-nscria-n banalitatea cotidianului. Totul se uită, ce ai trăit şi ce n-ai trăit. Mai la tinerețe o izbise o frază din jurnalul lui Tolstoi care povestea că parcă-şi aducea aminte că fusese-ndrăgostit de câteva ori, în schimb nu uitase nimic din munca lui de zi cu zi. La vremea când iubise ea, calendarul începea cu-acea

iubire. Cu ziua când se cunoscuseră, cu vorbele pe care le rostise fiecare, cu orice nouă-ntâlnire, cu fiecare cuvânt, privire, zâmbet, subînțeles. Chiar dacă-şi mai amintea vag crâmpeie din acest calendar peste care trecuseră parcă milenii, totul era cenuşiu şi devalorizat. Ca perlele, a căror strălucire se stinge dacă n-au căldură animală şi lumină şi care, oricum, se pare că la vreo patru sute de ani după ce-au părăsit scoica-mamă, se-ntunecă, le păleşte strălucirea şi mor.

Pe Daniel nici nu-şi mai amintea că-l iubise. Îl prețuia şi azi cum îl prețuise de la-nceput. Cu toate păcatele lui, continua să-l respecte. Ar fi putut spune că pentru dânsa, Daniel îşi pierduse individualitatea, într-atât făcea parte din propria ei viață. Dar despre dragostea care cu timpul se transformă într-o mare tandrețe ea n-ar fi putut vorbi. Aşa ceva ei nu i se-ntâmplase.

Amintirea iubirii o vizita din ce în ce mai rar. În schimb îşi amintea, ca acum, nişte radiografii care consemnau diverse boli şi anomalii renale şi pe posesorii acestor radiografii. «Ce alege memoria şi ce se-alege din ea!».

Marina Şerban tot pe sine se-nvinuia şi pentru că le plecase feciorul cel mare, Mihai, în străinătate. Myriam, nevasta lui – fiica Marioarei şi-a lui Iancu Stein – putea, împreună cu familia ei să emigreze oficial, fiind pe jumătate evreică. Marina se-nvinuia că nu ştiuse să-şi crească-n aşa fel copiii încât legătura dintre ei şi părinți s-o fi rupt numai moartea. Să nu fi existat nimic mai presus de-această legătură.

Marioara şi Iancu Stein, prieteni de-o viață ai Marinei şi-ai lui Daniel, cuscrii lor, aveau amândoi copiii plecați.

Când îl copleşea prea rău tristețea, Iancu se ducea la Sânziana, fiică a unor vechi prieteni care se mutaseră de la noi, se-ducea şi-şi vărsa focul. Fata cea mică a Sânzienei era măritată cu feciorul lui Mihai Şerban, deci cu nepotul lui Iancu. «Sânziana, am crescut doi copii şi patru nepoți, şi-acum, la bătrânețe, cu cine-am rămas?». «Cu drepturile omului, nene Iancule! Hai să ne spunem

şi noi ca doamna Serafiotti: „Nu faci copii ca să te oblojească la bătrâneţe, ci faci nişte oameni în lume”». După ce, subţiindu-şi buzele, umflându-şi nările, ridicând din sprânceana dreaptă şi luându-şi un aer important, o imita perfect pe doamna Serafiotti, Sânziana intra în pielea ei obişnuită, îşi recăpăta aerul neutru sub care se străduia să-şi ascundă dezamăgirile – şi erau destule – şi dădea din mână a pagubă. «Vezi, Sânziana, o parte din viaţă, copiii sunt adăpostiţi de numele părinţilor: eşti fiul, fiica lui cutare: vine pe urmă vremea când părinţii sunt adăpostiţi de numele copiilor: eşti tatăl sau mama lui cutare. Punctul de vedere al consideraţiei se schimbă. Trag şi eu de-o policlinică cu plată ca să-mi creez iluzia că mai sunt de actualitate. Îmi fac şi eu vânt cu coada, cum zice o colegă a mea din policlinică. Sunt amărât, Sânziană, de ce să fac pe grozavul faţă de tine? De fapt nu fac pe grozavul faţă de nimeni». «Ce să faci, nene Iancule? Poţi să-i opreşti să te părăsească? Legal, da. Şi pe urmă cum scade temperatura-n casă, cum nu e apă caldă, cum s-au întors cu plasa goală, cum nu vine autobusul – că de libertăţi spirituale ce să mai vorbim – ţi-ar scoate ochii şi ţi i-ar scoate câte zile-ai avea! Şi ce poţi să le spui? Că nu e-adevărat? Să citească ziarele ca să afle cât sunt de fericiţi? Să zacă-aici cu noi şi să-şi pună toată nădejdea într-o prostată? Să se uite mereu la pagina-ntâi din ziare, după necrologul pe care-l aşteaptă douăştrei de milioane de oameni? Ce să le spui, nene Iancule? Distrugeţi-vă şi voi viaţa lângă noi? Eu n-am plecat şi n-am să plec niciodată de-aici, orice s-ar întâmpla. Dacă e vorba să moară un popor, eu la ce să mai trăiesc? Ca şi la un dezastru atomic general. Pentru ce să mai supravieţuieşti?... Din discursul doamnei Serafiotti, cu ton de congres pentru drepturile omului, un lucru-mi dă de gândit: „Ai dreptul să dispui de viaţa cuiva pentru că l-ai făcut?”». «Dar el are dreptul să dispună de viaţa celui care l-a făcut?»; «El poate să-ţi răspundă că nu te-a rugat să-l faci, fiindcă nu ştia pentru ce lume-l faci».

«Dacă e s-o luăm după drepturile omului, aşa e. Dar drepturile omului, de la suflet la suflet, drepturile care să-l apere de abandon şi de singurătate chiar s-au abolit?». «După cum se vede. Crezi că eu sunt fericită, nene Iancule? Ana e-n „Refege”. Iar de când Dana Liveanu, succesoarea mea la mâna domnului Bujor, a plecat cu fiul lor în „Refege”, şi asta, Maria, s-a mutat la taică-său de frică să nu se-ncurce ăla cu vreuna care să-l toace. S-a dus să-şi păzească moştenirea». «Bine, dar ea e la două sute de metri de-aici». «Am obosit, nene Iancule. Am obosit ca viața să-mi fie suspendată de-un fir de telefon şi să mă uit toată ziua la nişte poze. Asta din partea unei fiice; şi de-ar fi numai atâta». Sânziana se oprea brusc pe panta mărturisirilor. Nu-i plăcea să pomenească nici de nemulțumirile-n legătură cu fiica-sa, Maria, nici de cele-n legătură cu Tudor, bărbatu-său. «Sânziană dragă, de când mă ştiu mi-am spus o rugăciune-a noastră veche: „Dă-mi, Doamne, ce crezi tu, că poate eu nu ştiu ce-ți cer!”. De la o vreme îmi spun tot mai des încă o rugăciune, a unui rabin înțelept: „Doamne, ori schimbă-ne mintea şi lasă lumea aşa cum e, ori schimbă lumea şi lasă-ne mintea pe care ne-ai dat-o: ca să pricepem şi noi ceva”». Iancu Stein, cu privirea lui înțelegătoare şi resemnată se uita-n ochii cu pete aurii ai Sânzienei de parcă i-ar fi cerut ajutor. «Eu nu pot deschide gura nicăieri să mă plâng de regimul ăsta ca să nu se găsească măcar unul să-mi spună: „Păi, dumneavoastră vă plângeți? Copiii vi i-ați trimis bine-mersi-n străinătate, în fiecare an vedeți lumea, pachetele – pachete, aşa socialism mai zic şi eu! A plecat din țara asta cine-a dus-o ăl mai bine. Arătați-mi şi mie vreun copil de ştab care să nu fi mers la export. Şi ăia de la „Europa Liberă” ne tot învață cum să trăim. Uşor de spus de la München”. Dar foştii deținuți politici care-au emigrat? Dar tribunalele de urgență de la granița cu Iugoslavia şi cu Ungaria pe cine judecă oare? Nu pe nişte oameni disperați care-şi riscă viața numai să scape din puşcăria asta? Şi nu mai sunt nici evrei nici copii de

ştabi. Şi dacă n-ar mai fi posturile-astea de radio cum să mai ştii ce e pe lume? Că mai spun şi baliverne mai spun, dar importante sunt informaţiile propriu-zise». «Nene Iancule, mulţumim lui Dumnezeu, Ceauşescu e român, el ne iubeşte şi nu emigrează nicăieri. Ne-a pus Dumnezeu amândouă mâinile-n cap». «Sânziana, simt mai multă amărăciune-n suflet acuma decât pe vremea legionarilor. Ceva se destramă-n mine». «Trebuie să recunosc, nene Iancule, că de când a plecat Ana în „Refege” mă simt şi eu minoritară: fac parte din minoritatea părinţilor cu copii care şi-au părăsit ţara pentru un loc mai bun şi mai cald. În regimul ăsta, viaţa omului e ameninţată fizic. Este un regim de exterminare la propriu. Fără nicio părtinire, nu poţi condamna pe cineva care-ncearcă să se salveze. Dar asta nu mă face să mă simt mai puţin jenată, mai ales faţă de oameni care n-au plecat, deşi au avut ocazia, şi care au copiii aici. Mai întâi, majoritatea celor care-au plecat nu erau ei cei mai îndreptăţiţi să plece. Trebuie s-o recunoaştem, dacă ne referim la noi ca la un popor care ţine la unitatea lui, la bine şi la rău. Prea mulţi răsfăţaţi ai regimului şi-au luat tălpăşiţa, după ce-au supt aici cât au putut. N-au plecat nici ţăranii şi nici muncitorii. Eternitatea nu pleacă niciodată dintr-o ţară. Ea nu părăseşte. Ea rabdă şi-aşteaptă. Nene Iancule, nu pot să nu simt emigrarea ca pe-un abandon, ca pe-o desolidarizare de la cauza unui întreg popor. Nu mi-e ruşine că mi-a plecat fata, însă nici mândră nu sunt». «Şi eu la fel, Sânziană. Într-o bună zi poate că oamenii se vor simţi cetăţeni ai lumii. S-ar putea cândva să nu mai existe frontiere. Mă gândesc spre ce şi-ar mai îndrepta oamenii sentimentele de fidelitate; şi, mai ales, în opoziţie cu ce sau cu cine: cu extratereştrii? Virtual, totul e posibil». «Milioane de ani lumină până-acolo! Deocamdată, lumea e bolnavă de absolutism şi de sindromul puterii. Iar libertatea e ceva atât de relativ. Omul începe să fie condiţionat politic din familie: ai familie – adio, libertate! Nu-ţi îngădui să pui în primejdie viaţa altora. Grea meserie viaţa!». «Nu pot

spune că nu mi-a mai rămas niciun pic de curiozitate în privința lumii, a mersului ei. Dar, pe de altă parte, atâta m-am săturat de absurditatea şi de obtuzitatea ei, că dac-aş putea alege, fără să-mi iau singur zilele, nu ştiu dacă, judecând bine, n-aş da toată curiozitatea pe liniştea pe care să nu mi-o mai tulbure nimeni. Din fericire n-o să mai fie cât a fost...». «Nici pentru mine. Şi când mă gândesc la perspectiva asta mi se pare că-i dau lumii cu tifla: „lume, lume, fă ce vrei, că mie nu-mi mai pasă!”. Nene Iancule, altă libertate, afară de moarte, nu există». Se uitaseră unul la altul resemnați ca doi campioni ai unei cauze pierdute. Se simțeau striviți între două pietre de moară – absurdul şi opacitatea.

* * *

Mihai o anunțase întâi pe maică-sa că aveau să plece, fără a se preface că-i cere părerea. Ea nu-şi manifestase nici aprobarea, nici dezaprobarea, nu pusese-ntrebări. Tăcerea asta, lui Mihai i se păruse ostilă. «Mamă, s-ar părea că nu eşti de acord, după cum taci». «Ca să spun că mă bucur, te-aş minți». «Şi ce să facem, mamă? S-aşteptăm să moară Ceauşescu? Ştii bine că nebunii sunt longevivi. Să ne punem, vorba Sânzienei, să ne punem nădejdea într-o prostată?». «De ce n-ați plecat mai demult?». «Din credulitate şi din speranță. În ’68 ne-a dus pe toți. A păcălit şi Occidentul...». «Occidentul e cel mai uşor de păcălit şi-abia aşteaptă măscărici care să-l păcălească. Crezi că poporu’ ăsta aşa o să moară, cântând imnuri de slavă lui Ceauşescu? Un popor e un popor şi-un regim nu e veşnic». «Ca să-ți distrugă viața nu e nevoie să fie veşnic. Mamă, mie mi-ajunge diabetul pe care l-am făcut pe vremea lui Dej, fiindc-am cântat *Trei culori.* Dacă nu intervenea ştabu’ ăla, pacientul tatei, nu mă mai reprimea nimeni în niciun liceu din țară. M-am săturat. Mă poți înțelege? Nu mai pot să trăiesc sistemul ăsta schizoid la scară națională: toți, dar absolut toți, una gândim, una vorbim între noi şi

alta-n public. Vreau să mai trăiesc şi altfel şi, mai ales, vreau să-mi trăiască altfel copiii! De ce să-i sacrific şi pe ei?». «Coana Luxița Bantaş, străbunica-ta, avea un văr bun, mare personaj la Ministerul de Război, pe vremea lui Antonescu. Taică-tău şi unchiu-tău, Matei, puteau foarte uşor să fie dați pe undeva pe la partea sedentară, un deget să fi mişcat vărul coanei Luxița. Dar lor nici prin gând nu le-a trecut să nu se ducă pe front. Şi-avea şi taică-tău nevastă şi doi copii...». «Mă consideri laş că plec, că vreau să trăiesc omeneşte?». «Constat un lucru, Mihai: generația ta – mă rog, lumea asta de-o condiție cu noi – nu mai dă doi bani pe țara asta. Fie ce-o fi cu ea, întâmple-se ce s-o-ntâmpla, dacă eu pot să scap, ce-mi mai pasă! Eu fac parte dintr-o generație de naivi, pentru care țara asta e singura lor țară. Nu consider că am dreptul la altă soartă decât soarta ei. Niciun popor nu e atâta de decăzut ca să nu merite să-ți dai viața pentru el când are nevoie de viața ta. Cred că Blaga a spus asta. Am o convingere, Mihai: în condițiile-n care trăim noi, niciun popor n-ar fi mai bun. Aş vrea să văd ce-ar face alte popoare având aşezarea noastră pe hartă». «Dar poporul ăsta nu face nimic ca să schimbe ceva». «Poporul ăsta eşti şi tu. Şi cine a-ncercat ceva a dispărut fără urmă. Gândeşte-te la Valea Jiului. La vârsta mea, cred că măcar pe nebunul ăsta tot am să-l văd dat jos». «Şi cine să-l dea? Nu te gândeşti câtă lume este interesată ca regimul ăsta să țină o mie de ani? Aparatul de represiune împreună cu familiile lui, comerțul de stat, activiştii de partid, leneşii, incapabilii fac măcar zece milioane? Cine vrei să-l dea jos şi ce să pună-n loc? Un comunism cu altă firmă? Şi mai întâi cine să-l dea jos pe ăsta de-acum?». «Nişte oameni cărora libertatea are să le fie mai dragă decât viața... Am avut pacientă, o fetiță de cinci ani: Domnica, de la Comana. Avea insuficiență renală. Într-o seară eram de gardă. Mă trezesc cu ea. A stat o vreme pe scaunul din fața mea şi m-a privit fără să scoată o vorbă. „Ce e, Domnico, ai ceva să-mi spui?". „Da' nu te superi?". „Păi, de ce să mă supăr?". „Tanti

doctorița, eu ştiu c-am să mor acuş-acuş. Ştiu eu. Da' nu mi-e frică. Să nu mă spui la nimeni. Da' matale să ştii că nu mi-e frică". Şi s-a ridicat, m-a mângâiat pe obraz şi-a plecat». «Mamă, eu nu mai cred în viitorul țării ăsteia. S-a-mbolnăvit de-o boală de care nimic n-o s-o mai scape. Iartă-mă că vreau să mă salvez».

* * *

Preț de opt ani de liceu, toamna, când îi făcea maică-sa geamantanul de nuiele pentru internat, Marinei i se părea c-o pregăteşte de spânzurătoare. Îi era urât să plece de-acasă, unde cunoştea pe toată lumea, ba şi pietrele şi gropile din drum, şi să se ducă prin străini. Nu se certase opt ani cu nimeni în internat, dar nu se putea lăuda nici cu vreo prietenie pe viață, cum ar fi fost firesc la vârsta aceea. Fără să fi fost neapărat o fire cârcotaşă ori care caută nod în papură, Marina era dintre cei care, oricât ar fi fost de orbiți de lumina soarelui, nu-i uită petele. La internat n-o persecuta nimeni, la-nvățătură n-avea greutăți, pe colegele cu damfuri şi cu fumuri, de prea mult bine, le ignora, nu ura pe nimeni. Deşi nimic n-o contraria spre a-i deveni de nesuportat, se simțea străină, copleşită de străinătate.

Directoarea internatului, subdirectoare a liceului, era profesoara lor de ştiințe-naturale. Nici slabă, nici grasă, nici înaltă, nici scundă, cu-o față ovală şi plată, cu nas ascuțit, cu buze subțiri, cu-o voce puternică şi stridentă, doamna Manilovici – al cărei nume de botez Marina Şerban ori nu-l ştiuse niciodată ori îl uitase – era o mână de fier şi de gospodar cum rar se-ntâlneşte. Părea că umblă neîncetat şi peste tot în acelaşi timp. Felele de la «clasice» o porecliseră *ubique* şi, de-aici, rămânându-i porecla şi făcând-o diminutiv, îi spuneau Ubicuța. Marina şi-o amintea îmbrăcată mereu în maro, cu părul cărunt, părând şi el maro, strâns pe ceafă într-un coculeț cât o nucă, totdeauna cu pantofi fără tocuri şi-n

ciorapi *sable,* de bumbac mercerizat, cu dungulițe. Doamna Manilovici locuia în internat cu cei doi băieți ai ei, gemeni, proveniți dintr-o căsătorie nereuşită şi desfăcută îndată după naşterea copiilor. Două ființe ciudate aceşti copii, amândoi cu ochelari, străvezii de slabi, negricioşi, mereu îngândurați şi care nu se jucau niciodată. În opt ani de internat, Marina o dată nu vorbise cu ei şi nici nu le-auzise glasul. Pe când terminase Marina liceul, ei să fi avut vreo doisprezece-treisprezece ani. Îl întâlnise pe Marius târziu, când şi ea şi el erau de ani şi ani medici, ea – urolog, el – microbiolog. Remarcabil şi el ca şi frate-său, Mihu, profesor la Facultatea de Matematică. La fel de bizari şi de tăcuți la maturitate ca şi-n copilărie. Pe Marina, la reîntâlnirea cu Marius, o frapase părul lui văpsit. Aflase de la el, câine-câineşte, că frate-său nu se-nsurase; şi, ca detaliu, că fuma o sută de țigări pe zi, spre disperarea doamnei Manilovici, cu care locuia. După spusele lui Marius, Ubicuța ajunsese de nerecunoscut. Câte lucruri nu uitase Marina! Vedea însă în fața ochilor «marchiza» cu briențele pe care doamna Manilovici o purta pe inelarul mâinii drepte, mână care desena neobosit, cu crete colorate, la o clasă – flori, la alta – animale şi interiorul lor, la alta – diferite «aparate» ale trupului omenesc.

Pe vremea Marinei, profesoarele erau un fel de castă *tabu.* Elevele, chiar dacă aflau câte ceva despre profesoarele lor, nu-ndrăzneau să le comenteze deschis viața particulară. Iar acestea nu-şi povesteau viața nici în clasă, nici în cancelarie. Discreția şi modestia erau inseparabile noțiunii de dascăl. Profesoarele Marinei se-mbrăcau în aşa fel încât păreau că poartă şi ele uniformă. În culori închise, modele simple, clasice.

În vremea când fuseseră elevi fiii Marinei, în şcoală se produseseră mari schimbări, ca peste tot. În anii aceia, ai stalinismului victorios, chiar şi cine mai avea rezerve se-mbrăca pe «cartelă» ca să n-atragă atenția. Departe de-a-şi povesti viața, profesorii, ca mulți alții, ar fi dat

orice ca să li se şteargă şi ultima urmă de biografie. În cancelarie se vorbea despre vreme, despre boli şi despre leacuri, se mai dădea câte-o reţetă de bucătărie. În clasă, cu mare prudenţă, se expunea lecţia, iar la şedinţe unii se-ntreceau în patos, alţii nu ştiau unde să se-ascundă pentru a trece neobservaţi.

Pe vremea nepoţilor Marinei, între unele profesoare se dădeau adevărate concursuri de vestimentaţie, în timp ce altele veneau tot anul cu-acelaşi pulover. În cancelarie şi-n clasă, profesorii se-ntreceau în poveşti autobiografice. Uneori, chiar în loc de lecţii. Discuţiile gravitau în jurul aceloraşi teme: alimentare, termice, «trepte», admiteri la Facultate, meditaţii, teste. Şi tot aşa mereu.

Când începuse Marina liceul, administratoare ale internatului erau *Fräulein* Mitzi şi *Fräulein* Ella, două nemţoaice fără vârstă, răsărite parcă o dată cu zidurile şcolii. Piele şi os de slabe, şi de-aceea părând nesfârşit de-nalte (fără să fie), cu părul alb, care nu se diferenţia de faţa lor lăptoasă, cu ochi albaştri, spălăciţi, cu frunte înaltă, cu nas lung şi ascuţit şi cu gura subţire ca o tăietură deasupra bărbiei teşite, cele două pedagoge erau nişte apariţii bizare. Marina nu văzuse niciodată – până a le cunoaşte, nici după aceea – nişte chipuri atât de-nguste. Păreau trase la menghină. De unde veniseră astea două, câţi ani aveau şi cum de semănau atâta una cu alta, fără să fi fost rude, Marina nu aflase.

Mult mai târziu, când pentru prima oară văzuse un *barzoi,* deşi nu cunoştea rasa, Marinei câinele-i adusese aminte ca de ceva trăit în altă lume. «Ce Dumnezeu, m-am prostit de mă gândesc numai la câinele-ăsta?». Se trezise-ntr-o noapte şi se plesnise peste frunte. «*Fräulein* Mitzi şi *Fräulein* Ella». Ăsta era misterul câinelui cu mutră de lord. În anii adolescenţei, tare-i era milă Marinei de cele două «fraile», cum le spuneau elevele-n internat. În zi de sărbătoare, tot omul se ducea la un prieten, la o rudă, numai «frailele» şi internele mergeau în grup la biserică şi-apoi în Parcul Carol, căruia şi azi

Marina-i cunoştea fiecare potecuță. Şi erau o mulțime de sfinți însemnați şi de evenimente din viața lor şi toți şi toate se prăznuiau. Marina ştia şi azi pe dinafară slujba, atâta o ascultase în vremea liceului. Încet-încet o-nvățase şi pe cea de-nmormântare, căci oamenii se duc. Din când în când, după ce-şi făcea pelerinajul la Belu ortodox, trecea şi la catolici, la două morminte alăturate, unde odihneau *Fräulein* Mitzi şi *Fräulein* Ella. Pe cele două pietre identice, modeste, care le străjuiau, le era scris numele: Maria Nunweiller şi Ella Arabin. Să fi ştiut cineva vreodată mai mult despre ele? Marina se gândise totdeauna cu milă şi cu duioşie la cele două pedagoge. Dacă *Fräulein* Mitzi şi *Fräulein* Ella ar fi ştiut atunci că-i era cuiva milă de ele ori s-ar fi revoltat toată nemția dintr-însele ca la o agresiune plină de indecență ori şi-ar fi descărcat o dată sufletul în fața cuiva. Aşa, rămăseseră pentru toată lumea, fără vârstă, fără biografie. De-o vreme-ncoace, Marina mereu şi le-amintea. Viața lor de dinainte de liceu era o viață fără martori. Ca o istorie fără documente. Ca o avere fără acte. Cel mai greu pentru cine se strămuta dintr-o țară-ntr-alta – credea Marina – era să renunțe la martorii unei vieți. La fel te simți când îmbătrâneşti şi-ți mor contemporanii. Nu mai poți spune în nici o-mprejurare: «Dacă nu mă crezi, întreabă-l pe cutare!».

«Fiecare-şi trăieşte viața cum crede şi mai ales cum poate».

Memoria are avantajul de-a alătura evenimente petrecute la mari distanțe-n timp, fapte cu închipuiri, de toate, amestecate-n felurite chipuri. Marina, în ultima vreme-şi amintea mereu lecțiile de istorie pe care le ținea tată-său copiilor. Un învățător de țară. În copilărie, ea nu pricepea care era deosebirea între domnitori şi sfinți. Prin clasa a treia primară luase pe furiş calendarul bisericesc şi-l citise de la primul până la ultimul rând, de câteva ori, cu creionu-n mână şi nu destăinuise nimănui nedumerirea şi dezamăgirea de-a nu-i fi găsit printre-atâția sfinți şi mucenici pe Mircea cel Bătrân, pe

Alexandru cel Bun, pe Ştefan, pe Mihai, pe Domnul Tudor, pe Horea, Cloşca şi Crişan, ultimii trei contopindu-se pentru ea într-o singură fiinţă. Ce mult însemnase istoria ţării pentru ea şi pentru cei de vârsta ei!

Mihai trebuise, acolo-n Nemţia, să se hotărască asupra felului cum să-şi scrie numele. Discuţiile se purtaseră când fusese Marina la ei. Parc-ar fi plecat a doua oară, atâta o-ntristase şi subiectul ăsta. «Ce se-alege dintr-o familie...».

Gândul plecării «acolo departe» i se strecura tot mai des în minte. Nu-i era frică. Doar că nu-i mai ajungea timpul. Simţea cu acuitate fiecare clipă. Nemiloasa trecere. Şi trecerea asta n-o sărăcea doar de zile, venea ca o rafală duşmănoasă care lăsa pustiu în urmă: nici credinţe, nici speranţe, nici măcar înduioşare, o sinistră lipsă de milă. Se scutura adesea în faţa imaginii acesteia în care nu se mai recunoştea. «Doamne, chiar asta face viaţa din om?!». O curiozitate de-a-şi verifica nişte impresii, mai degrabă o pândă – o făcea să revadă oameni, să recitească unele cărţi. Şi dacă o dezamăgeau simţea o voluptate insidioasă care se adăuga eşafodajului său de păreri despre lume. În viaţa ei nu se analizase cu-atâtea adjective care, toate la un loc, defineau dezamăgirea şi scârba. *«L'ère du soupçon»*! Era dezgustului şi-a păcălelii. *L'ère du sinistre.*

Câştigase ceva: nu-i era frică de moarte. Se-apropiase-ncet-încet de gândul ăsta. Şi-l făcuse prieten. Deşi văzuse mulţi oameni murind, dintre cei care ştiau că sfârşitul le era aproape, nu-ndrăznea să spună că le ştiuse gândurile, gândurile ascunse pe care omul abia cutează a şi le spune lui însuşi, atât de greu de definit şi, uneori, şi de suportat. Sub seninătatea ţăranului care-şi rânduia hainele de-nmormântare, ştergarele, toate câte voieşte el să-i fie date înaintea sufletului, ce să se fi ascuns oare? Mama şi tatăl Marinei, învăţători de ţară, pe care-i deosebea de ţărani doar ştiinţa de carte, vorbeau despre moartea lor ca

despre mutarea-n altă casă. Nu-ndrăznise nici pe ei să-i întrebe ce simțea omul în fața sfârşitului. I se păruse că nu era-ngăduit să pui asemenea întrebări. Măcar atâta drept la taină să-i laşi unui om. «Doamne, cât m-am schimbat, ce-a rămas din mine! Doar defectele ne rămân trainice şi de neclintit ca stâncile. Calitățile ne lasă, obosesc de convieţuirea cu-acelaşi om». Şi iar sentimentul că un val, o vijelie, un viscol a pustiit totul, lăsând în urmă un sfârşit de lume. Şi-atunci îşi punea rucsacu-n spinare şi pornea să hoinărească. «Bine că sunt în două picioare şi-n toate mințile».

* * *

În scurtul răgaz dintre doi pacienți, profesorul Şerban îşi pritocea-n minte lucrurile pe care le-avea de făcut. Amânările îl sâcâiau. Îl indispunea de totdeauna lăsatul de azi pe mâine. În golurile de benzină din rezervor, deşi nu-i plăcea să circule cu mijloacele de locomoție în comun – cui îi plăcea? – le folosea, ca să nu amâne rezolvarea treburilor pe care şi le propunea şi pe care i le propuneau alții. De când fostul lui coleg, profesorul Cristea, murise azvârlit din tramvai la o curbă, uşa vagonului deschizându-se pe neaşteptate, lui Daniel Şerban nu-i mai prea venea să se urce-n mijloacele de transport în comun, oricât ar fi invocat fatalitatea care te-nvață că atâtea zile trăieşti câte le ai. Sau, cum spunea invariabil Marina, nevastă-sa, dacă o-ntrebai de ce-a murit cutare: «Fiindcă n-a mai avut zile».

Cu o lună înainte, prin Aglae – tot Aglae, săraca! – intrase-n legătură cu cineva despre ale cărui ocupații nu ştiuse mare lucru decât că, până una-alta, pentru una sută lei recompensă, îți făcea plinul de benzină. De două săptămâni, «binefăcătorul» dispăruse. Profesorul Şerban îşi făcuse raționamentul pe care şi-l făcea de obicei față de abandonul oricărui binefăcător din aceeaşi tagmă: ori îşi găsise un client mai avantajos, ori voia să urce prețul, între fostul şi următorul plasând o foarte judicioasă

absență. Când cel dispărut temporar reapărea, profesorul Şerban nu-i făcea niciun reproş, dimpotrivă se arăta îngrijorat fiindcă totdeauna omul pune rău-nainte. «Eu am nevoie de el, nu el de mine», îşi spunea mereu, pentru a se ancora în realitate şi pentru a-şi domoli revolta. De data asta, raționamentul lui obişnuit se dovedise neîntemeiat: «binefăcătorul» se afla-n ancheta miliției economice care, după câte aflase Aglae, i-ar fi găsit la domiciliu doar 300.000 de lei. «Ce mă-ncălzeşte pe mine? De reținut că ne-aşezăm – adică Marina – din nou la coadă». «Lăsați, domnu' doctor, că găsim noi altul. Cu bani găseşti orice», încercase Aglae să-l mângâie, convinsă că banii pot orice şi la oricine, doar suma variind, potrivit cu persoana. Până acuma, practica socială nu infirmase niciodată părerile Aglaei. Ea n-avusese niciodată de-a face cu de-ăi de nu primeau şi de care se temea aproape superstițios; ca şi de omul care-n viața lui nu punea picătură de băutură-n gură; sau care tăcea ca mutul şi doar asculta ce spune altul.

— Domnu' doctor, a venit baba.

— Care babă?

— A cu paltonul furat.

— Să intre.

— Să trăiți, domnu' doctor.

— Şi dumneata, madam Ghibănescu. Ce te-aduce pe la noi?

— Domnu' doctor, când mănânc varză murată am arsuri. Am băgat de seamă că şi la cartofi... Şi ce să mănânc, păcatele mele?

«Cu pensie de 700 de lei, chiar?».

Madam Ghibănescu venea la profesorul Şerban cu orice probleme de sănătate. Puțin îi păsa că dânsul era chirurg. Pe vremea ei, omul se ducea de la tinerețe pân' la bătrânețe, cu orice suferință, la acelaşi doctor. Pe lângă faptul că profesorul Şerban corespundea ideii pe care şi-o făcuse madam Ghibănescu despre ce va să zică un doctor, el era şi singurul care nici bon nu-i cerea şi la uşa căruia nu aştepta, fiindcă venea Aglae de la

„Informații”, o lua de mână şi-o băga în cabinet. Madam Ghibănescu oricât ar fi trăit de modest, cu pensia de 700 nu se putea descurca. Pentru a-şi albi cât de cât pâinea, tricota şi croşeta, de la fețe de pantofi până la fețe de masă şi la «milieuri de macrame», fuste, pulovere, jachete; în fine, de toate. Îşi făcuse o clientelă în blocul ei, în câteva blocuri din vecini şi printre asistentele şi doctorițele de la nişte policlinici.

— Domnu' doctor, când mi-au furat butelia şi paltonul, palton de 1.500 de lei, luat pe-mprumut de la CAR, la-nceput am vrut să mă omor. Pe urmă mi-am zis tot eu: «Femeie, ăl mai mare păcat în fața lui Dumnezeu e să-ți iei zilele. Aşa am auzit şi eu din bătrâni. Şi m-am apucat de croşetat şi de tricotat».

«Să-l mai conteste cineva pe Akaki Akakievici».

Madam Ghibănescu avusese un bărbat bețiv şi rău şi-o fată ca o floare, care-i murise la douăzeci de ani, cu mult în urmă. Viața acestei bătrâne se petrecea între un mormânt şi nişte andrele. Vizitele pe la cele câteva neamuri pe care le mai avea, radioul şi televizorul erau marile ei evenimente.

— Domnu' doctor, nu se gândesc ei să ne dea şi nouă un film ca lumea, ceva, la televizor. Nu se gândesc că sunt pensionari care n-au altă mângâiere, nu se gândesc...

Madam Ghibănescu avea o voce firavă, scotea spațiat cuvintele şi se uita-n toate părțile cât vorbea, de parc-ar fi pândit-o de peste tot duşmani nevăzuți. Când îi vorbeai, întindea puțin gâtul şi mărea ochii. Asculta cu fiecare fibră, dornică să audă voci pe viu, adresându-i-se numai ei, spre deosebire de cele de la radio şi de la televizor. Profesorul Şerban nu simțise în niciun glas atâta umilință şi nu văzuse în nicio pereche de ochi atâta mirare-ndurerată ca-n glasul şi-n privirea bătrânei madam Ghibănescu. Şi nu voia să capteze bunăvoința nimănui. Asta îi adusese ei viața.

«Doamne Dumnezeule, de ce-ngădui atâta durere şi-atâta mizerie?».

Profesorul Şerban era nevoit să meargă la Belu. Alături de locul lor de veci se făcuse o lucrare şi cum nimeni nu se uita unde şi ce arunca, meşterii izbutiseră să desfacă-n trei bucăţi crucea bunică-sii, Luxiţa Bantaş, şi să-i azvârle o căruţă de bulgări pe mormânt. Administraţia cimitirului un singur lucru putuse face: să-l aranjeze contra 270 de lei; şi-n aceiaşi bani, ca pe-o mare favoare, să care şi pământul, vorba-vine. Căraseră ceva, dar lăsaseră încă atâta că locul de veşnic repaos al coanei Luxiţa arăta a gorgan şi nicidecum a mormânt creştinesc. Profesorul trebuise să-i mai plătească şi candelăresei ca s-aducă stratul la-nălţimea cuvenită. Astăzi se-ntâlnea cu un meşter pentru nişte reparaţii la groapa lui Costi Mavros, primul soţ al Melinei, soţia dintâi a lui Ienache Kreţulescu, tatăl coanei Luxiţa. «Are dreptate şi Marina că vrea să fie incinerată şi cenuşa să-i fie aruncată într-o apă curgătoare». «Vreau să călătoresc», spusese ea când venise vorba despre morminte şi despre cimitire, descurajată probabil de felul cum arătau mai toate cimitirele ortodoxe din Bucureşti.

Când, fără să vrea, profesorului îi trecea prin minte gândul plecării, nu-şi putea-nchipui cam ce-ar fi fost viaţa lui fără Marina şi nici viaţa Marinei fără el. Slavă Domnului, nu era un gând obsesiv, dar era un gând: dacă şi-ar fi putut controla scoarţa şi legăturile subtile care-o dirijau, l-ar fi izgonit din apele lui teritoriale, dar cum nimeni nu e pe deplin stăpân pe sine şi pe nucleii de sub scoarţă, trebuia să se obişnuiască şi cu vizita acestui oaspete nepoftit. Văzuse şi vedea atâta suferinţă-n lume, încât nu simţea nevoia unui supliment de tristeţe. Un medic are nevoie de-un optimism solid, de nervi sănătoşi. Din stările sale trebuia să lipsească panica. Daniel Şerban n-avea a se plânge de trupul, de mintea şi de echilibrul său. Făcea şi-acum gimnastică şi pedala un ceas pe zi la bicicleta ergonometrică. Pe cealaltă n-avea curajul s-o folosească, la circulaţia existentă, cu exuberanţi care treceau «pe

roşu» cu cel puţin 80 la oră. Nu erau de el experimentele. Îngrijea cum îngrijise totdeauna un trup care-i adusese destule plăceri.

* * *

După consultaţii trebuia să treacă pe la doamna profesor doctor Stéphanie Zadurian, Fanette pentru intimi, pe la Lola Colan, văduva profesorului doctor Stoian Dogaru şi, la urmă pe la Sanda Băncilă.

«Să nu uit să iau analizele Lolei de la laborator».

— Sărut mâna, doamnă doctor, i se adresă Eleonorei Nichita, singura în laborator la ora aceea.

Eleonora Nichita îl privi jumătate a recunoştinţă, jumătate a reproş. Ar fi preferat să i se omită titlul. Fiindcă nu dorea să atragă în niciun fel atenţia asupra ei.

Profesorul Şerban n-ar fi renunţat pentru nimic în lume să i se adreseze astfel. Un titlu se obţinea pe baza unor studii, şi trecerea posesorului într-o funcţie în care ele nu erau necesare nu îndreptăţea nici pierderea, nici omiterea titlului.

— Bună ziua, domnule profesor.

— Aş vrea nişte buletine pe numele Colan-Dogaru.

— Văduva profesorului Dogaru?

— Da.

— S-o chem pe doamna doctor Stoenescu.

— Dumneavoastră nu mi le puteţi da?

— Mai bine să vi le dea doamna doctor Stoenescu.

Eleonora ridică din umeri. Era limpede că nu voia să suscite nemulţumiri şi susceptibilităţi. Evita să facă un gest firesc pentru orice asistentă. Nu voia să pară că-şi dă aere şi că-şi depăşeşte atribuţiile actualei sale condiţii.

Cu patru ani în urmă, în calitate ei de medic microbiolog, fusese conferenţiar la Facultatea de Medicină.

Bărbatu-său, împreună cu ea şi cu cei doi copii ai lor,

îşi depusese cerere de plecare definitivă în străinătate.

Ea fusese dată afară de la Facultate şi numită laborantă într-o uzină; fiu-său cel mare – exmatriculat de la Facultatea de Fizică. Soţul ei – căruia-i aparţinuse iniţiativa plecării – medic şi dânsul, rămăsese în slujbă până cu trei luni înainte de-a obţine paşaportul pentru el, pentru noua nevastă, pentru cei doi copii, ai lui şi-ai Norei.

După ce-şi depuseseră cu toţii actele de plecare, doctorul Nichita făcuse o pasiune pentru o colegă, fapt care nu trecuse neobservat acasă. În familia Nichita, seara – când îşi făceau bilanţul zilei în jurul unei cafele – soţii obişnuiau să bea şi-un păhărel de coniac sau de vodcă. De la o vreme, petrecându-şi serile şi chiar şi nopţile singură – când soţul «pasiunii» lipsea din Bucureşti – Nora începuse cu un păhărel ca şi-nainte, apoi trecuse la două, şi-ncet-încet ajunsese să golească sticle.

Cât timp durase romanţa doctorului Nichita cu viitoarea lui a doua soţie, toată lumea o compătimise pe Eleonora şi-nţelesese cum ajunsese să bea. Îndată ce lucrurile se limpeziseră, divorţul se pronunţase, copiii se-mpărţiseră (băiatul cel mare – mamei, cel mic – tatălui) şi noua căsătorie se perfectase, părerile despre foştii soţi Nichita se schimbaseră brusc. «Cum să trăiască, dragă, şi el cu-o beţivă?». Şi oricum doi medici care-aveau să lucreze la un mare laborator în America – noul cuplu Nichita reprezentau o relaţie mult mai demnă de cultivat decât cea cu-o laborantă, şi beţivă pe deasupra.

Cine-avea timp să analizeze stările altuia, să le «rafineze», să se-aplece asupra resorturilor unui suflet şi-a detracării lor? Nimeni nu se mai gândea că doctoriţa Nichita acceptase să-şi depună actele de plecare pentru a nu-şi strica rostul şi casa şi pentru a nu-şi despărţi copiii de-un părinte. «Şi uite ce bine-am reuşit!».

Ca toţi bărbaţii neafemeiaţi, doctorul Nichita nu ştiuse să păstreze măsura între casă şi pasiune.

«Iubirea» fiindu-i măritată, iar posibilitățile de-a o întâlni reduse la case de-mprumut, căsătoria îi apăruse doctorului singura cale de-mplinire a tumultului care-i cuprinsese toată ființa.

Profesorul Şerban, înțelegător față de păcatele omeneşti – mai ales, cele din dragoste, cărora şi el le căzuse «victimă» – nu se putea-mpiedica să nu constate că toate-şi aveau obârşia într-o slăbiciune de caracter.

Cu toată simpatia pe care i-o purta doctoriței Nichita, n-o absolvea de vina slăbiciunii ce-o făcuse să-şi caute mângâierea-n băutură. Oamenii trecuți prin nenorociri fără seamăn – profesorul se gândea la biata madam Ghibănescu, cea cu paltonul furat, şi la atâția şi-atâția ieşiți din lagăre şi din puşcării într-o lume indiferentă şi ostilă – şi care nu mai căzuseră la ceea ce atât de bizar se numea «darul» beției.

Doctorul Nichita, cu noua nevastă şi cu băieții lui şi-ai Eleonorei, se afla de doi ani în Statele Unite, iar ea, de patru ani – laborantă, vreme-n care singurul pas înainte fusese transferul dintr-un laborator de uzină într-unul medical.

Deşi nu suflase-un cuvânt despre trecutul ei, lumea dovedindu-se mică, iar cea medicală şi mai mică, nu era suflet care să nu fi ştiut în policlinică, din primul moment, cine era noua laborantă Nichita Eleonora. De-atunci trecuseră doi ani.

Doctorițele i se-adresau cu «doamnă Nichita», asistentele şi laborantele cu – «doamna Nora».

Eleonora evita, pe cât îi era cu putință, să rămână cu cineva între patru ochi: avea oroare de confidențe. Fetele din laborator nu făceau nicio taină din viața lor particulară: nu se jenau să se plângă de bărbați, de soacre, de copii, de greutățile şi de plictiselile cotidiene, fără de sfârşit. Ca să nu pară chiar surdă la tot ce se vorbea, Nora mima uneori oarecare interes şi punea câte o întrebare despre situația şcolară a copiilor, abținându-se să istorisească fie şi cel mai mărunt lucru despre-ai ei, care-i scriau, îi trimiteau poze şi-aşteptau

ziua când, în stare să-şi câştige singuri pâinea, aveau să-şi invite mama în vizită, acolo-n State. Până la-nfăptuirea acestui basm cu zâne, Eleonora spera să-i vadă pe ei în ţară. În ciuda băuturii, devenită obişnuinţă, avea încă voinţă suficientă să se-mbrace corect şi să nu stârnească mila. Îşi sărbătorise – vorba vine – singură cei cincizeci de ani de curând împliniţi. Era foarte uşor să decazi ca om şi, mai ales, din drepturi. Profesorul Şerban ştia de câtă-alergătură şi de câte umilinţe era nevoie pentru-a redobândi ceva. Nu uitase nici acum anul când fiu-său cel mare fusese exmatriculat din toate şcolile din ţară.

Eleonora mai avea doar şapte ani până la pensie. Era păcat, după o viaţă de muncă universitară, să-şi micşoreze drepturile prin postul la care fusese redusă de patru ani şi de unde nu dădea semne să mai iasă, în privinţa asta stând cu mâinile-ncrucişate. «Caz tipic de abulie alcoolică», o diagnostica profesorul Şerban, uitându-se cu jale şi cu ciudă la femeia blondă, slabă, scoasă parcă de la afumat, care – niţel fardată – şi-acum s-ar fi putut numi frumoasă. «Ce-o mânca amărâta asta, de e piele şi os? „Băutura-i temelie, mâncarea e fudulie!”».

— Doamnă doctor, am auzit că aţi avut nişte probleme de sănătate şi că aţi fost internată la „Panduri”.

— Se punea problema dacă-mi mai funcţionează un rinichi.

— Şi?

— Se pare că rinichiul e bun: cu pancreasul n-ar fi-n regulă. Nu-i de mirare, cu hrana chimizată de astăzi, şi asta, câtă este.

Profesorul Şerban abia-şi reţinu un zâmbet. Doctoriţa rostise, cu-atâta seninătate ultima frază, încât, dacă n-ai fi ştiut că era o femeie deşteaptă, ai fi zis că şi crede ce spune.

Profesorul Şerban ştia din propria familie, de la fiu-său Tudor, că discuţiile cu cei care-aveau darul

clondirului se terminau toate-n acelaşi fel: «Da' ce beau, dom'le? Beau cât îmi trebui'. Ce mare lucru!». Frază la care profesorului i se urca sângele la cap, chiar dacă ştia că niciun accident vascular cerebral care l-ar fi pălit n-avea să-l convingă pe fiu-său, Tudor, să se lase de băutură.

— Doamnă doctor, lăsând la o parte problemele de sănătate, care nu sunt deloc neglijabile, mai ales când e vorba de pancreas, îmi permit să vă sugerez să vă ocupați de problema dumneavoastră profesională.

— La ce bun, domnule profesor?

— Doamnă doctor, mâine-poimâine ieşiți la pensie. Nu-i păcat să nu-ncercați să lucrați iar ca medic?

— Să mă umilesc, să mă căciulesc pentru-o ipotetică pensie? Cine-mi garantează c-am s-o apuc?

— Cine vă garantează că n-o s-o apucați?

— Parcă mă bate-aşa un gând, o presimțire.

— Doar dac-o să vă distrugeți sistematic sănătatea, îi trecu profesorul Serban un ibrişin pe la nas.

— Îmi poate cădea o cărămidă-n cap, poate să deraieze-un tren în care să fiu şi eu, poate cădea un avion cu mine cu tot, câte nu se pot întâmpla...

— Bine-nțeles. Dar tot aşa de bine s-ar putea ca nimic din toate astea să nu se-ntâmple. Şi s-apucați pensia ca tot omul. Ca să vă scutiți de umilințe şi de căciuleli, vă promit că vă duc cu memoriul la minister. Dumneavoastră doar să-l scrieți.

Pe chipul doctoriței se ivi o umbră de jenă şi de nemulțumire. Venea el, tam-nisam, s-o zdruncine dintr-o stare cu care se obişnuise şi care i se părea preferabilă efortului de-a ieşi dintr-însa! De ce vrea omul ăsta să-i tulbure apele cu pensia lui?

Omiterea oricărei aluzii la eficiența ei şi la nişte justificate ambiții profesionale n-avusese cum să-i scape Eleonorei: profesorul intenționase să fie cât mai evaziv; evitând să pună degetul pe rană, adusese-n discuție posibilitatea pensiei de care-o despărțeau câțiva ani şi nu pe-a deprofesionalizării ei dacă mai continua să spele

mojare şi să prepare medii de cultură.

— Vă e greu să scrieți memoriul? se gândi profesorul să-i întindă o mână.

Eleonora se uită mai întâi în pământ, apoi măsură impersonal încăperea, şi-n sfârşit se uită-n ochii profesorului. Înghiți de două ori în sec până s-o pornească, la-nceput cu-o voce lipsită de orice participare.

— Nu vreau să scriu niciun memoriu, fiindcă nu mai vreau nimic. Tatăl meu a fost ofițer, camarad de prizonierat în Rusia şi de Canal cu prietenul dumneavoastră Mitică Băncilă. Colonelul Petroşanu. Da, el. Mama a fost chimistă la „Colțea". Mama a fost cardiacă de la patruzeci de ani. De la patruzeci de ani ai ei şi până la şaptezeci, când a murit, mă culcam cu groază, mă trezeam cu groază. Domnule profesor, poate vi se pare crud ce-am să vă spun: nu ştiți câtă linişte mi-a adus moartea ei. Nimeni nu ştie mai bine decât mine ce-nseamnă o groază fără de sfârşit.

— Pe alt plan, ştim cu toții.

— Cât am mai tremurat şi pentru postul de la Facultate. La fiecare nouă restructurare, la fiecare nouă pilă. Şi-acuma, când am pierdut tot şi-n sfârşit am linişte... s-o iau din nou cu jalba-n proțap cum am umblat doi ani? De ce? Ca să testez oportunismul, lichelismul şi indiferența oamenilor? Acum mai mult decât să mor nu mi se mai poate-ntâmpla nimic. Am pierdut tot... Am fost şase luni colegă de laborator cu nora dumneavoastră, cu Sânziana. În clinică erau câțiva medici în care oamenii-şi puneau mari speranțe pân-au ajuns şefi. Oamenii-şi manifestau tristețea şi dezamăgirea când îi vedeau cum pe zi ce trece deveneau mai lichele. Sânziana era singura care nu se mira şi nu se-arăta deloc dezamăgită. Zicea: «Oameni buni, cine doarme pe pământ n-are cum să cadă. Altfel spus, cine n-are iluzii n-are ce să piardă. Asta sunt eu. Voi nu-nțelegeți că orice post mai mărişor conține un morb. Cum eu la lichele nu mă duc la-nmormântare. Mai tai pe

unul de pe listă. Nu-i mai cumpăr flori». Eu am ajuns să dorm pe pământ, domnule profesor. Nu mai am ce pierde. Dac-ați şti ce liniştit eşti când nu mai ai ce pierde. Iar pe viață doi bani nu mai dau...

— Nu sunteți nici măcar curioasă cum o să fie *după..* dacă ne-o ajuta Dumnezeu?

— *«Alte măşti, aceeaşi piesă...»,* ce credeți c-o să fie? De vreme ce oamenii rămân aceiaşi... Vă mulțumesc că vă gândiți la mine şi-mi pare foarte rău că vă dezamăgesc, dar am jurat să nu dau pacea pe gâlceavă, oricât de mizeră-ar fi pacea.

Fără să fi avut de-a face în viață cu depresivi – a căror problemă de căpetenie este lipsa oricărei urme de voință, pierderea instinctului de conservare – în cariera lui, profesorul fusese nevoit nu o dată să facă bine cu de-a sila. Se aflase de multe ori în fața unor cazuri disperate, a căror singură şi precară şansă era o intervenție chirurgicală fără amânare, cazuri când cei în cauză preferau să moară decât să se urce pe masa de operație. Era-nvățat cu pledarea cauzelor disperate. De data asta, intervenția lui de psihoterapeut eşuase. «N-am să mă-nvăț niciodată minte să nu mai fac bine cu de-a sila. De fapt, nimeni n-ar trebui să se-nvețe. Poți fi cel mult ridicol: şi din asta nu se moare. Pentru un strop de bine merită să te expui chiar şi ridicolului. Oamenilor a ajuns să le fie-atât de silă unora de alții că o-nțeleg şi pe ea». Ca un actor la sfârşitul spectacolului, profesorul Şerban se-nclină şi-i sărută ceremonios mâna doctoriței Eleonora Nichita.

Şefa laboratorului, doctorița Stoenescu, se-ntoarse, la solicitarea laborantei Nichita Eleonora, şi căută analizele Lolei Colan-Dogaru.

— Ce mai faceți, domnule profesor?

— Splendid, doamnă doctor, şi, cum zice nevastă-mea, cât suntem în două picioare şi relativ în toate mințile – e drept că după aprecierile proprii – n-avem de ce ne plânge.

— Aveți dreptate. Când îți consideri situația este

important din ce punct de vedere o faci.

Doctorița dădu din cap cam a pagubă.

Oamenii se-obişnuiscră ca prin gesturi, prin priviri să suplinească interdicțiile de limbaj. Profesorul Şerban îi copie mişcarea. Microfoane se presupune că erau – dacă nu peste tot, măcar ici şi colo: aparate de filmat încă nu se instalaseră. N-aveam noi bani de-aşa ceva!

— Doamna doctor Şerban ce mai face?

— Sărut mâna de-ntrebare. De toate. Aprovizionare, gospodărie, tricotaj şi plimbări cu traista-n spate ca la tinerețe.

— N-o ajută nimeni la gospodărie?

— De când ne-a lăsat Mița, vine o dată pe săptămână la curățenie omul de serviciu de la bloc. N-am reuşit să găsim un ajutor mai substanțial. Tot el ne mai aduce şi câte ceva de pe la magazinele din jur, de la «protectoarele» lui: le mai cară lăzi, le mai face curat prin prăvălie. În fine, îşi face mână-bună pe lângă ele.

— Bine că-l aveți. Eu nu reuşesc să găsesc pe nimeni. Aveam pe cineva, o femeie. Nu ştia să gătească, dar făcea curățenie, spăla – cu maşina, evident. Acuma are-un strănepot de crescut şi nu mai poate veni la noi.

— La fel şi Mița noastră. Şi de pe-aici nu reuşiți să găsiți pe nimeni?

— Nici n-am încercat şi nici nu mi-ar conveni, drept să vă spun. Nu mi-ar plăcea să fiu comentată-n policlinică.

— Vă-nțeleg.

— Analizele doamnei Dogaru sunt ca de nou-născut. Ia priviți aici transaminaze, colesterol...

Cu toate analizele astea de nou-născut, Lola uita destul de des: după somn, de multe ori nu-şi aducea aminte că Iani, soțul ei, murise; îl striga, îl căuta prin casă şi-i întreba pe vecinii din bloc dacă nu-l văzuseră. Profesorul deținea informațiile de la Katika, menajera doamnei Dogaru. El n-avusese niciodată cum s-o surprindă-n asemenea momente. Nici discuțiile ei invariabile despre-un eventual testament nu prea se

potriveau cu ce-arătau analizele. «Nu poți schimba destinul nimănui».

Comparându-le pe Lola şi pe doctorița Zadurian, cea dintâi, cu tot farmecul ei şi cu toată aparența fizică robustă, dădea indubitabil semne de zaharisească.

«Oare eu, judecat de alții, cum oi părea? De bine-de rău nu povestesc de zece ori acelaşi lucru. De uitat e drept că mai uit. Caut uneori cu orele câte-un lucru. Pentru că nu-l pun în acelaşi loc. Cum spune Marina: „Chiar dacă pui un lucru unde n-ar trebui, nu-i schimba locul, dacă nu vrei să-l cauți cu ceasurile. Lasă-l dracu' tot acolo!". Uit mai ales numele proprii. Mă aflu de-atâtea ori în situații jenante. Mă-ntâlnesc cu foşti colegi de liceu, de Facultate, câți am mai rămas. Ei: „Ce faci, Daniele?". Iar eu, nici dacă viața mea şi-a familiei mele ar depinde de numele lor şi tot nu mi l-aş aduce aminte. Apoi, când întâlnesc un om în alt mediu decât cel în care l-am cunoscut, nu mai ştiu de unde să-l iau. Conversația cu un om pe care nu ştii de unde să-l iei sună fals. Când întâlneşti un om pe care nu ştii de unde să-l iei şi care s-ar putea să se afle-n aceeaşi situație față de tine, bine e ca fiecare să spună: „Eu sunt cutare şi ne cunoaştem din cutare-mprejurare". Memoria profesională mi-a rămas intactă. Dar, oare, când am s-o pierd – dac-am s-o pierd – am să-mi dau seama? Cine vrea să moară-n floarea forțelor fizice şi intelectuale trebuie să moară tânăr. Trenul ăsta l-am scăpat. Acuma totul e să n-o iau la vale înainte de *terminus*».

Greu de alungat la bătrânețe gândul bătrâneții. Ca şi-al dragostei la tinerețe. Degeaba-ți spui: din dragoste se-alege praful ca din tot ce e legat de trecerea vremii şi-a omului, la fel suferi. Bătrânețe utilă, înțelepciunea vârstei... Hai să aurim pilula. Nimeni şi nimic nu putea depărta de omul bătrân singurătatea, darea de-o parte, sentimentul că nu mai eşti nicăieri la locul tău, că până şi viața te tolerează doar, te poartă ca pe-un balast de care n-a reuşit încă să se debaraseze. Sentimentul desuetudinii. Coana Luxița Bantaş, bunică-sa, se

dusese la aproape o sută de ani, bună-zdravănă la trup şi la minte. Doamna profesor Zadurian, la nouăzeci de ani trecuți se ținea tare pe baricade. Sanda Băncilă era verde ca bradul. Se putea deci şi-aşa. Şi totuşi... «Ehei, marfă veche, marfă bună. Ca stofele englezeşti de pe vremuri. Multe aveau două fețe. Când se rodeau astea două, de dedesubt apăreau altele două, şi când se rodeau şi astea, încă două. În total şase fețe la o stofă nu mai groasă decât un *camgarn* obişnuit. Asta, oricum, era înainte de '36, când Selye, endocrinologul ăla canadian, a introdus cuvântul „stress", vrând să zică „tensiune, efort susținut", dar care-n realitatea zilelor noastre cuprinde atâtea dezordini şi forțe de şoc ale vieții moderne. Niciodată oamenii n-au fost scutiți de confruntările cu stările conflictuale, cu-ngrijorarea, cu boala, cu moartea – altfel spus, cu viața. Dar toate se petreceau pe-un fond mai puțin zgomotos, mai puțin fumegos şi afumat, mai puțin anxios. Era mai multă linişte înăuntru şi-n afară. În medie se trăia mai puțin. Viața era mai aproape ca durată de programarea ei biologică de circa, să zicem, cincizeci de ani; aveai mai puține posibilități să te confrunți cu neajunsurile bătrâneții. Dar să lăsăm naibii considerațiile existențiale şi să vedem cu ce ne-alegem de la „protectoarea noastră cu ciorapii bubați", vorba Aglăiței. Mi-aduc aminte cum vorbeam cu Coana-mare. Îmi făcea cronica secolului trecut şi pe-a celui actual: mondenă, artistică, literară. Tot ce spunea era nou şi interesant. Ce mare povestitor era coana Luxița. Iar noi, cei tineri pe vremea aia, Gheorghe Hangan, Iancu Stein, Matei şi cu mine discutam despre filosofia istoriei, despre esențialism – atât de la modă în preajma războiului al doilea, cum avea s-ajungă, după război, existențialismul – despre frumusețile şi despre urâțeniile vieții. Eram în stare să ne abstragem din contingent, care nici pe-atunci nu era o idilă. De fapt nu cred că omenirea a trecut vreodată printr-o fază idilică. Numai cine n-a trăit poate idealiza viața. Hai să ne-ntoarcem la Aglăița...».

* * *

Întretimp, Aglae împărțise «prada», cum numea dânsa mana cerească neprevăzută, fiindcă «ciorapii bubați» apăreau când cu gândul nu gândeai prin policlinică. Nu se putea conta pe ritmicitatea lor. Deci, apariția era o adevărată sărbătoare. În schimbul serviciilor pe care posesoarea le făcea contra cost, Aglae avea de introdus pe la toți doctorii din policlinică şi pe «tuşa» cutare şi pe «nea» cutare, un neam întreg de prin împrejurimile Bucureştilor, de unde binefăcătoarea-şi trăgea obârşia. «Toată „mafia” asta socialistă urmează modelul sicilian în frunte cu „Puiu”: „Noi şi tot neamul nostru”. Deviza asta şi câinii sunt singurele lui elemente umane».

— Domnu’ doctor, am împărțit aşa ca să fie toată lumea mulțumită: doamna doctor Andreianu – două kile, c-a contribuit cu banii; dumneavoastră – trei şi eu – restul, că suntem mulți. Eu şi cu Costică, nu ştiu dacă mă credeți, da’ nici nu gustăm. Vă supărați?

— Cum să mă supăr, Aglăițo, dacă-mi dai şi nu-mi iei? Îți sunt recunoscător pentru oricât. Şi nevastă-mea le dă cel puțin jumătate copiilor.

E drept că şi Sânziana, noră-sa, de câte ori făcea rost de ceva împărțea cu ei, cu toate protestele Marinei.

— Nu ne pică nouă plocoane aici la «cu plată», da’, de bine-de rău, cu bani mai faci rost de câte ceva.

Aglae avea un aer mulțumit de sine şi de viață.

* * *

Profesorul Şerban ştia că Aglăiței tot îi mai pica o ciocolată, un pachețel de cacao, un săpun, una-alta, pentru-o programare fie «mai în față», fie după ce se terminau bonurile.

Poate pentru că lucraseră mulți ani împreună, poate pentru că amândoi erau firi comunicative, profesorul Şerban se simțea lângă Aglae ca-n familie. Împărțeala

făcută de ea reflecta noul «echilibru de forțe». Pe vremea când erau amândoi la sala de operație, Aglae i-ar fi dat profesorului partea leului. Acum nu se mai constrângea la ipocrizii. Îi veni să zâmbească; şi-n gând îi fu recunoscător Aglaei că din toată policlinica l-alesese pe el pentru împărțirea «prăzii».

Oare Aglae-şi dădea seama cât era de fericită – «fericită»! — cât de privilegiată de soartă că-şi avea copiii (cu toate navetele lor), că-i avea pe lângă ea? Că-şi vedea nepoții crescând, că, dacă avea zile, avea să-şi vadă şi strănepoții?

«Dac-am să am zile, de văzut pot să-i văd şi eu din doi în doi ani, dacă m-or mai ține balamalele să călăresc mii de kilometri». Trebuia să recunoască, oricât ar fi făcut el pe eroul față de Marina şi față de cei apropiați – fiindcă, la urma urmei, ce rost are să-ți furi singur căciula? – că nimic din câte-i fuseseră date nu-l schimbase mai mult în adâncul fibrei lui decât plecarea lui Mihai. Mai mult şi decât băutura de care se cam apucase Tudor – şi asta de când îi plecaseră băiatul şi fosta nevastă-n America. La Marina observa o nestare aproape patologică. Se-apleca de sute de ori pe zi ca să pună-n cutia de gunoi şi-o scamă. Aduna de pe jos şi-un fir de praf. Se ducea după cotele de zahăr şi de ulei în fiecare zi până ce le lua. Apoi, din partea asta se potolea până luna care urma. Cât Marina consultase toată mahalaua, se oferea câte cineva să le ia cotele cu buletinele-n mână. Marina avea totdeauna grijă să le-ntoarcă serviciul. Acum se ducea singură după ele. Lui Daniel i se rupea inima când o vedea că porneşte iar cu căruciorul, altfel foarte comod şi-ncăpător, cadou de la Mihai şi de la Myriam. «N-ai putea să rogi pe cineva, sau să-i plăteşti să-ți ia cotele?», o-ntrebase el într-o zi. «Să ne ia cotele. Tolstoi-bătrânul spunea că orice bun creştin trebuie să-şi lustruiască singur încălțămintea şi singur să-şi verse oala de noapte. Orice bun cetățean al socialismului trebuie să-şi facă singur cumpărăturile. Ca umilința şi cozile să nu fie numai pentru unii. Noi, prostimea – la coadă.

Nomenclatura – la magazinele cu circuit închis. Asta e o societate fără clase! Noi facem parte din prostime şi n-avem dreptul să ne desolidarizăm de ea». Se schimbase mult Marina. Toată viața nu citise alte romane polițiste decât pe-ale Agathei Christie. Nu-i plăceau lecturile care n-o îmbogățeau, care n-o puneau pe gânduri. Nu-i plăcea să-şi piardă vremea cu lecturi care nu-ți lăsau nicio amintire. Acum intrase într-o adevărată confrerie de cititori de «polițiste», care mereu schimbau cărți între ci. Când o-ntreba Mihai ce să-i trimită, îi răspundea invariabil: «Nişte „polițiste”». Alte cărți nu mai citea decât la recomandări exprese, după ce fuseseră «experimentate pe cobai», cum spunea ea. Şi la «video», cadou şi-acela de la Mihai, dacă după zece minute un film i se părea neintersant, se ridica şi pleca. Prefera să se-ntoarcă la «polițiste», la tricotaj, la bucătărie. Gătea conştiincios, feluri muncite care-o țineau trei zile pe săptămână-n bucătărie. Făcea şi dulciuri, dacă şi când avea făină, pe care i-o procura din an în Paşti, principalul furnizor, Duță, omul de serviciu de la bloc, țăran din împrejurimile Bucureştilor, dedat cu oraşul, ca unul ce fusese portar de noapte la o-ntreprindere. Când ieşise la pensie de-acolo, ca omul învățat «cu servici», se angajase la blocul lor şi devenise un personaj foarte important în viața familiei Şerban. Umbla Marina pe lângă el ca pe lângă un ou moale.

* * *

Mihai şi Myriam erau un cuplu unit, slavă Domnului! Emigrarea nu-i dezbinase ca pe-atâția alții, care, la fiecare greutate – şi greutăți sunt peste tot – se-acuză reciproc: din cauza ta am venit aici, tu ai fost cu ideea. Înfruntaseră adaptarea printre străini, încercând să-şi facă unul altuia viața cât mai uşoară. Păreau să fi trecut examenele foarte bine. Ce era-n sufletul lor şi cât îi costase despărțirea şi plantarea lor de copaci adulți în sol necunoscut ştiau numai ei şi nu lăsau să se vadă

care le fuseseră traumele, mai ales în fața părinților pe care sigur nu-i făcuseră fericiți. Cu toată adaptarea lor – în aparență fără fisură – pe profesorul Şerban îl duruse de câteva ori inima cât stătuse la ei. Radu, fiul cel mic al lui Mihai, se-ntorsese-ntr-o zi foarte indispus de la şcoală, un liceu de-nvățământ clasic, în care se făceau şapte ore de latină pe săptămână. Avusese o zi grea. Pronunțase iar latineşte ca «pe româneşte» («şi doar ştiți c-aşa-i corect, cum pronunțăm noi»), îi făcuse profesorul observație şi-l mai durea şi capul. Ai lui îl crezuseră şi nu-l crezuseră. Nu mâncase mai nimic la prânz, iar seara nu pusese fărâmă-n gură. «De ce nu vrei să spui drept ce ți s-a-ntâmplat? Convenisem că n-o s-avem secrete-ntre noi», îl ispitise Myriam şi-i luase mâna între mâinile ei. Băiatul stătuse pe gânduri: «Azi a fost ziua unui coleg. A tratat pe toată lume cu bomboane; pe mine – nu»; şi plecase la el în odaie, fără să spună măcar «noapte bună». Myriam se ridicase şi pornise după el. Mihai o oprise-n uşă. Poate că dacă Daniel n-ar fi fost de față, Mihai şi-ar fi-nsoțit gestul cu-o explicație. Pentru prima oară de când se afla-n casa lor, Daniel Şerban se simțise-n plus. Radu, nepotu-său cel mic, ca şi părinții lui, ca şi fratele şi cumnată-sa, Ana, vorbeau corect nemțeşte, cu-ncetineala omului care cântăreşte fiecare cuvânt într-o limbă ce nu-i a sa din născare. De câte ori Radu folosea câte-o construcție sintactică neobişnuită pentru limba germană, profesorii atrăgeau atenția copiilor străini din clasă – Radu fiind singurul – să vorbească acasă şi să gândească, pentru o bună şi cât mai rapidă asimilare, numai în limba germană. După accentul pe care-l avea Radu în româneşte, Daniel Şerban începea să creadă că pentru acea «bună şi rapidă asimilare», copiii lui vorbeau nemțeşte-ntre ei când n-aveau în vizită vreun bunic. De povestea cu bomboana, Daniel Şerban nu pomenise nimănui în România. După cum nu pomenise nici despre un meci de fotbal între nemți şi olandezi, transmis la televiziune. «Bat ai noştri sau olandezii», întrebase Mihai din

bucătărie. «Ai noştri», răspunsese Myriam. Acest simplu posesiv profesorului Şerban îi picase ca o măciucă-n moalele capului. «La urma urmei le mănâncă pâinea...». Deşi foarte culanţi cu familia din România, Mihai şi Myriam numărau fiecare creiţar. Nu i-ar fi crezut niciodată-n stare de-atâta spirit de agoniseală şi de economie: în ţară nu erau aşa. Acum îşi scriau într-un caiet tot ce cheltuiau şi dacă nu le ieşeau câţiva pfenigi la socoteală, o refăceau de zece ori. La privirea uimită pe care Daniel Şerban nu reuşise să şi-o reprime, fiu-său se uitase-n ochii lui şi-i explicase, cu un glas în care se ghicea părerea de rău: «Aici alt sprijin decât banul n-ai. Telefonul ne sună doar când ne chemăm unul pe altul din oraş, când ne cheamă Daniel (fiu-său cel mare) şi Ana sau voi din ţară». Se oprise brusc din explicaţie şi-şi continuase calculele. «Cu timpul o să vă-nvăţaţi. Toate lucrurile se plătesc pe lumea asta şi nici pe toate nu le poţi avea deodată», spusese profesorul Şerban pe un ton de simplă constatare. Pe tineri – adică pe nepotu-său, Daniel, şi pe nevasta acestuia, Ana, fiica din flori a Sânzienei, cu un doctor Pavel Vlas din Cluj – pe ei, Daniel Şerban îi văzuse mai puţin, pentru că locuiau separat de părinţi, la care veneau numai în *week-end*-uri. Daniel terminase Arhitectura şi-şi găsise ceva de lucru; Ana era studentă la «belle arte». Văzându-i mai puţin, bunicul nu-şi dăduse prea bine seama ce pantof îi strângea şi pe dânşii. Oricum, creanga tânără mai uşor se-ndoaie. La o transplantare contează fiecare an în plus. Cât stătuse la Mihai, asistase şi la ceea ce se chema o sărbătoare a vecinilor. Îl luaseră şi pe el. Se bea, se mânca împreună pe pajiştile din jurul caselor, iar la un moment dat, în chip de fraternitate, se apucau în lanţ unul de mijlocul celuilalt, se legănau şi cântau *iodlere.*

Arhitecţi, Mihai şi Myriam lucraseră doi ani ca desenatori tehnici. Apoi, printr-un concurs pe care-l câştigaseră, izbutiseră să lucreze ca arhitecţi.

«Ce le-o da Dumnezeu», îşi spunea profesorul Şerban,

pentru a-şi muta gândul de la ei şi pentru a-şi înăbuşi părerea de rău de-a-şi vedea familia, dacă nu destrămată, oricum împrăştiată. «Fuge lumea din biata țară, mâncând pământul, ca de la ciumă. Fuge chiar *de* ciumă». Problema rămânea mereu deschisă, ca rănile-ncăpățânate sau ca fistulele care nu vor să se vindece şi te sâcâie câte zile ai: cum se situează individul față de teritoriul provenienței sale, față de etnia lui, față deci de grupul larg căruia-i aparține, față de grupul mai restrâns numit familie. Care este raportul între fidelitate şi opțiune? De ce o opțiune ar presupune mai multă fidelitate decât un dat în care te-ai născut. «Problema fidelității lor să şi-o pună acuma nemții. Ce-ar face emigranții noştri dac-ar ajunge molima şi-n Germania?». Omul e-n permanent raport de subordonare față de istorie: istoria este destinul lui mare, din care destinul personal e-o fărâmă – fărâma decisivă a unei existențe. Din raportul ăsta permanent, de sclavie, omul mai încearcă din când în când să se emancipeze, de cele mai multe ori să păcălească şi cu-aceeaşi ocazie să se păcălească. «Nu cred că-i uşor să mori şi cine-şi închipuie că ştie, fără să-şi fi văzut moarte cu ochii, se-nşeală, dar nici drumul pân-acolo nu-i uşor... Cei mai grei bolovani ai vieții sunt boala şi remuşcarea... Nişte gânduri mai vesele sau măcar mai oarecare n-aş putea să am? Suntem relativ stăpâni pe scoarța noastră, dar nu şi pe nucleu de sub scoarță, cum nu suntem pe bătăile inimii. În sfârşit. De multe ori, aste două cuvinte sunt expresia resemnării în fața neputinței. „În sfârşit...”. Pe vremuri făceau politică numai politicienii. Acum, politica este un agresor permanent care violează teritoriul cetățeanului. Acuma, fiecare gând al omului este politic. Genetica face parte din destinul omului. Este chiar componenta sa esențială. Se luptă ca genetica să poată fi influențată. Rămâne de văzut dacă se va putea. Dar „genele” istoriei? Tarele ei, această hidoasă moştenire aveau să dispară vreodată? Putea omul să spere – nu numai în nou, ci în mai bine? Omul în fața

destinului personal şi-al celui colectiv – istoria. Principala problemă a existenţei...».

Lui Daniel Şerban îi plăceau romanul, teatrul, portretul, fiindcă povesteau destine.

«Să cer audienţă la paşapoarte, ca să văd de ce-ntârzie răspunsul sau să-ngroş obrazul şi să-l rog pe nepotul Sandei? Data trecută, când am ajuns întâmplător la el, s-a arătat plin de bunăvoinţă. Dacă am timp trec azi pe la Iancu şi pe la Marioara».

De câte ori se hotăra să se vadă cu Iancu Stein şi cu Marioara – cuscrii lui din partea lui Mihai – lui Daniel Şerban îi venea să zâmbească, fiindcă venise vremea să-şi amintească o replică auzită-n tinereţea lor.

Daniel Şerban, Iancu Stein şi Gheorghe Hangan, interni la „Colţea", se aflau în staţia de tramvai de la Universitate când îl văd pe bibliotecarul-şef de la biblioteca Facultăţii lor, un domn totdeauna pus la punct – cămaşă albă, papion – doctor în litere şi-n filosofie, îl văd stând de vorbă cu-o doamnă bătrână. Vorbeau de una-de alta, se-ntrebau de cunoştinţe comune. Între timp vine tramvaiul doamnei. Domnul Tomulescu, bibliotecarul, o ajută pe doamnă să se urce şi-i spune: «Madame Ghioca, mai veniţi şi dumneavoastră pe la mama, să vă mai vedeţi cât sunteţi în viaţă».

Daniel şi Iancu izbucniseră-n râs. Gheorghe Hangan dăduse a pagubă din cap şi citase: *Râzi tu, râzi, Harap Alb...*

Când Daniel Şerban şi Iancu Stein îşi anunţau vizita unul altuia îşi spuneau neapărat: «Să ne mai vedem şi noi cât suntem în viaţă». Şi de unde la tinereţe replica-i făcea să râdă, acum abia le-aducea un zâmbet firav şi cam strâmb pe buze. Mereu le venea în minte glasul molcom al lui Gheorghe Hangan: «Râzi tu, râzi, Harap Alb...».

Daniel Şerban şi Iancu Stein nu-şi anunţau telefonic vizita din cine-ştie-ce preocupare protocolară, ci doar pentru a se-asigura că cel care urma să fie vizitat era

acasă. Dac-ar fi locuit în aceeaşi casă, ar fi venit unul la altul în halat şi-n papuci.

«Bine că stăm la cinci minute unii de alții, că suntem adunați – mai ales acum la bătrânețe».

* * *

Marina şi Marioara se duceau de multe ori una la alta în capot, peste care-şi trăgeau repede pardesiul sau paltonul. Înainte de-a-şi scoate pardesiul sau paltonul, Marina o-ntreba pe Marioara: «Pot să scot haina sau te compromit?». Dacă mai era cineva de față îşi păstra haina şi-şi scurta vizita. Alteori se-mbrăcau elegant şi se duceau unii la alții. «Facem şi noi ca englezii, ne-am îmbrăcat de seară». Când le făceau rost de bilete Sânziana sau Maria, mai ales Maria, care cunoştea şi pe dracu' şi-avea relații unde nu gândeai, mergeau împreună la teatru. Marioara-şi punea bijuteriile, se gătea, cum spunea ea, «ca de pus în raclă». Le dăduse fetei şi nurorii aproape tot ce agonisise-ntr-o viață, dar îşi păstrase câteva şi pentru ea: darurile de la Iancu. Ştia câtă plăcere-i făcea lui s-o vadă că le poartă, giuvaiericalele amintindu-i împrejurările în care le cumpărase şi i le dăruise. Marioara avusese o viață-n care să-nvețe că pentru bărbatul ovrei nevasta era cartea de vizită. De dragul lui, chiar dacă era bătrână, şi tot nu trebuia să depună toate armele.

Marina-şi împărțise între nurori cele câteva bijuterii dăruite de Coana-mare, Luxița Bantaş, bunica lui Daniel. Altele n-avusese. Oricum, socotea că-i trecuse vremea de purtat odoare, ea legând de vârstă orice idee de ornament. Şi dac-ar mai fi avut giuvaieruri n-ar mai fi avut curajul să le poarte. Atâta lume rămânea fără căciuli pe stradă-n plină zi, încât gândul că cineva ar fi putut s-o urmărească pentru a-i smulge un lucru o făcea să renunțe, ca şi vârsta, chiar şi la podoabe false: ideea de pagubă era nimic pe lângă cea de sperietură. Nu spunea nimănui, pentru a nu-ncărca memoria altora cu

neajunsurile ei, dar fiecare zgomot i se părea suspect şi-o nelinişte a, mai ales de când fusese jefuit apartamentul de subt al lor. «Acum treizeci de ani – ce spun eu, acum zece ani – nu mi-ar fi păsat. Vârsta, ce să-i faci!». Şi iar se-ntorcea cu gândul la fiu-său, Mihai. Plecarea lui îi zdruncinase încrederea-n viață. Lucrurile-ncepuseră să capete proporții de catastrofă. De dimineața până pe la două avea o stare de permanentă anxietate. Îi era frică să răspundă la telefon. După două devenea omul care fusese înainte – «înainte de *ce?*». *Înainte.* Restabilea proporțiile lucrurilor.

Ultima infidelitate a lui Daniel, cu Dora Gabrian, o supărase mai mult decât toate. «Fiindcă mi-a trecut vremea şi nu-i mai pot întoarce moneda». Cât fusese tânără, deşi n-o făcuse niciodată, lucrul s-ar fi putut întâmpla. Pentru prima oară de când trăia lângă el, Daniel făcuse-un lucru nesportiv, gândea Marina. «Nu-i frumos să-ți înşeli nevasta când a-mbătrânit: e ca şi când ai trage în cineva care nu mai are glonț în armă». Trecuse şi asta. Acum nici nu-i venea să creadă că putuse suferi atât de mult acei doi ani până-i dăduse Dumnezeu Dorei gându' ăl bun să nu se mai întoarcă. Pe vremea tinereții şi-a maturității, confidentă îi fusese Smaranda Hangan. În fața ei îşi descărca sacul. Marina ştiuse tot timpul că Daniel o iubea pe Smaranda. Bănuise numai că şi Smaranda-l iubea. Cine putea-nțelege mai bine amărăciunile unei femei decât cea care iubea acelaşi bărbat? Asta, pe de-o parte. Pe de altă parte, Marina voise parcă să-i deschidă ochii Smarandei, ca ea să ştie pe cine iubea. Cu sau fără confidențele Marinei, relațiile dintre Daniel şi Smaranda erau concepute după codul unui echilibru care, pentru nimic în lume, nu trebuia schimbat. «Cum se duce vremea, cum ne ducem noi, cum se duc toate», îşi spunea Marina, uluită ca-n fața unei descoperiri.

Confidentele ei, la vârsta apusului, erau Marioara şi Sânziana. Nici una nici alta n-aveau calmul, înțelepciunea şi darul de-a o potoli şi-a o linişti, pe care

le-avusese Smaranda. Pentru Smaranda, căreia-i muriseră bărbatul şi doi fraţi în război, care fusese dată afară din slujbă şi din casă, şi cu un copil de crescut, cu părinţii deportaţi în Bărăgan, dramele unei femei înşelate erau minore, mai ales când bărbatul nu era mitocan. După toate jelaniile, Smaranda-i punea mâna pe umăr şi-i spunea invariabil: «Sănătate să fie!». Uneori îi era atât de dor de Smaranda. Când Marina-i povestea Marioarei – la vremea când se petrecuse, idila lui Daniel cu Dora Gabrian – Marioara se umplea de revoltă: de-atâta revoltă că, până la urmă, trebuia Marina să-i dea „Extraveral" Marioarei.

Sânziana o asculta cu un aer atent şi recules şi-i spunea calm, dar sub acest calm tremura parca o oarecare nervozitate: «Tanti Marina, toată viaţa a făcut la fel, şi v-a apucat bătrâneţea-mpreună. Te-a-nşelat, dar te-a respectat şi v-aţi înţeles fiindcă – afară de slăbiciune asta că i-au mai fugit ochii-ncoace şi-ncolo – are calităţile pe care i le ştii şi te-a preferat tuturor femeilor, de vreme ce tot lângă dumneata este. Eu te-asigur că nu concepe viaţa fără dumneata».

Cuvintele Sânzienei erau pline de bun-simţ şi de-adevăr, dar n-aveau darul mâinii pe care i-o punea Smaranda pe umăr. «Aparţineam altei generaţii», îşi spunea Marina, când o compara pe Smaranda cu Sânziana. «O generaţie care nu se temea să fie tandră, chiar patetică, romantică. În petrecerile noastre de pe vremuri se cânta, se recita. Parcă nu era nici teama asta exagerată de ridicol. Nu ne temeam atât de mult unul de judecata celuilalt. Acuma pare că oamenii stau permanent la pândă, parc-abia aşteaptă să se prindă şi să se sancţioneze unul pe altul. Mă uit la Sânziana. Ţin la ea şi ţine la mine şi, totuşi, cum nu-şi descarcă niciodată sufletu-n faţa mea. Ştiu că Tudor bea şi că nu e fericită nici cu el. Altă amărăciune a mea».

* * *

Când îşi termină consultaţiile şi porni spre casă, profesorul Serban îl găsi aşezat pe scaunul de lângă uşă pe domnul Nicos Caţafani.

— Ce plăcere să vă văd, domnule Caţafani. De mult n-aţi mai trecut pe la mine.

— Era să nu mai trec deloc. Am avut un «infarctus».

— Slavă Domnului că l-aţi trecut cu bine. Nu vreţi să mergem în cabinet să mai stăm de vorbă?

— Am trecut pe-aici şi-am vrut să vă salut.

— Sunteţi cel mai dezinteresat vizitator al meu.

Domnul Caţafani, după socotelile profesorului Şerban, era mai aproape de nouăzeci de ani decât de optzeci. Cronicar dramatic între cele două războaie, autorul unor memorii interesante şi evocatoare pentru cine trăise epoca descrisă-n ele şi incitând curiozitatea celor mai tineri, domnul Caţafani avea tolba plină de poveşti, de-ntâmplări trăite de el sau de alţii. Povestea cu-aceeaşi detaşare despre mesele luate alături de lumea artistică a Parisului, la „Ritz” sau la „Coupole”, pe vremea tinereţii, ca despre anii de puşcărie fiindcă făcuse politică ţărănistă; şi ca despre cei de domiciliu obligatoriu în acelaşi sat de chirpici din Bărăgan cu bătrânii Dorobanţii, părinţii Smarandei Hangan; vreo şaptesprezece-n total.

— Domnule doctor, dacă nu mori de şoc în primul moment, cu orice situaţie te-obişnuieşti. Aproape c-ajungi să ţi se pară firească, îşi comenta el păţaniile.

În anii care-l despărţiseră de reabilitare şi de obţinerea unei pensii, noroc cu surorile lui, care nu-l lăsaseră să moară de foame. În Bărăgan nimeni n-avea nevoie nici de lecţii de bune-maniere, nici de limbi străine, bagaj în care excela domnul Caţafani. Muncise la câmp ca toţi locuitorii noii aşezări.

În Bucureşti, o locuinţă de la stat tot nu putuse obţine.

— Nu m-au ţinut curelele să bat la uşi până la adânci bătrâneţe.

Locuia la un particular, într-o garsonieră centrală.

— Faţă de locurile pe unde-am trecut, acum stau într-un palat.

De la una dintre surori, la care ţinuse cel mai mult (cu toate că ea-şi lăsase casa moştenire unor străini de care fusese foarte ataşată) îi rămăseseră nişte obiecte valoroase, pe care le vindea rând pe rând, cheltuind socotit. Coabita cu-o doamnă, care-avea cam jumătatea vârstei lui, de ani şi ani. Dânsa nu se grăbea să pape tot, îl îngrijea cu devotament şi nici nu-i ţinea socoteala banilor. În viaţa modestă pe care-o ducea, domnul Caţafani avea o singură excentricitate. Îşi invita în fiecare zi la „Athénée Palace” prietenii, supravieţuitori din generaţia lui, şi le ofere o cafea şi-o băutură.

— Domnule doctor, am ajuns la concluzia că orice moştenire pe care-ai lăsa-o pe lumea asta nu face cât o amintire frumoasă rămasă-n urma ta. Când am făcut infarctul mă gândeam la oamenii ăştia cărora le fac o bucurie şi mă simţeam de parcă i-aş fi lăsat orfani. Nu puteţi să ştiţi, fiind şi mai tânăr şi din altă profesie, ce-a-nsemnat pentru gazetarul român dintre cele două războaie viaţa de cafenea, conversaţia. Azi ar putea să pară o pierdere de vreme. Atunci nu era simplă vorbărie. Era un permanent schimb de păreri, schimb de idei, incitare a minţii şi-a curiozităţii, ca un ferment pentru gândire.

— Domnule Caţafani, iertaţi-mi curiozitatea, acuma când vă-ntâlniţi, despre ce discutaţi?

— ...Mai tot timpul despre trecut. Unii vorbesc despre trecut, ca şi când l-ar mai putea schimba. Strategi de cafenea. Câteodată pare-o joacă de copii. De-altminteri, mai toţi avem vârsta la care-am avea tot dreptul să fi dat în mintea copiilor.

— Numai asta nu se poate spune despre dumneavoastră.

— Domnule doctor, fără să fie vorba de-o degradare-a minţii, n-aş şti cum să numesc acest acut sentiment al trecutului, sentimentul ăsta aproape obsedant pe care-l am. Nu mai ştiu cine, întrebat odată câţi ani are a

răspuns: «Trei-patru, poate cinci-şase...». «Glumiţi», i-a replicat cel care-l întrebase. «Deloc. Mă gândeam la anii pe care-i mai am de trăit, ceilalţi nu mai contează».

Profesorul Şerban simţi tristeţea cum îl năpădeşte.

Domnul Caţafani îl privi drept în ochi, îl pironi cu ochii lui albaştri, spălăciţi, neaşteptat de tineri, contrastând cu faţa care, fără să fie prea ridată şi să-i arate vârsta, era de-un alb nefiresc. Îşi dădu seama că spusele sale nu-l înveseliseră pe doctor; nici măcar nu-l lăsaseră indiferent. Asta era dezavantajul convorbirilor de la suflet la suflet. Ciudat era că oamenii simţeau mult mai mult nevoia să-şi împărtăşească amărăciunile şi dubiile decât bucuriile. Spusese cineva cândva că nu-ţi e prieten cel care nu-mparte cu tine şi necazurile şi bucuriile. Domnul Caţafani nu-l socotea pe profesorul Şerban prieten, ci un om pe care-l îndrăgea şi la care se gândea totdeauna cu plăcere, ca la un interlocutor care ştia să asculte, nu numai să vorbească, dintre cei ale căror rânduri se răreau din ce în ce mai mult. Generaţiile mai tinere, atâta cât le cunoştea domnul Caţafani, nu mai aveau răbdare s-asculte: începând cu funcţionarul public şi terminând cu familia. Toată lumea părea obsedată de lipsa de timp. Ca o consecinţă, genul epistolar era pe cale de dispariţie. Abia se mai îndurau oamenii să-şi trimită unii altora o ilustrată din vacanţă. Genului epistolar de dragoste îi luase locul telefonul.

Plăcându-i să vorbească şi să fie ascultat, domnul Caţafani simţise nevoia unui interlocutor convins că mai poate-nvăţa din spusele altuia. Nu se crezuse niciodată un oracol de-nţelepciune şi se-arăta-ngăduitor cu cei care-l întrerupeau; şi nu le purta pică nici lor, nici acelora care-l ascultau cu gândul aiurea.

Ultima lui experienţă, infarctul – deşi n-avea nimic original, dacă te gândeai la punctul de vedere medical – domnul Caţafani o considera cea mai importantă din viaţa lui şi care merita dezvăluită unor oameni, cu tot cortegiul de gânduri pe care-l trăgea după ea, concluzia

lui fiind că, oricât de bogată îi era imaginația, omului îi era greu să-și închipuie chiar totul.

Profesorul Șerban avea și vârsta și-nțelegerea și, mai ales, disponibilitatea de imaginație care-l făcuse pe domnul Cațafani să-l aleagă dintre multele lui cunoștințe spre-a-i dezvălui gânduri pe care nu era dispus să le vânture-n fața oricui. Și-apoi, de necazurile lor și de-ale altora oamenii erau sătui.

— Oricât ți s-ar părea că ești de pregătit, nu ești. *Atunci* descoperi câte lucruri au rămas neterminate, câte gânduri nespuse. Te-apucă un regret sfâșietor. Luciditatea are avantajele, dar și dezavantajele ei. Un regret era de ordin intelectual. Dădusem o carte la o editură și nu numai că n-apucam s-o văd tipărită, dar nu știam nici măcar părerea redactorului despre ea. Apoi, regretul pentru durerea pe care i-aș fi pricinuit-o surorii mele, celor câțiva prieteni... Printre oamenii la care m-am gândit atunci erați și dumneavoastră. E greu să descrii în general cum se declanșează memoria, dar mai ales în clipele acelea. Dau năvală peste tine întâmplări, persoane, personaje din cărți. Îmi aminteam mereu un personaj din *Ciuma.* Nu-i mai știu numele. Cel care-ncearcă să scrie-un roman și nu reușește să treacă de prima frază...

— Cum de n-ați scris niciun roman, domnule Cațafani, dumneavoastră care, în *Memorii,* creați atâta viață, asemenea portrete? încercă profesorul Șerban s-abată firul discuției, în care, de fapt ce putea spune el față de-o experiență prin care nu trecuse.

— Am încercat. Spre deosebire de personajul lui Camus, eu am trecut de prima frază. Am ajuns chiar la sfârșit, dar când am văzut ce-a ieșit, am azvârlit totul la coș. Un roman e altceva decât memoriile. E-o lume creată de tine. Eu mi-am cunoscut la timp limitele... M-am purtat bine. Nici lacrimi, nici lamentări. Totul aici și-aici, și-și duse mâna la inimă și la cap.

Se referea la infarct.

— Mi-nchipuiam că mai ales la vârste matusalemice,

precum a mea, e mai uşor. Cel mai ciudat lucru e că ți se pare că te ia pe nepregătite. Acuma nu mă mai pot plânge că n-am fost avertizat... Când m-am întors acasă de la spital, întâi mi-am scos albumele cu poze în care nu mai umblasem de nu se mai ştie când. O mare nevoie de rememorare înainte de-a uita. De-a uita tot. Apoi am început să recitesc lucruri care mă impresionaseră la vremea lor, s-ascult muzică şi să-i văd pe cei câțiva oameni pe care are să-mi pară rău să-i uit.

Cum mergeau încet unul lângă altul, profesorul Şerban se opri şi-i puse domnului Cațafani o mână pe braț.

— Cum e atunci?

Domnul Cațafani dădu din cap nedumerit. Nu se-aşteptase la-ntrebare. Stătu o vreme să-şi adune gândurile. Căuta să-şi rememoreze fiecare clipă şi să nu se lase antrenat de fantezie.

— Mai întâi, lumea se depărtează ca-ntr-un hău, parcă o soarbe ceva. Urmează un sentiment de singurătate, care nu seamănă cu nimic de pân-atunci. Apoi vine clipa când se duce memoria. Când îți revii – eşti uimit. Iar eu am fost chiar dezamăgit. Cred că aşa se simte cine şi-a ratat sinuciderea, Apoi începi să te bucuri de lumină, de sunete, mai ştiu şi eu de ce, în sfârşit, că te-ai întors. E ca un miracol. Poate că şi este un miracol.

Se lăsa câte o tăcere. Profesorul Şerban, deşi ascultase multe relatări despre revenire, chiar şi din moarte clinică, părea tulburat ca-n fața unei revelații.

— Odată cu mine se termină cu numele nostru. Am avut un copil, un băiat care-a murit la naştere. În tinerețe am fost însurat, apoi lucrurile n-au mai mers şi ne-am despărțit.

Fusese-nsurat cu-o actriță, vestită – între cele două războaie – prin talent şi prin frumusețe. Se lansase-n teatru cu numele Cațafani şi continuase să-l poarte şi după despărțirea de domnul Cațafani.

— E greu să spui cum începe despărțirea sufletească

între oameni. La-nceput apar doze homeopatice de nemulțumire şi de contrariere; şi ele cresc, se umflă, dospesc pân-acoperă totul, se-ntind ca o iederă sufocantă. Rațional poți să-ți dai seama că n-ai dreptate, dar sufletul nu se mai poate-ntoarce de unde-a plecat. Mi-a părut rău totdeauna după nevastă-mea şi ei după mine, dar împreună n-am mai fi putut trăi. Uneori, sufletul omului e-atât de inexplicabil. Odată cu tine se duce o parte din memoria lumii. *Atunci* am regretat mai mult ca oricând că nu las pe nimeni în urma mea, pe nimeni căruia să-i fi trecut o parte din această memorie. Aşa a fost să fie.

Domnul Cațafani îl privi în ochi pe doctorul Şerban ca şi când i-ar fi cerut iertare.

— Domnule Cațafani, ați scris nişte cărți, aşa că v-ați lăsat memoria în ceva. E ca şi când ați fi depus-o la o bancă.

— Domnule doctor, banca asta poate da oricând faliment. Altfel spus, nu-mi garantează nimeni că, după ce-au să se stingă generațiile care-au avut de-a face fie cât de puțin cu ce-am scris eu, are să mă mai citească, măcar din plictiseală, cineva. Eu nu-s un scriitor. De ce să mă-mbăt cu apă rece... Între memoria transmisă pe viu şi memoria scrisă e-o deosebire ca între... ştiu eu... o iubire trăită şi una povestită. Eu mi-aduc şi azi aminte vorbe de-ale bunicilor mei, deşi nu i-am cunoscut. Mi le-au trecut mama şi tata.

— Şi-n memoria familiei rămâi o generație-două. Apoi, straturile memoriei se suprapun. Cele noi le-acoperă cu totul pe cele vechi...

Profesorul Şerban se gândi cât avea să mai dăinuie el în memoria celor trei nepoți ai lui. Doi – în Germania, unul – în America. Şi-i închipui traducându-le copiilor lor, unii – în nemțeşte, altul – în englezeşte, cuvinte de-ale lui; o ipoteză față de-o certitudine. Ipoteza că ei s-ar mai fi ostenit să-l citeze. Certitudinea că strănepoții n-aveau să mai ştie româneşte. Poate ceva rudimentar, precum marinarii şi chelnerii.

— Domnule Caţafani, pe lume puţine-s certitudinile. Aş zice că doar una singură, pe care-o ştim cu toţii de la-nceputul vieţii. Afară de muncă, restituirea asta socială, punctul ăsta permanent de sprijin, celelalte ţin mult de hazard. Îndrăznesc să spun că toate. Faţă de tineri n-aş rosti asemenea cuvinte, fiindcă socot că n-ai dreptul să retezi aripile nimănui. Spuneaţi că odată cu dumneavoastră vi se va stinge numele. Eu am un fiu aici, al cărui fiu este cu mamă-sa-n America; şi mai am un fiu cu fiii lui, doi, în Germania. Nepotul din America-şi scrie numele cu *sh,* cei din Germania cu *sch.*

— A, da, ca să se citească *ş.*

— Ca să se citească *ş.* Odată cu fiu-meu de-aici şi numele nostru o să se stingă.

Se uitară unul în ochii celuilalt şi avură un zâmbet care voia să-nsemne că paguba făcea parte dintre regulile vieţii.

Era o zi senină, cu soare molcom. Dacă n-ai fi văzut copacii ruginiţi, n-ai fi ştiut să spui dacă era primăvară sau toamnă.

— Nu vi se pare că azi e primăvară, domnule Caţafani?

Profesorul Şerban învălui cu o privire mângâietoare cerul.

— *«Primavèra, gioventù dell'anno: gioventù, primavèra della vita». «Primăvară, tinereţe a anului; tinereţe, primăvară a vieţii».* Ce frumoasă banalitate.

Domnul Caţafani se însenină şi se uită cu-ncântare la strada liniştită pe unde mergeau, mărginită de castani şi de tei.

— Norocul meu în viaţă mi-a fost firea. Am înţeles şi binele şi răul. Şi, de când mă ştiu, am fost îndrăgostit. Şi n-am fost rău de pagubă. Sunt un fel de Zorba.

— Firea proprie-ţi poate fi cel mai mare duşman. Firea şi vremurile... Domnule Caţafani, din *Memoriile* dumneavoastră şi din discuţiile pe care le-am avut din când în când, mi-am dat seama că aveţi o gândire politică realistă. Ce credeţi de congresul ăsta care-ncepe

poimâine? Putem trage vreo nădejde?

— E drept că şandramaua se clatină jur-împrejur. Primii care şi-au dat seama că nu mai merge cum a mers au fost ruşii. Ca să folosesc un termen monden, ei au dat tonul. Eu aş vrea din tot sufletul să mă-nşel, dar nu-mi pun nicio speranţă-n congresul ăsta. Bune-rele, alte partide comuniste au mai avut, parţial, câte-o reacţie faţă de conducere. La noi – nimic. Să-l dea jos pe ăsta n-ar putea decât Partidul, Securitatea sau Armata. Dar dintre ăştia nimeni nu e dispus să-şi piardă scaunul şi ceea ce implică el: salarii pe care nu le cunoaşte nimeni, călătorii, burse, vile, magazine speciale şi, mai mult ca orice, puteri discreţionare; n-au de dat seamă nimănui şi n-ai cui să-i reclami. Domnule doctor, nimeni nu dă puterea din mână de bună-voie. E un truism. Pe ăsta ori îl dau jos ruşii, dar – după ce se-ntâmplă şi la ei – nu prea au timp de-aşa ceva, ori o să fie baie de sânge, cu sau fără concursul lor. Şi nu uitaţi câtă lume este implicată şi interesată-n sistem. Chiar printre dumneavoastră, printre medici, sunt foarte mulţi interesaţi în sistem. Unii dintre colegii dumneavoastră câştigă mult mai mult decât ar fi câştigat în capitalism: nu plătesc niciun impozit pe câştigul «de la om la om». Tatăl meu a fost unul dintre cei mai buni doctori din Brăila. Avea cabinet, i se plăteau consultaţiile; nu exista plafon de câştig. Dar pe orice bănuţ plătea impozit. Nu vă spun nicio noutate, că nu v-aţi născut după 23 August. E foarte multă lume interesată-n sistem, indiferent de discursurile pe care le ţine fiecare-n familie sau între prieteni, ba chiar şi la cozi şi-n tramvai. Domnule doctor, un defect al nostru, al intelectualilor, este cel de-a crede că toată lumea gândeşte ca noi. Comunismul ne-a fost impus de ruşi, dar a făcut aderenţi, unii – sinceri la-nceput, iar după aceea «circumstanţiali»; şi sistemul s-a-nţepenit bine-n scaun, fiindcă bine-n ţara asta n-a fost nici înainte. Dumneavoastră ca şi mine am fost oameni bogaţi, întrebaţi-mă pe mine, care-am fost în campanii

electorale înainte de dictatura lui Carol al II-lea. Câtă mizerie am văzut e de neînchipuit. N-a fost bine şi n-o să fie niciodată. Au constatat nişte sociologi că o treime din populație stă pe loc, una coboară, una urcă. Să nu-i uităm pe cei care-au urcat, care-au stat cu vaca-ntr-o odaie şi-acum stau «la bloc», în frig de cinci ani încoace, dar «la bloc». Subtilitățile ideologice sunt apanajul şi slăbiciunea noastră, a intelectualilor. Cam aşa cred eu că stau lucrurile. Mă tem că mâine, dacă s-ar face alegeri libere cu tot O.N.U.-ul aici ca observatori, tot Ceauşescu ar ieşi. Oricum, comunismul, indiferent de firmă. Văd că nu vă vine să credeți.

— Domnule Cațafani, s-admitem că scăpăm de nebun, pe cale paşnică, poftim că moare de moarte-bună: îl plângem, pardosim strada cu flori pân' la mausoleul ăsta pe care şi-l face. Îl îngropăm. Credeți că nici atunci nu s-ar schimba nimic?

— Teamă mi-e că nu.

— Cum adică? Ar rămâne mai departe partidul – mare şi tare? N-ar apărea nicio opoziție?

— O opoziție?! De unde? Şi cui să se adreseze, domnule doctor? În orice comunicare există un emițător şi-un receptor. Să zicem că emițătorul ar exista, deşi nu văd ce partide viabile şi capabile să conducă pot s-apară peste noapte dintr-o societate care nu mai are o gândire politică de tip constructiv, ci numai una de tip distructiv: adică, vrem moartea lui Ceauşescu, dar nu ştim ce să punem în loc. Asta-n privința emițătorului. Gândiți-vă cui s-ar adresa aceste partide, apărute peste noapte, care le-ar fi receptorul: un popor care, de 45 de ani, nu mai ştie ce este democrația, relativă, atâta câtă este să zicem în Occident şi câtă a existat şi la noi înainte de dictaturi. Te adresezi unui popor căruia, consecvent, 45 de ani i s-a spălat creierul. Vă dați seama-n ce derută s-ar afla omul simplu care de 45 de ani nu mai ştie s-aleagă? Teamă mi-e c-ar alege tot partidul comunist care, evident, şi-ar da două-trei bidinele pe vechea firmă. Şi asta nu doar vechii profitori,

ci şi oamenii cei mai cinstiţi şi mai năpăstuiţi de comunism. Drepturile civile, democraţia se-nvaţă ea o limbă străină, treptat-treptat. Am citit o carte a unui sud-american, *Un veac de singurătate* îi zice. Într-un sat dă o molimă: oamenii uită cuvintele. Cât încă n-au uitat totul, se-apucă şi scriu pe obiecte numele obiectelor. Când molima trece, ei învaţă să vorbească din nou citind ce scriseseră înainte de uitare. Din nefericire, pe oricâte obiecte ai scrie numele unor noţiuni, dacă le-ai uitat, nu le poţi reînvăţa instantaneu, dintr-o aruncătură de ochi.

— Vorbiţi ca fiu-meu din Germania. El nu mai crede-n viitorul acestei ţări.

— Eu cred în destinul acestei ţări, dar viitorul ei apropiat mi se pare tulbure şi-nvolburat. Într-o zi, ţara asta o să-şi ridice din nou capu-n lume. Numai că noi n-o să mai fim pe-aici. Cu tot procentul de prostie – această uriaşă forţă mondială, cea mai mare dintre toate – cu tot procentul de dezinformare şi de incultură – aliatul cel mai important al totalitarismului – cu tot procentul de rea-credinţă, în lume se mai face şi lumină, exact atunci când oamenii, socotind că nu mai au ce pierde, ies în drum să moară. Ăsta e fulgerul care sparge bezna. Să dea Dumnezeu să mă-nşel şi să vină şi la noi binele pe pantă lină!

Când vorbiseră de infarct, de mesagerii de dincolo, nu fuseseră mai trişti decât acuma.

— Dac-ar fi să iau viaţa de la-nceput aş face o meserie legată de ştiinţă, domnule doctor. De bine, de rău, unu şi cu unu fac doi sub orice partid şi-n orice regim. Şi nu m-aş mai implica în nimic. Omenirea ar duce-o mai departe şi fără părerile mele. Iar în politică nu m-aş mai băga, nici dac-ar veni Iisus Cristos să-nfiinţeze vreun partid. Între intimi, Titulescu avea două vorbe: «În politică nu e obligatoriu să fii canalie, dar nici caracter nu poţi să ai». Asta-i una. Şi-a doua: «Politica e un bordel în care există-n mare două posibilităţi: ori schimbi firma şi păstrezi aceleaşi „fete”, ori laşi firma şi schimbi „fetele”». Toate astea le-am înţeles în puşcărie: treişpe

ani am avut timp să meditez.

— Nu v-ați gândit niciodată să plecați din țară după ce-ați ieşit din puşcărie?

— Deşi sunt grec sută la sută, pentru mine asta este țara mea. N-aş mai fi avut energia să mă-nvăț cu defectele altei nații. Îmi pare bine că sunt bătrân şi c-am să mor.

O spusese pe tonul cuiva care pregătea o farsă de care să se amuze o lume. «Şi eu sunt bătrân şi-am să mor», se gândi profesorul Şerban şi-l cuprinse o stare de linişte şi de-mpăcare cu sine şi cu lumea. Ce bine că-l întâlnise pe domnul Cațafani. Credea atât de mult în puterea întâlnirilor: benefice sau malefice, dar în marea lor putere, în clipa revelației, a cotiturii destinului ori măcar a luminării gândului.

Îşi spuseră la revedere în Piața Rosetti, lângă ceainărie.

— Ce faceți acum? întrebă profesorul Şerban, nu doar de conveniență, ci pentru că era chiar curios să ştie.

— Mă-ntâlnesc la „Athénée Palace” cu «băieții», câți au mai rămas.

Profesorul Şerban se uită în urma domnului Cațafani. Bine legat, aproape scund, cu aripile pardesiului fâlfâind, privit din spate, domnul Cațafani părea o caravelă înaintând pe-o mare liniştită.

«Să-i dau bătaie la carte. Avertismentele şi uitarea nici nu ştii când vin».

Pe urmă se gândi cu plăcere că se-ntoarce-acasă-ntre lucrurile pe care le-avea atât de bine plasate-n memorie şi de care se simțea atât de legat. Şi se gândi cu tandrețe şi la Marina, care, la ora aceea, poate că terminase de trebăluit prin bucătărie.

Când îşi mută sacoşa dintr-o mână într-alta îi păru rău că nu-i oferise şi domnului Cațafani un pachet din prada agonisită de Aglae. Uitase cu desăvârşire şi că ducea şi ce ducea.

Apoi avea de cugetat cum să-şi împartă după-amiaza între doamna profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru şi

Sanda Băncilă, spre care-l mâna nu numai plăcerea de-a o vedea, ci şi interesul cu nepotul ei, colonelul de la paşapoarte. Noroc că toate trei stăteau aproape de el. Drumuri scurte, pe care le făcea pe jos.

* * *

La Sanda Băncilă avea să treacă la urmă, fiindcă vizitele-n casa ei se lăsau totdeauna cu amintiri, ca-ntre oameni care se cunoşteau de-o viaţă.

De baba Zinca, de baba Colina, slujnicele Coanei-mari de la moşie, ca şi de Sanda – Lisăndrina pe vremea aceea – se legau unele dintre primele amintiri ale lui Daniel Şerban, poate chiar primele în afara celor de familie.

Cea dintâi amintire era legată de magnolia din curtea casei părinteşti, casă căreia cei vechi din cartier, pe când era el copil, încă-i mai spuneau «casa Mavros», după negustorul grec care-o construise, moştenită de la Ienache Kreţulescu, străbunicul lui Daniel Şerban, prin căsătoria cu Melina, văduva grecului. Daniel se vedea în costum de marinar încercând să rupă flori din magnolie şi-o auzea pe *Fräulein* strigând «Nein, nein!». Şi-acum, în orice-mprejurare, de câte ori vede un roz-movuliu, amintirea învie. «Azi eşti copil, mâine – moşneag. De foarte multe ori mi se pare că mi-am visat viaţa, că între *atunci* şi *acum* n-a putut trece atâta timp adevărat, că e o-nchipuire. Nu sunt deloc original. De câte ori nu mi-au spus oamenii: „Nu ştiu când a trecut viaţa”. Eu chiar că nu ştiu. Uneori îţi vine să crezi că eşti un produs al închipuirii. Să lăsăm solipsismul», îşi spunea el, pentru a-ndepărta gândurile care-i aduceau o stare de nelinişte şi de nemulţumire. «E greu să recunoşti că ţi-a trecut vremea, că lumea e-a tinereţii şi-a maturităţii, că, la un moment dat, te simţi un tolerat. De-altminteri se fac toate eforturile în direcţia asta. Nu te-ar lăsa nimeni să i-o iei înainte pentru că eşti bătrân. Ăsta-i doar simptomul».

Zinca şi Colina, deşi aveau copii în sat, locuiau la «curte». Rămăseseră de tinere văduve şi, fiindcă o duceau greu, le luase pe lângă ea coana Luxiţa, căreia bătrânii satului îi spuneau domnişoara; le luase la conac, la-nceput cu ziua, până ce-şi văzuseră amândouă copiii la casele lor; apoi se mutaseră cu totul la «curte». Zinca, femeie mare şi voinică la vremea ei, mergea dreaptă şi la bătrâneţe, pe picioarele groase şi strâmbe, care se mişcau încet de parc-ar fi călcat pe ouă. Colina, măruntă şi subţirică, ajunsese un nod, capul rămânându-i cât pumnul. Dinţi nu mai avea de mult. Cât era vreme frumoasă stăteau mai tot timpul amândouă la soare şi scărmănau lână, depanau scule pe vârtelniţă ori făceau gheme.

— Ce fomeie-am fost eu, Zincă, îţi mai aduci aminte?

Zinca dădea din cap. Îşi aducea, nu-şi aducea aminte, cine ştie.

Când scăpa vreo pasăre sau vreun purcel din ogradă în curtea conacului strigau amândouă-ntr-un glas:

— Fire-ai alimănit! şi-azvârleau cu câte-un beţigaş sau cu câte-o piatră.

Coana Luxiţa se uita la ele cum se stingeau încet şi spunea şi pentru ea – dar mai ales pentru cei din jur, ai familiei, ca să ştie ce-aveau de făcut în cazul că ca s-ar fi prăpădit: «Omul unde-a muncit acolo trebuie să moară!».

De multe ori – luate de soare şi de monotonia mişcărilor lente, Zinca şi Colina aţipeau. Când se trezeau păreau uimite: că n-oi fi adormit? Şi se-apucau iar de lucrul lor domol. Alteori scoteau fasolea şi mazărea din păstăi.

— Zinco, om mai apuca noi primăvara?

— Om apuca-o.

— Eu mi-am făcut pânza, pomneţii, tot. Ei – do'r tronu' şi lumânările. Şi mi-am dat şi sărindar.

— Şi eu.

Zinca era scumpă la vorbă şi nu zicea nimic ne-ntrebată.

— Cică Gogu lu' Dragomir s-ar fi făcut strigoi. Cică vine noaptea de-i sparge nevesti-sii lemne.

Zinca-şi scuipa-n sân.

— Păi să-l dezgroape şi să-i înfigă par în inimă, îşi ieşea ea din muţenie.

— Să-l dezgroape.

Poveştile aste cu strigoi şi le spuneau numai ziua, ca să aibă timp să le uite pân' la vremea somnului.

Se-nviorau niţel când pomeneau de Gogu al lu' Dragomir sau de alt strigoi, pe urmă iar aţipeau.

— Om mai apuca noi primăvara?

Sanda Băncilă – Lisăndrina pe vremea aceea – era una dintre numeroasele fine ale Coanei-mari; fată de chiaburi, care venea destul de des pe la conac după ouă de curcă sau de raţă de pus sub cloşcă, după câte-un bulin de «dor de cap», după una, după alta, şi de multe ori numai aşa de drag de-a sta de vorbă cu naşă-sa şi de-a ciuli urechile când veneau de la Bucureşti fata coanei Luxiţa cu ginerele, cu cei trei copii, Daniel, Matei, Marie-Jeanne şi cu «fraila».

Daniel îşi amintea ceva bălai cu pielea arsă şi cu sprâncenele decolorate de soare, peste două pete albastre, zulufi ca mierea pe lângă urechi şi-o coadă groasă pe spate, legată jos cu fundă, şi de nişte braţe pietroase care-l ridicau şi-l strângeau la piept, cu toate privirile dezaprobatoare ale guvernantei. *Fräulein* Ilse. Lisăndrina nu-ndrăznea să-l sărute. Îi spune doar «Hopa sus!», îl ridica-n aer de câteva ori. Închidea o dată ochii apăsat, spre a-i da de-nţeles că era destul, şi-l punea jos. Cum pleca fata acasă, Daniel se-ascundea-n colţul unei camere, se-aşeza cu faţa la perete, suspina înăbuşit şi i se-nnodau lacrimile-n bărbie.

Alor casei, când îl vedeau botos şi plâns, le spunea că s-a lovit.

Într-o bună zi, Lisăndrina venise la conac însoţită de-un sublocotenent pe care i-l aleseseră părinţii de bărbat. Daniel, la cei trei ani câţi avea pe-atunci, nu ştia ce-nseamnă să se mărite o fată. Înţelesese doar că

sublocotenentul avea să i-o ia pe Lisăndrina; i se oprise inima-n loc; când îşi revenise, dăduse să fugă dar îl apucase bunică-sa de mână.

— Ce e, puiule, te-ai speriat de domnul sublocotenent?

Încremenise: lipit de poalele coanei Luxiţa, cu ochii-n pământ, unde nu vedea decât picioarele Lisăndrinei în pantofi negri cu baretă şi pe-ale sublocotenentului, în cizme de lac cu pinteni.

La plecare, Lisăndrina-l luase-n braţele ei pietroase, îl strânsese la piept şi-i şoptise la ureche: «Las' că mai viu eu încoace!».

Daniel ajunsese la liceu şi încă-i apărea o vedenie bălană cu coadă groasă legată jos cu fundă.

Afară de Florica Vărbănescu, brună cu ochi de căprioară umbroşi (scăldaţi parcă de-o perdea de lacrimi), într-o făptură catifelată, coborâtă ca dintr-o gravură de epocă, toate femeile pe care le iubise Daniel Şerban avuseseră ochi albaştri.

CAPITOLUL DOI

Costea Geambaşu, om avut şi gospodar de frunte din Cernaţi, avea-ncredere-n sine, încredere-n averea lui şi voia să-şi vadă fetele cucoane. Le lăsase să facă şcoala primară; fiind frumoase şi cu zestre, nu socotise că trebuie să le mai împuieze capul şi să le strice minţile pe la oraş, pe la cine-ştie-ce şcoli. Dac-ar fi avut băieţi ar mai fi stat în cumpănă. Fiindcă n-avea de gând să-şi dea fetele după oameni din sat, că nu era nimeni pe potriva lui, nu le lăsase să se prindă-n horă când le venise vremea şi nici să stea la taină cu fetele de vârsta lor.

Cum se ridicaseră niţel, nu le mai lăsase să umble desculţe nici pân' la fântână, le cumpărase maşini de cusut care făceau şi broderie şi festoane, le cumpărase gherghefuri, modele desenate pe canava la care să migălească: modele cu femei durdulii ca nişte baloturi, înfăşurate-n pânzeturi, stând pe margini de fântâni ţâşnitoare; ciobani şi ciobăniţe păzind oile; doamne şi domni îmbrăcaţi ca pe ăle vremuri, stând la taifas; flori în coşuri sau în vase. Aveau fetele ce lucra pân' la bătrâneţe. Covoare le comandase la călugăriţe, că nu se afla nicio femeie meşteră la ţesut să le-ntreacă. Alea ce treburi aveau decât să bată toaca şi să ţeasă? Zestrea fetelor era gata rânduită pe laviţe, până-n tavan. Stive de perini, de aşternuturi, iar covoarele – făcute suluri prin toate colţurile casei. N-aveau decât să le vină peţitorii.

Lisăndrinei îi era drag un băiat din sat cu vreo cinci-şase ani mai mare decât ea. Băiat de văduvă, cu doi fraţi mai mici, fără stare, Ion al lui Ghimirlie îi ţinuse calea lui Costea Geambaşu într-o duminică, la ieşit din biserică.

— Neică Costeo, să trăieşti!

— Şi tu, Ioane.

— Ce mai faceţi, cum o mai duceţi?

— Bine, mulţumim de-ntrebare, da' voi?

— Apăi şi noi.

Costea grăbea pasul. Ca omul care n-are vreme de pierdut nici în zi de sărbătoare.

Lui Ion îi asudaseră mâinile. Aci strângea pumnii, aci-şi ducea mâinile la bete, iar de uitat nu mai ştia-ncotro să se uite.

— Neică Costeo, ce-ai zice dumneata dacă mi-ai da-o pe Lisăndrina?

Îi tremurase glasul ca la frigurile de baltă. Costea mai mult bănuise ce spusese flăcăul, mai mult bănuise decât auzise.

— Mă' Ioane, eu cu fetele mele mă uit sus, da' sus de tot. Ia-ţi gândul, băiete, şi s-auzim de bine. Nu e cu supărare.

Îi văzuse lume destulă stând de vorbă şi, fără s-audă, îi dusese pe mulţi mintea cam ce-şi putuseră spune Costea cu Ion. Mare lucru nu era s-ajungă vorba şi la urechile Lisăndrinei, care l-ar fi luat pe Ion şi numai pe el. Ca să-l ia cu voie nu se putea. Numai să fi fugit amândoi. Dar Ion nu se-ncumeta s-o fure, ea nu s-ar fi-ncumetat să se ducă după el.

Costea Geambaşu nu-şi bătea nevasta nici fetele. Din ochi le strunea. Dacă ridicase glasul de două-trei ori la ele. Pe Lisăndrina o ceruseră, pe rând, un învăţător, un popă şi-un moşier care-şi părăduise averea şi mai rămăsese doar cu câteva pogoane în preajma conacului. Costea primise peţitorii, că nu puteai da pe uşă-afară omul care-ţi intra-n casă cu vorbă bună, dar cum veniseră aşa plecaseră. Nu-i convenise niciun «pretandent». Pe Floarea nu i-o cerea nimeni. În orice casă rânduită se mărita-ntâi fata a mai mare. Costea, deşi dornic să le vadă la casa lor, nu se grăbea. Lisăndrina avea paişpe ani, Floarea – treişpe. E drept că la anii lor, altele-aveau copii. Să fie sănătoase, aveau să aibă şi-ale lui când avea să le vină ceasu'.

Într-o zi, un unchi de-al Caterinei a lui Costea Geambaşu venise dintr-un sat de lângă Bucureşti cu vorbă de la un sublocotenent. Omul trimisese-ntâi călător, că altfel n-avea rost să se-arate unde nu era dorit.

Costea, după ce-l întrebase pe călător din fir în păr cum şi ce era cu «sublocotinentul», se-nvoise să-i primească.

Îmbrăcat ca de paradă, cu pelerina bordată cu astrahan pe-un umăr, în tunică, roşie cu găitane negre şi cu nasturi aurii, strânsă pe talia subțire, încălțat cu cizme de lac împodobite la despicătură sub genunchi cu-o rozetă aurită, sublocotenentul Dumitru Băncilă, însoțit de unchiul Caterinei, îşi zornăise, într-o duminică de toamnă, pintenii şi sabia în fața lui Costea Geambaşu şi-a nevestii-sii.

— Dați-mi voie să mă prezint: sublocotenent Băncilă Dumitru din cavalerie, pentru dumneavoastră Mitică. Sublocotenentul dăduse să-i sărute Caterinei mâna. Ea şi-o trăsese şi şi-o pusese peste gură.

Se-aşezaseră la masă în odaia-bună şi vorbeau despre vreme, despre recoltă, despre războiul cu bulgarii şi despre celălalt, ăl nou, care-ncepuse-n iulie şi, după cât se spunea prin lume şi cât se-nțelegea şi din ziare, ne bătea şi nouă la uşă. Dacă războiul chiar bătea la uşă – să i-o mai dea pe Lisăndrina, să nu i-o mai dea? – îi venise lui Costea un gând. Nici să nu se mărite bine şi să şi rămână văduvă şi cu vreun copil, Doamne fereşte! Dacă era să rămână văduvă, rămânea şi după altul. Se măritau ele văduve şi mai urâte şi mai bătrâne şi mai fără avere.

— Caterină. Adu, fa, ceva de-ale gurii.

În jurul pastramei, al brânzei, al cărnii scoase din garnița cu untură, la miros de țuică veche de prune, galbenă ca untdelemnul, se luaseră iar cu vorba.

La un moment dat, când tăceau cu toții, sublocotenentul se ridică în picioare.

— Domnule Geambaşu, mă gândesc eu că ar fi

momentul să discutăm chestiunea pentru care mă aflu aici împreună cu binevoitorul dumneavoastră unchi.

— Păi da, zise Costea Geambaşu proptindu-se cu nădejde-n scaun de parc-ar fi vrut să-l lărgească ori să-l adâncească.

— Dacă părerea pe care v-aţi făcut-o despre persoana mea este favorabilă, să vorbim despre condiţii.

— Să vorbim.

— După cum cred că v-a spus unchiul dumneavoastră, eu dispun de cariera mea, de-o casă-n gura Oborului la Bucureşti, de la răposaţii mei părinţi, negustori onorabili, şi de ceva economii. Dumneavoastră ce-i daţi domnişoarei?

— Treizeci de pogoane prima-ntâi – pământ ca alifia, de creşte grâul de nu te vezi din el – şi lucruri de-mbrăcat casa de s-aveţi zile să le rupeţi şi i-om lua şi paturi, masă dac-o mai fi nevoie.

— Daţi cincizeci de pogoane, zise sublocotenentul.

— Păi cum să-i dăm? Că mai avem o fată.

— Ştiu. Daţi cincizeci şi batem palma.

— Nu pot.

— Mai dă, Costeo, şi tu ceva, mai lasă şi domnu' sublocotinent, mai pune rumâne, mai lasă jupâne, c-aşa se face treaba.

— Mai mult de trei'ş'cinci nu pot. O mai am şi pe-a mică şi n-om rămâne nici noi, ăi bătrâni, în sapă de lemn.

— Domnule Geambaşu, zise sublocotenentul târziu, ca după multă chibzuială şi ca şi când le-ar fi făcut un mare hatâr, domnule Geambaşu, să nu fie nici pe-a mea nici pe-a dumitale: dă-i patruzeci şi batem palma.

Costea lăsă bărbia-n piept, îşi puse mâna-n creştet şi-o apăsă cu degetele răsfirate şi spuse «Fie!», de parcă şi-ar fi smuls vorba din rărunchi.

Bătură palma.

— Dar domnişoara ce zice?

— Zice ce zicem noi.

— Aş vrea s-o cunosc şi să mă conving că nu

e-mpotriva voinței sale.

— Caterină, du-te, fa, şi adu fata.

Lisăndrina şi Floarea luară o uşă-n cap când ieşi Caterina s-o aducă pe a mare la vedere. De când trecuse Caterina cu de-ale gurii pentru oaspeți, ele nu-şi mai dezlipiseră urechea de uşă.

Lisăndrina intră-n odaia-bună cu capu-n pământ, pierită de frică. Semăna mai mult a oaie dusă la tăiere decât a fată venită să-şi vadă mirele. Îi clănțăneau dinții.

— Sărut mâna, domnişoară.

Ea dădu din cap, dar nu-i întinse mâna. Oamenii în sat îşi dădeau bună-ziua dar numai rareori îşi dădeau mâna: când nu se văzuseră de mult, când se despărțeau, bărbații când făceau vreun târg, înainte de-a bea adălmaşul...

Nu ştia nici ce să facă, nici ce să spună. Îi tremurau şi mâinile şi picioarele. Parcă stăteau s-o apuce frigurile. În primul moment, sublocotenentul se uitase la ea cu-o privire solemnă, impusă de importanța momentului. Încet-încet privirea i se-nmuie în fața fetei necunoscute şi blonde care, dacă n-avea nimic împotrivă, cum era de presupus, îl lua de bărbat. Sublocotenentul îşi trecu degetele peste mustața neagră şi deasă, tunsă scurt, ținând până la colțurile gurii. Îi veni să se ducă lângă fată şi să-i ridice bărbia ca să-i vadă privirea care căta-ncăpățânată în jos, dar se gândi că aşa ceva nu se făcea la o primă vedere şi c-ar fi speriat-o. Trebuia s-o ia cu binişorul şi cu vorbă frumoasă. Îşi mai potrivi o dată mustața, tuşi pentru-a-şi drege glasul şi-şi luă inima-n dinți:

— Domnişoară, părinții dumitale mi-au făcut onoarea să-mi acorde mâna dumitale. Eu, cum să spun... aş vrea să ştiu dacă dumneata ai ceva împotriva acestei căsătorii.

Fata nu-ndrăznea nici să răsufle; mâinile şi picioarele-i înțepeniseră.

— Răspunde, Lisăndrină, când te-ntreabă *don sublocotinent,* spuse Costea cu glas care-şi dădea

osteneala să fie blând.

— Păi, ce să spui? şopti ea tot cu ochii-n pământ.

— Spune că nu te dăm cu de-a sila.

Fata ridică dintr-un umăr.

— Spune, fa, că nu te mănâncă nimeni, îşi cam ieşi din pepeni Costea.

Fata deschise de câteva ori gura, o-nchise la loc. Precum peştele pe uscat. Ridică într-un târziu ochii şi când dădu de ochii lui tat-său văzu că nu era a bună dacă tăcea.

— Cum zici dumneata, eu aşa fac, taică.

— Nu iese ea din vorba mea şi-a mă-sii, *don sublocotinent.*

În glasul lui Costea Geambaşu răsuna mulţumirea de sine şi de copiii lui.

— Stai colea, Lisăndrină, şi ciocneşte un pahar de rachiu. Cheam-o, Caterină, şi pe Floarea.

Floarea care nu-şi dezlipise urechea de uşă o mai primi o dată-n cap înainte de-a-şi vedea viitorul cumnat.

«Mamă, că frumos mai e! Mare noroc pe dădica».

Floarea dădu din cap ca o oaie cápie, îşi muşcă buza de jos şi rămase-n mijlocul odăii.

— Aşază-te, Floare, colea, c-o să zică *don sublocotinent* c-aţi crescut în pădure.

— Sunt nişte copile, se gândi Mitică Băncilă să capteze bunăvoinţa viitoarei neveste şi-a viitoarei cumnate.

Fetele închinară paharul de rachiu, îl puseră pe masă şi-şi lăsară mâinile pe lângă trup. Lisăndrina-şi încleştase degetele de picioarele scaunului şi nu-ndrăznea nici să mişte, nici să sufle, darămite să se uite la sublocotenent. Floarea stătuse mai întâi cu ochii plecaţi, apoi încet-încet, îl cântări mai întâi printre gene pe cumnat până ce-ndrăzni să ridice ochii şi să-l privească-n voie din profil. Cu părul lins, cu cărare-ntr-o parte, cu faţa albă în care străluceau ochii negri sub nişte sprâncene de ziceai că sunt încondeiate, cu mustăţi negre, cu gropiţă-n bărbie, ţinându-se drept în

scaun cu coatele pe lângă trunchi, Floarei i se păru că de când era ea nu văzuse om mai frumos.

Lisăndrina-ncepu să tragă eu coada ochiului la soru-sa. «Ce s-o fî zgâind asta aşa?».

Sublocotenentul, Costea şi unchiul vorbeau iar despre război.

— Nu se ştie cât putem sta deoparte.

— Eu ştiu ce-i aia război de la taica, din şapteşapte, când cu turcu'. Acu', dumneata cu cine crezi c-o să mergem noi?

— Maiestatea-sa ar vrea cu nemţii, că doar e neamţ. Nu că nepotu-său, Ferdinand, n-ar fi tot neamţ, dar el ascultă de nevastă şi-asta este englezoaică. Om trăi şi-om vedea, simplifică sublocotenentul lucrurile, spre mai uşoara înţelegere a viitorului socru.

— Drept e.

Caterina, cu palma la gură, părea minunată de ce-auzea. De priceput nu pricepea mai nimic.

Nunta se hotărî pe când avea să stea vinul din fiert. I se mai găsea lui Costea vin vechi, dar n-ajungea pentru tot satul. Îl păstra şi el pentru masa mirilor unde-aveau să stea feţele mai alese, naşii, coana Luxiţa, naşa fetelor, popa, primarul, învăţătorul.

Ginerele-i anunţase că dinspre partea lui să nu ducă grijă; el neamuri n-avea şi nici pe altcineva de poftit. Să facă părinţii fetei nunta cum doreau ei.

«Urât n-ar fi», îşi zise Lisăndrina şi-şi înăbuşi un oftat.

«Iei tu zestre, Mitică, şi fată frumoasă şi pietroasă ca piersica pârguită, dar să te văd când oi scoate-o-n lume», se gândi sublocotenentul; şi-şi înăbuşi un oftat şi el.

Într-o zi, când se duse-n faţa casei la apă, Lisăndrina-l găsi pe Ion al lui Ghimirlie stând pe jgheabul de adăpat vitele.

— Linsăndrină, am auzit că te măriţi.

Fata dădu din cap şi-şi duse mâna la gură. Lăsă-ncet găleata pe marginea jgheabului. Îi tremurau mâinile.

Ion se ridică, apucă de lumânare, vârî ciutura-n fântână şi-i umplu găleata.

— Să-ți ajute Dumnezeu, Lisăndrină!

Fata se căută-n sân, scoase două mere şi i le-ntinse.

— Ce să fac eu cu ele?

Ea stătu o vreme cu mâinile-ntinse. Puse apoi merele pe marginea jgheabului să le ia cine-o vrea. Nu se hotăra să plece. Ion îi dădu găleata-n mână fără s-o atingă.

— Mergi în drumul tău.

Şi el plecă pe ulița dinspre vii.

Lisăndrina-l petrecu din ochi până nu-l mai văzu.

Noaptea udă căpătâiul de lacrimi şi nu-şi află somnul până dimineața. «Doamne, ce m-oi face eu?», şi-şi muta capul de pe-o parte pe alta şi se răsucea-n aşternut când pe dreapta, când pe spate, când pe stânga. Pe stânga rămânea doar câteva clipe fiindcă-şi auzea inima până-n creştet. Coşul pieptului era o ladă goală-n care bătea cineva-n duşmănie cu ciocanul. Până-n ajun, nici nu ştiuse unde era inima. Dormea ne-ntoarsă de seara până dimineața când venea mamă-sa şi le trezea:

— Sculați, fa, că dă nămiaza peste voi!

Singure nu se trezeau niciodată. Caterina s-ar fi descurcat şi fără ele-n treburile gospodăriei că era tânără, țapănă şi robace, dar nu lăsa fetele de capul lor, să se-nvețe leneşe şi fără de rost la treabă. Când aveau să fie la casa lor – să duduie pământul sub ele. În sat la ei, când fusese Caterina de măritat, erau fete frumoase şi mai bogate decât ea. Frumoasă ştia bine că nu fusese niciodată. Era destul de scurtă şi de-ndesată şi nici veselă din fire şi cu vino-ncoa'. Părinții lui Costea-i ziseseră: «Ia-o, mă, pe-a de-o vrei tu, da' deschide ochii bine. Frumuşața se duce, averea ți-o poate pârjoli focul şi-neca apele, da' cine-i om, om rămâne!». Pe ea n-o luase Costea nici de frumoasă, nici de avută, nici că-i fusese dragă. Da-i plăcuse călcătura ei apăsată şi că ieşea a dintâi cu sapa pe umăr. Ea fusese acasă la alde ta-său singura fată între patru băieți şi n-o corcolise nimeni. Nu le corcolea nici ea pe fetele ei. Stăteau perinile până-n tavan în odaia-bună, dar ei tot pe căpătâi de paie dormeau, şi iarna toți într-o odaie; că

doar n-aveau să-ncălzească patru odăi cu sală doar aşa că n-ar fi avut ce face cu lemnele. Oricât ai fi avut nu trebuia să dai cu nimica de-a azvârlita. La mâncare-n casa lor, risipă nu se făcea, dar nici economie. Mâncau post doar vinerea, şi-atuncea uns cu ulei mult de ieşea pe deasupra mâncării. Încolo, în bătătura lor se tot tăiau găini, rațe, curci, purcei, berbeci. Fără să se fi trecut vreodată din băutură, că n-ar fi pus picătură-n gură pe nemâncate, pe masa lui Costea Geambaşu nu lipseau rachiul şi vinul. Veneau oamenii la ei la muncă şi la clacă pe-ntrecute, că dădeau bine de mâncare, dădeau şi rachiu şi lăsau omul să mai stea şi la umbră să-şi tragă sufletul. Argați tocmiți n-avuseseră niciodată. Nu voiau să-şi bage om străin în casă. Cât erau în putere le-ajungea câte unul luat cu ziua.

Pe fete le dusese de două ori la Bucureşti de când se mai măriseră, să vadă şi ele cum era pe-acolo, că cine-ştie unde-avea să le poarte viața şi dacă le era dat să trăiască la oraş să nu se uite, când aveau s-ajungă acolo, ca vițelul la poarta nouă. Le luase ca să le cumpere de-mbrăcăminte şi de-ncălțat şi ca să mănânce şi ele-ngheţată. «Să luați câte nițel în gură şi s-o plimbați bine până a o-nghiți, că de nu, faceți gâlci». Mai supseseră ele gheață iarna la joacă şi n-avuseseră nimic. Le plăcuse atât de mult gheața parfumată şi alifioasă de la Bucureşti, că Floarea-l rugase pe tat-său să le ia şi-acasă: «Hai, taică, să mănânce şi maica!». Tat-său îi spusese că pân-acasă îngheţata se topea, dar Floarea tot nu-l crezuse. Şi-nchipuise că-i părea rău de bani. Fără să fi zis nimic față de Costea, pe fete le speriase oraşul cu casele lui mari, cu lumea care umbla încoace şi-ncolo pe străzi, fără nicio treabă după cât li se păruse lor. Era vară şi fetele nu mai dormeau în odaie cu părinții. Când se vârâseră sub aşternut şi puseseră capul pe căpătâi n-adormiseră numaidecât, ca de obicei.

— Cum o trăi lumea acolo? se-ntrebase Floarea cu glas tare.

— Dac-aşa or fi-nvățați.

— Dădică, ție ți-ar fi drag să trăieşti acolo?

— Mie? Ce-ți veni?

— Mă gândeam şi eu aşa.

Cum avea să trăiască ea acolo? se gândea Lisăndrina. Lăsa la o parte că-i ardea cămaşa de dorul lui Ion şi că sublocotenentul nu-i era nici urât, nici drag, în niciun fel; dar cum avea să trăiască ea printre străini, lângă un străin? Odată, când era mică – nici nu mai ştia cât trecuse de-atunci – o luase mă-sa la parastasul unei rubedenii. Prinsă cu treburile pe la vatră şi pe la cuptor, Caterina uitase de fată, iar ea, în curtea mare, în lumea aia multă nu mai ştiuse unde să-şi găsească mama. Stătuse lâng-un gard cu groaza-n suflet că s-a pierdut de mamă-sa şi că n-avea s-o mai găsească niciodată în satul ăla străin unde se afla. Nici foame nu-i era. Atâta frică-i intrase-n suflet că nici să plângă nu-ndrăznea. Bărbia-i tremura atât de rău că-şi împreuna mâinile peste ea ca să nu-i zguduie tot capul. De obicei, Lisăndrina dormea fără vise. Dar uneori visa urât: se visa-n loc necunoscut, de unde nu ştia-ncotro să se-ndrepte. Că mai toate fetele se măritau, ca şi ea, cu cine ziceau părinții, aflase de când făcuse ochi. Mai mult, săracele se măritau după pofta inimii – când se măritau – cu băieți săraci la fel ca şi ele. Cum aveau s-o mărite pe ea, nu se gândise niciodată. De când cu sublocotenentul, inima nu-i mai bătea, îi fâlfâia-n piept ca o zdreanță şi, din cap până-n picioare, simțea un dârdâit ca atunci de mult la parastas şi ca-n visele urâte, când se rătăcea în câte-un loc fără ieşire.

— Dădică, frumos e *don sublocotinent.*

— O fi.

— Păi, ce vorbă-i asta? Ce, tălică nu te-ai uitat la el?

Lisăndrina dăduse din umeri.

— Şi Ion al lu' Ghimirlie e mândru, nimic de zis. Da' *sublocotinentul* te face cocoană. Ai s-ajungi ca naşa.

— Mai bine te lua pe tine, Floare.

— Ei... Ce n-aş fi vrut eu! Da' el pe tine te vrea.

«Pe mine, că mă şi ştie», se gândi Lisăndrina, dar nu

mai lungi vorba cu soră-sa. Era-n stare s-o spună părinților.

Nunta se făcu-n ultima duminică a lui octombrie, pe-o vreme frumoasă ca-n mijlocul verii. Vinul mai căpărá la limbă.

Lisăndrina abia vedea de sub lămâița coborâtă până pe sprâncene. Abia păşea-n rochia lungă şi cu beteala care-i atârna de sub lămâiță, de-o parte şi de alta, până-n pământ, iar în pantofii înguşti cu toculețe abia călca: o strângeau de-i ieşeau ochii.

«Doamne, ajută-mi să nu mă-mpiedec. Să nu mă fac de râs!». Cât o găti naşa, împreună cu fetele din vecini, lăutarii nu conteniră cu *«Taci, mireasă, nu mai plânge.»*. Lisăndrinei atât de rău îi vâjâiau urechile că n-auzea decât un bâzâit de viori şi nişte glasuri încurcate. Capul îi atârna-n jos de beteală şi de salba cu trei rânduri de galbeni împărăteşti pe care i-o pusese mă-sa cu mâna ei la gât.

Nu ştia cum ajunsese-n trăsură, la biserică, alături de tat-său.

Cununia o slujiseră doi preoți, popa Costică din sat, care o şi botezase, şi popa Bebe, dintr-un sat vecin, neam cu Caterina. «Dacă tot îl poftim la nuntă să şi slujească-n biserică», zisese Costea. Fata lui avea să fie cununată de doi popi, ceea ce nu se mai pomenise-n Cernați. Popa Bebe venise şi cu țârcovnicul după el. Țârcovnicul popii Costică se-ntrecea la răspunsuri cu-al popii Bebe. Nu mai încăpeau oamenii-n biserică. Nuntaşii nuntaşi. Pe copii, pe fete şi pe băieți nu-i mai încăpea ulița. Toată lumea vorbise şi-atunci şi încă multă vreme că asemenea nuntă nu se ținea minte să mai fi fost prin partea locului: cu lumânările împodobite cu flori, cu poleială şi cu panglici ca la oraş; şi tot ca la oraş era şi mireasa-mbrăcată. Nu era de mirare dacă se mărita cu un «sublocotinent». Mirele cumpăra podoabele şi rochia miresei. De data asta, mirele comandase şi lumânările, tot ca la oraş. Cu toate că naşii le plătiseră, că lumânările erau datoria lor.

Nicio cununie nu i se păruse Lisăndrinei mai lungă decât cununia ei. Învățată să trebăluiască, să sape, să secere, nu stătuse niciodată-n picioare nemişcată atâta timp. Înțepenise. Abia se-nvârtise la «*Isaia dănțuieşte...*».

Sărutase la urmă, după datină, mâna părinților şi pe-a naşilor. Abia atunci parcă pricepuse pasul pe care-l făcea şi-o podidise plânsul. Nu ştia cu ce să-şi şteargă ochii şi nasul. Cu voalul ar fi fost mai mare ruşinea. Se şterse cu dosul palmei. Mirele o văzu. Îşi scoase batista şi-i usucă urmele de lacrimi, apoi îi strecură batista-n mână, o privi ca pe-un copil amărât şi-o strânse uşor de-un umăr, o clipă numai, ca şi când s-ar fi ruşinat de cei de față.

Mirele tocmise pe banii lui fotograf de la Bucureşti. Se făcură poze cu toți nuntaşii, mirii cu părinții şi cu naşii, mirii singuri. Înainte de-a se poza numai el cu Lisăndrina, Mitică o rugă să-şi scoată salba de la gât «ca să te vezi în toată frumusețea şi tinerețea». Abia mai târziu avea să priceapă Lisăndrina tâlcul acestei rugăminți.

«Domnu' fotograf, ia fă-ne-o poză numai mie cu nevasta şi pe urmă fă-o şi pe fie-mea a mică. Vin, Caterină, -ncoa' să te tragi în poză. Da' să ne scoți bine, că-ți dăm bani buni».

După ce se strigau darurile, mirii trebuiau să mulțumească cinstiților oaspeți, să se sărute şi să se retragă-n odaia lor.

Mitică o sărută pe obraji, atingându-i colțurile gurii cu mustățile. Lisăndrinei i se făcu pielea ca de găină. Abia se-atinsese de mâncare, iar de băutură niciun strop. Jucase hora miresei, că trebuia, şi-apoi o luase mirele la vals. Lăutarii, tocmiți din Bucureşti, se-ntreceau în a arăta ce ştiu şi-n a mulțumi pe toată lumea. Lisăndrina se-nvârtise şi ea cum dăduse Dumnezeu şi zisese bogdaproste când o dusese mirele la locul ei şi se văzuse iar pe scaun. Şi-ar fi scos pantofii, că n-o vedea nimeni sub masă, dar îi era teamă că n-avea să-i mai poată-ncălța, atâta i se umflaseră picioarele, de

parcă dospiseră. Decât să plece de la masă şi să se-ndrepte spre odaia-n care toată lumea ştia ce-avea să se petreacă mai bine-ar fi murit.

Plecă petrecută de *Cântecul miresei,* cu mâna pe braţul mirelui, după obiceiul de la oraş. Mergea ca la tăiere. Când ajunseră-n pragul casei o luă ea înainte fiindcă ştia odaia care le fusese pregătită. În odaie, Mitică răsuflă adânc aerul cu miros de mere şi de gutui. Pe pat erau întinse două cămăşi de noapte. Albe-amândouă: a ei – cusută toată în cruciuliţe albe şi cu colţişori făcuţi din igliţă; a lui – având râuri roşii la gât, la mâneci, pe poale. Rămaseră amândoi cu ochii pe cămăşile de noapte şi nu se dezbrăcă niciunul. Mahalagiu din gura Oborului, din Bucureşti, Mitică ştia că pentru copiii mahalalei şi pentru cei de la ţară viaţa n-avea taine. Fetiţele se scăldau de mici cu băieţii. Animalele se-mpreunau şi făceau pui în faţa lor. Numai că Mitică, în relaţiile lui amoroase n-avusese niciodată de-a face cu-o fată, ci tot cu femei care, nefiind obligatoriu de anumite moravuri, trecuseră prin mână de bărbat.

După ce se uită el mult la cămăşi, se-ntoarse-ncet spre Lisăndrina şi, ca să facă ceva, îi trase cununa de lămâiţă, îi desfăcu voalul prins în spelci şi-l împături, iar beteala o puse pe marginea unui scaun.

Lisăndrina-şi luă cămaşa şi ieşi din odaie. În sală se izbi de cineva. Dăduse cu nasu-n oglindă. Se sperie cât de albă era la faţă. Se uită-n dreapta, în stânga şi nu se hotărî-n ce odaie să se dezbrace. Peste tot putea veni careva dintre nuntaşi să-şi caute vreun lucru, că-şi lăsaseră hainele-n casă. Luă lampa, îşi ridică poalele rochiei cu-o mână şi coborî cu băgare de seamă treptele din gârlici. Se dezbrăcă-n pivniţă printre putini de brânză, găleţi de untură, cârnaţi şi şunci atârnate-n cuie de bârnele din tavan. Ea încă mai mirosea frumos de la săpunul cu care se-mbăiase-n zorii zilei, săpun de oraş pe care i-l dăduse naşă-sa, coana Luxiţa. Dacă nu s-ar fi gândit că-şi face părinţii de râs, ar fi luat-o peste câmp şi

s-ar fi dus unde-ar fi văzut cu ochii.

Îşi luă rochia pe mână, lampa-n cealaltă mână şi porni sus. Nu se mai privi-n oglindă.

Mitică se vârâse sub plapumă şi stătea cu mâinile sub cap şi cu ochii-n tavan. Se ridică în capul oaselor, dădu plapuma la o parte şi-i făcu loc miresei. Ea se-aşeză cu faţa-n sus şi-nchise ochii. Stătea ţeapănă ca-n raclă.

— Sando.

Lisăndrina tresări.

— Sanda, eu aşa am să-ţi spun, aş vrea să nu-ţi fie frică de mine. Nu sunt om rău. Când o să ne cunoaştem ai să-ţi dai seama.

Mitică se simţea intimidat în faţa fetei ăsteia care nu sufla, nu clipea.

Ar fi lăsat-o-n pace-n noapte aceea, fiindcă şi el era destul de speriat că se-nsurase cu-o femeie necunoscută. Aşa ar fi făcut de n-ar fi fost obiceiul – ca şi la oraş, la mahala – dimineaţa după nuntă să se joacă cămaşa miresei.

Caterina intră-n casă la un moment dat să-şi ia un ilic că se mai răcorise afară. Dădu cu ochii de Floarea, care se făcu repede că se priveşte-n oglinda din sală.

— Ce cauţi, Floare, acilea?

— Păi, venisem şi eu…

— Ia cată-ţi de treabă.

Şi mă-sa o privi mustrător.

* * *

Profesorului Daniel Şerban îi deschise chiar Sanda Băncilă, după ce mai întâi aprinse lumina de deasupra uşii, de pe palier, se uită pe vizetă şi-ntrebă cine e. Respecta întocmai instrucţiunile fiică-sii, ale nepoţilor şi-ale strănepoţilor.

Îi explicaseră că vremea lui Vlad Ţepeş, când lăsai punga-n mijlocul drumului şi tot acolo o găseai, vremea aceea trecuse. «Am înţeles, că nu sunt slabă de minte».

— Sărut mâna, bine te-am găsit, Sanda.

— Bine-ai venit, Daniele. Hopa, sus, măricel, spuse ea şi ridică braţele ca pe vremuri.

— Da, Lisăndrină. Aşa-ncepea orice revedere a lor.

El îi săruta mâna, ea-l săruta pe frunte.

— Acuma-ndrăznesc, vezi, că nu mai e «fraila» cu noi, *Fräulein* Ilse, *Fräulein* Ilse.

— Ce făceai, Sanda?

— În general sau acum-acum?

— Şi una şi alta.

— În general, trebăluiesc şi eu după puteri în gospodărie, ca să nu fac chiar umbră pământului degeaba, mai citesc, mai ascult radio şi mă văd o dată pe săptămână cu «fetele», fetiţe – aşa ca mine, câte-am mai rămas, şi mai fac şi câte-o vizită, când are cine să mă-nsoţească.

— Ţi-e teamă să ieşi singură?

— Nu mi-ar fi teamă, că văd încă bine, ameţeli n-am, dar a ajuns să-mi fie mai mult teamă de oameni.

— Teamă poate să-ţi fie la toate vârstele.

— Ştiu, Daniele.

— Şi eu ştiu, Sanda, că nici eu nu mai sunt tânăr.

— De-acum încolo ai să vezi. Un an contează la vârsta asta ca anii la copiii mici. Sunt tineri care-i respectă pe bătrâni, le oferă locul în tramvai, îi lasă la cozi să le-o ia înainte. Sunt – cum au fost totdeauna. Dar, uneori, parcă le stai în cale şi le respiri aerul. Anul trecut am ieşit singură să fac vreo câţiva paşi pe-o vreme frumoasă, între trei şi patru după amiază. Pe-aci, prin piaţa Rosetti. Era aglomeraţie mare la maşina 311. Am încercat să mă strecor printre oameni. Mă izbesc de-o fată şi de-un băiat. Fata: «Asta umblă pe stradă şi moartea o caută pe-acasă». Băiatul e drept că n-a zis nimic. M-am oprit, m-am uitat când la fată, când la băiat. «Duduie, să nu mai spui asta niciodată, fiindcă nu poţi să ştii pe cine caută moartea. Ea are un obicei prost că n-alege după vârstă, cum s-ar cuveni». Asta i-am spus şi m-am depărtat. Mi-a trecut pofta de plimbare şi m-am întors acasă. În viaţa mea n-am fost mai tristă şi

nu m-am simțit mai dată la rebut. După ce că bătrânețea-n sine e boală atât de grea, să te mai simți şi piedică-n calea altora. Cu toate astea nu mi s-a urât de viață. Cât sunt pe picioare şi-n toate mințile, tot îmi mai aflu un rost printre-ai mei. Să ştii că tot mie mi-a părut rău de ce i-am spus fetei ăleia. Cât sunt de bătrână, şi tot n-am învățat să fiu înțeleaptă, adică să tac şi să-nghit.

— Nu se face nimeni mai bun cu nimic, iar tinerețea-i crudă, Sanda. Crudă – fiindcă e neştiutoare. N-are imaginația a ceea ce n-a trăit. Altfel, cum te-ar lăsa copiii şi s-ar duce.

— Ştiu, Daniele. Ştiu că nu e nimeni fără «of» pe lume... Ştii ce făceam când ai venit tu? Mă uitam în nişte albume cu poze. Unul începe cu pozele de la nunta mea. Să mă vezi cât eram de speriată ți se face milă. Şi ce om bun a fost Mitică!

* * *

Dar nu-l iubise. Pe măsură ce-l cunoştea, îşi dădea seama cât era de cumsecade şi-ncepuse-ncet-încet să țină la dânsul. Când învățase franțuzeşte cu Doamna şi se-apucase de citit şi din plăcere şi din dorința de-a-şi spori cunoştințele, dintre toate apropierile de cuvinte – la fel de misterioase ca şi-apropierile dintre oameni – o anume apropiere o izbise şi i se păruse că dădea nume unei stări cunoscute, căreia singură nu ştiuse cum să-i spună: *aimer d'amour,* «să iubeşti din dragoste», care prin această îmbinare presupunea şi altfel de iubiri. Ea nu-l iubise *d'amour* pe Mitică. Rezumând situația în limba română (care nu făcea asemenea nuanță), nu-l iubise. Ajunsese să-i fie ființa cea mai apropiată, omul în care-avea cea mai mare încredere şi pe care se bizuia cel mai mult în viață, dar dragostea, cu toate că n-o trăise pe de-a-ntregul cu altul, era altceva.

După căsătorie, Mitică fusese mutat în garnizoană la Craiova. Închiriaseră o locuință pe strada Calomfirescu,

loc liniştit, plin de verdeaţă, cu case cuminţi care se iveau dintre copaci şi dintre boschete ca nişte ciuperci în roua dimineţii. Urcai patru trepte de marmură adăpostite de-o «marchiză» (un fel de scoică între-ale cărei margini şi vine de fier forjat erau prinse, ca-n cercevele, bucăţi de sticlă mată cu striuri) şi intrai pe-o uşă cu geam, tot din fier forjat, într-un balcon mare semicircular, închis cu geamlâc în diverse culori, cu ochiuri dispuse-n dreptunghiuri şi-n romburi de plumb. În această terasă-nchisă, familia proprietarului avusese-o adevărată seră: plante ornamentale, ficuşi, filodendroni, palmieri şi mulţime de cactuşi de felurite forme şi mărimi. Lisăndrina mai-mai să rămână cu gura căscată în faţa atâtor noutăţi. Văzuseră câteva case până s-ajungă-n Calomfirescu şi două dintre ele chiar îi plăcuseră: cu sală şi cu două camere, numai bună pentru ei; şi nici chiriile nu erau de speriat.

— Să mai vedem, nu trebui' să ne grăbim. Eu ţin foarte mult la interior.

Fără să ştie ce-nsemna ultimul cuvânt, Lisăndrina – Sanda – pricepuse cam despre ce era vorba.

— Mitică, de ce să-mi spui Sanda şi nu Lisăndrina cum îmi spune toată lumea, alde maica, alde taica?

Mitică era foarte-ncurcat că nevastă-sa chiar nu-nţelegea de ce. Se gândise cum să-i explice mai blând, ca să n-o jignească.

— Sanda, noi doi trăim la oraş şi la oraş o să murim. Lisăndrina e un nume frumos, potrivit, dar pentru la ţară. Nu cadrează cu-o nevastă de ofiţer.

— Mie o să-mi fie mai greu până m-oi învăţa. Mi se pare tot timpul că strigi pe alta.

— Ai să te-obişnuieşti. Şi te mai rog ceva: nu mai spune «alde maica şi-alde taica».

Lisăndrina-l privise uimită. «Mă uit ca viţelul la poarta nouă...».

— Spune simplu: mama şi tata, ca la oraş.

Drept rezultat, părându-i-se că-i trădează, spunându-le altfel decât le spusese pân-atunci,

Lisăndrina mai pomeni de părinţii ei doar când nu mai avea încotro, de pildă când scria taică-său.

Pe Mitică, balconul închis, cu plantele lui care, dacă viitorii chiriaşi n-aveau nimic împotrivă, puteau rămâne pe loc, îl dădu gata. Deşi chiria era cam mărişoară – trei camere, cu salon mare şi cu dependinţe – Mitică nu se dăduse bătut.

— Ce ne trebui' nouă, doi oameni...

— Şi ordonanţa...

— Şi ordonanţa... ce ne trebuie-atâta casă?

— Ne trebui' fiindcă vom duce-o viaţă de societate.

Ori de câte ori comunica lucruri care i se păreau importante, Mitică adopta un ton solemn, cu glas niţel tremurat, înlocuindu-le pe *o să, avem să* cu *vom;* şi tot aşa, pe familiarul *ăsta* cu *acesta.*

Părinţii lui Mitică – odraslă de cârciumar crescută la mahala – o dorinţă-avuseseră: băiatul să trăiască într-o altă lume, să-şi depăşească, în fine, condiţia. Gicu Băncilă, tatăl lui Mitică, pornise dintr-o casă cu zece copii, din jurul Bucureştilor, să-şi facă un rost la oraş şi-ajunsese băiat de prăvălie la o cârciumă-n gura Oborului. Cârciumarul, Fane Chirigiu, şi nevastă-sa, coana Anica, oameni fără copii şi cu frica lui Dumnezeu, îl puneau la masă cu ei şi-l îndemnau să-şi strângă fiecare bănuţ, ca odată şi-odată să-şi facă şi el o stare şi să rămână, de ce nu, cârciumar în locul lor, fiindcă ei neamuri n-aveau, deci nimeni nu putea sări la moştenire. Fiind cel mai mic dintre copii nu putea fi vorba ca Gicu să-şi ajute fraţii. Voise odată să cumpere ceva de-ale gurii din banii lui – crap sărat, măsline, ulei, roşcove şi smochine – şi să le ducă ălor bătrâni de-un Paşti. Domnu' Fane şi coana Anica i le dăduseră de la ei că tot trebuia să-mpartă ceva de sufletul răposaţilor părinţi, altfel nepreafiind ei cu pomenile şi cu parastasele. Cât trăiseră maică-sa şi taică-său, Gicu nu-i uita de nicio sărbătoare. Într-un an îi muriseră amândoi şi, la câteva luni, şi coana Anica, pe care-o respecta ca pe-o mamă. Domnu' Fane nu-şi mai afla

rostul. Servea el muşteriii, îşi făcea de lucru prin casă, prin pivniță, prin curte, dar viața nu mai era viață. Gicu ducea greul prăvăliei. Domnu' Fane se stinsese pe picioare. Nu în trup era boala lui. La cârciuma lui Fane Chirigiu nu venea lume doar să bea şi să mănânce. Mai erau şi unii care cumpărau pentru-acasă, că se găseau în prăvălie nu numai băuturi ci şi de-ale gurii prima-ntâi. Aşa se făcea că din vecini venea mereu după câte vreo cumpărătură o ardeleancă, slujnică la un negustor de mobilă, Vetuța pe numele ei; se afla-n Bucureşti din 1877, când trecuse munții cu un frate de-al ei înrolat voluntar în armata română; Vetuța se băgase slujnică pentru a-şi agonisi zestre, ca apoi să treacă iar munții şi să se mărite-acasă.

Rămas stăpân pe casa şi pe-acareturile lui domnu' Fane, şi cu prăvălia pe cap, oricât rost avea el la treabă, lui Gicu Băncilă-i erau greu singur. Decât să-şi fi căutat tovarăş la cârciumă mai bine se-nsura. Aşa o luase el pe Vetuța.

Trei copii le muriseră la puțină vreme după naştere, cu toți doctorii care-i văzuseră, cu toate descântecele câte li se făcuseră. Mitică era ultimul lor copii pe care, cu voia Domnului, apucaseră să-l vadă sublocotenent.

— No, dragul mamei, când o fi să te-nsori, ia femeie să te *respecte,* nu să se uite la tine *din* sus.

Mitică nu uitase sfatul maică-sii. Ar fi putut să se-nsoare cu fată de oraş, poate chiar cu fată de ofițer. La gândul că aceea s-ar fi putut uita la el «*din* sus», îşi luase fată de la țară, care, dacă nu era chiar făcută grămadă de proastă, avea să-nvețe ea, s-o-nvețe el, cum să se poarte-n lume.

Fără să se ruşineze cu părinții lui, ideea că cineva le-ar fi putut lua în derâdere vorbele şi faptele îl făcea pe Mitică să nu pomenească de ei. Fidelitatea pentru părinți era-n sufletul lui şi-n mormântul pe care li-l făcuse-n cimitir la Şerban-Vodă unde se-ngropa lume cu pretenții.

Pentru Mitică, faptul de-a fi ajuns ofițer era

fără-ndoială un pas, şi cel mai important în schimbarea condiţiei sociale de la naştere, dar nu-nsemna o emancipare deplină. Schimbarea totală presupunea pierderea oricărei urme a fostei stări. Zadarnică haina, dacă ea nu se potrivea cu vorba, cu locuinţa, cu ceea ce alcătuieşte această locuinţă. Nu degeaba spunea el românul: Ori te poartă cum ţi-e vorba ori vorbeşte cum ţi-e portul!

Fotografiile de la nuntă aveau să mai fie văzute de unul şi de altul. De-aceea, mireasa nu trebuia s-apară lângă mirele ofiţer cu salbă la gât. Podoabă eminamente ţărănească.

Locuinţa din Calomfirescu fusese aleasă pentru că nu semăna defel cu aceea în care se născuse el şi nici cu casa părintească a Sandei: arăta a casă de ofiţer.

Colonelul, în a cărui subordine se aflase-ndată ce ieşise sublocotenent, fusese adevărat mentor. Superiorul provenea dintr-o familie de vechi intelectuali şi de militari, el însuşi doctor în drept. Se arăta la fel de binevoitor – ca şi nevastă-sa, profesoară – cu ofiţerii tineri, dispuşi să-şi însuşească şi alte cunoştinţe decât cele profesionale şi mai ales să-şi desăvârşească manierele. Ei le recomandau lecturi şi le-mprumutau cărţile apropiate.

Mitică, fire comunicativă şi petrecăreaţă – prin petrecere neînţelegând băutura şi anecdotele cazone – era amator de viaţă de societate. De aceea-şi dorea o casă care să depăşească nevoile stricte, casă-n care să poată primi.

În afara lucrurilor de pat, Mitică hotărî să nu se folosească în casă nimic din zestrea Sandei. Pentru a nu sta strânse sul ori vârâte pe sub saltele şi ajunse cuiburi de molii – printr-un samsar, domnul Duduleanu, fost ofiţer la vremea lui, dat afară din armată pentru nişte afaceri obscure – covoarele luară drumul târgului de săptămână şi se transformară-n bani buni, din care se cumpărară altele pluşate, numite «persiene». Tot prin domnul Duduleanu, care cunoştea toate familiile din

Craiova, bogate ori scăpătate, apărură-n casa lor piese de mobilier al căror preț făcea să i se ridice părul măciucă Lisăndrinei, mobile zise «stil».

Draperiile – țesute cu spată-ngustă şi cu-alesături de mâinile Caterinei, mândria ei – luară drumul târgului de săptămână (sau «de-afară», cum se mai numea) şi la ferestre apărură perdele de dantelă cumpărate de Mitică de pe Lipscani: cum văzuse el prin casele simandicoase. Mitică, nefiind încă sigur pe gustul şi pe priceperea lui şi nevrând să se lase condus numai de prețul obiectelor (după principiul «lucru scump-lucru bun»), pentru moment îi imita pe cei pe care-i socotea demni de imitat.

Lămpi de porțelan colorat, cu motive florale-n culori mângâietoare, atârnară în cele trei camere pe lanțuri de alamă. Pentru salon, cumpărară un candelabru de cristal, ai cărui țurțuri păreau să oglindească toate curcubeiele din lume. De câte ori se afla singură-n salon, Sanda se pierdea cu ochii-n podoabele-acelea ca de apă luminată pe dinăuntru şi nu-i mai venea să plece. Se uita la candelabru până-i înțepenea ceafa. Aşa ceva mai văzuse la conac, la naşă-sa, cucoana Luxița Bantaş. Acolo se uitase doar pe furate la minunile alea sclipitoare. Niciodată nu s-ar fi gândit să aibă asemenea lucru scump în casa ei.

Alături de Mitică, privindu-şi casa-n care locuiau şi-atâtea lucruri cumpărate de ei, frumoase şi neaşteptate, Sanda începea să priceapă că ea până la vârsta aceea n-avusese decât o dorință: să fie lângă Ion al lui Ghimirlie. Încolo, toate şi toți erau tot o apă şi-un pământ. Mergând pe la naşă-sa, la conac, întâlnise şi-acolo lucruri şi oameni pe care nu-i vedea-n fiece zi, dar nu dorise nimic din ce-aveau ei şi nici să fie ca dânşii. Iară când le luase tat-său la Bucureşti pe ea şi pe Floarea, să le-mbrace şi să le-ncalțe. Ce-alesese el era bun-ales. Ea nu jinduise altceva. Nici acum, printre frumusețile şi printre scumpeturile pe unde-o purta Mitică, fie prin prăvălii, fie prin case de oameni, ea nu spunea nimic şi n-alegea nimic. Numai ce-alegea Mitică

era bun-ales.

— Ei, ce zici, e frumos?

— Frumos, zicea ea, şi dădea din cap.

— Nu ţi-ar plăcea mai mult ăstălaltu'?

— Ăl de l-aleseşi tu e ăl mai frumos.

Şi nu ştia dacă spune adevărat sau dacă minţea.

Trei spaime avea Sanda: să fie nevoită într-o zi, prin cine ştie ce-ntâmplare, să aleagă singură; să-i vină musafiri; şi să meargă la oameni străini în casă. Dacă nici numele de-acasă nu-i fusese bun pentru lumea-n care intrase, ce nădejde avea să tragă pentru altele?

Singura fiinţă de care nu-i era frică era ordonanţa, Mărin – nea Mărin – om din Orodel-Dolj, cam de vârsta lui Costea Geambaşu, luat de la gospodăria lui şi concentrat nu se ştia de ce.

Înalt şi slab, niţel adus de spate, Mărin umbla cu nişte paşi mari de parcă măsura tarlaua. Blând şi-ascultător, făcea tot ce-i spunea coniţa, şi cum era foarte-ncet din fire, găsea de trebăluit toată ziua prin casă, prin seră şi prin grădină. Marin avea cui povesti de-a fir-a-păr din moşi-strămoşi de zeci de ori aceeaşi istoric: de dimineaţa – până venea *don sulocotinent* acasă. Nu se sătura să-i spună coniţei cum, într-o zi, când era ordonanţă la un căpitan, primeşte o telegramă de-acasă: «Vin' acasă numaidecât, furat boii». Căpitanul, om cumsecade, îi dă drumul să plece. Când ajunse Marin la Orodel, nevasta i se jelea de se-auzea din capul satului.

— Ramaserăm săraci, Marine, îl întâmpinase, smulgându-şi părul din cap.

— Ce să facem, fomeie, să ne-omorâm?

Fusese la jăndar, la primărie. Prinde orbul, scoate-i ochii.

Şi numai ce trece pe drum o ţigancă de-alea corturărese, una mare cât maşina de treierat, cu zece rânduri de fuste pe ea şi cu bani în coade.

— Hai să-ţi ghicească baba.

El nu vedea pe unde călca de supărare.

— Lasă-mă, fomeie-n pace.

— Hai, suflete, să-ți ghicească baba şi de n-ăi fi mulțămit, nu-mi dai ni'c.

Şi-i spusese c-a avut o pagubă mare, da' să nu se năcăjească; avea să-l găsească pe hoț, unu-nalt, cu ochii verzi şi cu căciulă brumărie, avea să-l găsească-n târgul de la Craiova, peste două săptămâni... Şi-l găsise.

— Să-i saie ochii cui minte, coniță. Dacă nu vreți să mă credeți, întrebați-l pe don căpitan Costandinescu şi pe cocoana dumnealui, că n-au murit, şi la dumnealor în curte-am venit cu boii de lanț, şi de la dumnealor am pornit cu boii la Orodel de-am crezut că moare nevastă-mea când m-a văzut, de ziceai c-a dat cu ochii de-un strigoi ori de Ucigă-l-toaca.

Terminaseră cu aşezatul lucrurilor în casă. Mobilele şocolatii, covoarele orientale se-mbinau armonios cu tapetele de mătase moarată: albastru ca cerul – în dormitor, roz-stins ca petala de bujor – în sufragerie, vernil – în camera de oaspeți, care-ar fi putut deveni a copiilor, culoarea untului – în salon; vitrina din sufragerie încă era goală. Încetul cu-ncetul aveau s-apară şi bibelourile şi vazele, şi câte-un sfeşnic sau alt obiect decorativ. Lui Mitică, dragi îi erau lucrurile frumoase, dar nici banii nu-i erau mai puțin. Cheltuiseră destul pe casă. Rezerve mai aveau, însă Mitică le păstra ca pe-o trupă neştiută de inamic. Nu era bine să te laşi fără lețcaie, iar socrilor nu le-ar fi cerut pentru nimic în lume. Mai ales că nu se-aştepta ca ei să-nțeleagă asemenea risipă, nici pentru cele mai frumoase lucruri de pe lume. Acum puteau chema cu fruntea sus orice oaspete-n casa lor şi n-aveau de ce se ruşina. Colegii-şi cunoşteau unii altora obârşia. Între casa din gura Oborului şi cea din Calomfirescu era o deosebire ca de la o spălătoreasă la o prințesă şi – ca să facă o comparație cunoscută şi care-l implica pe unul dintre marii militari ai lumii, deosebirea dintre surorile lui Napoleon, de pe când spălau rufele ofițerilor colegi ai fratelui lor şi ceva mai târziu, aceleaşi spălătorese,

surori ale unui împărat. Surorile lui Napoleon, ca şi ei de altfel, ilustrau incalculabilele jocuri ale sorţii! Ca să vezi…

În viaţa lui Mitică şi-a Sandei urma să se petreacă un mare eveniment monden. Fiecare ofiţer, proaspăt căsătorit, trebuia să-şi prezinte soţia la primul bal de după mariaj.

Cum venea de la regiment, Mitică mânca, se odihnea (cel puţin un ceas) şi-apoi începea «lecţiunile» de dans cu Sanda. Până la bal trebuia s-o-nveţe măcar valsul; şi tangoul: un dans nou, tânguitor şi languros, venit tocmai de departe, din Argentina, aducând cu el şi-o culoare numită la fel, un portocaliu-aprins care târa parcă după el şi-o nesfârşită trenă de-arome-ameţitoare.

Sanda se-arăta o elevă dotată şi sârguincioasă. După ce-şi termina treburile casnice (ea gătea, ea spăla), treburi care nu se potriveau unui bărbat, fie el chiar ordonanţă, cu un braţ arcuit şi cu altul ridicat, ca şi când ar fi avut un partener, dansa de una singură-n salon, fără muzică, fiindcă-i era ruşine de Mărin. Lecţiile de dans, Mitică i le dădea cu toate uşile deschise, pe muzica de la gramofon, sub privirile pline de-ncântare şi de admiraţie-ale lui Mărin, care vedea că pe lume se aflau atâtea lucruri care nu erau de nasul lui. Se gândea el că nici noroc n-avusese, că la urma urmei, nici cucoana nu era cucoană ci fată de la ţară, căreia din avere i se trăsese norocul, «Las' s-aive noroc, pă cum că e cu suflet şi nu se uită să scoată sufletu' din om».

Printre rochiile pe care, dusă de mână de Mitică, Sanda şi le cumpărase de la casa de mode a unei franţuzoaice numită *madame* Gilberte, nu era niciuna cu care să poată merge la bal. Erau doar rochii de stradă sau, cel mult, de mers într-o vizită. Cu-aceeaşi teamă ca şi prima dată, şi ruşinată de-i venea să intre-n pământ, cu Mitică alături, Sanda luă iar drumul până pe Unirii, la madam' Gilberte. Niciuna dintre rochiile de gata nu-i fu lui Mitică pe plac şi, de altfel, şi *madame* Gilberte aprecie că rochiile pe care le-avea de vânzare – deşi *très*

habillées – nu se potriveau unei doamne-atât de tinere, cum era doamna sublocotenent. Sandei i se luară măsurile şi, pentru prima oară, puse pe ea un corset.

— Asta la ce-mi trebui'? îi şopti ea la ureche lui Mitică, abia trăgându-şi sufletul dintre «balenele» care-i ridicau maţele-n gât.

— Dac-aşa se poartă!

— Bine, da' de ce? Eu grasă nu-s, cărnurile nu-mi atârnă...

— Ca să fii şi mai suplă şi ca să ai mai multă «aliură».

— Şi cu asta trebuie să mănânc şi să joc?

— Să dansezi.

— Să dansez, aoleo...

— Da. Ai să te obişnuieşti.

La probă, când văzu cât de despuiată era rochia – fără mâneci, fără gât, aproape fără piepţi şi fără spate – nu-i veni să creadă că ea putea să poarte aşa ceva-n văzul lumii.

— Nu puteţi să-i puneţi mâneci şi vreun volan pe-aici, prin faţă?

Mitică se-nroşise şi tuşise uşor.

Madam' Gilberte se uitase la sublocotenent şi ignorase întrebarea tinerei cliente.

— *Tiens, tiens*, vineri e gata.

Apoi, ca s-o dreagă – mai mult pentru sublocotenent, decât pentru ţăranca de nevastă-sa, fiindcă oricâtă clientelă avea nu trebuia s-alunge pe nimeni – madam' Gilberte adăugă, pe-un ton plin de bunăvoinţă:

— Viné parfé! Veţi fi ravisantă la bal. La vârstă asta... De ce nu mai am eu vârsta astá?

Totul fu spus cu un *r* apăsat şi cu accentul pe ultima silabă.

La anii pe care-i avea atunci Sanda, madame Gilberte fusese acrobată de circ. Se-ndrăgostise de ea un ofiţer de cavalerie, care-o făcuse să rămână-n România. După ce dragostea se mai domolise, Gilberte se gândise că vremea acrobaţiei trecând, iar ofiţerul întorcându-se la nevastă, venise momentul să se-apuce de-o meserie care

s-o solicite mai puțin decât trapezul. Fiică de croitoreasă, îndemânatică, învățată să croiască şi să coase haine de circ, Gilberte îşi zisese că dacă-şi dădea osteneala ar fi putut face şi rochii obişnuite. Cum un nume franțuzesc le ducea pe românce (mai ales când erau provinciale) cu gândul la Paris şi la marile case de modă, Gilberte se hotărâse să-şi deschidă la Craiova – oraş cu multă boierime – un atelier de croitorie. Din atelierul modest de pe strada Madona Dudu, între mici ateliere meşteşugăreşti, Gilberte ajunsese să aibă adevărată casă de modă pe Unirii, în care auzeai rar vorbindu-se româneşte. Tot cuconetul Craiovei era la-ntrecere, care mai de care, să-şi etaleze cunoştințele de franțuzească față de-o pariziancă get-beget.

Umblată prin lume, învățată cu oameni de toată mâna, Gilberte cântărea omul dintr-o vorbă, deşi-n limbă străină, şi mai ales dintr-un gest.

După felul cum îşi scotea clienta rochia, Gilberte îți spunea cine e. Ştiuse din primul moment că nevasta sublocotenentului era de la țară; ar fi putut să-i facă o rochie de bal mai puțin despuiată şi care să n-o contrarieze-atâta pe la *pauvre fille,* dar dacă bărbatu-său voia să facă din ea cucoană, apoi atunci Gilberte trebuia s-arate tot ce ştia.

— Ce-i cu tine, Sando? Parcă nu eşti în apele tale, îi spuse Mitică pe scările care duceau din atelierul doamnei Gilberte în stradă. Vrusese să-i spună «parcă nu ți-s boii-acasă», dar ocoli vorba pentru a o dezvăța, măcar prin exemplu, de expresiile rurale moştenite din părinți.

— Mă gândeam cum o să umblu eu aşa despuiată față de oameni.

— Aşa e moda, Sando. Şi dacă acum, când eşti frumoasă şi tânără, ca bobocul de trandafir, nu te-arăți, atuncea când?

— Te-arăți, te-arăți, dar chiar aşa!

În fiecare după-amiază premergătoare balului, după ce se-mbăia, abia atingând-o cu degetele, Sanda-şi

punea rochia şi făcea exerciţii de mers. Doar năsturaşii de pe spate-i lăsa descheiaţi, fiindcă prea i-ar fi luat mult timp să-i încheie şi să-i descheie, ca să poată ieşi din rochia-n care intra cu mare chin, atât de strâmt îi era corsajul. Se temea că de-atâta frichineală să nu murdărească năsturaşii îmbrăcaţi.

— Talia dreaptă, umerii pe spate, pieptu-nainte, capul drept nu-nghesuit spre gât.

Scump se mai plătea să fii cocoană când nu te născuseşi aşa. Sandei îi venea să calce-n picioare rochia – de saten alb bătând în albăstrui – ale cărei poale cădeau ca un clopot. Dacă s-ar fi putut vedea atunci, şi-ar fi dat seama că semăna cu un bob de lăcrămioară. Nu vedea nimic, se simţea doar amărâtă şi stingheră-n rochia asta frumoasă, iar ziua balului i se părea cea mai mare-ncercare din viaţa ei, faţă de care şi nunta fusese nimica toată: «Doamne! Ce păcate-oi fi făcut eu de mă pedepseşti aşa?».

Sosi şi seara pe care-o aştepta cu inima cât puricele. Ce n-ar fi dat să se trezească-a doua zi după bal şi să afle că totul se petrecuse fără ea.

Toată ziua stătu cu ochii la ornicul-pendul din salon, sprijinit pe podea, înalt de doi metri, care bătea orele, jumătăţile şi sferturile, cumpărat prin domnul Duduleanu de la o familie boierească, unii Bogza. Familia ţinuse să-i spună domnului sublocotenent că «pendula» reproducea sunetele orologiului din Turnul Parlamentului din Londra, orologiu numit *Big Ben.* Sanda stătuse la-nceput toată ziua cu urechile ciulite s-audă sunetul de clopote al «pendulei» lor, mai frumos decât al clopotelor de la Mitropolie, care băteau negreşit la şase după-amiază.

Acum, gândul nu-i mai era la bătăile orologiului. Se uita la ace şi i se părea că stăteau pe loc. Dintre lucrurile-nvăţate de când era la oraş, cititul ceasului îi plăcuse cel mai mult. Parc-ar fi descoperit o lume nouă. Se ostenise să-l înveţe şi pe Mărin, care cu greu pricepuse ce-arătau limbile ceasului. Câine-câineşte

învățase să spună doar unde se afla limba mică. Să recunoască şi să citească şi minutele fusese peste puterile lui. Uneori, aflându-se-n bucătărie, Sanda-l trimitea să vadă cât e ceasul.

— Coniță nu mai e nouă, da' nici zece nu e.

Mitică-i povestise Sandei că mamă-sa, coana Vetuța, deşi analfabetă, învățase de la bărbatu-său cifrele şi n-o-ntrecea nimeni la socoteli.

De cu dimineață, Sanda făcea ce mai făcea prin casă şi era iară cu ochii la «pendulă». Balul începea seara, la opt.

La şase era gata-mbăiată, încorsetată şi cu ochii la ceasul de masă din dormitor, ceas de bronz aurit, ca un glob sprijinit de mâinile a două femei despuiate.

De teamă să nu-ntârzie, la şase jumate îşi puse rochia. Veni apoi o cocoană arvunită din vreme de Mitică să-i îndroteze câteva şuvițe din față, iar din coada mândră să-i facă un coc mare. Sanda nu crâcni. Cuteză doar să zică de vreo două-trei ori «au!», când o arse drotul la urechi.

Il fo sufrir pur etr bel, îi spuse «coafeza» şi, dându-şi seama că tânăra cuconiță nu pricepea cuvintele-astea pe care şi ea le-nvățase după ureche de la cliente, se gândi să i le tălmăcească. «Pentru frumusețe trebuie să suferi».

«O fi trebuind», gândi în sine Lisăndrina, fără pic de convingere.

Cu câțiva cârlionți îndrotați, atârnându-i în josul urechilor, cu un coc cât o baniță-ntre creştet şi ceafă, care-i trăgea capu-n jos, Sanda stătea țeapănă pe scaun, în rochia de bal şi-n papuci. Nu sufla, nu clipea. Îi era frică să se mişte, ca nu cumva clădăria din cap să se prăbuşească.

Dintr-o sticluță cu un tubuleț şi cu-o pară de cauciuc la capăt, cucoana-i stropi cu-o pulbere subțire părul, după ce mai întâi o rugă să-nchidă ochii.

— Acuma, nicio grijă! Nu se mai clinteşte niciun fir.

Sanda nu-ndrăzni să-ntrebe cu ce-i dăduse-n cap.

— Când o să vă pieptănați să frecați mai întâi păru-ntre mâini şi pe urmă să-l descurcați, că altfel se rupe din cauza gumei.

Sanda abia-îndrăzni să mişte nițel capul ca să dea de-nțeles că pricepuse.

— Puteți să faceți şi morişcă din cap, să dansați, să țopăiți, că ce-am făcut eu nu se desface.

Cu toate-asigurările cucoanei, Sanda rămase țeapănă pe scaun până veni Mitică şi-i spuse că era vremea să plece. Sanda se ridică precaut în picioare, ca şi când în coc ar fi avut ouă moi.

— Dacă mi-aş pune salba? întrebă cu un glas pierdut, speriată de cât de despuiată o arăta oglinda.

— În niciun caz! Nu mergem la horă. Mergem la balul ofițerilor, prezidat de general.

Sanda-şi încălță pantofii în ultimul moment, vrând să-şi scurteze cât mai mult suferința.

Mitică-i puse pe umeri pelerina de velur azuriu, căptuşită cu atlas alb ca rochia şi-o strânse de-un umăr, apoi clipi complice.

— Curaj! Nu mai ține capu-aşa de țeapăn, că nu mergem la tăiere.

Birja-i aştepta la poartă.

Sanda-şi ridică poalele cu amândouă mâinile.

— Cu-o singură mână, îi explică bărbatu-său, că nu trecem pârâul.

Şi salba şi poalele suflecate «pentru-a trece pârâul» îi aduseră aminte Sandei de Cernati. Îi venea să plângă. Zgomotul copitelor pe caldarâm, zguduitul la câte-un hop îi mai schimbară gândurile. Nu mai ştia nici ea la ce să se gândească. La Cernați – nu era bine. La bal – nu era bine. Se gândi la Mărin, care rămăsese mai întâi cu gura căscată, apoi lăsase ochii-n jos când o văzuse pe conița atâta de despuiată.

— Eu ce să mai ăla pân-ăți veni dumneavoastră, *don sulocotinent?*

— Să te culci şi să dormi.

La Cercul Militar, la intrare, doi soldați stăteau de

pază-n poziție de drepți.

Mitică duse mâna la chipiu.

— Să trăiți *don* sublocotenent!

De o parte şi de alta a unei săli foarte lungi, draperii de pluş roşu mascau pereții îmbrăcați până la jumătate cu lemn maroniu în care stăteau înfipte agățători; de-acestea atârnau portmantouri din lemn lustruit, unele drepte, altele cu capetele teşite, după cum trebuiau să țină haine bărbăteşti sau de damă. Pe fiecare parte se aflau doi soldați care primeau hainele şi-ți dădeau o plăcuță de lemn cu un număr.

Intrară apoi într-o sală pardosită cu marmură trandafirie, cu pereții de marmură albă, doar cel din fața intrării fiind în întregime acoperit de-o oglindă încastrată, în ale cărei ape, reflectându-se imensul salon – cu tavanul lucrat în casetoane pictate cu nimfe şi cu-amoraşi pe-un fond azuriu – părea că nu se mai sfârşeşte.

La brațul bărbatului, Sanda uită să mai răsufle. Umbla ca purtată de vânt. Nu-i venea să creadă-n frumusețea care i se ivea înaintea ochilor şi nu-i venea să creadă că ea, Lisăndrina din Cernați, se afla acolo de-adevăratelea. Cu toată frica de-a nu-şi clinti cocul şi zulufii, nu se putu opri să nu ridice ochii-n tavan. Rămase cu gura căscată. Fu cât pe-aci să se-mpiedice-n rochie de n-ar fi apucat-o zdravăn Mitică de braț, făcându-i discret semn să lase capu-n jos şi să se uite pe unde calcă. De-a lungul sălii se aflau măsuțe cu lemnăria aurită şi cu tablaua de marmură trandafirie ca şi pardoseala, măsuțe pe care vegheau sfeşnice aurii cu țurțuri de cristal, ca nişte reducții ale celor trei candelabre din tavan. Străbătură toată sala până s-ajungă-n fața generalului şi-a doamnei acestuia.

Mitică luă poziție de drepți şi salută.

— Domnule şi doamnă general, vă rog să-mi permiteți să v-o prezint pe soția mea.

Generalul îi întinse mâna lui Mitică, apoi Mitică se-aplecă peste mâna-nmănuşată a generălesei, ca şi

când ar fi vrut să i-o sărute, fără s-o atingă însă cu buzele.

Generalul îi întinse apoi mâna Sandei, care, fără niciun cuvânt, se-aplecă şi i-o sărută.

Generalul mai întâi se roşi până-n albul ochilor, apoi intimidat de situaţia neaşteptată, dădu o dată din mâini ca o zburătoare ne-nvăţată cu pământul şi-n cele din urmă o luă pe Sanda pe după umeri şi-o sărută pe frunte.

— Eşti doar o copilă, eşti doar o copilă.

Sanda simţi că ceva nu era-n regulă. «Lisăndrină, Lisăndrină, vai de capu' tău, ce făcuşi?», îşi spuse-n sine, pierită de ruşine, fără să ştie prea bine în ce strachină călcase.

Generăleasa uită sau nu mai vru să-i întindă fetei mâna, de teamă să nu i-o sărute. În zăpăceala momentului, Mitică profită să-şi apuce nevasta de braţ şi să se depărteze ca umbra de la locul «dezastrului», în timp ce ofiţerii care urmau la rând îşi dădeau coate uimiţi de «originalitatea» tinerei ofiţerese.

Alb la faţă şi clătinându-se încă, nelăsând din strânsoare braţul nevesti-sii, Mitică se-ndreptă spre peretele opus, unde, spera el, poate că lumea nu băgase de seamă ce se-ntâmplase.

Cum începuse primul vals pe care generalul îl dansa cu generăleasa, deci se deschisese balul, Mitică o luă pe Sanda şi se azvârli-ntre perechile din mijlocul sălii, ca nu cumva s-apuce vreunul dintre colegi sau dintre superiori să-i invite nevasta. O calcă de multe ori pe picioare – în duşmănie parcă – şi nici el nici Sanda n-ar fi ştiut să spună dacă spre-a o pedepsi pentru nefăcuta ei sau fiindcă ea nu era-n stare să ţină pasul cum trebuia.

Tu l'as voulu, Georges Dandin, îi răsări lui Mitică în minte o vorbă-nvăţată-n liceu, da' nemaiştiind ce şi cum.

În primul moment, lui Mitică-i venise s-o omoare. Apoi, supărat pe sine că n-avusese prevederea s-o-nveţe cum să se poarte, i se făcu milă, cu-atât mai mult cu cât

se-arăta mereu docilă şi plină de bune intenţii când era vorba s-o-nveţe ceva.

N-avea de ce să-şi verse paraponul pe ea: ştiuse ce luase, fără să-l silească nimeni. «Lisăndrină, vai de capul tău, nevastă de ofiţer îţi trebuia ţie, ai? Vai şi-amar de sufletu' tău». Lisăndrina nici muzica n-o auzea, nici lumea n-o vedea. În capul ei cu coc şi cu zulufi «îngumaţi» hodorogeau doar gândurile cu care se mustra.

În birjă, pe drumul spre casă, Mitică nu găsea cuvintele cu care să-nceapă, iar ea tăcea cu aerul vinovat al celui care călcase-n străchini. Deodată o podidiră lacrimile şi-şi ascunse faţa în colţul trăsurii. Îi curgeau lacrimile şiroi şi se opreau în velurul pelerinei, lăsând pete mici sub care se-ncreţea puful ţesăturii.

— Sando, eu sunt vinovat. Aşa nu mai merge. Trebuie să-nveţi să te porţi în lume.

Ea de-auzit auzea, dar de priceput nu pricepea ce spune. Să-nveţe singură? De la Mărin? De la cine? Să înveţe...

Într-acest scop, Mitică i se-adresă domnului Duduleanu, care, pricepându-se la tranzacţii – mobiliare, imobiliare, matrimoniale – era de presupus că printre numeroasele lui cunoştinţe se aflau şi dascăli de bune-maniere. Astfel, în tânărul menaj Băncilă apăru doamna Semiramida-Oliviana Popescu, fostă profesoară de latină şi de greacă, tot atât de bună cunoscătoare a francezei, a germanei şi-a tuturor disciplinelor care se predau în liceu, doamna Semiramida-Oliviana Popescu, pe scurt numită «Doamna».

Prin domnul Duduleanu, «Doamna», căreia el îi spunea Semira, ceru să-l vadă mai întâi pe domnul sublocotenent.

— Domnule sublocotenent, mi-a spus vechea mea cunoştinţă, domnul Duduleanu, despre ce este vorba. Eu am să vă spun pretenţiile mele, dar mai întâi trebuie să-mi văd eleva ca să-mi dau seama cu ce material am de lucrat. S-ar putea ca soţia dumneavoastră să nu fie

compatibilă cu metoda mea de lucru, şi-atunci, cu părere de rău, va trebui să vă adresaţi altcuiva. Trebuie, deci, s-avem o-ntrevedere de probă, iar dacă încheiem afacerea, v-aş ruga să asistaţi la toate lecţiile. Împrospătarea unor cunoştinţe nu strică niciodată, spusese ea cu delicateţe, gândindu-se de fapt că acele lecţii erau şi pentru sublocotenent un bun prilej de-a-şi pune la punct mai ales educaţia.

La puţine zile după bal, Sanda primi, adus de ordonanţă, un bilet de la nevasta căpitanului Zăgan. Privi biletul de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga, de sus în jos, de jos în sus, dar îi fu cu neputinţă să-nţeleagă ce voia de la ea nevasta căpitanului. O cuprinsese o spaimă, ofta, îşi apăsa mâinile pe coşul pieptului, îi păcăneau urechile, aci se roşea, aci se albea. Mai rău decât la bal.

Mărin era analfabet. Să-l roage pe soldatul căpitanului să-ncerce el să dezlege biletul? În ruptul capului! Câtă vreme se scursese de când pe ea o treceau năduşelile nu mai ştia. Ce să spună, ce să facă? Numai să nu-l facă de râs pe Mitică. Şi iar se văzu în salonul imens de la Cercul Militar şi iar îi veni să intre-n pământ. În fine, îi veni un gând.

— Spune-i dumneata doamnei lu' domnu' căpitan – se-adresă ea soldatului tinerel, tuns chilug, care-avusese timp să stea de vorbă eu Mărin de câte-n lună şi-n stele – spune-i dumneata că nu pot da răspuns până nu vine domnu' sublocotenent acasă.

Când venise domnul sublocotenent acasă, cu moartea-n suflet, Sanda-i întinsese biletul ca pe ceva rău-prevestitor.

Mai întâi, Mitică se albise la faţă crezând că a murit cineva.

— Ce scrie? îngăimă Sanda.

— Vrea o cratiţă mare de dulceaţă.

Marin se duse val-vârtej cu cratiţa la căpităneasă...

Madame Zăgan povesti la toată lumea că nevasta sublocotenentului Băncilă atât era de pusă sub papuc,

încât nu-ndrăznea să-mprumute o cratiță fără să-şi întrebe bărbatul.

— Fii, dragă, serioasă, îi replicase nevasta unui maior. Cred că nu ştie să scrie şi să citească.

— Nu pot să crez...

— Ba poți să crezi. Dacă n-ai fi fost de față când i-a pupat mâna generalului ai fi crezut? De unde să ştie să citească scrisul de mână? Din epistolele de-amor pe care i le-a trimis Mitică Băncilă? Cică s-a tocmit pe zestre ca la târgul de vite şi-abia pe urmă a văzut-o pe «candidată».

Cucoanele care făceau asemenea comentarii uitaseră că şi căsătoriile lor se-ncheiaseră la fel. Cu excepția colonelului Ionescu – însurat pe când era locotenent cu-o profesoară care n-avusese dota reglementară, căsătoria având nevoie de dispensă regală – toate celelalte căsătorii ale ofițerilor din regiment se făcuseră pentru zestre.

* * *

Doamna Semiramida-Oliviana Popescu o găsi pe Sanda pe gustul ei. Îi plăcu timiditatea «pacientei», curiozitatea față de tot ce era nou, pe care-l primea cu uimire şi cu-ncântare, chiar şi faptul că o salutase cu «săru' mâna», ceea ce-aproape o-nduioşase până la lacrimi.

— Care e numele dumitale mic, adică de botez, doamnă sublocotenent?

— Alexandrina. Acasă-mi spuneau Lisăndrina. Bărba-tu-meu, domnu' sublocotenent, îmi spune Sanda: ca la oraş, zice dumnealui.

— N-ai să te superi dacă şi eu am să-ți spun Sanda? Aş putea să-ți fiu bunică. Vreau să-nveți cu mine ceea ce-nvață, ceea ce-ar fi trebuit să-nvețe o fată care-ar fi făcut liceul, un liceu bun.

Mai întâi, «Doamna» vru să vadă câtă ştiință de carte avea Sanda şi se declară mulțumită, chiar surprinsă de

lucrurile pe care eleva ei le deprinsese într-o şcoală de ţară, în care toate clasele-nvăţau la un loc. E drept că domnul Epureanu îi strunise şi nu-i lăsa niciodată cu lecţiile ne-nvăţate, el şi doamna Stela, nevastă-sa, fiind socotiţi ăi mai buni învăţători pe şapte sate cel puţin.

«Doamna» trecu la dictări şi fu, de-asemenea, surprinsă de ortografia Sandei şi de scrisul ei citeţ, aproape caligrafic.

Sanda, la fiecare lecţie pregătea o gustare pentru «Doamna», care mânca tot şi-o lăuda pe gospodină.

— Sanda, aş vrea să te văd şi pe dumneata mâncând, dar nu lucruri care se duc direct la gură cu mâna: vreau să mănânci cu cuţit, cu furculiţă şi cu lingură.

Cu-această ocazie, Sanda află că nici cuţitul, nici furculiţa, nici lingura nu se ţineau cum le ţinuse ea pân-atunci.

O mai învăţă că la o masă la care sunt mai multe rânduri de tacâmuri se începea cu cele din exterior, cele de lângă farfurii fiind folosite ultimele.

Doamna băgă de seamă că eleva avea ceva pe suflet, ceva pe care nu-ndrăznea să i-l spună. De câte ori o conducea până la poartă, Sanda-şi tot împreuna mâinile, strângea pumnii, deschidea gura şi o-nchidea fără să scoată niciun sunet.

— Sanda, am impresia că vrei să-mi spui ceva. De mine să nu-ţi fie nici teamă, nici ruşine. Sunt la o vârstă la care pot înţelege orice.

— Doamnă, vă rog să nu vă supăraţi... ştiţi, eu nu ştiu să citesc scrisul de mână. Mi s-a-ntâmplat că mi-a trimis cineva un bilet şi n-am ştiut să-l citesc.

Cu toată discreţia ei, «Doamnei» îi stătuse pe limbă să-ntrebe de la cine era biletul.

— Când a venit Mitică acasă l-a citit el. Cerea o cratiţă mare de dulceaţă.

— Cine?

— Nevasta lu' căpitanu' Zăgan.

— Nevasta căpitanului Zăgan.

— Aşa.

— Bine, Sanda, am să-ți aduc mai multe feluri de scris, ca să te obişnuieşti să descifrezi şi scrisul de mână. Ai dreptate.

— Sărut mâna.

— Parcă ne-am înțeles că numai părinților tăi ai să le spui «sărut mâna».

— Şi naşilor – nu?

— Şi naşilor.

«Doamna»-i aduse a doua zi un teanc de scrisori şi de vederi din țară şi din străinătate, primite de la oameni care n-o uitaseră. Cele mai multe erau de la frate-său, trimise de la Paris, pe când se afla acolo ca să-şi dea doctoratul în drept.

Draga mea Semira.

Ştii că dintre toate surorile tu mi-ai fost cel mai aproape de suflet. Durerile cele mai mari le pricinuim cu voie sau fără voie oamenilor care ne sunt şi cărora le suntem mai dragi. Te poți întreba de ce acest preambul. Pentru a-ți spune că m'am îmbolnăvit de oftică. Ce parte de vină am eu, ce parte soarta, e greu de spus. Cu boala asta ştii că nu îmbătrâneşti. Un lucru am câştigat: m'am învățat cu ideea că lumea va continua să trăiască şi după ce eu nu voiu mai fi».

— Citeşte *voi,* Sanda. U-ul e numai grafic, adică scris. Nu se pronunța nici atunci şi nici acum nu se pronunță. Când ai să găseşti în vreo carte mai veche scris, de exemplu *Bucuresci,* să citeşti *Bucureşti,* tot chestiune de grafie. Iartă-mă că te-am întrerupt, îi spuse «Doamna» cu un glas mângâietor.

«*...nu voi mai fi*», repetă Sanda şi continuă lectura.

«*Nu vreau să mă grozăvesc față de tine şi să spun că mi-a fost uşor. Mai greu decât orice este să îmi închipui care va fi viața mamei şi a tatei şi, de ce nu, şi a ta, după...*

Mai bine aş fi fost un măgar sănătos, decât un filosof ofticos. Se pare însă că nu e pe alese.

Curând mă întorc în țară cu doctoratul luat magna cum laude. *Altfel este să mori între ai tăi.*

Iartă, dacă poți, această epistolă.
Mă gândesc tot timpul la tine şi te strâng la pieptul meu putred,

Adrian».

Cu fiecare cuvânt pe care izbutea să-l înțeleagă, scris citeț cu-o cerneală care oxidase în timp, Sanda deschidea ochii tot mai mari, bărbia-i tremura, şi-ndepărta scrisoarea ca să n-o stropească de lacrimi.

De ce scrisoarea asta?

— La două luni după scrisoare s-a-ntors în țară. A mai trăit un an şi, pe-o toamnă frumoasă şi-nsorită, când erau crizantemele şi tufănelele-n toi, s-a stins. Mama s-a-mbolnăvit şi ea şi, peste-un an, a murit, tot pe vremea crizantemelor şi-a tufănelelor. Iartă-mă că te-am întristat. Ți-am dat să citeşti cea mai importantă scrisoare din viața mea, cu cel mai frumos şi mai citeț scris.

Sanda se mira cum pe «Doamna» n-o podideau lacrimile când ştia ce scrisoare-i pusese-n mână: un tânăr urma să moară. Pentru Sanda – scrisoarea era vie ca şi când «Doamna» ar fi primit-o atunci. Iar ea, Sanda, era încă lovită de vestea nenorocirii care urma să se-ntâmple. De câte ori o fi citit «Doamna» scrisoarea ca să se poată uita blând, aproape fără durere, la tot ce era-n jurul ei? Mai ales când o auzea citită de-un glas poticnit şi sugrumat.

— Am citit-o de-atâtea ori – înainte şi după moartea lui. Durerile nu se uită, dar cu timpul scad, amorțesc, se tocesc asemenea unui cuțit de prea multă întrebuințare. Te miri, probabil, că nu mai plâng. Odată cu bătrânețea totul se-mpuținează-n om: şi puterea de-a se bucura şi puterea de-a se-ntrista. Îți spun lucruri pe care-acum nu le-nțelegi. Dacă ai memorie bună ai să ți le-aminteşti la vremea potrivită.

* * *

— Daniele!

— Da, Sanda, tresări profesorul Şerban, care se cufundase-n gânduri, în timp ce răsfoia albumul cu poze. Mulţi dintre cei din album «se mutaseră de mult de la noi», cum spunea el, pentru care moartea era mutarea definitivă din viaţa proprie şi din viaţa altora.

— Când mă gândesc la viaţa mea şi mi se pare că e-a unui străin, îmi dau seama câtă răceală mi s-a aşternut în suflet. Abia acum pricep vorbele «Doamnei» – ale Doamnei Semiramida-Oliviana Popescu – dăscăliţa mea de carte şi de bune-maniere. Era o femeie de statură potrivită, cred, la tinereţe, împuţinată de ani când am cunoscut-o eu, şi slabă, slabă şi cu un mers vioi, de vrăbiuţă. Faţa-i era-ncreţită mărunt-mărunt, ca o smochină, sprâncenele-i rămăseseră negre, ochii vioi cu pleoapele trase-n jos, ceea ce-i dădea un aer trist chiar când râdea cu gura ei ţuguiată. La tinereţe, cum o arătau şi fotografiile, fusese tare frumuşică.

Îşi socotea numele de botez ca pe-un blestem. Tatăl lor fusese cu ideea să le pună nume chiznovate fetelor, fiindcă «Popescu» prea umblă pe toate drumurile. Pe cele trei surori ale ei le chema Berenice, Claudiana şi Pompeea. Pe ea, pe «Doamna» o-mpodobise cu două. «De câte ori trebuie să-mi spun numele îmi vine să intru-n pământ», zicea «Doamna». Câte lucruri nu m-a-nvăţat «Doamna». Toate cu care m-am făcut mai mult sau mai puţin cucoană.

— Sanda, dintre oamenii care şi-au schimbat condiţia-n viaţă, la doi dintre ei nu se cunoştea: la Smaranda Hangan şi la tine.

— Mă flatezi, dacă mă compari cu Smaranda!

— Smaranda anume păstra-n vocabularul ei expresii ţărăneşti, tocmai pentru a-şi arăta obârşia, de care nu se ruşinase niciodată, ba dimpotrivă cu care se mândrea. «Am alergat trei tarlale azi», zicea; sau, «muncesc la un pogon de casă».

Smaranda fusese ultima făptură cuvântătoare-a lui Dumnezeu, făptură care lua o scamă de pe haina unui

necunoscut, care-atrăgea atenția unei femei că are tivul întors pe dos, care se oferea s-ajute lume necunoscută să-şi care bagaje, copii. Reprezenta un tip de ființă, o mentalitate care se stinsese-odată cu dânsa: omul care mai credea-n solidaritatea omenească, dincolo de discursuri, de moneda calpă a demagogiei. Lui Daniel Şerban îi era atât de dor de ea uneori, îi lipsea atât de mult. Şi de Sanda-i era dor, fiindcă reprezenta un trecut, fiindcă ea în sine reprezenta ceva pentru el. Îi era de multe ori dor de trecut, de copilăria fără griji de care era legată imaginea Sandei. De «Hopa sus, măricel!».

* * *

După ce termina lecția cu eleva (şi cu soțul acesteia, care asista), «Doamna» rămânea doar cu Sanda, şi, ca un om singur ce era, se bucura să aibă un ascultător atent şi plin de respect, care-i sorbea cuvintele.

— Eu n-am ştiut să profit de nicio ocazie favorabilă-n viață. Totdeauna am trăit pentru alții: pentru fratele meu, pe care l-am iubit mai mult decât orice pe lume, pentru părinți, pentru surori, pentru nepoți, pentru străini. Şi-am ajuns bătrână şi singură. Fiecare şi-a făcut rostul lui. Nu mă pot plânge de nepoți, dar când mă-ntorc şi eu acasă şi nu m-aşteaptă nimeni şi n-aştept pe nimeni – cu toate că tot timpul găsesc ceva de făcut – singurătatea m-apasă. Bucură-te de viață cât eşti tânără, nici nu ştii cât de repede se duce tinerețea!

Cât de repede se şi dusese.

Cu toată discreția «Doamnei», Craiova-ntreagă – mediul ofițerimii cel puțin, bărbați, neveste, neamuri, ordonanțe – aflase că sublocotenentul Băncilă îi luase țărăncii de nevastă-sa dăscăliță de maniere.

Tocmai când Sanda-ncepuse să se-nvețe cu lumea-n care trăiau, să facă şi să primească vizite pentru care se pregătea ca şi când ar fi fost vorba de mari evenimente, tocmai când părea acceptată de societatea ofițerească (fiindcă obosiseră toți să mai comenteze primul ei bal şi

biletul doamnei căpitan Zăgan), tocmai atunci Mitică fu mutat în garnizoană la Bucureşti: spre marea tristeţe-a lui Mărin, care nu ştia a cui ordonanţă avea s-ajungă, şi-a Sandei, căreia nu-i erau dragi schimbările. Împachetase fiecare lucruşor cu-o tristeţe de parcă l-ar fi dus să-l îngroape. Fură petrecuţi la gară de Mărin şi de-o mulţime de colegi ai lui Mitică.

— Ce-ţi pasă, Băncilă, te vezi în Capitală.

Sandei nu-i mai ajungeau batistele. Înainte de-a pleca se dusese-n fiecare odaie-a casei din Calomfirescu şi-o privise lung, apoi mângâiase plantele din terasa-nchisă şi fiecare geam colorat al acesteia. Era tot atât de tristă ca la plecarea din Cernaţi spre Craiova.

Prin felurițele griji pe care i le pusese-n faţă, viaţa ştiuse s-o scoată din tristeţea de-a fi părăsit o lume-n care începuse să-şi facă loc.

Casa din gura Oborului, cu prăvălie-n faţă, cu sală şi cu două odăi, cu pivniţă-ncăpătoare şi cu acareturi – departe de-a fi clădirea frumoasă din Calomfirescu – îi convenea Sandei, scutindu-i de bănetul pe care-l dăduseră pe chirie la Craiova. Numai că Mitică nu era de-aceeaşi părere. El nu voia să locuiască la mahala: nu se potrivea rangului, calităţii lui de ofiţer, cum nu se potrivise nici numele Lisăndrina. Vându casa chiar cârciumarului căruia i-o dăduse, după moartea părinţilor, cu chirie, iar ei se făcură la rându-le chiriaşi, în buricul Bucureştilor, pe strada Negustori, găsindu-şi o locuinţă cu-acelaşi număr de camere ca şi cea din Craiova, cu geamlâc tot colorat la intrare; numai plantele din Calomfirescu lipseau...

Sanda şi ordonanţa locală – Mărin, ca şi cel din Craiova («noi, cu ordonanţele, ca familiile regale: Mărin întâi, Mărin al doilea», zicea Mitică), nu mai pridideau cu treburile-n noua locuinţă: zugrăveşte tavanele, văpseşte lemnăria, spală geamurile, lustruieşte parchetul. Iar Sanda nu voia niciun ajutor: «Eu ce să fac, să stau cu mâinile-n sân şi să mă uit?». «Aşa ar trebui să facă o soţie de ofiţer!». Cu toate cele-nvăţate de la «Doamna», la

Craiova, lui Mitică i se părea că nevastă-sa nu călca a cucoană: a cucoană neam de neamul ei – adică una-nvățată să poruncească şi să nu facă nimic şi care să ştie să-şi țină ighemoniconul. Dânsul era de părere că trebuiau să-şi ia o jupâneasă. «De ce?». «Fiindcă aşa se poartă la casele mari. În casele cu pretenții nu deschide musafirilor uşa nici stăpâna, nici ordonanța!».

Deşi între Craiova şi Bucureşti nu era doar o azvârlitură de băț, vorba despre balul de la Cercul Militar şi despre biletul căpitănesei însoți cuplul şi în Capitală. Mitică voia jupâneasă mai ales de când fusese avansat în grad. Soția unui ofițer trebuia «să „aivă” lecturi», să cânte eventual «la piano», să facă şi să primească vizite, să se-ngrijească de frumusețea ei, să aibă mâini catifelate, care să nu ştie ce-nsemnau treburile casnice, tăiatul zarzavatului, mestecatul în crătiți; în sfârşit, o soție de ofițer trebuia să ducă o viață de cucoană. Cu toate pledoariile lui, Sanda nu se-nvoi. Îi era destul un om străin în casă: ordonanța.

Mărin cel de-acum avea cam aceeaşi vârstă cu Mărin cel de la Craiova. Numai că «bucureşteanul», umblat prin multe case ofițereşti până s-ajungă la Mitică Băncilă, se-adresa superiorului şi «coniței» la persoana-a treia: «Ce-ar dori conița să pregătim la dejun? Ce ordonă domnul locotenent?». Mărin de la Craiova pentru orice lucru pe care-l avea de făcut zicea: «Ce să mai aia, coniță?»: sau «Am ăla din piață nişte zarzavat, cartofi şi roşii». Mărin de-acum, când aducea un pahar cu apă îl punea pe-o tăviță şi venea cu un şervet pe mână. Până să se-nvețe cu boiereala asta, pe Sanda chiar o intimida ordonanța. După ce bărbată-său citea ziarul, când se trântea nițel să se odihnească după-masă, îl lua Mărin să-l buchisească din doască-n doască, şi-apoi îi comenta cu domnul locotenent.

— Ce crede domnul locotenent, intrăm sau nu intrăm în război?

— Ce să spun eu, Mărine? ofta ofițerul. Îmi vine să cred că la un moment dat, vrând-nevrând o să intrăm, îi

răspundea el, când nu era Sanda de față, fiindcă n-avea rost s-o sperie. Dacă intrau în război, avea tot timpul să se sperie-atunci.

La Bucureşti, prima grijă a lui Mitică fu să găsească un nou domn Duduleanu. Aveau în casă tot ce le trebuia. Venise momentul să cumpere lucruri care nu țineau de necesitate, ci de superfluul care dă farmec unui interior: un sfeşnic, un vas decorativ, o icoană, o candelă, un tablou, argintărie, porțelanuri, cristale. Dorea la el în casă ceea ce n-avusese neam de neamul lui: era mândru că din părinți modeşti, cârciumari de mahala, ajunsese ofițer, deci în fruntea bucatelor. Prin tot ceea ce făcea parc-ar fi voit – şi de fapt asta-i era năzuința! – să-şi uite şi să-şi anuleze obârşia, nici să nu se bănuiască de unde pornise. La protestele Sandei, care nu se mângâia de banii cheltuiți pe lucruri fără de folos, Mitică îi răspunsese cu-o replică pe care-o reținuse din *Regele Lear.* «Dacă-i dai omului numai cât îi trebuie prin ce-l mai deosebeşti de animale?». Deşi «Doamna» îi vorbise despre Shakespeare şi-i citise *Romeo şi Julieta* (la care Sanda plânsese de nu mai ştiuse «Doamna» cum s-o mângâie), Mitică tot nu reuşea să-şi convingă nevasta că banii dați pe lucrurile frumoase care le-mpodobeau casa nu erau azvârliți. Încet-încet, pereții odăilor se umplură de portrete înfățişând boieri cu işlic şi cu giubea, de cadre înrămând cucoane, unele uscățive, altele dolofane, toate-acoperite de catifele şi de broderii, arborând ceasuri cu lanțuri lungi cu glisieră şi broşe, purtând coliere şi colane, şi-o groază de inele pe degetele fine şi-atât de-asemănătoare de la un portret la altul. Orice vârstă-ar fi avut cucoana din ramă, pe mâini nu se vedeau petele cafenii de pe cele-ale «Doamnei» şi-ale altor bătrâne pe care le cunoştea Sanda, şi nici zbârciturile mărunte ca de smochină. Proaspăta ofițerească ştia pe dinafară bijuteriile cuconetului de pe pereți, numărul de pietre al fiecărui giuvaier, şi-al zalelor care-alcătuiau lanțurile.

Când veniseră o dată părinții să-i vadă-n casă nouă,

se uitaseră mult la chipurile prelungi, bărboase (cu ochi melancolici – unele, cu ochi vicleni – altele), la cucoanele uscate şi la cele dolofane, iar Costea Geambaşu făcuse de câteva ori «Țțț», semn că se minuna de ce-i era dat să vadă. Cu glas scăzut îi spusese Lisăndrinei «Taică, la voi în casă e ca-n biserică». Altceva nu cutezase nici despre casă, nici despre lucruri, nici pentru că Lisăndrina-şi tăiase mândrețe de coadă şi umbla cu păru-ndrotat. Bine că se-nțelegeau ei. Ginerele n-o bătea, n-o-njura, de băut nu «bea» decât tutun: şi de-acela puțin, nişte țigări de parfumau toată casa. Pentru ei, un locotenent – şi încă de cavalerie! – era un om însemnat, aşa că-i poftiră pe Mitică şi pe Lisăndrina să fie naşii Floarei, care se mărita cu un popă. Acesta urma să slujească-n Cernați, îndată ce-l hirotoniseau.

Mare-amator de petreceri şi mai ales de-a «arăta» cine este, Mitică sări-n sus de bucurie să-i fie naş cumnatei. Sanda însă, cu toate că pe față se-arăta-ncântată de năşie, în sinea ei, cu gândul numai la banii pe care nu-i câştiga ea şi care urma să fie cheltuiți în asemenea ocazie nu se bucura cine-ştie-ce.

Cu gândul de-a-şi ține ighemoniconul şi de-a o sălta pe cumnată-sa Floarea în ochii neamului din care se trăgea popa, Mitică se hotărî la un cadou care pe Sanda o sperie de-a dreptul: argintărie de douăsprezece persoane.

Nunta, ca şi cea a Lisăndrinei, se făcu toamna, când se potolise vinul din fiert. Venise parcă mai multă lume decât la a ei, poate nu atâta pentru mire şi pentru mireasă, cât mai ales ca să-i vadă pe naşi.

«Cică Lisăndrina lu' Geambaşu s-a ajuns cocoană mare».

În tânăra cu părul frizat pe lângă urechi, pieptănat într-un coc învârtit în jurul unui colac de pâslă, cu ochii umbriți de-o pălărie cu voaletă, îmbrăcată-ntr-o rochie ca guşa de porumbel (toată numai dantele de care nu pomeniseră Cernații), era greu s-o recunoşti pe fata care purtase coadă groasă lăsată pe spate (cu panglică-n

josul ei ca să nu se desfacă), şi care umblase-n pantofi fără tocuri (cu-o cureluşă petrecută peste laba piciorului) şi-n fuste creţe, cum fusese Lisăndrina pe care-o ştiuse satul.

Fetele de vârsta ei – care măritate, care nemăritate – nu-ndrăzneau să se-apropie de dânsa şi nu ştiau cum să-i vorbească. Lisăndrina stătea de taină cu fiecare, ca şi când n-ar fi plecat niciodată de-acasă şi n-ar fi fost nevastă de locotenent: nu-i şedea-n fire să se ţină cu nasul pe sus. De-altfel, şi Mitică – în ciuda mofturilor lui cu işlice, cu giubele şi cu cocoane slabe şi grase de pe pereţi, «caii lui verzi pe păreţi», cum le spunea în sinea ei Sanda – între oameni vorbea ca oamenii.

Mirele Floarei era înalt, cu umeri laţi, cu mijlocul subţire, cu mustăţi şi cu păr castaniu, cu sprâncene stufoase sub care luceau ochii verzi-albăstrui. Scump la vorbă – mai mult din timiditate şi din dorinţa de-a nu scăpa lucruri nelalocul lor – când deschidea gura, spunea ce-avea de spus cu oarecare repeziciune, de parcă s-ar fi temut să nu-şi uite cuvântul ori să nu i-l curme careva.

Sandei şi lui Mitică le fu pe plac cumnatul: fecior de preot de prin jurul Bucureştilor, mirele-avea oarece stare, cât se putea într-o casă cu cinci odrasle, dintre care trei fete de măritat.

— Floare, ţi-e drag? o-ntrebă Sanda pe soră-sa când se aflară singure.

— Ştiu şi eu ce să spun, dădică? Norocul meu că nu mi-e altul drag.

La ultimele cuvinte se uitase drept în ochii soră-sii.

— Pe Ion al lui Ghimirlie l-a luat la armată, adăugase ea, de data asta uitându-se-n pământ.

Lisăndrina ştia că nu putea să lipsească la cununia soră-sii, dar n-ar fi vrut să fie-n fruntea bucatelor, adică naşă, ci să se numere printre nuntaşi ca toată lumea. De când, a doua zi după nuntă, plecase cu Mitică din Cernaţi, nu mai dăduse pe-acasă. Trecuseră părinţii s-o vadă, să-i vadă, şi la Craiova şi la Bucureşti. Nu

stăruiseră pe lângă Lisăndrina să mai vină pe la ei şi nici n-o-ntrebaseră dacă-i era dor de casă. Poate că viaţa de cucoană o mângâiase pe fata lor de visul ei de tinereţe, poate că nu. Fără să se fi vorbit între ei, aveau destulă minte să nu pună sare pe rana care poate că nu prinsese coajă.

Vorbele Floarei îi tăiaseră tot cheful. Se luase ea cu vorba cu fetele şi cu femeile din sat, care o-ntrebau de una şi de alta, «de cum e la oraş», dar gândul îi umbla aiurea. Aşteptă să se isprăvească nunta soră-sii cum aşteptase să se termine-a ei: ca pe ghimpi. Când se jucă dimineaţa cămaşa miresei şi rachiul roşu, Sanda îşi zise-n sine: «Doamne, ce barbarie!». Abia aştepta să se vadă la Bucureşti: nici pentru confortul de-acolo, nici pentru lucrurile frumoase din casă, ci ca să fie cât mai departe de Cernaţi, locul viselor ei neîmplinite.

* * *

— Astea-s fotografii de la cununia Floarei.

— Tu de ce eşti aşa de posomorâtă? Parcă ţi s-ar fi-necat toate corăbiile.

— N-am fost niciodată fotogenică.

— Dar de unde! Eşti foarte fotogenică.

— Cel mult am fost.

— De ce să vorbim despre noi la trecut?

— Fiindcă viaţa noastră e-n urmă, Daniele, viaţa noastră s-a dus. Cel puţin a mea.

— Ai vrea să mai fi tânără?

— Cu-o condiţie: să fac numai ce-aş vrea eu. Şi încă nici aşa nu se ştie cum ar ieşi. E-o asemenea loterie viaţa şi, ca la orice loterie, mulţi jucători, puţin câştigători. Banalităţi.

— Eu tare-aş vrea să mai fiu tânăr!

— Înseamnă că ţi-a fost dragă viaţa pe care-ai dus-o.

— O parte da, o parte nu. Şi totuşi, cât aş vrea să mai fiu tânăr.

— Aşa zicea şi Mitică, deşi n-a apucat bătrâneţea.

Oricum, dar să mai trăieşti o dată. Mâine dac-ar fi cu putinţă să mă mai nasc şi să trec prin ce-am trecut, aş zice: «Ia-ţi, Doamne, viaţa-napoi, că n-am ce face cu ea!». Mă mir de mine, Daniele, mă mir de două ori: o dată – dimineaţa, că mai apuc o zi; încă o dată – că mai am chef să fac una-alta, că am, altfel spus, chef de viaţă. De câte ori n-aş fi vrut să mă culc şi să nu mă mai scol. Un singur lucru nu mi-a trecut niciodată prin cap: să-mi iau singură zilele. N-aş fi avut îndrăzneala să sfidez în felul ăsta viaţa.

CAPITOLUL TREI
(CARNETUL DIN PORT-HART)

Amărăciunile, visele frânte aveau curând să se afle faţă-n faţă cu un eveniment ce-avea să zdruncine şi viaţa mulţumiţilor şi pe cea a nemulţumiţilor; şi pe bogaţi şi pe săraci. În august izbucni războiul, după doi ani cât românii stătuseră-n neutralitate.

Pentru Sanda, războiul însemnă plecarea ei din Bucureşti la Cernaţi cu toate lucrurile, însoţită de Mitică şi de Mărin. Deşi nu se-ntâmpla încă nimic, Mitică fugea din Bucureşti ca de la foc. «Pentru a produce panică şi dezorganizare, inamicul încearcă totdeauna să pună mâna pe Capitala ţării cu care e-n război», spunea Mitică. Apoi, după ce-şi văzu avutul la adăpost, îşi înştiinţă nevasta că el pleacă pe front. «Chiar trebuie?», întrebase Sanda, care nu era încă lămurită că pe front nu mergea doar cine voia. «Datoria mea de ofiţer e să-mi apăr ţara. Chiar dacă n-ar „trebui”, cum zici tu, eu tot m-aş duce!». Asta Sanda nu mai înţelegea. Îl şi vedea mort pe Mitică. Pentru ca despărţirea să-i fie mai uşoară lui bărbatu-său, îl înştiinţă de-un lucru pe care ea-l ştia de două luni, pe care însă, de ruşine, nu i-l spusese: era-nsărcinată. Îşi muncise mult mintea până să izbutească să-i spună: «Sunt în poziţie». Băuseră, împreună cu Mărin, o sticlă de şampanie «în onoarea evenimentului».

Pe peronul Gării Mari din Bucureşti, luând tonul solemn, potrivit cu momentele importante, în clipa despărţirii, Mitică îi spuse Sandei, uitându-se peste ea: «Scumpa mea soţie, dacă va fi ca urmaşul nostru să se nască-n absenţa mea, sau dacă ar fi ca soarta crudă să facă să nu-l cunosc, dacă va fi băiat te rog să-i pui

numele Radu, iar dacă va fi fată, Elvira. Domnul Dumnezeul nostru să vă aibă în paza sa!».

Ea rămase plângând în înghesuiala de pe peron, printre mame, neveste, iubite, surori, venite să-i petreacă pe-ai lor, ostaşi care plecau pe front.

«Mărie, vezi ce faci cu juncul!», «Leană, să nu uiți să dai vaca la taur!», «Lină, ai grijă de casă şi de copii!».

O-nvălmăşeală de capete, de glasuri, de ranițe, de cuiere soldăţeşti, de geamantane de carton, o lume gălăgioasă – de gălăgia spaimei – ca la prăpăd. Când porni trenul, glasurile crescură într-un zumzet uriaş, sfâşiat de câte un țipăt, iar scârțâitul osiilor şi zgomotul roților îi treceau Sandei prin creier. I se părea că se răstoarnă lumea peste dânsa şi că-n lumea asta nouă rămăsese-a nimănui.

Avea să mai vină de două ori în gară: când plecase pe front tată-său; şi-apoi, când plecase cumnatu-său, popa Toader. Avusese de-mpărtăşit durerea tuturor alor ei: a maică-sii şi-a soră-sii, a preotului Negruț şi-a preotesei lui, părinții lui Toader, nemaivorbind de cele trei surori ale-acestuia.

La Cernați, casa era pustie. În douăzeci de ani de căsnicie, Caterina nu fusese despărțită de bărbatu-său nicio zi. Şi când pleca la târg, la Bucureşti, se pornea de la miezul nopții ca până-n seara următoare să fie-napoi acasă. Caterina nu se gândise niciodată c-avea să vin-o vijelie să-i smulgă stâlpul casei. Moartea care-i desparte pe oameni – ducă-se pe pustii! – era departe, ei fiind oameni tineri. Şi-apoi, când îşi vedea iar la casa ei şi fetele fără bărbați, ca două curci plouate, nu-i mai venea să pună mâna pe nimic, dar trebuia: vitele şi-orătăniile nu ştiau că-i război. La-nceput, veştile de la «rezbel» erau bune. Apoi, scrisorile se răriră şi din ele – scurte, povestind numai «eu sunt bine sănătos, ceea ce vă doresc şi vouă» – se cam înțelegea că nu prea aveau de ce se bucura nici ăi de pe front, nici ăi de-acasă.

Şi numai ce, într-o bună zi, pe când tăiau oamenii porcii pentru Crăciun, se pomeniră cu nemții-n comună.

Cu toate c-aveau dolmecerul cu ei, căci nu erau plecați la-ntâmplare, cucoana Luxița Bantaş înhămă caii la sanie şi se duse la primărie să stea ea de vorbă cu «şoacății», ştiindu-l pe primar cam molatic şi sperios din fire.

Ocupantul cerea cai, căruțe, boi, porci, păsări şi cereale. Mai-marele era un căpitan. Vorbea cu primarul ca fiind cea mai importantă autoritate-n sat, când intră coana Luxița-n vorbă, dând-o pe nemțeasca ei cu accent elvețian, învățată de la guvernanta care-o crescuse. În vreme ce vorbea cu neamțul, îi aruncă o uitătură pe sub sprâncene tălmaciului.

— Căpitan Wilhelm von Steiger. Cu cine am onoarea?

— Mă numesc Ruxandra Bantaş, am o proprietate-n acest sat şi-aş vrea să ştiu şi eu ce v-aduce pe la noi.

— În țara dumneavoastră, doamnă – războiul, şi-n satul dumneavoastră – nevoile imediate-ale trupelor.

— Domnule căpitan, satul nostru e-un sat sărac.

— Asta ni s-a spus în toate comunele. Totuşi, oamenii au animale de tracțiune, porci, păsări...

În vorbele ofițerului se desluşea o nuanță de ironie.

— Au strictul necesar ca să-şi ducă zilele.

— Rămâne de văzut. Înainte ca dumneavoastră să sosiți, discutam acelaşi subiect cu domnul primar, care părea mult mai optimist.

— Dacă n-aveți nimic împotrivă, vă invit la mine, la masă.

Coana Luxița, care n-avusese de-a face niciodată cu germanii, încercă să-l ia pe «con» ca pe un român, cu gând să-l îmbuneze.

— Vă mulțumesc pentru invitație, dar timpul nu-mi permite. Şi nici regulamentul.

Un soldat veni de-afară şi-l înştiință pe comandant că-n fața primăriei se afla o sanie cu doi cai de toată frumusețea, şi cu zurgălăi.

— Se rechiziționează, hotărî von Steiger.

— Sunt caii şi sania mea, zise coana Luxița, ducându-şi mâna la piept, demonstrativ, ca nu cumva

neamţul să nu priceapă.

— Nu are importanţă.

— Măcar lăsaţi-mă s-ajung înapoi acasă. Locuiesc la cinci kilometri de-aici.

— Asta se poate. Vă însoţesc doi soldaţi de-ai mei.

— Bună ziua, domnule căpitan. Şi nu uitaţi că-i un sat de oameni săraci.

Apoi îi suflă primarului: «Vezi ce faci, că nu dai dintr-al tău!».

«Dacă eram eu mai tânără şi mai frumoasă, poate se-mbuna nemţoiul», se gândi coana Luxiţa cu-amărăciune, trăgând încet uşa după ea, când i-ar fi venit s-o trântească de s-o scoată din ţâţâni.

Umblară liftele din casă-n casă, cotrobăind metodic prin toate cotloanele, începând cu grajdul şi cu poiata, sfârşind cu podul şi cu pivniţa.

Caterina a lui Costea Geambaşu se gândi să-şi ascundă fetele, dar când ajunse la ea zvonul că şi-n gaură de şarpe scotoceau soldaţii, îşi făcu semnul crucii, şi – după ce-nfăşurară bucăţile de porc în saci şi le vârâră pe sub saltele, în cămară păstrând atârnate numai câteva şunci – lăsă fetele să şadă-n odaie bună.

Străinii salutară bătându-şi călcâiele şi la venire şi la plecare şi le goliră cămara, cam miraţi – după cât înţelese Lisăndrina – că-ntr-o casă atât de mare era pradă atât de puţină. Le mai luară caii, boii, doi porci şi zece berbecuţi. Căpitanul aruncă o privire spre pântecele Lisăndrinei care, în acel moment, luându-şi inima-n dinţi şi vorbind rar şi tremurat, îi spuse nemţeşte că bărbatul ei era ofiţer şi că se afla pe front.

— Soţie de «Kamerad», constată militarul Kaizerului, salută şi ordonă soldaţilor să nu mai caute, că de-acolo luaseră destul.

Răsuna satul de jelete. Boceau muierile după avutul prădat, ca după mort, mai ales că pe multe case era lipită şi cârpă neagră pentru câte-un ostaş căzut pe câmpul de luptă.

Femeile şi oamenii trecuţi de vârsta mobilizării

arară-n primăvară cu nişte vaci costelive, căci şi nutrețul fusese luat de «richiziție».

Grigore-al lui Guşatu, veteran de la 1877, îi spunea mereu primarului, care-n ochii oamenilor era vinovat de tot ce le prădau nemții: «Mă, Ioane, mă, nu te pune rău cu locuitorii, futu-l, că te taie locuitorii, futu-l!».

Lumea cu stare fugise din fața ocupantului şi se refugiase-n Moldova.

Coana Luxița rămăsese neclintită la moşie, făcându-şi socoteala că «nemții n-aveau, în niciun caz, să rămâie pe veci în România», dacă războiul urma să fie câştigat de Antantă, «aliații, cum s-ar zice»; iar dacă s-ar fi isprăvit în favoarea Puterilor Centrale, tot n-ai fi avut unde să te-ascunzi de-nvingător. Îşi sfătuise fiica, al cărei bărbat era pe front, să-şi păzească avutul şi casa, să-şi țină copiii lângă ea ori să-i trimită la Cernați, fiind sigură că nici în Moldova nu curgea lapte şi miere.

În Moldova bântuiau febra recurentă, dizenteria, tifosul exantematic; şi nu doar în rândurile armatei ci şi-ntr-ale populației civile. Şi-acolo era simțită lipsa de alimente, iar specula-şi făcea loc şi ea, ca peste tot unde cererea era mare şi oferta mică.

«*Draga mea Sanda,*

Ce aşi putea sa îți spun din locul unde mă aflu? Stăm în tranşee, supt ploaia de obuse a inamicului şi sperăm ca acest prăpăd să se termine cu bine, adică să îi înfrângem pe aceştia.

Te rog să nu îți faci griji cât despre mine. Am noroc cu Mărin care este în unitatea mea. Nu mă slăbeşte un pas. E bine oriunde să ai oameni cunoscuți.

Mă gândesc mereu la copilul nostru. Trag nădejde să îl văd cât de curând.

Sărutări de mâini mamei-soacre şi cumnatei. Despre tata-socru şi despre cumnatul Toader până acum veştile sunt bune. Te sărut cu dor şi drag. Nu mă uita, al tău soț iubitor.

Mitică».

În asemenea scrisoare anodină nu se vedeau tranşeele pline de clisă care trecea de bocanci, năclăindu-le ostaşilor poalele mantăilor şi moletierele, şi nici ploaia ori ninsoarea sub care stăteau uzi până la piele; nici mâncarea rece şi pe sponci, cu pâinea ca o cărămidă; nici ploaia de gloanțe şi de şrapnele, nici obuzele care cădeau peste oameni.

* * *

Sanda Băncilă păstrase fiecare rând pe care i-l scrisese cineva, începând cu buclucaşul bilet al nevestei căpitanului Zăgan – biletul cu cratița de dulceață – cel dintâi primit în viața ei. Rânduite după date, scrisorile lui Mitică, epistolele de la soră-sa, Floarea, şi de la cumnatu-său, precum şi cărți poştale ilustrate stăteau legate cu panglică roşie într-o cutie mare de bomboane de la „Capşa”: cutie de catifea viorie, cu un colț auriu pe care se citea numele cofetăriei şi i se vedea emblema. Pe fundul «besactelei cu amintiri» se afla un carnet lung ale cărui file erau imprimate cu pătrățele albastre, ca pentru socoteli. Sanda se-apucă să-l răsfoiască.

— Aici sunt însemnări de-ale lui Mitică. Nu ți le-am arătat niciodată.

— Aş vrea să le citesc, dacă n-ai nimic împotrivă.

— Te rog numai să le păstrezi ca pe ochii din cap.

— Putem face-un „xerox” după ele.

Profesorul Şerban se uită la scrisul citeț, cu litere lunguiețe, la cerneala neagră, pe care timpul n-o făcuse totuşi să pălească. Doar hârtia-ngălbenise şi-avea la răsfoit un foşnet de frunze moarte.

— Nu ştiu dac-ai văzut. Sanda, au apărut pe la edituri, la „Politică” şi la „Militară”, jurnale, discursuri de pe vremuri...

— Eu nu văd decât ce ia Elvira de la copii. Mai mult romane din colecția cu secolul douăzeci. Şi citesc puțin, că numaidecât mi se face somn; la vârsta mea, ce

pretenții să mai am? Bine că «sunt în două picioare și-n toate mințile», cum zice Marina. Știi ce mă demoralizează cel mai mult? Nu vârsta și neajunsurile ei, nu! Mă demoralizează când aud ce boli cumplite se-abat peste oameni tineri și care mor ca muștele.

— Îmi amintesc de bunică-mea, coana Luxița. Cel mai mult o demoraliza halul în care-ajunseseră fiică-sa și gineri-său, adică mama și cu tata. «Asta e dezavantajul cui trăiește mult, Daniele!», așa-mi spunea mereu.

— Ce femeie-a fost nașa! Halal de ea! Mi-aduc aminte cum bătea satu-n lung și-n lat în războiu' ăl mare, când ne ocupaseră nemții. Se ținea după ei ca umbra că doar să mai facă ceva pentru oameni, să nu le ia ăia și cenușa din vatră. Ce-a mai fost și-atunci, Daniele!

— Mi-aduc aminte, cât eram de mic pe-atunci, dar mi-aduc aminte cum începeau clopotele de la Mitropolie să bată ca s-anunțe avioanele nemțești care veneau să bombardeze Bucureștii și cum ne luau mama și *Fräulein* Ilse și ne duceam cu toții în pivniță și cum suna apoi de la Arsenal încetarea alarmei.

— De multe necazuri a avut parte țara asta. Daniele, mă-ntreb mereu: oare o fi vreun om pe lume care să n-aibă nicio grijă, nici o supărare, pe care să nu-l doară nimic sau de nimic?

— Nu-mi vine să cred. «Care bucurie nu e logodită cu durerea?», parc-așa se citește la slujba de-nmormântare.

— Câtă dreptate are cine-a spus. Mă gândesc cât n-am știut să prețuiesc ce-am avut. Cum am trecut ca amorțită prin viață. Iar când ai ști să prețuiești nu mai ai ce, toate s-au depărtat de tine. La tinerețe, la maturitate, uneori soarta omului depinde de-un om, de-o iscălitură; uneori – de-o eroare: apoi ajunge să depindă de-o mână, de-un picior al tău, de colesterolul propriu. Ce să mai vorbim! Când ai de toate și ți-e bine nici nu bagi de seamă. Zici că toate sunt cum trebui' să fie. De boală afli când nu mai ești sănătos, de lipsuri – când s-a dus belșugul.

— Aş vrea să te rog ceva, dacă nu-ţi este greu: deci, dacă poţi şi dacă vrei.

Ea ridică din sprâncene şi făcu ochii mari.

— Crezi că nepotul tău de la Paşapoarte, colonelul, ar vrea să se informeze ce este cu paşaportul meu?

— Îi dau acum telefon şi-l întreb.

— Aşa ceva nu se-ntreabă la telefon.

— Atunci spune tu cum să facem?

— Să-l întrebi numai când mă poate primi, dacă poate, evident.

Colonelul, nepot din partea popii Toader, strănepot deci al Sandei Băncilă, se-arătă plin de bunăvoinţă la rugămintea strămătuşă-sii, cu care se afla-n relaţii susţinute, dat fiind că Sanda Băncilă, ca orice ţăran, înţelegea să se ţină de rudă pân' la a şaptea spiţă, nelăsându-şi neamurile nici la bine, nici la rău.

* * *

Carnetul din port-hart (1)

Din Însemnările Mele Intime, aşa scria pe carnetul lung cu pătrăţele, cu scoarţele «pepit».

Sântă Măria-Mare 1914, Garnizoana Bucuresci.

► Eu, Sublocotenent Băncilă Dumitru, am hotărât să ţin Însemnări Intime de lucrurile mai importante care se întâmplă cu mine şi în jurul meu. Exemplul mi l-a dat Dl. Colonel Ionescu Şerban. D-sa ţine un *Jurnal intim.* «Dragă Băncilă, lucrurile se uită, iar *verba volant,* cum ne-au învăţat strămoşii. Dacă scrii, ai oricând prilejul să vezi ce ai gândit la un moment al existenţei». Are dreptate. Eu nu am strălucit niciodată la compuneri. Nu am pretenţii că aş face Operă de literatură. Scriu pentru propriile aduceri aminte ale mele personal.

► Am fost în peţit la o fată de oameni avuţi, gospodari de frunte în comuna lor. Fata, simplă, cu cinci clase săteşti, mi-a plăcut. Curăţică şi sfioasă. Nunta la

sfârşitul lui Octomvre ori la începutul lui Noemvre, când o sta mustul din fiert, dar nici vremea să nu se strice.

Viitorul socru m'a întrebat ce cred despre soarta Țerii cu privire adică la eventuala noastră intrare în Răsboiu. Nu am spus mai nimic. Nu era timpul, nici locul. Am pomenit numai că nu se liberează contingentul 1912. Cine pricepe, bine... Din convorbire mi-am dat seama că viitorul meu socru ceteşte ziarele.

► Se pare că s'ar fi încheiat o Convenție secretă între noi şi Ruşi. Ruşii ne garantează că vom primi Ardealul dacă rămânem neutri. Aşa spune Dl. Col. Ionescu Şerban. Cică părerile ar fi împărțite. Marghiloman şi Maiorescu sunt cu neutraliştii. Dar cât putem rămânea neutri?

M. S. Regele şi P. Carp ar fi zis la Consiliul de Coroană de la Sinaia că bine ar fi să ne declarăm numaidecât de partea Puterilor Centrale. Regele nu vede cum ar putea Germania să fie înfrântă. Cum să creadă când e Neamț! Să nu vorbesc cu păcat. La '77 s'a arătat a fi bun Român. În favorul acestei păreri cu Puterile Centrale ar fi şi o Convenție mai veche, de pe vremea lui Brătianu Ioan (tatăl lui Brătianu de acum), între noi şi Puterile Centrale. Cei care susțin să mergem cu Puterile Centrale gândesc să nu se întărească prea tare Rusia şi să pună mâna pe Dardanele şi pe Bosfor şi să fie primejdie şi mai mare pentru noi.

Aceia care susțin că ar fi bine să trecem de partea Ententei se gândesc să fim alături de Franța care a fost mereu alături de noi la nevoie, de Anglia care şi ea vrea supremația în strâmtori şi care ar pune problema noastră pe tapet european.

Aceştia, ca toți Românii, se gândesc la Ardeal, pe care, Franța şi Anglia ieşind biruitoare, ni l-am lua, căci şi Franța vrea să îşi alipească Alsacia şi Lorena. Apoi, alături de Franceji am dovedi că sângele apă nu se face.

Pe mine dacă m'ar întreba cineva de partea cui sunt aş spune: de partea Țerii. Cred că cel mai bine pentru Țară este să rămâie neutră până la sfârşit.

Cică Puterile Centrale ne-ar oferi contra neutralităţii noastre Basarabia, Bucovina şi mare autonomie Românilor din Ardeal. Câtă bază se poate pune pe cuvântul marilor Puteri... Aci e aci!

De s'ar putea ocoli măcelul.[1]

► Lumea vorbeşte multe. Ca de pildă, Dl. Constantin Stere care şopteşte în dreapta şi în stânga precum că l-ar fi trimes pe dumnealui Ionel Brătianu în Ardeal să le spună Ardelenilor să asculte de Unguri că şi România va merge cu Puterile Centrale. Tot Dl. Stere spune că i-ar fi spus Ionel Brătianu precum că colegii săi, adică ai lui Brătianu, din minister, ar lua bani de la Ruşi pentru a ne păstra noi în neutralitate. Să zicem că este aşa. Nemţofilii oare nu or lua bani de la nimeni? Dl. Stere vrea Basarabia. Bun e cine ne-ar face să ne-o luăm îndărăt. Dânsul a stat ani buni în Siberia. Cine se duse acum două luni şi ceva la Constanţa să depună omagii Ţarului? Dl. Stere, om învăţat, profesor de Universitate. Bine de noi militarii că nu avem voie să facem politică. Nu ne putem băga în tărâţe.

► Am acomptat rochia de mireasă, găteală, pantofi, ciorapi şi lumânările pe care urmează a mi le achita naşii. De asemenea am vorbit cu fotograful. Vreau să am amintiri asupra trecerei mele prin lume. O cheltuială care nu mi se pare fără de rost. Socrul, viitorul meu socru, a părut mirat de ideea cu fotograful. Dacă i se va părea scump dau eu banii. O dată mă însor. Fata, Sanda (eu aşa îi voiu spune), e frumuşică şi fragedă. Ca acum nu va mai fi niciodată. E foarte la locul ei, în mediul ei.

---

[1] Pentru atmosferă, şi pentru a evoca şi în acest fel epoca, intenţionam să păstrez aidoma ortografia şi punctuaţia vremii din carnetul sublocotenentului Băncilă. Dar numeroasele pagini pe care-ar fi trebuit să le transcriu astfel ar fi devenit obositoare pentru cititor. Încât, considerând că *trei zile de însemnări* constituie o «mostră» îndestulător de sugestivă, abandonez convenţia şi revin la ortografia contemporană, conservând, totuşi, pentru culoare, câteva forme şi grafii. (Nota autorului).

Să vedem când vom schimba mediul. Am vrut o fată simplă, de ţară. Ea să mă asculte. Vedem noi pe parcurs.

► 27 Septemvre 1914 – zi de mare doliu pentru ţară. A murit M. S. Regele. Fie-i ţărâna uşoară. A murit în grele şi tulburi momente pentru lume şi pentru Ţară.

Nunta s-a desfăşurat cum trebuie. Toată lumea a fost mulţumită. Am luat lăutari din Bucureşti, din Sfinţilor, din neamul lui Cristache Ciolac. De trei ori au cântat *Valurile Dunării.* Am băut cu ei un pahar de vin întru aducerea-aminte a lui Ivanovici şi a Căpitanului Carol Scrob, răposat acum un an, care a scris vorbele valţului. Ce oameni! Eu gândesc precum că m-am purtat cu maniere faţă de Sanda, în lume şi în intimitate. E o copilă.

► M-am prezentat la garnizoană în Craiova. Am găsit o casă pe plac. Balcon închis cu geamlâc colorat. Seră cu plante străine, exotice. Salon mare, trei odăi. Păcat că mama şi tata nu pot vedea cum am ajuns. Ordonanţa, om supus, între două vârste. Sanda cam nemulţumită de chirie. Prea mare. Ea nu a avut niciodată bani pe mână, de aceea francul i se pare cât roata carului. Nu îndrăsneşte să cheltuie nici un creiţar, deşi are zestre nu glumă.

► Balul de la Cercul Militar mi-a arătat că trebuie să mă îngrijesc de educaţia Sandei. Mi-a fost milă de ea, dar şi de mine. Îmi venea să intru în pământ.

► Am găsit persoana potrivită pentru educaţia Sandei.

► Clemenceau ne face cu ou şi cu oţet că nu intrăm în răsboiu. Intrarea noastră ar clarifica situaţia. De ce? Fiindcă cei mari au nevoie de victime din rândul celor mici! Ca să mai slăbească Germanii frontul francez şi să deşchiză front încoace, nu fiindcă s-ar prăpădi careva de grija întregirii Neamului nostru.

Îmi pun mereu o întrebare. Dacă este vorba de întregirea Neamului, ce aş prefera eu? Neutralitate fără întregire? Sau răsboiu şi întregire? Desigur – întregire. Mă gândesc oare cât ne aşteaptă fraţii noştri de subt

ocârmuire streină? Speranța lor este în noi. Ideal ar fi întregire fără de răsboiu. Mă pun în situațiunea celor asupriți de ocârmuire şi de limbă streină. Mi se pare mai uşor de îndurat sacrificiul. Căci sacrificiu va fi. Morți, schilozi, pârjol. Nici nu îmi vine să mă gândesc.

► Cele mai multe le aflu prin Dl. Col. Ionescu Şerban. Domnia-sa are oameni peste tot. În mine are încredere. Altmintrelea ofițerii nu trebuie să comenteze pentru a nu părea că fac politică. Ofițerul trebuie să se conformeze ordinelor superioare. Dacă voiam altă viață nu trebuia să îmbrac haina militară.

Dl. Locotenent Dinu, questorul nostru, ne spunea iarna când ne frecam pieptul cu zăpadă la Liceul Militar: «D-lor Elevi, cui nu îi place, să se facă altceva. Viitorul oficer trebuie să se pregătească pentru viața ce îl aşteaptă şi care nu este în puf».

► Bucovina smulsă Moldovei de Austriaci prin plocoane la Înalta Poartă.

Basarabia oferită de Napoléon Ruşilor, cărora le-o dau plocon Turcii la 1812 şi apoi puterile europene la 1878, ca mulțumită că Românii şi-au vărsat sângele alături de Ruşi împotriva Turcului. Astea sunt marile puteri. Câtă încredere se poate avea într-însele? Mereu cei mici jucărie în mâinile celor mari.

Când eram elev, îl socoteam pe Napoléon cel mai mare militar al lumii. Mare – nimic de zis. Dar să nu uităm că a tras cu tunul în regalitate ca apoi să se încununeze împărat. Iar ce a făcut din Europa... Halal revoluție care sfârşeşte în imperiu! Fiind prea mare pentru o Europă atâta de mică, l-a mânat Necuratul şi în Rusia. Acolo nu era ca pe Champs Élysées. Şi-a făcut-o cu mâna lui. De colosul rusesc mi s-a încrețit totdeauna carnea pe mine.

► Sunt mulțumit de căsătoria mea. Sanda e o bună gospodină, supusă, cu drag de casă, poate şi de mine. Mă gândesc oare i-o fi fost cineva drag înainte? Nu am pricină să mă plâng. Ține casa pahar, mă aşteaptă cu masa pusă şi cu mâncarea caldă. Face progrese cu doamna Semira. E uşoară de cap. Pricepe repede şi e

sârguincioasă. Fac eu cucoană din ea!

Mărin e om bun. Nu am pricină de nemulțumire.

► Am fost înaintat locotenent. Sunt mutat în garnizoană la Bucureşti. Zi însemnată în viața mea. Toată lumea mă invidiază pentru Bucureşti. Dl. Col. Ionescu Şerban este mutat deasemenea la Bucureşti. Bine că voiu avea şi eu pe cineva.

► Vingt, vingt *et* un, trente, trente *et* un, dar quatre-vingt *un,* quatre-vingt*s* ans, quatre-ving*t* cinq.

Mi-am împrospătat cunoştințele cu doamna. Cu părere de rău ne-am despărțit de dumneaei. Multe lucruri a învățat-o pe Sanda şi chiar pe mine.

► Prim-ministrul Ungariei, contele Tisza, ni se arată mare duşman.

„Ziua", „Seara", „Moldova", „Minerva", „Dreptatea" fac mare propagandă în favoarea Germaniei. Articolele filogermane scrise în aceste publicațiuni să fie oare scrise fiindcă aşa îi duce mintea pe cei care le scriu sau aceştia sunt cumpărați?

Despre ei nu o şti nimic Dl. Stere? Dumnealui îi dă zor şi că, de fapt, Partidul Național Român din Ardeal nici gând nu are de unire cu Țara. Ar vrea doar egalitate cu Ungurii.

► Ardealul! Ardealul! Ardealul! spune Nicolae Filipescu.

► Take Ionescu aşteaptă de la actuala confruntare europeană prăbuşirea tronurilor, puternică mişcare socialistă, dominația americană asupra lumei. Aşa să fie?

► Se face auzită vocea poetului ardelean Octavian Goga şi a preotului Vasile Lucaciu. Ei înştiințează de obidirile Românilor de peste munți. Eu le ştiam de la mama. Nu de bine a trecut ea cu unchiul Elisei încoace.

► Cine doreşte intrarea noastră grabnică în războiu, naționaliştii, nu cunosc situațiunea armatei noastre. Ioan I. C. Brătianu, «Sfinxul», a luptat ca ofițer rezervist în campania din Bulgaria. Nu îi trebuia mai mult ca să aprecieze faptele. Avem o slabă pregătire şi armată pe

picior prea puțină. Nu am fost pe front, dar frontul nu poate fi joacă de rezerviști și de trupe încropite la iuțeală. Ușor de zis.

► Abia acum se fac ceva șosele și drumuri la frontiera carpatică și ceva întăriri. Până acuma nu s-au făcut pentru a nu trezi bănuieli și a nu supăra Austro-Ungaria, mai ales! Noi tot cu căciula în mână...

► Mare bucurie mi-ar fi să am un moștenitor, mai ales în zilele grele pe care le trăim, când ziua de mâine e prea puțin sigură. Grele timpuri și tulburi. A avut parte Țara noastră de altele? Și eu, afară de Dl. Col. Ionescu Șerban, nu am cu cine schimba o părere. Sanda e o copilă. Dacă aș vorbi cu ea cele ce mă frământă aș băga-o în sperieți. Ce să priceapă ea, minte de femeie?

Mărin (al II-lea, căci pe primul l-am lăsat la Craiova) înțelege mai mult... Cetește ziarele și nu mai poate de frica răsboiului. Are și de ce.

► Comandantul Liceului nostru militar și mulți profesori militari și-au făcut studiile în Germania și au căutat să ne pătrundem și noi, băieții, de admirație pentru armata și pentru disciplina germană. Dacă ne desfacem de Puterile Centrale către care am fost îndreptați până acum și ne dăm de partea Rușilor vom face o mare cotitură istorică. Se va șterge ceea ce s-a făcut subt răposatul Rege Carol 50 de ani.

Când a venit la tron, M. S. Regele Ferdinand a spus că va conduce ca bun Român. Să înțelegem că e de partea naționaliștilor, adică a celor care vor, pe drept, întregirea? Cred că și D-sa și guvernul esită.

► O cotitură a răsboiului a fost în ’14, când Francejii i-au respins pe Germani de pe Marna și Moltke a trebuit să se retragă.

► O cotitură importantă a noastră: moartea regelui Carol.

► Italia a trecut de partea Ententei!

► Sanda s-a despărțit cu greu de Craiova, de Mărin. Se învățase acolo. Și eu am avut o strângere de inimă. Aceasta este viața de militar. Azi – aici, mâine –

cine-ştie-unde.

Am de gând să vând casa părintească din Gura Oborului. Vreau locuinţă în centru. Casa părintească nu cadrează cu uniforma. Sanda ar fi mulţumită, dară eu nu. Am ajuns ofiţer, vreau să trăiesc ca un ofiţer. Într-un fel, mi-am văzut visul cu ochii. Ofiţer şi căsătorit cu o fată care a început să calce a cucoană, cu zestre bună.

Un moştenitor să mai am şi apoi numai să fim sănătoşi şi să ne bucurăm de viaţă. Vreau să ne introducem într-un anturaj plăcut şi de unde să avem lucruri frumoase de învăţat. Vreau ca Sanda să se tundă. Să se pieptene ca doamnele tinere din zilele de acum. Are un păr frumos, dar nu se mai poartă.

► Veştile despre mersul răsboiului nu sunt de natură a ne bucura. Deoarece, dacă am urma Ententa, pentru întregirea Neamului, situaţiunea este destul de încurcată. Germanii şi Austro-Ungarii se dovedesc a fi tari şi a causa Ententei mari perderi.

► Mă gândesc că neutralitatea noastră nu poate să dureze. De partea cui ar fi mai bine?

► Am găsit casă pe strada Negustori, în mijlocul oraşului. Seamănă mult cu ce am avut la Craiova, pe Calomfirescu. Afară doar de plante. Voiu căuta să fac rost de câteva. Tare fac frumos în locuinţă.

Mărin al II-lea este mult mai deşgheţat decât Marin de la Craiova. Ceteşte ziarele şi pricepe foarte mult. Ce nu pricepe mă întreabă.

Dl. Col. Ionescu Şerban m-a pus în legătură cu un misit. Seamănă cu Dl. Duduleanu de la Craiova, leit. L-am întrebat dacă sunt rudă. Nu sunt. Îl cheamă Dl. Dobrescu.

► Sanda este o soţie supusă şi grijulie. Pare că nu are alt gând decât să îmi facă mie pe plac. Ar fi mai multe de spus, dar nu îmi vine să le încredinţez hârtiei. Îi pare rău de fiecare ban cheltuit. Aşa a pomenit în familia ei, unde nu se cumpără nimic de împodobit casa.

Afară de icoana pe sticlă adusă de mama în desagă din Ardeal, pe glajă cum spunea dânsa, nimic de

podoabă nu aveam nici noi în casă. Covoare pe pereți. Dl. Col. Ionescu Şerban avea în sufragerie la Craiova o tapițerie (ca un fel de covor subțire şi cu băteala deasă). O scenă de vânătoare. Vânătoare cu câini. Mi-a explicat dumnealui că are peste 100 de ani vechime şi că a fost adusă din Franța. Nu o bat niciodată, ci doar o mătură cu mătură mică. Lucru boieresc. A adus-o doamna de zestre. Dumneaei e din familie de boieri scăpătați. Profesoară de latină şi de elină. Nu a avut zestrea reglementară. S-au căsătorit cu dispensă regală. Se spunea la Craiova că regele nu i-a dat Dlui Col., pe atunci Lt., dispensa până ce nu a văzut domnişoara. O fi aşa, nu o fi, nu pot să ştiu. Nu pot să îl întreb pe D-sa.

► Anumite lucruri au început să se scumpească. Dl. Col. spune că unii, temători de răsboiu, din prevedere adună ca să aibă la vreme de nevoie. M-a sfătuit şi pe mine să cumpăr cantități mai mari de zahăr, de unt-de-lemn, de cafea şi altele. Săpun de rufe, mălai şi făină, precum şi untură şi porc întreg avem de la socri.

► Dl. Dobrescu mă îmbie cu nişte tablouri, portrete ale unor boieri şi ale unor cucoane din veacul trecut. Se desface o moştenire. Eu nu mă pricep la tablouri pietate. Nu ştiu nici cum umblă prețurile la aşa ceva. Am să îndrăsnesc să îl întreb pe Dl. Col. Ionescu Şerban. Dacă ar vrea să vină cu mine să vadă cu ochii dumnealui portretele ar fi şi mai bine. Altfel nu am pricină de nemulțumire.

► Am cumpărat 20 kilo zahăr şi 2 de cafea. Nu cer de mâncare şi nu se strică. Toată lumea cumpără, că nu auzi că se vorbeşte decât de răsboiu.

► M-am întâlnit acum 3 zile cu C. D. M-a întrebat dacă îmi mai aduc aminte. I-am spus că da. Nu am mințit nici acum, nici atunci. Nu i-am dat niciodată speranță de ceva de viitor. De ale vieții.

► Se pare că reprezentantul Austro-Ungariei la noi, contele Czernin, nu ne este doritor de bine.

► Dl. Col. Ionescu Şerban mi-a făcut marele favor şi a mers cu mine şi cu Dl. Dobrescu în casa boierească ce se

desface între moştenitori. Nu ţin cine-ştie-ce la străbunii lor dacă le vând portretele. Dacă ar fi fost străbunii mei, eu nu le-aş fi vândut de-ar fi fost să mănânc ceapă cu mămăligă. Dl. Col. mă îndeamnă să cumpăr tablourile. Zice că avem viaţa înaintea noastră şi vom avea copii cui să le lăsăm. Mai stau pe gânduri. Nici banii nu se găsesc în drum.

► Toată lumea e cu ochii asupra ţărişoarei noastre încotro o s-o luăm. Mă gândesc că poate nici nu ştiu cât de curând mă aşteaptă frontul. Că se înţelege că primii vom fi noi cei de carieră.

► Am luat-o şi pe Sanda să vadă şi ea tablourile. I-au plăcut cucoanele. Cred şi eu! Numai catifele, numai dantele, numai giuvaiericale. Îţi vine să le apipii cu mâna. Boierii cu işlicele în cap cât o căpiţă de fân nu prea i-au plăcut. Una peste alta, mai pune, Rumâne, mai lasă jupâne, le-am luat pe toate şase. Am şi bătut cuiele în păreţi şi le-am atârnat. Să le stăpânim sănătoşi. Sanda face ce face şi se mai duce de se uită la ele. Mi-ar fi fost drag să fi fost strămoşii noştri boierii şi cucoanele alea. Poate nu sunt nici ale ălor care le-au vândut, cu toate că ne-au spus fiecare al cui e, cu nume, cu data naşterii şi a morţii. Mi le-am scris pe hârtie ca să nu le încurc. «Boieri-veliţi», mi-au spus foştii proprietari.

► Masă dată de Dl. Col. Ionescu Şerban pentru sărbătorirea căsătoriei d-sale cu d-na. Vreo treizeci de invitaţi, mai mult militari cu d-nele şi d-şoarele. Eu – singurul locotenent. Sanda a făcut cum nu se poate mai bine faţă. Mai mult tace şi ascultă. S-a cântat, romanţe, chiar şi arii din opere, s-a spus poezii pe dinafară.

S-a discutat ca peste tot de mersul răsboiului. Se pare că situaţiunea Ruşilor nu e prea strălucită. Ofensiva lor s-a oprit din cauză de lipsă de rezerve. Sforţări locale pe frontul galiţian şi bucovinean. Frontul austro-german creşte în putere prin divizii noi băgate în luptă.

Seară foarte plăcută. Mă bucur de cinstea ce mi-a făcut Dl. Col. Ionescu Şerban. Trebuie să îi poftim şi noi în casa noastră. Sanda ştie să gătească feluri ţărăneşti

foarte gustoase. Când îi vom pofti trebuie să comand ceva şi la „Capşa”. Ceva delicatesuri.

► De unde Ruşii ne voiau neutri, acum abia aşteaptă să intrăm în luptă. Aşa vorbeşte lumea.

Tata-socru cu mama-soacră au venit pentru târguieli la Bucureşti, încărcați cu de toate: damigeana de vin, damigeana de țuică, purcel, curcan, coşul cu ouă, putinica de brânză.

Nu îşi mai luau ochii de la tablouri. Tata-socru stătea cu căciula în mână şi le lua seama. «Taică, la voi e ca la biserică». S-au uitat lung la Sanda cum e pieptănată. «Ce-ai făcut, Lisăndrină maică, cu coada?», a întrebat mama-soacră. Sanda s-a fâstâcit toată. «Am tăiat-o că aşa e moda», a îndrăsnit ea să zică într-un târziu.

Vreau să îi duc la teatru la *O Noapte Furtunoasă sau Numerul Nouă*. N-au fost la teatru în viața lor. «Cum să mergem aşa tam-nesam, când n-am mai fost niciodată?». Mult a trebuit până să se dumirească mama-soacră că ce a văzut pe scenă nu e adevărat ci doar închipuit, că ei doar se făceau că sunt cine erau, dar că de fapt erau artişti. Că asta le e meseria. Să îi facă pe alții. Îmi uscase limba în gură şi dumneaei tot nu pricepea.

► Cică toată Antanta e pe capul nostru să intrăm în răsboiu, să sprijinim stânga Ruşilor şi să intrăm în Transilvania. Ce e de făcut? Ce e de făcut în politică nu hotărăşte unul ca mine. Execută. Dară ce e de făcut cu casa, cu lucrurile, cu Sanda? De se va pune problema să plec pe front, o pot lăsa femeie singură în mijlocul Bucureştilor?

Ce e de făcut?

► Masa dată de noi Dlui Col. Ionescu Şerban, Dlui Col. Gavrilescu Emanuel, Dlui Maior Bengescu Eugen şi locotenentului Iliescu Matei, cu d-nele, zic eu că a fost la înălțime. *Hors-d’œuvrele* de la „Capşa” (Vol-au-vent cu ciuperci, pateu de foie gras, şuncă în aspic) nu au fost mai lăudate decât sarmalele, potroacele şi fripturile făcute de Sanda. La desert am avut tort «Diplomat» tot de

la „Capşa». A costat destul, dar a meritat. Ne-am achitat de o obligaţie şi ne-a făcut mare bucurie să ne arătăm casa. S-a cântat, s-a spus poezii, am ascultat plăci la gramofon, cu tangouri. Am dansat. S-a vorbit şi despre răsboiu, bun-înţeles, ca peste tot.

► Cică Francejii ne-ar fi trimes o *notă-ultimatum* pentru a intra în răsboiu «acum ori niciodată». Tot ne certase Clemenceau că nu intram în răsboiu. Să vedem după ce om intra. Şi cât am nădăjduit în întregirea Neamului, fără de răsboiu.

► Se svoneşte şi că Brătianu ar fi încheiat tratate cu reprezentanţii Angliei, Franţei, Italiei şi Rusiei prin care să ni se garanteze ce vom primi în schimbul sângelui ce îl vom vărsa. Ca să nu se mai întâmple ca în 1878 cu Ruşii. Sunt foarte neliniştit. Nu îmi vine să mai fac nimic. Toată lumea este neliniştită şi nu ştie încotro să o apuce. Faţă de Sanda încerc să îmi păstrez firea. Nu vreau să o sperii. Şi aşa nu înţelege de ce dorm la cazarmă.

► A venit cumnatul Toader cu Floarea să facă ceva cumpărături şi să mai vază şi ei ce este pe la oraş. Amândoi sunt deşgheţaţi şi simpatici. De el nici nu zici că e popă. I-am dus şi pe ei la *O Noapte Furtunoasă sau Numerul Nouă.* Nici cumnata nu mai fusese niciodată la teatru. Mi-am dat seama că e uşoară de cap, căci a priceput pe dată că acolo se fac doar că sunt personagiile din piesă. Eu de Caragiale nu mă satur niciodată. Ce păcat că s-a dus în puterea vârstei.

► Pe 14 august a fost Consiliu de Coroană. M. S. R. Ferdinand a vestit intrarea noastră în răsboiu de partea Ententei, ceea ce ar fi în interesul nostru, pentru întregirea Neamului. Aceasta, în faţa oamenilor însemnaţi din politică.

Marghiloman şi Maiorescu ar fi avut rezerve. Se întrebau dacă e bine să intrăm în răsboiu. Filipescu şi Take Ionescu au asigurat pe M. S. de sprijinul lor. Că ei au fost de la început pentru intrarea noastră alături de Ententă, că, zic ei, cu asemenea ocazie de întregire a

Neamului nu ne mai întâlnim noi. De ar fi aşa. Numai Carp a rămas pe poziţie filo-germană. Toţi se gândeau să nu ne vină vreun neajuns din partea Ruşilor de-or câştiga răsboiul. După consiliu, M. S. a dat de veste de intrarea noastră în răsboiu.

«Ostaşi – zice M. S. – v-am chiemat ca să purtaţi steagurile voastre peste hotarele unde fraţii voştri vă aşteaptă cu nerăbdare şi cu inima plină de nădejde.

Arătaţi-vă deci demni de gloria străbună.

De-a lungul veacurilor, un Neam întreg vă va binecuvânta şi slăvi! Cu Dumnezeu înainte!», a zis M. S.

Mulţime de lume aştepta la podul de la Cotroceni, pentru a afla rezultatul Consiliului de Coroană. Când s-a auzit, au fost urale, oameni necunoscuţi se strângeau în braţe şi se sărutau.

Stau şi mă întreb şi eu ca prostul: câţi dintre aceştia au să vază frontul? S-a declarat starea de asediu, jandarmii sunau goarnele de mobilizare.

► I-am spus Sandei şi lui Mărin de mobilizare. Sanda cred că nu a înţeles ce e aceea. Mărin ne-a întrebat că dacă se întregeşte ţara, ţăranii au să primească pământ? De parcă ar urma să primească din Transilvania. Ce să îi spun eu? De unde să ştiu? Deocamdată facem exerciţii de luptă.

► Am dus-o pe Sanda cu toate lucrurile la Cernaţi, la părinţi. Doară când am văzut-o între ai ei i-am spus că trebuie să merg pe front. Ea mi-a dat vestea cea mai bună, pe care o tot aşteptam. Este în poziţie interesantă. Bine ar fi să avem un băiat. Ce o fi. Noroc să aibă.

► Pe drumul spre Cernaţi umblau oamenii ca la bejanie. Oameni mulţi mobilizaţi, cu femeile şi cu părinţii după ei. Nu că aş avea vreo presimţire de rău, dar tot ce am văzut m-a întristat. M-am gândit ce ar fi fost pe capul mamei şi al tatei să mă vază plecând pe front. Ferice de ei.

► De când nu mai putem folosi liniile ferate din Serbia, prin ocuparea sa de trupele germane şi bulgare, aprovizionarea noastră cu armament se face prin

Archangelsk şi prin Vladivostok, unde şi-a înţărcat dracu' copiii. Nemaivorbind de beţele în roate pe cari ni le pun Ruşii. Avem ofiţeri puţini (mai ales de carieră), armament puţin şi el.

► Să vedem ce a făcut Ministerul Sănătăţii. Holera din campania cu Bulgarii o fi fost învăţătură de minte. De s-a îmbolnăvit şi populaţia.

► Avem puţină artilerie grea, puţine mitraliere şi aeroplane de asemeni.

► Nu ne bazăm oare prea mult pe ajutorul şi pe bună-voinţa Aliaţilor?

► A început să ne inoculeze în contra febrei tifice şi a holerei.

► Dl. Col. Ionescu Şerban mi-a spus că Ruşii susţin să atacăm pe Austro-Ungari în Transilvania spre a sprijini aripa stângă a frontului rusesc. În M. C. G. francez, unii generali ar fi pentru atacarea Bulgariei. Ruşii îi cocoloşesc pe Bulgari şi nu vor să deşchiză front împotriva lor mai ales că, zic ei, Bulgarii care le sunt neam nu au să ridice arma în potriva Ruşilor care i-au desrobit. Dar cu ce ne alegem noi dintr-asemenea alianţă?

► În fine s-a terminat cu discursurile de la „Dacia" şi de la „Eforie", când unii ziceau să nu intrăm în răsboiu, alţii că să intrăm. Acum au amuţit şi neutraliştii şi acţiunea naţională. Ăi din urmă şi-au văzut visul cu ochii. De ar da Dumnezeu să fie bine.

► Decretul de mobilizare a apărut în *„Monitorul Oficial".*

► Am luat o birjă şi m-am plimbat peste tot pe unde aveam amintiri. Pe la Cişmegii, de care îmi aminteam de pe vremea cu C.D. Prin Gura Oborului, pe la casa părintească unde am petrecut cel mai mult din viaţă şi care îmi aduce aduceri-aminte de părinţi. La Şerban Vodă, la mormântul lor. Nu ştie omul ce îl aşteaptă nici în vreme de pace, darămite în răsboiu.

► Pe ziduri, afişe cu litere roşii – stare de asediu. Lumea trece amărâtă pe străzi, cu capul între umere,

fiecare cu gândurile sale.

► Am intrat la „Carul cu Bere”, nu ca să beau ceva, ci ca să văz lumea. Se vedea că erau mese de adio ale unora cari primiseră ordinul de mobilizare. Nimeni nu m-a întrebat nimic. Am ieşit şi mi-am văzut de drum.

► Lumea a pus déjà hârtii albastre şi cârpe întunecate la ferestre. Aşa sunt dispoziţiile. Pot da inamicii cu bombe. O bătrână şedea pe bancă la poarta casei, cu o pisică în braţe. «Domnule ofiţer, maică, c-adevărat că începe răsbel? Cu cine, maică, şi de ce?». I-am explicat cum m-am priceput mai bine. Nu ştiu ce a priceput ea. «Vai de capu' săracului, maică». Asta ce-i dreptul!

► Trec grupuri care cântă *La arme* ori strigă „Trăiască România!». Parcă m-am mai desmorţit.

► Plecarea spre front. M. S. Regina şi Familia Regală sunt în gară la plecarea primelor trupe. Sanda, pierită, scutură o batistă. Mă uit pe fereastră, printre capetele care stau adunate ciucure, fiecare mai având ceva de spus în ultima clipă. De pe peron se aude o larmă de strigăte din care abia se înţelege câte un cuvânt. Oare voiu apuca să îmi văd copilul? Cum mi-o fi scris. Mi-e mintea tulbure. Numai într-un colţ, un soldat mai trecut mănâncă brânză cu ceapă şi cu mămăligă de pe un ştergar întins pe genunchi. Îmi e inima ca plumbul. Aud oftaturi din adâncul inimii. Cine ştie ce o fi lăsat fiecare acasă?

Dl. Col. Ionescu Şerban se apropie de mine: «Curaj, Băncilă, aşa se face România Mare!». Cred că vorbea şi pentru d-sa. Că o lăsase pe d-na colonel în gară cu lăcrămile înnodate în bărbie. Pe cine mai are dânsa alt pe lume?

► Am aţipit. Visam că eram în Cişmegii, printre ronduri de flori roşii, galbene şi albastre. Şi era o vreme de-a minunea. Tocmai am ajuns la Câmpulung. Acolo am aflat de moartea primului ofiţer român, lt.-col. Poenaru-Bordea din Infanterie, comandantul Regimentului 30 Muscel, în trecătoarea Branului, într-o

luptă care s-a dat la trecerea Vămii ungureşti. M-a întristat din cale afară. Şi este doar începutul.

► Ieşim din oraş întâmpinaţi cu flori şi cu urale. În drumul spre Dragoslavele întâlnim căruţe cu ostaşi răniţi. Se-auzeau gemete şi câte-un glas jalnic: «Maică, măiculiţa mea. Apă, apă, un strop de apă». M-am oprit de câteva ori şi am dat să bea răniţilor. «Don' locotinent, ce mă fac eu dacă mor?», m-a întrebat un sergent, începuseră să i se împăienjenească ochii. «Îmi făcusem şi eu cărămidă de casă...». Poposim seara lângă Tohan după nu mai ştiu cât marş. Dormim subt foile de cort.

►* O luăm spre Râşnov, satul mamei. Apoi, popas de masă. Ajungem la Cristian. Casele cu porţile ferecate, cu obloanele închise. Batem în porţi, nici un răspuns. Strigăm. Tot tăcere. Spargem porţile: uşile – acolo unde sunt – zăvorâte; în alte părţi, oamenii le-au lăsat nezăvorâte. Căutăm de-ale gurii şi găsim grâu, făină, păsări, porci, hălci de slănină – prin hambare şi prin cămări; vin şi ţuică – în beciuri. Mâncăm şi bem pe săturate, fără a face jaf. Case cum e paharul, rânduite, cu aşternuturi curate, cu perini de puf, cu plăpumi la fel, de oameni gospodari. Grajduri aerate şi măturate ca la Cavalerie. La icoane, câte o jurubiţă de lână roşu, galben şi albastru, în casele româneşti. Au fugit oamenii, Românii adică, de Austro-Ungari; toţi ceilalţi – din calea pârjolului. Ce se alege din avutul lor!

► Aud că fruntaşii români din satele transilvănene, mai ales preoţii şi învăţătorii, sunt băgaţi la temniţă de autorităţile ungureşti ca să nu ne poată întâmpina. Românii, săteni, câţi ne-au întâmpinat, ziceai că îl văd pe Mesia. Şi câtă tristeţe când ne-au văzut plecând. Se gândeau bieţii oameni că cine-ştie-ce îi mai aşteaptă de se întorc Ungurii. Păreau a ne spune: «De ce aţi venit dacă nu rămâneţi, doar ca să îi asmuţiţi pe noi?».

► Cu plăcere văz că oamenii noştri nu sunt puşi pe jaf. Iau numai cât să se îndestuleze. Nu au uitat că şi-au lăsat şi ei casele.

► Spre miezul-nopţii se aud focuri de puşcă şi de

mitralieră. Totul se linişteşte. Vor fi fost ceva patrule. Sentinelele stau de pază şi un ploton e pe picior de atac. Mi s-a dus somnul, iar gânduri vesele nu mi-au venit.

De dimineaţă se ia prânzişorul şi se distribuie oamenilor din proviziile găsite în gospodăriile din sat. Într-o ulcea cu capac, smălţuită, Mărin ia nişte untură de gâscă. «Să fie, să se găsească, dom' locotenent. Da' ştiu că ăştia ştiu să trăiască!».

Ne întâlnim cu convoiuri de ale noastre venind dinspre Bran. Peste tot pe unde trecem e linişte. Se vede că inamicul s-a retras.

► Pătrundem în Braşovul pustiu, pe mai multe părţi, spre a ne încredinţa de se iveşte vreo primejdie de pe undeva. Ne prinde o ploaie rece care ne face să căutăm adăpost prin case. Pe acolo trecuseră hoţii umblători după jecmăneală, după cum arătau mobilele răsturnate, dulapurile cu albituri scotocite şi lucrurile învălmăşite. Mărin îşi burduşeşte raniţa cu ciorapi de lână şi cu mănuşi azvârlite de hoţi prin casă! Nu-i zic nimica. Cine le-a avut tot n-o să le mai găsească la întoarcere, iar nouă ne sunt de mare trebuinţă. După ce ne-am pus burţile la cale şi am avut parte de câteva ceasuri de odihnă, am primit ordin să o luăm spre Olt, urmând a face parte din corpul de Olt ce are a face faţă armatei austro-ungare şi celei germane condusă de Gen. Falkenhayn. Acesta vrea să arate tot ce ştie şi ce poate după ce a fost înlocuit la Marele Stat Major de Hindenburg. Nemţi-Nemţi, dar se sapă unii pe alţii ca peste tot. Corpul alpin bavarez compus din tineri subt treizeci de ani, antrenaţi la luptele de munte şi duşi pe toate fronturile unde e nevoie de ei. Cu aceştia trebuie să luptăm, între alţii. Noi nu ne-am antrenat trupe de munte, ca să nu jignim Puterile Centrale. Acuma culegem roadele «delicateţei».

► Azi, prima înfruntare cu corpul alpin şi nu numai. Artileria lor grea face prăpăd. Pe lângă calibru e şi rapidă. Noi, cu 8 tunuri de 120, şi acelea defecte şi comandate de rezervişti. Se bat ai noştri ai zice cu mâna

goală. Dar nu se lasă, săracii. Ce mi-a fost dat să văz azi de morți şi de răniți. Mâini şi picioare sfârtecate, găuri în loc de gurile smulse de şrapnele, cai spintecați. Şi apoi, ploaie care te pătrunde până la os. Un soldat tremura cum nu am văzut în viața mea pe cineva tremurând. I-au pus camarazii o cârpă între dinți să nu i se spargă dinții. De-atâta tremurat i s-a desprins centironul. Ce s-o fi întâmplat nu ştiu, fiindcă nu am mai putut răbda. Am uitat şi să mai mănânc. Mi-a adus Mărin o zeamă caldă într-o gamelă. Mă doare capul, simt ca o pâclă pe creieri. Lt. Pârvulescu, îndată ce e un moment de linişte, trage un pachet de cărți de la piept şi dă o pasiență. La început ne holbam ca la panoramă. Acum ne-am învățat cu el. «Ei, Pârvulescule, câştigăm războiul?», îl mai întreabă câte unul din când în când. Lt. Popescu Emil zice că Pârvulescu i-ar trage şi câte-un pokeraş, dar nu îi mai arde nimănui de-aşa ceva. Oameni. Ce să-i faci?

► Nemții duc mai departe ofensiva. Vor să ne arunce dincolo de Olt. Nu ne dau o clipă de răgaz. Cu toată vitejia ostaşilor noştri – că oricare alții în situația dată ar apuca-o unde ar vedea cu ochii – cu toată vitejia lor, pierdem poziția. Inamicul e mult mai numeros, mai bine antrenat pentru lupta de munte, mult mai bine echipat şi înarmat. Am luat prizonier un soldat neamț. Coatele mantalei – de piele; de piele – turul pantalonilor. O parte de trenuri regimentare ale Diviziei 13 şi ale Călăraşilor nu au putut ajunge în defileu şi au fost capturate de Nemți. Col. Cantacuzino a acoperit vitejeşte cu grăniceri retragerea corpului de Olt.

Mă cam doare umărul drept. De la vreme, că m-a udat ploaia pân' la piele, nu ştiu. O trece şi asta. Când o durea aşa, mama punea frunză de varză crudă strivită. De unde aşa ceva acuma?

► S-a dat ordin de retragere. Căruțe, tunuri, popote, armată, populație cu vite, cu cățel, cu purcel, se strecoară pe un drumeag pe care abia încap două căruțe alături. Toți şi toate se bulucesc, deşi e ordin să se meargă în linişte şi rânduit. Cad căruțe, animale şi

oameni şi-i duce Oltul la vale şi nu ai cum să îi ajuți. Mai mare jalea. Cât ai zice că te înveți cu nenorocirile răsboiului şi tot nu te înveți. A căzut în Olt azi un copil subt ochii mei. A apucat să strige de două-trei ori «Mamă!». După el a sărit un cățel. Copilul, atârnat cu mâinile de cățel, a mai ieşit cu capul de vreo câteva ori din apă, pe urmă, duşi au fost amândoi. Lumea pe margini ținea de mama copilului să nu se-arunce în apă cu alți patru copii atârnați de poale. Alții îi astupau gura ca să nu sperie animalele cu țipetele ei. Şi acum mi se zburleşte părul. De nu aş fi văzut aşa ceva!

► Comandantul grupului de Olt, Gen. Popovici este înlocuit cu Gen. Praporgescu David. În sinea mea, eu nu îl socotesc vinovat numai pe Gen. Popovici de întâmplările fatale care s-au petrecut. E slaba pregătire în oameni şi în armament.

► Se spune că la Turtucaia a fost cu adevărat o catastrofă, care cred că putea să nu se întâmple. Eu aşa gândesc şi Dl. Col. Ionescu Şerban zice la fel. Trupele de la Turtucaia erau compuse de curând şi nu aveau experiență. Trupe mai ales de rezervişti. Apoi, trupele erau la Turtucaia, iar comandantul armatei a III-a, Dl. Gen. Aslan, la Bucureşti. Când a fost să primim ajutorul ruşilor, Gen. Zaioncikovski, în loc să meargă cu trupele spre Turtucaia, s-a dus spre Bazargic. Gen. Teodorescu, care comanda trupele, la bătălia finală ar fi plecat de pe teren înainte de terminarea luptei şi ar fi lăsat oamenii în mijlocul Dunării, fără pontoane, fără nimic. Aici, gândesc eu şi zic că nu vorbesc cu păcat, că s-ar fi putut face mai mult întru binele nostru. Spun şi eu ca omul, nu zic că e literă de Evanghelie. Am dovedit slabă pregătire şi comandament pe măsură. De ne-ar folosi de învățătură de minte.

► Mă gândesc mereu la trecut şi mi se pare că s-a petrecut în altă lume. Tot aşa şi casele frumoase, curate şi îndestulate de la începutul campaniei. Ce departe sunt purceii la proțap de pesmeții din ranița lui Mărin, pe care şi pe aceia uit să îi mănânc. Am găsit azi păduchi

pe gulerul mantalei. Ce departe e casa din Calomfirescu şi cea din Negustori. Şi Sanda şi copilul nostru. Şi când te gândeşti că sunt pe lume locuri în care oamenii cetesc liniştiţi ziarul şi dacă o scrie acolo şi de noi, cui ceteşte nici că îi pasă.

► Cum se face un răspas de linişte, Mărin se uită cu jale în lung şi în lat şi mă întreabă: «Dom' locotenent, după ce s-o isprăvi urgia asta ne-o da şi nouă pământ?». «Cred că trebuie să vă dea», spun eu nu doar de hatârul lui Mărin, dar fiindcă aşa cred că ar fi drept. «Ai noştri, acasă, ce or face dom' locotenent?». «Ne aşteaptă şi, până una alta, cetesc gazetele şi răsuflă uşuraţi de câte ori nu ne găsesc pe liste». Nici în pielea lor nu aş vrea să fiu. Să îmi bată inima la fiecare bătaie în poartă că cine-ştie-ce veste vine.

► Divizia a II-a de Cavalerie este alipită Armatei a II-a.

► A căzut în luptă Col. Iacobini, conducând Regimentul 6 de Vânători; la fel şi maiorul Porumbaru, cot la cot cu trăgătorii din linia întâi.

► După luptele cu Falkenhayn, care s-au dovedit fără folos, din nou retragere pe drumuri desfundate de ploi, cu oameni mâhniţi, obosiţi peste poate.

► Retragerea Diviziei de Cavalerie. Gol mare între Armata a II-a şi Armata de Nord.

► Când avem avantaj împotriva inamicului, în loc să îl urmărim şi să îl încolţim mai departe, noi dăm ordin de retragere şi îl lăsăm să se regrupeze.

► Nu trebuie să fii vreun geniu militar ca să îţi dai seama că ce facem nu e bine şi că îl favorizăm pe inamic. În escadron la mine, afară de câţiva meseriaşi, orăşeni, sunt numai ţărani, mai toţi fără ştiinţă de carte. Dar orbi nu sunt şi judecă toate cu bun-simţ. Ieri, la o retragere nejustificată, soldatul Buzatu Mihai, din Segarcea-Dolj, a dat de pământ cu capela: «Ce mama dracu' facem, dom' locotinent? Păi ori suntem în răsboiu şi vrem să-i facem praf, ori ce mama dracu'!'?! Să iertaţi, da' cât oi fi eu de prost şi tot văd că nu e bine». Am ridicat din umeri şi am dat a pagubă din cap. Ce să zic faţă de ce vede şi

un chior?!

► Degeaba biruințele de la Praidu, Bărcut, Porumbaru. Armata se retrage şi cu ea pornesc pe drumul bejaniei locuitorii români care ne-au întâmpinat frățeşte. În urma noastră, Ungurii le ard casele, iar pe cei găsiți îi spânzură.

► Plătim înfrângerile de la Turtucaia şi pe cele de la Sibiu.

► La dealul Pleşului, lupta e crâncenă. Infanteria inamicului pătrunde în tranşeele noastre. Urmează ciocan de foc de artilerie asupra noastră. Soldații noştri se năpustesc la vale cu baioneta înainte. Şrapnelurile şi projectilurile duşmane produc panică şi în spatele aripei noastre drepte. Se retrage cine poate. Au rămas mulți ostaşi pe teren. Nemții omoară, ei nu au nevoie de prizonieri. Civilizație înaintată! Merg cu Mărin alături, fără nici o vorbă. Mi s-a strâns ciorapul în cisma stângă, s-a făcut motoşcă şi obiaua şi nu mai ajungem undeva unde să mă descalț. Vai de capul meu de erou.

► Codlea, sat săsesc înfloritor, îi primeşte pe Germani cu flori şi cu urale de bucurie. Săsoaicele nu le mai fac ochi dulci gradaților noştri. De când i-a adus aici un rege al Ungariei, în veacul al XIII-lea, de prin ținuturile Rinului, Saşii au învățat a fi stăpâni şi a se uita de sus la Români. De altminteri, ei zic satului Zeiden. Urma alege. O veni şi vremea oropsiților. «Fir-ați ai dracu'», zice Mărin, şi scuipă printre dinți.

► La 2 Septemvre s-a ținut Consiliu de Răsboiu. M. S. Regele, Brătianu, d-nii Generali Averescu, Presan, Culcer, Iliescu. Nici Sarail nu ne poate ajuta în privința Dobrogei şi a liniei de Sud, nici sfaturile lui Joffre, nici Gen. Alexeiev, care nu dispune de 200.000 de oameni, câți ar trebui în Sud. Când lucrurile nu merg bine, părerile sunt împărțite. Dl. Gen. Averescu zice că înfrângerile vin din organizație şi din comandament nepotrivit. El zice că trebuie defensivă la Nord şi retragere pe frontiera de munte şi ofensivă hotărâtă în Sud. Dl. Gen. Presan tocmai invers: că să urmăm planul

inițial, adică sporirea Armatei a IV-a de Nord, pentru a forța inamicul să se retragă dincolo de Mureş. Mână dreaptă a Gen. Presan e un maior Antonescu, foarte capabil cică. Eu nu ştiu ce să zic. Pe cei ca mine nu îi întreabă nimeni. După a mea părere, bine era să fi stat neutri până ce urma avea să aleagă.

Rezultatul: front în Dobrogea de armate româneşti, comandant Gen. Averescu, împreună cu trupe ruseşti conduse de Gen. Zaioncikovski. În Transilvania, un front lung care are a face față lui Falkenhayn. Iar în Sud, lui Mackensen. Om trăi şi om vedea.

► Gen. Averescu a venit în locul Gen. Crăiniceanu la Armata a II-a, după luptele de la Braşov. De ne-ar folosi.

► Sibiu, Şinca, Braşov, cele trei etape ale înfrângerii noastre în Transilvania. Ne-a dat gata lipsa de unitate dintre armatele noastre, dusul de la Miazăzi la Miazănoapte şi de la Miazănoapte la Miazăzi, şi în fața cui? A celei mai organizate şi mai cu experiență armate din Europa. Soldații noştri au făcut minuni de vitejie ca să se împotrivească unui asemenea inamic. Ce să mai vorbim?

La Mărin a trebuit să scoț sabia ca să-l opresc să nu se-azvârle în focul bătăliei cu mâna goală. «Don' locotenent, m-a luat ca un foc, de n-am mai ştiut de mine, fir-ar ei ai dracu'!».

► Predealul a fost atât de rău lovit, începând cu Gara şi terminând cu satul şi cu cartierul de vile din Nord, unde se află şi vila lui Brătianu, că pare a fi fost izbit din cer nu de pe pământ. Cred că nimeni nu îi întrece pe Germani în plăcerea de a distruge.

Am stat în Gara distrusă, m-am uitat în jur. Numai morți şi grav răniți. Un ostaş mort cu ochii deschişi ținea strâns într-o mână un colț de pâine, în cealaltă – câteva fire de tutun. Alții, căzuți într-o rână, cum îi nimerise glonțul sau schija. Un câine ciobănesc umbla de colo-colo, până s-a culcat la picioarele unui rănit. Acesta îl mângâia pe cap, iar câinele îi lingea mâna. M-a apucat plânsul. Mi-am şters repede ochii cu mâneca mantăii ca

să nu mă vază Marin. Deşi din primele zile ale Răsboiului văz cam aceeaşi privelişte tot nu mă pot învăța. În gara Predeal m-a răsbit.

Aş da orice să pot uita această zi.

► După lupte crâncene, şi desnădejduite de cele mai multe ori, armatele noastre au făcut prizonieri 103 ofițeri şi 15.000 de soldați şi grade inferioare. Aşa spun comunicatele. Dl. Col. Ionescu Şerban a auzit printre mărimi că în Rusia lucrurile nu ar merge intern nici ele mai bine decât le merge frontul. S-ar cam simți a răsmeriță. Iar noi, săracii, ne-am găsit pe cine să ne bizuim.

Pârvulescu o zi a lipsit din linia I, trimes cu nişte treburi la Comandament şi şi-a şi păpat toată solda. A găsit el pe unii cu care să îi arză repede un poker. «Al dracu' să fie cine o mai pune mâna pe cărți decât pentru pasiențe!». Cine are timp să îl creează. Acum îl ținem cu bani Emil Popişteanu şi cu mine. Îmi vine să şi râz.

► Gen. Alexeiev, şeful Marelui Stat Major Rusesc, ne-a trimes o telegramă pe la sfârşitul lui Septemvre, în care ne propune abandonarea Olteniei şi a Munteniei de Vest şi retragerea pe o linie defensivă care ar trece de la Dorna prin Miercurea Ciucului (Cic-Sereda) şi Braşov spre Bucureşti şi mai departe, de-a lungul Dunării, spre Constanța. Aşa grăieşte telegrama. Noi deci nu suntem buni decât de pus stavilă între trupele ruseşti şi cele germane.

► Scrisoare de la Sanda. Recolta o strâng în sat femeile, copiii, bătrânii. S-au rechiziționat mulți cai pentru front. Ea spune că e sănătoasă, la fel şi mama-soacră şi cumnata Floarea. Ce poți afla dintr-o scrisoare? Lucruri care de mult au trecut. Câte nu se puteau întâmpla între timp? Să nu ne amărâm sufletul cu gânduri negre din care şi aşa avem destule. Ne ține moralul nouă, ofițerilor, gândul la România Mare, la desrobirea pe care o aşteaptă cei de un neam şi de o limbă cu noi. Iar pe soldați, mai ales gândul că în urma răsboiului au să primească pământ, cum ar fi drept. Ieri

îmi spune un soldat de la mine din pluton: «Don' locotinent, când vă văz şi pe dumneavoastră cum vă puneți pielea la bătaie şi cum ne păziți pe noi, soldații, să nu murim ca proştii, mi-a mai trecut paráponu' pe lumea asta. Că eu am fost şi-n ăl din Bulgaria. Că tot noi, tot noi ăi de jos». Câtă dreptate are: «tot noi, tot noi». Pe unde se joacă soarta lumii nu s-a văzut frontul! Toate câte le scriu în carnet despre vorbirile de la ăi de sus le ştiu de la dl. Colonel Ionescu Şerban; domnia-sa are lume cunoscută sus de tot. Tare îmi e grijă de acasă. De situația în care se află Sanda şi de cele ce se întâmplă cu noi. Ne ducem mai repede ca gândul. Locotenentul Popescu Vlad – alaltăieri râdea şi vorbea, făcea haz de necaz. Ieri i-a dat preotul binecuvântarea de slobozire în pământ. Ceasul şi verigheta sunt la Cornescu. Mi-o închipui pe biată nevastă-sa când le-o primi.

Mă gândesc la bietul Vlad şi nu-mi vine să crez că n-am să îi mai văz părul blond şi aspru ca de bursuc, privirea isteață şi şugubeață de om pus mereu pe şotii, că nu am să îi mai auz glasul gros şi vorba repezită. De la moartea lui mi s-a pus un nod în gât. Nu pot să înghit nimic. Jur-împrejur cad oamenii unul după altul, dar tot nu mă pot învăța cu moartea. Cred că nu am încă vârsta.

Mărin, săracu', nu mă pierde o clipă din ochi, de parcă soarta lui ar fi legată de a mea. Din multele rele câte sunt pe pământ, rău mai mare ca răsboiul nu cred să fie.

► În Dobrogea, situația este cât se poate de rea. Alexeiev l-a înlocuit pe Gen. Zaioncicovski cu Gen. Saharov. Acesta a dat un ordin de zi, un *prikaz* cum îi spun ei, în care spune armatei să înceteze să fugă, amenințând pe fugari că pune mitralierele pe ei. Fug sau nu fug, de luptat tot nu luptă.

► Pe unde trec, Bulgarii fac prăpăd, cu toate protestele lui Mackensen. Pradă şi pârjolesc. Vai de biata Dobroge!

► Câtă dreptate a avut cine a spus «Ajută-te singur!».

Cu ajutorul ce ni s-a dat am pierdut Dobrogea.

► Cât s-ar deosebi între ele, bătăliile au asemănare: ori bați, ori ești bătut.

► Tot timpul mă gândesc la soarta Țării şi la a mea. Când ziceam că mi-a zâmbit norocul – a venit răsboiul. Ce planuri să îți faci când peste o clipă se poate să nu mai fi? Cum ne-o fi norocul.

► 800 km frontieră muntoasă avem de apărat în potriva inamicului care vrea să ne cotropească Țara. Să vedem ce am învățat până acum.

► *3 0ctomvre 1916.*

Apelul M. S. Regelui către Armată:

«Ostaşi,

După şeapte săptămâni de răsboiu, cât timp ați ținut piept vrăjmaşului cu bărbăție, astăzi se încinge lupta aprigă la granița Țării contra armatelor inamice, care vor să ne cotropească. În aceste momente, simt ca o datorie să vă reamintesc că pământul sfânt al Țării noastre a fost apărat totdeauna cu cinste şi vitejie sub Marii noştri Voevozi şi stropit de sângele strămoşilor noştri, care au bătut pe năvălitori...».

M. S. le-a vorbit şi aliaților, cerându-le ajutor. Vorbirea cică a apărut într-un ziar din Londra. Să vedem cu ce ne alegem.

Mi se pare că răsboiul ține de când lumea şi că nu mai are sfârşit.

Cum o fi fost Răsboiul de o sută de ani?

► Fiind noi prost echipați cum suntem, nu avem decât foarte puține pistoale de tras rachete, cu care să semnalizăm. Cu focuri ca pe vremea lui Ştefan cel Mare nu se mai poate. Un maistru-armurier tânăr de la Divizia a 14-a şi-a bătut capul, unul Vulpescu Constantin, şi a născocit el ceva. Un disc de metal cu un cui percutor fix la mijloc. De disc a ataşat un arc metalic sudat la un tub. În ăsta vâri cartuşul-rachetă. Ții rondeaua de metal în palma stângă, apuci tubul cu dreapta şi-l loveşti scurt de percutor. Capsa cartuşului

ia foc. Pentru asemenea invențiune i s-a dat „Virtutea Militară”, clasa a II-a.

► Toată lupta se dă la trecători.

Am primit întăriri de la Oneşti, distribuite nu numai pe Valea Oituzului ci şi la a Caşinului şi a Slănicului. Pe 28 Septemvre au început luptele. Un grup de Cavalerie e subt comanda Col. Rusescu. Restul trupelor diviziei subt comanda Gen. Grigorescu Eremia. Trupele descălecate au intrat în tranşee. Amândouă artileriile, şi a noastră şi a duşmanului, au bombardat până seara. Cavaleriştii noştri s-au repezit la contra-atac, ținând în cumpănă lancea la şold, căci nu aveau puşti cu baionetă. Inamicul a fost alungat până la Brețcu.

► Nu pot să îmi iau gândul de la un soldat de infanterie cum l-am văzut cu un ochi scos care îi atârna din orbită, pe care îl ținea în palmă. Îngâna bietul ostaş: «Oameni buni, e-adevărat? Voi vedeți ce văd eu?». Of, Doamne! Cum o mai fi putut vorbi de atâta durere?!

* * * Gen. Presan a ordonat ca Divizia de Cavalerie să fie retrasă la Hârja, de unde apoi, prin aripa stângă, să ia legătura cu detaşamentele din Valea Caşinului.

Cică Gen. Presan şi Gen. Averescu se au ca câinele cu pisica. Nu sunt de acord în privința liniei de urmat în distribuirea trupelor şi nici a felului şi locului unde să atacăm. Se mai spune şi că d-na Gen. Presan l-ar cam încondeia pe Gen. Averescu la Rege şi mai ales la Regină. Dacă nici ai noştri nu se înțeleg între ei...

► La Megheluş a căzut căpitanul Carp Petre, fiul omului politic filo-german care atâta a fost în potriva intrării noastre în răsboiu de partea Ententei. Mă gândesc la durerea lui de părinte şi mai ales pricinuită de o cauză în care nu crede.

► Hârja arde până la pământ. Gen. Grigorescu Eremia luptă în mijlocul ostaşilor şi îi îmbărbătează. Izbutesc iar ai noştri să reocupe Hârja.

► Pe la începutul lui Octomvre a sosit la Periş, spre a ne veni în ajutor, o misiune franceză de ofițeri specialişti, ca la 450-500, şi cu gradați şi cu armurieri

cam tot pe atâta, condusă de un general Berthelot, fost adjunctul lui Joffre la Marna. Cică Ionel Brătianu l-a poftit să conducă Marele Stat Major al armatelor noastre, dacă nu are nimic în potrivă. Noroc că gen. francez a refuzat. De la Dl. Col. Ionescu Şerban am aflat că dl. Gen. Averescu s-ar fi făcut foc când a auzit de propunerea lui Brătianu. Zic şi eu, ca prostul, că Averescu al nostru are şi el dreptate. Cât o fi Gen. Berthelot de general şi de franţuz nu s-or fi terminat nici oamenii noştri. Fiecare le ştie pe ale sale mai bine decât le poate şti un strein. Printre ofiţerii franţuzi, un căpitan, nu şi nu că vrea ordonanţă care să vorbească franţuzeşte. Un afurisit de locotenent suflă: «Păi, să-l ia pe dl. Gen. Presan, că tot e dumnealui de neam din Franţa». Ai noştri dădeau din colţ în colţ: unde să găseşti tu soldat român să vorbească franţuzeşte? Când se dădeau toţi de ceasu' morţei numai ce sare un soldat, Făcăleţ Ion, de prin Prahova, că el ştie franţuzeşte; şi chiar ştia. «De unde şi până unde, mă, tu – franţuzeşte?». «Păi, dom' comandant, să trăiţi, am fost patru ani fecior la domnu' prinţ Gheorghe Bibescu şi m-a învăţat bucătarul şi guvernanta de la copii, că era franceji». Iacătă!

► Gen. Grigorescu Eremia a împărţit trupele în două: o parte între Valea Oituzului şi a Slănicului; alta între Valea Oituzului şi a Caşinului. Ofensiva română începută pe 6 Oct. a ţinut 4 zile. Trupele Austro-Ungare, deşi mult mai numeroase ca ale noastre, au obosit şi au încetat atacul. Noaptea de 9 spre 10, prima noapte cu adevărat de linişte. Am aţipit şi eu şi am visat că mă plimbam cu un vapor şi că îmi era frică de apă. Apoi a început din nou măcelul. Ambulanţele nu mai pridideau. Luau mai întâi pe cine li se părea mai grav. Răniţi cu sutele. Duşmanul a fost împins înapoi peste graniţă. Câte sacrificii au fost la Oituz ca să putem spune *Pe aici nu se trece!* S-a dus şi colegul meu de la Liceul Militar, Gheorghiu Ştefan, care lasă în urmă părinţi, soţie şi doi copii.

Când am ieşit sublocotenenţi, Gheorghiu se îndrăgostise de o artistă de la Revistă. Nu şi nu că o ia de nevastă. Părinţii lui – desperaţi, mai ales că mai aveau două fete de măritat. Noroc că artista l-a lăsat pentru un moşier, care a dus-o în voiaj de nuntă la Paris şi a umplut-o cu giuvaieruri. Gheorghiu al nostru – nu, că el se împuşcă şi alta nimic. I-a trecut de Revistă, s-a însurat cu fata aleasă de părinţi şi nu îi părea rău. Nu a avut parte de viaţă, săracul!

► Pe 7 Octomvre a murit A. S. Principele Mircea. În vârstă de 4 ani, cel mai tânăr dintre vlăstarele regale. Moartea nu alege. Bietul copil şi bieţii părinţi.

► Bătălia se dă pentru apărarea trecătorilor care duc spre Bucureşti şi spre Ţară, de din jos de Braşov, Bran, Predeal. Predeluş, Bratocea.

În perioada retragerii noastre de la Rucăr, Gen. Averescu vrea să procedeze la contra-ofensivă cu ajutorul unei Divizii de tiraliori Siberieni. Sosesc unii la Petroşiţa, alţii la Buşteni. Marele Cartier Rus îi recheamă telefonic în Dobrogea. Siberienii se află în tren în timp ce în Dobrogea frontul româno-rus este rupt. Nici în car, nici în căruţă, nici în teleguţă.

► Ajută-te singur!

► A nins şi viscoleşte, deşi abia e sfârşitul lui Octomvre. Îmi îngheaţă mâinile şi picioarele stând mereu în poziţie, dar nu mă plâng faţă de oameni, care îndură totul fără să crâcnească. Ne omoară Bavarezii cu tunurile lor cu tragere lungă şi rapidă. Aprovizionarea ne-o asigură mai ales sătencele, care vin cu carele până în linia 1.

► Se pare că Gen. Averescu nu se prea împacă nici cu Berthelot, nici cu alţi câţiva membri ai Misiunii Franceze. Gen. Averescu chiar crede că unele poziţii pe care le-am pierdut, le-am pierdut din cauza Francejilor.

Cine mai ştie ce să creadă şi ce să spună? Francejii ăştia au venit, cred, să ne facă bine nu rău. De multe ori trebuie să ştii să faci binele. De-ar ieşi cu bine până la urmă. Pentru reorganizarea armatei noastre şi pentru a

o pune la zi cu noile metode ale răsboiului şi cu armamentul nou, Francejii au venit, după a mea părere, cam târziu. Dar să zicem şi noi vechea vorbă: niciodată nu e prea târziu.

► Un colonel de al nostru i-a vorbit Gen. Berthelot de *lance*-racheta armurierului Vulpescu. Gen. a cerut să îl cunoască pe inventator şi să îi vadă invenţiunea. S-au crucit Francejii. Gen. Berhelot i-a strâns mâna tânărului armurier şi a zis: «Vous, les Roumains, vous avez de la cervelle, c'est la chance qui vous manque», a dat din cap şi i-a mai strâns o dată mâna. Ofiţerii s-au cam codit să-i traducă moldoveanului nostru vorbele lui «Burtălău», cum îi spun soldaţii noştri.

Păcat că a trebuit aruncat în aer podul de fer de la Câineni şi stricată şoseaua. Să fii nevoit în Ţara ta să prăpădeşti munca ta.

Doamne, ce o mai fi cu Sanda? Ce o fi cu lumea din afara frontului? Cum or duce-o oamenii? Or fi început lipsurile, scumpetea?

► Nemţii şi Austro-Ungarii au văzut că pe drumurile scurte nu pot pătrunde în Ţara Românească. O iau acum cu forţe sporite pe drumul lung, pe la Jiu. Gen. Culcer propune evacuarea Olteniei. A fost înlocuit la Armata I cu Gen. Drăgălina care, bănăţean fiind, îşi a început cariera în Armata Austro-Ungară, aşa că ştie ceva despre duşman.

În defileul Jiului, maşina lui a fost lovită de un projectil, el – rănit la un braţ.

► În urma atâtor lupte unde a fost de înfruntat un adversar mai numeros decât noi, mai bine antrenat, mai bine echipat, mai bine înarmat, trupele noastre se poate spune că sunt rupte de oboseală. Gen. Berthelot propune să fie luate de pe front diviziile cele mai încercate şi să se refacă prin odihnă în interior şi spre a forma o rezervă. După lungi parlamentări cu Aliaţii, şi mai ales cu alde Ruşii, s-a acceptat propunerea, Ruşii promiţând să aducă în Moldova 4 corpuri de armată spre a începe o ofensivă din munţii Moldovei spre

Transilvania. Gen. Alexeiev tot amână venirea trupelor. Lungeşte-i, Doamne, boala...

► Brigada noastră e adusă în Sud de Bucureşti la Budeşti-Curcani în refacere. Voiu fi aproape de Cernaţi şi îmi voiu putea vedea soţia şi familia ei, adică pe mama-soacră şi pe cumnata Floarea, care sunt singura mea familie.

► După tranşee şi după oase dărâmate de atâta hâţâneală de pe o poziţie pe alta, numai cu ochii cât cepele şi cu urechile-pâlnie, ca să nu mori chiar ca proştii, aci ni se pare raiul pe pământ. Cum terminăm instrucţia, stau de vorbă cu soldaţii. Le cetesc scrisorile de-acasă, scrise de învăţător, de preot, de notar, că şi ai lor sunt analfabeţi, le cetesc, le scriu la familii, îşi cârpesc lucrurile de corp, hainele, ne spălăm şi noi ca oamenii. Încerc să-i învăţ alfabetul pe cei neştiutori. O ducem de voie, ce mai. «Aşa parcă îţi mai vine să trăieşti, dom' locotinent. Da' binele ţine puţin». «Da, măi, Gheorghiţă. Ai dreptate. Ia mai zi-i tu o doină şi o bătută din solzu' ăla». Soldatul Opriţă Gheorghe, ţăran de lângă Turnu-Severin cântă din solz de peşte şi vara, din frunză (de plop, cred), cântă că rămâi înmărmurit.

► Am căpătat permisie să îmi văz familia. Când m-a văzut, Sanda a lăsat ochii în jos şi nu a ştiut cum să îşi ascunză pântecele. Şi Floarea este în poziţie interesantă. Aveam atâtea să le spun şi cred că şi ele mie, dar ne pierise glasul la toţi. Prima care a deschis vorba a fost mama-soacră. S-a plâns de rechiziţiile de cai, de vite, de nutreţ. I-am explicat şi eu cum am putut mai bine că aşa e la răsboiu. Că Statul, Armata nu poate face faţă fără a lua de la populaţie. «D-apoi rezbelul nu eu l-am făcut», a zis ea cu ciudă, dar oricum mai puţin paraponisită. Sanda, după toate socotelile, ar trebui să nască cel mai târziu la începutul lui Maiu, ca şi Floarea de altmintrelea. Nu poate înţelege decât cine a fost pe front câtă mângâiere este să stai într-o odaie caldă, la masă cu bucate din care ies aburi, să dormi în aşternut curat, cu perină subt cap şi fără grijă că te scoală goarna de

atac.

► Se dau lupte cumplite între Olt şi Argeş.

► Aflu că pe 24 Octomvre a murit dl. Gen. Drăgălina în spitalul amenajat de M. S. Regina în Palatul Regal de la Bucureşti, în urma rănii din Valea Jiului. După Gen. Praporgescu se duse şi «tata» Drăgălina, cum îi spuneau toți câți i-au fost în subt ordine.

► Aflăm că la sfârşitul lui Octomvre, M. S., guvernul şi alți oficiali s-au strămutat la Iaşi, deoarece Capitala e în primejdie. Am auzit şi eu prin lume că în toiul retragerii au fost lăsate în zona periclitată de inamic bunuri însemnate ale Statului, depozite de aprovizionare şi de medicamente, ba chiar s-ar fi dat foc la alimente din aprovizionarea armatei că nu erau trenuri destule. În schimb, se vorbeşte că firma *Vinurile Fraților Brătianu* îşi transporta pe CFR vinurile la Galați şi de la Galați în Basarabia, iar Dl. Alecu Constantinescu transporta cu un tren întreg *o nuntă* pe linia principală de evacuare a răniților. Cică trenului cu nunta i s-a defectat maşina şi au luat maşina de la un tren de răniți. Răniții au rămas pe linie moartă în ger până s-a întors maşina de tren de la nuntă!

► Ce să facem în fața tunurilor, a mitralierelor, a trenurilor şi a automobilelor blindate ale duşmanului şi a regimentelor pe care noi le înfruntăm uneori cu o mână de oameni, mereu aceiaşi, înghețați, zdrențuiți. Care abia mai țin suflet în ei? Nu ştiu de unde mai luăm putere să luptăm. Azi, dacă nu săreau Mărin şi cu Pârvulescu să mă sprijine, mă duceam de-a dura de amețeală. Se învârtea pământul cu mine şi vedeam dublu. Copacii, tunurile mai treacă, dar când i-am văzut pe Mărin şi pe Pârvulescu în dublu am crezut că mi-am pierdut mințile. Numai ce îmi aduc aminte şi simt un nod în capul pieptului.

► În Valea Jiului, frontul e rupt. Duşmanul a dovedit o pregătire şi un număr mai mare ca oricând. Noi ne putem da viața, dar minuni nu putem face.

► Măcelul de la Sud de Târgu Jiului s-a dovedit fără

folos. Pe 8 Noemvre, un escadron de cuirasieri nemți a pătruns în Craiova. Ce se va alege de noi de aci încolo subt bocancul teuton?

► Râmnicu Vâlcii, evacuat de Români, e ocupat de duşman pe 12 Noemvre. Pe 13, corpul alpin intră în Curtea de Argeş.

►*Intrând în Curtea de Argeş, comandantul german a depus o coroană la mormântul Regelui Carol. Cel puțin aşa se vorbeşte. E un fel subțire de a trage un ibrişin pe la nasul M. S. Regelui Ferdinand, care s-a desfăcut de neamul său de baştină. Aşa se vorbeşte şi cred că aşa e.

► Gen. Joffre propune întărirea frontului de la Salonic cu trupe Franceze, Engleze, Italiene, pentru ca Germanii să mai plece de la noi spre a se concentra la Salonic. Vorbe.

Rusia se lasă greu în a ne da ajutor, pretinzând că şi aşa ne-au dat prea mult în Dobrogea. Aşa pretinde Gen. Bielaiev, reprezentantul Statului Major Rus pe lângă Comandamentul nostru. În vederea frontului general şi a strategiei generale aliate, Ruşii spun să ne retragem din fața Nemților. Cel mic e totdeauna la dispoziția celui mare, care îl ajută cât şi cum vrea şi mai ales deloc.

► Nemții nu pot suferi câinii. În urma trecerii lor, drumurile sunt pline de câini împuşcați. Pe un drumeag de sat, mai zilele trecute, văd un copil cât un nod stând pe jos cu un cățel în brațe. Părea că nu vede nimic; doar cu o mână mângâia întruna cățelul. Am trecut pe lângă copil, dar n-a dat semn că ne vede. Am zis că e orb. Cățelul era împuşcat în ceafă. S-a ivit o femeie dintr-o ascunzătoare. Am aflat că amărâtul de copil era surd şi mut şi se rătăcise de părinți în refugiu.

► Podurile de la Slatina sfărâmate pentru a împiedica Nemții să treacă Oltul. În schimb, lăsat întreg cel de la Stoeneşti, pe unde au trecut ca pe drumu' ăl mare!

► Armata Română trebuie să lupte în Nord, în munți, la Olt şi la Dunăre, în potriva lui Falkenhayn şi a lui Mackensen, care ne strâng din două părți ca într-un cleşte. Armata lui Mackensen, Germani, Austro-Ungari,

Bulgari, Turci, a trecut Dunărea.

Când în ‘77, Marele Duce Nicolae l-a chemat în ajutor pe Carol, românii au alergat în ajutorul Ruşilor. Ruşii au biruit; Bulgaria dezrobită de Turci; Basarabia pierdută. Noi acum suntem singuri în faţa duşmanului. Nimeni nu ne aude glasul. «Băncilă, prietenul la nevoie se cunoaşte», mi-a spus mai alaltăieri Dl. Col. Ionescu Şerban. «Pe-ai noştri – îi vezi!».

► La Roşiorii de Vede sunt ucişi 3 cavalerişti germani. Drept represalii, Nemţii ard centrul oraşului şi pun populaţia la o amendă de o jumătate de milion de franci.

► Doamne, până unde vor mai merge suferinţele noastre?

► Ce vor face trei femei singure în faţa duşmanului?

► Pe 12 şi 13 Noiemvre, Bulgarii au bombardat cu tunurile Giurgiul. Apoi au trecut podul dintre Rusciuc şi Giurgiu. Au urmat lupte sângeroase. Apoi, Bulgarii au prădat din case tot ce au putut, pe urmă au dat foc oraşului. Binele e scris pe nisip. 1877 uitat.

► Vine duşmanul dinspre Alexandria şi dinspre Giurgiu spre Bucureşti, spre inima Ţării.

Guvernul, funcţionărimea şi lumea cu dare de mână s-au refugiat la Iaşi.

Cum să plece două femei tinere, însărcinate, şi o mamă în Moldova? Nu mă mai gândesc de ce s-ar alege de gospodăria socrilor mei. Dară cu venirea Nemţilor peste ţară ce va să se întâmple? Nici nu ştii ce să zici, ce sfat să dai şi cum să faci ca să fie mai bine. Pic de linişte nu mai am. Măcar de nu ar disloca Nemţii populaţia. Cine poate şti? D-na D-lui Col. Ionescu Serban a rămas în Bucureşti, deşi D-l Col. a fost de părere ca dânsa să plece la Iaşi. Dânsa, profesoară, se gândeşte că poate nu s-o închide şcolile. D-l Col. mi-a spus: «Crede-mă, Băncilă, că nu ştiu ce sfat să îţi dau. Noi ştiu că trebuie să luptăm, că asta ne e datoria, dar altceva nu mă întreba, că nu ştiu ce să spun că e mai bine. Fiecare cu ce ne-o da Dumnezeu». Eu ce să mai zic altceva decât ce-a zis şi d-sa? Oricum, e un gând greu să ştii trei femei

singure, două dintre ele fiind încă nişte copile. S-a dus liniştea noastră, traiul îmbelşugat şi fără griji. Om mai avea parte vreodată de el? De-am vedea România Mare.

► În Moldova, până în munții Vrancei, frontul este subt comandament rusesc.

Apărarea Bucureştilor e în mâinile Gen. Presan.

Tare mi-e teamă că Krafft şi Kosch au să ne strângă ca într-un cleşte.

Armata a II-a ține frontul între munții Vrancei şi Câmpulung, păzind văile munților înspre Buzău, Ploeşti şi Târgovişte.

► «Lupta care începe mâine, fiind singura de care depinde soarta neamului, nu admit retragerea. De la soldat până la general trebuie să moară atacând», sunt cuvintele Gen. Presan cu privire, de fapt, la lupta pentru apărarea Bucureştilor. Le-a rostit pe 16 Noiemvre. Lupta urmează să fie dată în şesurile Neajlovului şi ale Argeşului. Pe 17, atacul român e cu folos. La Letea-Veche ai noştri iau 200 de prizonieri. Din nefericire, Divizia noastră de Cavalerie este retrasă în spatele flancului drept al Diviziei 9/19 şi inamicul nu poate fi urmărit.

Regimentele Brigăzii Racoviță au pierderi mari, tocați de mitralierele numeroase ale inamicului. Alor noştri abia la Buzău li se dau nişte mitraliere „Saint-Étienne" pe care nu ştiu să le folosească, deoarece nimeni nu i-a învățat. Ei nu au ştiut nimic alt decât marşuri şi lupte. Trupele care au luptat în Dobrogea se întâlnesc iară cu Bulgarii.

► Divizia noastră e aşezată în spatele Diviziei Socec şi în dreapta Diviziei Scărişoreanu. Nemții reiau înaintarea spre Est. Noi, Cavaleria, ajungem la Flămânda. Stăm noaptea de 17 spre 18 Noemvre tot în spatele Gen. Socec.

Pârvulescu toată noaptea dă pasiențe, când nu moțăie ca noi toți.

«Măi, Gicule, câştigăm răsboiul au ba?».

«Mai cu zăbavă, mai cu zăbavă, nu vă înghesuiți aşa

ca fata mare la măritat. Vine ea şi ziua aia», şi Pârvulescu face cu ochiul şi arată cu mâna în sus. Ne mai face să zâmbim. Aflăm că Socec nu mai este la Târnavele unde presupuneam că este. Satul ocupat de Nemţi.

► Spre Jilava, o mitralieră-automobil, manevrată de un ofiţer francez, croieşte pârtie în rândul Nemţilor.

Când te gândeşti că am fi putut avea şi noi asemenea maşinării şi oameni care să ştie să le folosească dacă nu ne-am fi «sfiit» atâta, ca să nu supărăm Marile Puteri, arde-le-ar focu'!

Spre seara de 17 Noemvre sosesc trupe ruseşti din Corpul Aliev şi Cazacii.

► Armata noastră se retrage spre Găieşti în faţa unui inamic prea puternic.

Duşmanul face mişcări neprevăzute şi derutează de multe ori planurile noastre.

Totuşi i se rezistă cu îndârjire. Nemţii sunt respinşi. Gen. Scărişoreanu şi col. Poetaş sunt felicitaţi pentru Vânătorii lor de comandantul Diviziei, de al Brigăzii şi de Misiunea Franceză.

► Momentul e decisiv. Gen. Presan ordonă trupelor ruseşti, venite din Sud, să înainteze spre Vest. Ceea ce acestea refuză, subt cuvânt că nu au ordinul Gen. Saharov. Trupele corpului Aliev, venind cu trenul din Dobrogea, coboară la Lehliu, fac restul drumului pe jos şi întârzie 4 zile.

► Ajută-te singur!

► La 10 noaptea, pe 17 spre 18 Noemvre, ne facem loc printr-o spărtură de vreo 25 de km. între trupele duşmane. Mergem cu caii de căpăstru în linişte complectă: trecem podul de la Crevenicu-Mare şi dimineaţa suntem deasupra Merenilor. O vreme nu dăm de inamic. Deodată vin peste noi lovituri de tun. O călăuză ne conduce prin pădure, unde ne urmăreşte mereu tirul artileriei şi ajungem la Bulbucata. Am fost salvaţi, dar şi lipsă din zona unde am fi putut ajuta poate la o luptă hotărâtoare.

► Am dormit în şa. Când învăţam la istorie de Carol al XII-lea al Suediei că şi câte 10 zile stătea nemâncat şi nu cobora din şa, mă minunam. Nu mai e mult şi o luăm pe urmele lui.

► Pe Argeşul superior, în retragere, sunt răniţi Col. Cihoski şi Col. Francez Dubois.

Ziua de 20 Noemvre în lupta de la Argeş nu ne-a adus victoria atât aşteptată, ci înfrângerea.

► 23 Noemvre 1916, ziua cea mai tristă a Răsboiului pe care îl dorim de întregire: intrarea Nemţilor în Bucureşti, cu aliaţii lor Bulgari şi Turci.

Deşi era de prevăzut acest trist eveniment, nu mă pot mângâia cum nu te mângâi de moartea cuiva drag. Ca şi omul de rând, şi ţările îşi au soarta lor.

► În numele misiunii franceze, Col. De Stat Major Pétin propune retragerea noastră pas cu pas, cu orice risc de a înfrunta duşmanul. Uşor de spus. Marele Cartier Român hotărăşte retragerea generală de la Vest spre Est, în timp ce Ruşii să vină de la Est spre Vest spre a ţine piept inamicului. Retragerea noastră este neînchipuit de dureroasă. Subt ploaie şi ninsoare, pe drumuri desfundate şi prin arătură, prin vaduri cu apă îngheţată, aşa trebuie să ne retragem spre a îl evita pe duşman. Iar în urmă trebuie distrus tot ce i-ar putea sluji. Bivuacăm mai mult subt cerul liber, subt ploaie, subt ninsoare. Să nu îi dea Dumnezeu omului cât poate să rabde. Şi ne mai mănâncă şi păduchii. Cum să te dezbraci şi să te despăduchezi în ploaie! La început, când luam câte unul de pe guler îmi venea să îmi vărs maţele, acum m-am învăţat. O fi ceva pe lume cu care să nu se înveţe omul?

► De 15 zile nu am mai scos şeile de pe spinarea cailor. Prin sate nu găsim nutreţ. Caii cad din picioare şi mor înainte de a le scurta noi chinul cu un glonţ.

► Pe 24 Noemvre, Marele Cartier Român şi M. S. s-au mutat de la Buzău la Bârlad.

► Distrugerea regiunii petrolifere Prahova se face la cererea Englejilor, subt comanda directă a Col. englez

Norton Griffiths. Toată zona e o mare de flăcări.

► Atâta sunt de istovit şi nu îmi mai simt şalele şi picioarele că uit şi să mă mai gândesc la cei de acasă. Tot le-o fi mai bine decât nouă.

► Linia frontului româno-rus se sprijină cu dreapta pe munți, cu stânga – pe Dunăre. Poate fi atacată doar frontal.

► Germanilor nu le e destul că ne-au ocupat bună parte din Țară, vor să ne distrugă armata şi nu izbutesc. Fiecare palmă din retragere este cu luptă.

► Pe 25 Noemvre, Armata a II-a a început iar lupta. Sosesc 3 Divizii ruseşti de Cavalerie, dar se opresc 2 zile la Râmnicu-Sărat, pentru a îşi potcovi caii. Nemții au venit cu ei gata potcoviți.

► Cred că populația din zona ocupată e jefuită. Ce or face fetele şi mama-soacră? Oare Sanda o folosi nemțeasca învățată cu Doamna? Cât ne-or purta şi ele de grijă, săracele, şi lui tata-socru şi cumnatului Toader şi mie. Cumnatul e cel mai ferit ca preot, dar un glonț rătăcit poate atinge pe oricine.

► Încerc şi eu, pe puterile mele şi pe câte pot afla, a ține o istorisire adevărată a evenimentelor pe care le trăim. Nu mă aflu eu în fruntea bucatelor, dar de la ăi mari până la ăi mici vorbele tot vin din gură în gură. Nu ştiu cum se face, dar toate se află şi când ar fi cel mai mare secret.

► După lupta de la Cricov, Armata a II-a, a Gen. Averescu, este intercalată între trupe ruseşti, care acum sunt mai numeroase decât ale noastre, drept pentru care Gen. Bielaiev cere ca Gen. Saharov să preia comanda supremă a armatelor aliate, şi cere suprimarea Marelui Cartier Român prin contopirea cu cartierul rusesc.

Guvernul nostru se opune, deoarece România e un stat independent, cu o Constituție şi cu un Rege care este Capul suprem al Oştirii.

► Fereşte-mă, Doamne, de prieteni, că de duşmani mă apăr singur!

► Gen. Iliescu M., sub-şeful Marelui Cartier General, i s-au adus aspre învinuiri pentru felul cum a condus; a fost înlocuit, pe 1 Dec, de Gen. Presan C.

9 Decemvre – 14 Decemvre 1916

► La Râmnicu-Sărat mari perderi, mai ales Ruşii. Cam 10.000 de prizonieri luați de Nemți.

► Ruşii s-au retras din Dobrogea în Basarabia. Dunărea e minată de Nemți.

14 Decemvre 1916 – 3 Ianuar 1917

► Bătălia de la Caşin dovedeşte că Ruşii abandonează prea repede pozițiile. Ce înseamnă Moldova, o sfoară de pământ, față de vastul lor imperiu! Ai noştri luptă îndârjit pentru fiecare palmă de pământ, dându-şi şi viața. M-am lămurit cu marii noştri Aliați...

► Ce or face ai mei, ale mele – acasă?

Anul acesta, 1916, e pe sfârşite. Sper să nu mai fie altul mai rău în viața mea şi a Țării. Vorbeam ieri cu D-l Col. Ionescu Şerban. Părea şi dumnealui mai abătut ca oricând.

► Şi o veste bună. Soția locotenentului Popişteanu Emil, refugiată cu familia la Iaşi, a născut un băiat. Să le trăiască!

«Mitică», îmi spune Popişteanu, «cu sau fără răsboaie, viața merge 'nainte». Câtă dreptate are. Coseşti iarba şi creşte la loc. Mi-ar părea tare rău să nu apuc să îmi văd copilul. Mi-o ajuta Dumnezeu să ies cu bine din prăpădul prin care trecem.

► Bieții soldați, cât aşteaptă şi ei să li se dea pământ. «Dacă o să fie România Mare, o să aivă de unde, dom' locotenent», zice Marin al meu. Eu ce să îi spun?

► Amiralul rus Kolceak a fost convins să nu abandoneze Delta. Altfel, Nemții ar face din Sulina o bază a lor puternică.

► Trupele fostei armate de Nord, intră în Decemvre, subt numele de grupul Oituz-Vrancea, în Armata a 11-a comandată de Gen. Averescu.

Ce să mai zicem de Armata a II-a, care nu a mai ieşit din tranşee de când a început răsboiul?

Soldații din tranşee deosebesc obuzele după sunet. Zic că tunul de câmp «tuşeşte», iar artileria grea e «scroafa sau purceaua care guiță».

Au scos şi cântece de când stau în tranşee. «Noi umplem spitalele/ Ei primesc galoanele./ Noi suferim amputații/ Iar ei iau la decorații». Aceste poezioare vorbesc de învârtiții, care, prin neamuri şi prin plocoane, stau departe de front. Cred că în toate răsboaiele a fost şi va să fie la fel.

► Stau soldații în tranşee cu lopata în mână să se apere de zăpada care îi potopeşte, iar când ea se topeşte, înoată în mocirlă până la glezne, cu aceeaşi cămaşă pe ei de la mobilizare, cu încălțările desfundate. Eroica Armată a II-a.

Cine sau ce îi poate răsplăti pentru atâta suferință?

► În mintea mea mi-am închipuit că măcar de Crăciun va fi un armistițiu, că doar luptă creştinii între ei. M-am înşelat şi am simțit mare durere în suflet. Le-am urat soldaților ca de Crăciunul viitor să fim la casele noastre, în jurul oalei cu sarmale. Un soldat, țârcovnic în civilie, a aprins un muc de lumânare şi a început să cânte *Steaua sus răsare.* Cât eram de rebegiți ne-am pus şi noi să îl îngânăm. Mi-am adus aminte cum mergeam cu băieții din mahala şi colindam prin toată Gura Oborului şi cum ne primea mama cu colaci calzi şi cu cozonac cu mac. Şi m-a podidit un plâns...

* * *

Daniel Şerban puse un semn între file şi-nchise carnetul lung, pepit, negru cu alb, trecu o dată mâna peste el, apoi îi dădu o tapă amicală. Însemnările oneste, naive uneori, fără aere de «stil», semănau cu cel care le scrisese. În viața lui, Mitică nu-şi dăduse aere nici față de inferiori, nici față de superiori. Se străduise numai să-şi depăşească naşterea, condiția inițială, prin felul cum îşi ținuse casa, prin oamenii pe care-i frecventase, ascultând mult şi vorbind puțin, fără să facă efect, dar

nespunând niciodată prostii. Pentru Daniel, Mitică Băncilă întruchipa militarul de carieră, trăit în disciplină, în respectarea legilor şi a cuvântului dat.

Carnetul lui Mitică scutura de praf o lume de amintiri, peste care se tot aşezaseră alte straturi, aproape izgonindu-le din memoria lui Daniel pe cele dintâi. De câtă vreme nu şi-o mai amintise oare pe *Fräulein* Ilse? O trimisese coana Luța Şerban de câteva ori pe la cozi, în timpul ocupației, pentru că, fiind nemțoaică, să vorbească reprezentantului armatei germane, care se afla neapărat acolo unde se vindea ceva, şi astfel *Fräulein* Ilse să nu vină cu mâna goală acasă. Ea vorbise o singură dată neamțului de la uşă, care intrase în băcănie şi-i umpluse papornița cu ce se mai găsea prin rafturi. Îi fusese însă atât de ruşine domnişoarei Ilse de privirile oamenilor de la coadă şi de murmurele lor care, de n-ar fi fost sergentul neamț de față, s-ar fi transformat în huiduieli, încât, de celelalte dăți, se-aşezase disciplinat la coadă şi se-ntorsese acasă cu papornița goală.

Fräulein Ilse fusese totdeauna mândră de poporul ei. Războiul, prin ocuparea României, îi răsturnase mult din bunele păreri despre propriul neam, păreri pe care ajunsese să le socotească doar iluzii ce se dezumflau una după alta. Nimeni nu-şi putea-nchipui cât suferea *Fräulein* Ilse, de când casa Şerban fusese ocupată de nemți, care nu se mulțumiseră doar să facă pe stăpânii locului, dar mai şi căraseră de-acolo în alte părți mobile şi chiar un candelabru. *«Schande, Schande! Ce ruşine, ce ruşine!»,* spusese o singură dată în fața coanei Luța şi-a copiilor, care dată fiindu-le vârsta, nu-nțelegeau mare lucru din ceea ce se petrecea în jurul lor. Coana Luța, însă – care (după cum judeca Daniel cu mintea de-acum) nu se prea număra printre cei în stare să descopere praful de puşcă – din respect pentru *Fräulein* Ilse, nu comenta nicicum actele nemților, acte care nu-i deosebeau deloc de aliații lor bulgari şi turci decât că unii, nemții, jefuiau centrul oraşului, iar aliații –

mahalalele.

Întorcându-se mereu cu papornița goală, iar rezervele din cămară fiind de mult epuizate de nemții încartiruiți în casă, *Fräulein* Ilse își îngăduise să-i spună coanei Luța că lucrurile nu mai puteau continua în acest fel și că măcar pe copii să-i trimită la țară, la bunica lor, Luxița Bantaș, unde *Fräulein* cu drag s-ar fi dus de n-ar fi fost s-o lase singură pe stăpâna casei, stăpână care părea hotărâtă să-și păzească până la sfârșit avutul, fiindcă și războiul trebuia să se termine odată și-odată!

Problema era cum s-ajungă ei din București la Cernați. Coana Luța îi scrisese maică-sii că avea de gând să-i trimită pe cap cei trei copii și pe *Fräulein* Ilse, dar nu știa cum; îi scrisese printr-un sătean din Cernați, care-ncercase să le-aducă ceva de-ale gurii din partea coanei Luxița, dar i se confiscase totul la bariera orașului.

Într-o bună zi, coana Luța se trezise-n fața porții cu-o căruță trasă de două vaci costelive. Săteanul din Cernați, același căruia i se confiscaseră alimentele, îi înmânase coanei Luța o scrisoare din partea maică-sii.

«*Luța mamă.*

Sper ca atelajul elegant și cupeul asortat lui să ajungă la voi cu bine și să-i aducă tot cu bine pe copii și pe frailiță.

Încolo, pe aici ne ținem în două picioare și în toate mințile,

Maică-ta».

Vacile, care-abia țineau sunet în ele, nu stârniseră nicio poftă de rechiziție din partea nemților. Aflându-și loc printre felurite boccele, copiii Șerban și guvernanta lor ajunseseră cu bine la Cernați.

În marea gospodărie de la conacul coanei Luxița Bantaș, parcă dăduse molima. Ograda păsărilor, cocinile porcilor, grajdurile erau pustii ca-n tot satul. Coana Luxița se-ntreba cu ce-avea să-și hrănească trei nepoți, o guvernantă, cele câteva slugi bătrâne ale casei și pe ea însăși? Din ce cumpăra de la nemți la preț de

specul. De câte ori nu spusese-n viață coana Luxița: «Slavă Domnului că există corupția, că altfel ce ne-am face?». Disciplina şi rigoarea nemțească? Era de-ajuns să-l scoți pe soldatul neamț din cazarmă şi să-i dai puterea pe mână că nu se mai deosebea cu nimica de alte nații, la care nemții, altminteri, se uitau de sus. Şi pe ei, lipsa îi adusese la rechiziții. Numai că nu luau doar cât le trebuia. Ei luau cât mai mult şi, dacă nu s-ar fi exercitat un control mai de sus asupra soldatului lăsat de capul lui, ar fi luat chiar tot.

Daniel îşi amintea că bunică-sa frigea carnea cu uşile şi cu ferestrele închise şi spăla imediat vasele după ce mâncau, nu cumva să prindă careva de veste ce-avuseseră pe masă.

Coana Luxița le sfătuise şi pe finele ei, Lisăndrina şi Floarea, ca şi pe Caterina, mama lor, să cumpere de la nemți, una-alta. Însă cum Caterina strângea banul cu cinci noduri, se descurcase cum putuse, cu fetele ei, amândouă însărcinate, dar nu desfăcuse băierile pungii, gândindu-se mai ales ca bărbatu-său, Costea, când avea să se-ntoarcă din război, să n-o găsească şi cu gospodăria părăduită şi cu banii cheltuiți. Deşi mâncaseră pe sponci şi mai mult buruieni, şi Lisăndrina şi Floarea născuseră copii în toată firea.

Când dăduse cu ochii de ele, Daniel Şerban se holbase la pântecele lor, mai ales la al Lisăndrinei. Femei însărcinate mai văzuse: mai întâi, pe mamă-sa cu fratele şi cu sora lui. Ştia şi că un copil se scoate din pântecele mamei cu cuțitul. S-ar fi aşteptat ca oricine pe lume asta să aibă un copil, dar Lisăndrina – nu.

Când botezase coana Luxița copiii celor două surori, Daniel îşi ținuse răsuflarea-n biserică şi nu-i scăpase nicio mişcare a preotului şi-a oricui pusese mâna pe copii. Simțise un cuțit în inimă când o văzuse pe Lisăndrina cu fetița ei în brațe. Aveau să-l mai ridice vreodată brațele-acelea pietroase şi un glas vesel avea să-i mai spună «Hopa sus, măricel!»? Îşi amintea acel moment din viața lui ca o primă îndoială şi, mai ales,

dezamăgire.

La ţară, femeile îşi alăptau pruncii de faţă cu toată lumea. Avea şi Lisăndrina s-o alăpteze pe Elvira în faţa lui?

Mereu cerea să-i vadă pe finii mici. De fapt, de Fănel al Floarei puţin îi păsa.

Într-o bună zi se-ntorsese de pe front bărbatul Lisăndrinei. A doua zi, căpitanul Băncilă, cu Lisăndrina şi cu Elvira, se prezentase la conac, la coana Luxiţa. Mitică voise să-i mulţumească personal coanei Luxiţa pentru a o fi botezat pe copila lui şi, mai ales, pentru a nu se fi ofensat să-i pună numele Elvira şi nu Ruxandra, cum o chema de-adevăratelea pe naşă.

«Simţit băiat, Mitică ăsta. Şi Lisăndrina, „Sanda”, la fel. Păcat că nu se iubesc!», zisese coana Luxiţa, mai mult în treacăt, după plecarea lor. Daniel se-ntreba acum ceea ce atunci nu se-ntrebase. Oare coana Luxiţa cu mintea ei «brici» nu pricepuse că dânsul o iubea pe Lisăndrina şi că era gelos pe căpitanul ei; şi că orice vorbă bună despre căpitan era un cuţit în inima lui de copil? Probabil că la vârsta lui, coana Luxiţa nu iubise, dacă iubise vreodată. Chiar atât de puţin să fi ştiut oamenii mari despre sufletul copiilor? Al anumitor copii. Să uite într-atâta adulţii ce proporţii de dramă capătă până şi lucrurile cele mai mărunte în mintea copilului?

Judecând cu mintea de-acum, Daniel bănuia că bunică-sa bănuise. Altfel, de ce, după o vizită a Lisăndrinei, cu Mitică şi cu fetiţa, spusese fără a se adresa cuiva anume: «Ce să-i faci, aşa e datul ca fetele să se mărite şi să aibă copii».

Coana Luxiţa Bantaş şi căpitanul se preţuiau reciproc. Coana Luxiţa îl socotea pe Mitică plin de bună-cuviinţă, de bună-creştere şi om de caracter, după cele povestite de el din timpul războiului; iar lui Mitică i se părea că, de la maică-sa, nu-ntâlnise fiinţă mai puţin năzuroasă şi cu vorbă mai directă şi mai simplă decât coana Luxiţa Bantaş. Şi unde puneai că era neam de boieri-veliţi, precum cei din portretele din casa lui, boieri

cu care coana Luxița nu se fălea niciodată, ca prețuind omul după alte considerente decât naşterea.

* * *

Carnetul din port-hart (2)

► Pe malul Râmnei, Ruşii ridicaseră un monument marelui lor general Suvorov, care, în 1789, îi bătuse acolo pe Turci. Germanii l-au sfărâmat. În Oltenia şi în Muntenia au intrat călări şi au pângărit biserici, altare, icoane. Despre casele din Bucureşti ale anti-germanilor – ce să mai vorbim!

Cucoane de neam-mare, Marie-Nicole Darvari, născută Bibescu, şi alta, Eva Strat, zice-se că dau petreceri cu ofițeri nemți. Despre astea două am auzit şi eu, câte altele fără de ruşine or mai fi, cine le ştie?

► Ofițeri de carieră, ca Fortunescu, Misir, Ioanid, Maltezeanu, rămaşi în zona ocupată, au dezbrăcat haina militară şi conduc serviciile de aprovizionare ale Nemților!

► Linia Siretului e atinsă de inamic la 27 Decemvre. Un contra-atac frumos al Ruşilor.

► Ofițerii ruşi sunt modeşti şi oameni de înțeles, ca şi cei de la Cartierul Francez, cu care am mai avut şi noi a face. Se spune că Gen. Averescu nu se are prea bine cu Gen. Berthelot, care i se pare prea autoritar şi care prea vrea să îl învețe carte. Vorbe. Cât or fi de adevărate nu am cum să ştiu, deşi ce se cam aude...

► La 26 Decemvre 1916, Înaltul Comandament German al trupelor din România dă ordin de intrare în defensivă. Față în față, armatele inamice îşi întăresc pozițiile şi, istovite de lupte, de ploi, de ninsori şi de ger, se pun pe iernat, reducând campania la bombardamente locale. Le-a ajuns cuțitul la os lor, dar şi nouă.

► Mi s-au ponosit cămăşile, ciorapii sunt mai mult găuri, vestonul şi mantaua au nişte gulere ca vai de

lume.

► După cât mă duce pe mine mintea, noi am fost băgați în răsboiu de Aliați, spre a le uşura frontul în Vest; de Ruşi – pentru a le fi în flanc; iar cât despre ajutat, am fost lăsați să ne descurcăm singuri cum am putut.

► Simț o mare amărăciune în suflet. Toată lumea ne păcăleşte.

► Gen. Berthelot ne-a declarat «admirablement desorganisés». Cum s-ar zice, o harababură de-a mai mare dragul!

Guvernul Francez ne-a oferit, în perioada neutralității, pe Gen. Mondésir, care să ne organizeze armata după toate cunoştințele moderne, dar Guvernul nostru, temător şi de umbra lui, a refuzat, spre a nu supăra pe nimeni.

► Noi – aeroplane nu avem. Luptăm cu baioneta ca pe vremea lui Napoléon. Față de Germani, noi – cu roaba, ei – cu automobilul blindat.

► În potriva artileriei grele inamice – noi cu tunuri de 53 mm., «puşcoace» care bat doar la 2 km.

► Nu pot să îi uit pe oamenii noştri cum se repezeau cu pieptul în fața mitralierelor duşmane, pe care nici nu le vedeau. Parcă îl văd pe căprarul Ioncică Grigore cum şi-a îndesat căciula pe ceafă de parcă se ducea la tăiat lemne în pădure şi cum s-a repezit cu lancea înspre gloanțe. «Mama voastră de Nemți ori de ce-oți fi, unde vă credeți voi?». Şi Ioncică Grigore nu s-a mai întors. Mă mir de mine cum am scăpat teafăr până acum, că am fost tot timpul în mijlocul oamenilor mei.

► În Moldova, pe lângă refugiații noştri sunt un milion de Ruşi care, la cea mai mică amânare cu aprovizionarea, amenință că trec peste Prut. În total, patru milioane de suflete pe capul bietei Moldove, trei – de Români, unul – de Ruşi, pe care tot noi îi hrănim, că depozitele lor, care tot de la noi erau, s-au terminat.

► S-a format o direcție a alimentației, condusă de Col. de Intendență State Leonte.

► S-a constituit un comitet la Iaşi pentru asistenţa refugiaţilor şi a evacuaţilor subt patronajul M. S. Regina.

► Pe toţi cetăţenii Germani şi Austriaci din zona actualmente ocupată, Guvernul român îi a băgat înainte de ocupaţie în lagăre, în Moldova. Ocupantul neamţ a deportat, în schimb, în Bulgaria, pe toţi oamenii politici anti-germani din zona ocupată.

► La Iaşi, *Societatea ortodoxă* a Femeilor Române dă asistenţă orfanilor, bolnavilor.

► Lucru înspăimântător ca şi răsboiul: tifosul-exantematic şi febra-recurentă. Nu mai încap bolnavii în spitale. Stau căruţe cu bolnavi în faţa spitalelor şi aşteaptă să iasă morţii ca să intre bolnavii. Unii nu mai apucă, fiindcă mor în faţa spitalelor. Iaşii are 5.000 de locuri în spitale, iar bolnavii sunt peste 11.000. La înghesuiala de peste tot, la lipsa de hrană, de căldură, de rufărie şi de săpun – la ce să te aştepţi? Şi doctorii şi sanitarii mor şi ei pe capete. Altora nici că le pasă: nu calcă în vreun spital, după spusele unor colegi de-ai lor.

Mai bine că Sanda, cumnata şi mama-soacră au rămas la Cernaţi. Tot le-or mai fi lăsat Nemţii vreo bucăţică de săpun şi ceva de mâncare.

► Au început aici, în Iaşi, să se organizeze băi de aburi, cuptoare de despăducheat hainele. Dau Aliaţii o mână de ajutor. Eu ţin într-o punguţă la gât două bucăţele de camfor şi câţiva căţei de usturoi, cum îmi punea mama când eram copil. Păduchi găsesc şi eu în fiecare zi.

Iaşii, ca şi Moldova toată, sunt iadul pe pământ. Refugiaţi care stau câte zece într-o cămăruţă, prea mică şi pentru un singur om.

► Eu şi cu Popişteanu Emil am primit o cameră la familia unui profesor, Drogeanu. Abia izbutim să ne strecurăm printre paturi, dar faţă de cum stă altă lume, noi stăm boiereşte. Toată casa profesorului e plină de familia lui, refugiată din Muntenia şi din Oltenia. Profesorul şi soţia d-sale stau într-o cameră mai mică

decât a noastră, a lui Popişteanu şi a mea. Lemne nu avem. Am lăsat aseară nişte ceai într-o cană, făcut la spirtieră. Până dimineața a înghețat bocnă.

► Moare lumea pe străzi, prin gări, la uşile spitalelor. Sate întregi au murit. Morții sunt asvârliți unii peste alții în gropi comune. Biserica este revoltată că nu e fiecare mort pus în patru scânduri. De unde scânduri?

► La Divizia 4, din împrejurimile Iaşilor, mor pe puțin 50 de oameni pe zi. Regimentul 5 Roşiori e ca şi desființat. Caii au fost dați altor regimente că nu mai are cine să îi îngrijească.

Se pare că nici în zona ocupată nu e mai bine, mai ales în oraşe. Cică în oraşe toată ziua sunt afişate anunțuri prin care se amenință populația pentru te-miri-ce. Toate din auzite prin câte cineva care se strecoară din zona ocupată. Altfel, nici o altă ştire.

► În fiecare zi, instrucție. Am avut ocazia să cunosc ofițeri din misiunea franceză: Locotenent-Col. De Roincé, infanterist, Locotenent-Col. Marie, artilerist, Căp. Vitrey, mitralierist. Sunt oameni plini de bună-voință şi care mai ales nu ne iau de sus. Îşi dau şi ei seama de nenorocirea care a căzut pe capul nostru şi le-am explicat şi noi cum am putut istoria Țării noastre, înconjurată numai de vrăjmaşi. Că ce ridicai azi era dărâmat şi pârjolit a doua zi. Şi că tot aşa o ducem de când ne ştim.

► Am fost foarte impresionat de numărul de doamne care îngrijesc bolnavii în spitale, punându-şi în primejdie viața.

► Am cunoscut două studente în Medicină, fete cu dare de mână, singure la părinți, care fac pe infirmierele. Pe una o cheamă Alice Romaşcanu, pe alta – Stéphanie Zadurian, i se spune Fanette. Le-am invitat, Popişteanu şi cu mine, la un ceai. Au venit, fiindcă şi ele, ca şi noi, voiesc a mai schimba o vorbă. Amândouă ne-au spus cum părinții le-au rugat în genunchi să nu meargă prin spitale. «Dacă nu am fi mers la spitale noi, studente în medicină, ne-am fi simțit „embuscate” cum spun

Franțuzii, nişte învârtite cum spunem noi, Românii». Domnişoara Zadurian este armeancă sută la sută. Urâtă-foc, dar tare plăcută. Cealaltă e frumoasă şi foarte rezervată. Am vorbit şi noi, Popişteanu şi cu mine, de familiile noastre, de cât le ducem grija şi, ca să mai variem tristeațea. Am vorbit de violinistul George Enescu, bărbat la 30 şi ceva de ani, care cântă minunat la vioară, în toate spitalele, că sunt de răniți, că sunt de tifici ori de recurenți, riscându-şi viața fără să îi pese, pentru a aduce un pic de mângâiere unor bieți nenorociți.

* * *

Daniel Şerban îi fusese student doctoriței Zadurian în urmă cu vreo cincizeci de ani. «O jumătate de secol, Doamne-Dumnezeule!». Se prețuiseră reciproc, îşi trimiteau unul altuia pacienți şi se-ntâlneau adesea-n societate, fără să se poată numi prieteni. Nu-şi făceau vizite. Marina Şerban, fire directă şi uneori destul de dură în gândurile şi-n exprimarea ei, nu era genul de om cu care să se frecventeze Fanette Zadurian, o adevărată maestră a învăluirilor mondene şi protocolare. Doamna profesor doctor Zadurian, la nouăzeci de ani era vajnică şi vioaie ca un căpitan de oşti, înconjurată de-o curte de medici, foştii ei subalterni, ceea ce n-o împiedica să-i poruncească şi profesorului Şerban s-o vadă la intervale fixe, ca unul căruia îi făcea mare credit şi despre care ştia că nu se dorea trecut într-un eventual testament. Nişte nepoți ai doamnei profesor, destul de depărtați pentru a putea reprezenta legatari de drept, îi sugeraseră mătuşii lor, cu un an înainte, când plecase la nişte prieteni la Londra, să-şi facă un testament. «Ce, dragă, vă e teamă că mor?», şi nici prin gând nu-i trecuse să-şi facă testamentul şi nici să dea cuiva ceva din casa care gemea de valori.

Profesorul Şerban nu ştia de ce să se minuneze mai mult: de faptul că doamna profesor se credea

nemuritoare sau de cel că-n nouăzeci de ani de viață nu găsise pe nimeni pe care să-l socotească demn a moşteni ceva de pe urma ei.

Substituindu-i-se un moment, se gândea cui şi-ar fi lăsat el avutul. Nu-i trecea prin minte nimeni în afara fiilor săi, moştenitori de drept. De fapt, prin plecarea lui Mihai în străinătate, singurul moştenitor rămânea Tudor. Prin urmare, profesorul nu se afla în situația de-a face vreun testament. De fapt, lucrurile de valoare, tablouri din secolul trecut, argintărie, câteva bijuterii (pe care coana Luxița, bunică-sa, i le dăduse cu mâna ei, de teamă că fiică-sa, Luța – mama profesorului Şerban cât şi-a Mariei-Jeanne Serafiotti – să nu le dea pe toate acesteia din urmă), toată bruma de bunuri. Daniel Şerban şi nevastă-sa, Marina, le-mpărțiseră frățeşte între cei doi feciori ai lor, cu gândul că omului să-i dai cât se poate bucura de dar, neuitând vorba care spune «degeaba după moarte cal de ginere!». Mihai îşi luase cele 70 de kilograme reglementare de persoană, dăruindu-i restul lui frate-său, Tudor. Le lăsase tuturor destulă bătaie de cap cu trimisul cărților şi-a celor câtorva picturi de contemporani pe care dorise să le aibă în Germania, unde nu te puteai apropia de-o pânză mai ca lumea. Pe lângă valoarea lor intrinsecă, tablourile acelea aveau şi valoare sentimentală. Mai toate erau cadouri de la prieteni pictori din aceeaşi generație cu el, Mihai, şi cu Myriam, nevastă-sa, tablouri reprezentând valori sentimentale şi pentru autorii lor, căci aparțineau perioadei de-nceput a acestora, când trăseseră mâța de coadă şi când singurul capital le era marea credință în artă. Daniel şi Marina făcuseră potecă la Patrimoniu, la poşta de la intersecția dintre Plevnei şi Ştirbei-Vodă, şi la Consignație. Să nu-i fi-ntrebat de câte ori blestemaseră-n gând Germania; iar când Marina-şi ieşea din fire, blagoslovea pe toată lumea, în frunte cu fiu-său, care-ar fi trebuit să-şi trimită singur toate lucrurile, dac-avea de gând să plece-n străinătate. Ca s-o mai îmbuneze, Daniel îi amintea că înainte de

plecare n-avea adresă la care să-şi expedieze lucrurile.

Tare greu trebuia să-i fie unui om să-şi facă testamentul. Simţeai probabil că lăsând moştenire ceva după moarte era ca şi când moartea chiar te-ar fi aşteptat după uşă şi-ndată ce ţi-ai fi trecut dorinţele pe hârtie, socotind că ţi-ai îndeplinit misiunea, te-ar fi şi-nhăţat. «Cât de greu se desparte sufletul de trup!». De câte ori n-auzise cuvintele astea, la-nmormântările ortodoxe. Şi cât de greu se desparte omul de viaţă, de tot ce este legat de ea, de toate elementele care-au alcătuit-o. Altfel cum şi-ar fi putut explica Daniel Şerban că oameni inteligenţi, în toate minţile, de care depinsese viaţa atâtora şi-atâtora, capabili de muncă intensă, creatoare, capabili să dirijeze instituţii, figuri proeminente, adevăraţi oameni de acţiune plecau fără să-şi pună pe-un petec de hârtie nişte dorinţe pe care e cu neputinţă ca un om să nu le aibă pentru zilele când lumea avea să continue să trăiască fără el. Dacă n-ar fi fost greutatea asta de ne-nchipuit de-a te despărţi de viaţă – de ceea ce-nseamnă mai mult «ideea» despre viaţă decât existenţa materială – cum ar fi fost cu putinţă ca cineva să fie atât de indiferent faţă de ultima amintire, de ultima impresie pe care o lăsa? Fiindcă o ultimă dorinţă este, uneori, corolarul unei vieţi, impresia finală, definitivă pe care-o lasă. Impresia lăsată de-un chip inert, care nu mai răspundea de expresia lui, de ceea ce făcuse moartea din el, lui Daniel Şerban i se părea nesemnificativă şi de-aceea, aprecia toate riturile unor culte care-l fereau pe mort de privirea celor vii.

Lui Daniel Şerban îi făceau plăcere vizitele la doamna profesor doctor Zadurian. Ar fi trecut s-o vadă chiar mai des decât la ordinul ei, dar nu voia ca liota celor care-o asediau cu permanenta lor grijă şi cu neobositele lor atenţii să-l bănuiască precum că ar umbla să i se vâre pe subt piele şi mai ales ca ei însăşi să nu-i treacă prin minte aşa ceva. Altminteri, de la bunică-sa, Luxiţa Bantaş (care trăise o sută de ani, bună, zdravănă, sănătoasă, de la coana Luxiţa – numită de

contemporanii ei de aceeaşi vârstă «iscoada turcilor»), profesorul nu mai întâlnise pe cineva atât de informat despre secolul actual, despre marea şi mica lui istorie ca doamna profesor doctor Zadurian. Ştia tot, cunoştea pe toată lumea, nu-i scăpa niciun cancan: nici de pe vremea când copil fiind n-ar fi avut cum să ştie anumite lucruri. Ei bine, le aflase ea şi pe-acelea. Profesorul Şerban se gândea cu părere de rău la ziua când această memorie avea să-nceteze.

Cu fiecare om, iar cu unii în special, se ducea o parte din memoria lumii: din cel mai minunat lucru pe care i-l dăruise natura omului, la fel de minunat ca şi uitarea. Căci amândouă te făceau să trăieşti. Păcat că doamna profesor Zadurian nu-şi scria memoriile. Multe dintre lucrările ei ştiinţifice ar fi putut fi infirmate sau măcar contestate de viitor, «memoriile» ei – niciodată. Probabil dintr-o memorie neiertătoare i-ar fi fost greu s-aleagă amintiri esenţiale, nu pentru propria persoană ci pentru ceea ce-ar fi dorit cititorul: la fel de greu cât i-ar fi fost să-şi scrie testamentul.

Agreabil în felul de-a fi al doamnei profesor era mai ales faptul că-ndată ce deschidea gura îşi pierdea vârsta. Mai întâi, că glasul nu i se-mpuţinase şi nu devenise tremurător şi plângăreţ ca al multor bătrâni; rămăsese ferm, poruncitor, niţel dogit de multele ţigări fumate la tinereţe şi la vârsta adultă, acel timp când Fanette mai avea îndoieli asupra propriei persoane, cum li se-ntâmplă multor femei care ştiu că nu sunt frumoase. Măritată, la scurt timp după terminarea Facultăţii, cu un avocat, divorţase la şase luni după nuntă, descoperind că proaspătul soţ era dotat, încă de dinaintea căsătoriei, cu-o amantă de care nici gând n-avusese să se despartă. Fanette nu-şi făcuse iluzii cu privire la sentimentele lui. Îşi considerase căsătoria ceea ce era: un mariaj de convenienţă, în cel mai clasic şi convenabil stil burghez. Tânărul se-nsura în primul rând cu zestrea dată de *papá* Zadurian, negustor putred de bogat, şi numai în al doilea rând cu fata. Avocat

stagiar, viitorul soț al Fanettei, se săturase de asistența la un maestru; voia şi el un birou propriu, o clientelă a lui; în sfârşit, să se lanseze pe piață, pornind cu un cheag solid. Pe Fanette nu lipsa de sentimente a bărbatului pentru ea o supărase, ci nerespectarea convenientelor. Nu admitea ca într-un joc să nu se respecte regulile. Dânsa pornise în această întreprindere – cum îşi considera căsătoria – fără pic de iubire, dar plină de bune-intenții: să-şi întemeieze o familie respectabilă, din care nu puteau lipsi copiii; se căsătorise pentru a fi în rând cu lumea şi de urâtul de-a i se spune la patruzeci de ani «domnişoara doctor». În ea erau prea înrădăcinate principiile epocii, amplificate de ideile despre familie ale unui vechi neam de burghezi armeni.

Căsătoria pe care-o «contractase» contravenea ideilor ei despre căsătorie: un soț îşi putea lua o amantă la un timp după însurătoare, dar era necuviincios să vină cu ea în proaspătul menaj. Analizându-şi fizicul şi situația, tânăra doamnă-şi luase inima-n dinți şi – cu toate protestele părinților ei, care o luaseră cu «lasă, dragă, să mai vedem, vorbim noi cu el, îl aducem noi pe calea a dreaptă, graba strică treaba», şi multe altele din acelaşi repertoriu – divorțase elegant, fără scandal şi fără niciun reproş. Lăsase alteia misiunea de-a lansa în lumea avocățească un tânăr plin de perspective. Cu un corp frumos şi cu nişte picioare grațioase, Fanette avea un cap cabalin, «de cal şi nu de mânz», cum îşi spunea în sinea ei ori de câte ori se uita în oglindă. Hotărâse să nu se mai mărite niciodată (vaccinată pentru totdeauna împotriva iluziilor) şi nici copii «frumoşi ca ea» să nu facă. În momentele de nemulțumire de sine pe care le-avea, ca toți oamenii – căci lipsa oricărui dubiu legat de propria persoană i se părea că merge mână-n mână cu prostia – deşi îşi iubea şi-şi prețuia părinții pentru tot ce făcuseră ca ea să fie o doamnă desăvârşită, nu se putea împiedica să nu-i învinuiască de-a o fi făcut, fiind şi ei urâți, mai ales maică-sa, buzată, coroiată,

mustăcioasă, cu fundul în vine, cu picioare scurte şi groase, care parcă adunase toate cusururile rasei. În urma acestor considerente, începuse o luptă cu sine însăşi. Viața oferea destule plăceri – şi în afara frumuseții şi-a dragostei – celor care ştiau să-ncheie cu ea pacte de neagresiune. Inteligența remarcabilă a Fanettei trebuia să depăşească timiditatea şi ideea de-a nu spune anumite lucruri pentru că acelea n-ar fi stat bine decât unei femei frumoase. Trebuia deci să-nvețe să facă abstracție de urâțenia ei. Mai întâi se înverşunase asupra meseriei, care-i oferea o mulțime de posibilități. La treizeci şi doi de ani era medic-primar, la patruzeci şi doi – profesor, şef de catedră. Pe lângă preocupările profesionale urmau cele vestimentare. Se-mbrăca după ultimul jurnal, în cele mai distinse culori, cu modelele cele mai «şic», arbora bijuterii de-o rară valoare şi frumusețe, adunate în familie de sute de ani, altele achiziționate de ea însăşi, care devenise, ca şi tată-său, cunoscută de toți misiții armeni şi ovrei. Astfel, doamna profesor doctor Zadurian ajunsese o urâtă pe care nu se putea să n-o bagi în seamă. Cel mai greu în viața programatică pe care şi-o alesese fusese renunțarea la copii. Cu tot dorul de maternitate din ființa ei – croită din acest punct de vedere pe măsura unei femei obişnuite – îşi smulsese din minte ideea maternității, deşi îşi sfătuia neobosită pacientele să aibă copii, pentru echilibrul lor fizic şi psihic, mai ales ca un paratrăznet împotriva dezordinilor atmosferice din viața oricărei femei la anumită vârstă. Îşi smulsese din suflet această dorință, socotind că urâțenia, diabetul, schizofrenia, paranoia şi alte boli erau un motiv suficient pentru a-l face pe om să renunțe la perpetuare. În lumea animală, indivizii dezmoşteniți erau eliminați de viață: în lumea oamenilor deveneau un balast pentru alții şi pentru ei înşişi. Cu această optică, doamna profesor doctor, hotărâtă să-nfrunte viața cu capul sus, să-şi înfrângă frustrări şi complexe, devenise o rafinată nu numai a vestimentației, a bijuteriilor, a decorului ambiant, dar şi

a mâncării şi-a băuturii, căutând să guste din toate, dar păstrând măsura; fiindcă-şi făcuse un punct de onoare în a-şi păstra silueta de manechin, cea de la douăzeci de ani. La douăzeci şi unu, studentă în anul doi la Medicină, refugiată în Moldova din Bucureştii sub ocupaţie nemţească în timpul primului război mondial, se-nrolase în „Crucea Roşie”, cu toate protestele părinţilor care-n genunchi îi căzuseră ca să nu se amestece printre soldaţii doborâţi de tifos exantematic şi de dizenterie. Fanette ajunsese, după propria părere, ca o gloabă; aproape că-şi pierdea hainele de pe dânsa, dar scăpase teafără; spre deosebire de colega ei, Alice Romaşcanu, care se-alesese cu-o oftică tratată apoi doi ani în Elveţia, şi de cealaltă colegă de Medicină, Beatrice Apostol, moartă la datorie, îngrijind tificii. Întoarsă în Capitala eliberată, Fanette se pusese zdravăn pe mâncare şi-şi recăpătase greutatea de dinaintea refugiului. Zadurienii seniori se apucaseră să-şi repare mobilele spintecate de nemţi în căutare de aur şi de giuvaericale, îngropate cu grijă de *papá* Zadurian, care chibzuise că pământul e cel mai sigur păstrător, nelăsându-se influenţat de unii negustori care-şi depuseseră lucrurile de preţ la Banca Naţională, de unde, cu tezaurul ţării, ajunseseră în Rusia. Neam de neamul celor care speraseră să le ferească de ocupant n-avea să le mai vadă. Domnul Zadurian îşi punea din când în când odoarele pe pat, le prefira, le mângâia şi-şi spunea: «Tot pământul, săracul, şi mintea mea de armean».

Fanette Zadurian, ca mulţi oameni care-şi trăiesc eşecurile în ei sau la vedere, îşi investea iubirea în obiecte. Ajunsese să se gândească la despărţirea de-un obiect cum alţii se gândesc la cea de-un om drag.

Pe când se-apropia de patruzeci de ani, în viaţa ei se ivi domnul Catafà, de profesiune diplomat; se ivise şi cu soţia lui, Valérie. Doamna doctor îl cunoscuse la o sindrofie, unde-l avusese vecin de masă. Om de lume, domnul Catafà se ocupase de vecina lui; îl încântaseră

inteligența, cultura şi perfectele ei maniere. Doamna doctor, învățată să cântărească omul ca un zaraf, dintr-o ochire şi din câteva cuvinte, îl considerase pe domnul Catafà un gentleman, dar nu o lumină; în orice caz, un om foarte agreabil; căsătorit de zece ani cu Valérie, femeie de-o frumusețe gen păpuşă, blondă şi buclată natural, care, fără a fi fost nici ea o lumină, era plină de tact şi de bună-cuviință. Atras de inteligența şi de renumele doctoriței Zadurian, precum şi de viața ei plină de rafinament, domnul Catafà, respectând timpul cât orice bărbat bine-crescut făcea curte unei femei, devenise amantul doamnei doctor. Atrasă de inedit şi de comportamentul delicat al domnului Catafà, care-o făcea să se simtă, fără declarații în acest sens, cea mai deşteaptă şi cea mai dorită femeie, doamna doctor acceptase un bărbat căsătorit, deşi nu acesta era idealul vieții ei.

Legătura lor durase cât viața domnului Catafà. După 23 August, domnul Catafà fusese scos din diplomație. Pentru că nu ştia să facă nimic practic şi nici din lecții de limbi străine nu se putea trăi în vremea aceea – şi, la nesfârşit, nici din vânzări, domnul Catafà şi soția lui, Valérie, intraseră în «câmpul muncii»: el – desenator-tehnic la un institut de proiectări, meserie pe care-o-nvățase repede şi-o făcuse conştiincios până la pensie, iar Valérie, deşi absolvise Literele şi Filosofia – registratoare la un spital, tot până la pensie. Cele două posturi, pe care amândoi le consideraseră o mană cerească, le obținuseră prin intervenția doamnei doctor Zadurian. Cel mai mare succes al lor pentru acele vremi fusese faptul că domnul Catafà, deşi fost diplomat – care, ce-i drept, nu făcuse politică de niciun fel – nu trecuse prin puşcărie. Ani de zile avusese geamantanul pregătit în vederea acestei eventualități. Greul menajului Catafà, începând din 1944 şi până la stingerea celor doi soți, îl dusese doamna profesor doctor. Pe vremea diplomației şi-a prosperității, domnul Catafà îi dăruise Fanettei diferite obiecte rafinate, cu

diverse prilejuri; şi, nelipsit, de sfântul Ştefan, dublă zi a ei: şi de nume şi de naştere. «Cea mai armenească afacere a părinţilor mei, ca să mă sărbătorească doar o dată pe an», zicea Fanette, ori de câte ori venea vorba despre cele două zile ale ei «comasate». Doamna profesor doctor susţinuse menajul Catafà din prea-plinul domniei-sale, deci, fără să se priveze pe sine de nimic. O făcea cu graţie şi fără niciun cuvânt.

La-nceputul acestui *trio,* Valérie fusese profund ultragiată, mai ales fiindcă rivala numai frumoasă nu era. Valérie se confrunta pentru prima oară cu-o legătură serioasă a bărbatului ei, care mai avusese desigur aventuri petrecute cu discreţie. Dacă n-ar fi fost guri-rele care s-o informeze, multă vreme n-ar fi ştiut nici despre legătura aceasta surprinzătoare doar pentru ea, restul lumii considerând-o de interes, mai ales cei care nu ştiau că-ncepuse înaintea lui '44. Valérie avusese tăria de caracter să nu provoace nici o discuţie în această privinţă, mai ales că doamna doctor, respectuoasă faţă de convenienţe, nu se-afişa cu domnul Catafà. După '44, preocupată de idei mult mai grave decât de infidelitatea soţului ei, Valérie ajunsese s-o socotească o binefacere; ba chiar şi să considere că cel mai cuminte lucru era să şi-o apropie pe rivală şi să afişeze relaţia lor ca pe cea mai strânsă prietenie, ceea ce doamnei profesor doctor i se păruse un lucru cu scaun la cap. Aşa se făcea că Valérie i se plângea Fanettei, ca unei mame, de câte-n lună şi-n stele şi, mai ales, de lipsuri pe care cea din urmă se grăbea să le umple. Nu era zi în care ele două să nu vorbească măcar o dată la telefon. De câte ori Valérie o suna la Institut, adresându-i câte-o suplică, îi povestea neapărat, pentru a mai auri pilula, şi din faptele lui Miţuş, motanul familiei, şi din cele ale lui Bobiţă, papagalul, exemplare din lunga dinastie de motani siamezi şi de papagali care decoraseră de-a lungul vieţii interiorul soţilor Catafà. După fiecare convorbire telefonică de acest fel, desfăşurată în faţa asistentei, doamna profesor rostea,

în timp ce punea receptorul în furcă, *«pauvre Valérie»,* încât asistenta, care-i recunoştea Valeriei vocea, o anunţa pe doamna profesor că e căutată de prietena ei, «doamna Povrâvaleri».

Domnul Catafà se stinsese, de un infarct, la aproape optzeci de ani, elegant aşa cum trăise, cu cele două femei ale vieţii lui alături, unindu-le mâinile şi rugându-le să aibă grijă una de alta, un fel discret de-a i-o lăsa moştenire pe Valérie doamnei profesor doctor, el neavând nici o-ndoială că ultima avea să-i supravieţuiască «bietei Valérie».

De câte ori se chemau una pe alta la telefon după moartea bărbatului lor, Valérie îi spunea Fanettei invariabil *«Que nous sommes malheureuses, Fanette!»*[2]. «Ce să facem, Valérie?", îi răspundea doamna profesor, «asta-i viaţa şi-alta n-avem». «Ştiu, ştiu, *portez-vous bien,* şi să nu mă laşi şi tu». Nu fusese nevoie. La un an după soţul ei, Valérie se stinsese ca o lumânare; de ce anume – doamna profesor doctor Zadurian nu ştiuse să spună. Un singur lucru ar fi putut spune: că-n viaţa ei nu se simţise mai singură şi mai fără de rost ca atunci.

Doamna profesor doctor nu se lăsase-abătută. Avea profesia ei, stâlpul ei de nădejde. Când se gândea la propria viaţă o vedea ca pe clădirile-acelea moderne, suple, elastice, edificate pe un singur pilon, ele plutind parcă-n aer. Acest pilon era Institutul, cu grijile lui, cu eşecurile dar şi cu succesele lui, era o muncă de-o viaţă legată de numele ei.

Profesorul Şerban se ducea cu drag s-o vadă pe doamna profesor. Despre ea se putea spune, rezumându-i existenţa: o viaţă pentru o idee.

Doamna profesor îi vorbea lui Daniel Şerban repede şi metodic despre sănătatea ei, se sfătuia la fel de repede cu el despre ceea ce-avea de făcut. Nici pisălogeală de om care-şi uită vârsta şi se miră de toate neajunsurile fireşti aduse de implacabila trecere a timpului, nici

[2] «Ce nefericite suntem, Fanette!».

considerații triste despre viață, firești când o vezi cum s-a dus. Repede se trecea la amintiri despre mari soliști, despre mari spectacole, despre celebrități trecute, despre călătorii, plastică, literatură. Doamna profesor era inepuizabilă. Un om inteligent căruia-i fusese dat să vadă multe şi care nu trecuse prin viață legat la ochi.

La un moment al convorbirii, doamna profesor se ridica din fotoliu şi-i aducea doctorului cu mâna ei o gustare însoțită de-o sticlă de vin bun înfăşurată-ntr-un şervet şi, bine-nțeles, o nelipsită cafea armenească, făcută adică din mai multe «mărci» amestecate – altădată s-ar fi numit «feluri» – şi dintr-o linguriță de năut turcesc, anume pentru caimac şi anume trimis doamnei profesor tocmai din Grecia, de nişte neamuri înstărite nu glumă; de altfel, de când se ştia pe lume, familia Zadurian n-avusese ramuri nevoiaşe.

Acesta era momentul când doamna profesor îşi freca palmele ca la-ncheierea unei afaceri fructoase, când ochii îi licăreau şugubăț, iar nasul de tapir i se subția şi se-ncrețea a zâmbet, momentul când, cu-o voce tainică în care tremura curiozitatea, îl întreba pe Daniel Şerban: «Ei, ce mai nou? Cine cu care? Ei?».

Doamna profesor nu era ceea ce se putea numi o fire cancanieră. Nu-i plăcea neapărat să difuzeze ceea ce afla, dar îi plăcea să ştie, şi dacă ceva-i scăpa sau i se ascundea se simțea frustrată.

În ultima vreme aducea abil vorba, de pildă, despre profesorul doctor Octavian Păuna. O interesau nu succesele ori insuccesele lui profesionale, ci amorul lui cu-o tânără absolventă despre care doamna profesor ştia prea bine că era fiica unei doctorițe, nora profesorului Şerban. Profesorul aluneca uşor asupra informațiilor cu privire la profesorul Păuna şi-i lăsa doamnei profesor să se mulțumească doar cu informații de la a doua mână, deci cu inevitabile minusuri şi plusuri.

Doamna profesor socotea că numai ipocriții nu bârfesc. Asta învățase ea din practica socială a nouăzeci

de ani de viață.

* * *

Carnetul din port-hart (3)

► Ruşii cumpără case în Iaşi şi fac contracte de închiriere pe 5 ani. În Deltă au dislocat populația românească şi au lăsat numai pe Lipoveni, au arestat toți jandarmii. Ce să însemne asta?

► Ruşii cer Guvernului Român evacuarea guvernului, a armatei, a spitalelor şi a populației din Moldova în Rusia. E lume care umblă de pe acum pentru paşaport şi bate drumurile pe la biroul paşapoartelor şi mai ales pe la Consulatul Francez, voind să îşi asigure retragerea fie în Franța, fie în Rusia.

► Ruşii cer exclusivitate pe căile noastre ferate, că altfel nu îşi pot asigura aprovizionarea de la Odesa. Tot timpul se plâng de trenuri nedescărcate la Socola. Prilej să se aprovizioneze din bietul nostru puțin. Şi sunt un milion de oameni: 500.000 combatanți, restul – rezerve şi servicii auxiliare.

► În fine, Misiunea Franceză a delegat un ofițer care să supravegheze problema transporturilor. Se elimină, deci, pretextele.

Ruşii i-au convins şi pe Aliați că e necesară retragerea noastră în Rusia, frontul de la Siret fiind nesigur.

Guvernul nostru, sprijinit şi sfătuit de Misiunea Franceză, refuză mai departe retragere în Rusia. Asta ne-ar mai lipsi!

► Membrii Parlamentului, refugiați din Muntenia, se află unii la Herson, alții la Odesa. Unele persoane particulare au plecat de asemeni în Rusia.

Tezaurul Țării a fost trimes în Rusia. S-ar ridica la peste 8 miliarde de franci-aur. De asemenea, două colecții particulare de pictură, de mare valoare, cea a lui Morțun şi cea a doctorului Angelescu. Argintăria şi gobelinurile lui Ştirbey, bijuteriile Reginei şi

manuscrisele lui Enescu.

Domnişoara Zadurian a aflat prin armenime că bancherul Mauriciu Blank l-a sfătuit pe Brătianu să evacueze tezaurul în Norvegia sau în Suedia, ţări neutre, şi care ofereau garanţii în contul tezaurului care conţine bani, devize, tezaure de bijuterii, «Cloşca cu pui» şi cele pomenite mai înainte. Domnul Brătianu a spus mai întâi că ar costa prea mult transportul şi prima de garanţie şi apoi ce ar zice Ruşii aflând că ne-am trimes tezaurul altunde decât la ei. Cică numai Stareţul de la Mănăstirea Secu nu a dat nici un odor al mănăstirii să meargă în Rusia. Le-a pus el singur la adăpost sigur.

18 Ianuarie – 19 Ianuarie 1917

► Brătianu şi Principele Moştenitor Carol au fost la Petrograd. Se pare că Ţarul are mai mult de luptat cu populaţia sa decât cu inamicul.

La Conferinţa interaliată care se ţinea la Petrograd, Brătianu nu a fost chemat. A ajuns să participe numai în urma unui protest al său vehement. Cu greu s-a acceptat ca Românii să rămâie pe loc, pe linia de la Siret şi că Moldova face parte dintr-o Ţară şi că nu este doar o etapă în răsboiul Rusiei cu Puterile Centrale. Se pare că se urmărea şi căsătoria Principelui Moştenitor Carol cu una dintre marile ducese, verişoarele sale, fetele Ţarului.

► Nu era bine să fi rămas noi neutri până la sfârşit? Ne-am amestecat cu cei mari şi iacătă.

► După reorganizare avem armată combatantă în forţă de aproape 400.000 de oameni, afară de părţile sedentare şi de etape.

► Pe lângă fiecare comandament de divizie se află centre de instrucţie: cu şcoli de cadre, de mitraliere, de grenadieri, de telefonie, de semnalizare cu rachete, de puşti-mitraliere, de fortificaţii, de patrule, de observatori, de agenţi de legătură, de brancardieri, de radiotelegrafişti, de observaţie din baloane. Trebuie să dobândim toate noutăţile în tehnica răsboiului.

► În prezenţa M. M. L. L. Regele şi Regina au fost decorate steagurile regimentelor care şi-au dovedit

vitejia în luptă precum şi un număr de ofiţeri. Am primit şi eu „Virtutea militară” cls. I; la fel şi Popişteanu Emil. Eram atâta de emoţionat când mi-a dat mâna M. S. Regele că era să i-o sărut. Unde erai, Sando, să mă vezi! Ne-au oferit colegii o sticlă de „Cotnari” din fâşia Rosnovenilor, unde zice că e adevăratul „Cotnari”, care cică ar fi viţă de „Burgundia”, cum ar fi şi „Tokay”-ul. Ne-a mers la suflet.

► Se fac simulări de război cu trupe numeroase. Vrem să dovedim ce am învăţat, înainte de a fi nevoiţi s-o facem de-adevăratelea.

► Îmi e atâta dor de casă, de pace, de linişte. Şi cât îi duc grija Sandei şi a ce s-o petrece în zona ocupată.

► Mă uit la ostaşii abia ieşiţi de pe patul spitalelor cu câtă sete aruncă grenadele, parcă ar da cu pietre.

► M. S. Regele vizitează centrele de refacere, ceea ce înseamnă mult în ochii oamenilor: să vadă că cei de sus se interesează de soarta lor.

► M. S. Regele le-a făgăduit pământ ostaşilor. După care tânjeşte bietul ţăran de când se ştie. Măcar de regii şi-ar ţine cuvântul dat.

► Nemţii tot aruncă peste linia frontului pachete de ziare şi cu manifeste prin care să ne descurajeze.

Pe de altă parte, în rândurile soldaţilor Ruşi se vorbeşte tot mai mult de pace şi se arată tot mai insubordonaţi faţă de comandirii lor.

► 1917 parcă a pornit cu blestem pe Armata noastră. Gen. Socec – degradat şi condamnat la 5 ani de muncă silnică, pentru părăsire de post în faţa inamicului. Col. Sturza Alexandru, fiul omului politic Dimitrie Sturza şi ginerele lui Petre Carp, s-a dus la Nemţi. Îl avea pe suflet pe Lt. Ciulei, pe care l-a acuzat pe nedrept că a părăsit poziţia fără ordin şi Ciulei a fost executat. Col. Sturza şi-a împuşcat ordonanţa, fiindcă a refuzat să îl urmeze la Nemţi. Col. Sturza a fost urmat la Nemţi de col. Crăiniceanu, fiul generalului Crăiniceanu. Col. Crăiniceanu întorcându-se la trupele noastre a fost executat. Deşi nepot de soră al Gen. Presan, Gen. Presan

l-a condamnat la moarte. A fost împuşcat în Vinerea-Mare. Col. Sturza voia să facă Armata Română să dezerteze şi împreună cu prizonierii români luați de Nemți şi de Austro-Ungari să lupte împotriva Țării Româneşti. A fost condamnat la moarte în lipsă şi Col. Sturza. O pată ruşinoasă pe numele familiei sale. Dacă atâta şi-a prețuit onoarea de ofițer... Desonoarea mi se pare mai rea decât moartea. Se mai spune – spun dintre prietenii lui – că a fugit la Nemți din cauză că nu îi suferea pe Ruşi! Iacătă!

► Mie nu îmi mai venea să mă uit în ochii soldaților. Îmi era ruşine de ruşinea ălor doi coloneli dezertori. S-a apropiat de mine caporalul Vasilache Ion şi mi-a spus aşa ca să îl auză şi alții: «Dom' locotenent, nu vă mai roadeți aşa pe dinluntru că nu aveți dumneavoastră nici o vină». «Păi dacă li s-a făcut dumnealor de fugă, noi ce ar fi fost să facem?!», a zis Costică Vasile, soldat din Vlaşca, şi a scuipat printre dinți. Mi-a crăpat obrazul de ruşine.

► Misiunea Franceză se dovedeşte de mare folos, luând parte la toate sectoarele reorganizării noastre. «Taica Burtălău» are mare popularitate în rândul soldaților noştri.

► Col. Dubois, d-rul Clunet, un adevărat savant, o soră de caritate, o infirmieră şi un soldat, toți Franceji, au fost petrecuți la locul de veci, pe pământ românesc, printre soldați Români pe o parte, Ruşi – pe cealaltă. Dumnezeu să-i odihnească, în pământ strein, sărmanii.

► În Fevr. 1917 a început revoluția în Rusia.

Țarul a fost dat jos.

Guvernul German lasă liberă trecere prin Germania unui revoluționar rus maximalist sau, altfel spus, «bolşevist» foarte important, Ulianov, însoțit de încă 30 de persoane. Pe altă cale a ajuns în Rusia şi un alt maximalist, ovrei şi ăsta, unul Trotzki. Ăştia doi se pare că vor pace cu Puterile Centrale. Ce nu le-a păsat Ruşilor de noi până acum, dar ce nu o să le pese de aici încolo... Trupele ruseşti de la noi fac manifestațiuni

pentru pace şi nu mai ascultă de comandanţi. Pe străzile Iaşilor, Ruşii manifestează în potriva Regelui nostru şi a regimului nostru «burjui».

Gen. Scerbacev cu greu i-a potolit de a face ei regulă în Ţară streină.

► Nu ştiu dacă e adevărat ce se scrie cu privire la Rusia, iar încolo, eu care am stat departe de politică, nu ştiu ce să spun.

► În Aprilie, Brătianu şi Gen. Presan C. s-au dus la Moscova pentru a convinge noile autorităţi, Guvernul provizoriu, de necesitatea prezenţei Ruşilor în luptele ce vor urma. În problemele armatei, ăl mai mare este unul Kerenski, care le-a vorbit de solidaritatea claselor muncitoare din toate ţările. Ce să înţelegi din asta?

► Doamne, până când o mai dura situaţia asta, până când om mai fi despărţiţi de familiile noastre, de casele noastre, până când om mai duce viaţa asta de azi pe mâine, fără să ştii ce îţi aduce ziua de mâine?

► Când ajungem acasă, de frig ne băgăm subt plapumă şi eu şi Emil. Cu greu am găsit de cumpărat 2 plăpumi, printr-un misit. Ce şi-o fi luat el ca parte nu ştim, că nu ne-a pus faţă cu vânzătorul. Sunt foarte puţin purtate plăpumile şi foarte curate şi cu 2 rânduri de cearceafuri, «oghiale» cum se spune pe-aici. Perini ne-a dat d-na Drogeanu. Stăm de vorbă, Emil şi cu mine, până adormim. Răsucim toate câte sunt legate de răsboiu pe o parte şi pe alta. Eu zic că tot neutralitatea până la sfârşit ne-ar fi fost cea mai bună, Emil zice că poate era mai bine de partea Puterilor Centrale. «Mitică, astea le vorbim noi între noi, că altfel ne socotesc defetişti». «De ce, măi Emile, că de luptat am luptat şi o să mai luptăm. Nu ne precupeţim nici sângele, nici viaţa. Singura mea teamă e să nu fim păcăliţi în privinţa întregirii Neamului». «Dacă învinge Antanta, nu pot să cred. Totul e să învingă». Şi tot aşa până adormim. A doua zi, la instrucţie, cu toată inima, ca să fim o bună pildă pentru ostaşi.

► A intrat America în răsboiu de partea Antantei, pe

24 Marte 1917. I-au speriat Nemții cu submarinele. Nu le mai mergea comerțul pe apă. Interesul poartă fesul nu doar pe aici, pe la noi. Să vedem la ce ne va folosi. Am aflat că, în fine, am trimes şi noi trei Ardeleni să pledeze cauza Românilor din Ardeal în America. Doi preoți: Vasile Lucaciu şi Ion Moța şi un profesor şi gazetar, Vasile Stoica. Acesta a trecut în Regat din 1914 şi a luptat pe front în Armata Română. De pe patul spitalului a plecat în America. Dealtminteri, acolo nici nu se ştie unde e Țara noastră. Să vedem cu ce ne-om procopsi. Cu ce se întâmplă în Rusia nu e de glumă. Acolo se sguduie totul din temelii.

► La Bacău, Ruşii au manifestat pentru pace.

► De 1 de Maiu a fost mare manifestație rusească la Iaşi. Ruşii l-au eliberat pe d-rul Racovski, căpetenie a mişcării muncitoreşti de la noi. Ducând o politică antirăsboinică, deci antiguvernamentală, a fost consemnat într-o casă, subt pază slabă. Ruşii l-au scos de acolo fără nici o greutate şi l-au purtat în triumf. Guvernul nostru l-a expulzat. După câte am aflat, Racovski e născut în Bulgaria şi a învățat Universitatea la Paris.

► Un grup de ofițeri Austro-Germani s-au dus ca soli de pace la armatele Ruseşti care au refuzat să ducă tratative cu ei.

► Se zvoneşte că Austria umblă după încheierea păcii şi că pe noi ar vrea să ne desființeze.

► Se discută în Parlament făgăduielile Regelui față de ostaşi: votul universal şi exproprierea latifundiilor. Mari târguieli, mai ales din cauza lui Mişu Cantacuzino, fiul Nababului, care nu vrea subt nici un chip să cedeze terenurile lui petrolifere. Despre Nabab se spunea că dacă se plictisea îşi învârtea galbenii cu lopata. Târguieli peste târguieli când e vorba să se dea ceva omului sărac şi care duce greul Țării. De mirare că Basarab Brâncoveanu care are 60.000 de pogoane nu se opune exproprierii. De asemenea, nici boierul craiovean Jean Dinu Michail, zgârcit şi singur pe lume, cu moşii cam cât

ale lui B. Brâncoveanu, nu numai că nu se opune exproprierii, dar ar vrea, contra cost, să i se ia tot pământul. Zice că mai uşor i-ar fi să taie nişte cupoane de bancă decât să aibă tot felul de administratori pungaşi. Se vorbeşte de vreo 2 milioane de hectare ce ar trebui expropriate.

► 10 Maiu 1917, o zi solemnă pentru Iaşi. Defilarea trupelor la Şorogari a fost impresionantă. M. S. Regele a decorat steagurile Regimentelor 4 şi 9 Vânători şi mai mulţi ofiţeri cu Crucea „Mihai Viteazul". Gen. Berthelot a împărţit decoraţii, a dat „Legiunea de Onoare" unor ofiţeri, printre cari şi D-lui Col. Ionescu Şerban. M-a bucurat mult acest fapt. S-a ţinut mai întâi un serviciu divin. Corul tuturor Regimentelor a cântat *La arme,* dirijat de compozitorul Castaldi. Morţun, de entuziasm, şi-a scos ceasul de aur din buzunar şi i l-a dat lui Castaldi. Defilarea şi gimnastica au fost de toată frumuseţea. Un mic cercetaş a recitat cu mare elan versuri patriotice. Momente ce nu se pot uita.

► A venit la noi, pe 14 Maiu, Ministrul Muniţiilor din Franţa, Albert Thomas. M. S. Regele, cu membri din Guvern l-au însoţit la Hârlău unde se afla în refacere Divizia a 13-a. Se spune că Ministrul a fost foarte mulţumit de cele ce a văzut. Am auzit că i s-a oferit masă mare. De faţă M. S. Regina, Principele Moştenitor, Principesa Elisabeta. A cântat Enescu. Ce n-aş fi dat să îl aud şi eu.

► Un alt oaspete foarte important a fost Ministrul Belgian Vanderwelde, care s-a arătat plin de admiraţie faţă de eroismul armatei noastre.

► Am aflat vestea pe care atâta o aşteptam, printr-un preot militar, dintr-un sat vecin cu Cernaţii: Sanda a născut o fată. Să ne trăiască şi să fi venit într-un ceas bun pe lume! Cumnata Floarea a născut un băiat. I-am trimes vorbă cumnatului Toader, care se află la Hârlău, pe un loc cu tata-socru. Ne-a păzit Dumnezeu de rele până acum, ne-o păzi şi de azi înainte. Sigur că orice tată vrea să îi fie copilul băiat. Dar când văz ce pătimesc

bărbații, mă gândesc că tot e mai bine să fii femeie. Măcar nu te ia la răsboiu. Emil a făcut rost de o sticlă de şampanie, el ştie de unde, şi am băut-o cu gazdele în cinstea evenimentului. Când mă gândesc cum s-a vărsat vinul la rigolă ca să îi ținem treji pe marii noştri aliați Ruşii. Şi apele de le-am fi secat, tot atâta ajutor ne-ar fi dat dumnealor. Doamne, ai milă şi de copila mea!

► Am aflat că Vintilă Brătianu, Ministru de Răsboiu, şi d-rul Lupu, din Partidul Muncii, pentru nişte vorbe ce şi le-au spus, s-au bătut în duel cu pistolul în via lui Kilimoglu de la Copou. Nici unul nu a pățit nimic. Mare pildă de vitejie, nu am ce zice! Țara arde şi baba şi-o pieptenă. Şi ăştia se pretind oameni serioşi, de răspundere!

► Dintre Românii din Ardeal şi din Bucovina încorporați în Armata Austro-Ungară unii au căzut prizonieri la Ruşi. Mulți dintre ei au cerut îngăduință Ruşilor să îi lase să se organizeze în scopul de a veni în Moldova şi a lupta alături de frații lor Români.

► 7 Iunie 1917, au sosit la Iaşi primele batalioane de voluntari Ardeleni şi Bucovineni (cam 1.500). Au fost întâmpinați de populație, de Gen. Presan, de Ministrul Vintilă Brătianu ş.a. Nu se poate spune care a fost entusiasmul locuitorilor care, împreună cu noii ostaşi Români, au jucat *Hora Unirii* în jurul statuii lui Cuza-Vodă. Le-a vorbit poetul Octavian Goga. Pe platoul Şorogari, M. S. Regele a primit azi jurământul de credință din partea primilor soli ai întregirii Neamului. A fost cred cel mai mişcător moment de când suntem în Răsboiu.

► A sosit la Iaşi o Misiune Americană condusă de un General, Hugo Scott. Şi-a arătat compasiunea pentru necazurile noastre şi ne-a asigurat de sprijinul Americii prin ofițeri, soldați, muniție şi vase. Dar unde sunt ei şi unde suntem noi! Iar de vorbe suntem sătui până în gât.

► Vizitele oamenilor aceştia importanți de ne-ar fi de vreun folos şi nu doar niscaiva politețuri.

► Grosul apărării frontului Român, pe lângă Armata

a III-a Română, îl formează cele 26 divizii Ruse de Infanterie şi cele 13, tot Ruse, de Cavalerie.

► Dacă zici movila Momâia ce înseamnă asta pentru cine nu ştie cât sânge s-a vărsat de o parte şi de alta pentru cucerirea ei?

► Aproape fiecare nume al Moldovei e legat de lupte şi de sânge.

► În sufletul fiecărui soldat svâcneşte ura împotriva cotropitorului.

► Ne pregătim de ofensivă şi noi şi inamicul. Trebuie să se aleagă într-un fel.

► «Hai, măi băieți, să facem un pokeraş, „cât suntem încă pe pace", să ne mai desmorțim deştele», zice ieri Gicu Pârvulescu, cu mutra lui pişicheră. Eu şi cu Emil l-am refuzat. «Babe turceşti sunteți, mă, nu ofițeri». Până la urmă a găsit el cu cine să joace şi a şi câştigat. «Mă înşală amantele». Nu scoate o vorbă omul ăsta să nu te facă să râzi. «Dar şi ele pe mine». E slab de-i numeri coastele, dar moralul îi e de zici că vine de la nuntă. Şi de la început e numai în linia I.

► Pe 25 Iulie, duşmanul a bombardat Gara Tecuci; au distrus-o şi de asemeni un mare depozit de alimente şi un spital din jurul gării. În gară erau 2 trenuri cu muniții care au făcut explozie. La fel, Gara Iveşti, cu alt depozit de subsistență şi cu un spital cu doctori franceji. Pluteau bucăți de vată şi tifoane prin aer. Nu ştiai ce să zici: că ninge cu fulgi cât pumnul sau cu flori albe în tot prăpădul ăla. La fel şi Gara Hanu Conachi. Totul distrus.

► 10,11,12 Iulie, bombardamentul nostru cu artilerie grea asupra inamicului. Pe 13 s-a stabilit atacul general ruso-român. Dar Gen. Scerbacev, în numele Guvernului provizoriu din Rusia, amână pregătirile artileriei. Cine mai poate pricepe ceva? Ce să mai vorbim... Pricepem chiar prea bine că ne lasă cu fundul în pulbere.

► Tocmai acum, când duşmanul se sforțează să îngenunche de tot România şi să ne ia şi Moldova, iacătă ce manifest se împrăştie în tranşeele noastre, între

oameni ce abia mai țin suflet în ei, dar care nu pregetă să îşi îl dea pentru amărâta asta de Țară.

Să vezi şi să nu crezi. Ce ruşine! Fețe bisericeşti. Manifestul poartă data de 11 Iulie 1917. *Chemarea Mitropolitului Primat.*

«*Români Moldoveni şi voi Români de pretutindeni, adunați între Carpați şi Prut, auziți glasul fraților voştri din România ocupată.*

Oştile Puterilor Centrale sunt în trecătorile Carpaților, sunt la porțile de sus şi la porțile de jos ale Moldovei. Ele înaintează şi țara va fi din nou cruntată în sângele ei.

Noi, Mitropolitul Primat al României, am îngenunchiat dinaintea aleanului şi ne-am rugat Domnului pentru mântuirea poporului nostru şi s-a umplut biserica de Lumina măririi Domnului şi asupra noastră a venit duhul cel bun ca să sfătuim Sfat de pace în cetatea noastră.

Țara vrea pace! Prea mult a fost pus spre pustiire cuprinsul țării. Peste cele patru aripi ale pământului a venit asupra noastră sfârşitul nostru.

Cele înalte ale țării au pierit; puterea noastră s-a surpat; mulți din fiii țării au fost ucişi; alții s-au risipit prin țări străine, unde cuprinşi de foame se sfârşesc.

Dar Domnul Dumnezeu s-a îndurat de țara aceasta. El a îmblânzit inima biruitorului către noi şi a făcut dintr-însul tovarăşul nostru de muncă pentru mântuirea României.

Țărani, târgoveți, slujbaşi ori ce ați fi, aveți bună încredințare că biruitorul care intră în Moldova nu e setos de răsbunare, nu ucide, nu jefuieşte, nu dă foc, nu pustieşte!

Aci în Muntenia, averile, casele, cinstea noastră a tuturor a fost respectată.

La o laltă noi am muncit câmpiile țării şi ele au dat roadă. Dumnezeu a potolit mânia răsboinicului şi a bine-cuvântat munca noastră comună.

Nu vă temeți, fraților, şi nu apucați drumul pribegiei.

Cu dor şi gând de pace ne întoarcem către voi şi vă trimitem îndemn stăruitor să stați şi să rămâneți cu toții

la locurile voastre.

Ați apărat țara cu vrednicie. Datoria v-ați făcut-o pe deplin. Mulți dintre voi au căzut apărând moşia strămoşească. Astăzi, puterile voastre sunt frânte. O singură datorie către țară mai aveți: să nu părăsiți pământul țării, să nu lipsiți România de puterile voastre, să nu puneți brațul vostru în slujba unei cauze străine.

Stați pe loc, fraților!

Rămâneți, între Carpați şi Prut, nu faceți din acest râu românesc, hotarul despărțitor între inimile voastre!

Rămâneți pe pământul strămoşesc, lângă bisericile clădite de Ştefan Vodă cel sfânt; rămâneți lângă mormintele străbunilor şi ale fraților voştri de luptă, lângă holdele cari şi de aci înainte vor hrăni neamul nostru.

Aveți încredere în Marele şi milostivul Dumnezeu. Aveți încredere în pronia lui minunată care ridică pe cel surpat şi din dărâmături scoate din nou la fața soarelui viața şi mai frumoasă ca mai înainte!

Aveți încredere în viitorul tulpinei româneşti!

Bucureşti, 11 Iulie 1917.

(Semnați): Dr. Konon Ar. Donici, Arhiepiscop şi Mitropolit. Primat, Teofil M. Ploeşteanu, Vicar.

Arhiereul Valerian Râmniceanu, Vicar al Sf. Episcopii de Buzău.

Arhiereul Meletie Constățeanu, Vicar al Sf. Episcopii a Dunării de jos.

Iosif, Arhimandritul de scaun al Sf. Mitropolii.

Econom Ovidiu Musceleanu, Director al Cancelariei Sf. Sinod şi al Consistorului Bisericesc.

Econom G. I. Gibescu, Directorul Cancelariei Sf. Mitropolii.

Arhimandritul Scriban, Directorul şi Profesor al Seminarului Central Bucureşti».

► Emil a primit veşti de acasă, din Bucureşti. Centrul oraşului e prădat de Nemți, mahalelele de Bulgari şi de Turci. Subt numele de rechiziție i se ia omului plapuma, salteaua, perina, covorul, paltonul, mâncarea, săpunul. Au ajuns gospodinele noastre să facă săpun din câini. La

bariere, ocupanții stau ca corbii, nu cumva cineva de la țară să strecoare ceva în oraş. A ajuns 2 franci kilo de ceapă, 18 – de seu. Nu e pâine. Stă lumea cu zilele în fața brutăriilor, a măcelăriilor, a depozitelor de lemne. Situație jalnică. Nici nu ştiu ce să mai gândesc ce or face Sanda şi fetița, cumnata, mama-soacră. Prăpăd aici, prăpăd acolo. Dar o dată şi o dată trebuie să se termine şi calvarul ăsta. Nu or fi nici Nemții cu dinți de oțel.

* * *

(Daniel Şerban închise ochii. Se văzu într-un car tras de nişte vaci costelive, cu frate-său, cu soră-sa, cu *Fräulein* Ilse, pierduți printre baloturi, în drumul spre Cernați. Auzi glasul fornăit al coanei Luxița povestind aprins despre «Războiu-ăl Mare». «Am văzut, Daniele mamă, cum e cu popoarele „civilizate”. Câinele e de rasă numai până vede pisica. În război nu există „civilizație”, aşa să ştii».)

* * *

► Urâtă întorsătură din partea Ruşilor, după focul nostru de artilerie de la Nămoloasa.

► Toată noaptea de 11 spre 12 Iulie, tunurile noastre au tras întruna de i-au năucit pe Nemți. Inamicul trimetea rachete colorate de ziceai că sunt focuri bengale. Degeaba, că nu ne-au descoperit pozițiile. Dealul Mărăştilor este luat de ai noştri, după ce mai întâi s-au cățărat la 100 de metri subt pozițiile inamice. Germanii au fugit în debandadă. Atacul a pornit la 4 dimineața. Seara, ai noştri au înaintat până lângă Valea Şuşiței.

► Brigada a 6-a din Divizia a 3-a trebuia să cucerească satul Mărăşti şi dealul Mânăstioara. Satul puternic fortificat de inamic. S-a procedat prin învăluire, ai noştri i-au surprins pe Nemți în tranşee şi i-au căsăpit pe ăi de nu au apucat să fugă sau să ridice mâinile. Pe

Români îi secerau din coastă cu mitralierele. Ai noştri atacă din coastă, din spate şi frontal, acei care au răuşit să urce dealul. S-a luptat casă cu casă, transee cu transee. Unul dintre ofiţerii care au mers în fruntea trupei a fost Căp. Coravu. Pot spune fără modestie acelaşi lucru despre Popişteanu Emil şi despre mine. Mărin, care se ţinea ca umbra după mine, a fost rănit la un picior. Acum e în spital. «Da' i-am făcut praf, dom' locotenent». Şi sângele îi şiroia din picior ca de la cişmea. Lângă Marin trăgea să moară un sergent. Faţa îi prinsese albeaţa şi nemişcarea morţii. Nu mi-am dat seama unde era împuşcat sau lovit de vreo schijă că nu se vedea nimic pe el. Şoptea ceva. M-am aplecat să aud ce spune. «Pe lumea ailaltă or fi boi? Eei, Doamne!». Am mai stat niţel şi i-am închis ochii. Zburau gloanţele pe deasupra, dar parcă nu-mi păsa. Nu îţi vine să crezi cum te înveţi cu moartea. Dimineaţă, Mărăştii era în mâinile noastre. Mi-aduc aminte de un Neamţ care s-a predat. Îi tremurau mâinile şi picioarele, tremura tot ca o piftie. Nu cred să fi avut mai mult de 18 ani. Cred că numai de mers la răsboiu nu îi arsese lui. Când se predau, tuturor le piere trufia. Nu ai zice că au omorât nici măcar o muscă în viaţa lor.

► Opriţă Gheorghe al meu s-a apropiat de Nemţişor, i-a luat seama şi i-a dat bidonul să bea niţică apă, doar de i-o mai trece spaima. «Un copil, amărâtu' de el. Cred că e de o samă cu Georgică al meu». Nu pot spune în cuvinte recunoştinţa din ochii Neamţului. Of, Doamne...

► Nici dealul Mânăstioara nu a fost mai uşor cucerit.

► Mă gândesc la Mărin, de nu ar rămânea săracul fără picior. Soldaţii când au un pic de timp să stea de vorbă se întreabă mereu cum e mai rău: fără mână sau fără picior.

► Cu toate sforţările, cu mari perderi în morţi şi în răniţi rămaşi printre rândurile de sârmă ghimpată a inamicului, nu am răuşit să luăm acestuia Poiana Încărcătoarea.

În schimb, trupele Ruseşti au răuşit după luptă

violentă să pună mâna pe dealul Momâia, să facă prizonieri ofițeri şi ostaşi şi să captureze 35 de tunuri, 8 dintre ele – tunuri grele.

► Nemții se retrag şi se debandează. Victoria noastră e fără greş şi cu toate astea, Armata a II-a primeşte ordin să se oprească pe poziție. De ce? Nici din slăbiciunea noastră, nici din puterea duşmanului ci, zice-se, din pricina dezastrului rusesc din Galiția, din cauza Tarnopolului. Asta e dovadă cât te poți bizui pe Aliați.

Averescu dă însă dispozițiuni ca urmărirea duşmanului să continue.

► Nemții se reorganizează.

► După 5 zile de lupte fără încetare, am obosit şi noi. Dar ne-am făcut datoria.

► Emil are o rană uşoară la brațul stâng, pentru care nu stă în spital.

► Am fost cu o bicicletă la Mărin la spital. Şi în spital e ca pe câmpul de bătaie, numai vaiete, numai suspine. Doar că răniții sunt în paturi şi că abia se văd din bandaje. Sunt şi câte doi în pat. Altminteri, curat şi îngrijit. S-a bucurat Mărin când m-a văzut de parcă l-ar fi văzut pe Mântuitorul. «Ce ziceți, dom' locotenent, îi batem pe vrăjmaşi?». «Eu aşa zic, Mărine». «Şi ne-o da şi pământ, că aşa a zis Maiestatea-sa». «Neapărat, că doar e Rege şi şi-o respecta cuvântul». «Mă gândesc la muiere şi la ăi doi copii şi la vitişoarele mele. Le-or fi luat Nemții?». «De, Mărine, cine ştie. Am auzit că iau şi clopotele de la Biserici să le facă ghiulele. Ăştia nu au venit să ne crească. Tu să te faci bine şi să ne vedem la casele noastre». «De n-oi ieşi şoimănit din spital...».

Am stat de vorbă cu doctorul care l-a operat. Zicea că piciorul e salvat, doar că s-ar putea să îi rămână țeapăn. Mi se rupe sufletul de Mărin. Dacă stăteam noi neutri, câte vieți pe care nu le-am fi perdut, câți oameni care nu ar fi fost schilodiți. Că Neamul tot ni-l întregeam noi odată. Iar Marile Puteri au să ne puie bețe-n roate şi de ar fi să murim până la unul. Singurul lucru care îmi susține moralul e întregirea Neamului şi voința de a

vedea Țara curățată de vrăjmaş. Încolo mă mistuie dorul de a îmi vedea fata şi pe Sanda, dorul după un trai omenesc. Cât de subțire e stinghia dintre un trai omenesc şi traiul în potriva omului, ca şi ața care desparte viața de moarte. Oricând şi oriunde, acum eşti, acum nu mai eşti, dar la răsboiu ața parcă nici nu mai este. Nu mă pot plânge de curaj în fața luptei, şi a morții prin urmare, dar adesea parcă am în suflet o pâclă neagră. Şi când te gândeşti câți hatalăi ca brazii bat Calea Victoriei şi cafenelele, învârtiți pe la fel şi fel de birouri ca să nu vadă frontul. Eu şi de aş fi putut nu m-aş fi învârtit. Unde mi-ar fi fost onoarea de ofițer?

► Nu răuşim să cucerim Măgura Caşinului. Bine întărită de inamic cu mitralierele în etaje, cu tranşee întărite şi cu şiruri de sârmă ghimpată, cu atât mai mult cu cât Ruşii refuză absolut să ne ajute la dreapta. Trupele noastre se află pe linia Măgura Caşinului-Măgura Seciul. Peste tot, pentru fiecare palmă de loc, perderi de vieți şi oameni schiloditi şi de la noi şi de la vrăjmaş.

► Tocmai când noi biruim la Mărăşti, Ruşii fug de la Tarnopol. Nesprijiniți de ei, trebuie din nou să trecem în defensivă în fața inamicului care îşi grupează toate forțele în potriva palmei de pământ ce ne-a mai rămas. Sunt foarte îngrijat.

► Se vorbeşte că Puterile Centrale urmăresc pace separată cu Ruşii. Se gândesc că, fără sprijinul Ruşilor, noi am fi o îmbucătură, după care ei şi-ar putea concentra toate forțele pe frontul de Vest.

► Ludendorff şi Hindenburg se pare că sunt mari partizani ai păcii separate.

Că ei au perdut războiul e limpede, că altfel ar umbla după pace? Dar cu ce ne alegem noi, asta e, şi nu e clar deloc.

► Ludendorff şi-a adus iară elita armatei sale în România, dovadă a celor spuse mai înainte.

► Forțele româno-ruse se regrupează în Nordul Moldovei unde e mare primejdie de atac austro-german.

► Rohr, Mackensen, Gerok sunt puşi toţi pe capul nostru şi se pregătesc intens. Cred că voiesc să ne prinză iară ca într-un cleşte.

► Se vorbeşte că Diviziile 13 şi 34 Ruse vor să înceteze ostilităţile în potriva Germanilor, tocmai acum când avem atâta nevoie de sprijinul lor. Bine ar fi să fie numai vorbe.

► 5 spre 6 August, mare bombardament asupra trupelor ruseşti de pe malul Siretului. Obuze, şrapnele, mitralii cad ploaie peste Ruşi şi peste noi. Nemţii dau cu gaze asfixiante. E o pâclă groasă, mai ales peste Pădurea Neagră. Lângă mine, un plutonier a murit asfixiat. Suferea de astmă, săracul. Ăsta n-a putut să fie dat la partea sedentară! Moartea de glonţ e o fericire. Doamne, cum horcăia, cum s-a învineţit, cum a făcut spume la gură, cum se zbătea până s-a îndurat Dumnezeu de el. Mă usturĂ ochii şi gâtul şi am o stare generală de abia mă mai ţin pe picioare. Dacă la asta le serveşte Nemţilor civilizaţia, halal de ea!

► Ruşii au abandonat poziţia de la Străjescu şi ne-am aflat singuri în miez de noapte subt focul inamicului.

► În sfârşit, am izbutit să ne legăm iară de rămăşiţele Diviziei 34 ruseşti. Ne sprijinim pe Siret, în dreptul Furcenilor. Ruşii pleacă iar de pe poziţie şi ne lasă flancul drept descoperit. În Valea Jugastru, o companie a Regimentului 32 a fost distrusă. Nu aveau adăposturi în potriva artileriei. Printre cei căzuţi a fost şi Căpitanul Andreescu.

► Frontul Românesc a fost rupt. Restul Regimentului „Mircea” se retrage spre podul de la Cosmeşti.

► La atacul Nemţilor răspundem cu focul de baraj al Artileriei, cu mitralierele şi cu baioneta. Duşmanul are mari perderi.

Atacaţi cu furie de duşman, soldaţii noştri sunt osteniţi, de 3 zile şi 3 nopţi nu au închis ochii. Dar şi inamicul e obosit şi nu mai atacă.

► «Dom’ locotinent, zice soldatul Costică Vasile, mi-aş da şi boii pe un ceas de somn, şi pe un chetroi, da’

să dorm că nu mai poci!». «Cui îi spui, măi Costică?! Eu i-aş da şi pe Ruşi». Au râs băieţii, săracii. De unde or mai fi având putere să şi râdă... L-am bandajat pe Samuilă cum m-am priceput. I-a intrat o schijă prin ureche. I-am scos schija şi l-am pansat cum m-am priceput. «Dom' locotinent, dacă vă vede ăia de la ambulanţă, vă face infermelă».

► Pentru prima oară de când sunt pe front, am adormit de-a-mpicioarele şi chiar am mers dormind. Visam că făceam pluta într-un lac plin de nuferi! M-a trezit un obuz care a explodat la 10-15 m de mine. Cum de am scăpat întreg, mă minunez. Pârvulescu adormise cu mâna în buzunarul de la piept, unde ţine cărţile.

► Diviziile 5 şi 9 sunt comandate de Generalii Razu şi Scărişoreanu, adică ţin de Corpul VI de Armată, comandat de Gen. Grigorescu Eremia.

A sosit în a 3-a zi a bătăliei şi Gen. Rus Ragoza spre a sprijini pe Gen. Christescu. Toţi sunt comandanţi încercaţi, dar şi ai Austro-Germanilor sunt.

Cred că luptele care se pregătesc vor hotărî soarta Ţării. Doamne ajută! Dacă pe lume nu ar fi speranţa, cum am putea trăi?

► Toată ziua, baraje de artilerie şi ale noastre şi ale duşmanului. La aripa dreaptă a Diviziei 9 Române, Ruşii se retrag şi ne lasă flancul descoperit.

► Subt comanda Col. Poetaş, călare, care trece vijelios printre soldaţi, ai noştri au contra-atacat, lucru la care Nemţii nu se aşteptau. Ba mai mult, ai noştri îi trag după ei şi pe Ruşii care părăsiseră poziţiile şi nu se lasă intimidaţi de focul de baraj al inamicului. Morţi mulţi şi răniţi. Din Regimentul 34 a scăpat un singur ofiţer, rănit şi acela. Ceilalţi – seceraţi. Duşmanul a fost gonit din poziţiile noastre.

► Ce scurt şi impersonal sună comunicatele şi câtă durere e îndărătul lor! Câte vieţi secerate, câte lăcrămi, câte suflete zdrobite. «Atâţia morţi (x), atâţia răniţi (y) şi pagube materiale în valoare de circa x lei»!

► Gen. Christescu, în înţelegere cu Gen. Ragoza, ia

contraofensiva.

Avioanele noastre bombardează şi mitraliază pe inamic ca şi ale sale pe ai noştri. Am învăţat multe de la 1916 până acum. Asta se vede, cu toate perderile câte le suferim. Mă gândesc când au să se termine toate astea. Mai bine să nu mă mai gândesc că mi se pare fără sfârşit.

► Divizia 13 Română a trecut Siretul şi se află între Mărăşeşti şi Pădureni, pregătită de luptă.

► Lupte crâncene. Comandanţi lipsiţi de prudenţă, mai ales dintre infanterişti, duc trupele şi pe ei înşişi la masacru. Regimente, ce a mai rămas din ele, trebuie scoase din luptă.

Am văzut un sublocotenent de Infanterie cum zbiera la nişte amărâţi de soldaţi şi îi ducea cu pieptul în bătaia mitralierelor nemţeşti, că dacă n-ar fi fost şi el rănit în urma isprăvii ăsteia, la Curtea Marţială merita să ajungă. Nu ştiu dacă nechibzuinţa nu e mai rea şi decât laşitatea. Cu ce drept i-a dus bezmeticul ăla pe bieţii oameni la moarte? Am aflat că «eroul» e feciorul Gen. Corcescu. Cu atât mai rău.

► Duşmanul are cuiburi de mitraliere cu care ne seceră, pe care artileria noastră nu le nemereşte.

La un moment dat, când comandantul unui batalion e rănit îi ia locul un cpt. Francez, Raymond Gras, până este şi el rănit şi evacuat. Cad comandanţii unul după altul. Sublocotenenţii ajung să preia comanda companiilor şi sergenţii pe a plotoanelor.

► Un soldat rănit îmi spune: «Mult aş vrea, dom' locotinent, s-apuc şi eu ziua când şi-or lua veneticii ăştia tălpăşiţa. Barim pân' atunci de-aş trăi?». Ce să îi spun, săracul. Că poate nu mai apucă nici miezul nopţii. Nimic nu e mai sfâşietor ca rănitul fără speranţă. Doamne, ţine-mă teafăr!

► Emil a dat semnalul de retragere unui grup de trăgători culcaţi la pământ. Le-a dat o dată, de două ori, de trei ori. Nimic. Erau cu toţii morţi în poziţie de atac.

Niciodată nu l-am văzut pe Emil mai tulburat ca

acum.

► Toată ziua, atacul artileriei Române. Trupele Române aşteptau începerea atacului, tocmai când Ruşii din Divizia 71, care defilaseră marțial pe cai, anunță că au rupt frontul şi că se retrag! Se vede treaba, o hotărâre a comitetelor revoluționare ale Armatei lor. Ai noştri înaintează subt ploaia de foc a cuiburilor de mitraliere nedistruse. Gen. Ragoza, fără a preveni pe comandantul român, a dat ordin de suspendare a atacului. Ruşii s-au retras de-a lungul liniei ferate Mărăşeşti-Panciu. Nemții izbesc prin locurile părăsite de Ruşi. Ofițerul de la Cartierul Rus raportează că trupa lor nu mai ascultă de comandanți. Situație cât se poate de gravă pentru noi. Un alt regiment al nostru este distrus în două zile.

► Infanteria duşmană se apropie de Mărăşeşti. Ca să facă față, Gen. Scărişoreanu pune la bătaie ultima rezervă, Regimentul 9 Vânători. După lupte, satul Mărăşeşti, Gara şi Fabrica de zahăr ne rămân nouă.

► 27, 28 şi 29 Iulie sunt zilele celei mai cumplite bătălii în fruntea căreia s-a aliat Divizia 9, care, prin jertfele sale în oameni şi în armament, se poate mândri că a închis drumul duşmanului spre Mărăşeşti. Printre cei căzuți a fost şi un maior, Căpitanul Adrian, curios, dar aşa îl chema pe maior, Căpitanul, pe care l-am cunoscut în casă la Dl. Col. Ionescu Şerban. Ceva rudă cu d-na Col. Un ofițer distins, care făcuse Saint-Cyr, licențiat şi în Drept. M-a impresionat moartea lui. Două projectile îi tăiaseră picioarele. Doi soldați încercau să îi stăvilească hemoragia. «Vă mulțumesc, băieți. Să vă bucurați şi pentru mine când s-o termina răsboiul». Cu aceste cuvinte a plecat din viață. Plângeau soldații în jurul lui de parcă şi-ar fi pierdut un părinte.

► Între Gen. Christescu şi Gen. Ragoza nu a fost cine ştie ce înțelegere. Fiecare cu părerile lui şi nu se potrivau unele cu altele. Gen. Christescu avea de înlocuit golurile lăsate de trupele ruseşti, de trecut o mare criză tactică. Christescu nu e prea bine văzut nici de Marele nostru Cartier General. De aceea, în locul lui, la Armata I a fost

adus Gen. Grigorescu Eremia. Asta a făcut o defavorabilă impresie în ofițerime, care îl prețuieşte mult pe Gen. Christescu. Mai toată lumea crede, pe drept sau pe nedrept, că aici e mâna lui Ragoza, care are mare trecere la Cartierul nostru. Aşa s-a făcut că Armata a IV-a Rusă şi I Română au fost date subt comanda lui Ragoza. Noroc că nimeni nu a uitat vitejia Gen. Grigorescu Eremia la Oituz.

► Până la urmă, comandamentul Artileriei Româno-Ruse i s-a dat Gen. Grigorescu Eremia. Despre dânsul am auzit şi noi că ar fi în mare dragoste cu o cocoană de neam, din boierimea asta de prin Moldova. Altminterea, dânsul este însurat şi cu copii ca mine de mari. Nu are dreptate el Popişteanu Emil când zice: «Răsboiu-nerăsboiu, viața merge mai departe»? Ferice de D-l Gen.!

► Bombardament continuu al inamicului asupra trupelor ruseşti şi româneşti. Gaze toxice date de Nemți, care omoară populația civilă rămasă în satele din prejur. Bombe incendiare cad asupra caselor din Diocheți şi din Movilița.

Artileria Rusă ține foc neîntrerupt.

► Ruşii pleacă iară de pe poziții, spre marea întristare a Românilor.

► Atacul german pare de neînfruntat. Românii aduc în luptă şi batalionul de rezervă. Asalturile Alpinilor nemți sunt zadarnice: liniile româneşti rezistă şi nu mai pot fi date peste cap.

► Nemții încep bombardamentul pădurii Prisaca, unde se află ai noştri. Obuze de mare calibru, grenade, şrapnele, mine explozibile se abat peste adăposturile şubrede, nisipoase ale noastre, plus gazele asfixiante şi lacrimogene. Oamenii noştri, după zile şi nopți de neodihnă şi de dezastru, sunt istoviți. Dintr-un întreg regiment al nostru scapă 80 de soldați şi 8 ofițeri. Moare în luptă şi Căp. francez Vernay. Săracul! Să mori în țară streină.

La un moment dat, situația e desperată. Pădurea

Prisaca e în mâinile Nemţilor. Totuşi, podul de peste Siret rămâne în mâinile noastre. Dar perderile sunt foarte mari.

Ai noştri aruncă în aer podul de la Cosmeşti-Băltăreţu.

► M-am trezit cu un val de pământ peste mine în tranşee. Abia m-au scos băieţii. Doamne, când o fi să mi se termine zilele, fă să nu fiu îngropat de viu. «Staţi aşa, dom' locotinent, că nu s-a-ntâmplat nimica, staţi aşa, uşurel». Şi băieţii mă băteau pe faţă să îmi revin că mă înăbuşisem. Pe urmă şedeau pe lângă mine ca nişte cloşti. Of, săracii! Doamne, fie-ţi milă să nu murim degeaba!

► Nemţii atacă prin artilerie şi gaze pe Ruşi şi le rup frontul. Ruşii sunt aduşi înapoi pe poziţie de Cazacii din Regimentul Zamurskaia, cu lancea şi cu nagaica.

► Gen. Averescu scurtează linia frontului său pe linia pârăului Vizantea şi din trupe disponibile formează detaşamentul de flanc Alexiu.

► La 2 August, Alexiu atacă hotărât pe Nemţi şi încurajează astfel trupele ruseşti.

► Din nou apare un gol între Români şi Ruşi. Moment favorabil pentru un atac german spre Mânăstioara, bombardament violent de artilerie, gaze.

Cu toată vitejia Regimentului 33 Român, situaţia ar fi compromisă dacă nu le-ar veni în ajutor şapte baterii de artilerie române şi trei ruse. Printre morţi şi Căp. francez Daru. S-or fi gândit vreodată Francejii ori Ruşii pe unde aveau să le putrezească oasele? Ce ştie omul despre viaţa lui? Ce îţi e scris în frunte îţi e pus.

► Cu toate perderile, 2 August e o zi bună pentru Români, îi pun pe Alpinii bavarezi cu botul pe labe.

► Pe 3 seara, iar atac german, din nou respins.

► M. S. Regina vine pe frontul de luptă şi în tranşee. Nu strică să vadă şi regii situaţia omului de rând, mai ales în răsboiu. Şi M. S. Regele a venit până în cele mai înaintate poziţii. Putea să îi nemerească şi pe ei vreun glonţ, vreo schijă.

M. S. Regele comunică ofițerilor că Britanicii, prin prim-ministrul Lloyd-George, au trimes telegramă de felicitațiune Românilor, la Iaşi d-lui Brătianu, pentru vitejia noastră dovedită într-un an de răsboiu. Merităm şi noi premii de consolare!

► Baraje de artilerie germană. Distrug Fabrica de zahăr din Mărăşeşti. Izbesc în Viile Negroponte. Artileria româno-rusă trage cu precizie peste valurile duşmane. Gara e apărată de ai noştri cu toată invazia duşmanului, a bombardelor, a aruncătoarelor-de-mine. Satul Mărăşeşti e bombardat încrucişat de tunurile inamice. Totul e un nor de fum, de praf şi de gaze.

► Sătenii, ascunşi care pe unde pot, se strecoară până în liniile noastre şi ne aduc câte ceva de mâncare şi apă. Ne trezim la un moment dat cu o femeie cu un coş enorm în cap. Îl dă jos şi ne împarte colaci fierbinți de nu îi puteai ține în mână. «S-o împlinit azi anu' de când mi-o murit feciorul pe front; să fie de sufletul lui». Ne descoperim. Ne mirăm unde a copt colacii. «Acasă, în cuptior. Cură boambele, da' mie nu-mi pasă. Câte zile are omul...».

► D-l Gen. Grigorescu Eremia stătea să cadă din picioare de osteneală mai zilele trecute, ca toți oştenii. Nu se mai ştia de când nu dormise. Văzând situația că merge cât de cât mai spre bine, M. S. Regele îi zice d-lui Gen.: «Generale, noaptea asta poți să te odihneşti». «Da, Maiestate, dar teamă mi-e că dacă mă culc noaptea asta, mâine seară eu mă trezesc la Bârlad, iar Maiestatea-Voastră peste Prut».

► La o extremitate a Diviziei 13 lipsesc cam 150 metri de sârmă ghimpată în linia noastră de apărare, loc pe unde se infiltrează inamicul, luându-ne prin surprindere. Suntem în mâinile duşmanului.

► Gen. Popescu Ion cheamă în ajutor întreagă rezerva Diviziei de la Rateşul lui Haret. Mărăşeştii e locul unde se joacă soarta Țării. Ori noi, ori ei. Iureşului năvălitor al duşmanului i se opune dintr-o groapă Căp. Ignat Grigore cu mitraliorii lui. Mor secerați până la

unul. Vitejia lor a făcut armata de ajutor să se apropie câțiva kilometri de locul hotărâtor. Din pădurea Răzoare, vrăjmaşul vine valuri-valuri şi pare să ție situația în mână. Se dau lupte sălbatice corp la corp.

► Nu mai e timp să te gândeşti la nimic. Nici la tine, nici la ai tăi.

Linia întâi a apărării noastre sfărâmată, duşmanul la 800 m. de linia artileriei noastre. Rezervele noastre sosesc în momentul cel mai critic. Ele sosesc din trei direcții şi, în ciuda mitralierelor germane, înaintează ordonat, spre uimirea Ruşilor, care trag cu tunurile neîncetat în Nemți. Nemții sunt derutați. Urmăriți de batalionul Drăgănescu, Nemții îşi aruncă arme şi căşti şi fug. Urmăriți de ai noştri, Germanii se retrag pe Valea Şuşiței.

► Eşecul din 6 August 1917 le-a dovedit Germanilor că pot fi învinşi de cel ce îşi apără Țara şi Neamul.

► Mărăşeşti – se vorbeşte cam de 20.000 de soldați morți şi de vreo 400 de ofițeri.

► Oare Aliații prețuiesc jertfa noastră de acum şi jertfa noastră de totdeauna de a fi fost zid în calea năvălitorilor? Sau poate cred că totul li se cuvine. Cât sânge al nostru a curs pentru fiecare victorie.

► Şi în acelaşi timp cu Mărăşeştii se dau luptele de la Oituz, Oituzul atâta de încercat în 1916. Când mă gândesc la aşezări ca Târgu-Ocnii şi Grozeşti, bombardate cu sălbăticie, puse la pământ, cu oamenii plecați în bejanie, mă apucă jalea.

► Urmărind să izgonească inamicul de pe Dealul Stiborului, cavaleria şarjează la baionetă. Căp. Brăileanu este izbit de o grenată. Moare strigând «Înainte, băieți!». I-au rămas trei copii, soție, mamă şi tată. Mă gândesc mereu la jalea celor care rămân în urma celor căzuți.

Ce să mai spun de soldatul grănicer Muşat Constantin, care ieşise din spital cu o singură mână şi care a cerut să meargă din nou pe front pentru a arunca grenate. Aşa l-a găsit moartea.

Mă gândesc de multe ori cine va mai şti în viitorime numele acestor eroi. Ei sunt legați de un moment din istoria Țării. Cine stă să prefire numele necunoscuților care au căzut pentru apărarea ei? Istoria ține minte regii, demnitarii, unii generali, unele căpetenii. Fără omul de rând, cu numele perdut, Țara nu ar mai fi Țară.

► Ziua de 6 August este sângeroasă pe frontul de la Oituz. Inamicul încearcă, la fel ca la Mărăşeşti, să ne străpungă frontul, dar nu izbuteşte. Atacurile sunt continue şi obosesc inamicul dar şi armata noastră.

Detaşamentul nostru de atac rezistă: perderi mari în oameni. Inamicul nu răuşeşte să ne spargă frontul. Dă cu bombe incendiare peste Târgu-Ocna. Bătălia de la Coşna pune punct bătăliei din munții Oituzului.

► Lupte aprige şi la Vârful Cocoşilă, punct care domină regiunea de luptă. Izbutim să punem mâna pe această cotă. Sute de soldați morți şi răniți, nemaivorbind de ofițeri. Fiecare biruință sau înfrângere a noastră nu pot să nu o socotesc în vieți omeneşti.

► Pe linia Ireşti-Şuşița, din nou atacuri duşmane în liniile ruseşti care părăsesc poziția înainte chiar de a aştepta întăririle române. E limpede că Ruşii nu mai vor să lupte. Zvonurile de pace separată a Puterilor Centrale cu noua putere din Rusia s-ar putea să fie adevărate.

► În 15 spre 16 August, Românii răuşesc să se întâlnească şi să se sprijine iară pe trupele ruseşti şi să oprească înaintarea germană. Germanii atacă din nou linia rusă şi Ruşii din nou pleacă de pe pozițiii. Germanii urmăresc peste tot unde sunt Ruşi şi străpung frontul. Germanii ocupă Dealul Ireştilor şi Ireştii.

► Între Ireşti şi Muncelu e aproape situația de la Mărăşeşti.

► Am obosit să mai fac şi însemnările astea. Le va ceti cineva vreodată? Îşi va da seama de durerea din care sunt pornite sau i se vor părea rânduri puse pe hârtie de om care nu are ce face?

Cât sunt de copleşit de oboseală, de nemâncare, de gânduri întunecate, mă străduiesc să aflu tot ce se

petrece pe front şi să însemn aici. Dacă sunt oameni care înfăptuiesc aceste lucruri, eu de ce nu m-aş osteni măcar să le însemnez?

► Gen. Averescu trebuie să bareze Valea Şuşiței şi să împiedece pe duşman să întoarcă frontul Armatei a II-a. Ai noştri trebuie să aştepte, doarece Gen. rus Elcianinov spune că trupele lui sunt istovite. Noi ce să mai zicem de ale noastre?

► Dealul Porcului, alt punct de înfruntare pe viață şi pe moarte. Duşmanul vine până aproape de linia noastră, dar nu izbuteşte să o străpungă. În noaptea de 18 August e linişte din cauza oboselii celor doi duşmani. Pe 19 August încep iară focurile de artilerie. Nu mai e timp să schimbi o vorbă cu nimeni. Emil a aflat că i-a murit tatăl, a aflat după ce îl înmormântaseră. D-l Col. Ionescu Şerban e tare îngrijat de soarta soției sale, din zona ocupată. Mărin, săracu', e tot în spital. Ai noştri îi izgonesc pe Nemți la vale de pe Dealul Porcului. Un căpitan rus venit în ajun de la Petrograd cere voie să conducă el atacul. Îl cheamă Skakun şi e decorat cu Ordinul „Sfântul Gheorghe". Adună Ruşi dintre cei fugiți de prin regimente, goleşte jumate sticlă de rom, se închină, porneşte vijelios înainte şi îi pune pe fugă pe Nemți. Aflăm de la prizonieri germani că trupele lor au refuzat o nouă ofensivă. Rebelii au sfârşit la plotonul de execuție. Deci a început insubordonarea şi în rândurile Nemților.

► La Muncelu, comanda o au generalii Popescu I. şi Broşteanu. Avem perderi mari. Mitralierele nemțeşti fac prăpăd. Explozia unui obuz îl omoară pe Gen. German Von Weinninger. La Dragoslavele le murise Gen. Pecht. Nouă ne-au murit Praporgescu şi Drăgălina.

► Pe 22 August, pe Dealului Secului, un glas supțirel care chema soldații la atac e tăiat de gloanțele nemțeşti. Soldații strigă: «A murit duduia sublocotenent Ecaterina Teodoroiu». Fusese, cică, fată în casă la o familie, apoi, ca cercetaşă, făcuse muncă de infirmieră la Spitalul Militar din Târgu-Jiului. Când au venit Nemții peste

Gorj, ea a pus mâna pe armă şi a plecat pe front, în veci să îi fie pomenite numele şi vitejia. Parcă nici o moarte nu m-a durut mai mult şi nu mi s-a părut mai nefirească.

Fusese luată prizonieră de Nemţi. Izbutise să fugă şi să îşi regăsească unitatea. La Filiaşi fusese rănită la picioare. Nimic nu a descurajat-o şi nu a făcut-o să îşi lase arma din mână. Doar moartea. Îşi doarme somnul de veci în satul Fiţioneşti, la locul numit Poenile. Odihneşte, Doamne, sufletul ei viteaz!

► Austro-Germanii au obosit şi nu le mai vin forţe proaspete.

► Mă topesc de dor de acasă. Abia aştept să îmi văd fata şi soţia, precum şi familia ei. La spital, la Marin, le-am întâlnit pe d-şoarele studente Romaşcanu şi Zadurian. Când clipeşte din genele ei negre, d-şoara Romaşcanu, Alice, te seacă la inimă cât de împietrită ţi-ar fi de urâta privelişte a răsboiului. Bine că mai e şi câte ceva frumos pe lume la care să te gândeşti.

► La Cireşoaia se plănuia un atac Româno-Rus în potriva inamicului, pentru 26 August. Gen. Ragoza cere însă amânarea, deoarece Divizia 49 rusească abia sosise şi avea nevoie de odihnă. De fapt, trei regimente ruseşti nu voiau să lupte. Se amână atacul pe două zile. Inamicul e bine fortificat pe Vârful Cireşoaei, cu cuiburi de mitraliere, de unde îi seceră pe ai noştri. Printre cei căzuţi, voluntarul bucovinean Grămadă Ion. El a cerut să meargă în linia I. Era un adevărat intelectual şi scriitor, doctor în Litere al Universităţii din Viena.

Eşecul nostru de la Cireşoaia poate fi pus şi pe seama bunei organizări a duşmanului, cu câte trei rânduri de sârmă ghimpată, cu cuiburi de mitraliere în trei părţi, dar şi pe a comandamentelor noastre care au tras unul hăis şi altul cea: başca lipsa de coordonare dintre Comandamentul Român şi acel Rus. De bună-voinţă a Ruşilor de a ne ajuta nici nu face să vorbim!

► În Rusia a izbucnit revolta lui Komilov. De Cireşoaia cui să îi mai ardă? Ruşii dau ordin de încetare

a ofensivei. Încetăm şi noi ofensiva şi rămânem în fața duşmanului care şi el rămâne în defensivă.

► La începutul lui Septemvre, Împăratul Wilhelm a vizitat frontul Român. A trecut mai întâi prin zona ocupată, a depus o coroană de flori pe mormântul Regelui Carol, la Curtea de Argeş, cum ordonase să se pună coroană şi în 1916 când au năvălit Nemții în Țară, s-a întâlnit cu Regele Ferdinand al Bulgariei, pe pământ românesc cotropit de bulgari; de pe măgura Odobeştilor, a contemplat Moldova, pe care vrea să o cucerească. Cică ar fi venit cu gând să îl prindă pe Majestatea-sa şi să îl plimbe în cuşcă prin fața trupelor. Dar iacătă că nu mor caii când vor câinii!

► Câți morți am văzut, câte trupuri sfârtecate, câte răni pe care mintea omului nu le poate închipui, câți cai cu măruntaiele afară, câte vite moarte pe margine de şanț, câte aşezări năruite, pârjolite, schilodite ca şi oamenii, câți oameni bejeniți, cred că nici într-o mie de ani de viață fără de răsboiu nu aş fi putut vedea, închipuirea omului e tare slabă față de grozăviile ce ți le poate înfățişa viața. Între mine cel care a intrat în Răsboiu şi a trecut Carpații spre frații noştri de acolo şi acela ce am ajuns astăzi e deosebirea ca dintre un prunc şi un moşneag. Cum să numesc ceea ce am trăit un an: viață au închipuire bezmetică? Mă simt atâta de schimbat în sufletul meu de parcă am şi uitat cine eram un an mai înainte. Afară de grija ce o am de familia mea, am o grijă grea şi înăduşitore: fi-va oare întregită Țara cu frații noştri de subt stăpânire streină, au Marile Puteri ne vor milostivi cu ceva firimituri de la ospățul lor?

Rău îmi pare că mă îndoiesc de ceva de care Dl. Col. Ionescu Şerban şi Emil sunt siguri. Dea Domnul să fie cum spun ei!

► Misionari ai revoluției din Rusia, deputați ai comitetelor revoluționare de acolo, mai toți lucrători industriali şi ovrei, au sosit la trupele ruseşti de la noi. Tot timpul, în rândul lor se țin întruniri pentru a lămuri soldații simpli, țăranii lor, mujicii, ce să înțeleagă ei din

prefacerile din țară şi cum să ia parte la ele. Îi înțeleg şi pe ei că nu mai vor să lupte şi că vor să vadă pacea cu orice preț când li se spune că ce are omul simplu din Rusia de împărțit cu omul simplu German. Sunt lucruri care nu sunt de glumă. Mă gândesc şi mă pun în situațiunea lor. Dar toate astea nu sunt în folosul nostru care ne apărăm Țara, cu toate că nici Românul simplu nu are nimic de împărțit cu Germanul simplu. Noi trebuie să scăpăm de toți Nemții de pe pământul nostru fie ei voni ori oameni de rând. Să meargă şi să împărțească ce au de împărțit la ei acasă şi să ne lase pe noi să ne rânduim după mintea şi după priceperea noastră.

► Nemții au dus o propagandă dibace în rândurile armatei ruseşti prin manifeste şi printr-un ziar socialist nemțesc tradus în ruseşte. Nemții le promit Ruşilor pace fără anexiuni şi fără despăgubiri, ba le mai spun că în Rusia se împărțesc marile moşii din care ei, de pe front, nu au să mai apuce. Îi îndeamnă să nu îşi mai asculte comandanții; ca la Tarnopol, unde ofițerii porniseră la luptă şi soldații îi împuşcau din spate. În Iunie, se pare că Diviziile 13 şi 34 Ruse au semnat înțelegeri cu Nemții să nu mai lupte. Asemenea propagandă în care i se vorbeşte bietului mujic de pământ şi de terminarea unui răsboiu de care e toată suflarea sătulă e firesc să pună pe gânduri oameni simpli, care abia de se dezmeticesc ce se întâmplă în țara lor. Propaganda nemțească poate ameți şi lume mai luminată şi mai cu pretenții decât nişte bieți soldați, țărani, mai toți neştiutori de carte. Este pentru prima dată când cineva le arată că au o putere şi un cuvânt de spus.

► Mai pătrunde câte ceva din ziarele de la Bucureşti. Numai laude la adresa Nemților. Şi dacă e să te potriveşti, niciodată nu i-a fost României mai bine ca subt ocupație. Toată lumea de pe aici e pornită pe nişte gazetăraşi ovrei care scriu, ca de pildă, la *„Gazeta Bucureştilor”,* şi pe nişte dolmeceri ovrei, şi nu se supără pe d-l Lupu Costachi, boier de viță, girant la Ministerul

de Interne subt ocupație, care le dă Nemților mai mult decât cer, şi pe d-l Stere, boier român basarabean, pe d-l Carp, pe d-l Tzigara-Samurcaş, Prefectul Poliției Capitalei, care, cică, împreună cu d-l Lupu Costachi le-ar fi dat Nemților listele cu «suspecții» cari uite aşa ajunseră deportați în Bulgaria, că gândeau anti-german. Şi pe d-nii Costică Disescu şi Nolică Antonescu din Acțiunea Națională, refugiați la Stockholm, care ponegresc pe Brătianu şi pe Rege că au intrat în răsboiu în timp ce dumnealor suferă în Suedia!

► Cred că după Unirea Principatelor, Răsboiul de acum este cel mai însemnat eveniment din viața poporului nostru. Dacă se înfăptuieşte Unirea, ajută-ne Doamne, intrăm şi noi în rândurile statelor moderne şi sper să fim luați în seamă cum se cuvine. Pe mine mă doare să văd cum popoarele mici sunt la mâna celor mari, care te asvârlu de colo dincolo ca pe nişte jucării.

► În lume se întâmplă lucruri însemnate. Poate că are dreptate Take Ionescu zicând că vor peri imperii şi că mare însemnătate va avea America. Eu mă gândesc şi la Imperiul Rusesc, mare şi necuprins, în care cine ştie câte dureri or fi mocnind şi acuma sparge buba. La urma urmei, ce ştim noi de viața altor țări? Ce spun ziarele: şi ce spun – ştim. Acelaşi eveniment e înfățişat de fiecare ziar după interesele sale. Cum va fi viața mea cu Sanda după atâta despărțire, când abia ne dedasem unul cu altul? Aceasta bineînțeles dacă scap cu viață şi întreg. Dar dacă nu scap întreg? Mărin, săracul, a rămas cu un picior țeapăn. «Cum o să mai ar eu şi-o să mai seamăn şi-o să mai clădesc şira de paie, şontorog aşa, dom' locotenent?». Şi eu ce să îi spun decât «Lasă, Mărine, că ai să te înveți!». Te roade o gheată şi tot nu poți să te înveți. Din câte aflu, tata-socru şi cumnatul Toader ar fi bine-sănătoşi.

► Alteța-Sa Principele moştenitor Carol a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, pentru fapte de eroism, aşa a zis d-l Gen. Presan în cuvântare. Pe 3 Octomvre, A. S. a împlinit 24 de ani. Despre eroismul A. S. mai bine decât

câinele Său fox cred că nu ştie nimeni...

Sovieturile au răsturnat Guvernul provizoriu şi au arestat pe miniştri. Kerenski cică ar fi răuşit să fugă. Pun mâna pe putere bolşeviştii.

Astea toate s-au petrecut la sfârşitul lui Oct. 1917.

► Între 20 şi 27 Octomvre, un Congres care reprezintă 300.000 de Români basarabeni hotărăşte autonomia politică şi teritorială a Basarabiei. Se hotărăşte formarea unei Armate moldoveneşti.

► Trotzki şi Ulianov-Lenin, primul fiind Comisar al Naţiunii pentru afacerile externe, iar al 2-lea, Preşedintele Comisarilor Naţiunii, au adresat un manifest către ţările beligerante şi cer îndată armistiţiu şi încheierea Păcii Generale.

După a mea părere, pentru a îşi întări puterea în interior. Gen. Duhonin, comandantul suprem al armatei, refuză armistiţiul şi este omorât.

Krilenco, cel care l-a omorât pe Duhonin, încheie, în calitate de generalisim, armistiţiu între Ruşi şi Austro-Germani pe 28 de zile, la Brest-Litovsk, pentru întreg frontul rusesc din Europa, începând cu 20 Noemvre 1917.

► Gen. Ragoza, comandantul Armatei a IV-a de la noi, e arestat de trupă. Gen. Scerbacev declară Românilor că, în asemenea condiţii, el nu îşi mai poate menţine obligaţia de a ne sprijini.

Fără sprijinul rusesc situaţia noastră e şi mai grea.

Gen. Scerbacev comunică, la 20 Noemvre, lui Mackensen şi Marelui Cartier Român hotărârea de a încheia armistiţiul cu Austro-Germanii. El îi convinge pe Români că nu pot lupta singuri. În ciuda protestelor Aliaţilor şi mai ales ale lui Clemenceau ca noi să nu încheiem armistiţiu odată cu Ruşii, neavând altă soluţie, iar Aliaţii neputând să ne ofere alţi vecini, va trebui să încheiem şi noi armistiţiu cu Austro-Germanii.

► M. S. Regele a trebuit să graţieze 13 soldaţi condamnaţi la moarte de Curtea Marţială, de frica Ruşilor care l-au ameninţat şi nu glumea. A declarat d-l

Brătianu într-un interview către nişte gazetari.

Vin manifeste revoluţionare; de la Bucureşti, cred. Am cetit şi am şi eu unul.

«*Muncitori şi cetăţeni,*

Energia, cinstea şi convingerea muncitorimei ruse, socialismul revoluţionar a salvat omenirea din prăpastie.

De azi începe o nouă eră în istoria lumei!

S-a isprăvit cu partidele burgheze, cu partidele democratice, cu partidele de reformă.

Revoluţia rusă a făcut primul pas, nimicind cu avânt titanic tot ce i-a stat în cale. De acum soarta lumei e legată de victoria proletariatului! Socialismul stăpâneşte astăzi ţara cea mai întinsă din Europa; socialismul nu mai poate fi un vis frumos; dânsul e triumfător, de dânsul tremură reacţiunea de pretutindeni. Milioane de proletari, de desmoşteniţi, de soldaţi se bucură azi de triumful socialismului.

Muncitori! În Rusia nu mai există nici împărat, nici prinţ, nici boieri şi fabricanţi cari să exploateze, nici poliţie, nici mizerie. În Rusia totul e guvernat de popor – pentru popor, în Rusia s-au împărţit pământurile şi s-au confiscat fabricele...

Oligarhia română, grupată în cele trei partide politice, întruchipată astăzi în Brătianu, Take Ionescu, Costinescu, Carp, Marghiloman, Stere şi toţi ajutorii lor, toţi cari n-au făcut nimic pentru împiedicarea lui (răsboiului), toţi cari au omorât ţărani la 1907 şi cari au înecat în sânge strigătul de pace al muncitorimei de la oraş, tot aceştia încearcă iarăşi să vorbească în numele nostru, vor cerca iarăşi să ne înşele din nou, speră să ne subjuge şi să-i îmbogăţim. Pentru noi, toţi sunt o apă. Toţi au fost şi ne sunt duşmani deopotrivă. Muncitorii de la sate şi oraşe n-au interesul să se răsboiască cu poporul german, ungur, bulgar sau rus! Duşmană ne este stăpânirea!

Muncitori,

Jos cu aservirea economică şi politică. Jos cu democratismul fals şi ipocrit. Jos cu răsboiul dintre

popoare, trăiască răsboiul între clase!».

► Mă gândesc la caii pe care i-am avut. Murg, primul meu cal. Mergea cu capul încordat. Avea stea albă în frunte, pinteni albi. Lung în picioare. Iute, dar ascultător. Abia aşteptam să vină dimineaţa, să mă duc la Regiment să-i întind mâna cu o bucăţică de zahăr şi să îmi culc capul pe grumazul lui. O dată nu a fost nevoie să îi dau o cravaşa. Îl struneam din frâu şi rareori din pinteni. Mă legasem de sufletul lui ca de al unui om. Mă gândeam la el ca la un bun camarad, ca la cel mai bun. Când a început Răsboiul ne-am despărţit. Ni s-a spus că aveam să folosim, atât cât aveam să folosim, cai învăţaţi cu zgomotul de artilerie şi cu ţăcănitul mitralierelor. Ce s-o fi ales de Murg al meu? O fi ajuns pe mâna vreunui Neamţ? Îmi plânge inima după el. Pe de altă parte mă gândesc că dacă venea pe front poate nici nu ar mai fi fost. Ca roibul pe care l-a împuşcat subt mine o mitralieră, în burtă. M-a trântit la pământ şi a început să se zvârcolească. Am rugat pe un soldat să îl împuşte. Nu aş fi crezut că în atâta moarte în prejur moartea lui avea să mă întristeze. Acum am un cal tărcat, pintenog, scurt în picioare, lat în crupă. Lângă el poate să tragă tunul sau să cadă ghiuleaua, să şuiere şrapnelelc, nici nu tresare. Mai toate luptele din urmă le-am dat pe jos. Aceşti trei cai fac parte din viaţa mea, ca toate fiinţele care mi-au fost apropiate. Mă gândesc mereu când văd cât de repede se duce viaţa, în mai puţin de o clipă, la ce ne o fi fost dată? În ea încape mulţumire, împăcare, uneori bucurie, dar şi atâta durere şi suferinţe că nu poţi să te împiedici a îţi pune întrebarea de fapt ce înseamnă viaţa. Înainte de Răsboiu nu mi-am pus niciodată întrebarea aceasta. Toate ale vieţii se înşirau ca mărgelele pe aţă, precum ziua vine după noapte. Moartea părinţilor a fost o suferinţa, dar firească, fiindcă datul este ca părinţii să plece înaintea copiilor. Acum nimic din ce se întâmplă nu mai e în lucrurile fireşti. În puţinul timp cât îl am îmi vin mereu gânduri care nu îmi dau pace. Nimeni nu mă scoate din

ideea că era bine să fi fost neutri până la sfârşitul răsboiului şi că tot atâta am fi avut de câştigat.

► Soldații ruşi nu mai ascultă de nici o autoritate nici veche, nici nouă. Vor să se vadă cât mai repede acasă. După cât se pare, la ei în țară, situația e cât se poate de tulbure. Nici ei nu ştiu ce să mai creadă şi de cine să mai asculte. Părăsesc la început frontul în grupuri mici, apoi în grupuri masive. Ofițerii care se opun riscă să fie împuşcați. De aceea se pun subt protecția Românilor.

► Decemvre 1917 poate fi socotit desființarea frontului rus de la noi prin părăsirea pozițiilor.

► Avem de făcut față retragerii Ruşilor şi exceselor la care se dedau nemaiascultând de nimeni. Aliații hotărăsc ca trupele ruseşti să fie trimese în Basarabia. Noi trebuie să ne supțiem frontul pentru a ocupa locul lăsat liber deci.

► La Socola, unde e cea mai puternică tabără rusească, sosesc din Rusia Roşal, Reissohn, Rech, Hermann, pentru a îl extermina pe Scerbacev care e salvat de garda lui ukraineană şi de Români.

► Brătianu, îndemnat de aliați, hotărăşte izgonirea Ruşilor de la Socola.

► Gen. Ştefănescu îi dezarmează şi îi îmbarcă în trenuri cu care îi trece peste Prut şi peste Nistru.

► Trist lucru: Aliații cer Românilor dezarmarea Ruşilor. Să ajungi aşa cu aliatul tău propriu.

► Cu trupele ruse de la Fieni şi de la Țiglina, care au dat năvală asupra Galaților, au fost lupte în regulă. Unii dintre Ruşi au trecut în Basarabia, alții s-au predat Germanilor, alții – nouă. Să ajungă Aliații să se lupte între ei în fața duşmanului comun!

► Doi ofițeri ruşi – nobili, am aflat – îşi aduseseră mai de mult familiile la Iaşi. Au răuşit să obție paşapoarte pentru Franța şi au plecat ca împuşcați. Familiile acestora, Velcianinov şi Starițki, locuiau la nişte neamuri de ale d-nei Drogeanu. Aceştia au întrebat pe ruşi unde aveau să meargă. «Unde om vedea cu ochii». «Şi ce să faceți acolo?». «Orice, numai să scăpăm de

moarte sau de Siberia. Ce-a fost s-a dus; începe o lume nouă cu oameni noi». Or şti ei ce spun. Nu or fi chiar nebuni să se sperie ca calul de umbră.

► Din nenorocire, trupele ruseşti nu s-au învoit să respecte itinerariile stabilite de comun acord cu noi şi, trecând înarmați prin localități, au produs mari dezordini şi fapte urâte asupra populației, drept care s-a trecut la lupte în toată regula, cu perderi din partea lor şi dintr-a noastră spre a îi face să respecte drumurile de retragere stabilite.

► Un popor mare şi un popor mic nu pot fi oare niciodată în bună vecinătate? Iar alianțele între popoare ce sunt ele, nişte petece de hârtie?

► Am slăbit mult. Atârnă hainele pe mine. Mă usucă dorul şi grija de acasă şi mai e şi hrana cu care abia să îți ții zilele. Într-un spital la Bacău, unde m-am dus să îl văd pe camaradul meu Petrescu Eugen, le-am întâlnit din nou pe d-şoarele studente Romaşcanu şi Zadurian. M-am speriat ce slabe erau. D-şoara Romaşcanu a rămas doar ochi şi gene care bat des şi îi umbresc pleoapele de jos. Cred că numai gândul la cariera ei a făcut-o să nu se mărite până acum cât e de frumoasă. D-şoara Zadurian arată ca un cal de curse. Mi-a făcut mare plăcere să le întâlnesc. Mi-au vorbit de d-rul Ion Cantacuzino, unul din cei mai importanți doctori pentru medicina de răsboiu din Moldova, şi un adevărat savant. Mi-au vorbit şi de un alt profesor de al lor. Nu îi țin minte numele. Acestuia îi murise un câine la care ținuse mult. Şi vorbea mereu despre el. «Cum şedea el în coteț şi ne păzea pe orice vreme, iar în casă mirosea aşa frumos a mâncare». M-au făcut să mă gândesc la noi, care stăm prin tranşee, în timp ce prin case o mirosi frumos a mâncare. Iar bietul Petrescu Eugen, care a rămas fără mâna stângă de la cot. Câțiva răniți erau orbi. S-a încrețit carnea pe mine. Când vezi băieți ca brazii căutându-şi drumul cu o mână întinsă şi cu una pe bastonul de orb şi pe alții chinuindu-se să meargă fără un picior sau încercând să se slujească doar cu o mână,

cum să nu se strângă inima în tine? Şi răsboiul nu s-a sfârşit. «Băncilă dragă, am lăsat şi eu acasă o logodnică. Acum cum să se mai mărite cu un ciung? Pot eu să îi cer aşa ceva?». «Dacă te iubeşte, Eugene, te ia şi aşa». «Aşa zici tu?». «Eu aşa zic». «Şi ce am să fac cu o pensie toată viața, că altă avere decât cariera nu aveam?». «Învață şi tu altceva». «Ce?». «Să te faci profesor, inginer, ceva». Ce să îi spun, cum să îl încurajez? Uşor de dat sfaturi când eşti întreg.

► În Basarabia s-a înființat un Divan şi un Sfat al Țării. În Armata Rusă care a luptat la noi se află ca la 200.000 de Basarabeni, moldoveni cari vorbesc româneşte ca şi camarazii lor de arme români. Învățătorii basarabeni au cerut înlocuirea alfabetului rusesc cu alfabetul românesc. În cadrul Armatei Ruse încep să se formeze batalioane moldoveneşti. Sufletul acestei mişcări este Maiorul de Stat Major în armata rusă, Cately.

Această Armată Moldovenească păstrează ordinea în Basarabia la trecerea trupelor ruse care se retrag de pe frontul român. Petrogradul îi vrea pe Basarabeni de partea ideilor revoluționare internaționale de la centru. Partidul Național şi Partidul Țărănesc apărute în Basarabia vor autonomie. Republica Ukraineană, care se proclamă independentă, vrea ca Basarabia să facă parte din ea, ca o gubernie. Basarabenii şi Rumcerodul din Odesa, din care fac parte comitete revoluționare din membri ai Armatei Ruse de pe frontul român, marinari, muncitori din Basarabia şi din Herson, se opun. De la centru, pretențiile Ukrainei sunt respinse. Astfel, Basarabia se desparte şi de Rusia.

► Pe 21 Noemvre, la Chişinău se deschide Sfatul Țării cu slujbă la Catedrală în limba română. Se sfințeşte drapelul Țării. Inculeț, Halippa şi Pelivan luptă pentru unirea Basarabiei cu Țara ei de baştină.

La 22 Noemvre 1917, după Sfat, la care participă şi M. S. şi Principele Moştenitor, se hotărăşte suspendarea ostilităților pe frontul de la Siret, de ceea ce Ruşii sunt

anunțați.

La 24 Noemvre încep la Focşani tratativele. De la Germani, Von Morgen în frunte, de la Austro-Ungari, Gen. Hranilovici, de la Ruşi, Gen. Kolşevsky. Delegația noastră – condusă de Gen. Lupescu cu colonelii de Stat Major Răşcanu şi Condeescu. În delegația rusă erau şi soldați, membri ai comitetelor revoluționare.

Se hotărăşte ca nimeni să nu poată deplasa trupe de pe acest front, ca Nemții să nu întărească frontul francez, ceea ce ei şi începuseră a face. Se hotărăşte că denunțarea armistițiului de orice parte să se anunțe cu 72 ore înainte.

Nemții propun fraternizarea trupelor germane cu cele ruse. Se opun şi Ruşii şi Românii.

► Armistițiul de la Focşani din 26 Noemvre 1917 ne este impus de Ruşi, cari nu vor să mai lupte, şi nicidecum de slăbiciunea noastră, dar nu poți trece puntea fără a te face frate cu dracul.

Ce altceva să credem despre acest armistițiu? Cei mici – jucărie în mâna celor mari.

► Pârvulescu bate cărțile cât e ziua de lungă şi, uneori, şi noaptea. Cum scapă de la slujbă: «Ia, hai să vedem ce mai spun figurile mele scumpe, că de răsboiu ne-am lămurit. Îi dăm dracu' pe toți şi aşteptăm. Să ne bucurăm până nu ne trimet iar în linia I. Ofițeri ne-a trebuit, ofițeri suntem! Ia, frumoasele mele, să vedem ce spuneți voi», şi cu un gest de prestidigitator desface cu o mână cărțile ca pe un evantai, ca pe o armonică.

Mă gândesc oare ce o lua el în serios? Fericită fire are. Umblă muierile după el gârlă. «Dacă scăpăm de răsboiu şi, după cum spun cartonaşele mele dragi, scăpăm, ne facem om de afaceri că ni s-a urât de militărie».

► După încheierea armistițiului de la Focşani, Germanii învinuiesc pe Români că au deplasat trupe în locul celor ruseşti, care au părăsit frontul, precum şi în Basarabia; Românii îi învinuiesc pe Nemți de a fi deplasat trupe pe frontul de Vest.

► Nemții somează prin delegatul român, Gen.

Lupescu, Guvernul român de a se prezenta la Focşani în patru zile.

► Guvernul de colaborare Brătianu – Take Ionescu nu se înțelege în privința atitudinii față de ultimatumul german. Take Ionescu vrea denunțarea armistițiului, plecarea Guvernului şi a Regelui în Rusia, iar Armata să rămâie în Țară şi să lupte contra Puterilor Centrale.

► În sudul Rusiei, la Herson, Odesa şi Rostov este mulțime de Români refugiați: unii cu treburi oficiale, alții ca simpli particulari. Se deschiseseră acolo chiar licee româneşti, apăreau gazete în limba română.

► Trupele române, după ce le trec pe cele ruseşti peste Prut, le trec şi peste Nistru la cererea populației din Basarabia.

► Se aude că în Germania ar fi intrat în grevă vreo 500.000 muncitori. Dă, Doamne!

► Aflăm că la 2 Decemvre 1917 s-a proclamat *Republica Democratică Moldovenească,* cu Inculeț preşedinte.

► Trupele ruseşti debandate devastează şi incendiază conacele boiereşti şi amenință depozitele alimentare româneşti din Basarabia, care reprezintă un împrumut român de vreo 100.000 de vagoane, făcut armatei ruseşti.

► Se vorbeşte că Berthelot promite o intervenție în Basarabia, dar nu se vede nimic. Rusia se află în fața aceloraşi probleme de dezordine.

► Basarabia face apel la trupele române. Din ordinul Guvernului român vine de la Kiev batalionul de Ardeleni şi mai sunt trimese şi trupe din țară. Dar ei nu pot rezista anarhiştilor. Ardelenii şi ceilalți soldați români sunt omorâți, luați prizonieri şi maltratați.

Prin emisari trimeşi la Iaşi, Republica Moldovenească cere ajutor armat român. Cu greu, Guvernul hotărăşte să îşi ajute frații când totul apărea pe marginea prăpastiei. Gen. Presan, şeful Marelui Cartier Român, dă un manifest prin care arată că trupele române vin în Basarabia pentru a apăra populația şi a ajuta Armata

Rusă în potriva anarhiei şi nicidecum ca invadatori.

► S-au dat lupte grele cu soldaţii ruşi care au părăsit frontul şi cu o parte a populaţiei pe care au tras-o de partea lor, mai ales în Sudul Basarabiei, unde este puţină populaţie română ci mai mult Găgăuţi, Bulgari. Lipoveni ş.a. Până la urmă, Armata Română a pacificat Republica Moldovenească.

► Aceleaşi probleme se pun şi în Deltă şi pe Braţele Dunării între marinarii ruşi şi Flota Română. Aceeaşi dezbinare între oameni care până ieri luptau cot la cot în potriva aceluiaşi duşman. Revoluţia i-a făcut pe soldaţii ruşi să ne privească de parcă le-am fi duşmani. Urmează lupte cu perderi şi de o parte şi de alta. Românii pun mâna pe Chilia, perdută de noi de pe vremea lui Ştefan cel Mare. Românii ocupă şi Cetatea Albă, ceea ce înseamnă pacificarea Basarabiei.

► Un camarad al meu l-a întrebat pe un civil basarabean român care voia să îl împuşte şi pe care a izbutit să îl dezarmeze. «De ce vrei să mă omori? Ce ţi-am făcut eu?». «Voi vreţi să rămâie toate ca nainte, de asta vrem să vă omorâm. Iar noi socotim că ne-a venit şi nouă vremea să arătăm şi noi ce putem». «Păi, aşa?». «Păi, aşa!».

► Nu mai ştii ce să gândeşti când vezi că se răstoarnă toate câte păreau până mai ieri că aveau un rost. Religia spune: «Nebănuite sunt căile Domnului». Văd că şi ale oamenilor au început să fie nebănuite mai rău decât ale lui Dumnezeu.

► D-l Diamandi, ministrul nostru la Ruşi, împreună cu ceilalţi membri ai Legaţiunei Române au fost închişi în închisoarea Petru şi Pavel din Petrograd. Se spune că pe la începutul lui Ian. ar fi fost eliberaţi pentru că prea au protestat ambasadorii Antantei.

► Populaţia neromână a Republicii Basarabene vrea să ţină mai departe de Rusia, colosul subt ocârmuirea căruia s-a învăţat, alţii vor să se alipească Ukrainei, alţii să rămâie independenţi, ceea ce nu se poate.

► La 13 Ianuarie 1918, după intervenţia trupelor

române în Basarabia, guvernul sovietic rupe relațiile cu noi.

Trotzki anunță printr-o radiogramă că relațiile diplomatice cu România sunt rupte, persoanele reprezentând România, expulzate; că Tezaurul Român nu va mai fi niciodată dat înapoi oligarhiei române ci, când va fi cazul, în mâinile poporului român; că Gen. Scerbacev, care s-a opus revoluției, e declarat duşman al poporului şi pus în afara legii. Nu mai vedem noi Tezaurul cât îi lumea! Nu mai scoți oaia din burta lupului.

Deci, declarație de răsboiu a Rusiei în potriva României. Doamne, om avea noi vreodată linişte cu colosul ăsta în sufletul nostru, lipit de noi?!

În altă ordine de idei, am aflat în mare taină că un căpitan, George Hill, din Serviciile Secrete Britanice, provizoriu ataşat la Cartierul nostru General, împreună cu col. Canadian Boyle au răuşit să îl convingă pe Muralov, comandantul militar bolşevist al Moscovei, să ne înapoieze, nouă, Românilor, o parte din Tezaurul nostru. Cică ăi doi ofițeri streini, împreună cu 2 funcționari ai noştri de la Tezaur şi cu 18 soldați de la depozitele Crucii Roşii Române de la Moscova ar fi adus înapoi, la Iaşi, 100 milioane lei în bilete de bancă, bijuteriile Coroanei şi arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale noastre. Bine ar fi să fie aşa. Decât nimic...

► În privința noastră, Germania, ale cărei idei le reprezintă Carp şi cu Beldiman, vrea izgonirea dinastiei Hohenzollern ca necredincioasă patriei-mume; Dobrogea – dată Bulgarilor; iar nouă lăsat un culoar către Mare. Armatei noastre nu i s-ar impune condiții umilitoare. Izgonirea Guvernului Brătianu pentru a fi împins România de partea Antentei.

► Brătianu se opune părerii lui Take Ionescu de a denunța Armistițiul. El este pentru cât mai lungi tratative cu duşmanul, spre a vedea dincotro bate vântul. Vorba ceea: ori moare măgarul, ori perde samarul.

În aceste condițiuni, Guvernul demisionează.

Regele ține Consiliu de Coroană şi hotărăşte că nu va părăsi Armata şi, părăsit de Guvernul cu care a început Răsboiul, se vede silit a forma un nou guvern.

► 26 Ianuarie 1918, sfârşitul Guvernului Brătianu – Take Ionescu, zis Guvernul Național, format în ultimele zile ale nenorocitului an 1916.

Şefia noului Guvern este dată Gen. Averescu Alexandru, fost comandant al Armatei a II-a. Guvernul e format din oameni cari nu au mai făcut parte din nici un guvern şi fără coloare politică. Nemții ne mai acordă un răgaz de 48 de ore pentru tratative.

Averescu cere 30 zile pentru a pregăti o întrevedere cu Mackensen şi cu oamenii politici din România ocupată. Aceştia nu-l susțin în nici un fel pe Averescu. Ei reprezintă grupul Carp-Beldiman-Stere.

► La 6 Fevruarie are loc o întâlnire la castelul Ştirbei din Buftea între Averescu şi Mackensen întovărăşit de Gen. Hell, şeful său de Stat Major, şi de şeful politic german al României ocupate, pe nume Horstmann. Convorbirea de la Buftea are valoarea unei luări de contact şi atâta tot. Cu încheierea păcii nu Mackensen este împuternicit, ci miniştrii Kühlmann şi Czernin, profitând de întreruperea tratativelor de la Brest-Litovsk.

► Puterile Centrale nu pun chestiunea dinastiei, ci doar pe a rectificării graniței cu Ungaria şi cedarea Dobrogei Bulgarilor, ceea ce Averescu refuză.

► Soseşte la Iaşi o delegație româno (a Românilor din Rusia) – ruso-americană spre a duce tratative cu noul guvern Averescu. Delegat din partea sovietelor în relațiile cu Românii din Odesa este d-rul Racovski, care nu a uitat că a fost expulzat din Moldova. El începe represaliile în potriva Românilor din Odesa. Îi internează pe vase de răsboiu. Pe unii îi bagă în închisori din Odesa.

► Românii îmbarcați pe vasul *Împăratul Traian,* de o pildă, numai prin cinstea şi dreptatea unui om de suflet, care s-a luptat cu Ruşii până în pânzele albe pentru

amărâții de Români, col. Canadian Boyle, după suferințe de neînchipuit, ajung la Sulina. 92 de Români.

► Ardelenii din Odesa, în frunte cu Octavian Goga, temându-se să nu cază în mâinile Ungurilor, izbutesc să ajungă în limanul Nistrului unde se află Români.

E de neînchipuit ce au îndurat aceşti bieți oameni până să ajungă iară în Țara lor, din care plecaseră ca să îşi pună la adăpost viața.

► Ironie a sorții: Ardelenii au izbutit să ajungă în România datorită invaziei austro-ungare în Ukraina.

► Mă gândesc, dacă voi avea zile, şi voi ceti această istorisire a răsboiului, pe care mă străduiesc să o țin ca un om de rând, un ofițer ca oricare altul, ce voi gândi atunci şi ce va mai fi în sufletul meu din ce trăiesc acum.

► Revoluția din Rusia a adus la suprafață şi dorința anumitor popoare din marele imperiu să îşi capete autonomie. La întâi de Mai 1917, Ruşii manifestau pentru pace la Iaşi şi îl eliberau pe Racovski, iar la Odesa, 10.000 de Români manifestau subt steag românesc.

► Inculeț şi d-rul Ciugureanu, primul-ministru al Republicii Moldoveneşti, pe 13 şi 15 Fevruarie duc tratative cu Gen. Averescu, de alipire. Averescu le spune să mai aştepte, deoarece au început tratativele de la Buftea. Germanii vor să ne ia Dobrogea şi să ne dea Basarabia. Averescu le-ar fi spus: «Ne luați ce e al nostru, Dobrogea, şi ne dați ce nu e al vostru, Basarabia».

► La Brest-Litovsk se încheie mai întâi pacea între Puterile Centrale şi Ukraina, grânarul de care aveau nevoie. A doua zi după aceasta, Trotzki demobilizează toată Armata Rusă. Germanii profită de acest act imprudent şi pătrund până în inima Rusiei, spre a o jefui de mari depozite de materiale şi de alimente. În fața unei atari situații, pe 18 Fevruarie 1918, Rusia semnează pacea.

► Pentru a avea mâinile libere în Răsărit, Puterile Centrale forțează şi România să încheie pace. Aşa se face

istoria. Ce se va spune mai târziu de toate aceste dramatice întâmplări la care noi suntem martori fără voie?

► Czernin sprijină Germania la Brest-Litovsk pentru anexarea unor provincii de margine din Rusia şi pentru rectificarea graniţei poloneze. România, în schimb de politeţuri, este în lotul de pradă a Austro-Ungariei şi mai ales a Ungariei cu pretenţiile ei de rectificări de graniţă.

► Guvernul răspunde la ultimatumul inamic cum că acceptă condiţiile puse *sine qua non* şi, prin delegaţi, va începe tratativele.

Inamicul denunţă Armistiţiul subt pretextul că noi am depăşit termenul înţelegerii. Pentru a accepta din nou Armistiţiul, inamicul cere demobilizarea pe loc a 8 divizii, transportul trupelor austro-germane prin Moldova şi Basarabia spre Ukraina, repatrierea ofiţerilor din misiunile aliate. 20 Fevruarie, ora 12 noaptea, e ultimul termen pe care ni-l acordă. Altfel încep din nou ostilităţile în loc de a semna pacea preliminară.

Partidele politice refuză rezistenţa noastră armată, socotind-o ca pe o sinucidere.

Brătianu propune ca duşmanul să îşi exprime toate pretenţiunile, iar noi să le acceptăm în bloc ca semn al fatalităţii, în faţa Aliaţilor noştri care astfel vor înţelege că nu avem de ales.

► La 20 Fevruarie se prelungeşte Armistiţiul cu încă 14 zile, timp în care să se semneze pacea definitivă. Pacea preliminară admite toate pretenţiunile exprimate de Germani şi de Austro-Ungari.

► La Berlin, Evreii Nemţi cer Cancelarului rezolvarea chestiunii Evreilor din România. Nemţii cică umblă prin casele oamenilor şi iau tot ce vor, tot ce a mai rămas neluat până acum.

Mai întâi au confiscat toată făina şi lumea mănâncă un fel de bolovani din coceni de porumb măcinaţi cu boabe cu tot.

► Guvernul Averescu demisionează, acuzat – şi la Iaşi şi în Ţara ocupată – că, în loc să tergiverseze tratativele,

a ajuns atât de repede «să facă jocul» inamicului.

► Este nevoie de un guvern filo-german care, recunoscut de Rege, de Armată şi de Parlament, să încheie pacea.

Acest guvern îl formează Marghiloman.

► În Martie vine iar delegația basarabeană: Inculeț, Ciugureanu, Halippa, la noul guvern. Marghiloman, pentru alipire.

Unirea Basarabiei cu Țara Românească este încurajată de Engleji, de Americani, de Franceji.

► Preliminariile păcii ne cer îndepărtarea Misiunilor aliate. La sfârşitul lui Fevruarie pleacă Gen. Berthelot şi Misiunea sa, cari ni se dovediseră atâta de devotați. În pământul românesc odihnesc mulți dintre membrii acestei Misiuni frățeşti.

► Nu ştiu care or fi fost diferendele lui Berthelot cu Gen. Averescu, dar ştiu că e om de treabă şi că Românilor le-a fost drag. Şi el la noi s-a simțit ca între neamuri. Cică principesa Ileana îl trăgea de mustăți şi îl punea să îi spună poveşti. S-a bucurat de mare prețuire de la ăi mici până la cei mari.

I s-a oferit gen. Berthelot, în omagiu un text scris şi unul din rarele exemplare ale *Bibliei* lui Şerban Cantacuzino. El a spus că Franța nu va îngădui îngenuncherea României. Rămâne de văzut.

► La 6 Martie 1918, prin forța împrejurărilor şi prin manevrele contelui Czernin, Marghiloman conduce delegația de semnare a păcii.

► Pe 8 Martie, 1 milion de soldați nemți sparg frontul englez din Picardia, pe 60 km. lățime.

► La 9 Martie, tratativele încep din nou în sala în care se ținuse Consiliul de Coroană din 14 August 1916.

Pacea asta face din România vasala Puterilor Centrale, din punct de vedere militar, politic, economic, spiritual. România încetează a mai fi stat independent.

Armata din Moldova trebuie redusă la 20.000 Infanterişti, 3.200 Cavalerişti şi 9.000 Artilerişti. Se lasă trupele Române din Basarabia, în semn că Puterile

Centrale sunt de acord ca Basarabia să revină României. Germania nu uită că Basarabia este un grânar mai sigur decât Ukraina şi un permanent motiv de râcă între Ruşi şi Români, în caz de litigiu România având nevoie de Puterile Centrale. Nu este mărinimie, este treabă cu socoteală.

România rămâne să fie ocupată la vrerea ocupantului şi stoarsă de toate bunurile ei, Românii din Transilvania să rămână pe veci subt călcâiul unguresc.

Anexarea regiunii muntoase a României este prezentată de Unguri ca o condiție a siguranței lor naționale. Dincolo de această barieră urmează să se stabilească o regiune, ca un brâu, colonizată de grăniceri unguri. Ungaria nu doreşte anexarea României întregi, dându-şi seama de mărirea prepoderentă a clementului românesc prin asemenea anexiune.

Germanii sunt nemulțumiți de propunerile anexioniste ale Ungariei, prin reprezentantul ei, contele Tisza.

Ungurii pretind 15.000 km. p. din România, în care se află Turnu-Severin, Sinaia, Târgu-Ocnei, regiunea petroliferă din Valea Trotuşului.

Delegații austro-germani, după lungi tocmeli, cedează Ungariei 5-600 km. p.

La Azuga, Buşteni şi jumătate din valea Lotrului, Ungurii renunță doar la intervenția împăratului Carol de Habsburg.

Parângul, Cozia, Negoiul, Caraimanul, Vrancea, părți din județele Suceava şi Dorohoi le iau Ungurii.

Bulgarii cer toată Dobrogea. Puterile Centrale, chiar Kaiserul Wilhelm, le-a promis-o neavând de gând să-şi țină promisiunea. Li se acordă Bulgarilor Dobrogea nouă: Cadrilaterul, obținut de Români în 1878 în schimbul județelor din Sudul Basarabiei pe care ni le-au luat Ruşii, cât şi Dobrogea veche până la Cernavodă şi Constanța. Altfel, Bulgarii amenință că părăsesc Aliații. Atuncea, Turcii, care au participat şi ei la cucerirea Dobrogei, cer nişte teritorii din Bulgaria. Li se dă

Bulgarilor numai Cadrilaterul, restul Dobrogei urmând să depindă de Puterile Aliate, dar se pare că tot ei vor beneficia şi de restul Dobrogei.

Astfel se închide cât de cât gura Turcilor.

► Pretenţiile de spoliere a României emise de Germani îi indignează chiar şi pe Austriaci. Cerealele, petrolul, pădurile urmează să rămâie în mâna nemţească, la fel ca în timpul Ocupaţiei. Convenţia agricolă: Germania impune ce se cultivă, cui se vinde, subt preţ, şi închirieri de terenuri agricole româneşti pe 90 de ani oricărui German ori societăţi germane. Convenţia petrolului: exploatarea germană pe 30 până la 90 de ani. Convenţia pădurilor lăsată la bunul plac al Nemţilor. Nu le ajunge cât ne-au luat în timpul Ocupaţiei. Trebuie să îi mai şi despăgubim de ce ne-au luat! Industria şi comerţul – aservite sau desfiinţate. Toate fabricile, cu alt capital decât german, sunt duse în Bulgaria. Între altele, fie spus, Bulgarii au cerut să ducă în Bulgaria toate pianele din România şi, ca local pentru Bulgari, să li se dea „Capşa", despre care auziseră ei de la un general de al lor! Să nu mai vorbim că au spart şi Mitropolia şi au furat moaştele Sfântului Dimitrie să le ducă la ei. A pus Mackensen Nemţii de i-au întors de la Dunăre cu moaştele. Să auzi şi să nu crezi! Monopolul industriei şi comerţului român este pe mâna Germaniei şi a Austro-Ungariei.

Regimul financiar – condus de doi comisari germani. România e obligată să retragă de pe piaţă toate bancnotele emise de Nemţi în timpul ocupaţiei, cu care au «plătit» tot ce au scos din Ţară, pentru întreţinerea trupelor de ocupaţie şi pentru plata funcţionarilor publici, adică 2.200.000.000 lei.

750.000.000 lei au fost scoşi din ţară, iar Austro-Ungariei trebuie date în monetă aur 35.000.000 coroane.

Trebuie să plătim toate pagubele pe care Nemţii le-au pricinuit cu mâna lor pe teritoriul ţării noastre. Stresemann, cunoscut om politic german, apreciază

aceste pagube la cel puțin 5 miliarde.

Acestea toate vor fi iscălite în Palatul Cotroceni din Bucureşti subt numele scurt de «Pacea de la Bucureşti 1918». Câtă durere şi câtă umilință cuprind aceste simple cuvinte. Când va ceti vreodată cineva aceste cuvinte într-o carte de istorie cum ar putea să bănuiască ce se ascunde subt nişte cuvinte simple cum ar fi *pâine, apă*? Cu asta de vom rămânea până la urmă, mult mai bine dacă ne spânzuram dinainte de răsboiu.

► În *„La Victoire”,* din 22 Fevruarie 1918, ziaristul francez Hervé ne plânge soarta într-un articol, *Pauvre Roumanie!...:* «România n-a fost bătută de Germani, ea le-a fost predată, cu mâinile şi cu picioarele legate, de revoluția rusă... România... devine un stat vasal al Pangermaniei. Aceasta e recompensa României pentru gestul ei măreț care, în vara anului 1916, a făcut-o să se arunce în vâltoare. Aceasta e răsplata iubirii ei pasionate pentru Franța, marea soră latină...».

► Le-am cetit şi soldaților şi gradaților mei ce scrie franțuzul. Răspunsul lor a fost un oftat adânc.

► Nimeni nu o să îmi scoată din cap, nici pe lumea ailaltă, că nu ar fi trebuit să stăm neutri până la sfârşitul răsboiului. Au murit ca nimic sute de mii de oameni şi au rămas sute de mii schilozi. Pentru ce? Ca să fim batjocoriți şi de adversari şi de aliați.

► În Germania, nemulțumiri: nu s-a obținut destul de pe spinarea României. Kühlmann e ponegrit pentru viața pe care ar fi dus-o în România cu o artistă de operetă. Ar fi vrut poate vreo stareță!

► Pacea de la Bucureşti – un bun exemplu dat Antantei pentru a şti ce o aşteaptă dacă înving Nemții.

Dar nouă la ce ne foloseşte?

► Ceva ce la timpul său nu am scris în aceste însemnări. Ceva între mine şi conştiința mea. Era la bătălia de la Predeal. Într-una din vilele din cartierul de sus era amplasat un cuib de mitraliori şi de trăgători de elită, judecând după faptul că toți ostaşii mei care se îndreptau spre acel loc cădeau împuşcați între ochi. Am

hotărât să ne târâm prin învăluire din trei părţi. Ne-am furişat în casă mai încet ca mâţele. Nemţii, trezindu-se cu noi peste ei, au dat să ridice mâinile. Iar eu am strigat: «Omorâţi-i, băieţi!». Cred că şi fără îndemnul meu soldaţii i-ar fi împuşcat sau i-ar fi spintecat. Mi-am dat seama că toţi soldaţii noştri, peste 20, fuseseră împuşcaţi între ochi de unul singur dintre Nemţi, cu o armă cu lunetă, un ţintaş de elită, fără dar şi poate. Mă mustră mereu cugetul că am zis «Omorâţi-i, băieţi!», că am zis aceste vorbe în faţa unor oameni care dădeau să se predea. Pe Valea Jiului, Nemţii au împuşcat mulţi prizonieri români. Un general de al lor spunea: «Soldaţilor noştri nu le prea plac prizonierii». Nu ştiu dacă soldaţii mei care i-au împuşcat pe Nemţi şi-au dat seama că nu respectasem legile răsboiului, că *eu* nu respectasem legile răsboiului... Căci oricât de cumplit este, răsboiul are nişte legi pe care, ce e drept, mai nimeni nu le respectă. Asta nu mă mângâie că o dată nici eu nu le-am respectat. Nu am să uit niciodată această faptă de care nu mă mândresc. Nu e de mine «Legea Talionului». Iar dacă mă gândesc mai bine, răsboiul nu e de nimeni. E întoarcerea omenirii la ceva mai rău decât epoca de piatră. Spunea o dată Dl. Col. Ionescu Şerban că cele mai rele dintre relele unei vieţi sunt boala şi remuşcările. Se gândea desigur la vreme de pace. Dar nici răsboiul nu te scuteşte nu numai de boală dar nici de remuşcări. Nu am să îi uit niciodată pe ăi 6 Nemţi ucişi cu două vorbe ale mele.

► În timpul tratativelor de la Buftea, Take Ionescu şi alţi 200 de indezirabili au primit *Ausweiss* de la Nemţi de a părăsi Ţara, trecând prin Austro-Ungaria spre Elveţia.

► După revoluţia bolşevică din Octomvre 1917, Ruşii nu mai permit Românilor căzuţi prizonieri la ei ca luptători în Armata Austro-Ungară să se înroleze şi să se organizeze spre a lupta subt steag românesc. Aceşti Ardeleni, nici în România – subt călcâi german de pe urma Păcii de la Bucureşti – n-ar mai putea veni. Ei iau,

ca şi prizonierii cehi, drumurile Rusiei, ajungând în Siberia. De aici încolo, ce le-o da Dumnezeu. Cine ştie câţi vor mai avea parte să calce pe pământul Ţării lor.

Soldaţii şi ofiţerii rezervişti sunt demobilizaţi, controlaţi de Nemţi până la piele şi, spre a fi şi mai umiliţi, sunt trimeşi în Ţară prin Mărăşeşti. Ei sunt întâmpinaţi în Ţară cu flori şi cu urale. Îndată apare o ordonanţă nemţească ce interzice, subt diferite ameninţări, aceste manifestaţiuni ale populaţiei faţă de cei ce i-au apărat.

► Încep să vină prizonierii, stafii scăpate din lagărele nemţeşti, austro-ungare şi bulgăreşti. Li s-a aplicat un regim de exterminare, ca hrană, ca lipsă de higiena, ca munci peste puterile lor, ca pedepse corporale. Nimeni nu s-a mirat de bătăile la sânge date de Bulgari prizonierilor, de împuşcarea lor, dar nu i-ar fi crezut în stare şi pe Nemţi şi pe Austriaci de aceleaşi tratamente, ei care atâta se ţin cu nasul pe sus cu marea lor civilizaţie.

► Noroc cu Crucea Roşie Internaţională, cu sediul la Geneva, şi de cea românească. Au mai îndulcit mizeria celor din lagărele nemţeşti, austriace şi bulgăreşti şi le-au mai transmis scrisori de acasă.

► Nemţii dau o lege a muncii silite, robindu-l pe muncitor şi pe ţăran locului unde se află şi impunându-i ce să muncească. S-a votat împământenirea tuturor Evreilor. S-a hotărât amnistia tuturor dezertorilor şi a trădătorilor de ţară.

Mulţi ofiţeri demisionează: printre ei, generalii Presan, Averescu, Iancovescu. Se fac avansări spre captarea bunei-voinţei Armatei. Avem mai mulţi maiori decât locotenenţi şi sublocotenenţi.

► Guvernul Marghiloman e pus de Nemţi să traducă în justiţie Guvernul Brătianu – Take Ionescu pentru proasta sa administraţie. Se adună mărturii în potriva lor.

Guvernul Brătianu face întâmpinare la Camera Deputaţilor, refuzând a se disculpa. Lasă istoria să îi

judece faptele la momentul potrivit.

► Este arestat fostul Ministru de Domenii şi de Interne, Alexandru Constantinescu, şi câțiva înalți demnitari. Constantinescu primeşte la închisoare vizita miniştrilor țărilor aliate. După două săptămâni, spre bucuria Ieşenilor, este eliberat.

► Bulgarii au înțeles cu mult înaintea noastră ce rol important are propaganda în favoarea unei țări, prin influențarea opiniei publice. Ei au făcut în Elveția o bogată literatură de propagandă pentru revendicările lor. Despre Dobrogea numai, cică au avut 9 cărți în bulgăreşte şi în franțuzeşte, în 13.000 exemplare,

► Guvernul nostru s-a desmeticit cât rol are propaganda în favoarea Țării tale, abia după dezastrul campaniei din 1916. Abia în 1917 s-a dus în Franța un grup de profesori universitari şi de parlamentari români spre a lămuri opinia publică de acolo despre durerile şi drepturile Românilor. După încheierea păcii forțate de la Bucureşti între noi şi Puterile Centrale, rolul acestei propagande de lămurire a crudei noastre soarte este şi mai însemnat. Universitarii români de la Paris au răspuns printr-un memoriu foarte documentat că Transilvania este românească, în chip de protest la un memoriu al universitarilor unguri din Cluj, care pretind că Transilvania se cuvine din toate punctele de vedere Ungariei.

Mai bine mai târziu decât niciodată.

► Ungurii, pentru propagandă, nu se dau îndărăt de la nimic: folosesc relațiile de familie, şi au în toată Europa, spre a arăta că ei au ajuns în Transilvania chiar înainte de Decebal! Nu se sfiesc de la nimic. Scopul scuză orice mijloace. Numai noi ne uităm mereu proverbul care spune: «Copilului de nu țipă, mumă-sa nici că-i dă țâță». Cum să nu îi creadă pe ei lumea, dacă țipă tot timpul şi peste tot, în timp ce noi suntem legați la gură?

► Începe propaganda românească şi în ziare din Anglia, la fel în Italia, unde se află aproape 18.000

prizonieri români luați din Armata austro-ungară.

► Cu Statele Unite ale Americii nu aveam nici o legătură. Eram singura țară din Sud-Estul Europei care nu aveam reprezentanță diplomatică acolo.

În timpul neutralității am fost luați peste picior în ziarele americane, după 1916 – deasemenea. Cred că nu ştiau mai nimic despre noi, dar ca să fim ciuca batjocurii eram buni. A trebuit să vină delegații americane în Moldova spre a îşi schimba impresiile şi a vedea eroismul soldatului român.

În primele zile ale lui Ianuarie 1918 trimetem şi noi pe dr. Angelescu, primul român Ministru la Washington. Dr. Angelescu, înconjurat de Români de suflet din America, face cunoscută situațiunea noastră în Europa şi capătă simpatii în mediile americane. Guvernul Marghiloman nu se mai interesează deloc de relațiile noastre cu America. Dr. Angelescu se sprijină doar pe bună-voința unor Români emigranți. Mare lucru e să ştii să îți faci un nume şi să ştii să afle alții cine eşti. Aceasta cere strădanie, că Dumnezeu dă, dară în traistă nu îți bagă.

► Cică împăratul Japoniei i-a trimes Gen. Grigorescu Eremia, în toamna lui '17, o sabie de onoare.

► Mă simțesc tare slăbit şi nu ştiu cum voi mai ține până la urmă. Am uneori amețeli, de oboseală şi de mâncare proastă. Mă gândesc la soldați, unii cu bocancii rupți, cu haine neschimbate de la 1916, munciți de acasă şi trecuți prin toate focurile, cum or mai rezista. Îmi e ruşine sa mă plâng când îi văz pe ei. «Domnu' locotinent, grea e viața până mori. Pe urmă linişte şi pace. Aşa-i spuneam şi muierii când să jeluia ba de una, ba de alta. Greu e până mori», mi-a spus ieri un soldat.

► Se reiau legăturile prin telegraf şi prin telefon între Moldova şi zona ocupată.

Pe 27 Martie 1918, Marghiloman se duce la Chişinău. Ruşii din Basarabia au fost contra unirii cu România, Evreii s-au abținut.

Totuşi, Basarabia se uneşte cu Ţara de care o rupseseră Ruşii în 1812. Pe 27 Martie. Zi mare. Doamne ajută!

► Aflăm că prin sfârşitul lui Martie are loc o ofensivă în Flandra tot cu succes pentru Nemţi. Dar Englejii şi Francejii refac frontul.

► Se duce campanie pentru darea în judecată a Guvernului Brătianu care, zic adversarii lui Brătianu, a dus Ţara la dezastru. Urma alege.

► Aflăm că la Iaşi a murit, la Spitalul Sf. Spiridon, Cpt. Creangă, ajuns lt.-col. în rezervă şi prezidentul curţii Marţiale. El era feciorul lui Ion Creangă, moldoveanul hâtru cu basmele şi cu amintirile. Cică în urmă cu vreo 20 de ani, ofiţerul plecase din Armată şi se făcuse fabricant de foiţe de ţigară, strânse în cărticele pe care era tipărită figura câte unui mare scriitor român şi înuntru crâmpeie din scrierile aceluia. Botezase foiţele astea „Creangă” şi într-un ziar scos de el le făcea o reclamă de tot hazul, pe care şi acuma o mai ţineau minte oamenii când îşi răsuceau o ţigară de mahorcă în tranşeu: «Ori fumaţi foiţa „Creangă”, ori daţi dracului tutunul».

Era un naţionalist înfocat. Dumnezeu să-l odihnească!

► Aflăm că, pe 14 Mai, Nemţii ajung din nou pe Marna, pornind ofensiva de pe aşa-numitul Chemin des Dames. Iar victorie nemţească. Iar refacere a frontului din partea franceză. Se adoptă comandamentul unic: Gen. Foch conduce trupele aliate. Americanii izbutesc să trimeată armată multă în Europa. Mulţime de tankuri, arma cea mai nouă a Aliaţilor, se află în spatele frontului.

Germania e obosită.

► Iacătă câteva zile de când cheferiştii fac grevă în toată Moldova. Ţăranii clocotesc din cauza svonurilor despre împroprietărirea care nu i-ar avantaja.

► Ne parvine ştirea că Ţarul şi familia sa au fost împuşcaţi în Siberia din ordinul Sovietelor.

► La 2 Iulie, Nemții se îndreaptă spre Paris. Foch îi asvârle peste Marna.

Nici Austriacilor nu le merge mai bine în Italia.

► La 26 Iulie, Foch le dă o gravă lovitură Nemților pe Somme. Nemții se retrag pe linia Siegfried pe care o socoteau imbatabilă. Sunt alungați şi de acolo.

► La sfârşitul lui Iulie 1918, în Cameră, la Iaşi, un deputat independent scoate la iveală o listă găsită în biroul unui domn Güntter, director al unei societăți de petrol din Bucureşti. Güntter, cetățean elvețian, a şters-o din România în ajunul intrării noastre în răsboiu. Lista conține nume de persoane politice române, de toate colorile, care ar fi primit bani de la Nemți pentru propagandă germano-filă. Figurează şi numele D-lui Marghiloman, scris cu altă cerneală. Ce să crezi? Mare curvă politica! Şi Take Ionescu a fost acuzat altădată că primea bani de propagandă de la Antantă.

► Principele-moştenitor Carol s-a căsătorit, se spune că pe 1 Sept. 1918, cu o domnişoară zisă Zizi Lambrino. Căsătoria s-ar fi făcut la Odesa, în prezența unui aghiotant al Principelui, lt. Serdici. Cum s-ar zice, țara arde şi baba şi-o pieptenă.

M. S. Regele cică l-ar fi trimes pe Principe la o mânăstire pe 75 de zile ca pedeapsă. Gen. Averescu îi cere M. S. Regele să îl înlăture de la tron pe Principe, ca nefiind potrivit de viitor rege. Eu zic că cine vrea să fie rege nu poate să facă nimic de capul lui. Cred că D-l Gen. Averescu gândeşte bine. De altfel, Parlamentul este într-o părere cu Gen. Averescu.

► Se revine asupra frontului de la Salonic. Acestuia nu i se mai dăduse importanță din 1916. Pe acest front, victoria Aliaților e complectă. Pe 16 Sept., Bulgarii iscălesc Armistițiul la Salonic. Regele lor, Ferdinand, abdică, în favoarea fiului său, Boris, şi fuge peste graniță.

► În Octomvre capitulează şi Turcia.

► Generalul francez Franchet d'Espercy, care i-a înfrânt pe Bulgari, se îndreaptă spre Budapesta, dar

este oprit de Clemenceau.

► Puterile Centrale cer Armistițiu Ententei mai întâi Germania, pe urmă şi Austro-Ungaria.

► Când s-a instalat Misiunea germană la Iaşi, după încheierea Tratatului de pace de la Bucureşti, M. S. Regele a plecat la Bicaz, spre a îşi arăta dispreţul.

► Ludendorff propune redeschiderea frontului din România, deoarece Nemţii nu sunt mulţumiţi de Guvernul Marghiloman, dar împăratul Carol al Austriei este în potrivă. Puterile Centrale umblă după pace cu preşedintele Wilson.

► Bulgarii, încheind pace cu Ententa, nu mai sunt prietenii dragi ai Nemţilor, şi părăsesc România. Gata cu „Capşa"! Pentru a îşi lua rămas-bun, ca nişte domni, de la un asemenea local de lux, îi fac vitrinele ţăndări, sparg şi vesela şi spintecă scaunele şi canapelele de pluş, aşa ca să fie spre amintire.

► Nemţii sunt goniţi din peninsula Balcanică, dar nu pot renunţa la România şi la petrolul ei.

► Contele Tisza, pare-se, a fost omorât de trupele ungureşti în retragere. Mult rău ne-a mai făcut şi contele ăsta.

► Germania ne oferă nouă Dobrogea, de vreme ce Bulgarii i-au trădat, dar vor să îşi păstreze linia ferată Cernavoda-Constanţa şi Portul.

► D-l Constantin Stere, care cerea nu de mult o federaţie austro-ungaro-română, acum a luat-o cu înfrăţirea tuturor Românilor!

► Se zvoneşte că în Ungaria este revoluţie.

Se vorbeşte de un guvern militar şi că împăratul Carol ar fi fugit.

► Noi, Românii, avem urechea ciulită la fiecare lovitură de tun de pe frontul Ententei. Acolo se va hotărî şi soarta noastră. Rămânem robi sau ajungem liberi şi cu fruntea sus. La Bucureşti, aud, lumea e buluc seara la Palatul Poştelor, unde îşi afişează Nemţii comunicatele. Tot aşa, aud, că în 2 puncte centrale ale Bucureştilor sunt afişate 2 hărţi pe care un şnur roşu

marchează mersul răsboiului, deci poziția armatelor dușmane. Ce s-or mai fi uitând bieții Români și la astea!

► La 15 Octomvre, la Viena, răsună în Parlament glasul lui Vaida-Voevod care cere dreptul tuturor Românilor de a se auto-determina.

► D-l C. C. Arion a spus într-un interview că deşi Evreii au colaborat cu Nemții subt ocupație, Românii nu le vor face nimic. Cred că s-a liniştit şi boierimea filo-germană în frunte chiar cu d-l Arion, d-l Beldiman, P. P. Carp.

► La sfârşitul lui Octomvre ar fi avut loc la Bucureşti o mare manifestație pro-franceză (se auzise că a venit la O. K. M., la Marele Cartier General german de la „Athénée Palace”, o delegație franceză pentru a propune Nemților capitularea). Manifestația a fost de fapt anti-germană. Urmează arestări şi întărirea stării de asediu din Bucureşti. Cucoanele cică îi băteau pe nemți cu umbrelele în cap. Să fi îndrăsnit înainte cu un an, ar fi măturat nemții paveaua cu ele.

După doi ani de umilințe, robii ridică glasul.

► Şi la Iaşi lumea manifestează la statuia lui Cuza-Vodă, îl aclamă pe Rege, aclamă la legațiile Aliaților. Ministrul Franței, Saint-Aulaire, şi Gen. Laffont țin cuvântare mulțimii.

► Mackensen ocupă Braşovul şi Sibiul şi tratează cu guvernul român retragerea paşnică a trupelor germane din România.

► Se formează Armata de Dunăre (3 divizii: una franceză, una engleză, una colonială), subt comanda gen. Berthelot, pentru eliberarea României. Francejii iau legătura cu Brătianu pentru susținerea lui Berthelot cu trupe române. Planurile sunt întocmite de gen. Presan Constantin, care nu mai are nici o calitate oficială, ca şi Brătianu. Mobilizăm şi noi uşurel şi pe muțeşte, încă de pe la începutul lui Octomvre. Am mirosit şi noi ăştia mai mici. Nu ne-o lăsa Dumnezeu de tot...

► Marghiloman, continuând să creadă că va putea obține avantaje pentru Țară de la Puterile Centrale,

chiar învinse, este poftit de Rege să demisioneze la 24 Octomvre 1918. Vine un Guvern condus de gen. Coandă, care declară nul tot ce semnase Marghiloman. Regele ordonă mobilizarea Armatei. Ministru de Răsboiu este gen. Grigorescu Eremia. Regele adresează un apel soldaților.

► D-l Wopicka, Ministru al Statelor Unite ale Americii, garantează unirea Transilvaniei, a Basarabiei şi a Bucovinei cu Țara. De făgăduieli nu ducem lipsă! Să îi vedem când s-o încheia pacea.

► Generalul Eremia îi înmânează lui Mackensen o notă prin care Armata Germană este poftită să părăsească România în 24 de ore, cu alte cuvinte o declarație de răsboiu.

► Tot pe 27 Oct., M. S. Regele a dat ordin de mobilizare (până la contingentul 1894) pentru a ne uni forțele cu armata lui Berthelot venită să îi izgonească pe Nemți din România. Se încheie Armistițiul general, deci trupele române rămân pe loc.

► Pe 28 Oct., cinci delegați Ardeleni aduc lui Brătianu o epistolă a lui Vaida-Voevod prin care îi cere trimeterea trupelor române în Transilvania spre a îi protegui pe Români de vrăjmăşia ungurească.

► Pe 29 Oct., se încheie Armistițiul pe toate fronturile.

► Nemții se retrag distrugând poduri, fire telegrafice, jefuind populația, omorând jandarmi, punând foc la depozite.

► Se aşteaptă a se stabili legătura între Berthelot şi Guvernul de la Iaşi.

► Armatele Aliate au cantonat la Jilava.

► Pe străzile Bucureştilor au apărut ofițeri ai trupelor aliate.

► Încep să am speranță să îmi revăd familia, să trăiesc iară o viață normală.

► Guvernul ungar îl sechestrează pe Mackensen. Mă bucur!

► Armata noastră, în afara trupelor din Basarabia, e

într-o situaţiune grea: numeric foarte redusă, prost echipată; fără cai, luaţi de Nemţi; fără furaje, consumate de trupele ruseşti. Armament, muniţii şi hrană s-ar găsi, dar cu ce să le transporţi?

► Românii din Transilvania sunt deportaţi în pusta ungară, iar alţii umplu temniţele.

► Din Partidul Naţional Român, care din 1869 reprezintă interesele Românilor din Transilvania, Vaida-Voevod s-a exilat în Elveţia, Iuliu Maniu a luptat pe frontul italian, iar Vasile Goldiş, tot timpul la Arad, a publicat *„Românul”* până ce l-au interzis autorităţile, în ‘16.

► Trupele române trec din nou în Transilvania, de unde soarta crudă ne alungase în 1916. Ele pătrund în Noemvre la Borsec, pe 12, în Târgul Mureşului, şi pe 15, în Reghinul Săsesc. Trupele române întâlnesc trupele debandate ale lui Mackensen. Românii fac prizonieri. Soldaţii nemţi demonstrează în potriva Românilor pe străzi şi încearcă să o şteargă cu garnituri de tren româneşti.

► Bucovina, ce în timpul răsboiului a fost de 3 ori ocupată de Muscali, care au prădat şi au părăduit cât au putut, apoi de alte 3 ori încăpută din nou pe mâna colonelului Fischer, care nu ştia decât să bată, să trimeată în lagăr, să împuşte şi să spânzure, Bucovina vrea a se alipi României.

► A fost nevoie de intervenţie armată română în Bucovina spre a stăvili neorânduielile pricinuite de Ukraineni, care voiesc despărţirea Bucovinei în două: ei – în Nord, Românii – în Sud.

► Iancu Flondor constituie un Guvern al Bucovinei, în timp ce Armata Română pacifică întreaga provincie.

După cum se vede, unirea nu se face bătând din palme.

► La 15 Noemvre, cu acordul Polonezilor şi al Germanilor bucovineni, Bucovina cere unirea fără condiţii cu România. În 1775 i-a fost smulsă Moldovei.

► Jugo-Slavii se despart de Ungaria. Slovacii se

alipesc statului ceh.

► Tratativele între Români şi Unguri sunt rupte pe 2 Nov., moment din care românii se consideră complect rupţi de Ungaria.

► Ungurii încep masacrarea Românilor peste tot unde nu există gărzi române organizate. Mitraliază 40 de oameni într-un sat, aruncă bombe într-o adunare sătească, de o pildă.

► 18 Noemvre 1918, zi mare în calendarul Ţării. Armata Română, M. M. L. L. Regele, Regina şi cu Gen. Berthelot în frunte, urmaţi de soldaţii noştri de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, apoi de unităţi franceze, engleze şi americane, intră în Bucureşti, în uralele mulţimii. De doi ani, asta a visat tot Românul.

► Zice că s-au ridicat 4 arcuri de triumf, din lemn, acoperite cu pânză, pe Calea Victoriei. D-l Gen. Grigorescu Eremia, care e Ministru de Răsboiu, îi dă M. S. Bastonul şi cartea de mareşal.

► Îmi pare rău că nu mă aflu printre cei care defilează. Nu vine toată Armata deodată şi nu toată în Bucureşti. Dar îmi este drag să mă gândesc la cei ce au fost primiţi într-un triumf pe care l-au meritat. Printre glasurile care strigau poate erau şi Sanda, Floarea, mama-soacră. Or fi venit şi ele la Bucureşti cu nădejdea să îşi întâmpine bărbaţii.

► Marea Adunare a Românilor din Transilvania şi din Ungaria se ţine la 18 Noemvre, la Alba-Iulia, cea mai frumoasă zi a Neamului Românesc.

► Cel mai însemnat eveniment: la 18 Noemvre, la Alba-Iulia, se hotărăşte întregirea României cu acei Români care de atâta vreme au îndurat robia la streini şi umilirile. Este cel mai mare moment din Istoria Ţării Noastre şi, cred, un pas spre ţările moderne. În faţa noastră se deschide un drum nou. Doamne, ajută!

► Cred eu că momente importante în istoria unei ţări, mai ales blagoslovită cu atâtea necazuri ca a noastră, sunt multe. După a mea părere, cele mai însemnate pentru noi, Românii, au fost căderea Daciei subt

Romani; prima, şi de scurtă durată Unirea lui Mihai Viteazul; Unirea lui Cuza; şi Unirea de acum, de care să ne facă Dumnezeu parte pentru totdeauna.

Mă gândesc că atâta amar de oameni morţi şi schilodiţi în acest Răsboiu nu au făcut-o zadarnic, dar nimeni nu mă poate scoate din părerea mea, pe care nu o mai spun nimănui, că tot atâta am fi câştigat de am fi rămas neutri, până la sfârşit. Nu pun mâna în foc că am dreptate, dar eu asta cred.

► Avea dreptate Take Ionescu spunând că în urma acestui Răsboiu vor cădea imperii şi America se va ridica la loc de frunte

► Austro-Ungaria s-a desmembrat în popoarele din care cu sila fusese alcătuită. Contele Tisza a fost omorât de soldaţi de ai lor, el care nu recunoştea nimănui vreun drept, în afară de al Ungurilor.

► Mitropolitul român Vasile Mangra ce-şi vânduse neamul spre a se vedea uns mitropolit de Unguri şi-a pus capăt zilelor, în Ungaria.

► Lucrurile se află încetul cu încetul şi se lămuresc. Suferinţele îndurate şi de Românii din Austro-Ungaria abia acum am ajuns a le cunoaşte pe deplin noi, cei din Regat. Eu le ştiam de la mama.

► Mă gândesc numai că Avram Iancu, Tribunul oropsiţilor, în catalogul de la gimnaziu, era trecut sub numele de Iankel Abraham!

► Ungurii au trimes pe fronturi – altele decât cel românesc, vezi bine – aproape 500.000 de Români. Peste 41.000 au murit pe câmpuri de luptă, peste 11.000 – în spitale, Răsboiul a fost un bun prilej de a extermina tot ce nu era ungar.

► Au venit la Iaşi delegaţii române din Transilvania spre a cere intervenţia trupelor române, Românii din Transilvania neavând altă putere de a se opune Ungurilor care îi căsăpesc.

► În Capitală e mare vânzoleală în muncitorime. Se află în grevă Chefereul şi Regia Monopolurilor Statului. Două zile cică nu a fost pâine în Capitală.

Când am văzut viața soldatului pe front, am înțeles că omul nevoiaş niciodată nu se scoală degeaba în potriva stăpânirii.

► Mitropolitul Primat Conon a recunoscut că a semnat Manifestul acela ruşinos împrăştiat în tranşeele noastre în vara lui 1917, dar că el a fost compus de d-nii Lupu Costachi şi Virgil Arion. Halal! Că ei i-ar fi impus să îl semneze. Şi dacă nu îl semna, oare ce ar fi făcut ăi doi boieri de viță veche: l-ar fi răspopit? l-ar fi ras barba? Cum nu le-o crăpa obrazul de ruşine!

► Mă gândesc cu drag şi dor că în curând am să mă văd acasă. Parcă îmi e şi teamă. Mi se pare o veşnicie de când n-am mai avut prin cine primi veşti din zona ocupată şi tot o veşnicie de când nu mai am veşti de la tata-socru şi de la cumnatul Toader. Parcă am fi fost peste mări şi țări. Nu mai spun cu câtă nerăbdare aştept să îmi văd fata. Cu cine o semăna?

► Dl. Col. Ionescu Şerban mi-a spus ieri: «Băncilă dragă, parcă-mi arde pământul subt picioare. Cât am luptat, gândul de căpetenie era cum să îmi îndrum oamenii mai bine şi cum să îi feresc de primejdii inutile. Acuma însă nu mă mai gândesc decât la casă şi la nevastă».

La fel am vorbit şi cu Popişteanu Emil. Petrescu Eugen a plecat în Vechiul Regat, cum putem spune acum, cu trupele care au ajuns în Bucureşti pe 18 Noemvre. A fost atât de grav rănit că e de mirare că a scăpat cu zile. Nu pot să uit cum l-am văzut la spital.

► A trecut ieri Mărin să îşi ia rămas-bun de la mine. Şchioapătă rău, săracul. Are piciorul stâng țeapăn şi merge cu o cârjă. Cred că a văzut jalea din ochii mei. «Ce să facem, dom' locotenent? Fiecare cu ce îi e scris». Şi s-a bătut cu cârja peste piciorul țeapăn. «Acuma ne ducem acasă şi aşteptăm să ne dea Regele pământ, cum ne-a făgăduit. Că nu ne-o lăsa doar cu astea», şi s-a bătut cu mâna peste decorația din piept. «N-am să vă uit cât oi trăi, dom' locotenent, şi n-o fi dată să vin în Bucureşti să nu trec să vă văz». După despărțirea de Mărin am fost

trist toată ziua.

► Bună vorba noastră românească: «Dacă îi dai îi fată iapa, dacă îi iei îi moare mânzul». În această situațiune ne aflăm noi cu Ungurii din Transilvania. Învățați să poruncească de veacuri, nu acceptă acum că roata istoriei s-a învârtit aşa fel ca robii să ajungă la cot cu stăpânii. Pe lângă perderea unor teritorii, în Ungaria mai este şi o revoluție a propriului popor.

► Pe 24 Noemvre mă aflu în Braşov. Nu îmi este dat să ajung acasă aşa cum trăsesem nădejde. Îmi amintesc de Braşovul pe unde am trecut în 1916. Când s-a încheiat armistițiul general am sperat că nu am să mai strig «Foc!» decât la manevre. Credeam că Răsboiul s-a sfârşit. Gărzile ungureşti stau rezervate, însă trebuie să fim tot timpul cu ochii în patru, că nu ştii niciodată de unde vine un glonț. Gărzile româneşti se pun la dispoziția Armatei Române. Populația română ne primeşte în casele ei ca pe oaspeți de cinste. Nu e casă românească fără tricolorul nostru. Acum nu se mai tem, ca în 1916, când ne-au văzut plecând şi lăsându-i pe mâna Ungurilor. Tot nu le vine să crează însă că Transilvania e a Românilor. «Adevărat îi că de acum încolo om ține de România Românilor?». Nu e zi să nu aud întrebarea asta.

► Se vorbeşte de divorțul Gen. Grigorescu Eremia. Ce îți e şi cu amorul!

► Dorm două nopți la o familie de învățători, Şesan, pe lângă Piața Mare (a Breslelor). La plecare, d-na Şesan îmi dăruieşte un ilic cât palma, de blană de oaie întoarsă, cusut cu flori colorate, o frumusețe, şi un milieu (de pus pe masă) lucrat de d-sa cu iglița.

«Pentru copila d-voastră şi pentru d-na. Un suvenir din partea familiei Şesan». Mi-au dat lăcrămile. Eu, spre marea mea părere de rău, nu am avut ce să le dau. Am să îi țin minte toată viața.

► Ajungem pe linia Mureşului, pe care gen. Franchet d'Espérey, în necunoştință de cauză, o acceptă ca limită a Ungariei în 30 Oct., când a încheiat cu Ungurii la

Belgrad Armistițiu în numele Ententei. De unde să fi ştiut el şi Ententa până unde se întinde populația română a Transilvaniei şi chiar Transilvania? Deşi la intrarea noastră în Răsboiu aceste limite teritoriale au fost fixate de noi şi aprobate de Aliați. Dar, ca totdeauna, cei mari nu se simt datori să îşi țină făgăduielile față de cei mici. Ți se umple sufletul de scârbă.

► Dincolo de Mureş, Ungurii se întăresc şi se pregătesc de rezistență. Promotorul acestei mişcări este profesorul Apáthy, Rectorul Universității din Cluj, savant cunoscut în Europa, care alcătuieşte un Guvern unguresc pentru Transilvania, el fiind Preşedinte.

► Se duc tratative susținute cu Franchet d'Espérey spre a fi convins ca, în numele Aliaților, să ne lase să trecem Mureşul, ceea ce obținem cu ajutorul Gen. Berthelot.

La 11 Decemvre intrăm în Cluj. Ungurii, în fața evidenței, sunt nevoiți să se retragă.

Sosesc trupe noi în Transilvania. Toate sunt puse subt comanda Gen. Moşoiu Traian, de neam din Bran, Ardelean deci.

► Se desființează Gărzile şi ungare şi române. Sunt înlocuite de Poliție şi de Jandarmerie.

Se constituie 2 Divizii din Românii care au făcut parte din Armata Austro-Ungară.

Cumpărăm cai de la armata lui Mackensen în drum spre Germania şi de la armata franceză de la Salonic. De la Franceji – oficial. De la Nemți – de la om la om, că n-ai cu cine mai sta de vorbă oficial. Le-a trecut damful de pe când stăteau ca statuile şi strigau «Feuer!». Acuma sunt o gloată amărâtă. Civilizația – bună, frumoasă, dar dacă îi zgârii pojghița de deasupra, tot omul se vede cu toate păcatele lui de pe vremea când mânca carne crudă. Din păcate.

► Ca răspuns la nemulțumirile muncitorilor, cică Guvernul nostru ar fi publicat, pe 13 Decemvre 1918, Decretul-lege de împroprietărire a Țăranilor, mărirea lefurilor pentru funcționarii publici şi măsurile de a

procura muncitorilor alimente la prețul de mercurială.

► Respectăm linia fixată de Aliați ca despărțitoare între noi şi Unguri.

În acest fel rămân în afara Țării noastre munții Apuseni, regiunile Aradului, Bihorului, Sătmarului şi tot Banatul. Aşteptăm ca Aliații să se desmeticească în privința noastră. Guvernul Károlyi din Budapesta şi Apáthy din Cluj fac tot timpul propagandă jignitoare împotriva noastră.

► Grevă generală a funcționarilor Unguri din căile ferate. Românii îi înlocuiesc cu personal din Regat. Apáthy este arestat şi expulzat.

Conflicte armate în zona Petroşanilor. Revoltă a minerilor Unguri.

► În regiunea Jibou-Zalău, pe valea Crisului Repede, locuitorii Unguri, bizuindu-se pe vecinătatea trupelor ungureşti, comit agresiuni în potriva Românilor. Cam 800 lucrători de la minele de aur din Baia Mare atacă pe Români cu puşti şi cu grenate. Un batalion de trupe de Infanterie şi ceva Cavalerie, printre care mă număr, sunt trimese să îi apere pe români. Cu părere de rău trebuie să strig iară «Foc!». Deodată, văd sânge pe manta în partea dreaptă, cam la o palmă subt umăr. Nu ştiu cum am ajuns la spitalul din Baia Mare. Îmi aduc aminte numai, ca prin vis, că am auzit vorbindu-se ungureşte. Se pare că îmi perdusem cunoştința, fiindcă perdusem foarte mult sânge. Când m-am trezit, când o fi fost asta nu mi-am dat seama, am văzut un doctor lângă mine. Îmi lua pulsul. M-am gândit să îl întreb ce e cu mine, dar nu am izbutit. Când s-a depărtat nițel de patul meu am văzut că avea pantaloni de ofițer român. Atunci mi-am adunat toate puterile şi l-am întrebat: «Domnule doctor, ce e cu mine?». «Cred că e bine. Ți-am scos un glonț din plămânul drept. Mare noroc că nu a fost în stângul».

Stau pironit într-un pat de spital, singur într-o cămăruță şi picotesc toată ziua. Nu am putere să duc nici lingura la gură. Aud vorbindu-se ungureşte, dar, din când în când, şi româneşte. Personalul civil al spitalului

e unguresc, cel militar e românesc, îmi dă să mănânc şi după câteva zile mă conduce până la closet, când sunt în stare să mă ţin pe picioare, o infirmieră româncă. Masa mi-o aduce o fată blondă, niţel pistruiată, cu mănuşi albe. Încerc să schimb câteva cuvinte cu ea. Nu ştie româneşte.

Veşti despre ce se mai întâmplă în Ardeal îmi aduce dr. Chirilă, medic militar, din Craiova de felul său.

Tot el mi-a adus carnetul ăsta din port-hart. Deşi scriu la prezent, fiindcă aşa îmi vine, a trecut vreme bună de când mă aflu aici şi de când nu mi-am mai scris nici o însemnare. Sunt foarte slăbit fiindcă am perdut mult sânge şi până să fiu adus la spital şi în timpul operaţiei. «Mitică, tată, nu ţi-e dat ţie să ajungi la Buda-Pesta», îmi spune dr. Chirilă. «La Buda-Pesta?». «Aşa cum se arată lucrurile, se prea poate».

► Aflu că prin intervenţia lui Berthelot, Aliaţii ne-au permis să ocupăm regiunea Sighet-Baia Mare-Zalău.

La Sighet, o delegaţie ukraineană declară românilor că Sighetul e ocupat de ei. Parlamentarii români trimeşi să someze pe Ukraineni să părăsească locul sunt întâmpinaţi cu focuri de armă. Românii îi alungă pe Ukraineni. Pe 5 Ianuarie, după lupte cu perderi de amândouă părţile, Sighetul şi regiunea din jur sunt în mâinile noastre.

► Trupele române sunt atacate prin surprindere de trupe ungureşti, după ce comandamentul ungur ne asigurase că îşi retrăsese trupele. Un batalion român atacă Zalăul şi îl curăţă de Unguri.

► Mă aflu în spital din noaptea de 22 spre 23 Dec. 1918. Frumos Crăciun şi început de an!

► Toată Transilvania, până la frontiera stabilită de Aliaţi, e în mâna noastră. Dincolo de frontieră însă, Ungurii se organizează şi ne atacă. Aliaţii nu ne îngăduie să punem mâna pe munţii Apuseni.

Toate îmi amintesc de campania din 1916 şi 1917, când ori de câte ori aveam un avantaj asupra inamicului şi l-am fi putut bate de-a binelea, de undeva ne venea un

ordin să ne oprim: fie de la propriul comandament, fie de la cel rusesc.

Ce le mai pasă Aliaților acum de noi? Am fost buni ca o diversiune, ca Nemții și Austro-Ungarii să își disperseze armatele, buni de carne de tun la nevoie. Manta de vreme rea, asta am fost.

► Ungurii vor cu orice chip Ardealul înapoi. În acest scop se unesc magnați și latifundiari cu socialiști, se țes intrigi în toate capitalele Antantei, se folosesc rudele sus-puse de acolo. Debrețin, Oradia-Mare și Bochis-Ciaba sunt locurile unde se organizează Secuii împotriva Românilor. Pe Românii din acea zonă îi maltratează și îi ucid. Numai în împrejurimile Aradului au și fost vreo 300 de omoruri, în timp de 3 luni. Execuțiile în masă în satele românești sunt lucru obișnuit din partea Ungurilor. Chiar în prezența lui Berthelot, la Arad, Ungurii s-au năpustit asupra Românilor, împușcându-i. Poate o fi tras și Berthelot un învățământ din cele la ce a fost martor și poate le-o spune și Aliaților. Ungurii se dedau la atrocități. Întâi schingiuesc unele victime, le scot ochii, le taie nasul și apoi îi împușcă. Dr. Chirilă e îngrozit de ceea ce aude și vede. El zice că încă nu e momentul să plec din spital, dar eu, drept să spun, aș fugi și în patru labe. Eu sunt învățat cu viața soldățească a frontului: omori sau ești omorât, dar schingiuirile, fără să fi văzut pe cineva schingiuit, mă înspăimântă. Unde este ajutorul Aliaților, care cu linia lor de demarcație împart Transilvania în două, iar Banatul l-au lăsat pe seama Sârbilor care nu sunt mai prejos decât Ungurii?

► Aflu prin dr. Chirilă – că prin cine altcineva? – că Guvernul, ca să nu se zică chiar că le face pe toate mușama, i-a citat la Curtea Marțială, pentru colaborarea cu Nemții pe timpul ocupației, pe d-nii Virgil Arion, Dem. Nenițescu, Const. Stere, Dem. Pătrășcanu, Ion Teodorescu, Vasile Barnoschi, Pierre Ciorăneano, Alexandru și Victor Beldiman. Pot să spun de pe acum că se va termina cu «Pupat toți piața Endependenți»,

vorba regretatului domn Caragiali. Multe mi-a lămurit mie Răsboiul, dar haina militară îţi astupă gura.

► D-l Brătianu a plecat la Paris abia după ce în *„Monitorul Oficial”* a apărut Decretul-lege de împământenire a Evreilor. Ca jurist din partea României în comisiunea pentru Conferinţa Păcii a luat pe un avocat ovrei, Solomon Rosenthal, ca să nu mai cârtească nimeni că nu s-a făcut nimica în privinţa Evreilor. Să vedem ce pricopseală ni s-o trage şi dintr-asta. Atâta umblă toate Marile Puteri să ne tragă pe sfoară că ţi se face silă. Dacă nu ar fi de plâns, ar fi de râs.

► Conferinţa Păcii începe la 5 Ianuarie 1919, deschisă de Dl. Poincaré în Sala oglinzilor din palatul de la Versailles, când încă, de fapt, nu este pace peste tot: în Rusia – răsboiu civil; în Asia Mică – Turcii cu Grecii în litigiu; Ungurii – în ceartă armata cu Cehii şi cu Slovacii, cu Sârbii şi cu noi. Wilson nu vrea să recunoască Tratatul nostru din 1916 cu Aliaţii. El e foarte generos cu Puterile Centrale care au perdut răsboiul. Brătianu, care a încheiat Tratatul mai sus pomenit, nu vrea să renunţe la graniţele pe care ni le garanta textul scris. Potrivit părerilor lui Wilson, de care sunt şi ceilalţi trei mari, s-ar revizui şi schimba graniţele unor state independente, graniţe pe care le avuseseră înainte de Răsboiu. România, prin Brătianu, declară că nu poate să accepte acest articol din Tratatul de pace.

Cel mai bun susţinător al cauzei române se dovedeşte a fi, la Conferinţa Păcii, delegatul francez Tardieu, care acordă României Banatul întreg, iar cel mai ostil, ministrul Statelor Unite, Lansing, care cere împărţirea Banatului între Sârbi şi Români şi să le cedăm Bulgarilor – Cadrilaterul.

► Într-un număr vechi din *„Îndreptarea”,* adus de dr. Chirilă, am cetit un articol al Gen. Averescu în care îl acuză pe d-l Brătianu de multe. Pe tot timpul pregătirii Răsboiului, d-l Brătianu a pus în fruntea Armatei un rezervist, pe Gen. Zotu. La mobilizare l-a dat la partea sedentară. Gen. Zotu ştiu şi eu că s-a sinucis de frica

aeroplanelor. Pe urmă. Gen. Averescu spune cum d-l Brătianu a organizat în Transilvania propagandă printre Români să lupte în contra Rusiei alături de Austro-Ungaria, a tolerat în Țară propaganda nemțească pe tot timpul neutralității şi nu a ținut cont de rapoartele sale (ale Gen. Averescu) după dezastrul de la Turtucaia. Apoi îi spune o mulțime şi pe baza politicei interne. În *„Viitorul”,* ziarul liberalilor, aceştia au răspuns că nu stau de vorbă cu Gen. Averescu despre asemenea chestiuni! De ce să vorbească nişte domni ca Duca, Donescu, Constantinescu-Porcu, Ulbineanu, Mârzescu, Ionescu-Brăila cu Averescu! Ce a făcut Averescu decât că nu s-a mişcat de pe front şi le-a apărat dumnealor interesele? Nu are dreptate el Gicu Pârvulescu când îi dă dracu pe toți?

► În fine, dr. Chirilă îmi dă vestea pe care de atâta timp o aşteptam. Pot pleca acasă. Îmi recomandă să fiu foarte prudent, îmi dă justificare pentru lungul repaos medical pe care mi-l prescrie. Dacă aş vrea m-aş putea pensiona, spune el, dar eu nici nu vreau să aud. Dacă respect recomandările lui, zice el, am să şi uit că am avut un glonț în plămân. Să dea Domnul aşa să fie! Am trecut prin momente când credeam că nu mai am scăpare. Stăteam cu ochii în tavan şi fără să vreau udam perina de lăcrămi. Nu aveam să îmi cresc copilul şi nici Pacea şi întregirea adevărată a Țării nu aveam să le văd. Mi se părea nedrept să mor după câte le îndurasem în peste 2 ani de front. Dacă tot îmi era dat să mor, măcar să fi murit de la începutul Răsboiului. Aş fi avut o altă privire asupra lumii, mai frumoasă oricum. Nu aş fi trecut prin toate desamăgirile prin câte m-a trecut frontul.

► Îmi iau rămas-bun de la dr. Chirilă ca de la omul care mi-a salvat viața, de la Mărioara, infirmiera româncă. Mi-a purtat de grijă ca o mamă. De la Ilonka, cea care îmi aducea mâncare cu mănuşi albe. Îi dau fiecăreia o mulțumire bănească pe lângă vorbele frumoase. Am avut tot timpul cât am stat în spital

impresia că Ilonka înțelege româneşte şi ar putea chiar vorbi, dar nu vrea.

► Plec spre Bucureşti cu o maşină a Statului Major, împreună cu doi dni. col. veniți în inspecție pentru aprecierea a ceea ce se petrece în Transilvania. Se poate spune că am noroc. De altfel, dr. Chirilă îmi spune că de plecat pe liniile ferate nici nu putea fi vorba pentru mine.

► Trecem prin Jibou, Cluj, ne oprim la Târnăveni unde suntem găzduiți de o familie care nu vrea să primească nici o recompensă pentru găzduire. Ne povestesc în amănunt ce s-a petrecut la ei şi în împrejurimi cu Ungurii. Eu nu mă minunez, dar celor doi coloneli, Stamate şi Periețeanu, nu le vine să îşi crează urechilor. Unii Români avuseseră soarta lui Christos, fuseseră răstigniți. Mai ales preoți ortodocşi. Colonelii ascultă, dar nu par a da crezare celor auzite.

Gazdele ne aduc seara un bărbat legat subt ochi cu o năframă. Îl roagă să îşi scoată năframa. Avea nasul şi urechile tăiate. Era învățător român din Târnăveni. Cunoaştem şi o doamnă ca la 40 de ani, îmbrăcată în haine cernite. Se numeşte Sidonia Avram. E văduvă de preot ortodox răstignit de Unguri. «Ca să vedeți cu ochii domniilor-voastre, dnilor ofițeri», ne spun gazdele. Colonelilor nu le-a căzut bine şi li s-a dus chelul de povestit «de cele de prin Capitală»: şi li s-a dus şi pofta de mâncare. După câte mi-am dat seama, dumnealor făcuseră tot timpul parte din Marele Cartier General şi doar văzuseră frontul, nu îl făcuseră. Eu tac, toropit, şi îi ascult. «Aliații nu au să îngăduie situațiunea asta cu Transilvania şi cu Banatul», spun când unul când altul. Mi se pare de prisos să le spun că tocmai Aliații, prin sfânta lor nepăsare, au creat această situațiune. Vasile, şoferul, pare mut. Doar la un moment dat, când cei doi coloneli coboară să se desmorțească, Vasile mă întreabă: «Aşa o fi cum zice dumnealor?». «Bine ar fi să fie aşa», îi răspund eu. Vasile fusese artilerist. Rănit la Cireşoaia, după ce ieşise din spital, fiind şofer în civilie, ajunsese la Marele Cartier General. Trecem prin Sibiu, ne plimbăm

nițel cu maşina prin oraş care mi se pare deosebit de frumos. Trecem prin Râşnov, de unde plecase mama şi fratele său, Elisei, străbătând munții ca să ajungă la Români, mama ca să îşi strângă zestre ca slujnică, unchiul Elisei ca să se înroleze în Armata Română şi să moară pe front la '77. Aici sunt îngropați bunicii mei dinspre mamă. Când vor intra lucrurile în normal, am de gând să vin o dată la Râşnov să le caut mormintele.

M-a schimbat mult răsboiul. Îmi vin gânduri pe care altădată nu le-am avut şi pe care, fără răsboiu nu le-aş fi avut niciodată.

► Petrecem o noapte la Braşov, la hotel. Patronul e Sas. Ne primeşte cu mare politețe. Visez că sunt la Predeal la vila aceea cu nemții şi că strig «Foc!». Mă deştept brusc din visul ăsta rău şi adorm din nou într-un târziu. Şi pe trezie nu îmi vin în cap decât amintiri de pe front.

► Ajungem la Bucureşti. Pe dinafară, oraşul pare neschimbat.

Colonelii îmi fac favorul de a mă trimete cu maşina până la Cernați. Le mulțumesc şi îmi iau rămas-bun de la ei. «Şi fii mai vesel şi mai optimist, locotenente», îmi spune colonelul Stamate, care este mai vorbăreț şi mai exuberant decât Periețeanu. «Voi încerca, d-le colonel», spun eu, în timp ce ne strângem mâna. Vasile îmi zâmbeşte cu înțeles. În maşină, când rămânem noi doi, unul lângă altul, îmi spune: «Ce ştie ei, dom' locotenent, dacă n-a făcut frontul?». «Aşa e, Vasile».

► În Cernați casele nu mai au garduri. Le-au pus oamenii pe foc. Sanda se apropie sfioasă de mine cu fata în brațe. Le îmbrățişez pe amândouă deodată. Sanda parcă e ruşinată că de față e mama-soacră, ei îi sărut mâna, ea mă sărută pe frunte, şi cumnata Floarea pe care o sărut pe amândoi obrajii. Tata-socru şi cumnatul Toader, care se întorseseră din Ianuarie, se aflau la nişte oameni din sat cu care să se întovărăşească pentru arăturile de primăvară. În sat, aproape că nu mai sunt vite, iar porci şi păsări nici atât. Le-au luat Nemții totul.

Aflu că, în 1917 şi în 1918, Nemţii le aduseseră prizonieri sârbi la muncile câmpului, în sat nemaifiind decât oameni bătrâni. Nemafiind nici vite, ocupanţii aduseseră nişte tractoare cu care se arase; când se retrăseseră le luaseră cu ei. Elvira, fetiţa mea, şi Ştefan – Fănel – al cumnatei Floarea şi al popii Toader sunt vioi, rumeiori. Se vede că mamele lor au avut lapte. Sanda are acum mâini muncite, de ţărancă. Se vede că nu s-a mai tuns. Din părul ei lung şi greu îşi face un coc pe ceafă. Poartă basma, ca femeile de la ţară. Cum mă vede, îşi trage jos basmaua. Arată a fată de la ţară, ca în ziua când am văzut-o prima oară. E slabă, trasă la faţă ca şi mama-soacră şi ca şi Floarea. Nu au fost pe front, dar nici pentru ele nu a fost uşor. Au muncit de s-au spetit. Ieşim în sat, pe seară, să facem o plimbare. Mă izbeşte numărul de case pe care sunt lipite cârpe negre. În fiecare a murit măcar un om pe front sau în lagărele de prizonieri sau prin spitale. Eu să dau har Domnului că m-am ales doar cu un glonţ într-un plămân. Am încă răsuflarea cam scurtă, încolo mă simţ binişor, îmi dau seama când femeile ne pun pe masă ce e mai bun, că m-am desvăţat să mai mănânc. Cred că mi s-a micşorat stomacul pe front. Sanda primeşte supusă mângâierile mele. Nu am simţit niciodată, măcar o clipă de foc la ea. Aşa i-o fi firea, ori nu sunt eu acela pentru care...

Doamne, mulţumescu-ţi Ţie că nu mai sunt pe front!

► Deşi mă aflu acasă, în Bucureşti, pe strada Negustori, şi încă nu mi-am reluat slujba, mă interesez tot timpul ce se mai întâmplă în Transilvania. Aflu că la sfârşitul lui Fevruarie 1919, Consiliul Militar Aliat a admis ca linia de demarcaţie între noi şi Unguri să se mute spre Vest, noi urmând să ne întindem până la linia ferată Satu-Mare-Oradia-Mare-Arad, fără să ne fie date însă şi aceste oraşe.

Dincolo de această linie, 5 km. vor fi zonă neutră, urmând a fi ocupată de trupe aliate. Urmează ca trupele ungare să se retragă subt supravegherea unui ofiţer aliat, care să vadă înlocuirea trupelor ungare de cele

române, ceea ce urmează să se facă în 10 zile, începând cu 10 Martie.

► La Budapesta, Károlyi dă puterea comuniştilor unguri în frunte cu Garabai, căpetenia adevărată fiind un ovrei inteligent, Béla Kun.

Aflu de la avocatul Moise Silviu, de neam din Dej, că Béla Kun e tot din Dej şi că s-a ţinut cu o baronesă unguroaică de acolo, pe care a lăsat-o însărcinată. Cu bijuteriile baronesei, spre amintire, a pornit-o la Budapesta, la revoluţie. Károlyi vrea prin revoluţia din Ungaria să sperie pe Aliaţi şi să obţină o pace cât mai avantajoasă pentru Ungaria, când se vor duce tratativele ultime. Pentru moment, poporul ungur este instigat să nu accepte graniţa stabilită înspre Români.

Se dă de înţeles că Ungaria se va adresa Moscovei şi va duce ostilităţi în potriva statelor burgheze.

► Presa franceză vorbeşte despre soarta noastră, ameninţaţi fiind noi dinspre Tisa, Dunăre şi Nistru.

► Firesc ar fi să fie ca Aliaţii să ne ajute şi nu să esiteze şi să tărăgăneze lucrurile, ba mai mult, vor să ducă tratative cu Béla Kun.

► Wilson crede că în privinţa Ungariei şi chiar a Rusiei toate sunt invenţii ale Francejilor pentru a se bate cu Nemţii şi cu Ruşii. Asta se petrece la Paris, la Conferinţa Păcii.

► Generalul sud-african Smuts duce tratative cu Béla Kun, deci îi recunoaşte guvernul, îi promite ridicarea blocadei vest-europene în potriva Ungariei, îi promite ajutoare, faţă de care aventurierul, încurajat, cere ca graniţa româno-ungară să fie pe Mureş. De la 1 Aprilie am trecut la calendarul Papei Grigore, pe stilul nou, lăsându-l pe al lui Caesar, pe stilul vechi.

► Văzând cât se poate conta pe aliaţi, Armata Română porneşte ofensiva în potriva Ungariei la 16 Aprilie 1919.

Comandantul forţelor armate din Transilvania este Gen. Mărdărescu George, şef de Stat Major al Armatei a II-a în 1916-1917.

► Ungaria ne atacă pe 15 şi 16 Apr. Izbutim să îi respingem. Pe 17 şi pe 18, lupte crâncene ale noastre contra lor pentru a forța defileurile de la Ciucea şi de la Ciuci. Spargem frontul ungar. Poarta de intrare în Crişana e în mâinile noastre.

► Lupte puternice la Beiuş, care este eliberat de Armata Română, în frunte cu batalionul ardelean Beiuş, care şi-a depus jurământul pe drapelul românesc, la Țebea, în fața mormântului lui Avram Iancu.

► Trupele noastre ocupă la rând Huszt, Sătmarul, Careii Mari, Oradia-Mare. Contele Kalmán Tisza, fratele marelui nostru duşman Tisza, cere protecția Armatelor Române în potriva propriilor armate care se dedau la acte banditeşti: ne cer ajutor şi Ungurii din Oradia. Până la venirea trupelor române în Oradia, Românii ori stătuseră ascunşi, ori în frunte cu vicarul Ciorogaru fuseseră duşi între baionete la Primărie spre a fi executați. Îi salvează căpitanul de poliție, gândindu-se la ce le-ar putea face Românii când aveau să vină în Oradia. Frica păzeşte bostănăria.

► La 23 Apr. ocupăm Debreținul.

► La 28 Apr., Românii predau trupelor ceheşti oraşul Munkács, alungând armata ungară.

► Ocupăm toate trecerile peste Tisa şi izbutim să încercuim divizia de Secui, armată regulată şi nu improvizată, care dovedeşte vitejie şi pricepere. Se predau trupelor noastre. Sunt 10.000, cu important material de răsboiu.

► Lupte crâncene pentru cucerirea localității Bochis-Ciaba, unde sunt masate puternice forțe ungureşti.

► Azi, Elvira a venit cu mânuțele întinse spre mine. «Tata, tata», şi m-a luat de mână şi m-a dus în curte să îmi arate un motan cățărat în tei. De câte ori îmi spune *tata,* mă topeşte. La început a fost foarte rezervată cu mine. Vreau să îi găsim o nemțoaică, fiindcă vreau să crească boiereşte şi să învețe de mică o limbă streină.

► La 30 Apr., Brătianu e chemat de Pichon, Ministrul

Afacerilor Streine al Franței, spre a îi spune ca nu cumva trupele române să meargă spre Budapesta, neînțelegând Aliații că răul trebuieşte curmat de la rădăcină, adică la Budapesta, de unde porneşte anarhia. Cu tot respectul față de Aliați, noi nu renunțăm ca Tisa să fie hotar între noi şi Unguri.

► În seara zilei de 1 Mai, Românii ocupă tot malul stâng al Tisei, aruncând pe Unguri pe malul drept.

► La 2 Mai, Béla Kun propune pace Guvernului Român, care nu se încrede în promisiunile cuiva pe care îl socoteşte un aventurier. Comandantul militar român din Transilvania comunică intenția unui Armistițiu cu anume condiții.

► Divizia mea se află în rezervă.

► M. M. L. L. Regele şi Regina bat Ardealul în lung şi în lat, asistă la defilările sătenilor de diferite neamuri, în diferitele lor straie. Peste tot primesc omagiile autorităților, ale locuitorilor şi ale preoțimii.

► Între Aliați sunt divergențe. Foch propune zdrobirea lui Béla Kun şi a dezordinei în inima Europei, cu trupe franceze, cehoslovace, sârbeşti şi româneşti. Tergiversările Aliaților şi neînțelegerile dintre ei îi dau curaj lui Béla Kun, care porneşte un atac în potriva proaspăt alcătuitei Cehoslovacii, armata cehoslovacă fiind în curs de organizare. El conta pe ajutorul Ruşilor, care ne trimet două ultimatumuri, iar Racovski trimete bande ukrainene înarmate spre Bucovina şi spre Galiția.

► Ungurii îi bat pe Cehoslovaci care cer ajutor Românilor. Încercăm să îi ajutăm, dar ei fiind foarte slabi perd legătura cu trupele române. Românii trebuie să se apere spre Tisa, spre Maramureş unde intră în legătură cu Armata Poloneză. Mergem prin Pocuția, până ocupăm Colomeea şi înaintăm spre Stanislau, împiedecând astfel posibilele legături între Unguri, Ruşi şi Ukraineni.

► În timpul ăsta, la Paris funcționează Conferința Păcii. Consiliul Suprem, altfel zis Consiliul celor patru (Clemenceau, Lloyd-George, Wilson, Orlando) împarte

țările în țări mari, cu interese mari, şi în țări mici, cu interese mici. Noi, cei mici, trebuie să ne pledăm tot timpul cauza față de aceşti mari, care ne asvârl firimituri de la masa lor.

Şi ce ne-au mai dus cu zăhărelul până să ne târască în Răsboiu. Ne făgăduiau marea cu sarea. Să nu-i arză un foc?!

► Consiliul Suprem Aliat de la Paris ia din nou legătura cu Béla Kun şi dezaprobă faptul că noi ne-am întins până la Tisa, supărat şi de rezistența delegațiunei noastre la acest Consiliu. Consiliul ne acuză de dezordinea din Ungaria şi ne cere să ne limităm armamentul. Brătianu răspunde că armamentul unei țări depinde de tăria granițelor țării, de forța vecinilor ei şi de situațiunea internațională. Consiliul ne impune să tratăm cu Béla Kun, ceea ce delegațiunea română refuză, neavând încredere în cuvântul acestuia.

► Clemenceau îl ceartă pe Béla Kun că a atacat Cehoslovacia, ceea ce acesta neagă, şi îl pofteşte la Conferința Păcii de la Paris.

Clemenceau nu uită să ne învinuiască de dezordinea din Ungaria.

Chipurile, Guvernul Károlyi ar fi demisionat fiindcă noi nu am respectat linia de demarcație între noi şi Unguri, stabilită de Aliați. Când, de fapt, Károlyi fusese înțeles cu Béla Kun cum printr-o revoluție în mijlocul Europei să îi sperie pe aliați. După cum se vede, Conferința Păcii se îmbată cu apă rece.

► Brătianu, calm, spune că Tisa e singura graniță de oarecare siguranță între România şi Ungaria.

► Dacă am fi stat neutri până în ultima clipă a Răsboiului, nu ne-ar fi tratat mai prost marii noştri Aliați!

► În urma somațiunii lui Clemenceau, Ungaria încheie, pe 23 Iunie 1919, Armistițiu cu Cehoslovacia. Noi ne retragem trupele din Slovacia şi din Pocuția.

► Ungurii proclamă la Timişoara o republică socialistă. Sârbii îi gonesc şi ocupă ei Banatul. Nu se ține

seamă că Aliații, în 1916, ne-au recunoscut nouă Banatul. Sârbii deportează țărani bănățeni la muncă în Serbia, terorizează restul populației.

► La numeroasele noastre proteste la Consiliul Suprem al Aliaților de la Paris, se hotărăşte că partea de răsărit a Banatului să fie a Românilor, cealaltă a Sârbilor, partea de răsărit fiind ocupată de trupe franceze, iar Sârbii să se retragă de acolo. Subt ochii binevoitori ai Francejilor, Ungurii se înarmează în potriva noastră.

► La Arad, subt ochii Gen. Francez Gondrecourt, prieten al Ungurilor, se formează un guvern naționalist ungar, prezidat de Károlyi Iuliu. Generalul Gondrecourt interzice Românilor ocuparea Aradului, ceea ce noi facem când Aradul e pus subt comanda Gen. Tournade, bine-voitor Românilor. Să fii la cheremul unor caprițuri de cătană streină, cu alte cuvinte. Frumos se mai scrie istoria!

► Pe 2 Iulie, Gen. Franchet d’Espérey rezolvă conflictul româno-francez, recunoscând prefectul român şi refuzând să primească vreo delegație ungurească.

Şi ziceam că odată cu terminare Răsboiului va fi linişte şi pace!

Soarta granițelor unui popor să țină de hachițele unui general sau de ale mai ştiu eu cui! Asta este imparțialitatea politicii. Dacă s-ar muri de scârbă ar trebui să fi fost bălăriile cât casa peste mine! Marile Puteri!

► Alte popoare care au fost în Răsboiu au început să simtă gustul păcii. Numai noi trebuie să stăm cu arma în mână, ca şi până acum, pe 2 fronturi: pe Tisa şi pe Nistru. Racovski trimete mereu bande înarmate din Ukraina în Basarabia.

► Bandele lui Racovski l-au împuşcat în Basarabia pe Gen. Poetaş, în timp ce acesta îşi inspecta trupele. Aşa a murit un erou care a luptat la Topraisar, pe Neajlov şi la Mărăşeşti. A înfruntat de atâtea ori moartea în față, spre a îi fi scris să fie ucis mişeleşte.

► Pe Nistru, de la Atachi la Hotin, e greu de închipuit ce atrocităţi săvârşesc aceste bande.

► Căutăm nemţoaică pentru Elvira. Naşa-mare, cum îi spune Sanda coanei Luxiţa Bantaş, ne-o recomandă pe *Fräulein* Ilse, care i-a crescut pe copiii d-nei Luţa Şerban, fiica coanei Luxiţa. Zilele astea ne face d-na Şerban vorbele cu *Fräulein* Ilse. Deşi mă simt din ce în ce mai întremat, tot mai am momente când parcă nu am destul aer în piept. Lucrul cârpit nu mai poate fi niciodată ca lucrul nou. Aşa şi cu sănătatea oamenilor. Trebuie să te înveţi cu trupul şi cu sufletul tău, că altele nu ai.

► Primim 2 ultimatumuri din partea Ruşilor, care ne somează să ne retragem din Basarabia şi din Bucovina. Atacurile lor prin trecerea Nistrului sunt tot mai numeroase. Încearcă fraternizarea cu trupele franceze din Basarabia aruncând manifeste din aeroplan.

Noi întărim paza armată pe toată lungime frontierei, având şi trupe de rezervă în spate.

► La somaţia Consiliului Suprem de la Paris, Românii răspund că se retrag de pe Tisa doar dacă Ungurii dezarmează. Ceea ce aceştia nu fac.

În faţa ameninţării lui Béla Kun, care se înarmează permanent pentru a reface vechile graniţe ale Ungariei, şi după o tentativă comunistă de a pune mâna pe putere la Viena, Consiliul Interaliat ţine, la 11 Iulie, o conferinţă la care Mareşalul Foch propune o acţiune militară în potriva Ungariei şi ocuparea Budapestei, unde e rădăcina neorânduielei. Armata aceasta trebuie să fie formată din Franceji, Cehi, Slovaci, Sârbi şi Români (84.000 de oameni).

Mareşalul Foch apelează la Gen. Presan, care e întru totul de acord. Cehii, Slovacii şi Sârbii n-au acceptat propunerea lui Foch.

► Béla Kun, pe 17 iulie, începe atacul în potriva Românilor. Are o armată organizată de ofiţeri de carieră, controlată de comisari politici. Are brigăzi de lucrători însărcinaţi cu reprimarea oricărei acţiuni

contra-revoluționare şi brigăzi formate din prizonieri de răsboiu.

► Béla Kun speră în izbucnirea revoluției în România şi în intrarea Armatei Ruse peste noi.

► Superiori numeric, dar mai ales ca armament, ungurii ne fac să ne retragem de pe un teritoriu de 80 km. lățime şi 60 km. adâncime.

► Presa Aliaților îşi învinovățeşte guvernele de nepăsare față de România. Pe bună dreptate! Iar guvernele nu mai pot! Le podideşte plânsul de mila noastră...

► Roata norocului se întoarce: Ungurii sunt înconjurați. Înfrânți, se retrag în debandadă şi asvârl armele în urma lor. Armata Română, înaintând, nu întâlneşte altceva decât armament abandonat. Asta se întâmplă pe 26 Iulie.

► Ungurii aruncă în aer podul de la Szolnok, de peste Tisa.

Noi izbutim să trecem Tisa pe podul de vase de la Tisza-Bö, în fața M. M. L. L. Regele şi Regina, care se aflau pe malul stâng al râului. Ioan Brătianu se află de asemeni de față şi priveşte cum se taie nodul gordian. Marii diplomați de la Paris, până acuma numai bețe în roate ne-au pus. După ei, am fi rămas în fața Tisei până la Ziua de Apoi.

► Se vorbeşte că Principele Moştenitor Carol ar renunța la dreptul de moştenire la tron. Dramă mare în familia regală. Dacă acest principe s-o răsgândi şi o fi într-o bună zi Rege al Țării, vai de biata Țară! Cât o costa despăgubirile de onoare ale d-rei Zizi Lambrino să nu mai vorbim. Dacă aşa a luat-o, aşa o să o țină Principele. Am adus dinastie streină în țară, ca să terminăm cu zâzania între boieri. Ne-am procopsit! Regele Carol şi M. S. s-au arătat cu scaun la cap, dar tânărul cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul”, cls. I nu prea. La omul sărac nici boii nu trag!

► La 2 august, Béla Kun fuge cu un tren special la Viena, cu bani, cu bijuterii, cu argintărie şi cu obiecte de

artă «agonisite» în 4 luni de conducere. Locotenentul favorit al lui Béla Kun, Tibor Samuelly, e recunoscut la graniță şi omorât. Aceeaşi soartă o au mai toți colaboratorii lui Béla Kurt, mai pe față, mai cu perdea. Se instalează un nou guvern, preşedinte fiind Peydl. Dintre şefii Misiunilor Aliate, Col. Italian Romanelli e singurul ce a rămas în Budapesta subt Béla Kun. El se declară reprezentant al Ententei la Budapesta şi, în această calitate, ordonă Românilor să se retragă dincolo de Tisa şi nu cumva să intre în Budapesta fără consimțământul Aliaților. Aceştia, neîncrezători în noul Guvern Ungar, roagă România să îşi oprească trupele pe liniile pe care le ocupau în acel moment.

► La 3 August, în pustă, cele 3 grupuri ale Armatei Ungare sunt înconjurate de Români. Trupele ungare se predau ori aruncă armele şi se risipesc în grupuri mici, răslețe.

Această victorie ne-a costat destule vieți!

► Pe 4 August 1919, Col. Rusescu, în fruntea a 400 de Cavalerişti, cu 2 tunuri şi cu două grupuri de mitraliere, încălcând ordinul pe care îl primise de a se duce spre sud, în direcția Kecskemét, intră în Budapesta. O delegație guvernamentală ungară vrea să îi vorbească. El o trimete spre Tisa la Cartierul General Român. I se spune că în cazărmile din Budapesta sunt peste trei regimente cu 7.000 de ostaşi. El joacă tare şi spune că dacă într-un ceas tratativele nu sunt încheiate, Artileria Română bombardează oraşul. Ungurii cedează. Rusescu telegrafiază şi seara intră în Budapesta detaşamentul Cavaleriei române. Bravo, Rusescule! I-ai pus cu botul pe labe, băiatule!

Guvernul ungar, o delegație franco-engleză venită de la Viena, oficial îl roagă pe Col. Rusescu să părăsească Budapesta. În particular, Francejii îi spun să stea tare pe poziție, timp în care grosul Armatei Române pătrunde în oraş.

► În 4 August, Armata Română defilează pe marele Bulevard Andrassy din Budapesta. Erau răsbunați o mie

de ani de obidă şi de umilinţe. Deasupra Parlamentului ungar fâlfâie Steagul nostru tricolor. Şi de prăjină, atârnă o opincă, la sugestia unui sergent!

► Pe lângă lacul Balaton, începe să se formeze o nouă armată ungară subt conducerea amiralului Horthy, care să înlocuiască Armata noastră când ne vom retrage. Noua armată şi comandantul ei ne urăsc, cum l-au urât şi pe Bela Kun. Cum ar putea vreun Guvern ungar să ne iubească după ce ne-am luat Transilvania? *Transilvania noastră.* De ar da Dumnezeu să trăim în pace cu Ungurii din Transilvania şi să ne *ierte* de toate câte ni le-au făcut până în ziua de azi. Că cine nu vrea, oare, pace şi înţelegere?

► Românii pacifică toată Ungaria şi dau la Budapesta de mâncare săracilor.

Le propunem Ungurilor un armistiţiu, cu condiţia să se dezarmeze de adevăratelea şi să ne înapoieze ceea ce jefuiseră de la noi. Consiliul Suprem Aliat intervine, trimeţând delegaţi la Budapesta şi protestând faţă de despăgubirile pe care le cerem noi Ungurilor, spunând că aceste despăgubiri le revin tuturor Aliaţilor. În schimb, din Banat, care este al nostru, i-au lăsat pe Sârbi să ia tot ce au poftit! Asta ne este răsplata!

Guvernul socialist ungar al lui Peydl, nemaiavând sprijinul Armatei, a fost răsturnat şi înlocuit de un guvern social-creştin, un fel de guvern anti-bolşevist, bazat mai ales pe ţărani. Acest guvern nu se poate deda la represalii, datorită prezenţei noastre în Ungaria.

Românii îi apără pe Evrei, dintre ei fiind mulţi maximalişti, iar populaţia ungară ameninţându-i cu pogromul. La fel apără şi pe acei revoluţionari întemniţaţi.

Noul Guvern ungar proclamă ca pe un fel de regent pe Arhiducele Iosif, iar ca ministru-preşedinte pe Ştefan Frederic.

Înaltul Comisar Român din Ungaria declară indezirabil pe un Habsburg la cârma Ungariei. Arhiducele se retrage. Ungurii bagă intrigi între noi şi

Aliați, mai ales pe chestiunea rechizițiilor făcute de noi. Totuşi, noi izbutim să menținem relațiile cu Aliații.

► Refuzul Românilor de a semna pacea cu Austria şi cu Ungaria ne face ostil Consiliul Suprem al Aliaților. Sătul de atâtea şicane, Brătianu demisionează. Guvernul Văitoianu, care îi urmează din 27 Sept., menține poziția lui Brătianu față de problema cu fostul Imperiu Austro-Ungar. La 16 Nov., autoritățile militare române predau Budapesta Comisiei Interaliate. Armata Română se retrage treptat din Ungaria. Campania la care am fost forțați în potriva Ungariei ne-a costat cam 12.000 de oameni.

Cu mult sânge, cu mulți morți şi cu mulți schilozi ne-am aflat de pe urma acestui Răsboiu. Măcar de am vedea România Mare. Căci de Aliați ne-am lămurit.

Ni s-a făcut lehamite de atâta: ba vino încoa', ba du-te încolo!

► La 27 Nov. 1919, la Neuilly-sur-Seine, Bulgarii semnează Tratatul de pace. În privința noastră, granița rămâne cea fixată în 1913, prin Pacea de la Bucureşti. Puterile Aliate Cer Bulgarilor despăgubiri de răsboiu două miliarde şi un sfert în franci-aur.

► Conferința ne amenință că dacă nu semnăm, între altele, Tratatul cu Austria şi cu minoritățile, Aliații îşi iau mâna de pe noi şi, cu alte cuvinte, ar fi ca şi când nu le-am fi dat nici un ajutor.

În Anglia şi în Franța, Ungurii fac mare propagandă în potriva Românilor şi a României.

Primul-ministru italian, Nitti, germano-fil şi ungaro-fil, încearcă la Versailles să modifice granița româno-ungară în favoarea Ungariei, după a lui părere Ungurii fiind mult mai civilizați decât celelalte națiuni din fostul Imperiu Austriac. Fiind, bun-înțeles, vorba despre noi.

Fereşte-mă, Doamne, de prieteni, că de duşmani mă apăr singur!

În Răsboiul acesta, Italienii au fost aliații noştri nu ai Ungurilor...

► Ce să mai zicem de dl. Lloyd-George, premierul britanic? D-sa mereu se întreabă unde dracu o fi Transilvania asta de o tot cer Românii? Brătianu a făcut-o pe M. S. Regina să facă o vizită la Paris şi la Londra cu gând că prestigiul acesteia va contribui la Tratatul de Pace. Wilson, ca să refuze întâlnirea propusă de Regină, i-a spus că e liber numai până în 9 dimineaţa. M. S. i-a fixat vizita la 7! Clemenceau nu a catadicsit să o viziteze pe M. S. Dânsa i-a făcut vizită. Foarte umilitor. Şi d-l Brătianu şi d-l Take Ionescu ar fi trebuit să se arate uniţi şi nu dezbinaţi în faţa Aliaţilor. Asta pentru obrazul nostru, că pe al Aliaţilor l-am văzut!

► La 30 Noemvre, guvernul Văitoianu demisionează. Vine guvernul Vaida-Voevod.

► La 9 Decemvre, generalul Coandă semnează Tratatul cu Austria şi pe cel asupra minorităţilor, care prevede că sâmbăta nu se vor face niciodată alegeri, fiind ziua de sărbătoare a Evreilor, între altele! Aliaţii nu mai au motive să ne ostracizeze.

► La 4 Iunie 1920, la Versailles, în Palatul Trianon, s-a semnat Tratatul între Ungaria şi Puterile aliate şi asociate.

În ciuda discursului patetic al contelui Apponyi, Ungaria rămâne doar cu teritoriul său şi cu populaţia sa de 8.000.000.

► Dintr-o Comisie de la Conferinţa de Pace, şi anume din cea de stabilire a frontierelor, a făcut parte şi D-l Colonel Dumitrescu Toma din Statul Major, prieten cu Dl. Col. Ionescu Şerban (avansat între timp general); mie tot colonel îmi vine să îi spun. Colonelului Dumitrescu Toma i s-au oferit mari şperţuri la Conferinţă ca să mai închidă ochii la stabilirea graniţelor noastre, mai ales spre Vest. Colonelul îi povesteşte indignat lui Brătianu de încercările astea. «Dacă dumitale, un colonel oarecare într-o Comisie, ţi s-a oferit atâta, îţi dai seama cât mi s-a oferit mie ca să închid ochii?». Aşa i-a spus Brătianu. De la vardistul de stradă până la vârfuri numai cu şoalda se umblă. Doar mărimea peşcheşului diferă. Halal! Noroc

că alor noştri de la Conferinţă le-a fost mai dragă Ţara decât niscaiva conturi în bănci ori vile pe Coasta de Azur.

► În privinţa unirii Basarabiei cu Ţara noastră, chestiunea e foarte încurcată. Mai întâi, pentru că Aliaţii nu recunosc Guvernul Sovietelor. Cicerin, Comisarul însărcinat cu Afacerile din Afară, nu recunoaşte unirea Basarabiei. Vechea gardă ţaristă face la Paris propagandă în aceeaşi direcţie: la 1812, Ruşii nu le-au luat Românilor Basarabia, ci au dezrobit-o de Turci! Francejii ţin cu noi, mai ales după ce profesorul Martonne, de la Sorbona, a fost în Basarabia şi a constatat etnografic precum că este românească.

Vaida-Voevod intră în relaţii mai paşnice cu Cicerin, care declară că litigiile între Rusia şi România pot fi soluţionate pe calea tratativelor.

La 28 Octomvre 1920 se semnează, la Paris, recunoaşterea unirii Basarabiei cu România de reprezentanţii Marii Britanii, Franţei, Italiei şi Japoniei, de o parte, şi de România, pe de alta.

Problema unui tratat între noi şi Rusia rămâne în suspensie.

► Populaţia de azi a României are în compunere minorităţi etnice mai multe decât până la Unire, ale căror susceptibilităţi trebuie menajate şi naţional şi religios. Parte din Transilvăneni, şi nu numai Unguri, îşi au autoritatea tutelară religioasă în afara Ţării.

► La despăgubirile de Răsboiu, partea noastră e cea mai mică din a tuturor Aliaţilor, în schimb daunele şi datoriile ce trebuie să plătim, cele mai mari. Trebuie asigurate pensii invalizilor, orfanilor şi văduvelor de răsboiu din toate provinciile şi lefuri tuturor funcţionarilor de stat. Situaţiunea noastră financiară şi economică nu este de invidiat.

În Răsboiu, România şi-a perdut peste 3% din populaţie. Mai mult decât oricare dintre Aliaţi.

► A trecut alaltăieri Mărin pe la noi: urmează a îl împroprietări cu 8 pogoane de pământ «prima-ntâi, dom’

locotenent», ne-a spus el. Mărin, deşi i-am spus că m-a înaintat căpitan, ca pe toți care am trecut prin Răsboiu, el tot «dom' locotenent» îmi zice. Mă face să mă simt mai tânăr.

► Cu cât sânge şi cu câte perderi de vieți, cu câți oameni rămaşi schilozi s-a făcut România Mare! Cum am fost vrednici să o facem, aşa să fim şi să o păstrăm.

► În capul rândurilor acestor am scris în ziua de Sântă Maria Mare 1914, *Din însemnările Mele Intime.* Nu bănuiam atunci că prea puține dintre ele aveau să fie *intime.* Vremurile nu au permis, fiind evenimente grele, prin care am trecut, față de care viața mea nu a însemnat nimic.

► Pe puterile mele şi pe măsura informațiilor de care m-am bucurat, am scris acest carnet, în care am notat cum s-a desfăşurat Răsboiul. Sunt gândurile mele cinstite, pe care le-am aşternut pe hârtie. Le va ceti cineva vreodată, acela să ştie cum a gândit şi prin ce a trecut un ofițer combatant al Armatei Române în timpul Marelui Răsboiu al acestui veac. Din suflet doresc să fie şi primul şi ultimul.

Aici se încheie rândurile a ceea ce am trăit eu, căpitan Băncilă Dumitru, mai însemnat în viața mea de până acum.

* * *

Profesorul Şerban reciti ultima frază, apoi închise carnetul.

Într-un târziu puse palma stângă peste el, aşa cum fac uneori cei care-şi iau rămas-bun de la un mort, atingând sicriul, înainte de-a fi coborât în groapă.

CAPITOLUL PATRU

Mitică Băncilă îşi reluase slujba. Încă se mira dimineaţa când simţea pernă sub cap şi nu o mână de paie, şi-n loc de trompetă de atac sau de zgomot de spital auzea cucurigul vreunui cocoş din vecini. Încet-încet, se-nvăţa cu viaţa de pace. Oamenii începeau să facă şi să primească vizite şi să vorbească şi de altceva decât despre front şi despre ocupaţie.

Fräulein Ilse fusese cedată de familia Şerban familiei Băncilă spre a o educa pe Elvira în spirit german; nu cel al cotropitorului, ci în spiritul care domnise în casa tatălui domnişoarei Ilse, pastor protestant, părinte a nouă copii care-ncercaseră să-şi câştige cât mai repede pâinea pentru ca părinţii lor să apuce şi ei să mai răsufle atâta cât le mai era dat să stea pe pământ.

Tânără de 17 ani, în preajma anului 1900, *Fräulein* Ilse fusese angajată guvernantă în familia unui consul român de la Berlin. Aşa ajunsese ea în România, crescând mai multe rânduri de copii, în diverse case, despre care nu făcea niciodată niciun comentariu. Discreţia şi disciplina erau principalele calităţi ale domnişoarei Ilse. Blondă-lăptie, cu ochii de-un albastru spălăcit, ciolănoasă şi mare, *Fräulein* Ilse nu declanşase nici o dramă amoroasă în casele prin care trecuse. Prima condiţie pe care-o punea unei familii care voia s-o angajeze era aceea de-a i se da mână liberă în creşterea copilului sau a copiilor, iar dacă părinţii aveau păreri deosebite de-ale ei, în această privinţă, îi ruga să nu i le comunice niciodată de faţa cu copiii pentru a nu-i ştirbi autoritatea.

În veci nu i-ar fi trecut prin minte Sandei Băncilă să protesteze faţă de vreun principiu al domnişoarei Ilse, de

care-i era atâta teamă că abia-ndrăznea să se-aşeze la masă, după ce mai întâi, cu glasul ei hotărât, *Fräulein* spunea împreună eu Elvira – aceasta ciripind ca o vrabie – rugăciunea pe nemţeşte. De asemenea, Sanda nu ştia cum să se ridice mai fără zgomot şi cum să-şi împreune mai pios mâinile, când, la sfârşitul mesei, guvernanta şi pupila ei spuneau rugăciunea de mulţumire. Când văzuse prima dată că după baia cu apă călduţă, *Fräulein* o clătise pe Elvira cu apă rece dintr-o stropitoare, Sanda îşi dusese mâinile la gură ca să nu scape vreun sunet de uimire. În fiecare dimineaţă, fetiţa se spăla pân' la brâu cu apă rece – vară, iarnă – sub ochii neîndurători ai guvernantei. «De ce cu apă rece?». întrebase copilul. «Ca să fii rezistentă la frig», îi explicase nemţoaica. Deşi *Fräulein* Ilse nu era o fire tandră, sau măcar n-o arăta, în fiecare dimineaţă, la sculare, când se trezea, Elvira o lua de după gât şi-o săruta, strângând-o în braţele ei subţirele; şi la fel şi seara. Probabil copilul înţelegea nevoia de-afecţiune-a guvernantei. Elvira o-ntrebase o dată pe *Fräulein* unde erau părinţii şi fraţii, mă rog, rudele ei. «Părinţii au ajuns la bunul Dumnezeu, iar fraţii şi surorile mele sunt în Germania». «Şi ţie nu ţi-e dor de ei?». «Ba da. Însă omul trebui' să-nveţe să se stăpânească!». «Adică?». «Uite, să-ţi dau un exemplu. Tu ai vrea să mănânci două prăjituri, dar ştii că e bine să mănânci numai una. Prin urmare, trebui' să înveţi de pe-acuma să te stăpâneşti. Sau alt exemplu: îţi vine să plângi de faţă cu alţii, dar pentru că *nu trebuie* să te vadă alţii plângând, te stăpâneşti şi nu plângi. Plângi numai când eşti singur».

Această conversaţie, dusă-n nemţeşte, în faţa Sandei, îi dăduse acesteia de gândit. De unde pân-atunci Sanda mai mult decât să stea drepţi în faţa guvernantei şi să-şi controleze fiecare gest în prezenţa ei nu făcuse considerând-o pe *Fräulein* Ilse un fel de-automat, începu să se gândească la ea ca la o fiinţă în sufletul căreia cine-ştie-ce vânturi băteau. Cine-ştie-câte lacrimi o fi vărsat *Fräulein* Ilse când era singură, cine-ştie-câte

doruri şi dorințe i-or fi bântuit inima. Încetul cu-ncetul, Sanda începu s-o-ntrebe despre familie, despre copilărie, despre viața ei de când devenise guvernantă. Începu, în fine, să se uite la ea ca la un om, şi să-i înțeleagă principiile de educație. Deşi Elvira nu era grasă, trebuia să se-nvețe cu-o anumită cantitate de mâncare şi mai ales cu disciplina acestei cantități, ceea ce avea să-i folosească mai târziu, pentru a-şi păstra silueta la care, din păcate, romåncele nu prea țineau. Îşi permitea să spună acest lucru, deoarece nici Sanda, nici domnul căpitan nu erau graşi şi nu erau lacomi la mâncare.

În afară de *Biblie,* era totdeauna pe noptiera domnişoarei Ilse o carte: fie de poezie, fie de proză, în germană, în franceză ori în engleză, niciodată rămasă deschisă sau cu pagina îndoită la colț până unde se citise, ci cu semn în ea, împletit de *Fräulein* Ilse din mulineuri colorate, adică din fire de mătase răsucită. Multe dintre-aceste cărți le primea fie de la frații şi de la prietenii ei din Germania, cărora nu le cerea niciodată altceva, fie de la alte guvernante nemțoaice cu care se-ntâlnea joia după-masă şi duminică dimineața, convenite de la-nceput ca timp al ei liber.

Sanda îşi îngădui o dată s-o-ntrebe cum îşi petrece jumătățile de zi libere. «Joia fac muzică împreună cu prietenele mele. Eu cânt la clarinet, altele cântă la vioară, altele – la pian. Iar duminica eu merg la Biserica luterană, ele – la cea catolică, apoi ne întâlnim şi facem o plimbare la Şosea». Muzică făceau în casa unui doctor şvab, de loc din Timişoara, însurat cu-o săsoaică din Braşov. Şi doctorului şi nevesti-sii le plăcea muzica şi-şi găsiseră o agreabilă companie-n nemțoaicele guvernante-n Bucureşti, amatoare de muzică. *Fräulein* Ilse îşi îngădui să-i spună doamnei căpitan cât de bine ar fi să-nvețe şi Elvira să cânte la un instrument. «Aşa, de mică?». «Mic, înveți un instrument aşa cum înveți să vorbeşti». *Fräulein* Ilse credea că cel mai nimerit ar fi fost pianul pentru Elvira, pianul fiind instrumentul cel mai

la modă şi mai de efect în rândul cuconetului din România. «Nici nu vă închipuiţi, doamnă căpitan, ce disciplină deprinzi prin muzică şi câtă mângâiere înseamnă ea în clipele dificile din viaţă».

Fräulein Ilse nu-i spunea niciodată altfel Sandei decât *doamna căpitan,* învăţată cu ierarhiile din ţara ei, în care armata era la mare cinste, în rândurile ei fiind mulţi membri ai celor mai nobile familii. Găseai în armata germană mai mulţi *von* decât între civili.

Din viaţa socială pe care-o ducea (fără de care Mitică nu înţelegea să trăiască), la orice nivel, cucoanele îşi forfecau slujnicele, iar în casele de ofiţeri – ordonanţele. Sanda se gândea că joia, când făceau muzică, şi duminica, în timp ce se plimbau la Şosea, nu se putea ca guvernantele să nu fi făcut comentarii asupra cucoanelor valahe, cărora desigur le găseau o mie de cusururi. Că doar oameni erau şi ele. De când deschisese ochii-n lume, Sanda văzuse că firea românului, şi mai ales a româncei, era pornită pe flecăreală cu sau fără intenţie rea. Ea, Sanda, se putea considera, pe bună-dreptate, o fire discretă fiindcă n-ar fi dus vorbe dintr-o parte-n alta pentru nimic în lume, şi totuşi, după fiecare vizită ori sindrofie, şi ea şi Mitică – fire molcomă şi tăcută – simţeau nevoia să comenteze unul cu altul tot ce văzuseră, fără pic de răutate, dar ca unii care-aveau ochi şi urechi.

Tare curioasă ar fi fost Sanda s-audă ce spunea *Fräulein* Ilse despre ei, care-ncepuseră, cu toată stânjeneala pe care-o simţeau şi cu toată supravegherea pe care şi-o impuneau în faţa ei, să o considere ca pe cineva din familie. De când aveau nemţoaica-n casă, şi părinţii Sandei şi popa Toader cu Floarea îşi răriseră venirile la Bucureşti, simţindu-se străpunşi de ochii spălăciţi ai domnişoarei Ilse, mai ales de când Caterina, mama Sandei, îi spusese guvernantei că-i plângea de milă că trăia de-atâta amar de ani printre străini când mai bine s-ar fi măritat la ea în ţară şi şi-ar fi văzut de copiii ei. Sanda îngheţase când auzise vorbele maică-sii,

într-atâta încât nu găsise niciun cuvânt cu care să-i îndrepte gafa. Demnă şi părând netulburată, *Fräulein* Ilse, cu glasul ei tăios şi cu româneasca ei cu pronunțat accent străin, îi răspunsese Caterinei Geambaşu că fiecare om trebuie să-şi accepte condiția şi că ea nu vedea nicio nenorocire în faptul că nu se măritase şi că n-avea copii. În Germania nu era nicio dramă să rămâi nemăritată, ceea ce pare să fie în România. «Daca nu ați înțeles ce am spus eu în romaneasca mea, ve poate explica toamna căpitan», şi-şi văzuse mai departe de treabă, supraveghind-o pe Elvira care avea oră de desen. Sanda se-ndreptase către dormitor şi-i făcuse mamă-sii un semn din ochi s-o urmeze: îi bătea inima ca toba mare din Cernați când locuitorii trebuiau să fie înştiințați de câte ceva. «Lisăndrino, maică, să-i spună ea lu' mutu fraila că la ei aşa şi pe dincolo. Rostul femeii este să aibe om la casă şi copii». «Ştiu, maică, dar nu trebuie să vorbeşti de funie în casa spânzuratului. O fi destul de necăjită, săraca, şi-aşa, ce să mai pui şi dumneata sare pe rană?». «Asta aşa e, da' mă luă gura pe dinainte. La mine ce e-n guşă şi-n căpuşă». Din această pricină o certase şi Costea Geambaşu de multe ori pe nevastă-sa, dar tot degeaba.

În timp ce, sub îndrumarea domnişoarei Ilse, Elvira creştea subțirică şi vânjoasă, date fiind gimnastica şi plimbările lungi pe jos, Floarea mai făcu un băiat, care fu botezat Mihai, născându-se aproape de Sfinții Arhangheli.

Din felul cum se uita la ea şi la Mitică, la casa lor şi chiar la Elvira şi la *Fräulein* Ilse, Sanda simțea părerea de rău dacă nu chiar invidia soră-sii. În loc să fie şi ea la oraş mare cucoană, rămăsese doar preoteasă-n Cernați. Şi nu era nici mai urâtă, nici mai proastă decât soră-sa, Lisăndrina, «Sanda», vezi Doamne. Şi măcar de popa Toader ar fi mişcat vreun deget s-ajungă dacă nu chiar paroh, dar măcar să slujească la vreo biserică din Bucureşti. Cu toate că popa Toader ştia multă carte, nemulțumindu-se numai cu Seminarul ci făcând şi

Facultatea de Teologie (lucru rar la vremea aceea, în rândul preoților de țară), își luase nevastă țărancă – avută, dar țărancă – deşi nicio învățătoare nu l-ar fi refuzat. Afară de slujbele pe care le ținea-n biserică şi prin care se deosebea de restul sătenilor, popa Toader trăia şi muncea la fel ea orice țăran şi nici nu dădea semne că şi-ar fi dorit altfel de viață. La târnosirea bisericii, după ce i se refăcuse turla şi zugrăveala, slujbă la care se-adunase mulțime de popi din vecini şi veniseră şi doi episcopi, popa Toader întinsese masă mare-n curte la socru-său. După cum îi vorbiseră, se vedea că preoții şi episcopii îl prețuiau pe popa Toader. «Ia zi-le, Toadere, la popii ăştia mai mari să ne ducă şi pe noi la oraş, că n-om muri acilea-n Cernați!». «Ce-ți veni, femeie, ce-ți lipseşte-aici?». Deci ar fi putut foarte bine să se mute la oraş, numai că el n-avea ambiție s-ajungă mai sus. Asta era un spin înfipt în inima Floarei. Măcar băieții lor de-ar fi fost să aibă mai multă ambiție, când le-o veni rândul să fie oameni în lume.

Când împlinise Elvira şase ani, *Fräulein* Ilse înştiința familia Băncilă că ea îi părăsea, urmând să plece definitiv în Germania. Vreuna dintre scrisorile primite îi anunța ceva care o făcuse să-i vină gând de ducă ori se hotărâse de una singură, familia Băncilă n-avea cum să ştie. Elvira era nemângâiată de-această despărțire. *Fräulein* Ilse îi sfătui pe părinții copilei s-o dea la şcoală la „Notre-Dame" pentru a continua învățarea germanei, pe care altfel Elvira avea s-o uite, şi pentru educația pe care avea s-o primească acolo, unde profesoarele, fiind călugărițe, n-aveau altceva de făcut decât să se roage lui Dumnezeu şi să-şi învețe elevele carte.

La gară, *Fräulein* Ilse fusese petrecută de-un adevărat cortegiu: toate familiile la care fusese guvernantă, cu mic-cu mare, toate guvernantele nemțoaice cu care făcuse muzică şi se plimbase la Şosea, doctorul şi soția lui, în casa cărora se făcea muzică. Cei mai îndurerați dintre toți păreau Sanda, Mitică Băncilă şi ordonanța lui, care voise neapărat s-o vadă pe «frailă» urcată-n

tren; iar despre Elvira ce să mai fi spus, cu toată educația pe care i-o făcuse *Fräulein* Ilse cu privire la stăpânirea de sine, plângea în hohote şi printre suspine izbutea s-o roage să le scrie.

În orice casă de unde-a plecat cineva care-a locuit mai mult parcă se lasă un pustiu.

Cum Elvira plângea în fiecare zi după draga ei *Fräulein* Ilse, Mitică şi Sanda Băncilă o-nscriseră la „Notre-Dame”, deşi fetița abia-mplinise şase ani. Luându-se cu grijile şcolii şi-mprietenindu-se cu fata care-i era colegă de bancă, pe nume Karla Kraus, o săsoaică blondă şi pistruiată, Elvira începu să mai uite de durerea despărțirii de *Fräulein* Ilse. Abia aştepta să-nvețe ca lumea alfabetul gotic şi chiar şi pe cel românesc pentru a-i scrie dragei *Fräulein* Ilse, cum avea să se priceapă mai bine. Şi viața mergea înainte.

Casa din Negustori se umplea de tablouri aşezate pe alți pereți decât ai boierilor veliți, tablouri cărora le țineau tovărăşie sfeşnice şi alte obiecte de argint cu lucire molcomă.

Mitică îi cumpără Sandei încetul cu-ncetul bijuterii care umpleau o casetă şi pe care, cu bun-simț, ea nu le purta pe toate deodată.

Prinzând gustul bijuteriilor şi pe-al toaletelor, de multe ori, cu toate că ieşea des în lume, Sanda se-mbrăca şi se-mpodobea cu bijuterii numai pentru a se privi în oglindă. Deşi se plăcea pe sine, simțea uneori un gol în suflet şi ofta. Şi-aducea aminte o zi când scotea apă din fântână şi-i dăduse două mere lui Ion al lui Ghimirlie, pe care-l iubise. Iubirea se stinsese, dar golul lăsat de neîmplinirea ei nu se umplea cu nimic. Viața pe dinăuntru i-ar fi fost mai uşoară de i-ar fi putut afla vreo vină lui Mitică. Puțini bărbați erau atât de devotați casei şi familiei cum era el. Sanda aprecia mult că Mitică n-o-ntrebase niciodată dacă-l iubea, întrebarea asta ar fi pus-o-n mare-ncurcătură. Nici el nu-i spusese niciodată c-o iubea. Copilă fiind, nu ştiuse despre dragoste mai mult decât dorul nebun de-a vedea ființa iubită. Trecută

acum prin ceea ce-ar fi trebuit să fie dragoste, imaginația i se-mbogățise și simțea nevoia unei îmbrățișări în care să pună patimă și nu supunerea călduță cu care primea mângâierile lui Mitică. De câte ori vedea un cuplu, Sanda îi pândea pe cei doi și-ncerca să ghicească dacă se iubeau sau nu. După cât putuse ea să bage de seamă, numai colonelul Șerban Ionescu și nevastă-sa, după atâția ani de căsnicie, păreau să fie totul unul pentru celălalt, neavând copii asupra cărora să-și reverse din dragoste.

Ion al lui Ghimirlie făcuse războiul până la Budapesta și îndată ce se-ntorsese în Cernați se-nsurase cu-o fată din alt sat și se dusese după ea. Sanda se-ntreba ce-o fi fost căsnicia lor. O apă încropită ca a ei? Sau Ion și-o fi iubit nevasta, uitând-o pe ea, Lisăndrina. Sanda, muncitoare, neacceptând în ruptul capului să-și ia slujnică, așa cum îi tot propunea Mitică, nu se mai închipuia trăind la țară și plecând la patru dimineața cu sapa pe umăr spre tarla. Când o ceruse Mitică de nevastă, pe lângă durerea de-a se fi despărțit de Ion, simțea un gol în capul pieptului la gândul c-o să trăiască printre străini, la oraș. Războiul o făcuse iară să ia sapa la umăr. Viața din nou la oraș i se păruse o mântuire. Fiind sinceră cu ea însăși, Sanda recunoștea că nu era fericită, cu toate că, privită din afară, viața ei putea părea o reușită peste orice așteptări. Din țărancă ajunsese cucoană la rând cu cete născute cucoane. Bărbat bun avea, copil ca lumea avea, casă frumoasă avea. Ar fi simțit nevoia de-a face și ea cuiva confidențe, dar nu-ndrăznea să-și dezvăluie sufletul față de nimeni. Maică-sa n-ar fi-nțeles, soră-sa, Floarea, care ar fi-nțeles, parcă se-ndepărtase și se-nstrăinase de ea, mai ales de când se măritase. Sanda prinsese gustul petrecerilor, al balurilor, al animației care-o făceau să-și simtă mai puțin golul din suflet.

Mitică, restabilit ca sănătate, voia să petreacă mult pentru-a uita ororile războiului. Hotărî într-un an ca în vara ce-avea să urmeze să-și ia nevasta și fata și să se

ducă la Paris şi de-acolo aveau să mai vadă ei încotro. Pe lângă teama de necunoscut, Sanda se gândea şi la bănetul cheltuit pe-asemenea călătorie. «Dragă Sanda, banul trebuie să-ți fie slugă nu stăpân. Dacă având bani trăieşti ca şi când nu i-ai avea, degeaba-i ai. Nu poți să ştii niciodată ce-ți aduce ziua de mâine. Acum câțiva ani, cine se gândea la războiul crâncen care-avea să vină peste noi? Să profităm că suntem tineri, că suntem în putere şi să ne bucurăm de viață».

Costea şi Caterina Geambaşu fură uluiți de-asemenea proiecte din partea ginerelui lor, la orice s-ar fi aşteptat, dar nu să dea banii pe ce apă nu curge, spre-a se duce prin ăle «strinătăți», unde nu fusese, de la ei din sat, decât coana Luxița Bantaş; dar aceea era mare cucoană şi-avea o avere, alături de care Costea Geambaşu era un sărăcan. Lui Costea i se păruse cât se poate de firesc să-şi mărite fata c-un ofițer, dar nu-nțelegea cum acesta să-şi prăpădească banii, pe-ai lui şi pe cei pe care Costea li-i dădea după ce vindea bucatele de pe locul de zestre-al Lisăndrinei. Se minunase el şi de casa lor ca o biserică, dar măcar tablourile şi ce adunase gineri-său în casă, la o nevoie s-ar fi putut preface-n bani, că doar n-o fi fost gineri-său singurul nebun pe lume, care să fi dat banii pe-aşa ceva. Nedumerit şi supărat de nu mai vedea dinaintea ochilor, Costea vru să-şi descarce şi el sufletul față de-un om cu cap. Şi se duse la coana Luxița Bantaş. «Bună ziua, Costeo, bine-ai venit şi ce te-aduce pe la mine?». Oricui îi trecea pragul, coana Luxița voia să-i uşureze intrarea-n subiect: «Păi, naşă, am venit şi eu la un om cu cap să mă sfătuiesc», zise Costea, răsucind borul pălăriei pe care-o muta dintre-o mână într-alta, fără să se-aşeze pe scaun, deşi coana Luxița-l poftise, «Gineri-meu, Mitică, vrea la vară s-o ia pe Lisăndrina şi să ia şi fata şi să se ducă prin ăle strinătăți, pe unde umblă numai boierii». «Foarte bine vrea să facă. Bravo lui! De ce crezi că numai boierii au dreptul să meargă-n ăle „strinătăți”? Ar trebui să meargă oricine dac-ar avea cu ce. Or, ei au cu ce». «Bine,

naşă, da' să cheltuie atâta bănet? Ce, acilea nu e bine, la noi, vreau să zic în ţara românească?». «Cine zice, Costeo, că nu e bine? Dar cu cât vede mai mult omul, cu-atâta-şi luminează mintea. Ce vezi nu-ţi poate lua nimeni înapoi şi nici nu-l poţi pierde. Averea poate să-i ardă omului până-n temelie, îi poate fi prădată cum bine-ai văzut că ne-au făcut nemţii, dar ce e-aici – şi-şi duse mâna la cap – aici rămâne. Dacă m-ar întreba pe mine cineva care cred eu că e a mai mare bogăţie a mea aş spune: familia şi toate câte mi-a fost dat să le văd, cu voia lui Dumnezeu, având cu ce. Nu te căina după bani, Costeo, lasă-i pe ăi tineri să trăiască după voia lor, mai ales că, nu-l mânia pe Dumnezeu, au cu ce. Cred că Mitică vrea să mai uite şi de război». «Da' ce, naşă, numai el a fost în război? Toţi ăi de-am fost, acum să ne punem coada pe spinare şi s-o luăm ca nebunii în ăle strinătăţi?». «Dacă s-ar putea, aşa ar trebui. Costeo, eu te-nţeleg, dar înţelege şi dumneata pe altul. eu, de-o pildă, le spun fie-mii şi lui gineri-meu, de când s-au luat să meargă-n străinătate. Dar şi lor le sunt dragi banii mai mult ca orice. Şi nu s-au dus până-n ziua de azi. Poate-acum or fi-nvăţat ceva de pe urma războiului. Hai să-ţi dau o vişinată şi-o plăcintă caldă».

Deşi Costea Geambaşu ascultase cu urechile pâlnie ce-i spusese coana Luxiţa şi deşi era încredinţat că-i o femeie cu judecată şi trecută prin lume, lui tot i se strângea inima când se gândea la «strinătăţurile» care-aveau să le pape banii fie-sii şi lui gineri-său. «Bine că nu li s-a suit la cap şi popii şi Floarei. Războiul ăsta a sucit multe minţi, cu toate că sunt ani de când a trecut», îşi zise el cu obidă, îndesându-şi pălăria-n cap, după ce sărutase respectuos mâna naşă-sii.

În vară, după cum hotărâseră, Mitică, Sanda şi Elvira plecară-n străinătate, înarmaţi cu sfaturi, cu hărţi şi cu *Baedeker*-uri de la coana Luxiţa şi de la generalul Şerban Ionescu, om umblat şi-acesta.

Parisul îi zăpăcise în primele zile, cu bulevardele lui, cu muzeele, cu metroul şi cu Turnul Eiffel, în faţa căruia

Sanda rămăsese cu gura căscată, neînțelegându-i folosul şi părându-i-se foarte urât şi nepotrivit cu tot ce era-n jur, după cum îndrăzni ca să-i spună lui Mitică. Cea mai puțin uimită era Elvira căreia, fiind la vârsta basmelor, totul i se părea cu putință.

După ce văzură Parisul şi-mprejurimile lui, după ce văzură Florența, Siena, Roma şi Veneția, se duseră s-o viziteze pe *Fräulein* Ilse în orăşelul ei cu case ca de turtă dulce, Linz pe Rin, de-a cărui existență aflaseră numai din corespondența cu *Fräulein* Ilse, care-i primi ca şi când s-ar fi despărțit în ajun şi-i găzdui în pensiunea soră-sii, pensiune pe care-o conducea ea, *Fräulein* Ilse. Împreună se plimbară cu vaporaşul pe Rin. *Fräulein* le arătă stânca pe care, cum spunea legenda, ar fi stat în vremuri depărtate ştima Lorelei, undina care-atrăgea vasele spre dânsa. *Fräulein* Ilse rămăsese cea pe care-o ştiau. Cine spunea că nimeni nu-mbătrâneşte mai încet decât femeile urâte mare dreptate-avusese. Elvira plânsese din nou la despărțire şi fluturase lung batista, pe vaporaşul care-i ducea la Köln.

De peste tot luaseră cărți poştale ilustrate, pe spatele cărora însemnaseră data la care văzuseră ce era pe față, mici amintiri, şi-şi făcuseră poze toți trei prin toate locurile pe unde trecuseră.

De n-ar fi fost să le plictisească pe Sanda şi pe Elvira, Mitică s-ar fi dus în toate localitățile frontului de vest al războiului care trecuse. Ar fi vrut să vadă ce făcuse vremea din rănile războiului; vremea şi mâna omului.

De unde Mitică şi Elvira se-ntorseseră din străinătate cu-o stare de-ncântare pe care simțeau nevoia s-o-mpărtăşească oricui, Sanda simțea o mare umilință, ca şi când tot ce văzuse ar fi strivit-o şi-n loc să-i umple sufletul mărise golul din el. Călătoria asta, în care văzuse-atâtea lucruri necunoscute şi neaşteptate îi lămurise-un lucru: că fericirea ori nefericirea, omul o ducea cu el cum îşi poartă melcul casa. Nicăieri nu i se umpluse golul din suflet.

Îi era recunoscătoare lui bărbatu-său că le făcuse pe

ea şi pe Elvira să vadă minunăţiile pe care nici în vis nu şi le-ar fi închipuit, ea, Sanda, văzând la viaţa ei Cernaţii, Craiova şi Bucureştii, iar Elvira – Bucureştii şi Cernaţii. Sandei izbutise chiar să nu-i mai pară rău după banii cheltuiţi cu călătoria. Ca să-i facă inimă-bună lui Mitică, avea grijă ca-n fiecare zi să spună de câteva ori «Vai, ce frumuseţe!», şi cu toate că era convinsă că locurile pe care le vedea meritau minunarea ei, fericită nu se simţise nicăieri. Inima parcă-i era năclăită-ntr-o piftie.

Întoarcerea lor în ţară coincidea cu începerea şcolilor. În fiecare zi, Elvira le povestea colegelor, cu lux de amănunte, despre fiecare lucru pe care-l văzuse-n voiaj, amintindu-şi până şi meniurile zilnice, până şi locul unde mâncaseră o-ngheţată sau o prăjitură pentru a se mai odihni, fiindcă ei bătuseră cu piciorul locurile, pentru a le vedea cu-adevărat şi nu din goana trăsurii. Doar la Veneţia merseseră şi cu gondola. Toate povestirile, Elvira le-nsoţea cu cărţile poştale ilustrate şi cu pozele de familie făcute peste tot pe unde trecuseră. O bună bucată de vreme, Elvira deveni vedeta clasei. Nu se fălea şi nu se credea buricul-pământului fiindcă-i fusese dat să vadă ceea ce colegele ei nu văzuseră. Căuta doar să-şi împartă bucuria cu alţi copii, de-aceea nu stârni invidia fetiţelor după locurile depărtate şi-atât de frumoase pe care una dintre ele-avusese parte să le vadă. Le stârni curiozitatea.

Sanda nu-şi cumpăra lucruri de-mbrăcăminte şi nici pentru casă ceva decât la-ndemnul şi-n prezenţa lui Mitică. El o însoţea totdeauna la croitoreasă. Piaţa însă o făcea singură, luând cu ea ordonanţa doar pentru a căra cumpărăturile. Nu fiindcă Mitică nu s-ar fi priceput să facă piaţa, dar Sanda îl ştia mână spartă, gata să dea numaidecât atâta cât i se cerea. Ea mai întâi dădea ocol pieţei spre a-şi face idee de preţuri şi de marfă. Apoi lua pe-alese, după ce mai întâi se tocmea. Într-o zi, după tocmeală şi după ce căzuseră la pace, o ţărancă-i spusese: «Dac-ai şti dumneata, cocoană, cât am muncit

eu la roşiile astea până să le cumperi matale, nu te-ai mai tocmi atâta». «Eu ştiu cât ai muncit, dar ştiu şi cât de greu se câştigă banul», răspunse Sanda. «De un' să ştii, cocoană, de pe caldarâmul Bucureştilor, unde-ai crescut matale?». «Nu-mi scrie-n frunte unde-am crescut». În acea zi, Sanda îi mulțumi lui Dumnezeu şi, în gând, lui Mitică, pentru că ei o făcuseră să nu mai aibă nevoie a pune mâna pe sapă decât în timpul războiului. Sandei nu numai că-i părea rău după fiecare creițar pe care-l scotea din pungă, dar îi făcea mare plăcere să se tocmească. Tocmeala o-nvățase de la tată-său care, şi când vindea şi când cumpăra, se târguia cu ceasurile. Dacă ea ar fi vrut, oltenii i-ar fi adus acasă tot ce i-ar fi poftit inima. Asta i-ar fi micşorat însă terenul de alegere şi-ar fi costat-o mai scump, fiindcă olteanul adăuga la prețul mărfii şi avantajul de a ți-o pune pe masă. De pe Negustori la Piața Mare era o aruncătură de băț, iar Sandei îi plăcea să meargă pe jos şi să le ia seama oamenilor.

Într-o zi văzu nişte pui frumoşi pe-o tarabă. Îi vindea o țărancă tânără, oacheşă, frumuşică şi țanțoşă. Ea cerea un preț, Sanda-i dădea cam jumătate. «Conită, să-mi chem omu', că nu sunt de capu' meu. Ioane, vino, mă, -ncoa'».

După câteva minute, din celălalt cap al pieții veni un bărbat înalt, cu umblet frumos, cu pălăria neagră la vremea ei, dată pe ceafă.

Sandei îi stătu inima-n loc. Omul se opri deodată la câțiva paşi de tarabă. «Ce e, Mărie?». «Uite, conița vrea să cumpere puii, da' nu ne-nțelegem din preț».

Sanda se gândi o clipă s-o ia la fugă, altă clipă – să se facă a nu-l cunoaşte.

Până la urmă, cu un glas pierit zise: «Bună ziua, Ioane!».

Ion al lui Ghimirlie îi răspunse într-un târziu: «Săru' mâna, coniță», şi-ntorcându-se către nevastă-sa o lămuri: «Dumneaei e din Cernați, soră cu preoteasa lu' popa Toader».

«Ce mai faci, Ioane?», izbuti Sanda să mai spună, cu pauze mari între un cuvânt şi altul, de pare-ar fi avut un os în gât.

«Mulțumim lu' Dumnezeu, bine. Avem trei copii, doi băieți şi-o fată. Încolo, muncă şi iar muncă».

«Am şi eu o fată».

«Să vă trăiască!».

«Şi-ai dumneavoastră», răspunse Lisăndrina, îmbrățişându-i dintr-o privire pe Ion şi pe nevastă-sa care-i plăcuse foarte mult. «Cât ziceai că ceri pe pui?», o întrebă ea pe nevasta lui Ion. Fără să se mai tocmească, Lisăndrina dădu banii şi puse puii-n papornița ordonanței.

«Rămâneți sănătoşi!».

«Mergeți sănătoasă», îi spuse nevasta lui Ion, iar el doar dădu din cap.

«Frumos om Ion ăsta, coniță, da' şi nevastă-sa, s-o bei într-un pahar cu apă», spuse Ghiță, ordonanța, când ieşiră din vălmăşagul pieței.

«Fiecare cum l-a lăsat Dumnezeu, Ghiță». Sanda-şi duse mâna la frunte. «Nu ştiu, o fi zăpuşeală sau ce-o fi, că pe mine mă doare capul».

«Puneți cartofi tăiați felii la frunte şi vă lasă numaidecât, coniță».

Sanda, cum ajunse-acasă, îşi aruncă lucrurile la-ntâmplare, îşi puse rochia de casă, merse iute la bucătărie şi, urmând sfatul lui Ghiță, tăie un cartof în felii subțiri şi le strânse-n jurul frunții cu un tulpan. Nici nu vru să se privească-n oglindă. Cu capul făcea ea ce făcea, dar ce era de făcut cu inima, care-aci bătea de-i zvâcnea coşul pieptului, aci părea că se opreşte. Ce bine-ar fi fost de nu l-ar mai fi văzut niciodată pe Ion! Sanda se gândi că oamenii care se iubiseră şi nu-şi împliniseră dragostea sau cei care o-mpliniseră, dar le trecuse, n-ar fi trebuit să se mai vadă niciodată-n viață. Cu toate că Ion rămăsese frumos, ea-şi dădu seama că nu-l mai iubea. Nu prezentul o tulburase, ci amintirile pe care i le trezise despre-o neîmplinire din viața ei. Nu-l

mai iubea pe Ion nu pentru că ea ajunsese cucoană şi el rămăsese țăran, ci fiindcă dragostea se stinge şi viața nu se trăieşte cu-amânare. Poate că dacă s-ar fi luat, tot nu s-ar mai fi iubit după ani de căsnicie. E drept. Dar începutul ar fi fost plin de patimă, de ceva după care ea tânjea din toată ființa. El o mai fi iubind-o? I se păruse că la vederea ei i se-ntuncaseră ochii de parc-ar fi văzut un strigoi. De fapt, pe ea nici n-o durea capul. Îşi pusese cartofii la frunte ca să aibă pricină să stea în dormitor, cu storurile trase, şi ca s-o lase-n pace toți ai casei.

Mitică propuse imediat să cheme doctorul. «Lasă, Mitică. E-o durere de cap şi-atâta tot».

Rămasă din nou singură, gândurile i se-adunară mocnite ca un tăciune sub cenuşă, «Lisăndrină, Lisăndrină», îşi spuse ea şi numele ăsta o-ntoarse înapoi, plimbându-i pe dinainte toată viața de când şi-aducea ea aminte şi făcând-o să se mustre că n-avusese curaj să fugă după cine iubise; că se măritase cu ăl mai bun om din lume, dar fără dragoste; că viața trecea fără ca ei să-i vină să zburde ca altor vietăți în plină tinerețe. Ion al lui Ghimirlie o făcuse să-şi simtă mai greu bolovanul din inimă şi să se simtă mai vinovată că nu-şi iubea bărbatul.

Se uita uneori la Elvira care nu semăna cu părinții ei şi care nu promitea să fie frumoasă. «Asta a ieşit din noi doi», îşi spunea Sanda, oftând de fiecare dată când îi venea gândul ăsta.

Două evenimente în viața lor de familie îi dădură atâta grijă Sandei că-şi uită de posomoreala fără motiv la vedere. O dublă pneumonie pe care-o făcu Elvira, cu temperatură între 41 şi 42 de grade. Mitică, disperat cum nu-l văzuse nimeni niciodată, declară în fața doctorului şi-a Sandei că dacă fata nu se făcea bine, el se-mpuşca. În momentul când aproape că se pierduse orice speranță, ca prin minune, Elvira îşi reveni. De bucurie, Mitică dădu o masă de pomină prin bogăția bucatelor şi prin numărul invitaților. Sanda, atât de-ngrozită că şi-ar fi putut pierde deodată şi copilul şi

bărbatul, cu inima care-i atârna ca de-un fir de ață, nici n-avu putere să se bucure. Îi părea bine de bucuria lui Mitică și-a Elvirei care petrecură de minune la masa aceea. La trei luni după pneumonia Elvirei, lui Mitică i se făcu rău la instrucție și fu dus de urgență la spital. Un apendice care nu-i dăduse până-n ziua ceea niciun semn, plesnise și-i provocase o peritonită. După chipurile medicilor și după starea foarte rea a lui Mitică, Sanda-nțelese că nu erau prea multe șanse ca bărbatu-său să scape cu viață. Fire robustă, deși subțiratic ca o nuia, Mitică înfruntă și-ncercarea asta. Nici de astă dată, Sanda, în urma a nopți și a zile de veghe, nu mai avu putere să se bucure. Ca și războiul, cele două boli din familie îi arătară Sandei că pe lângă lipsa de fericire, stare cu care mai toți oamenii fac, vrând-nevrând, casă bună, erau pe lume și necazuri la vedere. Necazuri-necazuri.

O vreme, parcă i se mai lumină în suflet. Echilibrată în comportament, mamă iubitoare, nevastă devotată și plină de respect față de bărbat, purtându-se cuviincios și nefiind morocănoasă în societate, nimeni nu bănuia insatisfacțiile Sandei. Nimeni sau aproape nimeni.

Doamna Ionescu, soția generalului Șerban Ionescu, îi dădu să citească *Madame Bovary* în franțuzește. Prin urmare o credea în stare să citească franțuzește. Cu dicționarul alături, pentru a pricepe fiecare cuvânt, Sanda nu lăsă cartea din mână până ce n-o termină și-apoi o luă de la capăt. Dacă mama Sandei, Caterina lui Costea Geambașu ar fi citit, să zicem, *Madame Bovary* și *Ana Karenina* ar fi zis: astea două au avut ce-au meritat. Sandei însă i se rupsese inima și de una și de alta.

«Ei, ce părere ți-ai făcut de carte?», o-ntrebă doamna general Ionescu primind romanul înapoi. «Mi s-a rupt inima de mila ei cum mi s-a rupt și de Ana Karenina». «Așa se-ntâmplă oricui trăiește într-o lume de iluzii, în loc să meargă cu picioarele pe pământ», zise doamna general. Dânsa avusese norocul să se mărite din

dragoste. Ce ştia dânsa despre căsătoriile care nu se făceau din dragoste? Când îi spusese părerea ei despre iluzii şi despre mersul cu picioarele pe pământ, se uitase adânc în ochii Sandei, care-şi plecase privirea ca şi când doamna general ar fi văzut urmă de vină în ochii albaştri ai Sandei.

Pentru Sanda, lipsa de fericire – diagnostic pe care singură şi-l pusese – nici nu creştea, nici nu scădea. Satisfacţii mărunte se-adunau uneori: daruri de la Mitică, dânsul voind ca ea să fie cea mai frumoasă şi cea mai elegantă în orice societate s-ar fi găsit, considerând că nevasta e carta de vizită a bărbatului; note bune aduse de Elvira, elevă sârguincioasă; anumite succese mondene în câte o împrejurare-n care Sanda ştiuse că fusese cea mai bine cucoană.

O-ndemnă şi pe soră-sa, Floarea, să-şi cumpere ceva bijuterii şi să nu se mulţumească doar cu salba şi cu cerceii din mahmudele, de zestre. «Ce să fac, Lisăndrino – pardon, Sando – cu ele? Unde să le port? Când mulg vaca? Ce, eu umblu ca tine-n lume?». «Dar ce, Floare, tu nu te duci duminica şi sărbătorile la biserică? La voi în casă nu vine doctorul, nu vin învăţătorii, preoţi de prin alte sate? Ce Dumnezeu, că doar eşti coana preoteasă din Cernaţi. Bijuteriile – mi-a explicat şi mie Mitică, altfel nu m-ar fi dus capul – sunt un ban bine plasat. Ele au totdeauna preţ». «Dacă l-aţi face voi pe Toader – tu sau Mitică sau amândoi – să vrea să fie şi el popă la Bucureşti, s-ar schimba lucrurile. Da' aşa...». «De, Floare, să nu se supere ăi bătrâni». «O viaţă are omul, Lisăndrină. S-aşteptăm să moară ei ca să ne luăm şi noi zborul la oraş?».

Sanda pricepu că dacă ea nu s-ar fi măritat cu Mitică şi n-ar fi ajuns cucoană, Floarei nici nu i-ar fi trecut prin cap să plece din Cernaţi, din gospodăria părintească unde-avea de toate şi din belşug. Înţelese că Floarea nu se putea mângâia că nu se-apropie cât de cât de condiţia soră-sii. Sanda-ncepu s-aducă vorba – cu Mitică de faţă – despre dorinţa Floarei.

Pe de-o parte, acesta, săritor din fire şi-nțelegând dorințele altora, începu să se gândească la ce-i spusese nevasta. Pe de altă parte, crezu că n-avea rost să-l zgândărească pe cumnatu-său şi să-i vorbească de venirea la oraş înainte de-a afla cu ce să-l momească. Începu el să-şi perinde prin minte prieteni, cunoscuți. Deodată se bătu cu palma peste frunte. Colegul lui, căpitanul Hagiu Anton, Toni, era nepot de fiică al preotului Costache Todericiu de la Patriarhie, şi mâna dreaptă a Patriahului. Dacă ai oameni se poate orice. Cum îl văzu pe Toni, Mitică-i spuse cinstit povestea, neuitând să pomenească faptul că popa Toader, cumnatu-său, absolvise Teologia. «Asta-i bine, că după cum am înțeles de la bunicul, puțini preoți, dintre cei tineri, mai sunt la oraş fără Facultate. Şi mai ales în Bucureşti».

Toni îl înştiință pe Mitică precum că la biserica Sfântul Mina, curând avea să plece preotul paroh, care voia să se retragă la Braşov, unde i se aflau cei doi copii.

Mitică, Sanda şi Elvira se duseră într-o duminică la Cernați cu automobilul lor cumpărat de curând şi pe care tot de curând Mitică învățase să-l conducă.

Dornic să se bucure de toate comoditățile şi de toate noutățile – că o viață avea omul – de câte ori se-ntâlnea cu vreunul dintre puținele «otomobile» din Bucureşti, condus de şofer cu şapcă, încliftat şi galonat, lui Mitică i se scurgeau ochii după forma metalică, lucioasă, care azvârlea claxoane şi când era şi când nu era nevoie, şi se-nchipuia la volan, trecând la Şosea printre echipaje, alunecând pe subt priviri curioase şi poate pline de invidie. «Mitică, nu eşti om, dacă nu te văd într-una de-astea». Îi venise greu să-i ceară sfatul domnului general Ionescu Şerban. Pentru prima dată, Mitică-şi propunea să aibă ceva ce nu văzuse-n casa superiorului său ierarhic. Acesta, deşi n-ar fi părăsit trăsura pentru nicio maşină din lume, după ce zâmbise subțire pe sub mustață, deliberase îndelung cu subalternul său cu privire la marca automobilului, la culoare, la capitonaj şi

nu-l lăsase să se repeadă şi să dea de-a azvârlita cu banii. Mai întâi se duseseră amândoi la un ofițer pirotehnist, prieten al generalului, mare amator de motoare, de automobile, de avioane şi de vapoare; şi numai după ce acesta avizase competent ce merita şi ce nu merita, Mitică se făcuse proprietar de maşină. Sandei nu-i spusese nimic. Surpriza trebuia să fie surpriză. În ziua când Mitică apăruse-n poarta din Negustori în maşină, claxonase atât de tare că se-arătase toată mahalaua la ferestre şi la uşi, iar Sanda, alarmată de-asemenea muget în fața casei lor, ieşise desculță şi-n capot, ca scăpată de la prăpăd. Îşi pusese o mână peste gură şi rămăsese aşa mult şi bine. Mitică-i trăsese uşurel mâna de la gură şi-i făcuse cu capul semn spre picioare. Fără să-l ia-n seamă, Sanda se-apropiase pe vârfuri de maşină şi-i dăduse ocol de câteva ori, apoi îndrăznise s-o atingă doar cu buricul unui deget. După ce Mitică-şi garase achiziția, Elvira şi Ghiță, ordonanța, nu intraseră în casă până ce nu se-nnoptasc. «Doamne, Doamne», zisese Ghiță şi dăduse din cap a dubiu dar şi a minunare. Nimeni n-avea îngăduință să pună mâna pe maşină. Mitică o spăla şi-o lustruia cu piele de căprioară. Când el lipsea, Sanda-i mai trăgea câte-un pămătuf pe capotă şi pe parbriz. Când sita se mai învechise nițel, îl auzeai şi pe Ghiță: «M-aş duce o țâră să văz de maşină, s-o apípii».

La Cernați se opriră în fața sfântului lăcaş, se-nchinară şi intrară s-asculte liturghia. Frumos glas avea Toader şi frumos slujea. «Merită să fie popă la Bucureşti», îşi spuse Mitică.

Plecară apoi cu toții acasă. Caterina, Floarea şi Costea nu veniseră-n ziua aceea la biserică, fiindcă tocmai le fătau două scroafe. Lui Mitică nu-i plăcu defel că popa Toader spusese-asemenea lucru de față cu Elvira. Cum nu se comentă nimic, speră că fetița n-auzise.

Costea, Caterina şi Floarea, strânşi în jurul maşinii, se uitau cu ochii mari când la ea, când la Lisăndrina, la

Elvira şi mai ales la Mitică. «Pe ce strică ei banii», se gândea Costea, şi scuipă o dată departe printre dinţi.

«Da' fie, că vă purtaţi», zise Floarea dând din cap şi strângând din buze.

«Acu', dacă venirăţi, daţi-vă jos, că n-oţi sta tot timpu-n maşină», zise Caterina, după ce mai întâi îşi puse mâna la gură ca ţăranul când se miră.

După ce se spălară pe mâini şi se cinstiră cu un rachiu de tescovină prima-ntâi, Mitică intră direct în subiect.

«Toadere, ce-ai zice să te vezi popă la Bucureşti, la Sfântul Mina, de-o pildă?».

«Ce vorbe sunt astea, cumnate?», se miră popa Toader, care crezu că n-auzise bine.

«Să ştii că nu-s vorbe de şagă. Ştiu de la camaradul meu, căpitanul Hagiu Anton, Toni, că rămâne curând-curând un loc liber la Sfântul Mina, biserică-n mijlocul Bucureştilor. Ca să te convingi singur, te luăm cu noi la Bucureşti şi te ducem la popa Costache Todericiu, mâna dreaptă-a Patriarhului».

«Du-te, Toadere», îl îndemnă Floarea. «Ne cresc copiii, trebuie daţi şi ei la şcoli», îşi spori ea argumentele.

Trei chipuri rămaseră-mpietrite. Popa Toader, care simţea că-n clipa aceea se hotăra soarta lui, Costea şi Caterina, în sufletul cărora începuse-a se duce lupta între a-şi ţine fata, nepoţii şi ginerele lângă ei, şi-a-i vedea înălţându-se pe-o treaptă.

* * *

Daniel Şerban îşi aminti o vară când Mitică Băncilă îi plimbase cu maşina prin tot satul pe cei trei copii Şerban, veniţi în vacanţă la bunica lor. Din ziua aceea, lui Daniel îi trecu ciuda împotriva lui Mitică şi-ncepu să se gândească la el ca la un membru din familie. Şi ce zile frumoase trăise în casa lui Mitică şi-a Sandei! Povestea vieţii lor făcea parte din povestea vieţii lui, ca şi-a lui Gheorghe şi-a Smarandei Hangan, ca şi-a lui Iancu şi-a

Marioarei Stein, cuscrii lui, şi-a câtor altora. O viață cară cu ea amintirea atâtor altor vieți.

* * *

Obişnuit să nu meargă nicăieri cu mâna goală, cum nici la el ca preot nu se venea, popa Toader Negruț, însoțit de-o damigeană de vin de ăl an, de una de țuică şi de-un curcan pe care cu greu îl țineai în brațe, fu condus de Mitică la colegul său Toni Hagiu, care-l însoți pe tânărul preot la bunicu-său, preotul Costache Todericiu, mâna dreaptă-a Patriarhului. Părintele Costache dori să fie lăsat singur cu popa Toader; încercându-i ştiința despre dogmă şi despre Părinții Bisericii şi scrierile lor, părintele Costache îşi dădu seama că preotul de țară nu trecuse prin Facultatea de Teologie precum câinele prin apă ci, dimpotrivă, avea cunoştințe care-i făceau multă cinste.

În locul parohului de la Sfântul Mina urma să treacă al doilea preot al bisericii, care pe drept merita locul de paroh, iar în locul acestui al doilea preot avea să vină preotul Toader Negruț.

Într-o lună de la-ntrevedere, popa Toader, nevasta şi copiii se aflau într-o casă numai bună pentru ei, pe strada Culmea Veche, la un pas de biserică. Floarei nu-i prea cădea bine că Toader nu era paroh, fiind ea-nvățată cu Cernații unde într-adevăr era cineva.

Într-o bună zi avea să fie şi el paroh, îşi zicea ea. Toader, împăciuitor şi lipsit de lăcomie, acceptase fără să crâcnească împărțirea enoriaşilor făcută de părintele paroh, Haralambie Gherghel, în privința nunților, a botezurilor şi-a înmormântărilor, precum şi a mersului cu zi-ntâiul, cu Naşterea şi cu Botezul.

Lui Toader i se păru firesc lucru ca, după ce se văzu-n casă nouă, la sfeştanie să-şi poftească părinții, socrii, cumnații şi pe mai-marele întru păstorie cu preoteasa. După felul cum vorbi preoteasa popii Gherghel despre fostul paroh şi despre familia acestuia, Sanda şi Floarea

pricepură că «parohița» era o ființă şi flecară şi pizmuitoare.

„Floare, să ai grijă ce vorbeşti şi cum te porți cu asta, că prea nu-i tace gura», o sfătui Sanda pe soră-sa. Foarte curând o duse la croitoreasa ei, o puse să-şi cumpere pantofi, genți, mănuşi, vrând să facă din preoteasa de țară cucoană de Bucureşti. O convinse şi să-şi cumpere ceva bijuterii şi mai ales o-nvăță să se poarte, ceea ce se străduise şi popa Toader, fără prea mare succes, deoarece Floarea n-avusese la Cernați cu cine să se ia la-ntrecere. Sanda încercă să fie pentru soră-sa ce fusese pentru ea «Doamna», la Craiova, doamna Semiramida-Oliviana Popescu. Mai întâi, Floarea-nvăță de la soră-sa că cine tace n-are cum greşi, deci s-asculte cât mai mult şi să vorbească mai cu economie. Floarea, fire voluntară, nu scăpa niciun prilej să-şi spună părerea.

«Da' cum să fac, Lisăndrină, Sando, că nu mă pot ține».

«Ia apă-n gură până te-nveți».

Râseseră amândouă.

Fiind foarte-aproape cu casele una de alta, cele două surori se vedeau zilnic, la fel ca şi copiii lor. Sanda-şi făcea un punct de onoare din a-i învăța pe toți trei, soră şi nepoți, tot ce ştia dânsa. Îi sfătui pe Toader şi pe Floarea să-şi dea copiii la o şcoală ținută de călugări catolici, unde se-nvăța nemțeşte, chiar dacă pe lângă taxe aveau să mai cheltuie bani şi cu un meditator, care să-i ajute pe copii să-şi ajungă din urmă,la germană şi la franceză, colegii. Popii Toader, preot ortodox, nu-i prea cădea bine să-şi dea copiii la papistaşi. Sanda şi Mitică îi asigurară că la religie fiecare copil îşi urma confesiunea: ortodocşii învățau religia cu preot ortodox, catolicii – cu unul dintre călugării profesori, ovreii şi musulmanii, fiindcă erau foarte puțini. Şi, prin urmare pentru ei nu se-angaja rabin sau muftiu, îşi alegeau ce pofteau; deci, toată lumea era mulțumită!

În vara următoare stabilirii lor în Bucureşti, Mitică o

convinsese nu numai pe Sanda, ci îi convinse şi pe cumnaţi să-şi ia copiii şi să meargă-n străinătate cu toţii. Ce e-n mână nu-i minciună, iar ce-aducea ziua de mâine, nu ştia nimeni. Pentru Elvira, copil singur la părinţi, verii ei însemnau cel mai frumos dar pe care i-l făcea viaţa. În sfârşit, avea şi ea cu cine să se joace. Cu Karla Kraus, care-i era tare dragă, se putea juca numai sâmbăta după-amiază, părinţii Karlei făcându-i fetei lor un program strict. O sâmbătă – la Elvira, o sâmbătă – la Karla. Fănel şi Mihai Negruţ se dovedeau elevi sârguincioşi. În timp destul de scurt izbutiră să-şi ajungă din urmă colegii, ba Fănel, care era din cale afară de ambiţios, de parcă-l făcuse numai Floarea, îi şi-ntrecu. De câte ori trecea pe la şcoală să se intereseze de situaţia şi de purtarea copiilor ei, preoteasa nu-şi mai încăpea-n piele de câte laude primea. Deşi se văzuse-n mijlocul Bucureştilor, deşi niciun enoriaş nu pleca de la predicile popii Toader, Floarea şi-ar fi dorit mai mult. Ar fi vrut ca popa Toader să fie cineva despre care să se ducă vestea. Până una-alta, îl îmboldea pe bărbatu-său să meargă iară la părintele Costache Todericiu şi să caute măcar să fie paroh pe la vreo biserică sau preot la Patriarhie, să se dea bine pe lângă Patriarh, «că pe lume asta toate se puteau». Numai că Toader făcea pe surdul; iar să se ducă şi să-i ceară ceva părintelui Costache sau să-ncerce să se bage pe subt pielea cuiva, asta-n ruptul capului n-ar fi făcut!

«Floare, fericit e cel ce nu-şi doreşte nimic», încerca el s-o aducă pe calea bunului-simţ şi-a bunei-nţelegeri. «Pe mine să nu mă iei cu Sfânta Scriptură, că nu mă dai gata cu vorbe de-astea-n dodii. Încearcă şi tu să fii cineva». «Eu sunt foarte mulţumit aşa cum sunt şi-i mulţumesc în toată clipa lui Dumnezeu, pentru ce şi câte am. Tu nu cu un popă trebuia să te măriţi; tu trebuia să te măriţi cu unul care să fi făcut politică, să se fi bătut cu pumnii-n piept şi s-azvârle cu praf în ochii proştilor». «Şi ce, de popi care sunt băgaţi în politică n-ai mai auzit?». «Am auzit, cum să n-aud, dar preotul n-are dreptul să

părtinească pe nimeni. Pentru el, fiecare om este făptura Domnului şi nimic altceva».

Floarea nu pricepea cum cineva nu vrea s-ajungă din ce în ce mai sus, mai ales când îi era la-ndemână.

Începuse s-o cam scoată din sărite şi soru-sa, Lisăndrina, «Sanda», care tot timpul o dădăcea. «Floare, la oraş, numai mahalagiii umblă-n ciorapi în casă şi pun musafirii să se descalțe la uşă». «Da' ce, fac ei curat în casă?». «Eu îți spun cum să te porți ca să fii cucoană». «Ție-ți convine că ai ordonanță». «Şi tu poți lua femeie cu ziua să-ți ajute la treburile casei». «Da' ce, suntem milionari?». «Eu ştiu că-ți pare rău de bani, dar obrazul subțire... ştii cum e vorba».

Acuma, Floarea nu mai era la Cernați, unde n-avea cu cine se lua la-ntrecere. Acuma găsise. Mai întâi – cu soru-sa. Cine-ar mai fi recunoscut în Sanda a de-acum pe Lisăndrina, cu coada pe spate legată cu pamblică la vârf şi care, cum se-ntorcea din sat, îşi arunca pantofii cât colo şi-şi băga picioarele-n apă rece să-i treacă usturimea? Cine-ar fi recunoscut-o chiar pe Lisăndrina, ajunsă prin căsătorie Sanda, pe a din timpul războiului, cu burta la gură, cu basma-n cap şi cu sapa la umăr? Floarei i se părea că soru-sa se purta cu ea de parcă atunci s-ar fi cunoscut şi n-ar fi ştiut una de alta cum şi de unde porniseră. Se mira chiar că-i poftea pe ea şi pe Toader când dădeau câte o masă, la care mai toți invitații erau ofițeri cu nevestele lor. În acele cazuri, Floarea urma sfatul soru-sii de-a vorbi cât mai puțin. Mereu se ridica de la masă şi se ducea după Lisăndrina-n bucătărie, chip şi seamă s-o ajute, dar, de fapt, pentru a ghici din privirea ei dacă făcuse vreo boacănă. Când erau în familie, Floarea-i spune soru-sii *Lisăndrina,* ceea ce ştia că nu-i făcea plăcere nici acesteia, dar mai ales lui Mitică. Între străini căuta să nu i se adreseze, pentru a nu-i spune în niciun fel.

În casa lui Toader Negruț şi-a Floarei, la o masă la care luau parte părintele paroh, Haralambie Gherghel, cu preoteasa şi cu fiul lor, Mihail Gherghel, avocat, cu

nevasta, auziră Floarea şi Sanda, vorbindu-se – avocatul vorbise – despre două nume care tot apăreau în ziare, Mussolini şi Hitler; şi despre ceva – ce nu putea să se numească «partid» ci «mişcare», asemenea fasciilor înfiinţate în Italia de Mussolini – şi anume „Legiunea Arhanghelului Mihail”. Avocatul Gherghel, cu o vervă potrivită meseriei lui, izbutise să capteze atenţia tuturor. Părinţii, uitând să mai răsufle, îl priveau extaziaţi, ca pe-un bulgăre de aur. «Doamnelor şi domnilor» – şi avocatul simţise nevoia să se ridice-n picioare – «această „Legiune”, care poartă numele sfântului meu patron, urmăreşte mai întâi o înnoire-n concepţiile noastre sclerozate de partidele cunoscute şi de opoziţia de faţadă dintre ele, ele de fapt având acelaşi program, fiindcă de ideal nu poate fi vorba în cazul lor. Această mişcare, „Legiunea”, îşi propune un ideal într-o Ţară întregită între graniţele ei istorice. La ţară nouă, politică nouă, întru sprijinirea şi puritatea naţiei. Eu cred că e datoria oricui simte că-i bate-n piept o inimă română să sprijine „mişcarea” şi să i se-alăture. De altfel, minţi strălucite ca Iorga şi ca profesorul Nae Ionescu, filosof cunoscut, sunt pentru mişcarea naţională».

«Domnule avocat – cuteză Mitică – noi, militarii, nu trebuie să facem politică». Şi-şi puse cuminte mâinile împreunate pe masă.

Popa Toader prinse şi el curaj.

«Domnule avocat, religia creştină spune că toţi, de ce neam am fi, suntem făpturile Domnului. Eu cred că datoria preotului, de orice religie ar fi, este să-l slujească pe Dumnezeu şi nu să facă politică. Eu aşa gândesc!».

«Domnule maior şi părinte Toader» – rosti avocatul ridicându-se-n picioare – «înainte de-a fi cineva ofiţer, preot, avocat, doctor şi mai-ştiu-eu-ce, este cetăţean al unei ţări şi face parte dintr-o naţie. În ceea ce mă priveşte, aceste două calităţi mi se par mai importante chiar decât profesiunea. Cetăţeanul e dator să-şi susţină, mai presus de orice, naţia şi mişcarea ce consideră naţia mai presus de orice».

Lui Toader nu-i fu greu să desluşească-n predicile părintelui Haralambie păreri de-ale domnului avocat, predici în care le vorbea enoriaşilor mai mult ca cetăţeni plini de-ndatoriri faţă de ţară şi de neam, decât ca unor drept-credincioşi creştini. Toader se făcea că nu bagă de seamă sursa de la care se-adăpa sfinţia-sa preotul-paroh. Se făcu de-asemenea că nu bagă de scamă la slujbele părintelui Haralambie prezenţa unor tineri îmbrăcaţi în nişte vestoane închise până-n gât, ca nişte cruciaţi ai timpurilor moderne, cu chipuri răvăşite al căror aer ciudat îl mărea părul vâlvoi, lung şi pletos. Observă iar, făr-a comenta cu nimeni, prezenţa a doi-trei bărbaţi îmbrăcaţi în raglane, inşi care nu păreau nici a face parte dintre enoriaşii obişnuiţi şi nici a fi mari iubitori ai slujbelor creştine.

Fără să-i spună nimeni, popa Toader pricepu că cei în raglane veneau să-i supravegheze pe cei cu vestoanele-nchise până-n gât. Prea n-apăreau unii fără alţii.

Popa Toader îşi făcea slujba şi le predica enoriaşilor ca unor drept-credincioşi care trebuiau să urmeze calea cea fără de greşeală a legii celei noi, cea adusă de Christos pe pământ, şi pentru care-şi jertfise viaţa.

Oricât de nededat cu politica şi de curând venit de la ţară era popa Toader, pricepu că tinerii îmbrăcaţi semimonahal se aflau sub oblăduirea Arhanghelului Mihail, iar ceilalţi «enoriaşi», în raglane, erau drept-credincioşi de la Siguranţa Statului.

Pentru prima oară de când ajunsese-n buricul Bucureştilor îi părea rău după Cernaţi şi-i venea să-şi dea cu pumnii-n cap că se lăsase-mbrobodit de gura nevesti-sii să-şi părăsească bunătate de biserică şi de sat, unde nu i-ar fi venit la slujbă nici «arhangheli» nici «pândari de îngeri». Tot timpul cât îi vedea-n sfântul lăcaş, i se punea un nod în gât şi gândurile – în loc să-i fie la Dumnezeu, cum îi stătuseră totdeauna – nu mai ştia nici el încotro îi umblau.

Îi venea din ce în ce mai greu să slujească alături de

părintele Haralambie; acesta ținea predici tot mai înfocate în care nu se mai sfia să pomenească de „Legiunea” patronată de unul dintre arhangheli; patronată, altfel spus, de bunul Dumnezeu, căci un arhanghel nu era altceva decât un intermediar între El şi oameni. După una dintre predici, părintele Haralambie îl întrebă pe Toader: «Ei, ce zici de cum le-am vorbit?». «Ştiu şi eu, părinte, ce să spun? Oare nu e bine să ne ținem, noi, ca preoți, departe de cele lumeşti şi să urmăm doar Sfintele Scripturi?». «N-ai pic de îndrăzneală, Toadere; Biserica e făcută să urmeze mersul lumii, nu să bată pasul pe loc. E făcută să urmeze cugetul națiunii; Sfintele Scripturi pot fi interpretate». «Părinte, eu nu sunt în stare să le interpretez dincolo de ce ne-nvață dogma. Dacă nici Biserica nu-şi păstrează nestrămutată credința, atunci unde să mai caute omul mângâiere? Pe mine-aşa mă-ndeamnă cugetul meu de preot».

Dup-această discuție dusă cu glas paşnic, lui Toader i se păru că părintele Haralambie se răcise de el şi nu-l mai privea ca pe-un prieten. Poftindu-l la masă de ziua de naştere a lui Fănel, părintele Haralambie, făr-a invoca niciun pretext, îi refuză invitația; şi nici el nu-l mai pofti niciodată pe Toader. Ceea ce pe Floarea o puse pe gânduri.

«Toadere, ce să fie cu taica popa de nu mai dă pe la noi şi nici pe la ei nu ne mai cheamă? L-ai supărat tu cu ceva?». «Nu ştiu, Floare, să fie sănătos şi noi la fel», căutase popa Toader să scurteze vorba. «Că n-o fi din pricina „Arhanghelului Mihail”», o duse mintea pe Floarea, care proastă nu era. «Nu ştiu, Floare, şi nici n-am de gând să-l întreb».

Toader se hotărî să-i ceară un sfat lui cumnatu-său, Mitică, om aşezat, trecut şi el prin război, care nu credea că tot ce zboară se mănâncă. Îi ținu calea când ieşea de la regiment şi-şi deşertă sacul în drumul spre casă, pentru a nu-i auzi şi a nu-i pândi nicio ureche indiscretă.

«Ce zici, Mitică, să mă duc iar la părintele Costache la Patriarhie şi să-l rog să mă schimbe la altă biserică?».

«Toadere, lasă-mă să mă mai gândesc şi poate să mă sfătuiesc şi eu cu cineva». Şi se sfătui, ca totdeauna, cu domnul general Ionescu Şerban.

«Băncilă dragă, după a mea părere, bine-a făcut cumnatul dumitale că nu vrea să aibă de-a face cu legionarii, dar cred că-şi face iluzii că dacă schimbă biserica scapă de ei. Legionarii, ca şi primii creştini, au dorința – ca să nu zic mania – prozelitismului; ca şi sectanții, de altfel, care vor să convingă pe oricine că numai credința lor e cea dreaptă, celelalte fiind toate greşite. Şi fiindcă mi-ai făcut o confidență, fiindcă te ştiu discret şi om de cuvânt, am să-ți spun că şi printre noi sunt legionari; nu mulți, dar sunt. Mai întâi, Toni Hagiu, nepot de fiică al părintelui Costache Todericiu de la Patriarhie. Nu ştiu dacă bunicu-său ştie şi aprobă ce face nepotul, dar dumneata e bine să ştii. Când partidele tradiționale se discreditează, orice e posibil».

Lui Mitică mai întâi i se păruse că legionarii nu ştiau ce vor sau încă n-arătaseră. «Să fie sănătoşi, ce-am eu cu ei? Eu sunt ofițer. Datoria mea e să fiu oricând gata să-mi apăr Țara. Încolo, facă fiecare ce vrea şi să se ia de cap cu cine-o vrea».

Popa Toader se-ntristă de cele spuse de cumnatu-său. Se hotărî să rabde resemnat ostilitatea tăcută a părintelui Haralambie, iar el să se poarte față de-acesta ca şi când nimic nu i-ar fi dezbinat.

Mitică, amator de tot ce-nsemna confort şi noutate, părăsi casa din Negustori şi cumpără un apartament într-un bloc pe-o stradă alăturată, Sfinților. Sanda nu se putea mângâia de curtea din Negustori, cu teiul şi cu cireşul ei, cu cireşe-pietroase. La fel, nu se mângâiase multă vreme când din gospodăria părinților, cu ogradă mare şi cu acareturi, se văzuse la Craiova, într-o curticică în care n-aveai loc să-ntorci o roabă. Avea să se obişnuiască să stea în bloc unde era drept că nu mai aveai grija lemnelor şi-a cenuşii, unde în căldură te

culcai, în căldură te sculai, iar apă fierbinte aveai tot timpul, şi la baie şi la bucătărie, asigurate toate aceste avantaje de-un cazan care ardea cu păcură, la subsol, în grija unui fochist însărcinat şi cu întreținerea instalațiilor din întregul bloc.

Mitică tot mai visa în câte-o noapte că striga «Omorâți-i, băieți! Omorâți-i!», ceea ce-i strica toată ziua. Foarte amator de mondenități, primind oaspeți sau ducându-se mereu undeva, în vizită, nimeni n-ar fi bănuit ce urme-adânci lăsase războiul în sufletul lui, față de care plămânul perforat era un fleac.

De la Târgu-Mureşului le sosise un nou coleg, maiorul Gregorian Mircea, pe care Mitică-l îndrăgi din prima clipă şi-l pofti în casa lui împreună cu doamna Gregorian şi cu cei doi băieți ai lor, Emanuel şi Valentin, apropiați ca vârstă de Elvira.

Când îi cunoscu, Sanda rămase-o clipă cu gura-ntredeschisă, inima păru că i se opreşte, ochii ei albaştri rămaseră pironiți în ochii albaştri, mari şi codați, ai maiorului Gregorian, apoi în părul lui blond şi aspru, când se-aplecă să-i sărute mâna. Îşi simți toată ființa invadată de-o bucurie şi de-o spaimă pe care demult le uitase. În seara când îi avusese oaspeți pe Gregorieni, Sanda făcu tot timpul naveta între sufragerie şi bucătărie, fără treabă, pentru că nu se simțea-n stare să scoată nicio vorbă.

«Dumneavoastră nu stați niciodată locului?», o-ntrebă, la un moment dat, maiorul Gregorian, privind-o-n ochi.

«Treburi gospodăreşti, aşa facem noi, gospodinele», răspunse ea fâstâcită, de parcă s-ar fi aflat în fața unui examen de care i-ar fi depins viața.

Fără-a părea c-o studiază, Sanda îi luă bine seama doamnei Gregorian: brună, cu nişte sprâncene care-aproape că-i atingeau bandourile de pe tâmple, cu nişte gene dese şi lungi ce se lăsau şi se ridicau peste ochi, atât de negri că nu le deosebeai pupila de iris; pielea o avea albă şi catifelată; pe buze îşi dăduse cu

ceva rozaliu care-abia de se zărea, atât părea de natural. Pieptănată foarte simplu, cu bandouri pe tâmple şi cu coc greu adunat pe ceafă, înaltă şi impunătoare, bine legată, făr-a fi grasă, doamna Emilia Gregorian i se păru Sandei una dintre cele mai frumoase femei pe care le văzuse vreodată. La acest gând, în mijlocul bucătăriei, cu mâinile la spate şi fără nicio treabă, Sanda oftă din adâncul pieptului. «Nu putea şi ea să nu fie-atât de frumoasă!». Cu ce-o supăra frumuseţea doamnei Gregorian, Sanda n-ar fi ştiut să spună. Şi despre ea, Sanda, se spunea că e frumoasă, că e ca o trestie, că merge ca o regină. Dar ce nu i se spusese şi de bărbaţi care-ncercau să-i facă o curte discretă, dar şi de femei, e drept de unele mai în vârstă!

Cât despre Mitică, el nu-şi aducea niciodată aminte de vremea războiului fără să-i apară genele mari şi umbroase, lăsate peste ochii de căprioară ai domnişoarei Alice Romaşcanu, cât şi figura de cal a domnişoarei Fanette Zadurian. Aflase întâmplător că Alice, doctoriţă de laborator la Institutul condus de profesorul Cantacuzino, se căsătorise cu un doctor militar, socotit de medicii militari şi de civili ca un specialist de mâna-ntâi în bolile de ochi. Fanette se măritase şi divorţase foarte curând după căsătorie. Niciuna nici alta n-aveau copii. Alice, prin căsătorie Săvulescu – fiindcă avusese o tuberculoză pulmonară, care cu greu se vindecase-n Elveţia în doi ani; Fanette – probabil fiindcă socotea că nu e de *bon ton* ca o femeie fără soţ să aibă copii. Mitică şi Sanda se văzuseră cu-amândouă pe la diferite sindrofii la care fuseseră şi ei poftiţi. Mitică, Alice şi Fanette evocaseră de fiecare dată amintirile lor comune din timpul războiului. Perdeaua de gene a doamnei maior Gregorian i-o aminti pe Alice Romaşcanu, cu deosebire că ochii celei din urmă, catifelaţi şi sfioşi, nu semănau cu-ai celei dintâi, care-arătau mai degrabă temeritate şi siguranţă de sine. «Alice pare tot timpul intimidată şi uimită de ceea ce vede», îşi spuse Mitică-n gând şi simţi nevoia să ofteze.

De fapt, de câte ori se gândea la noțiunea de femeie, trei chipuri îi apăreau, în ordinea în care îi apăruseră-n viață: Cornelia Diaconu, Sanda, Alice Romaşcanu. Una şatenă, alta blondă, alta brună cu o piele albă şi mată.

Această primă vizită a Gregorienilor la Băncileşti, mai mult de tatonări din partea ambelor familii, fu urmată de alte vizite şi de mici petreceri când la unii, când la alții. Se-ntâmpla celor două familii să se vadă destul de des şi în case străine.

Doamna maior Gregorian învățase Literele şi Filosofia la Paris. Dintr-o familie de intelectuali de cel puțin cinci generații, nu i se părea că făcuse nicio bravură luându-şi licența la Sorbona, drept care nu făcea caz de studiile ei şi când vorbea româneşte nu folosea deloc franțuzisme sau cuvinte franțuzeşti. În schimb, la liceul unde preda franceza şi filosofia, la orele de limbă străină nu le vorbea elevelor decât franțuzeşte, socotind că are obligația de onoare de-a le deprinde măcar să poată-ntreține o conversație uzuală şi să poată citi cărți în limba pe care-o învățau. Deşi maiorul îi propusese să stea acasă, doamna Gregorian nu-şi lăsa profesia pentru care se pregătise. Cu nivelul ei intelectual şi cu inteligența din născare, doamnei Gregorian nu-i fu greu să-i catalogheze pe Mitică şi pe Sanda. «El a-nvățat carte şi a făcut studii sistematice, ea ştie atâta cât să nu se facă de râs în lume. Amândoi sunt plini de bun-simț. El e mai învățat, ea mai deşteaptă. Oameni cum nu se poate mai cumsecade şi mai primitori». Doamna Gregorian simți, la un moment dat, că de câte ori urma să se vadă cu familia Băncilă, bărbatu-său parcă stătea pe ghimpi, în ciuda indiferenței pe care-o afişa. Iar Sanda Băncilă, când îl auzea vorbind pe maior parcă era în transă. «Dragostea şi tusea nu se pot ascunde», îşi amintise maioreasa o «înțelepciune» chinezească. Cel mai inteligent lucru era să se poarte ca şi când n-ar fi băgat nimic de seamă. Cu cât opreliştile erau mai mari, cu-atâta creştea şi tentația. Maiorului Gregorian îi mai scăpăraseră din când în când ochii şi i se mai

aprinseseră călcâiele după câte o cucoană. Bine că Sanda Băncilă era măritată, avea copil şi nu părea genul pus pe stricat casele oamenilor.

În vremea din urmă, Sanda se tot întorcea cu gândul la Cernați. De când deschisese ea ochii-n lume, aflase de multe femei măritate că aveau ibovnici, «ibomnici», cum se spunea la ei în sat. Măritate foarte tinere de părinți, când se dezmeticeau, femeile vedeau că pe lume era şi dragoste adevărată, de-ți frigea cămaşa-n spate de dor, dragoste care fura mințile şi uita de fereală şi de bunăcuviință. Ce simțise pe vremea când îl iubise pe Ion al lui Ghimirlie i se părea Sandei o poză decolorată de vreme, față de ce i se-ntâmpla de când îl cunoscuse pe maiorul Gregorian. Stătea nopți întregi cu ochii-n tavan, în timp ce Mitică dormea liniştit lângă ea, pufăind din când în când şi smulgând-o astfel din visare.

Avu loc un bal la „Cercul Militar". Cucoanele se-ntreceau în rochii, în bijuterii şi-n coafuri. «Eu sunt o proastă pe lângă nevastă-sa. Ce să găsească el la mine? Şi mai e şi frumoasă!». Lisăndrina căută să fie cât mai simplu-mbrăcată şi pieptănată. Îşi puse doar o pereche de cercei lungi şi-un pandantiv cu safire de albastrul ochilor ei, bijuterii de mare efect la rochia albă de satin cu care se-mbrăcă. Nişte şuvițe de păr îi atârnau zburdalnic pe lângă urechi şi-o perdea subțire spre tâmple, lăsând dezgolit mijlocul frunții, ca să se vadă înaltă şi dreaptă.

După ce Mitică şi Sanda trecură să prezinte omagii – mai întâi doamnei general, grăsuță, cu o față de om bun, având cam cincizeci de ani, şi apoi, domnului general al garnizoanei – se văzură cu-o mulțime de cunoscuți, îşi strânseră mâna, şi-şi spuseră «politețuri». Cucoanele se complimentară reciproc, fără să creadă tot ce spuneau, dar aşa erau jocurile-n societate.

La fiecare bal, generalul alegea o altă cucoană cu care deschidea dansul. De data asta, la primul vals o invită pe doamna maior Gregorian. Ofițerii îşi invitară fiecare nevasta, cum se obişnuia la primul dans, care era

totdeauna un vals de Strauss. Mircea Gregorian se trase lâng-un gheridon şi se uită mai mult la Sanda şi la Mitică Băncilă decât la nevastă-sa şi la general. Doamna Gregorian se strădui de câteva ori să-i prindă privirea, dar ochii bărbatului ei, ca şi ai actorilor pe scenă, păreau că se uită la fiecare-n parte şi la nimeni anume.

Generalul o conduse pe doamna Gregorian lângă soțul ei, mulțumindu-i maiorului, sărută galant mâna doamnei şi se-ndreptă spre nevastă-sa cu care dansă al doilea dans. Deşi grăsuță, doamna general dansa ca un fulg.

Mircea Gregorian dansa acum cu nevastă-sa şi-o complimenta ce frumos dansase la deschiderea balului, nemaivorbind de onoarea pe care i-o făcuse generalul. Dansul se termină, Mircea Gregorian sărută mâna nevesti-sii, înclinându-se ceremonios, «Doamnă!», apoi se-ndreptară amândoi spre grupul unde se aflau Mitică şi Sanda. Nu de mult, Mircea Gregorian le propusese acestora să-şi spună pe nume şi nu «Domnule maior», «Domnule maior», iar cucoanele «*Madame* Gregorian», «*Madame* Băncilă». Orchestra atacă de data asta primele măsuri din *Valurile Dunării.*

«Doamnă, îmi permiteți? Domnule, îmi permiteți?», se-nclină Mircea Gregorian în fața Sandei şi-a lui Mitică. Acesta, cu-aceeaşi înclinare şi cu-aceeaşi formulă o invită la vals pe Emilia Gregorian.

Mircea Gregorian mai întâi îi oferi Sandei brațul pentru a o conduce-n mijlocul sălii, cum era elegant, generalul garnizoanei servindu-le drept exemplu. Sanda-şi trecu mâna pe subt brațul lui Mircea dar o ținea în aer, neîndrăznind să-şi atingă partenerul de dans. Cu cealaltă mână Mircea apăsă mâna Sandei pe brațul lui. Când brațul lui Mircea-i înconjură talia, inima Sandei bătea atât de tare că o simțea până-n creştet, iar ochii ei măriți şi speriați se opriră-n ochii lui albaştri, cerând parcă milă şi-ndurare.

Înainte de-a lua distanța pe care-o cerea valsul între parteneri, Mircea o strânse tare la piept şi-apoi o depărtă

repede. Ea nu-şi mai dădea seama dacă dansa ori dacă stătea pe loc. Pe urmă ridică înc-o dată ochii spre ochii lui şi văzu candelabrele învârtindu-se-ntr-o vijelie nebună. Plutea sau era cu picioarele pe marmura sălii, nu mai ştia. Ştia doar că se simțea topită, nimicită şi că dac-ar fi avut îndrăzneala s-ar fi lipit de Mircea Gregorian şi i-ar fi sărutat în neştire ochii, gâtul, părul aspru şi des, gura croită bărbăteşte. Dar cum ar fi putut să le facă ea lui Mitică şi Elvirei asemenea ruşine? Ştiu din acea clipă că viața ei se-mpărțea-n două: în cea de dinainte şi-n cea de după Mircea Gregorian.

«Sanda, spune-mi de ce ți-e frică de mine?». Îi puse-ntrebarea în timp ce-o conducea spre sala de-alături, în care se deschisese bufetul. Încetini cât putu pasul. «De ce ți-e frică să iubeşti? Tu ştii că te iubesc şi eu ştiu că mă iubeşti. Ne priveşte numai pe noi şi nu facem niciun rău nimănui». «Amândoi suntem căsătoriți, avem copii», sună într-un târziu vocea Sandei, străină de ea. «Nu vezi că nici căsătoria, nici copiii nu folosesc la nimic împotriva dragostei?». «Nu vreau să supărăm pe nimeni». «Nu supărăm, Sanda. E-o bucurie-a noastră, pe care n-o putem împărți cu alții...». Încet-încet ajunseră la bufet unde Mitică şi Emilia se şi aflau cu câte-o cupă de şampanie-n mână. Mircea îi oferi Sandei şi-şi luă şi el una. «Sănătate şi noroc!»; şi Mircea Gregorian înălță corola de cristal scânteietor. «Şi pace!», adăugă Mitică. «Mitică, am impresia că te-a marcat grozav războiul. Tu ai fost şi grav rănit. Eu am scăpat teafăr». «Drept să spun, de nimic nu mi-e mai teamă decât de război şi de boală... şi de remuşcări», adăugă Mitică după o pauză. «S-ar părea că pacea e bine consolidată-n lume». «Ştiu şi eu, Mircea dragă, ce să zic? Când ceteşti istoria vezi că lumea de când e s-a tot războit. Aproape că mai mult războaie decât pace». «Să nu ne stricăm dispoziția pentru ce-ar putea să fie. „Cât suntem încă pe pace”, să ne bucurăm de avantajele ei!».

De câte ori se vorbea despre ce era mai rău şi mai rău pe lumea asta, Mitică folosea aceeaşi enumerare:

războiul, boala, remuşcările.

Sanda nu-nţelegea de unde şi până unde un om atât de blând şi de omenos cu toată suflarea ştia ce-nsemnau remuşcările. Dacă Mitică avea remuşcări, ce i le pricinuise şi de ce nu le mărturisea nimănui? Poate le spusese vreunui preot la spovedanie.

De când îl iubea pe Mircea Gregorian, Sanda nu se mai spovedise şi nu se mai împărtăşise. Dacă la spovedanie nu spui tot ce e-n sufletul tău pentru ce să te mai spovedeşti? Pe de o parte. Pe de alta, gândul că alt om, fie el şi preot, căruia-i era dat s-audă toate păcatele omeneşti, i-ar fi aflat taina, pe care-o-mpărtăşea cu un singur om, o făcea să se ruşineze-atât de mult, încât nu-şi mai lăsa capul subt patrafir.

Mircea Gregorian, respectându-l pe Mitică Băncilă, pentru corectitudinea şi pentru sufletul lui deschis, nu-ncercă nicio apropiere fizică de Sanda, cu toate că ardea de dorul ei. Sanda nu era genul de femeie cu care să ai o aventură. Era la locul ei şi încă neemancipată de mentalitatea femeii de la ţară, care ţinea la cinstea casei sale, deşi se aflau şi la ţară femei care călcau pe de lături, că lumea-i lume oriunde.

Experienţele trecutului îl făcuseră pe Gregorian să ştie că apropierea fizică de obiectul dorinţei, paradoxal, era cel mai eficace antidot al dragostei. Dragostea devenea un trandafir, simbol al perfecţiunii, care-şi pierdea petalele una câte una. Pe Sanda voia s-o aibă cât mai adânc ascunsă-n suflet şi să se poarte-n aşa fel încât nimic să nu-i tulbure imaginea. Între timp, copiii creşteau. Erau acuma adolescenţi; fie plutind în aşteptarea unui miracol, cum era Elvira; fie preocupaţi de misterul spiritului şi-al vieţii, ca văru-său, Fănel Negruţ: fie neastâmpăraţi şi neascultători, contrazicând pe toată lumea, ca fratele acestuia, Mihai: fie dornici de-a se afirma printr-o limbă straină-nvăţată la perfecţie, printr-o ştiinţă la care să-ţi depăşeşti vârsta şi colegii, ca Emanuel şi ca Valentin Gregorian.

* * *

În ’29 minerii din Valea Jiului, cărora le-ajunsese cuțitul la os, făcuseră grevă, care se sfârşise sub şocul forțelor de represiune, cu treizeci de morți.

În ’33 se ridicaseră muncitorii de la Atelierele „Grivița”. Greva lor fusese înăbuşită ca şi cea din Valea Jiului, de la Lupeni.

«Şi asta se cheamă că e vreme de pace! Săracii oameni, de bine nu se scoală nimeni», îşi spunea Mitică Băncilă, care socotea toate-aceste-ntâmplări preludiul unei mari vijelii.

„Legiunea Arhanghelului Mihail”, după ce trecuse prin faza „Garda de fier”, devenise partidul „Totul pentru țară”, ca apoi să se intituleze „Mişcarea legionară”.

În anii ăştia, guvernul descoperise «curbele de sacrificiu», adică îmbucătățirea salariului pentru muncitori şi pentru funcționari, ceea ce nu afectă nici Armata, nici preoțimea, nici Poliția, nici Siguranța.

Elvira urma Literele şi Filosofia; Fănel – Teologia, care spera să potolească neliniştile sufletului său învolburat, pe care doi ani de Filosofie îl lăsaseră neschimbat şi nemulțumit; Mihai, frate-său – ştiințele fizico-chimice; Emanuel Gregorian – Şcoala de ofițeri, şi frate-său, Valentin – Dreptul.

Regele îşi instaură, la 10 februarie 1938, dictatura. Se formă un guvern cu Patriarhul în frunte şi cu şapte foşti prim-miniştri sfetnici fără portofoliu. Maniu refuză participarea la acest nou sistem de guvernare, care venea după un guvern de patruzeci şi patru de zile: guvernul Goga.

Noua Constituție, din februarie 1938, desființa regimul parlamentar.

Personajul cel mai important al mişcării legionare, mişcare ce-şi tot schimba numele, dar nu fondul, fu închis şi executat, din ordinul regelui, ca fugit de sub escortă, la 29 noiembrie 1938: «Căpitanul», Corneliu Zelea Codreanu. «Băncilă, băiete, poate să-i omoare pe

toți. Degeaba, regele ăsta a pierdut partida», îi spuse lui Mitică generalul Şerban Ionescu, în momentul când află despre execuția sumară a lui Codreanu; şi dădu din mână a scârbă şi a pagubă.

Având să răzbune moartea «Căpitanului» şi măsurile represive luate împotriva lor de «chiorul», Armand Călinescu, prim-ministru în dictatura regală, legionarii, la 21 septembrie 1939, îl asasinează. Cei nouă executanți pătrund în postul de Radio şi anunță: «Ne-am făcut o datorie dureroasă din a pedepsi pe călăul Căpitanului...», apoi se predau poliției. Sunt împuşcați şi expuşi pe-o palmă de gazon dintr-un părculeț de peste drum de biserica Sfântul Elefterie, cu capul pe-o scândură şi cu lumânare aprinsă – alături. Toți tineri. Toți îmbrăcați în uniforma Legiunii. Doi soldați cu arma la picior îi păzeau şi nu te lăsau să te-apropii de morți, spunând întruna celor veniți sau aduşi să-i vadă, ca de pildă elevii, «Vă rugăm, circulați; circulați, vă rugăm, circulați».

În iunie 1940 se cedă ruşilor Basarabia şi nordul Bucovinei în urma unui ultimatum. În august al aceluiaşi an, prin ceea ce avea să se numească Dictatul de la Viena, teritoriul de nord-vest al României era cedat ungurilor.

Carol al II-lea era adeptul unei politici menită să apropie România de Anglia şi de Franța. Războiul, care-avea să fie tot «mondial», îl declanşaseră nemții, în '39, atacând Polonia. România era tot mai izolată. Se repeta povestea din primul război.

Față cu-atâtea evenimente grave, lumea uită să mai comenteze moralitatea majestății-sale, laxă şi labilă sub toate aspectele.

Nu mai era un secret că regele primea şperțuri la umbra unor partide de poker, dând undița la crapii ăi mari, Auschnit, Malaxa; la ştiuci şi la bibani, ca mai de mâna a doua, le curăța solzii doamna Lupescu; iar plevuşcă de fiertură pica-n plasa tatălui abilei ovreice. Pentru-o vorbă bună spusă la vreme şi unde trebuia,

spre rezolvarea anumitor afaceri foarte rentabile, toţi partenerii distinsului brelan pierdeau la joc suma destinată capului încoronat.

Se şoptea că doamna Lupescu ar fi fost o generoasă contribuabilă a „Mişcării legionare", „Mişcare" ce ar fi vegheat ca augustei metrese să nu-i fie clintit un fir de păr. Dânsa, «duduia» cum i se spunea, prin intermediul domnului Pitulescu, directorul-general al PTT-ului, «supraveghea» convorbirile telefonice şi corespondenţa oamenilor, pentru a nu se pune în situaţia de-a nu şti cum bătea pulsul duşmanilor făţişi ori mai ascunşi. Un bun colaborator al «duduii» era şi secretarul particular al regelui, Eugen Buchman. Duduia îşi lua toate măsurile unei eventuale gherile urbane.

În 1940, septembrie 6, subt presiunea Germaniei naziste, suveranul e obligat să abdice-n favoarea fiului său, Mihai. Apare o nouă formă de guvernământ a ţării îmbucătăţite, susţinută tot de-al treilea Reich, dictatura militaro-legionară, sub conducerea unui ofiţer de carieră, generalul Ion Antonescu.

Nu mult după aceea, în octombrie, trupele nemţeşti pătrund în România, spre uluirea, indignarea şi tristeţea combatanţilor din primul război cât şi-ale întregii populaţii civile, care trecuse prin ocupaţia nemţească şi nu uitase de O.K.M., adică de *Ober Kommando Makensen,* nici de dispoziţiile generalului Tülff, guvernatorul militar al Bucureştilor.

Din strictul său anturaj, nimeni nu-l ştia pe Antonescu filogerman. Mulţi îşi spuneau că politica lui nu urmărea decât să ferească de călcâiul nemţesc România – ceea ce mai rămăsese din ea – cruţând-o de soarta Poloniei, lichidate-n douăzeci şi şase de zile, Polonie pentru care aliaţii ei englezi şi francezi nu mişcaseră un deget; s-o apere de nenorocirea Danemarcei, a Norvegiei, a Olandei, a Belgiei, a Luxemburgului şi-a Franţei, căreia se văzuse cât folos îi adusese Linia Maginot.

După aceste păreri, Generalul căuta să evite trecerea

României prin focul şi prin sabia nemţească, pe care le cunoştea din primul război, preferându-i pe nemţi aliaţi decât duşmani.

* * *

«Când închinam pentru pace ţi se părea că exagerez acum câţiva ani! Aşa e, Mircea?». «Ai dreptate, Mitică. Ştii cum e cu războiul? E ca şi cu-o boală, ca şi cu moartea. Ţi se pare că ţie aşa ceva nu ţi se poate-ntâmpla, şi uite că se poate!». «Cât aş fi vrut să nu mai apuc să văd altă nenorocire. Mi-era destul primul război», şi Mitică Băncilă se uita amărât în zare, ca şi când subt privirea lui s-ar fi şi desfăşurat acel nou dezastru.

În aceste vremuri tulburi, Elvira, profesoară de franceză şi de filosofie, se mărită cu Emanuel Gregorian, sublocotenent de artilerie. Ştiindu-se de copii, o vreme se uitaseră unul la altul ca şi când ar fi fost rude, până într-o zi când se descoperiră unul pe celălalt de parcă li s-ar fi luat un văl de pe ochi. În sinea ei, Sanda se-mpăcă foarte greu cu ideea că fiul bărbatului iubit de ea avea să-i fie ginere. Îi cunună doamna şi domnul general Şerban Ionescu, la loc de cinste aflându-se şi naşa-mare, cum i se spunea coanei Luxiţa Bantaş – naşă a Caterinei Geambaşu, a fetelor ei, a nepoatei Elvira – fata coanei Luxiţa, doamna Luţa Şerban cu domnul magistrat Şerban, cu cei trei copii ai lor: Daniel cu nevastă-sa, Marina; Matei – singur; fiică-sa şi ginere-său, un doctor Serafiotti. Fusese o nuntă fastuoasă, la „Cercul Militar”, naşul, socrii şi mirele fiind ofiţeri. Cei care participaseră aveau să şi-o aducă aminte ca pe-un prag despărţitor al vieţii fiecăruia dintre ei. Aceasta fusese ultima petrecere care părea să reediteze «*la belle époque*», ultima la care se petrecuse ca-n vremurile bune, când oamenii nu erau atinşi de temeri şi de grija zilei de mâine.

Poate şi vântul de primejdie, a cărui suflare o simţeau

tot mai aproape, îi făcuse să petreacă chiar ca la un sfârşit de lume. Pentru o noapte, fiecare-şi alungă din minte ştiri, noutăţi, vechituri, tot ce tulbura sufletul şi dispoziţia omului.

* * *

Legionarii, adepţi ai trăirii incandescente, netemători de moarte şi neîndurători faţă de cine nu se-ncadra în principiile lor, erau destul de suspicioşi în legătură cu generalul Antonescu, pe care-l socoteau un spirit al ordinii cazone.

Intolerant faţă de oricine ar fi putut încălca ordinea şi disciplina impuse de el, Generalul era cel puţin la fel de bănuitor în legătură cu legionarii pe cât erau ei în privinţa lui. Prin oameni de la Siguranţă, despre care se-ncredinţă mai întâi că n-aveau legături cu „Mişcarea", ceru liste cu membrii acesteia, cu organizarea lor pe cuiburi, şi chiar liste cu simpatizanţii Mişcării.

Nicio precauţie nu i se părea inutilă. I-ar fi pus la respect îndată ce venise la putere, văzând în ei mai mult un rival decât un colaborator, dar mirosind că ei s-ar fi bucurat de simpatia lui Hitler, socotea preferabil să lase lucrurile să meargă de la sine. Şi, la urma urmei, nu se ştia dacă fără existenţa lor ar fi ajuns la putere.

Voind să se emancipeze de tutela Generalului, legionarii hotărâră să devină singura putere în ţară, după vechiul principiu că două săbii nu-ncap într-o singură teacă. Îşi pregătiră o lovitură de stat care-avea să poarte numele de Rebeliune, începută pe 21 ianuarie şi terminată pe 23 ale aceleiaşi luni, anul 1941. După alte păreri, Generalul ar fi provocat Rebeliunea, spre a-i aduce pe legionari la capătul răbdării, şi-aşa exasperate de permanentele lor confruntări cu toate guvernele şi spre a-i face să greşească într-un fel după care să nu mai poată sălta capul. Istoria avea tot timpul să scuture de colb documente, amintiri, mărturii pentru a stabili

adevărul. Atâta cât curge de la o generație la alta, şi de la o epocă la alta, cu minusuri şi cu adaosuri menite să justifice prezentul. Căci, în mod bizar, mai fiecare epocă remaniază trecutul şi nu doar prin spor de documente ci mai ales prin spor sau minus de intenție.

Antonescu îi scoase pe legionari în afara legii. Unii fură-mpuşcați, alții internați în lagăre, alții urma să fie trimişi pe front, în linia-ntâi, după gravitatea vinei.

E drept că regele Carol al II-lea (prin comportamentul său care-i făcea pe mulți să-l asemene cu Al Capone), cu amanta dumisale care ținea o a doua curte, ca şi politicienii veroşi, din ce în ce mai puțin în stare să țină frâiele țării, atrăseseră – mai ales la-nceputul „Mişcării” – înțelegere şi simpatie pentru legionari. Violența cu care-şi plăteau aceştia polițele începuse a le da răcori multora şi-a-i face să-şi pună întrebarea dacă, rămaşi la conducere, legionarii n-ar fi adus țara într-o stare şi mai rea decât se afla.

* * *

«Mare curvă politica asta», îşi zicea Mitică Băncilă care, trăind în afara politicii, toată viața nu se pregătise decât pentru a-şi apăra țara. «Probabil că şi pe mine mulți m-or socoti spirit îngust, cazon. Asta am învățat în liceul militar şi-n şcoala de ofițeri, asta am făcut şi mi s-a părut că e bine şi drept. Acuma ne dăm de partea nemților. Ce-mi rămâne mie de făcut, colonel Băncilă Dumitru? Să mă duc acolo unde ne va trimete Antonescu, despre care ştiu doar că nu se lasă cumpărat, că nu e lacom, că n-are copii. În ce măsură este convins el că ceea ce face e bine, asta nu pot să ştiu. Nemții au rupt tratatul de neagresiune din ’39 cu Uniunea Sovietelor. Îl încheiaseră Molotov şi Ribbentrop – doi tâlhari – dacă mai țin eu minte ce scria-n ziarele de-atunci. Hitler şi ăia de-i țin trena sunt convinşi că e vorba de-un război-fulger ca şi pân-acum. Nu-mi aduc aminte să fi fost careva-n război contra ruşilor şi să-l fi

câştigat. Ruşii au cel mai puternic aliat: frigul. Păcat de noi să ne putrezească oasele-n stepă. Mai sunt morminte româneşti în Rusia: din primul război, ale unora care s-au refugiat acolo ca să nu stea sub ocupație nemțească. Asta nu-nseamnă nimic pe lângă ce ar putea să fie-acum...».

Popii Toader îi zbură inima când se trezi-ntr-o zi cu doi agenți de la Siguranță – asemenea credincioşilor acelora-n macferlan pe care-i tot vedea-n biserică, mai ales la slujbele urmate de predicile părintelui Gherghel. «Ce părere-aveți, părinte Negruț, despre parohul dumneavoastră?». «Ce părere să am, domnule? Un preot ca oricare altul. Slujitor al lui Christos». «Numai al lui Christos?», interveni al doilea agent. «Ce vreți să spuneți?». «Vrem să ne spuneți dacă-i legionar sau nu». «Domnilor, eu la politică nu mă pricep, iar cu pistolul la brâu nu l-am văzut pe părintele Gherghel». «Şi nu v-a propus niciodată să slujiți „Garda şi Căpitanul”?». «Nu, niciodată», minți popa Toader. «Dar despre fiul dumneavoastră cel mare ce ştiți?». «Ce să ştiu?», şi popa Toader se albi la față. «De pildă, ce-a făcut pe 21, 22 şi 23 ianuarie?».

Popa Toader se-nsenină.

«A stat o săptămână-n casă, cu mămăligă fierbinte la gât, c-avea gâlci». «Aşa să fie şi să vă credem, că sunteți față bisericească. Dar ia uitați-vă la poza asta», şi-i întinse o poză în care erau înşirați, ca la fotograf, şase tineri cu diagonale pe piept. Fănel era al patrulea din stânga.

«Nu-mi vine să cred!». «Părinte, aici scrie şi din ce cuib făcea parte». «Nu pot să cred!». «Să ne credeți, părinte. Poza nu e trucată. Ce interes am avea să inventăm legionari acolo unde n-ar fi fost?». «Şi ce-i de făcut?». Agenții se priviră unul pe altul, îşi puseseră pălăriile-n cap şi plecaseră, profesia neîngăduindu-le nici confidențe, nici înduioşări. Să-şi bată fiecare capul, mai ales când îi e pielea-n joc.

Floarea nu scosese o vorbă. I se făcuse negru-n fața

ochilor. Cum spunea ea de multe ori, dacă o tăiai nu curgea sânge. Popa Toader începu să-şi depene amintirile recente. În preajma zilei de 20 ianuarie, o mulţime de colegi îl căutaseră la telefon şi în persoană pe Fănel. Acesta stătea cu mămăligă-n jurul gâtului şi le spusese părinţilor şi fratelui său să răspundă oricui avea să-ntrebe de el sau să-l caute că e plecat din Bucureşti.

Popa Toader năvăli ca o vijelie-n camera băieţilor. Mihai era la Facultate.

«Va să zică aşa, Fănele, erai legionar şi noi nu ştiam! Nu ţi-ar fi ruşine obrazului! Pe ăia-mpuşcaţi te-ai dus să-i vezi? Cum nu mi-a plesnit ceva-n cap nu ştiu. Pentru ce te-am crescut, ca să te-nhaiţi cu derbedeii şi cu nelegiuiţii? Bine că măcar la Rebeliune n-ai fost. Spune, vorbeşte, s-auzim şi noi ce ai de spus? Bibliotecile alea la care te tot duceai erau întrunirile pe cuiburi, nu?». Popa Toader tăcu deodată şi-şi acoperi cu mâna ochii. «Mihai ştia?», întrebă el într-un târziu, cu-o voce neutră, din care pierise orice urmă de participare.

«Nu». Lui Fănel îi trecu prin minte o clipă să-i spună că numai mamă-sa ştia şi-l încurajase – «ca s-ajungi şi tu cineva» – dar se gândi că nu trebuia să bage dihonie-ntre părinţi, care şi-aşa aveau multe păreri diferite, pricină de enervare şi de-ntristare şi de-o parte şi de alta.

«Tată, eu am crezut în mişcarea asta. Am socotit că e-o slujitoare-a ortodoxiei şi-a neamului, a unei purificări spirituale». «Din puritate spirituală şi din ortodoxie l-au împuşcat pe Iorga şi pe ăilalţi de dinaintea lui?». «Din răzbunare. Când mi-am dat seama ce se pune la cale, m-am ascuns în casă cu mămăligă la gât». «Şi de ce nu te-ai dus la Poliţie, la Siguranţă să spui ce se pregătea?». «Pe trădători îi pedepsesc cu moartea. Şi dumneata crezi că Poliţia şi Siguranţa nu ştiau? Eu ştiu c-am greşit mai întâi faţă de menirea mea de viitor preot şi apoi faţă de dumneavoastră ca părinţi, punând mai presus o aplecare spre gânduri lumeşti şi punându-vă

liniştea-n primejdie. Vă rog să mă iertaţi! Presimt c-am să pătimesc toată viaţa, fiindc-am greşit. Să ştii doar că eu n-am ridicat arma asupra nimănui. Pe 18 ianuarie am aruncat în Dâmboviţa şi uniforma şi pistolul». «Din suflet cum ai să ţi le-arunci?».

La-nceputul lui februarie, Fănel îşi luă o mică vacanţă şi se duse la Cernaţi, la bunici.

«Fănele, maică, ce bucurie să te vedem, da' cum de vii tu acum? Ce faci cu Facultatea?». «Mam' mare, am fost tare bolnav de gât şi mama şi tata au fost de părere să vin încoace să mă-ntremez». «Chiar că eşti cam gălbejit», îi spuse bunicu-său, după ce-i luă bine seama.

După o lună de stat la bunici, unde nu-l supără nimeni cu-ntrebările, Fănel, cu inima cât un purice, se-ntoarse acasă. Doi legionari din Cernaţi, feciori de oameni înstăriţi, fuseseră-mpuşcaţi la Bucureşti. Părinţii îi aduseseră şi-i îngropaseră în cimitirul satului. Lumea rămase uluită, fiindcă nimeni din sat nu ştiuse ce hram purtau băieţii ăia. Fănel hotărî că nu se putea ascunde la nesfârşit, dacă Cernaţii puteau fi socotiţi o ascunzătoare. La Facultate spuse că fusese bolnav, şi-şi dădu toate examenele cu care termină studiile de Teologie. Dacă lucrurile-aveau să meargă firesc, urma să se căsătorească, să fie hirotonisit şi numit preot pe undeva prin ţară. Peste puţin timp îi sosi acasă ordin de mobilizare. «Asta înseamnă linia-ntâi», îşi spuse Fănel şi se prezentă numaidecât, cu un fel de elan la centrul indicat în convocare. Urma să plătească învolburarea minţii lui pentru idealurile „Gărzii de fier”, credulitatea lui care nu simţise nevoia nici unui sfat. Singurul sfătuitor îi fuseseră predicile părintelui Gherghel şi discursurile avocatului Gherghel care-l introdusese-n „Legiune”. «Cum să fie desăvârşit lucrul făcut de om? Cum să n-ascundă-n el viermele putreziciunii?», se mustra Fănel, cu gândul la front ca la un loc al mântuirii prin ispăşire.

* * *

Mobilizarea generală făcu lumea să-i uite pe legionari. Speranța reîntregirii noastre teritoriale care ne mâna de fapt în război, trebuia «agrementată» şi cu ceva atitudini spectaculoase, marca specialitate a propagandei.

Obişnuit cu minciunile propagandei, Mitică nu crezu chiar tot ce scriau gazetele despre Rusia. «Din păcate, s-ar putea să vedem la fața locului cum stau lucrurile». Cu două idei nu se-mpăca Mitică, şi-anume: cu participarea României la un nou război şi cu alianța noastră cu nemții. De unde, în primul război, se putuse spune despre ovreii care nu erau pe front că se bucuraseră de-o situație privilegiată făcând pe tălmacii pe lângă nemți, scriind la gazete sub ocupație, la cot cu «floarea» filogermană a gazetăriei române, acuma, dimpotrivă, ar fi fost buni de trimis în lagăre-n Germania, după cum cerea Führerul! «Când te gândeşti că una dintre condițiile *sine qua non* pe care ni le puneau nemții-n 1918 pentru-ncheierea păcii, după Brest-Litovskul ruşilor, era-mpământenirea tuturor evreilor! Ce-or fi făcut de-atunci şi pân-acum aceeaşi evrei ea să se năpustească aşa nemții asupra lor acuma? Câteodată, cu mintea pe care ți-a dat-o Dumnezeu nu mai înțelegi nimic pe lumea asta...».

CAPITOLUL CINCI

Din nou în Gara de Nord, pentru-a ajunge la Prut care trebuia, cum ordonase Generalul, să fie trecut, Mitică-şi aminti ziua când plecase pe front în primul război. Tot feţe mohorâte şi-ngrijorate, ale celor care plecau, ale celor care rămâneau. În primul război auzeai pe străzi grupuri care cântau *Deşteaptă-te române.* Pe la urechi îi treceau tot felul de vorbe: «Mă, Ioane, ai grijă cum umbli pe-acolo!». «Lasă, Frusînă, că doar sunt om în toată firea, şi-am mai trecut printr-un război!». «Vasile, mănâncă, mamă, repede brânza aia să nu s-acrească!». «O mănânc, mamă, cum să n-o mănânc!».

Plecau deodată Mitică Băncilă, Mircea Gregorian, Emanuel Gregorian, Daniel şi Matei Şerban, Fănel Negruţ, conduşi toţi de neveste, afară de Fănel, pentru care veniseră părinţii şi frate-său. Trebuiau să se urce-n tren. Se sărutară şi-şi mai spuseră câte-o vorbă. Mircea Gregorian se-aşeză în dreptul Sandei şi, acoperind-o complet de vederea altora, o sărută apăsat pe gură. Trenul plecă, batiste fluturară pe peron, mâini ridicate făceau semne, lacrimi se prelingeau pe obraji, suspine se-năbuşeau. Sanda, cu dreapta flutura batista, iar stânga şi-o ţinea peste gură ca ţărăncile. Soţii de ofiţeri, Emilia Gregorian şi Sanda Băncilă fură invitate să participe la aşa-numitul „Patronaj”, oblăduit de doamna General Antonescu. „Patronajul” avea atât menirea de-a participa la-ngrijirea răniţilor, care-ncepuseră să sosească de pe câmpul de luptă, cât şi cea de-a trimite pe front obiecte utile soldaţilor: fulare, mănuşi, ciorapi de lână şi, cine dorea, chiar alimente nealterabile.

Doamnele de la „Patronaj” aveau datoria de-a antrena cât mai multă lume care să le sprijine-n acţiunile lor, elevi care să vină-n spitalele militare cu de-ale gurii,

muncitori, liber-profesionişti, oricine.

După ce terminau cu asistenţa medicală din spitalele militare şi cu ambalatul lucrurilor pentru front, cucoanele îşi îngăduiau să ia împreună un ceai sau o cafea din rezervele care-n curând aveau să se termine, de fiecare dată aducând alta cele trebuincioase. Convorbirile se-nvârteau în jurul frontului şi-al speranţelor că avea să fie un război-fulger, cum îşi închipuia Hitler. «Îi termină nemţii pe ruşi una-două», spunea o nevastă de general foarte optimistă şi-ncrezătoare-n frumoasele promisiuni ale Führerului. Emilia Gregorian şi Sanda Băncilă nu scoteau o vorbă. Ce rost avea s-o contrazică pe generăleasă ori să-şi manifeste dubiile faţă de-asemenea perspective.

După luptele de la Odesa, deci, pe la sfârşitul lui octombrie ’41, Generalul primi gradul de mareşal.

Sanda şi Emilia găseau totdeauna o vorbă potrivită pentru răniţi. Învăţaseră să pună un pansament şi nu strâmbau din nas când îl scoteau pe cel vechi. Ascultau păsurile bolnavilor, scriau, sub dictarea lor, cărţi poştale pentru familie, citindu-le cu glas tare scrisorile primite de-acasă. În timpul celuilalt război, Emilia împreună cu mamă-sa făcuse parte din „Crucea Roşie” a femeilor ortodoxe române din Iaşi, încât viaţa de spital îi era cunoscută.

«Cu ce ne-om alege noi din războiul ăsta, coniţă, afară de mâini şi de picioare tăiate?». Şi ele ce era să le răspundă? Când ajungeau în aer liber, răsuflau odată adânc parcă pentru a-şi scoate din plămâni mirosul de spital şi, luându-se de braţ, Emilia şi Sanda se-ntrebau: «Ce-or face bărbaţii noştri acum?». Bărbaţii lor luptau, fără să-şi facă iluzii cu privire la războiul-fulger şi la victoria germană; luptau în linia-ntâi, căci nemţii îi foloseau pentru testarea terenului.

Deşi îşi aveau propriii comandanţi, românii erau mereu într-o poziţie de subordonare faţă de nemţi. Asta era probabil soarta armatei române. În primul război să depindă de ruşi – care-aveau alte gânduri decât să apere

frontul din Moldova, oprindu-i şi pe români să acţioneze cum voiau – iar acum, să fie sub tutela nemţească.

Până-n faţa Moscovei, minţile mai puţin dedate cu-ntorsăturile pe care le putea lua un război aproape că-ncepuseră să creadă-n *Blitzkrieg.*

Moscova şi frigul iernii ruseşti întoarseră roata. Pân-acolo fusese un entuziasm de operetă.

Mitică Băncilă, Mircea Gregorian şi Fănel Negruţ – ca fost legionar, trimis pe front simplu soldat – expediau acasă scrisori care să poată trece de cenzura militară, deci texte banale care spuneau doar că erau bine, sănătoşi.

Lui Daniel Şerban, care-i scrisese nevesti-sii două scrisori mai apropiate de-adevăr, îi fură-napoiate; cu perdaful de rigoare din partea cenzorilor.

Ruşii ne luaseră Basarabia. Şi războiul de-acum avea să ne-o dea înapoi? Ce război şi cine-avea să mute colosul de lângă noi? Cine-avea să ne dea alt vecin, să ne dea alţi vecini? Alţi vecini? Ceea ce câştigasem în 1918, după ce murise un milion de români, acum ni se lua înapoi. Marile puteri, iară marile puteri! La jaf îşi dădeau mereu mâna. Mitică şi Mircea luptau fiindcă asta le era meseria, dar socoteau războiul un eşec sigur. Marile Puteri.

Ce nu trebuiseră să facă Brătianu şi delegaţii români la Conferinţa Păcii după primul război mondial ca să obţinem ceea ce era stipulat în tratatele încheiate în prealabil cu Marile Puteri. Tratatele între noi, cei mici, şi Marile Puteri, cei mari, s-ar fi dovedit simple petice de hârtie de n-ar fi fost românii să tragă şi cu dinţii de ele – fiind daţi afară pe uşă, iar ei intrând pe fereastră. De unde, în primul război, Mitică Băncilă şi Mircea Gregorian se-ncurajau pe ei înşişi şi-şi încurajau soldaţii, invocând întregirea ţării prin dezrobirea fraţilor noştri de sub stăpânirea străină, acum nu mai prea ştiau ce să le spună. Începeau să se-ndoiască de reîntregire.

Nemţii se purtau cu ofiţerii români în aşa fel încât le

dădeau permanent de-nțeles că le făceau o mare favoare lăsându-i să lupte-alături de ei.

Ceea ce-i indigna cel mai mult pe români era felul cum se purtau nemții cu populația civilă. Mitraliau sate-ntregi şi, ca şi-n primul război mondial, nu prea le plăcea să facă prizonieri. Îi împuşcau. Ce nevoie aveau ei de guri de hrănit, de pază şi de celelalte? În plus, le reproşau românilor felul în care se purtau cu populația civilă şi cu duşmanul înarmat; nespunându-le pe față, dar dându-le de-nțeles că se legau la cap fără să-i doară, luând prizonieri.

Era limpede că cei doi aliați nu fraternizau.

Nemții adunaseră toți evreii din zona ocupată, îi duseseră într-un sat păzit, şi-apoi îi trimiseseră nu se ştia unde.

Prin nişte basarabeni care luptau în armata bolşevică şi căzuseră prizonieri la români se află că ruşii trimiseseră-n Siberia pe toți cei de origine germană. Ce era şi lumea asta!

De prizonieri, nici ruşilor nu prea le era drag. La-nceputul războiului îi împuşcau pe loc.

De câte ori pătrundeau într-un sat, Mitică Băncilă nu-şi scăpa trupa din ochi. Nu se-mpotrivea ca soldații să ceară ceva de mâncare sătenilor, nişte lucruri mai de Doamne-ajută decât cele de la cazan, dar nu le-ngăduia să-i brutalizeze şi nici să le dea foc la magaziile de cereale, ca să lase oamenii muritori de foame. Ceea ce-l frapase pe Băncilă era faptul că cerealele erau adunate-n silozuri mari, iar populația avea cantități mici de mălai şi de făină-n casă. Pentru că inamicul venise atât de neaşteptat şi de repede peste ei, colhozurile n-apucaseră să-mpartă sătenilor cerealele. Pe unde trecuseră nemții se vedea. Înainte chiar de-a controla populația şi uneori de-a o mitralia, mai întâi dădeau foc silozurilor, pentru ca supraviețuitorii să moară de foame.

Ca şi-n primul război, Mitică ținea în port-hart un carnet în care nota, când avea timp, impresiile mai

puternice. Nu mai avea elanul de-atunci, nici răbdarea de-a consemna tot ce-i era dat să vadă şi s-audă. Mircea Gregorian, cu care vorbea deschis – fără să-i fie teamă de-a fi considerat defetist – căzuse prizonier. Cel puțin aşa spera Mitică, fiindu-i greu să accepte ideea morții. Cine ştie când avea să afle adevărul, dac-avea să-l mai afle. Din țară veneau cu mare-ntârziere scrisori şi presă din care-afla ce bine mergea frontul, ce succese-aveau nemții; şi-n coada lor şi românii.

Nici despre Fănel nu mai ştia nimic. Avea să afle mult mai târziu că acesta, într-un acces de furie – în timp ce se trăgea şi din liniile româneşti şi din cele ruseşti – țâşnise pe marginea tranşeei şi se plimba de colo-colo, ceea ce-i uluise pe ruşi, care până ce nebunul nu fu tras cu forța-n tranşeea românească nu mai traseră niciun foc. Fănel îşi dezvelise pieptul şi stătuse de câteva ori nemişcat, aşteptând un glonț binefăcător. «Mă, băiete», îi spuse comandantul, «moartea nu te ia când vrei tu».

În fine, Mitică primi o scrisoare de la Sanda care-i spunea că Mircea, Fănel şi Emanuel, bărbatul Elvirei, se aflau pe listele de prizonieri. «Uite cum îi uneşte soarta pe oameni!».

Cu fiecare zi care trecea, Mitică devenea tot mai posac şi mai convins că războiul era pierdut; se gândea care-avea să fie soarta României după-nfrângerea în care nemții aveau să-şi târască şi aliații. Mitică auzise de la superiorii săi că amiralul Canaris, şeful Abhwer-ului – al spionajului şi-al contraspionajului pe întreaga armată germană – nu era lăsat de doi ani să intre la Hitler pentru a-i spune că războiul era pierdut, împiedicat fiind de Geobbels: pentru ca Führerul să nu fie indispus de prostiile şi de exagerările amiralului, care-şi sacrificase unii dintre cei mai importanți agenți pentru-a obține aceste informații.

Țăranii ruşi erau tăcuți şi circumspecți – ca orice țăran – dar când treceau prin sate armata română sau finlandezii nu intrau chiar în panica pe care-o stârneau nemții. Stăteau cu mâinile la piept şi-aşteptau ca

năvălitorii să-şi ia ce le trebuia şi să vadă dacă le mai rămânea şi lor ceva.

În toate casele ţărăneşti, pe peretele de la răsărit, erau icoane. Soldaţii români – dacă scotoceau după de-ale gurii şi chiar după laibăre, ciorapi, fulare, mănuşi de lână – când ajungeau în faţa icoanelor se descopereau şi se-nchinau, părăsind câteva clipe cercetarea fiecărui cotlon. Ca şi-n primul război, dacă dădeau de ceva orătănii, peste câte vreun miel ori un purcel puneau totul la frigare sau la proţap, lăsând-o pe hazaică să le supravegheze şi să le facă bune de mâncat.

Colonelul Băncilă saluta totdeauna când intra într-o casă, iar la plecare le spunea gazdelor *spasibo* şi iară saluta. «Ăsta e om cu frica lui Dumnezeu», îşi spuneau soldaţii între ei. «Să nu uităm că avem de-a face cu oameni şi că-n locul lor am putea fi noi».

De când se afla-n acest război, Mitică şi-aducea tot mai des aminte o vilă din Predeal în care le strigase soldaţilor lui «Omorâţi-i, băieţi!». Îşi dorea din tot sufletul să nu mai fie pus în aceeaşi situaţie în acest nou război în care se lupta o lume.

Ca şi-n prima conflagraţie, Mitică Băncilă căuta să-şi cruţe oamenii. Destul că se aflau mereu în linia-ntâi.

Luptele de la Kursk erau poate mai importante decât Stalingradul, erau o schimbare-a echilibrului de forţe, balanţa înclinând net de partea ruşilor. Aproape toată luna august şi-ntregul septembrie ’43 ţinură aceste lupte. Niciodată nu mai avusese loc asemenea bătălie de care-blindate, niciodată nu se mai aruncaseră atâtea grenade. Între Rokossovski şi von Manstein lupta se ducea pe viaţă şi pe moarte.

La-nceputul lui septembrie ’43, Hitler îi ordonă mareşalului von Kleist să se retragă din Kuban şi să organizeze apărarea Crimeii. Se renunţa astfel la capul-de-pod ce fusese menţinut de nemţi în speranţa unei baze de plecare spre Caucaz. Evidenta superioritate numerică a ruşilor – care trimiteau valuri de infanterişti spre inamic, neţinând seamă de numărul morţilor –

impunea alte mişcări decât cele prevăzute iniţial. La 14 septembrie, ruşii dădură un atac puternic la Moldovanskoie. Năvală de care-de-luptă – şi-aici. Românii săpau mereu gropi individuale pentru a arunca grenade în tancurile ruseşti. Huruitul blindatelor, bubuitul tunurilor, ţăcănitul mitralierelor veneau de sus, de jos, din faţă, din spate. Colonelul Băncilă şi-atâţia câţi mai rămăseseră-n viaţă dintre oamenii lui nici nu-şi dădură seama că rămânând singuri pe poziţie, nemţii luând-o la sănătoasa, erau înconjuraţi de ruşi. Hotărârea trebuia luată-n câteva clipe. «Băieţi, jos armele, mâinile sus, că n-avem scăpare». Ruşii erau extenuaţi ca şi ei. Nu li se citea pe feţe nici ură, nici dispreţ, nici măcar enervare: numai oboseală. Se vedea cât de colo că numai de prizonierii ăştia n-aveau chef. Un ofiţer rus şi un altul cu ochii oblici şi cu pielea bătând în galben – un asiatic, fără dar şi poate – şuşotiră ceva-ntre ei. Mihailo Mihailo, ucrainean din Deltă se albi la faţă. «Dom' colonel, vor să ne-mpuşte». «Cum ne-o fi scris».

Ruşii le porunciră, făcându-le semn cu mâna, să urce pe-un dâmb. Puseră arma la ochi, dar căpitanul rus se răzgândi. *«Stoi!»,* zise el; şi ostaşii puseră arma la picior şi pe chipurile obosite se ivi o umbră de mulţumire. Ruşii se urcară-n maşinile blindate şi plecară.

Când îşi veniră-n fire, soldaţii români începură să se uite unul la altul şi la comandantul lor. Unuia dintre soldaţi, băiat de 24 de ani, îi albise părul. Se puteau socoti înviaţi din morţi. Ce trebuia să facă de-acum înainte cu viaţa care li se lăsase? Să ajungă-n ţară era imposibil; şi chiar de-ar fi fost cu putinţă, încăpeau pe mâna Curţii Marţiale şi-aveau să-i împuşte românii. Trebuia să găsească vreo unitate română căreia să i se-alipească.

«Să controlăm gropile, să nu fie vreun rănit», spuse colonelul, după ce mai întâi trase puternic aer în piept. Dacă vorbea, parcă-şi confirma ideea că era viu.

În gropi găsiră câţiva morţi. Puseră mâna pe lopeţi şi-i

acoperiră cu pământ după ce mai întâi le luară matricolele de la gât, le scotociră buzunarele şi le controlară bocancii, să vadă de nu cumva erau mai buni decât ai lor, ai celor rămaşi în viață.

«Dumnezeu să-i ierte!», spuse colonelul şi se descoperi.

«Dumnezeu să-i ierte!».”

Erau şapte supraviețuitori. Se-ntrebau ce-aveau mai bun de făcut. Să se-mprăştie şi să-ncerce fiecare să se descurce pe cont propriu ori să meargă-n grup? După ce fiecare-şi spuse părerea, hotărâră să meargă laolaltă; în acest fel, dacă erau prinşi de ruşi, să poată fi considerați prizonieri de război, iar dacă-i întâlneau pe-ai noştri să nu fie considerați dezertori. Mai aveau ceva apă în bidoanele individuale şi ceva pâine uscată – «biscuiți» cum îi spuneau în armată – provizii pentru cel mult o zi. Şi-n ce parte s-o ia? La miazănoapte, la miazăzi? Şi unde să se oprească pentru-a-şi înnoi proviziile de apă şi de-alimente? Între sate erau zeci de kilometri. Aveau o libertate cu care nu ştiau ce să facă. Soldații se uitau numai în gura colonelului, de parcă se-aşteptau ca un oracol mântuitor să izvorască de pe buzele celui care trebuia să răspundă de soarta lor. Le tremurau atât de rău picioarele că numai buni de plecat la drum lung nu erau. Se traseră la dreapta între nişte arbuşti, la liziera unui mestecăniş. Când îşi mai reveniră din groază şi din oboseală, porniră să caute vreun şipot sau vreun pârâiaş; şi ciuperci, la care se pricepeau doi ostaşi din zona subcarpatică, unde pădurile erau pline de ciuperci bune de mâncat. Făcură un foc, pârpăliră ciupercile şi le mâncară goale, păstrând biscuiții pentru situații şi mai rele. Găsiră şi-un firişor de apă, se spălară, statură să se usuce şi să li se mai zvânte şi cămăşile de sudoare, apoi îşi umplură bidoanele cu apă.

«Băieți, eu zic să tragem un pui de somn până se-nserează bine şi s-o pornim apoi spre nord. S-ar putea să fie bine, s-ar putea să fie rău, singur Dumnezeu ştie!». «Dom' colonel, eu îmi scot bocancii că-mi plesnesc

picioarele, aşa mi s-au umflat». «Scoate-i, băiete!».

Ziua se-ascundeau cum şi pe unde găseau un loc mai ferit, iar noaptea băteau la câte o uşă la marginea unui sat şi-şi încercau norocul. *«Cto tam?»,* se-auzea de dincolo de uşă un glas pierit. *«Dobrîie liudi»*, răspundea Mihailo Mihailo. Când se vedeau în casă, Mihailo, cu câtă rusească ştia el şi cu ucraineana lui de la părinți, le explica ruşilor că românii n-aveau de gând să le facă niciun rău, ci doar le cereau apă şi ceva de mâncare. Cei şapte oameni nebărbieriți, traşi la față şi plini de praf, cu tot echipamentul lor militar din care nu era să lipsească puşca, nu-i speriau pe săteni – femei, bătrâni şi copii – decât în primul moment, mai ales luați din somn. Într-o noapte nimeriră la o casă-n care se priveghea un mort: un bătrânel cu barbă albă, îmbrăcat în rubaşcă militară, cu o decorație pe piept, încins cu un brâu lat de piele, în ciorapi albi de lână. Românii se descoperiseră, se-nchinaseră şi dăduseră să plece. Ruşii le făcuseră semn să stea şi le-ntinseseră o butelcă, în care sticlea rachiu de ienupăr, şi o strachină în care era caşă, dându-i fiecăruia-n mână câte o lingură de lemn. «Rămâneți la praznic». Acela era praznicul. Decorația era din războiul ruso-japonez, în care cel dus luptase. Îi rugase să-l îngroape cu ea. Nicio lacrimă. Într-atâta nenorocire, ferice de el.

Într-a opta zi, într-un ascunziş, dădură de trei ruşi în uniformă, stând la pământ, cu armele alături. Românii i-ar fi putut lua prizonieri. Asta le mai lipsea! Iar să-i împuşte şi să le ia hainele nici prin gând nu le trecea.

«Ce facem, dom' colonel?», întrebă unul dintre ostaşi. *«Zdrastvui!»*, zise colonelul. «Ce să facem? Să stăm de vorbă cu ei». Mihailo Mihailo îi întrebă ce era cu dânşii.

«Ne-am rătăcit de unitatea noastră şi nu vrem să cădem pe mâna nemților şi nici pe-a românilor. Dar cu voi ce este?». «Şi noi ne-am rătăcit şi nu vrem să cădem pe mâna ruşilor. Căutăm să ne lipim de vreo unitate română. De opt zile nu mai ştim cum merge frontul». «Nici noi».

Ruşii scoaseră nişte mahorcă, făcură câteva ţigări şi le-ntinseră şi românilor câte-o foiţă cu ceva mahorcă-n ea. Ei trebuiau doar s-o umezească şi să-şi facă ţigara.

Românii le-ntinseră câte-un biscuit.

«Bine că n-au început ploile», zise-un rus.

«Chiar că bine», răspunse Mihailo Mihailo, apoi tălmăci pe româneşte. «Ce făceaţi voi înainte de război?», îi întreabă el pe ruşi. «Eram colhoznici». «Eu eram pescar în Delta Dunării; băieţii ăilalţi erau ţărani ca şi voi; numai colonelul era colonel». «Colonelul e om de treabă?». «Foarte cumsecade şi omenos». «Dacă n-ar fi fost, îi făceaţi voi de petrecanie». «Noi vrem s-ajungem ori la ai noştri ori la partizani», spuse unul dintre ruşi. «Voi aveţi de-ales, noi n-avem; sau avem şi noi: ori s-ajungem la ai noştri ori prizonieri la ai voştri». «Dac-ajungeţi prizonieri vă pune să munciţi», spuse un rus. «Bine e dacă ai o meserie, că te duc în fabrici; dacă n-ai, dai la lopată, la târnăcop, ori spargi la piatră, taluzezi căile ferate, cam aşa». «Da' tu de unde ştii?», îl întrebă Mihailo. «Am stat doi ani la zdup c-am strâns de pe câmp nişte spice de grâu în urma secerătorii». «Şi cine trebuia să le strângă?». «Nimeni; trebuia lăsate să putrezească-n brazdă. Am ieşit cu un an mai devreme, că ne-a dus pe front; pe noi de la drept-comun, că pe ăia „politici” nu i-a scos». «Şi ăia „politici” ce-au făcut?». «Parcă poate cineva să ştie?».

Ruşii erau toţi blonzi, cu ochi albaştri, cu o privire de oameni care nu se mai mirau de nimic, deşi niciunul nu trecuse de treizeci de ani.

«Cu bine, oameni buni, şi să dea Dumnezeu să fie cât mai repede pace!», le spuse colonelul Băncilă şi-i salută milităreşte.

«Să dea Dumnezeu, şi să scăpăm cu viaţă şi-ntregi!», răspunse unul dintre ruşi, în timp ce toţi trei se ridicară, luară poziţie de drepţi şi salutară.

«Uite, oameni ca ăştia omori când tragi cu mitraliera, când dai cu obuze ori cu bombe».

Şi românii şi ruşii plecară-n acelaşi timp. Nici unuia

dintre ei nu-i trecu prin minte să se uite-napoi, fiind toți zece siguri că nimeni n-avea să-mpuşte pe nimeni pe la spate.

Mitică Băncilă şi cei şase ostaşi mai rătăciră patru zile şi patru nopți, bătând iar la câte o uşă de după care câte-un glas speriat întreba *«Cto tam?»,* la care Mihailo Mihailo răspundea prietenos, aproape şoptit, *«Dobrîie liudi!».*

Într-a treisprezecea zi – zi cu ghinion, treisprezece – în timp ce se-afundau într-o pădure, se treziră cu şase arme-automate, «balalaici» li se spunea, îndreptate spre ei. Şase tineri îmbrăcați în rubaşcă, purtând cizme peste pantaloni şi-un centiron lat, în talie, se strânseră-n jurul lor.

«Armele jos, mâinile sus!», le ordonă colonelul Băncilă soldaților lui.

Mihailo Mihailo le explică tinerilor care era situația celor şapte români.

Tinerii, fără să facă nicio apreciere-asupra celor auzite, le ordonară românilor să-i urmeze, după ce le luară armele, încadrându-i, doi ruşi le mergeau în față, doi în spate, unul în dreapta, altul în stânga.

Ajunseră la un adăpost, unde-i primi un om între două vârste, îmbrăcat ca şi cei şase tineri.

Aceştia luară poziție de drepți, salutară cu dreapta la şapcă, iar unul dintre ei spuse: «Tovarăşe comandant, pe ăştia i-am capturat acum în pădure».

Mihailo Mihailo repetă povestea pe care le-o spusese şi tinerilor, cu-aceleaşi vorbe, fiindcă oamenii şi când spun adevărul şi când mint încearcă să nu se depărteze de primul tipar.

Comandantul îşi trecu o dată mâna peste mustățile lungi, cărunte şi stufoase, care-aproape că-i atingeau bărbia. Altminteri nu dădu semn nici c-ar fi crezut, nici că n-ar fi crezut cele-auzite.

Puse pe unul dintre tineri să-i perchiziționeze pe cei prinşi. Soldații n-aveau asupra lor decât placa matricolă, plosca-n care-aveau apă şi nişte pâine

uscată. În port-hartul colonelului se găsi o hartă a întregii Uniuni Sovietice, alta detaliată a zonei Kuban, o busolă şi-un carnet, în care mai toate foile erau scrise de mână, cu cerneală violet.

«Sunt nişte însemnări personale; fii bun, Mihailo, şi tălmăceşte-i domnului comandant».

Mihailo se execută. Comandantul partizanilor i se-adresă şi el lui Mihailo: «Spune-i că acolo unde merge nu mai are nevoie nici de hărți, nici de-nsemnări personale; şi mai spune-i să dea port-hartul cu stilou cu tot». Mitică Băncilă urmări cu un zâmbet amar port-hartul care din mâna lui trecu în mâna unuia dintre tinerii partizani şi-apoi în mâna comandantului.

Ce rost avea să-i spună acestui om necunoscut, care nu făcea altceva decât să respecte regulile jocului primejdios în care intrase, ce rost avea să-i spună că-ncepând cu primul război acest port-hart făcea parte din viața lui, actualul colonel Băncilă Dumitru. Ce scria în carnetul din port-hart ar fi putut fi citit mai degrabă de ruşi decât de români; iar de nemți în niciun caz. Erau evocați, cu simpatie şi cu un sentiment fratern, ofițeri ruşi cunoscuți în Moldova în timpul primului război: asta privind trecutul. Iar prezentul vorbea de mila pe care i-o inspira un popor cotropit de duşman, paralela fiind mereu făcută între prezentul Rusiei şi trecutul României sub ocupația germană, pe care n-o elogia cum nu-l elogia nici pe fostul duşman, actualul aliat, nemții.

Li se luară şi centiroanele; iar colonelului şi ceasul „Longines” de la mână, şi chipiul.

Cei şapte militari români, stătură toată ziua într-un adăpost întunecat, păziți de doi băieți cu automate. La un moment dat, o femeie tânără şi bine legată, în fustă, rubaşcă şi cizme, le-aduse şapte gamele şi şapte linguri. «Să le păstrați, că altele nu mai vedeți până ajungeți în lagăr», rosti ea fără să-şi însoțească vorbele cu nici-un gest.

Mihailo Mihailo tălmăci spusele femeii. Aşa stând lucrurile, fiecare-şi linse lingura şi gamela.

Noaptea fură duşi pe jos, încadraţi ca şi la venire, în spatele liniilor ruseşti, unde se-auzeau bine tunurile iar pe cer proiectoare mari de antiaeriană îşi încrucişau fasciculele. Colonelul Băncilă îşi ducea mereu mâna în talie, simţind că-i lipseşte ceva; de elev fusese-nvăţat cu centironul. Soldaţii-şi pipăiau şi ei mijlocul, învăţaţi cu betele din viaţa civilă şi cu centironul, de când erau militari. Românilor li se comunicase prin Mihailo că-n timpul drumului n-aveau voie să vorbească, să tuşească ori să strănute. Mihailo se-mpiedică de-un ciot şi se lungi cât era de mare, izbindu-se cu gura de-un copac.

«Fir-ar al dracului să fie!», spuse el pe ucraineşte, bâjbâind s-adune nişte frunze cu care să-şi oprească sângele ce-i curgea şiroaie.

Colonelul îi întinse batista. Mihailo o respinse. «St!», le făcu unul dintre-nsoţitori.

Fură predaţi unui colonel, care, în timp ce-asculta raportul unuia dintre-nsoţitori, le lua seama prizonierilor.

Aceştia ascultau resemnaţi ce se spunea despre ei, singur Mihailo pricepând.

Însoţitorul îi spuse colonelului rus că unul dintre prizonieri era ucrainean din Delta Dunării, că-nţelegea bine rusa şi-o şi vorbea cât de cât.

Colonelul rus întinse un brici unuia dintre-nsoţitori. Acesta se-apropie de colonelul Băncilă şi-i desprinse epoleţii. Colonelul fu apoi pus să se descalţe de cizme. Stătu o vreme-n ciorapi până i se-aduse o pereche de bocanci prea mici pentru labele lui subţiri şi lungi. La a doua pereche avu noroc. Putea să se-ncalţe cu ei.

Colonelul rus îi primise-ntr-o casă ţărănească de la marginea unui cătun. De data asta, românii fură-nchişi într-un hambar plin de fân, care mirosea frumos, şi păziţi afară de doi soldaţi. Deşi nimeni nu-i oprea să vorbească, ei se tolăniră-n fân şi nu-şi spuseră nimic. Ce era de spus?

Fiecare cu gândurile lui, gânduri ca nişte bondari care bâzâie întruna. După treisprezece zile de umblat şi

de dormit pe pământ, iarba uscată mirosind a flori de câmp era ceva mai mult decât în visul lor. Fânul lua forma fiecărui trup, iar trupul se simțea de-a dreptul răsfățat, ca-n nişte brațe primitoare. Până la urmă, gândurile sâcâitoare le dădură pace şi fiecare căzu-ntr-un somn adânc. Când se treziră, bănuiră că era seară, deşi-n hambar întunericul era acelaşi ca şi la venire.

«Unde ne-or duce?», se-ntrebă unul dintre băieți, țăran din Teleorman. «Undeva la munci grele; n-ai auzit ce ne-au spus ăi trei rusnaci?». «Aşa e». «Dumneavoastră ce ziceți, dom' colonel?». «Eu zic să-ncercăm să trăim, să supraviețuim şi s-aşteptăm sfârşitul războiului. Cel mai rău îmi pare de-ai mei de-acasă, care-o să mă vadă pe listele de dispăruți, ca şi de-ai voştri. În primul război, nimeni nu era mai îngrijorat decât cel care-şi vedea pe cineva apropiat trecut pe listele de dispăruți. Nu ştii nici dacă-i mort, nici dacă-i prizonier».

Oftară toți deodată. Erau rupți de foame. Din oboseală parcă-şi mai reveniseră.

«Norocul nostru că n-avem oglindă să ne uităm cât de frumoşi om fi». «Las' că la târnăcop şi la lopată n-o să ne cate nimeni de frumoşi».

Într-un târziu veni un soldat cu o cană înaltă de metal într-o mână şi cu un felinar în cealaltă. Deci era noapte, fiindcă soldatul venise cu felinarul aprins de-afară.

Le turnă fiecăruia-n gamelă o fiertură călduță şi le dădu-n mână câte o felie groasă de pâine ca pământul. Agăță felinarul de-un cui pe care-atârnau nişte căpestre, se-aşeză şi el în fân şi, fără să scoată o vorbă, aşteptă să termine toți de mâncat. De data asta nu mai linseră gamela şi lingura, ci le şterseră cu câte-un şomoiog de fân.

Soldatul se ridică, îşi luă cana şi felinarul şi se duse.

«Băieți, ascultați la mine. Ce vă spun ştiu de la prizonieri din primul război. În toate lagărele sunt unii care pârăsc: pentru-o gamelă de mâncare-n plus; pentru un pachet de țigări; pentru nimic, numai cu gând să-şi

facă mână bună pe lângă paznici şi pe lângă comandanții de lagăr. S-aveți grijă ce vorbiți şi niciun cuvințel despre paznici, despre comandanți, despre nimeni; şi nici despre regimul din lagăr. Vorbiți despre-ai voştri de-acasă; spuneți că abia aşteptați să se termine războiul, să vă-ntoarceți în țară. Să nu cumva să-ncercați să fugiți, că pe-aici vă putrezesc oasele. S-ar putea să ne despartă şi să nu mai stăm niciodată de vorbă. În război se poate-orice», le spuse colonelul, spre a-şi face o datorie de conştiință.

Peste vreun ceas fură scoşi din hambar. Şi escortați de patru băieți înarmați, merseră o vreme orbecăind printr-o pădure. Parcă alta decât cea unde fuseseră prinşi. Cam la o jumătate de oră de mers ieşiră pe taluzul unei căi ferate. Acum se vedea binişor, fiind lună aproape plină şi cerul senin spuzit de stele. Tânărul partizan din față coborî taluzul şi-i aşteptă pe toți să-l urmeze. Acuma păşeau toți pe linia ferată, cu ochii numai la picioare ca să nu se-mpiedice de vreo traversă. Mihailo Mihailo abia izbutise să soarbă ceea ce li se dăduse-n hambar, atât de umflate-i erau buzele după buşitura din pădure.

«Unde ne-o duce, măiculiță Doamne?», se-ntreba fiecare prizonier.

«Dacă era să ne omoare, nu ne-ar mai fi „voiajat” atâta. Ne duc în vreun lagăr, cine-ştie pe unde. Omului nu i se-ntâmplă decât ce i-a rezervat soarta de la bun început. În calitate mea de ofițer român n-am ce să-mi reproşez. Mi-am cruțat oamenii cât am putut şi-am fost tot timpul în fruntea lor. Dacă mi-o fi dat să-mi mai văd țara, am s-o mai văd; dacă nu – nu. Totul e să-ți ții firea şi să nu-ți moară speranța».

Umblau de cel puțin două ceasuri pe linia ferată când dădură de-un tren ce, după vagoane, părea un mărfar. Băiatul din fruntea convoiului ciocăni-n peretele unui vagon. O uşă se-ntredeschise. Urmă o conversație şoptită între un partizan şi-un om căruia nu i se vedea fața şi care, până la urmă, coborî.

Băiatul cu «balalaica» puse mâna pe umărul lui Băncilă şi-i spuse celuilalt: *«On ofiţer».*

Băncilă fu despărţit de soldaţii lui. Îşi bătu călcâiele bocancilor şi-i salută milităreşte. Cei şase soldaţi români luară poziţie de drepţi, răspunseră la salut şi şoptiră toţi deodată: «Să trăiţi, domnule comandant!».

Colonelul fu dus într-un vagon de marfă, cu paie pe jos, în care, la lumina felinarului purtat de cel care-l adusese, distinse câteva feţe şi nişte uniforme, unele nemţeşti, altele probabil finlandeze. Salută milităreşte. Cei care stăteau jos pe paie moţăiră din cap. Însoţitorul îşi duse degetele la gură, semn că nu era voie să vorbească. Prin gesturi foarte expresive îi explică nou-venitului cum trebuia să procedeze dacă dorea să-şi facă nevoile: îi arătă, pe-un perete-al vagonului un fel de oblon pătrat, în care să bată de trei ori.

Trenul mai opri din când în când, pentru ce, n-aveau cum şti cei dinăuntru. Cam la o treime din drum, aşa aveau să aprecieze mai târziu, în vagonul lor fură împinşi doi finlandezi care trăsneau a coniac. Epoleţii le fuseseră scoşi, deci nu li se putea şti gradul. Se lungiră, mai bine zis căzură-n paie, şi-adormiră pe loc. Unul scotea un fel de guiţat, celălalt mormăia ceva prin somn şi ridica mereu mâna dreaptă. Între timp, judecând după dunga de lumină care pătrundea printr-o spărtură din acoperişul vagonului, se făcuse ziuă.

Rând pe rând, fiecare ciocăni în oblon. Se ivi un soldat cu arma-n mână şi deschise-o uşă aflată la capătul care dădea spre vagonul vecin. Celui care se cerea afară îi făcea semn să-l urmeze, apoi îl împingea uşor de spate spre-a-i arăta că trebuia să treacă pe tampoane, în vagonul de-alături. Ajunşi amândoi acolo, însoţitorul îi indica solicitantului o gaură în podeaua vagonului, plin cu paie şi-acesta, dar fără oameni în el. Apoi, drumul de-ntoarcere şi omul se-aşeza din nou în locul de unde plecase.

La una dintre opriri apărură doi soldaţi cu felinare – chiar dac-afară era lumină, în vagon pătrundea puţină

prin spărtura din acoperiş – aducând câte o cană mare de tablă, înaltă şi cu cioc la fel ca la ibrice. Unul le turnă o fiertură-n gamelă, celălalt apă-n bidon. Mai veni şi-o femeie îmbrăcată-n uniformă militară şi le dădu câte o felie groasă de pâine ca pământul de neagră, şi cleioasă. Toți înghițiră mâncarea din gamelă, apoi şterseră gamela cu-o mână de paie. Luară mâncare şi-n gamelele finlandezilor, care dormeau duşi, precum şi apă în bidoane; şi le puseră într-un capăt al vagonului, ca nu cumva să se răstoarne dacă s-ar fi ridicat de jos careva, încercând să se dezmorțească. Potrivit socotelii lui Mitică Băncilă, mergeau de două zile şi de două nopți, mai ales ținând seamă de mâncarea ce li se dădea o dată pe zi. Neputând vedea nimic, le era tuturor greu să stabilească încotro se-ndreptau. Chiar dacă, pe la opriri, mai auzeau vorbă rusească, tot nu-nțelegeau nimic. La-nceputul drumului, Mitică Băncilă avusese impresia că porniseră spre sud, apoi, la una dintre opriri, n-avea nicio-ndoială că trenul îşi schimbase ruta. Încotro – n-ar fi putut spune. Dacă ar fi putut dosi busola când fusese controlat! Dar o ținea-n port-hart...

Mitică Băncilă micşoră ochii, dezobişnuiți de lumină, şi încercă să-şi vadă cei şase ostaşi. Nu se aflau printre prizonieri, care fură-mpărțiți pe grupuri. Era limpede că soldații şi gradele inferioare erau de-o parte, iar ofițerii – de alta.

După o bucată bună de drum pe jos, recunoscură lagărul după barăci. Fiecare prizonier trebuia mai întâi să treacă pe la comandantul lagărului, pe urmă să treacă şi s-aştepte în spatele barăcii; pentru ca apoi, încolonați cu toții, să pornească spre barăcile unde erau repartizați.

Ofițerii fură lăsați la urmă, după ce stătură ore-n şir în picioare, în soare şi cu capul gol, căci odată cu epoleții, li se luaseră şi chipiele. Finlandezii fură primii care se-aşezară pe jos; apoi nemții; şi – ultimul Băncilă. Era singurul român dintre cei douăzeci şi patru de ofițeri. Ostaşii de pază nu le ziseră nimic fiindcă

se-aşezaseră pe jos, dar când finlandezii-ncepură să vorbească le făcură semn să tacă. Mitică le luă seama tuturor. Finlandezii – blonzi, deşiraţi, cu ochi de-un albastru spălăcit – se uitară la el, îi zâmbiră şi strânseră şmechereşte din pleoape. Nemţii – blonzi, cei mai mulţi dintre ei, câţiva şateni – parcă erau orbi. Privirea lor transparentă nu spunea nimic. Poate-o indefinisabilă indiferenţă. Păreau că n-au să-şi spună nimic şi că nu se văzuseră niciodată. Nu-şi căutau unul altuia privirea; şi nici pe-a lui Mitică ori pe-a finlandezilor.

În sfârşit le veni rândul să se-nfăţişeze comandantului. Mai întâi, nemţii: unul câte unul şi ţinuţi înăuntru nu glumă. Le veni rândul finlandezilor. Se bulucirăamândoi spre intrare, dar santinela, după ce intră unul, bară uşa cu arma. Îi veni rândul şi lui Băncilă, care, mai întâi, salută satinela. Acesta se zăpăci de tot şi dădu din cap. Intrat la comandantul lagărului, un colonel, Mitică Băncilă bătu călcâiele, luă poziţie de drepţi şi spuse: «Vă salut, domnule colonel, vă salut, domnilor ofiţeri!». În spatele colonelului se aflau trei locotenenţi.

Unul dintre locotenenţi, care vorbea româneşte cu un pronunţat accent basarabean, îi puse tot felul de întrebări, formulate mai întâi pe ruseşte de colonel.

Băncilă răspunse din ce unitate făcuse parte şi relată odiseea lui şi-a celor şase ostaşi români până s-ajungă-n mâinile partizanilor. I se puseră-ntrebări în legătură cu originea lui socială, a nevesti-sii, a ginerelui. Fu-ntrebat dacă făcuse politică şi dacă ştia vreo meserie.

«N-am făcut niciodată politică şi nu ştiu nicio meserie. Sunt ofiţer de carieră».

Fu întrebat ce credea despre războiul în care se vârâse România.

«Eu, de la-nceput, am socotit acest război pierdut. Pân-acum nimeni n-a-nvins Rusia în niciun război».

Şi de ce credea că Rusia nu fusese-nvinsă niciodată. «Fiindcă atât de mare şi fiindcă e-atâta frig în ea». Interogatoriul se sfârşise. «Poţi pleca», îi spuse

translatorul.

«Domnule colonel, rosti Băncilă, «am să vă adresez o mare rugăminte: să anunțați familia mea şi familiile celor şase ostaşi cu care-am căzut prizonieri, că suntem vii, în lagăr. Vă rog, măcar prin „Crucea Roşie” internațională. Să nu creadă ai noştri că suntem morți. Vă rog!».

Translatorul traduse cu un zâmbet în colțul gurii, fiindcă nu putuse să creadă-ntr-atâta naivitate din partea cuiva care nu părea înapoiat mintal.

«O să mai vedem», răspunse colonelul.

Mitică Băncilă fu repartizat într-o baracă unde era singurul român. I se dădu un pat de sus. Finlandezii şi patru dintre nemții cu care călătorise veniră-n aceeaşi baracă-n care, numărând paturile, erau cazați şaizeci de ofițeri, fiindcă era limpede că ofițerii sunt separați de trupă; de n-ar fi fost să judeci decât după umerii tunicii mai închişi la culoare, în locul epoleților scoşi.

Statură toți şapte-ntinşi în pat până la apelul de seară, când fură scoşi din baracă la numărătoare şi pentru-a li se da hrana de seară. Majoritatea celor strigați ziceau *«Zdies!».* Era clar că sunt mai vechi în lagăr şi-nvățaseră obiceiul locului. Finlandezii răspunseră *«Zdies!»,* nemții *«Ja!».* Băncilă *«Da!».* Lor şapte li se dădu numai câte o felie subțire de pâine, fiind puşi în porție numai de-a doua zi.

În baracă, înainte de culcare, oamenii vorbeau între ei pe nații: nemții cu nemții, finlandezii cu finlandezii – primii şi ultimii alcătuind majoritatea – şi singurii doi italieni, unul cu altul. Mitică Băncilă trăgea cu urechea la nemți şi la italieni. Nemțeşte şi franțuzeşte învățase-n liceu, italieneşte-nțelegea prin asemănarea cu limba lui. Din câte pricepu, toți evocau întâmplări de-acasă, ceea ce li se părea că se petrecuse-n altă lume, pe altă planetă. Italienii sporovăiau despre mâncare, despre felurile lor naționale care te făceau să-ți lase gura apă şi pe toate le stropeau cu „Chianti”. Cum făcuse şi Mitică-n Italia. «Ce bine-am făcut că ne-am dus şi-am văzut, să

nu murim proşti. Nimeni nu ştie zilele omului şi e bine să te bucuri de fiecare clipă. Acum, de ce-am să mă mai bucur: de aer şi de lumină, ca să mai ştiu că sunt în viață. Şi după război cine ştie ce o să fie. S-ar putea să vină regimul pentru care manifestau ruşii la Bacău şi la Iaşi în primul război, vrând să fie şi la noi ca la ei. Sunt mult mai mulți ăi care n-au decât ăi care au. E firesc ca ăi care n-au să vrea să fie toți o apă şi-un pământ».

Ar fi stat şi el de vorbă cu cineva, dar nu-i venea să-nceapă el. Unul dintre italieni dormea sub patul lui, deci în patul de jos. Cel venit în vizită, al cărui pat era tocmai în colțul opus al barăcii, fluieră încet o canțonetă pe care Mitică o auzise de nenumărate ori în Italia, apoi i se adresa lui Mitică: «*Rumena? Solo, porca miseria! Vieni quà!*»

Mitică Băncilă coborî numaidecât. Se prezentă: «Colonel român Băncilă Dumitru, din cavalerie». «*Ricardo Morandi, capitano*». «*Giancarlo Veluda, colonnello*».

Îşi strânseră mâinile. Băncilă le povesti franțuzeşte istoria lui, începând cu primul război în care tot aliați fuseseră italienii şi românii. «Pe noi ne-a băgat în război dementul de Mussolini şi-o să fie vai de pielea noastră!», spuse Morandi. Şi Morandi şi Veluda erau rezervişti. Morandi, avocat în viața civilă, prea tânăr în 1914-1919, nu făcuse primul război. Veluda, profesor de geografie la un colegiu din Roma, luptase-n primul război şi căzuse prizonier la nemți, deci ştia ce-nseamnă viața de lagăr. Îl întrebară pe Mitică dacă ştia vreo meserie. Răspunzându-le că, fiind ofițer de carieră, nu cunoştea nicio meserie, fu asigurat de italieni că va fi pus la munci grele, ca şi ei doi şi ca mai toți finlandezii, spre deosebire de nemți care, chiar de erau profesori universitari sau ofițeri de carieră, toți ştiau câte o meserie, drept care erau zilnic duşi în oraş să lucreze în câte o fabrică, în câte o uzină.

«În ce oraş îi duce?».

«În cel mai apropiat: Krasnoiarsk».

Mitică încercă să-şi amintească harta colosului rusesc. «Siberia de sud, nu?», vru el să-şi pună memoria la-ncercare. «*Si, certo!*». Răspunseră italienii-n cor. Le povesti apoi despre călătoriile lui în Italia care i se păruse mai frumoasă decât tot ce văzuse, rămânându-i inima la Florența. El vorbea franțuzeşte, fără să se mai gândească la vreo regulă de gramatică, italienii vorbeau italieneşte, şi-ar fi vorbit mult şi bine dacă un neamț din patul alăturat nu le-ar fi spus «*Ruhe!*», agasat în general de cei doi italieni, care trăncăneau ori de câte ori aveau ocazie; iar acum îşi mai găsiseră unul cu care să-i tulbure liniştea: şi-n limbi pe care nu le-nțelegea.

Ceea ce-i spuseseră italienii îi fu confirmat lui Mitică Băncilă de-a doua zi. Nemții, după masa şi după apelul de dimineață, fură-ncărcați în două camioane şi duşi la oraş. Printre ei erau rătăciți şi câțiva finlandezi chiar din baraca lui Mitică. Ceilalți, cu maiuri, cu târnăcoape, cu lopeți şi cu topoare pe umăr merseră pe jos până la o şosea în construcție de unde cei cu topoare plecară mai departe pentru defrişarea unui teren. Unul dintre soldații de pază – «*ceasovoi*» – stabili pe cap de om ce şi cât aveau de făcut până la sfârşitul zilei de muncă, adică până se lăsa-ntunericul. La plecarea din lagăr i se dăduse fiecărui prizonier o traistă cu hrana pentru toată ziua. Când se dădu pauza de prânz, Mitică-şi găsi traista goală. Îl frapa faptul că nimeni nu scotea nimic din traista lăsată pe margine drumului, ci câte ceva de prin buzunare, iar alții stăteau numai să se odihnească nemaiavând nimic de mâncare. Italienilor li se făcu milă de român şi-i dădu fiecare câte un coltuc de pâine. «Ei, dom' ofițer, aşa-i pe-aici, nu ca la „Capşa"», îi strigă un glas în care se-amesteca gluma cu amărăciunea.

Mitică află că mai erau destui români în lagăr, dispersați prin barăci. Greu de vorbit cu ei, fiindcă paza era permanentă. Numai din când în când, câte-un cuvânt strigat ca din întâmplare, de parcă cel care-l spunea s-ar fi trezit vorbind singur; sau cântat pe o melodie autentică. Seara, Mitică se simți ca o zdreanță.

Bătuse toată ziua cu maiul în nişte pietre pentru a le-aduce pe toate la acelaşi nivel înainte de-a se turna peste ele asfaltul. Mâinile-i erau pline de băşici. Italienii îl chemară să-l dădăcească: mai întâi, trebuie să-şi mănânce rația de hrană înainte de-a ajunge la locul de muncă şi să-şi păstreze pentru prânz ce putea-nghesui în buzunare, altfel, după cum bine văzuse, rămânea fără ea; apoi să-şi îmbrace mâinile-n ciorapi până când aveau să i se bătătorească. Îl asigurară că avea să se-nvețe; şi să mai ştie că bătutul cu maiul era floare la ureche pe lângă spartul la piatră. Îi mai spuseră că un finlandez din baraca lor, foarte slab şi foarte deprimat, nu-şi putea-ndeplini norma de lucru. Fiecare mai bătea pietrele pentru el care, dac-ar fi rămas singur la infirmerie ca inapt de muncă, cine-ştie ce era-n stare să facă. De-a doua zi, Mitică bătu câteva maiuri în porțiunea finlandezului care-i spuse, răzimat în coada maiului, *«Danke schön!»,* cu lacrimi în ochii goi, ficşi ca de mort, într-un chip de pergament. Mitică văzuse oameni murind pe front, prin spitale, sau morți de moarte-bună cum se spune – pe mama şi pe tatăl lui – dar o figură mai desprinsă de lumea de-aici decât a finlandezului – nu.

Peste două zile, finlandezul nu se mai putu da jos din pat şi fu dus la infirmerie. Găsi destulă putere să se spânzure cu-o mânecă a cămăşii pe care o legase de una dintre drevele de fier de la fereastră.

Finlandezii cerură să-i facă ei groapa în cimitirul lagărului şi să participe toți la-nmormântare; mai cerură şi italienii şi românii, printre care se număra şi Mitică Băncilă. Cerură comandantului de lagăr o scândură pe care să scrie numele celui dispărut şi să i-o înfigă la cap. În fața gropii, în timp ce mortul era coborât, un soldat îi spuse o parte din slujba de înmormântare şi toți finlandezii îi cântară imnul lor național. Apoi, lăsându-şi capul în piept, şopti fiecare pentru sine: «Mannerheim».

Această moarte aduse multă tristețe-n lagăr, unde nici în mod obişnuit nu domnea veselia. «Finlandezul»,

cum îi spuneau toți şi-n timpul vieții şi după moarte, era prizonier din 1939. Mai erau câțiva finlandezi veterani, care din 1939 până-n '43 avuseseră timp să treacă prin mai toate lagărele. Nu erau nici expansivi, nici vorbăreți, dar îşi păstrau firea cum şi-o păstrau nemții; care-n fiecare dimineață se trezeau înaintea orei reglementare şi făceau gimnastică pe culoarul central dintre paturi, iar la acele ore când aveau voie să se plimbe, sau duminicile, ori făceau gimnastică-n grup ori jucau *foot-ball* cu-o minge improvizată din zdrențe, ca de oină. Nimeni din lagăr nu părea să fie mai bine-adaptat şi mai echilibrat decât nemții. Iarna, afară de nemți, care mergeau la oraş la muncă, toată lumea era dusă la tăiat lemne-n pădure. Aveau voie s-aducă-n lagăr crengile, pentru a-şi face focul în nişte sobe de fontă, care-ndată ce nu mai puneai nimic în ele, se răceau. Mâncarea prizonierilor era alcătuită numai din cereale. După câte-i fusese dat să vadă-n Rusia pe când lupta, Mitică Băncilă ştia că şi populația civilă era foarte strâmtorată şi, credea el, nici personalul lagărului nu mânca mult mai bine decât prizonierii. Nu simțise o dată miros de friptură în preajma barăcii comandantului.

Primăvara li se dădu un lot în jurul lagărului. Cum aveau să-l muncească aşa aveau să-l aibă, producția lui fiind destinată prizonierilor. După matură chibzuială, prizonierii hotărâră că lucrul cel mai bun era să-l semene în cea mai mare parte cu grâu, iar în rest să pună zarzavaturi. Li se-aduse un jug, un plug ruginit, grâu de semănat şi semințe de morcov. Dar niciun animal de tracțiune. Drept care, finlandezii şi românii făcură pe animalele de tracțiune; cu schimbul; când la ținut plugul pe brazdă, când la tras în jug. Când lotul înverzi şi când scoaseră din pământ câțiva morcovi albicioşi, subțiri cât chibritul, inima prizonierilor se umplu de bucurie. Munca lor, pe care niciunul nu şi-ar fi-nchipuit-o înainte de război, nu fusese zadarnică.

Avea să afle cineva vreodată, trecând pe câte o şosea, că cei cu sudoarea cărora fusese făcută, cei care-o

croiseră, o bătuciseră, o asfaltaseră nici nu ştiau unde ducea? La fel şi de lotul de lângă lagăr, când avea să se termine războiul, cine-avea să ştie cum fusese arat?

Ştefan cel Mare îi pusese pe polonezii regelui Albert să tragă la jug şi s-arunce ghindă în brazdă, iar din această arătură avea să se ridice legendara Dumbravă Roşie.

«Nimic nu e nou sub soare, dragă Băncilă», îşi spuse Mitică, înainte de-a adormi.

* * *

Şi când te gândeşti că nu cu mult prea multă vreme înainte, postul de radio Bucureşti, la emisiunile muzicale, transmitea neobosit: «*La Crimeea peste mare,/ Măi, dorulé,/ Trimit mândrei sărutare*», «*Agarici, Agarici/ A plecat la vânătoare/ Să vâneze bolşevici*» şi *Lili Marlen* – nemţeşte şi-n versiune românească «*Undeva departe un soldat scria/ Vorbe de iubire pentru draga sa*».

* * *

Într-o bună zi, cei doi finlandezi, care veniseră în lagăr odată cu Mitică Băncilă, lipsiră la apelul de dimineaţă. Să se-mbete şi să fi adormit cine-ştie pe unde n-aveau cum, ceea ce nu-mpiedică paza lagărului să-i caute din baracă-n baracă şi-n fiecare ungher al lagărului. Fugiseră-n timpul nopţii, fiindcă la-apelul de seară spuseseră amândoi «*Zdies*».

Umblă după ei poteră mare cu câini, care-amuşinară până la un pârâiaş, de unde le pierdură urma.

Prizonierii fură duşi în camioane la spart piatră într-o carieră depărtată de lagăr. Munciră ca de obicei, deşi fuga finlandezilor nu era prevestitoare de bine, şi numai la piatră şi la târnăcop nu le era lor mintea.

La sfârşitul apelului de seară, în faţa prizonierilor apăru comandantul lagărului urmat de cei trei locotenenţi care-l însoţeau oriunde era ceva de comunicat în germană, în finlandeză şi-n română.

Mitică află că toți cei din baraca numărul 3, de unde fugiseră finlandezii, erau pedepsiți cu trei zile şi trei nopți de carceră, pentru că nu denunțaseră intenția acestora de-a fugi.

«Un pas înainte cei din baraca 3», li se spuse prizonierilor în trei limbi. Italienii, fără să fi-nțeles cuvintele, pricepură despre ce era vorba şi făcură şi ei un pas înainte.

Carcera era un fel de dulap în care nu se putea sta decât în picioare, având practicată într-un perete, la înălțimea potrivită, o gaură rotundă prin care cel pedepsit îşi putea face, ca vai de lume, nevoile.

«Mitică, tată, ți-a fost dat să stai şi la coteț, fără să fi făptuit nimic, dar ce să-i faci, dacă asta-i legea lagărului! Suntem oare toți socotiți complicii ălor doi finlandezi? Da' de unde! Ne bagă la coteț ca nu cumva să-i mai vină vreunuia gândul să fugă, iar toți să fie cu ochii-n patru şi să se suspecteze unul pe altul. E foarte bine gândit!».

Hrana la coteț era pâine cu apă ca-n toate carcerele din lume: sau măcar din lumea cunoscută de Mitică Băncilă.

După trei zile, când văzu iară soarele pe cer, cu toate că picioarele-i erau umflate şi țepene ca nişte butuci, răsuflă din adâncul pieptului, îşi întinse mâinile, îşi întinse tot corpul, ca omul după somn.

«Acum, târnăcopul, piatra, lagărul mi se par o prăjitură, iar fiertura din te-miri-ce, ca o masă la „Capşa”. Cum se-nvață omul cu orice şi cât de relative sunt toate! Numai bietul finlandez care s-a spânzurat, numai el din 1939 până-n ’43 nu s-a putut învăța. Pe ăsta-l ştiu eu! Dar câți or mai fi».

După cele trei zile de carceră, nemții din baraca numărul 3 se uitau la finlandezi ca la nişte duşmani personali.

Tot timpul, Mitică Băncilă se-ntrebase dacă cei doi finlandezi aveau să fie prinşi ori nu. Judecând retrospectiv lucrurile, Mitică ajunse la concluzia că cei doi finlandezi cunoşteau regiunea şi ştiau şi ruseşte,

altfel nu s-ar fi-ncumetat să fugă. Sau fuseseră puşi să fugă...

De la o vreme, românii erau mereu adunaţi toţi într-o baracă pentru a fi procitiţi de nişte propagandişti vorbind româneşte, printre care şi-o cucoană voinică, tunsă scurt; propagandiştii voiau să-i convingă nu numai de binefacerile regimului sovietic, dar şi de faptul că prizonierii români ar fi putut să lupte alături de armatele sovietice pentru a zdrobi «hidra hitleristă».

În acest scop urma să fie formate nişte divizii române pe teritoriul sovietic şi trimise la momentul oportun acolo unde ar fi fost nevoie de ele.

După aerul paznicilor şi-al întregului personal din lagăr, Mitică pricepu că ruşilor le mergea bine frontul. Prizonierii n-aveau cum să afle nimic. Le era permis să se-adreseze paznicilor numai pentru chestiuni privind munca ori pentru vreo reclamaţie-mpotriva cuiva sau a ceva. Mitică nu li se-adresase niciodată.

Într-o seară, toţi românii din lagăr, în număr de cincizeci, fură convocaţi de comandant, care le explică prin intermediul locotenentului translator că frontul ajunsese la Iaşi, că, din surse demne de-ncredere, aflaseră că România avea de gând să-ntoarcă armele-mpotriva nemţilor, lucru pe care nu trebuia să-l spună nimănui. Scopul nu era doar informarea lor. Erau din nou întrebaţi dacă, în calitatea lor de ofiţeri români, voiau să se-nroleze în diviziile despre care le vorbiseră «tovarăşii propagandişti». Li se dădea timp de gândire trei zile. Cei care n-aveau să se-nroleze-n aceste divizii aveau să rămână în lagăre până după sfârşitul războiului şi după încheierea păcii.

Mitică Băncilă întoarse ştirea şi sugestia primită pe toate feţele. «Dar dacă suntem puşi să luptăm împotriva armatei române? Dacă nu trece toată armata de partea ruşilor? Şi-apoi eu am depus un jurământ, pe care nu-l pot călca. Nemţii, pentru ce ne-au făcut în primul război şi pentru aroganţa lor faţă de noi în cel de-al doilea, merită aruncaţi dincolo de Germania lor. Dar dacă

suntem siliți să luptăm împotriva românilor? Ce liniştit trăiam, vorba vine, până la „tovarăşii propagandişti”. Aşteptam să treacă războiul şi să se facă schimbul de prizonieri. Singura mea durere era că ai mei nu ştiu de mine dacă mai sunt în viață sau nu. Iar acuma-s pus în fața unei alegeri. Şi-apoi eu nu-s convins că Antonescu nu vrea binele țării şi că n-a făcut alianță cu nemții numai pentru a ne feri de soarta Poloniei, de-o pildă. Oricine orice mi-ar spune nu mă poate convinge că Antonescu a vrut răul țării».

Vai de sufletul lui Mitică Băncilă cele trei zile cât li se dăduse ca timp ultim de gândire.

Înfățişați din nou comandantului, dintre cei cincizeci de ofițeri români doar Mitică Băncilă şi-un colonel de artilerie, Petroşanu Valentin, refuzară să facă parte din diviziile de prizonieri români care-aveau să se-ntoarcă-n țară cu trupele sovietice. De-a doua zi, cei patruzeci şi opt de ofițeri români fură îmbarcați în nişte camioane cu destinație necunoscută şi pentru ei şi pentru cei care rămâneau în lagăr. Mitică Băncilă şi colonelul Petroşanu îi rugară pe compatrioții lor să le anunțe familiile că ei doi se aflau în viață şi-aşteptau cu-ncredere sfârşitul războiului.

Comandantul lagărului îi chemă pe cei doi colonei separat, spre-a sta mai amănunțit de vorbă cu ei.

«Ce părere aveți, domnule colonel, despre Uniunea Sovietică?», îl întrebă comandantul pe Băncilă. «Nu mă simt îndreptățit să am nicio părere despre-o țară-n care n-am trăit şi pe care nici măcar n-am văzut-o în vremuri normale. Războiul falsifică orice imagine şi-a oamenilor şi-a țărilor». «Ați crezut cumva propaganda hitleristă, ce spune că la noi statul ne creşte copiii care habar nu mai au de părinți, că totul este-n devălmăşie, până şi nevestele?». «Domnule comandant, la vârsta mea, fără să fiu un geniu, nu mai cred în niciun fel de propagandă». «De ce n-ați vrut să vă-nrolați în diviziile în care s-au înrolat camarazii dumneavoastră?». «Fiindcă aşa mi-a dictat conştiința. Nu-mi pot călca jurământul pe care

l-am depus țării şi Regelui meu!».

La aceste ultime cuvinte, comandantul se ridică în picioare şi-i întinse mâna lui Mitică Băncilă.

Comandantul îi chema pe rând pe coloneii Băncilă şi Petroşanu şi-i ținea la curent cu mersul frontului, de multe ori şi fără translator, desfăşurându-le o hartă şi contând pe rusa aproximativă pe care cei doi o-nvățaseră după ureche şi care era modul curent de comunicare între naționalitățile din lagăr. Pe 25 august 1944 îi chemă să le spună ce se petrecuse-n România pe 23 august, întrebându-i dacă nu cumva se răzgândiseră şi voiau să se-alăture unei noi divizii româneşti ce ar fi urmat să se formeze şi s-o pornească spre România. În locul celor patruzeci şi opt de ofițeri români, fură aduşi nemți şi unguri, căzuți prizonieri în România. Din conversațiile pe care le-aveau ofițerii unguri între ei, Mitică Băncilă-nțelegea doar două cuvinte, al căror sens îl învățase-n primul război: *«Büdös olah».* Din conversațiile nemților înțelegea mult mai mult; şi-n orice caz, că românii erau considerați nişte curve: când le venise bine întorseseră armele-mpotriva Germaniei, care-avusese slăbiciunea de-a se alia cu-aşa ceva.

Singurii cu care Băncilă şi Petroşanu mai schimbau câte o vorbă erau finlandezii; cu ei, românii n-avuseseră niciodată nimic de-mpărțit. De la bun-început, celor doi colonei, finlandezii li se păruseră oameni cu inimă largă, plini de bunăvoință față de toți şi tratând la fel pe oricine cu care le era dat să-mpărtăşească aceeaşi soartă.

Băncilă şi Petroşanu, fără să fi avut din principiu mare simpatie nici pentru nemți, nici pentru unguri, erau gata să stea de vorbă, atât cât puteau, cu oricine din lagăr; acesta făcuse din ei toți prizonieri de război, care n-ar mai fi trebuit să țină seama de ce naționalitate era fiecare.

De altfel, doi dintre nou-veniții-n lagăr, un neamț, Hans Müller, pianist, şi-un ungur, preot calvin, Hajdu Sándor, dovediră a avea aceeaşi concepție despre viața pe care-o duceau acum: concepția finlandezilor şi-a

celor doi colonei români.

Astfel, Băncilă şi Petroşanu avură ştiri de la martori ai situaţiei în care se afla frontul şi-şi dădură seama că semnele de pe harta colonelului Teleghin, comandantul lagărului, spuneau adevărul.

Cei doi colonei români se mirară că un pianist de talia lui Müller, la ale cărui două concerte din Bucureşti, de la Ateneu, fuseseră şi ei, era trimis pe front.

«N-am manifestat niciun entuziasm faţă de nazism, am refuzat să fac declaraţii pro şi, până la urmă, mi s-a făcut favoarea de-a fi trimis pe front în linia-ntâi şi nu în lagăr».

Băncilă şi Petroşanu auzeau pentru prima oară de-aceste lagăre, adevărate locuri ale morţii, după spusele lui Hans Müller.

«Într-o bună zi sper ca inventatorii şi executorii acestor orori să fie judecaţi şi condamnaţi. Iar poporul german va pleda de pe poziţiile inocenţei; va spune că n-a ştiut de existenţa acestor lagăre, în care totul se face curat şi igienic. Nişte farisei. Printre prizonierii germani de-aici sunt oameni nevinovaţi, care-au fost trimişi pe front ca vitele la abator, dar sunt şi câţiva S.S.-işti, care şi-ar da şi viaţa pentru Führer, nişte idioţi fanatici şi fanatizaţi».

Preotul Hajdu Sándor, din Oradea de felul său, vorbea cursiv româneşte. Era foarte-ntristat de ceea ce făcuseră trupele ungureşti în Transilvania cedată prin Diktat. Omorâseră şi prunci. Fiindcă vorbise undeva-ntre prieteni despre-aceste fărădelegi, fiind denunţat de-un martor al acelei convorbiri, preotul Hajdu fusese trimis pe front în linia-ntâi, simplu combatant.

Hans Müller şi preotul Hajdu nu se socoteau îndreptăţiţi să urască ori să dispreţuiască pe nimeni, fiindcă nu se considerau perfecţi şi nici neamul din care se trăgea fiecare nu era fără pată şi fără prihană. Pe toţi cei care-i înconjurau îi socoteau nişte egali, părtaşii aceleiaşi soarte: lagărul.

«Noi, ungurii, suntem un popor inteligent, muncitor şi

tenace. Păcat că nu cunoaştem măsura», spunea preotul, cu părere de rău, mai mult pentru sine. «Cât despre măsură...», dăduse şi Müller din mână a pagubă.

* * *

Colonelul Teleghin le anunța celor doi prizonieri români cum mergea frontul. Cât de remarcabil se purta armata română alături de cea sovietică. În sfârşit, sosi marele an 1945, când Germania capitulă fără condiții, când Hitler, într-un acces de bun-simț, îşi luă viața în buncărul care, altminteri, nu l-ar fi scutit de soarta meritată.

Prizonierii aşteptau încheierea păcii şi-ntoarcerea acasă. Nu trebuia ca tocmai acum să-şi piardă răbdarea şi să se poticnească la ultimii paşi.

Mitică uită de-avitaminoza care-l făcea să vadă din ce în ce mai slab. Vedea destul pentru muncile pe care le-ndeplinea. Într-o zi îşi dădu seama cât îi slăbise vederea când cu ochelarii lui de presbit nu mai reuşi să bage ață-n ac, iar literele dintr-un ziar pe care-l citea un paznic i se părură de cenuşă prelinsă pe hârtie şi adunată-ntr-un fel de ghem de nedescurcat.

În altă zi, când la spart piatră îşi dădu cu târnăcopul în picior, ceru voie paznicului din sectorul lui să-i îngăduie să nu mai lucreze până la-ntoarcerea în lagăr. «De ce?», întrebă soldatul. Cu puțina rusă pe care-o deprinsese, colonelul Băncilă îi explică ce i se-ntâmpla cu vederea. «Şi ce, ai orbit chiar azi, aci pe loc? Ia du-te şi vezi-ți de treabă şi lasă-mă cu de-alde astea. Dacă zici că nu vezi, să-i spui tovarăşului comandant când ne-ntoarcem, nu mie», şi-l împinse pe Băncilă cu patul armei spre locul lui de muncă. Finlandezii din jur, cărora Băncilă le explică şi ruseşte şi nemțeşte care-i era situația, îl ajutară până-n momentul când interveni «ceasovoiul», cu glas răstit: «Lăsați pe fiecare să-şi facă norma că altfel carcera vă paşte!».

De la capitularea Germaniei şi – în urma celor două

bombe atomice date de americani în două oraşe nipone – şi a Japoniei, Mitică Băncilă parcă nu mai avea stare. Dacă războiul se terminase, ei de ce mai erau prizonieri? Când îi chemase colonelul Teleghin pe toți românii din lagăr spusese că cei care nu vor lupta alături de armatele sovietice până la nimicirea nazismului n-aveau să plece din lagăr înainte ca pacea să fie semnată. Însemna că pacea nu se-ncheiase. Mitică şi-l aminti pe finlandez şi n-ar fi putut spune de ce astăzi îl înțelegea mai bine decât oricând. Ca să nu mai vrei să trăieşti, ca să nu te mai gândeşti la durerea lăsată-n urma ta, desigur dac-avea cine să te plângă, era destul ca un resort din suflet să nu mai funcționeze; unul şi cel mai important, de pe urma căruia atâta lume continua să trăiască-n orice condiții: speranța. Fiecare lovitură de târnăcop în piatră îi făcea lui Mitică şi mai dureroasă amintirea finlandezului. Obişnuit în cei doi ani de lagăr să dea cu târnăcopul, acuma parcă-şi izbea în inimă şi-n creier. De când îl cunoscuse, finlandezul părea dus de pe lume. O vreme fusese urmărit şi-n somn şi-aievea de imaginea lui. În ultimele luni se mai luase cu speranța întoarcerii acasă. În doi ani de lagăr nu reclamase, nu pârâse, nu ceruse. Fusese ființa cea mai cenuşie, în care nici nu s-ar fi bănuit că există o personalitate. Mitică Băncilă dădea cu târnăcopul la voia-ntâmplării, vederea, şi-aşa slăbită, fiindu-i împăienjenită de lacrimile care cădeau pe târnăcop şi-n piatră. Seara ceru să iasă la raportul comandantului.

Soldatul, acelaşi care-l păzise la muncă pe Mitică şi pe cei din aceeaşi parcelă de lucru, îl conduse la comandant, luă poziția de drepți: «Să trăiți, tovarăşe comandant, v-am adus pe unul care se preface că nu vede. Astăzi mi-a cerut să-i dau voie să nu mai lucreze, dar când l-am trimis înapoi la muncă a putut. Cred că se preface!». «Bine, soldat, stânga-mprejur!».

Comandantul îi făcu semn lui Băncilă să se-aşeze. Acesta-i spuse cum se pricepu că vedea din ce în ce mai prost.

«Am înțeles. Vine-acum cineva şi te duce la infirmerie».

O femeie cu halat alb peste uniforma militară îl conduse la medicul lagărului. Acesta-l aşeză pe-un scaun, îi privi mâinile, fața, îl puse să se dezbrace, să se descalțe, să se-mbrace la loc. Îl aşeză din nou pe scaun şi i se uită în ochi cu un aparat mic în care pâlpâia o luminiță. Acest examen i se făcuse lui Mitică şi la intrarea şi la ieşire de la Şcoala de Război.

«Ai o avitaminoză gravă; trebuie să fii internat într-un spital, fiindcă eu aici n-am cum să te tratez. Ai înțeles?». «Am înțeles». «Mâine te duc chiar eu la spital». «Vă mulțumesc, domnule doctor».

La plecarea din infirmerie, Băncilă o rugă pe soră să-l ducă până la biroul comandantului. La-nceput, sora se codi, apoi acceptă.

«Tovarăşe comandant, prizonierul mi-a cerut insistent să-l aduc la dumneavoastră», se spălă ea pe mâini. «Ia loc, polcovnic Băncilă». «Am venit să vă mulțumesc, fiindcă m-ați crezut că nu văd cum trebuie şi m-ați trimis la doctor. Mâine mă internează-ntr-un spital. Am venit să vă mulțumesc pentru tot ce-ați făcut pentru mine şi pentru felul cum v-ați purtat cu toți prizonierii. Mizeria este mizerie şi-am înțeles-o, dar nu v-ați bătut joc de noi. Să vă dea Dumnezeu sănătate!».

Băncilă îşi bătu călcâiele, cu toată durerea din laba dreaptă în care dăduse cu târnăcopul, şi salută milităreşte. Colonelul Teleghin se ridică în picioare, îl salută la fel, apoi îi întinse mâna.

A doua zi, cu toate lucrurile strânse-ntr-o traistă agățată de-un umăr, Mitică Băncilă fu dus de medicul lagărului, într-o maşină de front, în oraşul Krasnoiarsk şi internat într-un salon – cu patruzeci de paturi în care se aflau cam douăzeci şi ceva de bolnavi, prizonieri cu toții – la ultimul etaj, al treilea, cu ferestrele zăbrelite, cu pază înarmată la uşă, precum şi la culoarul care ducea spre scări.

Lui Băncilă îi păruse rău că prima oară când putea să

vadă prin fereastra maşinii drumul dintre lagăr şi Krasnoiarsk el nu distinsese decât nişte pete de culoare. Se uită printr-o fereastră zăbrelită a salonului şi văzu calcanul unui alt pavilion al spitalului. Totul îi apărea ca din spatele unei perdele de fum sau de nori care s-ar fi lăsat pe pământ.

Printre cei douăzeci şi patru, cu el douăzeci şi cinci de bolnavi, erau şi doi soldaţi români, infanterişti.

«Măi, băieţi, cum de n-aţi plecat cu divizia-n ţară să-i fugăriţi pe nemţi?».

«Să se mai ducă şi alţii, dom' colonel, să fugărească pe cine-or vrea, că nouă, din '41 până-n '44, când am căzut „prizioneri", ne-o fi ajuns de război. Cum o fi-n lagăr, da' mai rău ca pe front nu e. De-o vrea bunul Dumnezeu s-ajungem acasă, om ajunge; de ne-o fi să ne putrezească oasele, pe-acilea ne-or putrezi. Da' dumneavoastră de ce nu v-aţi dus cu divizia? Că-ntâi în lagăre a-nceput cu ofiţerii, ca pe urmă ei să ne lămurească pe noi. Am ascultat, nu vă supăraţi, destul de ofiţeri până ne-au luat „prizioneri". Da' dumneavoastră cum de nu v-aţi dus?». «M-am săturat şi eu de război. Eu l-am făcut şi pe ăl din '16, din prima zi până-n '18, când mi-a intrat un glonţ în plămân».

Mitică Băncilă socoti că le dăduse o explicaţie plauzibilă şi parţial valabilă chiar pentru sine, deşi ocolea esenţialul cauzei care-l ţinea încă-n Rusia; câtă vreme – nimeni nu ştia.

Afară de cei trei români, în salon erau finlandezi, nemţi şi-un italian. Ca şi-n lagăr. Numai că aici mâncarea era mai consistentă şi mai variată. În unele zile, în terci pluteau şi nişte fărâme de slănină. Şi li se dădeau tot felul de buline ce trebuiau înghiţite-n faţa Marusiei, sora salonului 3:3, ca baraca din lagărul lui Mitică.

Trei dintre nemţi aveau amândouă picioarele-n ghips. Se prăbuşise un mal peste ei. Nemţii ceilalţi erau cât se poate de-atenţi şi de prevenitori cu-aceşti compatrioţi ai lor care cu mare greutate se puteau da jos din pat şi

umbla în cârje.

Mitică dacă-l auzea pe unul dintre ei şoptind ceva, când toată lumea din salon dormea, se dădea numaidecât jos din pat şi se ducea lângă bolnav să-l întrebe cu ce-l putea ajuta.

Pentru prima oară de când îi cunoştea, Mitică nu simţi nici ostilitate, nici dispreţ din partea nemţilor pentru ceilalţi tovarăşi de suferinţă. La sfârşitul săptămânii, Marusia îi ducea la duş pe toţi câţi se ţineau pe picioare. Când se dezbrăcau, ea se uita la ei fără pic de jenă, ceea ce-i făcu şi pe cei mai pudici să nu se mai ruşineze de privirile Marusiei pentru care ei nu erau bărbaţi ci nişte obiecte a căror răspundere-o avea.

Nemţii care se ţineau pe picioare se oferiseră ei să-i spele pe cei cu ghipsurile, dar Marusia-i refuzase: «*Niet, niet,* eu răspund de ei, nu voi». Marusia, afară de doctor şi de şefa spitalului – care nu era doctoriţă – nu vorbea nimănui cu dumneavoastră. La cei douăzeci şi doi de ani ai ei se simţea-ndreptăţită să tutuiască pe toată lumea. Cu cine să vorbească cu «dumneavoastră», cu nişte prizonieri? Ce-o privea pe ea care ce fusese şi ce hram purtase. Acum erau prizonieri şi gata. Şi vorbea Marusia de când intra şi până când pleca din salon. Băncilă pricepea din când în când câte-un cuvânt. Din câte putea să-şi de seama cu privirile lui împăienjenite, Marusia pusese ochii pe-un finlandez înalt, cu trăsături frumoase şi de mare distincţie. La orele când era de presupus că toată lumea din salon dormea, Marusia intra tiptil şi-i aducea finlandezului ceva de mâncare, probabil vreo bucăţică de carne, o bomboană ori un pic de zahăr. Îi mişca niţel perna, finlandezul se trezea, ea-i vâra-n gură bunătăţile aduse şi-i punea degetul arătător peste buze, apoi şi-l ducea la gură şi-l săruta.

Mitică Băncilă era cu-atât mai emoţionat de scenă cu cât n-ar fi putut s-o bănuiască de-atâta gingăşie pe Marusia, o fată zdravănă, cu mâinile roşii de muncă şi cu-o mutră de purcel cu nasul cârn, o fiinţă cât se putea de prozaică şi de terestră.

«Vezi, Mitică, ce puțin știm despre oameni? Când l-ai văzut la-nceput pe Teleghin, chel, cu-o față plată pe care se etala un nas ca un cartof, și când i-ai auzit vocea tăioasă, ai fi bănuit că e și-n el un suflet? Iar de Marusia, cu glasul ei dogit, ca după o sută de țigări pe zi – și de mahorcă, nu de tutun ca lumea – te-ai fi așteptat la așa ceva?».

Apoi îi veneau gânduri legate de familie, de prieteni și, ca ultimă resursă împotriva amărăciunii și-a platitudinii, își retrăia amintirile frumoase, dintre care nu lipseau genele și ochii umbroși ai domnișoarei Alice Romașcanu din primul război, călătoriile-n străinătate, clipa când își văzuse prima oară fata. Ce-or mai fi făcând toți cei la care se gândea? Ce bine i-ar fi prins carnetul din port-hart și stiloul sau chiar un creion cu care să-și noteze gândurile de când căzuse prizonier și până-n ziua prezentă. În lagăr n-aveai voie să scrii și nici n-aveai cu ce. Afară de câte o autobiografie pe care periodic o dădeai, sub supraveghere, nu mai scrisese nimic de când căzuse prizonier. Îl întrebă într-o zi pe doctor dacă n-ar putea să scrie și el acasă câteva rânduri pe o carte poștală pe care îndrăznea să i-o ceară. Doctorul îi spuse că așa ceva n-avea voie să facă fără aprobarea directoarei lui. Doctorul, gruzin, transmise directoarei rugămintea prizonierului. Ea-l întrebă ce era prizonierul. «Colonel român, cu-o avitaminoză gravă».

«Burjui», zise mai întâi directoarea, apoi *«niet»*.

Cu multă părere de rău, doctorul îi comunică lui Băncilă insuccesul la directoare.

Ceea ce nu-i spusese pacientului era ceva mult mai important: în fiecare zi, la venire și la plecare, tot personalul era controlat începând cu mapele, cu trusele, cu hainele și terminând cu perchiziția corporală. Acest regim îl instaurase noua directoare. Nefiind medic, pentru ea problemele de disciplină erau mult mai importante decât cele medicale. Mitică Băncilă se-nșelase crezând într-o anumită independență a personalului medical. O speranță și-o posibilitate pe

care trebuia să le şteargă din repertoriul şi-aşa sărac al speranţelor lui.

Cu vederea îi mergea mai bine. Distingea culorile şi conturul obiectelor. Putea spune că-şi vedea a doua oară tovarăşii de salon. Pe Marusia, pe doctor. La câteva zile era dus la oftalmologul spitalului, la etajul întâi, condus de Marusia şi de-un soldat cu puşcă. Pe lângă examenul cu luminiţa-n ochi era pus să spună, de la o distanţă fixă, ce vedea pe nişte mici pancarte fixate pe-un perete al cabinetului.

Deşi viaţa-n spital era de-a dreptul o boierie faţă de cea din lagăr, Mitică Băncilă spunea ce vedea pe tabele. Nu-ncerca să trişeze cum nu trişase niciodată. Mulţumea doctorului şi-şi manifesta bucuria la fiecare rând nou de obiecte pe care-l distingea. Erau şi tabele cu litere. Doctorul nu-l punea să le citească ştiind că Băncilă era român şi că n-ar fi avut cum să ştie literele alfabetului rusesc. Mitică recunoştea unele litere prin asemănarea cu alfabetul chirilic, pe care-l învăţase în liceu.

În fiecare după-amiază, bolnavilor li se-ngăduia o plimbare pe-o singură alee-a pavilionului lor, sub paza unui ostaş înarmat. Nu-ntâlniseră niciodată ţipenie de om pe alee. Cum li se dăduse ordin să se plimbe doi câte doi, pe lângă Băncilă păşeau cu schimbul, în câte o zi fiecare, românii lui. Unul dintre infanterişti fusese internat pentru nişte mari dureri de splină. Soldatul Ion C. Ion provenea dintr-o regiune cu bălţi, pe unde bântuiau frigurile. Viaţa de front şi de lagăr făcuse să i se mărească şi să i se întărească splina. Fusese adus în comă. Se putea socoti înviat din morţi. Îi scoseseră splina care nu mai era bună de nimic. Se simţea binişor.

«Dom' colonel, mi-e mult mai bine de când mi-au scos splina, da' parcă mă simţ nu ştiu cum să ştiu că s-a scos ceva din trupul meu, şi când mai văd şi tăietura asta-n chiept nu ştiu cum îmi vine. Am mai fost în spital, la ai noştri-n '42. Mi-ntrase două şchije-n piciorul drept. Atunci mi-a scos ceva străin, da' acuş a scos ceva din

mine».

Pe urmă, Ion C. Ion tăcea. Şi deodată-l apuca iar cheful de vorbă.

«Dom' colonel, ne-om mai vedea noi vreodată acasă? Şi dacă ne-om vedea, om face ca la ruşi? Că dupe câte-am înțeles eu cică ei au câştigat războiul; s-or face şi la noi colhozuri, sau ne-o da numai pământul moşierilor?».

«Ioane, ce să-ți spun eu? Se poate şi să ne vedem acasă şi să nu ne vedem. Se poate să li se ia pământul moşierilor, asta cred, se poate să se facă şi la noi colhozuri, se poate şi să nu se facă. Ce-ți pot spune eu din câte-am văzut şi-am trăit, pe lumea asta se poate orice, se poate ce nici cu gândul nu gândeşti».

«Dom' colonel, războiul s-a terminat. Nouă de ce nu ne dă drumu-acasă?».

«Ioane, mie, comandantul lagărului nostru mi-a spus că cine nu se duce cu divizia de voluntari, aici rămâne până s-o semna tratatul de pace. Eu cred că nu s-a semnat».

«Da' ce dracu', că n-o fi un cap de țară să se iscălească acolo pe-un petec de hârtie!».

Colonelul Băncilă, care ştia cum se încheiase pacea după războiul celălalt, nu-şi făcea iluzii că acum avea să se-ncheie cu una-cu două.

Fiecare-nvingător voia să pună mâna pe bucățica a mai grasă. Ceea ce-i explica şi lui Ion C. Ion, ca să nu-şi facă închipuiri.

Celălalt soldat, Grigore Vasilache, scăpase şi el cu viață ca prin minune. Când îl aduseseră-n spital avea şi peritonită şi băşica fierii plină de pietre şi de puroi.

«Tare mi-e năcaz, dom' colonel, că nu pot să-i fac şi eu o cinste doctorului ăsta de m-a scăpat cu zile. Să fi fost eu acas' îi aduceam dimigeană cu țuică de prune, bătrână şi galbină ca untu-de-lemn, un curcan, un purcel, ceva. Acum *„Spasivo!'* şi gata».

«Ce să-i faci, Grigore? Ei văd c-afară de nişte zdrențe şi de sufletul din noi nu mai avem nimic. Ce s-aştepte de

la noi decât *„Spasivo”* şi să ne rugăm lui Dumnezeu de sănătatea lor?».

«Dom’ colonel, pân-a ajunge-n lagăr, am trecut şi prin oraşe şi prin sate. La oraş, în mai toate casele-n care-am intrat, era câte o poză-a lu’ Stalin. În sate, în toate casele erau icoane pe păretele de la răsărit. Ce să-nsemne asta?».

«Că la ţară a mai rămas credinţă-n Dumnezeu. Ţăranul e la voia ploii şi-a secetei, a grindinii pe care le crede venite de la Dumnezeu».

«Noi, ţăranii, la-nceput, în lagăr ne-nchinam şi-nainte şi la sfârşitul mesei. Atâta şi-au bătut joc paznicii de noi, că ne-am lăsat păgubaşi».

Şi Grigore Vasilache tăcea. Se vedea însă că ceva-i stătea pe suflet, dar nu-i venea la-ndemână să-şi afle cuvintele. Într-o zi îşi luă inima-n dinţi.

«Dom’ colonel, dumneavoastră sunteţi om cu carte. Vreau să vă cer şi eu o părere. În ’41, când am plecat în război, am lăsat nevasta cu trei copii. În ’42, fiindcă fusesem rănit, mi s-a dat o permisie, c-aveam un colonel pâinea lu’ Dumnezeu. Mă duc eu bucuros acasă cu basma pentru muiere şi cu bomboane pentru copii şi-o găsesc pe muiere cu burta la gură, să iertaţi. Mi s-a făcut negru-naintea ochilor. Da’ n-am înjurat-o, n-am bătut-o. Rămăsese grea cu jandarul din sat. Dacă scap cu zile de-aici şi-ajung acasă, ce să fac? Dumneavoastră sunteţi om cu carte».

«Grigore, dacă n-ai avea trei copii cu ea, ai lăsa-o şi ducă-se la jandarm».

«Ce să se ducă, dom’ colonel, că e şi ăla-nsurat şi cu trei copii».

«Să-i laşi fără mamă şi pe copiii mai mari şi să-i creşti singur sau cu mamă vitregă nu-i treabă chibzuită. Mai bine creşte şi-al patrulea copil ca şi când ar fi al dumitale, închide ochii, poartă-te frumos cu nevasta, ca să se simtă ea vinovată de ce-a făcut. Dac-o baţi şi-i vorbeşti în duşmănie, atunci o să zică „bine-am făcut!”. Iartă şi-mpacă-te. Nu vezi că războiul ăsta a-ntors lumea

pe dos, a sucit minţile?».

* * *

«Pe lângă drama generală, oamenii mai au şi drame care-i privesc pe fiecare-n parte. Eu sunt sigur că Sanda nu m-a-nşelat niciodată, cu toate că nu cred că m-a iubit. Femeia care iubeşte altfel se poartă, nu ca oaia dusă la tăiere. Cine m-a iubit pe mine a fost Cornelia Diaconu şi cred că şi cu domnişoara Alice Romaşcanu s-ar fi putut înfiripa ceva dacă n-aş fi fost însurat şi cu copil; şi, chiar şi-aşa, dac-aş fi fost mai îndrăzneţ. Cornelia mă iubea cu patimă, deşi era măritată şi cu doi copii. Singura piedică-n calea unei fericiri depline era bărbatu-său, pe care nu l-am cunoscut niciodată. O măritaseră părinţii. Dar pe Sanda cine-a măritat-o? Ce importanţă mai are-acum, când aproape că mi-am pierdut vederea şi când în viaţă mă ţine doar gândul c-am să mai pun piciorul pe pământul ţării! Şi câţi n-or fi-n situaţia mea? Câtor oameni nu le-a-ntors războiul viaţa pe dos, ba le-a schimbat şi mentalitatea despre viaţă. Unii au fost puşi în situaţia-n care să-şi dea seama până unde poate-ndura omul».

Mitică Băncilă învăţase din Şcoala Militară că ofiţerul nu trebuie să care pachete, fiindcă nu era elegant, ba chiar degradant pentru haina militară. Orice cumpărătură îi era expediată acasă cu un vânzător sau cu un comisionar.

Lui Mitică, fără să fi fost vreodată risipitor, îi plăcuse să trăiască la largul lui şi-n confort. Când stătuse-n case cu lemne duduiau toată iarna sobele, iar de când se mutase-n bloc frigeau caloriferele. Şi-ar fi închipuit vreodată că avea să stea într-o baracă la «sub zero grade», că avea să aibă mâinile şi tălpile pline de bătături mai groase decât tovalul şi că bătăturile astea să fie o mană cerească, iar la ele să fi ajuns după luni de suferinţă? Şi încă el avusese parte de-un comandant de lagăr omenos şi făcuse doar trei zile de carceră. Auzise

de lagăre din primul şi dintr-al doilea război, unde prizonierii umblau cu lanţuri la picioare.

Mitică rugă pe cei doi ostaşi români să-nveţe pe dinafară adresa lui din Bucureşti, pe-a socrilor şi pe-a colonelului Petroşanu Valentin; de le era dat soldaţilor s-ajungă-n ţară înaintea celor doi ofiţeri să le-anunţe familiile că se aflau în viaţă şi-n ce loc. Ion C. Ion şi Grigore Vasilache, declaraţi inapţi de muncă, trecură pe la directoarea spitalului, cum era obiceiul la externare, îi spuseră că ruşii erau *«dobrîie liudi»,* îi mulţumiră pentru felul cum fuseseră-ngrijiţi în spital şi-i sărutară mâna. Dat fiind referatul directoarei, amândoi fură imediat repatriaţi. Drumul lor de la Krasnoiarsk până la Bucureşti dură o lună. Nu mai credeau c-aveau s-ajungă-n ţară. În Bucureşti, prima grijă le fu să caute strada Sfinţilor şi strada Armenească, unde locuiau familiile celor doi colonei dintre care ei numai pe unul îl ştiau. Foştii camarazi de lagăr ai coloneilor Băncilă şi Petroşanu când ajunseseră-n ţară cu divizia de voluntari anunţaseră familiile că-i lăsaseră bine-sănătoşi, dar de-atunci trecuseră aproape doi ani.

Familiile trimiteau săptămână de săptămână scrisori pe care cei doi prizonieri nu le primeau.

Sanda Băncilă şi doamna Petroşanu îi puseră pe cei doi infanterişti la masă ca pe nişte oaspeţi de cinste şi cu ochii-n lacrimi nu ştiau cum să le mulţumească şi ce să-i mai întrebe.

Sosi şi ziua când Mitică Băncilă, cu diagnosticul «avitaminoză ameliorată» şi cu câteva tuburi de pastile-n buzunar fu trimis înapoi în lagăr.

Îşi luă rămas-bun de la doctorul de salon, de la oculist, de la Marusia şi-n chip de politeţe ceru să fie dus şi la directoarea spitalului, căreia-i mulţumi pentru-ngrijirea primită şi-i sărută mâna înclinându-se adânc.

«Mergeţi sănătos!», îi spuse ea, luându-i bine seama cu-o privire indescifrabilă pentru Mitică Băncilă.

În lagăr se-ntoarse cu-o furgonetă care avea ferestre

doar la cabina şoferului. În spate, unde stătea Băncilă printre nişte lădițe pe care nu scria nimic, era întuneric deplin.

«Când aş fi putut să văd, la venire, aveam o ceață pe ochi, că nici nu ştiu pe unde-am trecut; acum, când aş vedea iară, nu pot. În viață nu le ai pe toate deodată».

Ajunse-n lagăr la masa de seară şi, cum se şi aştepta, nu era-n porție. Petroşanu, Müller şi Hajdu îi dădură din porția lor ca să nu-l lase flămând pân-a doua zi. Află numaidecât că aveau un nou comandant, un colonel Cerbacev. Înainte de-a părăsi lagărul, colonelul Teleghin îl chemase pe Valentin Petroşanu şi-i spusese-n şoaptă să bage bine de seamă ce şi cum vorbeşte, dându-i de-nțeles că printre prizonieri se aflau şi iscoade. Îl rugase pe colonelul Petroşanu să-i transmită salutări camaradului Băncilă.

Noului comandant, înalt, masiv, cu-o față stacojie şi cu nişte ochi mici, îngropați în grăsime, nu-i păsa de lagăr, iar de prizonieri nici atât. Dacă se face norma, totul era perfect, iar paznicii erau stăpâni. Făceau ce-i tăia capul, fiindcă noul comandant nu primea pe nimeni dintre prizonieri să se plângă de ceva.

Mitică, întâlnindu-se față-nfață cu soldatul care-i vârâse patul armei în coaste, îl salută, însă acesta nu-i răspunse. Considerase o ofensă personală faptul că ofițerul român fusese crezut că era bolnav şi chiar internat în spital. Norocul era că acum zisul paznic fusese numit la un lot de nemți. Românii, italienii şi nişte unguri aveau paznic un calmuc. Ştia ruseşte cam cât ştiau şi prizonierii. Stătea tot timpul cu privirea pierdută-n zare, de unde parcă aştepta să se ivească cineva sau ceva şi nu scotea un cuvânt. Dimineața, prin gesturi, le delimita norma de muncă şi-apoi se-aşeza la un loc şi nu-i mai păsa de ei. Văzuse din prima zi că avea de-a face cu oameni conştiincioşi. Chiar dacă înainte de ora prânzului, deci a pauzei reglementare, se rezemau în târnăcop, în lopată sau de-un copac pe care urmau să-l doboare, el nu venea să-i înghiontească.

Prizonierii îl salutau dimineața «*Zdrastvuite!*», el le făcea un semn din cap şi din mâna stângă, de parc-ar fi vrut să le spună «lăsați-vă de de-alde astea».

Înainte de-a-l cunoaşte pe calmuc, Mitică Băncilă nu-ntâlnise niciodată un om care să poată sta atâta vreme nemişcat şi să nu scoată o vorbă. Afară de comandantul lagărului, nimeni nu-i ştia numele. Paznicii i se adresau spunându-i «*Calmîc*». Dacă-i cereau să facă ceva, executa fără niciun cuvânt. Singura vorbă pe care-o rostea zilnic, când se făcea apelul paznicilor, era «*Zdies*». Bănuia că-n sufletul şi-n viața acestui asiatic se petrecuseră şi se petreceau cine-ştie-ce drame; cine ştie-ce doruri şi dureri ascundeau privirea lui impersonală şi chipul nemişcat. Cine-ştie prin ce trecuse înainte de-a veni în lagărul lor de ofițeri.

De fapt, calmucul era primul asiatic pe care-l cunoştea Băncilă. Se gândea că mintea acestui om ori era de-o infinită bogăție – ceea ce-i îngăduia să se dispenseze de cel mai vag schimb de păreri cu alții – ori era vidă.

Tot studiindu-l pe calmuc întocmai ca pe-o ființă ciudată, Mitică mai uita dorul de țară.

În februarie 1947, Mitică află printr-un finlandez căruia-i şoptise un paznic mai limbut că se-ncheiase pacea cu-o seamă de țări, semnându-se tratatele cu Finlanda, cu Italia, cu Ungaria şi cu România. Se mai încheiaseră poate şi altele, dar finlandezul le reținuse pe cele care priveau prizonierii din lagărul lor.

Băncilă nu ştia ce era mai bine să facă: să le spună prietenilor săi Petroşanu, Müller, Hajdu, Morandi şi Veluda sau să nu le spună. Această veste avea să le dea curaj de viață sau, dimpotrivă, avea să-i facă să nu mai aibă stare cu fiecare nouă zi de lagăr?

De l-ar fi-ntrebat cineva dacă prefera să afle-această veste ori să n-o afle, mai degrabă ar fi vrut să n-o fi aflat, fiindcă de-atunci încolo fiecare zi petrecută-n lagăr avea să-i macine nădejdea de-a-şi mai vedea țara. De aceea fu bucuros când Petroşanu, Müller, Hajdu, Morandi şi

Veluda aflară marea veste fiecare pe contul său, fie de la finlandezul care-i spusese şi lui, fie de la cine-ştie-cine.

Trecură lunile; fiecare prizonier număra şi clipele care despărţeau tratatul de pace privitor la ţara lui de şederea mai departe în lagăr.

Mitică-ncepu să se-ndoiască de eficienţa articolelor din tratat privitoare la prizonierii de război.

Pe 14 octombrie, după apelul de seară, Băncilă şi Petroşanu fură convocaţi la comandant.

«V-am chemat să vă spun că astă seară porniţi spre ţara voastră. Să-i mulţumiţi colonelului Teleghin că el vă scoate. Din partea mea, puteaţi să staţi în lagăr până la moarte, ca să vă-nvăţaţi minte să mai faceţi război cu Uniunea Sovietică. Nu spuneţi nimănui că sunteţi repatriaţi, că nu vreau să am balamuc în lagăr. Fuga-marş în baracă şi-adunaţi-vă zdrenţele».

Cei doi colonei români luară poziţie de drepţi şi salutară milităreşte zicând «Să trăiţi, domnule comandant!». Acesta, din spatele biroului, le făcu plictisit un semn cu mâna să plece.

Băncilă şi Petroşanu îşi adunară fiecare lucrurile într-o boccea şi abia-şi luară ziua-bună de la Hajdu, de la Müller, de la Morandi şi de la Veluda, rugându-i să nu spună nimănui cele aflate de la ei că şi fură-mbarcaţi în furgoneta care-l adusese pe Mitică de la Krasnoiarsk. În spate, unde nu era pic de lumină; şi tot printre lădiţe.

La Krasnoiarsk, din dubă fură-mbarcaţi într-un vagon de marfă. Veni apoi o femeie-mbrăcată-n uniformă militară, le dădu câte un pachet cu hrană rece şi le-arătă şi unde să-şi facă nevoile, într-un colţ al vagonului în care se-afla o gaură rotundă. Pe jos erau paie ca şi la venirea-n lagăr.

Într-o gară li se-aduse o fiertură caldă; şi patru prizonieri, nemţi. Îmbrăcaţi mult mai bine decât coloneii români care purtau hainele din '43, de când căzuseră prizonieri, şi-n care munciseră patru ani. Nemţii spuseră *«guten Tag»,* românii le răspunseră *«guten Tag»,* iar ei fiind mai vechi în vagon îi întrebară pe nou-sosiţi

din ce lagăr veneau şi unde mergeau. Nemţii, după un scurt conciliabul, puseră pe unul dintre ei să-ntrebe: «Dumneavoastră cine sunteţi, de unde veniţi şi unde *vă duc?».*

«Noi suntem ofiţeri români. Am căzut prizonieri în 1943. Venim dintr-un lagăr de pe lângă Krasnoiarsk şi sperăm să ne *ducă-n* ţară, cel puţin aşa ni s-a spus», răspunse colonelul Petroşanu, fără să ţină niciun conciliabul cu Mitică.

Cuvintele parcă le mai dădură curaj nemţilor. În sfârşit, după ce se mai priviră o dată între ei, unul se hotărî să explice: «Noi suntem ofiţeri germani; ne-am predat la ruşi la prima ocazie care s-a prezentat. Suntem anti-hitlerişti. Venim dintr-un lagăr de lângă Irkutsk şi ni s-a spus că vom ajunge-n Germania».

Unul era din Essen, unul – din Bochum, doi – din Dresda. Toţi, ca prizonieri, lucraseră la oraş, în fabrici, fiecare ştiind câte o meserie.

Mitică Băncilă îi întrebă dacă ştiau ceva despre tratatul de pace cu Germania. Nu ştiau, dar credeau că nu se-ncheiase. Deşi anti-hitlerişti şi intraţi de bună-voie-n lagăr, fiind nemţi, fuseseră priviţi cu suspiciune de paznici.

Românii le povestiră tot ce aflaseră ei despre Germania: lagărele de concentrare unde se petreceau acte mai mult decât barbare, bombardamentele englezilor şi-ale americanilor care se pare că nu mai lăsaseră piatră peste piatră. Nemţii nu-i priveau cu suspiciune pe cei doi ofiţeri români, deşi România-ntorsese armele-mpotriva nemţilor: pricepuseră că nu-mpotriva *nemţilor* ca naţie, ci-mpotriva maşinii de război germane, declanşată de-un nebun care băgase groaza-n lume şi mai ales în propriul popor; făcând oamenii să se ferească unii de alţii, să vadă peste tot agenţi ai Gestapoului, tăind astfel orice punte de comunicare-ntre ei, transformând un neam muncitor şi la locul lui într-o uriaşă adunătură de nevropaţi. *Deutschland über alles,* o utopie

primejdioasă, al cărei număr de victime era incalculabil încă. Un popor compromis în fața istoriei, fiindcă nu consimțise numai, ci şi aplaudase.

«Să ştiți că noi nu confundăm poporul german cu Hitler», le spuse Mitică Băncilă, pentru a-i face să nu-şi mai toarne-atâta cenuşă-n cap.

«Dar Antonescu-al dumneavoastră?».

«Cel puțin noi doi nu-l considerăm nebun, cum de fapt nici nu este, dac-o mai trăi. Intrarea României în război alături de Germania credem că a fost o manevră strategică, pentru a feri România de ocupația germană, care nouă ne era bine cunoscută din primul război. E-o părere şi nimic mai mult. Poate fi luată de bună sau nu».

«Şi cum vedeți dumneavoastră evoluția României de-acum încolo?».

«Domnilor ofițeri germani, noi suntem militari crescuți şi trăiți în nişte principii destul de rigide, dar profeți nu suntem. Mai întâi nu ştim ce conține tratatul de pace încheiat cu țara noastră pentru a ne putea da seama ce model vom urma de-aici înainte. În primul război ştim ce-am câştigat pentru sângele care-a curs, acum încă nu ştim ce-am pierdut».

Cam în acest fel îşi petrecură vremea cei doi ofițeri români şi cei patru ofițeri nemți o lună de mers cu trenul, cu lungi opriri nu ştiau unde. Din vagonul în care merseseră bună parte din drum coborâră o singură dată pentru-a se urca-n alt vagon, cu ecartament mai mic, semn că ieşiseră din Rusia, în care căile ferate se construiau mai late decât cele din Europa. Era-ntuneric beznă când se produse-această transbordare, în mijlocul câmpului, unde nu se afla nicio tăbliță indicatoare.

După multe opriri în locuri unde nu se-auzea nimic afară de ciocănit în osii, veni un soldat rus care le spuse lui Băncilă şi lui Petroşanu să coboare. Abia apucară să le strângă mâna celor patru nemți şi să le ureze drum-bun. Soldatul le spuse *«Paşli, paşli»,* însoțindu-şi cuvintele cu un gest de nerăbdare.

CAPITOLUL ŞASE

Băncilă şi Petroşanu coborâră pe-un peron, deci erau într-o gară. O vreme nu se mişcară, nevenindu-le să creadă că sunt liberi. Revenindu-şi niţel din stupoare, se uitară descumpăniţi unul la altul.

«Ce facem acum, Mitică?».

«Ştiu eu ce să zic? Să mai stăm niţel că poate ne lămurim unde suntem».

«Mă, Gică, mă, aduceţi, mă, baloturile-alea acilea, c-acuşi pleacă mărfarul».

Era limpede că se aflau în România.

Băncilă şi Petroşanu îngenunchiară şi sărutară dalele peronului.

Porniră iară agale spre locul de unde venise glasul. Întâlniră nişte cărucioare conduse de câte un om, hamal după îmbrăcăminte, ce transportau baloturi învelite-n pânză de sac.

«Bună ziua», salută Mitică, pe cel dintâi care-i ieşise-n cale, «Fii bun şi spune-ne unde suntem aici?».

«La Bucureşti-mărfuri că doar n-ăţi fi la Paris», şi hamalul se uită la ei ca la doi nebuni.

Încet-încet, ajunseră-n Gara de Nord. Aici, obosiţi, abia mai trăgându-şi sufletul, întrebară cu ce puteau ajunge la Universitate.

«Nu sunteţi din Bucureşti?», îi întrebă domnul căruia i se-adresaseră.

«De şase ani n-am mai fost prin Bucureşti».

«Dar unde-aţi fost?» îi privi bănuitor domnul.

«În lagăr de prizonieri, în Rusia», răspunse Petroşanu, şi se-ndepărtară, pentru-a evita alte-ntrebări sau vreo tentativă de conversaţie. Deşi ajunşi acasă, nu uitaseră lecţia-nvăţată-n lagăr şi-anume să nu deschidă gura

decât pentru-a rosti strictul necesar.

Erau prea istoviți ca să se ducă pe jos pân-acasă. Se urcară-n 24 şi-i spuseră taxatoarei că n-aveau bani. Femeia se uită bănuitoare la dânşii, apoi şopti: «Mergeți şi fără bilet, se vede că nu mințiți». La ora aceea era puțină lume-n tramvai. Taxatoarea-şi părăsi locul, veni lângă ei şi-i întreba în şoaptă: «Ați fost prizonieri?».

Ei încuviințară din cap.

«Am şi eu un frate prizonier, da' nu mai ştim de el de patru ani. Îi cheamă Vintilă Constantin».

«Noi nu l-am întâlnit. Am fost tot timpul într-un singur lagăr, de ofițeri».

«De-ar da Dumnezeu să vină şi el acasă!».

«Să dea Dumnezeu!».

«V-a schingiuit în lagăr?».

«Nu».

«De-ar da Dumnezeu să fie-aşa şi pe-acolo pe unde-o fi el!».

Îi mulțumiră taxatoarei şi coborâră la Armenească. Se strânseră-n brațe şi-o luă fiecare spre casa lui. De-abia acum îi apucase teama: ce mai era pe la casele lor, cum aveau să fie primiți?

* * *

Pe Mitică-l primiră Sanda şi Elvira: li se tăie răsuflarea. Apoi se repeziră deodată la el să-l ia în brațe.

Valentin Petroşanu stătu pe bordura gardului până după-amiază când se-ntoarse nevastă-sa de la Spitalul Colțea, unde lucra ca biochimistă. Ea-nchise şi deschise de mai multe ori ochii, apoi puse întâi o mână pe bărbatu-său ca să vadă că n-avea năluci.

Băncilă şi Petroşanu se prezentară de-a doua zi la unitățile lor. Cu aer încurcat şi evaziv, comandanții le comunicară că erau trecuți în rezervă; şi-n mare taină, la ureche, adăugară că aşa se-ntâmplase ori avea să se-ntâmple cu toți ofițerii care nu se-nrolaseră-n prizonierat în cele două divizii ce luptaseră alături de

trupele sovietice.

Urma să-şi caute fiecare ceva de lucru-n civilie; mai ales Mitică Băncilă, care n-avea de gând să fie-ntreținut de socri sau de Elvira, fiică-sa.

Mircea Gregorian şi fiu-său, Emanuel, căzuseră prizonieri la ruşi, la sfârşitul lui ’43. Se-nrolaseră-n divizia românească formată din prizonieri. Amândoi se remarcaseră prin fapte de bravură şi primiseră decorații sovietice. Emanuel, ginerele lui Mitică Băncilă, căzuse înc-o dată captiv, de astă dată la nemți, în împrejurimile Budapestei, şi fusese internat într-un lagăr în Germania, unde prizonierii erau scoşi la îndepărtarea dărâmăturilor de pe străzile oraşelor peste care americanii şi englezii aşterneau covoare de bombe. În ultimele luni ale războiului, rația zilnică de alimente a unui prizonier ajunsese la 200 de grame. De la-nceput, în lagăr se mâncau numai cartofi fierți în coajă. Apoi începuseră să-i mănânce cu coajă cu tot; şi nu numai prizonierii, ci şi populația. Emanuel şi, o dată cu el, alți ofițeri din toate neamurile inamice Germaniei fuseseră eliberați de trupele americane, care le dădură hrană şi-i invitară să se-nscrie-n armata americană. Dintre toți captivii, doar doi aviatori sârbi plecară odată cu americanii.

Ajuns acasă-n ’45 şi prezentându-se la unitatea lui, Emanuel Gregorian află că era trecut în rezervă, ca toți cei care fuseseră prizonieri la nemți.

Norocul lui Emanuel că nevastă-sa, Elvira, era profesoară, maică-sa la fel; frate-său mai mic ieşise avocat, iar taică-său, Mircea Gregorian, fusese avansat general. Emanuel se-nscrise la Politehnică chiar din toamna lui ’45. Când Mitică Băncilă şi Mircea Gregorian se văzură, se-mbrățişară, îşi luară seama unul altuia, dar nici Mitică nu-l întrebă pe Mircea de ce se-nrolase-n divizia „Tudor Vladimirescu”, nici Mircea nu-l întrebă pe Mitică de ce *nu* se-nrolase.

Făcuse fiecare ce-i dictase conştiința. Ca şi când ar fi fost un consens între ei doi, nu pomeneau despre viața

lor din lagăr.

Niciunul dintre ei nu mai era cel de dinaintea războiului. Li se duseseră veselia, nu mai aveau chef de petreceri; nici măcar în familie. De-ntâlniri, că de petreceri ca pe vremuri nu mai putea fi vorba.

Cu mare durere, Mitică află că domnul general Ionescu Şerban şi doamna se stinseseră în ultimul an, la trei luni unul de celălalt; întâi doamna, de bronhopneumonie, apoi generalul, fiindcă nu se putuse-nvăța să trăiască singur.

Mitică nu putea sta cu mâinile-n sân. Jignit nu se considera că fusese dat afară din armată, ci numai îndurerat. Îl întrebă pe cuscru-său cam ce-ar fi putut face, el, care nu ştia nicio meserie. Printr-o relație-a lui Mircea Gregorian află de-un post de pontator la uzinele „Lemaître” – la „Lemetru” cum îi zicea lumea – unde fu angajat, dat fiind că pentru o treabă ca asta nu era nevoie să cunoşti o meserie anume.

Socrilor lui Mitică li se lăsaseră doar 6 pogoane de pământ şi-o sfoară de vie. Nu folosise la nimic faptul că pământul era-mpărțit în trei: o parte a lor, două părți ale celor două fete. Şi chiar şi-aşa luând lucrurile, cui nu muncea pământul cu mâna lui – i se lua.

Sanda, mult mai amărâtă chiar şi decât Mitică de noua lor situație, i se-adresă, din proprie inițiativă, doctoriței Zadurian solicitându-i orice fel de slujbă, dată fiind lipsa ei de studii. Doctorița Zadurian o plasă într-un post de lenjereasă la spitalul în care lucrau Daniel şi Marina Şerban, care-n fiecare zi treceau s-o vadă pe Sanda şi-i turnau cafea din termosul lor, neacceptând ca ea să le spună «doamnă doctor», «domnule doctor». Ăsta era cel mai plăcut moment al zilei, când Sanda uita de rufăria spitalului, murdară sau curată, şi se simțea cucoana care-ajunsese să fie prin căsătoria cu Mitică.

Postul pe care-l ocupa Sanda nu cerea să cunoşti mai mult decât cele patru operații aritmetice elementare şi să ştii să tragi la maşină, pentru-a repara lenjeria destul

de paradită-n atâția ani de război şi de lipsurile ce urmaseră, în toate domeniile; lipsuri cărora li se mai adăugase şi seceta din ’46, care bejenise moldovenii prin țară. O mulțime de lume – printre care, şi mai ales, activiştii şi cei cu funcții mari în Partidul comunist – înfiaseră câte unul sau mai mulți dintre copiii pe care-i izgonise foametea de pe la casele lor.

Cel mai neplăcut pentru Sanda şi pentru Mitică era faptul că trebuia să-mpartă apartamentul cu-o «cucoană» – că refuzau să-i spună cum ar fi meritat – şi cu băiatul de treisprezece ani al cucoanei, dactilografă la un notariat. Mama şi fiul erau refugiați din Basarabia, aduşi pe capul Sandei de Oficiul de închirieri îndată după plecarea lui Mitică-n război.

Cucoana, pe nume Clava Martiniuc, Claudia în acte, vorbea cu fiu-său numai ruseşte. Saşa – Alexandru – cum îl chema pe băiat, era un copil timid şi ruşinos, petrecându-şi timpul mai mult pe stradă, ori de câte ori îl expedia maică-sa care primea zilnic câte o vizită masculină, persoana schimbându-se mereu.

Şi asta n-ar fi fost nimic, de Clava n-ar fi lăsat cratițe murdare în chiuveta de la bucătărie, în lavaboul din baie şi-n cadă; în care păstra liber un locşor cât să-şi țină picioarele unul lângă altul şi să-şi facă un duş – zilnic, ce-i drept. Sanda o rugase cu cerul şi cu pământul să-şi pună vasele nespălate într-un lighean de zinc pe care i-l oferise. Inutil. Pentru a evita stări care să-i mărească tensiunea, Sanda-l chema pe bietul Saşa şi-mpreună spălau oale, tacâmuri, farfurii adunate-n chiuveta de la bucătărie, pentru a nu mai ajunge s-o aibă şi pe cea din baie şi cada pline de văsărie.

«*Madame* Băncilă, te văzuşi şi „madamă” la curve. Ce să-i faci? Păstrează-ți firea!».

Sandei i se rupea sufletul de mila lui Saşa; în timp ce unul spăla, altul clătea şi punea vasele la scurs, vorbeau amândoi de una-de alta. Băiatul voia să se facă marinar, pentru-a sta cât mai puțin într-un loc. Şi n-avea de gând să se-nsoare niciodată. Saşa nu ştia cine-i era tată.

Învăța bine, ca să poată fi primit la Marină.

Sanda-l rugă pe cuscru-său, Mircea Gregorian, să facă ceva pentru a-i netezi bietului Saşa calea spre Şcoala de Marină.

Mircea Gregorian nu făcea nicio promisiune pe care să n-o țină. Intrarea lui Saşa la Şcoala de Marină i se datoră în mare parte.

În fiecare săptămână, Sanda primea o carte poştală de la Saşa: «Dragă tanti Sanda». După care povestea ce se mai întâmpla cu el. Fiecare carte poştală avea un *P. S.:* «Vă rog spuneți-i şi mamei că sunt bine, sănătos».

După război, între Sanda Băncilă şi Mircea Gregorian nu se mai schimbă nicio vorbă şi niciun gest de dragoste. Sandei sărutarea de pe peronul Gării de Nord îi arsese multă vreme gura şi-i fripsese sufletul. Acum se priveau ca doi oameni care-odată, cândva, ştiuseră un secret pe care nu-l spuseseră nimănui şi pe care chiar ei voiau să-l uite.

Purtându-se cu toată lumea cum se purtase totdeauna, Mircea Gregorian nu arbora un aer de-nvingător.

Mitică Băncilă era alt om decât cel care plecase-n război. Şi primul război îl schimbase-ntr-o anume măsură, dar atunci nu simțise umilința pe care-ncepuse s-o simtă din lagăr. Ideea dependenței de bunul-plac al oamenilor, a dependenței de jocurile hazardului, îi surpase încet-încet încrederea-n sine şi-n viață.

Sanda venea-n fiecare zi acasă cu-o traistă de noutăți, pe care i le deşerta lui Mitică. «Dar la voi ce s-a mai întâmplat?». «La noi, ca de-obicei, nimica». «Nu pot să cred că-ntr-un loc unde lucrează mii de oameni nu se-ntâmplă nimic». «Poate s-o-ntâmpla, dar nu ştiu eu. Cum nu stă nimeni de vorbă cu mine...».

* * *

Mai întâi abdică regele, apoi urmă naționalizarea industriei. Uzinele „Lemetru” se numeau acum „Timpuri

Noi”.

Fănel Negruț, căzut prizonier la ruşi, se-nrolase într-o divizie de voluntari şi-ajunsese până la Berlin. Deşi nu putea să nu prevadă consecințele faptului de-a fi fost legionar, se-ntoarse-n țară şi le scrise alor săi o carte poştală ce purta stampilă de Oradea. Îi anunța că era bine, sănătos, şi-avea să-ncerce să-şi facă un rost prin țară. Era limpede că voia să i se piardă urma.

Găsi de lucru într-un sat din Ardeal pe lângă gospodăria a două femei: una – mama, una – fiica, cea din urmă având două fetițe.

Doamna Bălaj, bătrâna, fusese profesoară de latină şi de greacă, iar fiică-sa, măritată Nedeianu, avocat. Doamna Nedeianu – însărcinată în şapte luni – împreună cu soțul ei, doctorul Cornel Nedeianu, şi cu fetița lor de doi ani, rămaşi în zona Transilvaniei ocupată după Diktatul de la Viena, se pomeniseră într-o noapte cu jandarmii unguri, care-i ridicară şi-i trimiseră în Germania, într-un lagăr al cărui nume n-aveau să-l ştie niciodată.

În lagăr, doctorului i se propuse să participe la nişte experiențe în genul celor practicate de «colegul» său Mengele. Românul refuză, drept care fu împuşcat.

La-ntoarcerea-n țară, doamna Nedeianu se văzu singură, cu doi copii de crescut şi, din barou, trecută jurisconsult pe lângă o-ntreprindere. Cele cinci hectare, proprietatea maică-sii, n-avuseseră de ce să fie expropriate, aşa că trebuiau muncite.

Deşi avocat, doamna Nedeianu nu era deloc bănuitoare din fire. Îl angajase pe Fănel Negruț fără să ceară să afle mai mult decât îi spusese el, şi-anume că n-avea nicio meserie, că venise din prizonierat şi că voia să-şi câştige-o pâine muncind la câmp, căci la asta se pricepea.

Doi ani munci Fănel cu spor şi cu credință, citind în acest timp aproape toată biblioteca bătrânei doamne Bălaj.

Într-o dimineață, Fănel dispăru. Nu luase cu el decât

puținele lucruri cu care venise, cărora le mai adăugase câte ceva între timp, din leafă.

Doamna Bălaj, doamna Nedeianu şi fetițele rămaseră uimite. Chiar de-a doua zi se pomeniră cu doi milițieni care, după ce le scotociră toate ungherele casei şi-ale dependințelor, le spuseră că tăinuiseră un legionar, lucru foarte grav.

«Cine l-a angajat?». «Eu», răspunse doamna Nedeianu. «Şi l-ați angajat aşa, fără să-i cereți acte, fără să-i cereți nimic?». «Spunea omul că vrea să-şi câştige o pâine, era muncitor, cinstit şi cumsecade, nici prin minte nu mi-ar fi trecut c-a fost legionar!».

Deşi tot ce spunea era adevăru-adevărat, pentru omisiune de denunț, doamna Nedeianu fu condamnată la trei ani de puşcărie pe care-i petrecu la Aiud.

Dac-ar fi ştiut Fănel ce-avea să se-ntâmple după plecarea lui, s-ar fi lăsat prins ori s-ar fi predat de bună-voie autorităților.

După ani de pribegie se gândea de n-ar fi fost mai bine să se fi predat şi să-şi fi ispăşit pedeapsa. Din când în când, mai trimitea acasă câte o carte poştală cu un conținut invariabil, ca ai lui să ştie doar că era-n viață.

Mihai, feciorul cel mic al preotului Negruț şi-al Floarei, terminase Fizico-chimicele. Popa Toader, Floarea, Mihai fuseseră anchetați pe rând cu privire la Fănel, care se aflase pe listele cu-mpărțirea pe «cuiburi», ținute de legionari. Se ştia că nu participase la Rebeliune, dar asta nu-l făcea mai puțin legionar.

Preotul Negruț gândea şi spunea că cea mai bună minciună era adevărul.

Arătase la autorități cele câteva cărți poştale primite de la Fănel, informații foarte vagi, pe baza cărora nu fusese prins.

«Domnule maior», spusese blajin popa Toader, «dumneavoastră ați vrea să-l găsiți pentru-a-l pedepsi, eu aş vrea să-l găsesc spre-a şti ce se petrece-anume cu el şi pe ce drum a apucat-o».

Autoritățile simțiseră că niciunul din familia Negruț

nu mințea, de-aceea popa Toader rămase mai departe preot la biserica la care slujea de când venise-n Bucureşti. Pe Mihai Negruț, autoritățile îl sfătuiră ca-n autobiografie – fără care nu puteai fi angajat nicăieri – să menționeze că avea un frate legionar, fiind preferabil s-o spună singur decât s-o afle oricum serviciul de cadre.

Cu-această autobiografie sinceră Mihai Negruț căpătă un post de laborant la Institutul Cancacuzino. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că ştia mai mult decât să spele mojare, eprubete şi să facă injecții cobailor sau altor animale de experiență. Mai mult decât «da», «nu», «sărut mâinile», «bună-dimineața», nu-l auzise nimeni spunând timp de-un an.

Mihai ar fi putut să moară laborant de n-ar fi venit într-o zi profesorul Ciobanu, evreu, un biochimist de renume, cu lucrări publicate-n cele patru zări, şi de n-ar fi-ntrebat la Institutul Cantacuzino dacă n-aveau în rândul personalului foşti legionari sau cu legionari în familie. Serviciul de cadre îl oferi numaidecât pe Mihai Negruț. Profesorul Ciobanu avu o convorbire cu tânărul, spre-a-i testa cunoştințele, care se dovediră temeinice, Diploma *magna cum laude* nu făcu decât să-i confirme părerea.

La o săptămână după întrevedere, Mihai Negruț era angajat cercetător la institutul condus de profesorul Ciobanu, ceea ce produse mare nedumerire la Institutul Cantacuzino. Unul dintre medici, în relații cordiale cu profesorul Ciobanu, îl întrebă:

«Bine, frate, ce-ți veni să iei pe cineva cu legionari în familie, când nu ştie lumea cum să scape de ei, că noi nu l-am fi angajat în vecii vecilor pe Negruț ăsta, băiat admirabil de altfel, de nu şi-ar fi pus un general obrazul pentru el?».

«Dragă», spuse profesorul Ciobanu, «eu îmi fac următoarea socoteală; dacă-ncearcă să tragă chiulul unul care-a fost legionar sau a avut legionari în familie, eu pot să-i spun: „Domnu' Cutare, vezi ce faci, pentru că ştii ce ai în biografie şi ce-am făcut eu pentru

dumneata!”. Dar dacă-mi trage chiulul unul cu părinți împușcați la Grivița, ce crezi că-i pot spune? Am nevoie să mi se muncească, nu să mi se țină discursuri!».

Nici în noul post, unde muncea pe brânci, Mihai Negruț nu scotea un cuvânt. Atât era de timorat şi-atât nu-şi lua ochii din microscop şi nu participa la nicio discuție, încât nici nu băgase de seamă că una dintre doctorițele colege de laborator se-ndrăgostise de el. În sezonul rece, Mihai purta un loden cumpărat pe puncte, căruia-i punea o căptuşeală de molton; în sezonul cald – o cămaşă peste care-mbrăca uneori un sacou kaki de doc. Avea totdeauna lucruri curate şi pantofi lustruiți. La un congres de biochimie pe țară, unde citi o comunicare, se descoperi că avea un costum gri cu dungulițe, cu vestă, şi cu cravată.

Mihai Negruț era înalt şi subțire: ca unul care-nnotase toate verile-n bălțile din Cernați şi care-şi făcuse obiceiul unei jumătăți de oră de gimnastică-n fiecare zi şi-a mersului pe jos cu pas întins. Doctorița Adriana Teodoru, care-l sorbea din ochi, hotărî să plece o dată cu el de la slujbă, făcând un bun ocol până la ea acasă: «Că doar avem acelaşi drum». Fata-i tot spunea despre ea, despre familia ei de ilegalişti. Părinții, intelectuali, ajunseseră mama – directoare a unei edituri; tatăl – general de Securitate.

«Şi nu crezi că mersul ăsta cu mine ți-ar putea dăuna – „cauzá” – cum se spune-n ultima vreme?».

Pentru prima oară, Mihai Negruț vorbise pe-un ton de glumă; cel puțin cu «cauzatul».

«Sunt atât de curioasă în ceea ce te priveşte, c-aş merge până la capătul lumii ca să aflu ce mai este-n capul tău în afară de fizică şi de chimie».

«Cred că nu merită să ştii. Mai nimic. În timpul liber, tot fizică şi chimie citesc şi-nvăț şi-mi permit distracții ieftine: mai merg la cinema, la un concert şi, duminică dimineața, la biserica unde slujeşte tata. Ca să-ți spun esențialul despre mine: tata e preot cu Teologia făcută, cu mari cunoştințe în domeniul lui; mama e-o femeie cu

cinci clase primare, dar care s-a lustruit pe lângă tata, pe lângă soru-sa şi cumnatu-său, fiică de chiaburi; şi punctul mai întunecat decât toate celelalte ale biografiei mele – am un frate care-a fost legionar. N-a participat la Rebeliune. A fost trimis în linia-ntâi pe front. A terminat Teologia, după ce, doi ani fusese un student strălucit la Filozofie. A căzut prizonier la ruşi, s-a-nrolat în divizia „Tudor Vladimirescu" şi de când s-a-ntors în țară scrie când şi când câte o carte poştală ca să ştim că trăieşte».

«Şi viața ta, Mihai, cum o vezi de-acum încolo?».

«Scrie-n *Vechiul Testament* „şi vor plăti greşelile voastre urmaşii voştri de şapte ori câte şapte". Niciodată nu s-a adeverit mai consecvent acest cuvânt decât acuma. Cum îmi văd eu viața de-acum încolo? O văd de azi pe mâine şi mă-ntreb mereu ce mi-o aduce ziua de mâine. Dacă n-ar fi fost profesorul Ciobanu aş fi spălat până la pensie mojare la „Cantacuzino". Trăiesc sub semnul provizoratului şi nu-mi pot permite să antrenez pe nimeni în viața mea. Ar fi ca şi când i-aş pune-un gheb în spate».

«Crezi că treaba asta cu-ncărcarea biografiilor cu păcatele părinților, ale bunicilor, ale fraților, ale cumnaților are să dureze-o veşnicie?».

«Ca să-ți dea viața peste cap nu e nevoie de veşnicie, zece-cinsprezece ani sunt de-ajuns. Eu am reținut o vorbă franțuzească: *„c'est le provisoire qui dure".* Mai bine decât mine ar putea şti tatăl tău; şi, de fapt, nici el, căci imprevizibilul de-aceea este imprevizibil fiindcă nimeni nu-l poate prevedea; cum nu te poți vaccina împotriva vieții».

«La vârsta asta e nepermis să fii atât de pesimist».

«Şi la ce vârstă crezi că are omul voie să devină pesimist?».

«Oricum, nu la tinerețe».

«Şi dacă la tinerețe nu eşti orb şi surd? Dacă nu mă scotea profesorul Ciobanu de la mojare, de la eprubete şi de la cobai, în trei-patru ani mă descalificam, aş fi fost ca un om care n-a dansat când avea două picioare şi-ar

încerca să mai danseze cu unul de lemn».

«Mihai, oricum s-ar petrece lucrurile, viața merge mai departe. Oamenii se iubesc, se iau, fac copii, au bucurii mai mari sau mai mici; în sfârşit, trăiesc. Natura n-a inventat nicio catastrofă care chiar să facă lumea să piară».

«Afară de animalele preistorice, despre care nu ştie nimeni cum au pierit».

«Sper că nu le compari cu oamenii!».

«Şi de ce nu? Cine-ştie-ce element biografic al lor n-a plăcut cine-ştie-cui şi s-a zis cu ele!».

Adriana era uimită. Până-n ziua aceea nu l-ar fi crezut în stare pe Mihai Negruț să rostească atâtea cuvinte nici într-o sută de ani.

«Adriana, dumneata nu ştii ce e teama – nu o teamă metafizică, nu! – ci teama că-ți poți pierde pâinea. Eu şi părinții mei, când suntem numai noi trei nu spunem niciodată „Stalin”, ci „tovarăşul Stalin”, atâta ne-a intrat frica-n oase. Nu discutăm niciodată politică: dac-am fi anchetați să n-avem ce spune orice ni s-ar face».

Adrianei îi fu ruşine să spună că la dânşii-n casă nici unei persoane cu-o anume funcție nu i se spunea numele fără a fi precedat de «tovarăşul» sau de «tovarăşa»; ca să nu mai vorbim de «tovarăşul» Stalin!

Mihai Negruț – cu ochii lui limpezi şi albaştri, cu chipul frumos, cu siluetă impecabilă, cu mers elegant, purtându-se ca şi când nu şi-ar fi cunoscut niciuna dintre aceste calități – se-nşuruba tot mai mult în sufletul şi-n mintea Adrianei Teodoru.

Mergeau de luni de zile pe-acelaşi drum şi Adriana observa că ea era singurul om din tot Institutul cu care Mihai vorbea deschis. De altminteri, cu ceilalți nu schimba decât un strict necesar de cuvinte legate de profesie.

Fără ca Adriana s-o spună ori să facă vreo confidență cuiva, se vedea cât de colo cât era de-ndrăgostită.

Generalului Teodoru i se-aduseră la cunoştință plimbările fiică-sii cu-acest tânăr cercetător cât şi

amănuntele biografiei lui.

«Mihai, cum de vorbeşti atât de deschis cu mine, tu care nu scoţi o vorbă cu alţii?».

«Fiindcă ai un „spate” aşa de tare că n-o să te ia nimeni la-ntrebări despre ce vorbeşti cu mine».

«Numai de-asta?».

«Nu numai de-asta».

«Şi-atunci de mai ce?».

«Adriana, vorbele-i leagă uneori pe oameni mai mult decât faptele. Cred că e preferabil să nu le spunem».

«Eu am curajul să-ţi spun că te iubesc».

«Îţi mulţumesc pentru-acest curaj. Vreau să te-ntreb ceva: dac-aş fi diabetic, tu, doctoriţă, m-ai îndemna să mă-nsor şi să am copii?».

«Nu».

«Eu sufăr de-un diabet biografic. E bine să nu-l pun în cârca nimănui».

«Şi dacă mie nu mi-ar păsa de-acest diabet biografic?».

«Ţie nu, Adriana – şi se oprise şi-o privise-n ochi şi-o luase de mână. Ţie nu, dar tu nu eşti o generaţie spontanee. Crezi că tatălui şi mamei tale nu le-ar păsa? De ce să le strici nişte biografii de cristal? Tu faci abstracţie de ceea ce trăim, înflăcărată de-un sentiment firesc, dar ai nişte obligaţii faţă de părinţii tăi. Ei s-au străduit pentru biografia asta, iar tu vrei să le dai un brânci şi să-şi piardă situaţia pe care, din punctul lor de vedere, o merită».

Tăcuseră timp de-aproape o jumătate de ceas.

«Adriana, legătura – dac-o putem numi aşa – legătura dintre noi n-are niciun viitor. Îmi permit să-ţi dau un sfat: găseşte-ţi un bărbat fără bube-n cap, mărită-te, fă copii, du o viaţă normală. Mie mi-a mai crescut un cucui în cap; cumnatul părinţilor mei, bărbatul surorii mamei, colonel scos din armată, care era pontator la Uzinele actualmente „Timpuri Noi” – un om care-n viaţa lui n-a făcut politică şi care de când se-ntorsese din Rusia un cuvânt nu spunea nici de bine, nici de rău – a fost ridicat

acum o lună. Unde se află nu ştie nimeni, aşa cum nu ştie nici de ce. După cum vezi, biografia mea a devenit o ediţie revăzută şi-mbunătăţită».

Generalul Teodoru şi nevastă-sa o luară pe fiica lor la-ntrebări cu privire la umblatul pe străzi cu cineva care-avea o biografie compromiţătoare. Ce-avea de gând?

«Să mă mărit cu el, să am copii, să am nepoţi, să duc o viaţă ca tot omul».

«Şi pe altul nu l-ai găsit cu care să duci o viaţă ca tot omul? Tu la noi nu te gândeşti deloc? Nu ne datorezi nimic?».

«Ştiu că înainte considerentul principal care stătea la originea unei căsătorii era echivalenţa situaţiei sociale şi materiale dintre soţi. Care e deosebirea dintre *atunci* şi *acum,* când se umblă după echivalenţa de dosar? Deci, dosarul de cadre este hotărâtor într-o căsătorie? Şi asta-nseamnă o concepţie fără prejudecăţi!».

«Fiecare epocă are fetişurile ei, de la care nu te poţi sustrage nesancţionat. Ştii ce-ar însemna căsătoria ta cu-acest Negruţ? Şi eu şi maică-ta ne-am pierde posturile pe care pe merit le-am obţinut. Nu mă face să ţi-l mut pe Negruţ al tău la Sighetul Marmaţiei!».

«Tată, mută-mă pe mine unde vrei, dar de el nu te-atinge. Lasă omul să-şi câştige pâinea unde-o merită. E-un om de valoare. Viitorul are s-o confirme».

Generalul Teodoru găsi cea mai elegantă soluţie de-a o despărţi pe fiică-sa de Mihai Negruţ: îi făcu rost de-o bursă-n America, pentru un an, care putea fi însă prelungită.

Cea mai nefericită din pricina acestei burse, care oricui i se putea părea fabuloasă, era bursiera.

«Mihai, vreau să ştiu ce-ai de gând cu mine».

«Credeam c-ai înţeles că nu-mi pot permite să am niciun gând. Nu-mi pot îngădui s-antrenez pe nimeni în viaţa mea; şi-n orice caz, nu pe cineva care n-are un dosar la fel de zgrunţuros ca al meu. Din partea mea, consideră-te liberă ca păsările cerului».

«Înseamnă că nu mă iubeşti».

«Înseamnă că trăim nişte vremuri în care, dacă nu suntem egoişti, nu trebuie să vrem şi răul vecinului. Te iubesc, Adriana, dacă nu te-aş iubi nu mi-ar păsa atâta de viața ta».

«Dacă mă iubeşti, vino cu mine-n casa unei prietene; uite cheia. Vreau să fiu a ta înainte de-a fi a Americii! O după-amiază în care să nu fim decât noi doi».

«Dă-mi voie să le telefonez alor mei să nu creadă că m-a ridicat Securitatea».

«Şi când colo, doar o fiică-a ei».

Adriana Teodoru îşi prelungi trei ani bursa, iar într-al patrulea anunță pe cei în drept că nu se mai întorcea. Uitase.

Cineva trebuia găsit vinovat pentru-această lipsă de memorie.

Începu mai întâi o anchetă la Institut. Primul luat din scurt fu profesorul Ciobanu, care nu se intimidă nici pic de chestionarea la care-l supuneau autoritățile.

«Domnilor, nu eu am propus-o pentru bursa asta. De ce nu l-ați întreba dumneavoastră pe tatăl fugitivei, care e general de-al dumneavoastră?»

«S-a pensionat între timp».

«Oportună pensionare! Ca să fie clar, de la mine şi de la oamenii din acest Institut n-aveți ce afla. Îmi dați voie să vă salut şi să mă duc la treabă». Cu profesorul Ciobanu prea multe libertăți nu-şi permitea nimeni. Era o personalitate de valoare mondială.

Dar cineva care putea fi cu folos chestionat era cercetătorul Mihai Negruț, fostul iubit al doctoriței Teodoru.

De data asta nu se mai deranjă nimeni să vină la Institut. Lui Mihai Negruț i se transmise telefonic adresa şi ora la care trebuia să se prezinte, după-amiaza, pentru că în timpul programului ar fi bătut la ochi.

De la un telefon public, Mihai îşi înştiință familia că el avea să-ntârzie.

Spera că numai să-ntârzie.

La uşa instituţiei spuse cum se numea, îşi lăsă buletinul de identitate şi primi un bon. Însoţit de-un soldat cu arma la umăr ajunse-n biroul unui căpitan.

«Bună ziua, domnule căpitan».

«Bună ziua, domnule Negruţ, luaţi loc. Sper că nu v-a speriat invitaţia noastră».

«La cei care-ar avea de ce să se sperie veniţi în general noaptea».

Căpitanului îi plăcu; zâmbi pe sub mustaţă.

«După câte ştiu, nici nu e prima oară când aveţi de-a face cu organele noastre».

«Nu».

«Şi ce părere v-aţi făcut despre noi?».

«Părerea că vă faceţi meseria, cum şi-o face fiecare pe-a lui».

«Şi nu ne dispreţuiţi deloc?».

«Domnule căpitan, eu am primit o educaţie creştin-ortodoxă. Tatăl meu e preot, după cum ştiţi. Credinţa creştină nu te-ndeamnă nici la ură, nici la dispreţ».

«Sunteţi un om de ştiinţă, domnule Negruţ, chiar credeţi în Dumnezeu?».

«N-am găsit nimic mai bun pe lume în care să cred. Şi, fără o credinţă, fără un punct de sprijin n-aş putea trăi».

«Îmi place că sunteţi sincer».

«De la tata am învăţat că cea mai bună minciună e adevărul».

«Ce v-aţi dori cel mai mult în viaţă?».

«Liniştea. Să fiu lăsat să-mi fac meseria în pace».

«Nu vi s-a părut ciudat şi n-aţi simţit niciun pic de invidie când a primit bursă pentru America doctoriţa Adriana Teodoru şi nu dumneavoastră, de pildă?».

«Domnule căpitan, eu fac parte dintr-o categorie socială care nu poate aspira decât să-şi câştige-o pâine şi să fie lăsată să supravieţuiască, nu să viseze la burse-n America. Mi s-a părut normal ca bursa cu pricina s-o primească doctoriţa Adriana Teodoru, fiică de general de Securitate, şi care, pe deasupra, era şi foarte

bună profesional».

«Dacă v-aş spune că profesorul Ciobanu v-a propus pe dumneavoastră nominal pentru-acea bursă, ce-ați mai zice?».

«Tot ce-am spus mai înainte. Degeaba m-ar fi propus profesorul Ciobanu, că organele dumneavoastră tot nu m-ar fi lăsat să plec. Ar fi fost păcat să se piardă bursa».

«Deci, nu-i purtați niciun fel de pică doctoriței Teodoru?».

«Nici una».

«Din câte-am înțeles de la colegii dumneavoastră, vă iubeați».

«Dacă printr-un drum făcut pe jos spre casă împreună înțelegeți iubire...».

«Domnule Negruț. Ați iubit-o sau n-ați iubit-o?».

«Mai are vreo importanță?».

«V-a scris în anii ăştia de când a plecat în America?».

«Dacă mi-ar fi scris ați fi ştiut»; şi Mihai Negruț se uită cu-o privire de învins în ochii căpitanului.

«Nici la telefon nu v-a chemat. În altă parte decât acasă?»

«Am să vă dezamăgesc, dar nu».

«Şi cât era aici şi de când a aflat de bursă nu v-a spus niciun cuvânt din care să fi dedus că n-avea de gând să se mai întoarcă?».

«Niciunul».

«Domnule Negruț, până la proba contrarie n-am de ce să nu vă cred. Dar atmosfera din Institut care e?».

«Nu-nțeleg la ce vă referiți».

«Adică la comentarii politice, la bancuri, la nemulțumiri».

«Domnule căpitan, am atâta treabă de făcut şi toți colegii au la fel, încât stăm foarte puțin de vorbă-ntre noi şi numai despre chestiuni profesionale; iar eu nu trag niciodată cu urechea. E bine ca fiecare să-şi vadă de meseria lui. Eu nu sunt omul care s-asculte şi „să toarne”».

«Aveți totuşi o biografie care lasă mult de dorit...».

«Nu mă simt cu nimic vinovat de ea. Eu personal n-am făcut nimic reprobabil. Şi, orice-aş face, trecutul familiei mele nu-l pot repara cum nu se poate repara – pentru-a vă răspunde potrivit meseriei mele – un cod genetic».

«Cu bine, domnule Negruț. Şi poate vă mai răzgândiți. Şi tot nu sunteți supărat că doctorița Teodoru, pe care-ați iubit-o, a preferat America în locul dumneavoastră?».

«Ferice de cei ce pot alege!».

«Mi-ați răspuns în stil biblic».

«E stilul pe care-l cunosc cel mai bine».

Căpitanul se ridicase-n picioare, semn că întrevederea se terminase.

«Cred că nu e nevoie să vă spun să nu pomeniți nimănui de vizita dumneavoastră la noi, nici măcar părinților dumneavoastră?».

«De ce să-i bag în sperieți, săracii?».

Vizita aceasta îl făcu pe Mihai Negruț să-şi pună-ntrebări cu privire la două lucruri pe care n-avea cum să le verifice: dacă profesorul Ciobanu îl propusese într-adevăr pentru bursă; şi dacă Adriana Teodoru ştiuse de substituirea bursierului. Îşi mai punea şi-o altă-ntrebare: dacă de la-nceput Adriana plecase cu gândul de-a nu se mai întoarce.

«La ce-ți folosesc întrebările astea, Mihai Negruț? Prima-ntrebare ți-o poți satisface: îl poți întreba pe profesorul Ciobanu. Implicit deconspiri vizita de azi după-amiază, care-a fost o prăjitură față de chestionarele cu privire la frate-tău, legionarul. Azi ai fost mai mult tatonat în vederea unei „colaborări”; că de unde să se recruteze „colaboratorii”, dacă nu dintre ăi speriați ca iepurii. Domoleşte-ți curiozitatea! Lasă dracului trecutul şi vezi-ți de prezent, iar la viitor nu te gândi că tot nu-l poți schimba! Cine s-ar fi aşteptat că pe unchiul Mitică aveau să-l ridice? Numai el».

* * *

De cum îşi luase slujba de la uzină, Mitică Băncilă căuta să mănânce cât mai modest, dar vitaminizat, fiindcă nu uitase ce păţise-n Rusia. Nu-i lipseau la nicio masă zarzavaturile crude. Cu ce-i prisosea – vorba vine – din cheltuielile obligatorii ale casei îşi cumpărase bocanci, şosete şi mănuşi de lână, pulovere groase, fulare, căciuli de tricotaj şi una de oaie. Toate-aceste lucruri le-avea rânduite-ntr-o valiză, pe care-o ţinea-n cămară. Era bine ca omul să fie pregătit pentru orice. Lagărul îi fusese-o şcoală bună. Acolo, ca şi-n cele două războaie făcute, văzuse că pe lume totul se poate. În sufletul lui se lăsase-o pace care-alungase frica şi ura.

Într-o zi îi telefonă Sandei că avea de gând să facă o plimbare lungă prin oraş. Repetă itinerarul din ajunul primului război. Trecu prin toate locurile de care-l legau amintiri. Numai pe străzi nu cânta nimeni *Deşteaptă-te, române,* şi nici *La arme.*

Se schimbase şi oraşul, se schimbaseră şi oamenii. Cât dorise el să-şi umple casa cu lucruri de valoare, care să-i şteargă originea, câtă nevoie simţise de etalare, de zgomot, de sindrofii. Toate astea se petrecuseră parcă-n altă viaţă. Unde era locotenentul Băncilă, drept ca lumânarea, dorind ca orice clipă să fie-o bucurie şi-o petrecere; unde era chiar căpitanul Băncilă pe care-l mai schimbase primul război, întărindu-i dorinţa de-a trăi clipa, după ce văzuse că viaţa omului trecea mai repede chiar decât o floare?

Sentimentul major pe care-l trăia acum fostul colonel Băncilă era o umilinţă faţă de tot: de oameni, de câini, şi mai ales de el însuşi, la a cărui viaţă nu mai ţinea, a cărui veselie se dusese, în gând apărându-i tot mai des, ca şi-n vise, finlandezul. Nu-l supăra condiţia de pontator, nu se simţea înjosit, dar începuse să fie suspicios cu privire la viaţă. Nu mai simţea nevoia să vadă decât un singur om, pe camaradul lui de lagăr, Petroşanu, care ajunsese şi el registrator la un spital.

Mitică Băncilă nu mai dorea nimic şi nu mai avea

nicio speranță legată de nimic.

«Ce părere ai tu, Mitică, de lumea asta care-ascultă „Londra”, „Vocea Americii”, care se umple de bucurie când aude poveştile ălora cu Bazaconov şi cu Minciunin şi-aşteaptă pe-americani?», îl întrebă fostul colonel Petroşanu.

«Slabi de minte, săracii! Ei nici nu-şi închipuie că americanii habar n-au unde e România. Pe gineri-meu l-au eliberat din lagăr, în Germania, americanii; când le-a spus că e român, l-au întrebat dacă România nu face parte din Uniunea Sovietică – Rusia pentru ei. Cum nu ştiu oamenii pe ce lume trăiesc... Parcă nu Churchill şi Roosevelt ne-au dat pe mâna ruşilor?».

«Mitică, eu am valiza pregătită».

«Şi eu».

* * *

Cu toată-ncrederea pe care o avea în Mitică şi cu toată afecțiunea pe care i-o purta, în prizonierat, Valentin Petroşanu îi tăinuise că înaintea războiului, timp de cinci ani făcuse parte din Statul Major şi că-n Rusia îi fusese dat să cunoască pe cineva cu totul neaşteptat.

Dat fiind că ceea ce nu vrei să se ştie nu trebuie să spui, tăcerea constituia regula de aur a vieții de captiv.

Şase luni, primele, din prizonierat, Valentin Petroşanu le petrecuse într-o închisoare de-al cărei nume şi de-al cărei loc nu fusese niciodată sigur.

În fiecare zi îl luau la anchetă şi invariabil i se puneau aceleaşi întrebări, chiar de douăzeci de ori în şir. Ajunsese să se minuneze de răbdarea anchetatorului şi de-a translatorului, mereu aceiaşi.

Anchetatorul era un maior, desigur de Encavedé, blond şi cârn, cu părul şi cu sprâncenele ca paiul, cu ochi albaştri spălăciți, cu vorba nițel împiedicată, mai ales la-nceputul cuvintelor.

Translatorul, civil, roşcovan se părea, cu ochelari negri, cu şapca trasă pe sprâncene, stând tot timpul

împotriva luminii, ar fi fost greu de recunoscut fără ochelari şi cu capul descoperit. După *ă*-urile pronunțate în loc de *î*, şi după anumite-ntorsături de frază, Petroşanu-şi dăduse seama că translatorul era evreu de undeva din Vechiul Regat, căci accent basarabean n-avea nici pic.

Într-o zi, ca din întâmplare, la o sonerie de pe culoar, plecaseră din încăpere şi anchetatorul şi translatorul, lăsându-l pe deținutul Petroşanu în fața unui dosar deschis. Petroşanu se ridicase şi citise dintr-o parte pagina dosarului scrisă în limba română. Cuprindea date amănunțite despre părinții lui. Deşi n-avea nimic de ascuns şi nu deținea secrete de niciun fel, îl apucase groaza. «De-asta ieşiseră ei ca-mpuşcați...!».

Noaptea, prizonierul era scos un ceas la plimbare într-una dintre cele trei «curți» concentrice ale-nchisorii; de fapt, trei culoare late cam de zece metri, despărțite-ntre ele de-un grilaj cu țepi la vârf, înalt de cinci-şase metri; culoare înconjurate de-o clădire circulară, ca un puț, cu zidurile găurite simetric de nişte ferestre mici, prevăzute cu zăbrele. Petroşanu nu izbutise s-o localizeze pe cea de unde un ochi atent îl supraveghea. El încetinea uneori pasul – să se oprească nu era permis – ca să se uite la stele şi la nori şi astfel, câteva clipe, să uite de captivitate. Observase că de câte ori ploua visa morți, observație a cărei justețe i-o confirmaseră mai târziu oameni care petrecuseră ani de celulă.

Cu trei săptămâni înainte de-a fi fost mutat într-un lagăr, la ora nocturnă de plimbare a lui Petroşanu se petrecu ceva neobişnuit: pe culoarul alăturat culoarului său, vizavi, în punctul opus, părând că-şi ignoră companionul de promenadă, păşea agale, cu ochii-n pământ, un bărbat ca la cincizeci-cincizeci'ş'cinci de ani, de talie mijlocie, foarte elegant îmbrăcat. Din când în când se oprea o clipă ca-n fața unei descoperiri sau a unei revelații.

«Ce-o umbla şi ăsta cu capu-n jos ca porcul?», îşi

spuse Petroşanu.

La un moment dat, străinul iuţi pasul, ceea ce pentru Petroşanu fu un semn. Ca răspuns, el îl încetini în aşa fel că amândoi, învârtindu-se-n continuare-n sensul acelor de ceasornic, ajunseră unul în dreptul celuilalt. Pentru a se-apropia cât mai mult unul de altul, îndrăzniră să se tragă vreun sfert de metru de pe linia albă din mijlocul culoarului, cea urmată obligatoriu în cursul plimbării.

«*Prisonnier?*», şuieră străinul.

«*Oui. Officier roumain.* Colonel Petroşanu Valentin, Valentin Petroşanu», şuierase şi el dintr-o suflare.

«*Et moi, le poète français Paul Géraldy, Paul Le Fèvre, de mon vrai nom*».

S-au mai întâlnit de trei ori. Astfel Petroşanu află că poetul, prieten şi cu nemţii şi cu ruşii, decorat şi de unii şi de alţii, se-ndeletnicise cu traficul de arme. Tocmai se-ntorcea din Orient şi, în drumul lui spre Paris, se oprise şi la Moscova, când izbucnise războiul. Într-o zi frumoasă, când se dădea-n leagăn în parcul Gorki din Moscova, doi domni «în civil», subt pretextul unei «verificări» de paşaport, îl rugaseră să-i urmeze. Şi de-atunci îi tot verificau paşaportul. Bănuia că şi-n acel moment se aflau la Moscova, într-o închisoare specială, «de politici».

Poetul cunoştea România dintr-o mulţime de vizite la Bucureşti şi pe Valea Prahovei. «Cazinoul din Sinaia, ce frumuseţe, ce lume, ce femei superbe! Şi-apoi partidele de *poker* cu regele Carol şi cu *la charmante madame Lupesco!*».

Îi vorbise lui Petroşanu de-naripearea sufletului, de evadarea lui din contingent, de balsamul împotriva apăsării şi-a amărăciunii; altfel spus, de poezie.

La ultima lor întâlnire, poetul ridicase o mână, făcându-se că ciocneşte un pahar: «Să bem o cupă de şampanie. Azi împlinesc cincizeci şi şapte de ani... De s-ar termina mai repede războiul. *„Les trois sœurs aveugles, espérons encore!”*».

Petroşanu îi povestise prea puţin, nepreaştiind de fapt ce să-i spună. O clipă măcar nu crezuse nici în «hazardul» care-i făcuse să se-ntâlnească, nici în neglijenţa pazei.

Toţi anii de prizonierat, gândul la cele trei ore când auzise şi altceva decât «război», «tranşee» şi «lagăre» îi aducea parcă o gură de aer proaspăt din lumea-lume, cea de dinaintea războiului, de care parcă-l despărţeau milenii.

«O mai trăi oare poetul? O fi avut parte să se-ntoarcă la el acasă?», se-ntrebă Petroşanu de faţă cu Mitică, după ce-i istorisi întâmplarea.

* * *

«Mitică, eu am valiza pregătită».

«Şi eu».

Se dovedi că amândoi avuseseră dreptate.

Pe la două noaptea, când îl ridicară, Mitică Băncilă se purtă atât de firesc, încât părea că demult aştepta această vizită. «Daţi-mi, vă rog, voie să-mi iau rămas-bun de la nevastă-mea şi să-mi iau valiza. Sanda, de-o fi să nu ne mai vedem, să ştii că am ţinut la tine ca la ochii din cap şi la Elvira la fel».

Sanda bătu-n lemn şi-şi făcu semnul crucii. Un fior îi trecu din creştet până-n tălpi. Vru să-şi petreacă bărbatul până-n stradă, însă unul dintre cei trei civili îi bară drumul şi-nchise uşa-n urma lui.

Mitică urcase-n spate între doi civili; al treilea se-aşeză lângă şofer. Unul dintre civilii din spate îl legă la ochi, altul îi puse cătuşele.

«De la Krasnoiarsk până-n lagăr am mers în dubă, pe-ntuneric, de parc-aş fi fost legat la ochi; lipseau doar cătuşele».

«Să nu-ncerci să faci vreo mişcare că s-a zis cu tine», îl informă careva.

Băncilă nu găsi de cuviinţă să-i răspundă şi nici să-ntrebe nimic.

«Ce, parcă ei ştiu de ce? Dacă nu ştiu eu, ce să ştie nişte simpli executanţi?».

Când îi scoaseră cârpa neagră de la ochi, se văzu-ntr-o încăpere-n care singura mobilă era un scaun. Fu controlat corporal, i se luară şireturile de la pantofi şi cureaua.

«Dacă ai nevoie de ceva, baţi de trei ori în uşă», fu înştiinţat de santinela care se afla în faţa lui cu arma pe umăr şi care-i scoase cătuşele.

«Ca-n trenul care ne-a dus în lagăr. Cum se repetă lucruri-le-n viaţă!».

Se-aştepta să i se ia un interogatoriu. N-avea nimic de-ascuns. Oare aveau să-l bată? Aveau să-i înscenaze ceva?

Două zile nu-l întrebă nimeni nimic. Într-a treia fu din nou legat la ochi şi dus undeva unde urcă două-trei trepte. Aici i se scoase cârpa de la ochi, dar i se puseră cătuşe. Era-ntr-un vagon de marfă cu paie pe jos. În vagon i se puseră şi lanţuri la picioare. «Unde eşti tu, Rusie?!».

După ore de mers cu trenul, între timp vagonul umplându-se cu oameni, toţi cu cătuşe, şi pe urmă toţi cu lanţuri, ajunse undeva unde părea să fie un mare şantier de construcţii, oricum undeva unde se făceau masive excavări de teren.

«Politicii» – printre care se afla Băncilă – stăteau în barăci separate de-ale «drepţilor comuni», cum li se spunea celor condamnaţi pentru delicte obişnuite: crimă, furt, viol...

Peste două zile, în baraca unde fusese repartizat Băncilă, se ivi şi Valentin Petroşanu. De faţă cu toată lumea – legionari, liberali, naţional-ţărănişti şi ce-or mai fi fost – se făcură că nu se cunoşteau.

Se strânseră-n braţe numai când nu-i văzu ochi străin. «Cum ne-aduce iară viaţa laolaltă». «De ne-ar da numai la pământ...».

Lagărul le fusese bun dascăl. Îşi făceau amândoi norma şi nu comentau nimic în baracă; nici nu-i rugau

pe «comuni» să le facă vreun serviciu, aceştia având drept la vorbitor şi să primească pachete.

Ca şi-n Rusia, nu voiau să li se poată reproşa nimic. Îi nedumerea faptul că nu li se lua niciun interogatoriu şi nu li se cerea nici autobiografie. Asta nu mai era ca-n Rusia.

Petroşanu şi Băncilă nu răspundeau la nicio provocare de-a colegilor «politici» sau de-a «drepților comuni», care de multe ori îi cotonogeau pe cei dintâi, ştiind că aceia n-aveau cui să-i reclame şi dacă – să zicem – i-ar fi reclamat, mare scofală ce dreptate li s-ar fi făcut! Dacă te puneai rău cu borfaşii îți trânteau căpătâiul cu paie, aşa-zisa pernă, în cap, şi-a doua zi era unul mai puțin la apel şi unul mai mult în groapa comună căreia i se rezervase un spațiu cuprinzător.

«Tu-vă mama voastră de burjui şi de moşieri, aşa, să vedeți cum se munceşte!», strigat de câte-un hoț de meserie era monedă curentă pe şantier. Nu numai că nimeni nu răspundea, dar nici nu mai auzea asemenea vorbe care se tociseră fiind folosite prea des.

* * *

La un timp, pe şantier veniră la «comuni» doi macedoneni din Tuzla, care nu-şi putuseră împlini cotele, foşti subalterni ai lui Mitică Băncilă, sergenții Caramişu Stere şi Caraiani Ion. Colonelul nu mai ştia de ei de la Cotul Donului. Când îl văzură, sergenții clipiră doar şi făcură un semn vag din cap pentru a-i da de-nțeles fostului lor comandant că-l recunoscuseră. Viața de combatanți în războiul pe care-l făcuseră cu toții şi starea lor de deținuți îi învățaseră care erau regulile unui anumit fel de existență: tăcere şi «nu ştiu, n-am văzut».

Din frânturi şoptite pe-apucate, Mitică află că, rătăcindu-se de unitatea lor, cei doi se lipiseră de altă unitate de cavalerie. Fuseseră-ncercuiți la Cotul Donului. Când îşi dăduseră seama că nu mai era

scăpare, artileria şi cavaleria-şi duseseră toate tunurile şi toţi caii pe-un dâmb înalt şi abrupt de unde le făcuseră vânt în vale. «Pe urmă, de sus, am tras cu mitralierele-n cai. Să nu mai sufere săracii... Prin ce-am trecut, dom' colonel...». Şi celor doi sergenţi li se umezeau ochii. «Orice să vezi murind şi chinuindu-se, da' nu dobitoc nevinovat...».

Caramişu fusese prizonier la mine de cărbune în Ural. Nici acum nu-i ieşise negreaţa de sub piele. «Aşa o fi şi pe lumea ailaltă?», întreba el fără adresă, dădea din cap a nedumerire şi strângea din buze. De fapt părea că nu se mai miră de nimic. Asupra vieţii lor de moment nu făcea nicio apreciere, neprezentând pentru el nicio noutate.

Caraiani îşi zisese-n încercuire la Don: ori mort, ori acasă, dar prizonier – nu! Scotocise-n raniţele camarazilor morţi şi luase tot ce găsise de mâncare. Mai adunase moletiere, două perechi de bocanci, câte-o flanea de piele, tot ce socotise că-i putea folosi. Un ofiţer îi dădu o busolă şi-l învăţă să se orienteze spre Ţară.

Doi căluţi mărunţi, lânoşi, cu coama aspră, parcă fraţi cu prăpăditul de Caraiani, slab, scund, negricios ca scos de la afumătoare – cai şi om de stepă – se strecurară printre liniile ruseşti şi se văzură-n câmpie deschisă cât cuprindeai cu ochiul.

«Dacă ne-ajută bunul Dumnezeu s-ajungem acasă, mă jur că vă duc stăpânilor voştri. Şi-acum să-mi fiţi călăuze, că voi ştiţi mai mult ca omul, iar eu ce am, cu voi împart», şi mângâiase coama aspră a căluţilor; iar pentru a pecetlui făgăduiala, fiecăruia-i dădu câte-un biscuit.

Mâncară pe drum, toţi trei, biscuiţi, marmeladă, conserve de peşte, salam uscat, ce dăduse Dumnezeu în raniţe. Dornici de-un pic de verdeaţă, căluţii scurmau zăpada cu copita şi smulgeau din pământu-ngheţat câteva rădăcini. Când osteneau se ghemuiau unul într-altul, iar Caraiani se lipea de burta unuia dintre ei. Cu promoroacă-n gene, cu vântul suflându-le din faţă, păşeau încet, se opreau niţel şi răsuflaţi zgomotos; dar

nu se lăsau. Fără ei, Caraiani de mult s-ar fi-ntins jos să moară. Dar ei se-aplecau asupra lui, îl miroseau, chifneau şi-l trăgeau de manta. Se legase de câteva ori de ei cu frânghie ca să-l mai tragă o bucată de drum. Apoi i se făcea ruşine. «Dacă nu m-aş fi jurat, ar mai fi cum ar mai fi; dar m-am jurat că-i duc acasă. Nu mă pot întinde să mor şi nici pe ei să-i asupresc să mă tragă. Hai cu tata, băieţi!».

Aproape că-i orbise iarna pe toţi trei. Când dădu colţul ierbii, ajunseseră nişte gloabe care se mânau una pe alta; dar nu se lăsau. Păscură toţi cu lăcomie.

După opt luni, pe-o vreme frumoasă, cu pomi înfloriţi, ajunseră la Cobadin. În capul satului, căluţii se opriră şi se-nvârtiră roată, statură niţel şi deodată o luară la goană, cât îi ţineau picioarele ostenite. Caraiani – după ei.

Ajunşi la o casă cu podeţ, căluţii bătură cu copitele-n poarta încuiată cu zăvor, până ieşi din casă o femeie cu mânecile suflecate. «Iovane, lume, veniţi lume, s-au întors caii de pe front! Veniţi lume!».

Caraiani se lăsase moale lângă poartă. Îi trebui o vreme până să se-nşurubeze anevoie în aer pe ăle două picioare.

«Dom' colonel, nici când a făcut nevasta copilu' dintâi n-am avut mulţumire mai mare. O seară-ntreagă am plâns şi-am plâns. Mă răzbise... Şi-acuma iar...».

Băncilă şi Petroşanu aveau în cei doi macedoneni doi oameni de nădejde. Prin ei mai aflau de una-de alta şi de la ei mai căpătau câte-o bucăţică de slănină sau de brânză din pachetele trimise de familiile acestora prin poştă sau aduse la vorbitor când şi când. Cu ei făceau norma pentru un liberal şi pentru un preot «unit». Doi îi cărau în roabe şi-apoi îi ascundeau, doi săpau în locul celor doi bolnavi. Pe rând. De nu s-ar fi aflat ei patru, de mult liberalul şi preotul ar fi fost împinşi de paznici, ca din întâmplare, în vreo groapă de var. Nu puteau întreţine guri neproductive.

* * *

Aşa trecură doi ani.

«Valentine», zicea Mitică, «în primul război, când mi-a intrat un glonţ în plămânul drept, am pierdut atâta sânge că doctorii-şi puneau problema dac-aveam să mai scap. Ştii de ce-mi părea cel mai rău? Nu pentru c-aveam să mor, ci pentru că nu murisem la-nceput, când nu mă chinuisem doi ani de front. Aşa şi-acum. Nu mi-ar părea rău că mor, că de murit murim cu toţii, dar că n-am murit când am trecut Prutul. De câte chinuri aş fi scăpat!».

«Dar nişte gânduri mai vesele nu pot să-ţi vină? Gândul că-ntr-o zi o să scăpăm şi de-aici cum am scăpat şi din Rusia?».

«Ce ne-o fi dat, Valentine! Soarta nu e pe colective, ci pe indivizi. De multă vreme îl tot visez pe „finlandezul” nostru. As’ noapte-mi făcea semn că vrea să-mi spună ceva şi m-a luat de mână. Ştiu că n-auzeam nimic, dar că-nţelegeam tot şi mă simţeam de parc-aş fi scăpat de-o mare grijă, iar el era vesel cum nu l-am văzut niciodată... Poate-ai să mă crezi o babă superstiţioasă, dar după visul ăsta am să te rog să ţii la tine verigheta mea şi ochelarii. Şi de mi s-o-mplini visul să dai lucrurile astea Sandei când ai să scapi de-aici sau de mai ştiu eu unde».

«Măi Mitică, de ce vrei tu să mă bagi în sperieţi?», şi lui Valentin Petroşanu îi trecu prin suflet o presimţire sumbră; nu-l putu convinge pe Mitică Băncilă să nu-i pună-n deget verigheta – în interiorul căreia scria *Sanda* şi data căsătoriei lor – şi să-i ascundă ochelarii.

«Şi, te rog, atunci când o fi, să-i spui Sandei că mi-am iubit Ţara şi familia şi că nu mi-am făcut de râs numele de Român şi de ofiţer».

Bieţii Velisarie şi Panait, protejaţii lor, nu se mai puteau da jos din roabe. Aşteptau amândoi să moară, dar nu se-ndura Dumnezeu de ei. «Ce-au să facă Valentin şi machedonii fără mine? Cum s-or descurca ei cu bietele aste două poveri?».

* * *

Ziua de lucru era pe sfârşite, o zi ca oricare alta, numai că frumoasă şi senină. Câțiva oameni se duseră să-şi strângă echipamentul de lucru – cazmaua şi târnăcopul – când se prăbuşi peste ei malul în care le-nfipseseră. Cădea pământul de parcă-l împingea o forță nevăzută. Zadarnic încercară unii deținuți să ridice cu excavatoarele masa enormă ce nu-nceta să se surpe. Zadarnică era truda oamenilor cu lopețile. Pentru cei de subt pământ nu era salvare. Paznicii şi comandantul lagărului întrerupseră munca disperată şi fără sens a-ntregii colonii penitenciare.

«Şi chiar să nu-i scoatem şi să-i îngropăm ca pe nişte oameni?», îl întrebă un «drept comun» pe comandantul lagărului.

«Pentru ei n-are nicio importanță», răspunse comandantul.

«Dar pentru noi are», nu se lăsă pungaşul.

Un preot de la «politici» îi ceru voie comandantului să le spună morților slujba de-nmormântare.

«Se face prea mare tevatură pentru un accident de muncă; nu e primul şi n-o să fie nici ultimul».

«Cum credeți, domnule colonel», şi preotul se-ndepărtă de-a-ndaratelea.

Fu destul ca unul de la «drepții comuni» să-nceapă să cânte *Veşnica pomenire.*

Tot lagărul şedea-n genunchi şi cântă de trei ori *Veşnica pomenire.*

Nimeni nu se-atinse de mâncare-n seara-aceea şi nimeni nu spuse niciun cuvânt.

Nici apelul de seară nu se mai ținu.

Merse fiecare-n baraca lui şi aruncă o privire împăienjenită la paturile rămase goale.

Valentin Petroşanu se uită la locul lui Mitică Băncilă şi-l apucă un plâns cu sughițuri. Îşi înfundă fața-n căpătâiul de paie, fiindcă nu voia să-l audă nimeni.

«Mitică, Mitică, nu te-a păcălit „finlandezul”!». Colonelul Teleghin lăsase tot lagărul să participe la-nmormântarea «finlandezului»; un finlandez, preot desigur, îi binecuvântase întoarcerea-n pământ, finlandezii toți îi cântaseră imnul lor național.

În mintea lui Petroşanu mereu se făceau comparații.

«Dacă tot îi era dat să moară, nu era mai bine să fi murit după ce trecuse Prutul? Câtă suferință, câtă-nțelepciune căpătată prin suferință se duceau cu un singur om; se pierduse o experiență unică, fiecare om ascunzând în sine o fărâmă de unicitate, de irepetabil».

Lui Valentin Petroşanu viața i se păru mult mai dură după plecarea martorului celei mai importante experiențe a vieții lui. Cui să-i mai fi spus de-acum înainte: «Ți-aduci aminte-atuncea când...»?

* * *

Sanda primi certificatul de deces al soțului ei fără niciun alt cuvânt. Era expediat din Bucureşti.

Prin intermediul lui Mircea Gregorian, care se purta ca o adevărată rudă, netemându-se că-şi pune propria situație-n joc, Sanda ceru audiențe la cele mai înalte foruri. Ea nu voia altceva decât să-şi îngroape bărbatul lângă părinții lui. I se primiră «memorii» peste «memorii», dar răspuns nu veni.

Abia când fu eliberat Valentin Petroşanu, află adevărul. Sanda nu găsea niciun cuvânt. Îl asculta tremurând. Într-un târziu, când i se mai limpeziră lucrurile, şopti: «Şi eu acuma ce să fac, dacă nu-l pot îngropa ca pe-un creştin?».

Valentin Petroşanu era luat pe nepregătite. Şi-aduse-aminte că la țară, pentru cei morți sau dispăruți, oamenii îngropau un sicriu cu hainele mortului sau ale dispărutului, făcând slujbă de-nmormântare şi-apoi pomenirile după rânduială.

«*Madame* Băncilă, de ce n-ai face şi dumneata ca nevasta doctorului Gheorghe Hangan? A pus în cimitirul

Belu o cruce pe care-a scris numele soțului ei, anul nașterii, anul morții și dedesubt „mort pe front”».

«Uite, la asta nu m-am gândit. Părinții lui Mitică au cruce frumoasă la Belu și e loc destul să-l trec și pe Mitică. Vă mulțumesc din suflet că mi-ați deschis ochii».

Și-ntr-un târziu: «Și nu mă ocoliți, domnule colonel! N-am decât o soră, și ea cu necazurile ei. De-ar fi apucat Mitică să-l vadă pe nepoțelul nostru, Valeriu, băiatul fiică-mii de e măritată cu unul din băieții generalului Mircea Gregorian. Când am născut-o eu pe Elvira, fata noastră, Mitică era pe front, în primul război. Acum nu mai e nicăieri».

Sanda lucră ca lenjereasă până ieși la pensie, spre părerea de rău a-ntregului spital, unde știuse să se facă prețuită și-ndrăgită. La loc de cinste o pusese și prietenia doctorului și-a doctoriței Șerban.

Într-o zi, se pomeni chemată de Comandamentul militar pe Capitală spre-a i se spune că soțul ei, colonelul Băncilă Dumitru, fusese reabilitat *post-mortem,* ca mai toți reabilitații din acea perioadă: iar ei, ca văduvă, i se propunea o pensie de urmaș. Dovedindu-se mai mică decât pensia obținută prin anii slujiți de ea la spital, mulțumi și refuză.

«Un lucru aș vrea să vă cer, domnilor ofițeri: dacă s-ar putea să-mi dați înapoi decorațiile bărbatului meu; i s-au dat fiindcă a luptat cu credință și cu cinste pentru Țara asta. I-au fost confiscate îndată ce s-a-ntors din lagăr din Rusia».

Ofițerii se uitară unii la alții.

«Doamnă Băncilă, cine mai știe unde sunt...».

«Eu am lista lor aici», și le-ntinse o hârtie. «Dacă nu mi le puteți da, vă mulțumesc pentru atenția pe care mi-ați acordat-o, că bărbatului meu nu-i mai servește la nimic reabilitarea. Bună ziua».

Sanda se străduise să aibă un mers cât mai drept și mai demn. Din ușă se-ntoarse și-ntrebă: «De ce să-l reabilitați? Fiindcă și-a apărat Țara-n două războaie?».

Fără s-aștepte vreun răspuns, ieși.

Tot drumul pân-acasă îi curseră lacrimile şiroaie.

* * *

Viaţa mergea mai departe.

Elvira îşi vedea de şcoala unde era profesoară. Emanuel – de uzina unde fuse angajat inginer. Mihai Negruţ, în ciuda biografiei sale, ajunse-un nume de răsunet internaţional. Rămăsese la fel de tăcut şi de retras ca şi pe vremea mojarelor şi-a eprubetelor de la „Cantacuzino”. La un moment dat, se-nsură cu o laborantă din institutul lor. O fată care terminase chimia, dar care-avea o biografie atât de proastă, încât nici măcar profesorul Ciobanu nu putuse să-i ofere mai mult decât un post de laborantă. O chema Cecilia Duma. Era la fel de tăcută şi de retrasă ca şi Mihai Negruţ. Avură-mpreună doi băieţi, Dimitrie Toader.

Profesorul Ciobanu, punându-şi obrazul şi dându-şi cuvântul că bursierul i se va-ntoarce, îl trimise pe Mihai Negruţ un an în America.

«Negruţ, vezi că mi-am dat cuvântul că te-ntorci».

«Domnule profesor, m-aş întoarce şi dacă nu v-aţi fi dat dumneavoastră cuvântul».

Mihai Negruţ, din cauza condiţiilor atmosferice, întârzie la-ntoarcere o săptămână. De la aeroport veni direct la Institut.

Toată săptămână asta nu era nimeni să nu-şi râdă-n barbă şi să nu se uite cu un aer ironic la Cecilia Negruţ şi chiar la profesorul Ciobanu.

Când îl văzură, colegii aproape că se simţiră dezamăgiţi.

Unul îi şopti: «Te-ai întors, prostule!».

Îi şopti şi el: «Trebuie să mai rămână oameni şi-n ţara asta!».

CAPITOLUL ŞAPTE

Într-o bună zi, pe la ora prânzului, trecu pe uliţa mare din Cernaţi un bărbat ca de patruzeci de ani, îmbrăcat ca un muncitor şi cu-o raniţă-n spate. Dădea ziua-bună oricui, dar cum nimeni nu-l recunoştea, nu se opri să vorbească nimănui.

Intră în curtea lui Costea Geambaşu, se opri o clipă şi citi deasupra uşii de intrare: „Dispensar".

Merse mai departe spre bucătăria de vară. O femeie bătrână dădea nişte buruieni de mâncare unui porc; dobitocul guiţa în spatele unui ocol de scânduri de ziceai că-l înjunghie.

«Sărut mâna».

Femeia-şi puse mai întâi mâna streaşină la ochi, apoi o duse la gură. Nu-i venea să-şi creadă ochilor. «Că n-oi fi nepotul Fănel!».

«Eu sunt maică-mare», şi se-aplecă şi-i sărută mâna, iar bătrâna-l sărută-n creştet.

«Ştiam de la mă-ta şi de la tac-tu că eşti în viaţă, dar nu credeam să te mai vedem. Să te văd, că bâtu-tău a murit, acu' se face anul».

«Rău îmi pare că nu l-am mai apucat. Maică-mare, crezi c-aş putea să-mi fac şi eu vreun rost pe-aci prin sat şi să stau la dumneata?».

«De ce să nu stai, maică? E nevoie şi de-nvăţători şi de profesori şi de brigadieri la câmp. Tu eşti băiat cu carte. S-o găsi ceva şi pentru tine».

În ciuda autobiografiei lui, făcută fără sărituri, Fănel fu numit învăţător. Se mai îndulciseră legile. Avea o răbdare neîntrecută cu elevii; tot timpul şi-l petrecea cu ei, vrând să nu rămână niciunul cu ceva nelămurit. Când se putu, se-nscrise la «fără frecvenţă» la Facultatea

de Matematici.

Cunoscu o colegă, profesoară de română şi de franceză, văduvă cu doi copii – unul de doi ani, altul de-aproape-un an. Femeia voia să se stabilească-n Cernați şi, ca să nu mai stea cu chirie, se-apucase să-şi facă o casă de chirpici. Fănel şi țiganii din sat îşi puseră ambiția să-i ridice casă de cărămidă; cărămidă pe care ei o făcură şi-o arseră. Pe țigani îi omeni Fănel. Un camion al «colectivei» aduse cărămida la locul de casă. Tot satul dădu o mână de ajutor. Nimeni nu trudise mai mult decât Fănel. Şi după ce fu gata casa, el tot venea, tăia lemne, făcea mărunte reparații, stătea de vorbă, se juca şi cu copiii...

Fănel şi-nchipuia că dragostea de tată trebuia să fie cam cea pe care-o simțea el pentru Mitu şi pentru Costel, copiii Melaniei.

El îi respecta doliul, iar de nevastă, cu biografia lui, tot nu s-ar fi-ncumetat s-o ceară.

«Fănele, maică, de ce nu te iei tu cu profesoara Melania? Amândoi sunteți oameni cu carte, ar avea şi ea tată la copii, e femeie harnică şi la locul ei, odată nu ne-ntâlnim să nu-mi zică „săru' mâna!”. Mai gândeşte-te, maică. Mâine-poimâine pun şi eu mâinile pe chiept, mă-ta şi tac-tu la fel, şi rămâi fără niciun rost în lume».

Numai că Fănel, simțindu-se, din cauza trecutului său, ca o oaie râioasă, n-ar fi-ndrăznit să ceară pe nimeni de nevastă, darămite să le strice şi Melaniei, văduvă de ofițer de Miliție, şi copiilor ei, dosarul.

Într-o seară, după ce se culcaseră copiii, mai rămase de vorbă cu ea.

Se lăsa-ntre dânşii o tăcere, tot mai deasă în ultimul timp.

«Fănele, cum îți vezi tu viitorul?».

«Drept să-ți spun, în niciun fel».

«Nu-ți doreşti şi tu o familie?».

«Mi-aş dori, dar pe cine să-ncarc eu cu dosarul meu? O femeie şi nişte bieți copii nevinovați? Cum zice

frate-meu, Mihai, noi avem diabet la dosar».

«Şi totuşi el s-a-nsurat, cu diabet cu tot, şi a făcut doi copii».

«El e-un om de ştiinţă şi chiar foarte valoros, iar eu ce sunt? Un fost student la Filosofie şi absolvent la Teologie, fost legionar, şi care face la bătrâneţe o Facultate la fără frecvenţă, ca să aibă şi el iluzia că nu-i trece timpul degeaba».

«Mi-e destul de ruşine că lucrurile pornesc de la mine, dar să ştii că eu sunt femeia care se-ncumetă să te ia de bărbat. Rămâi aici, aici e locul tău».

Şi Fănel rămase. Nu se căsători niciodată cu Melania, dar îi crescu cei doi copii – pe Mitu şi pe Costel – ca un adevărat tată, cum îl considerau şi ei. Dac-acest lucru era de-nţeles, nimeni dintre cei care-l cunoşteau şi-l ştiau fiul preotului Toader – de care, după ani şi ani, încă se vorbea-n Cernaţi ca de-un om de ispravă – nimeni nu-nţelegea cum de Fănel nu mai călcase-n biserică, nici măcar când îi murise bunica şi când îi muriseră părinţii. Lumea bănuia că-şi pierduse credinţa.

Melania nu-ndrăzni să-l întrebe niciodată. În sinea lui, Fănel se socotea nedemn de-a mai călca în biserică, de vreme ce pusese o credinţă lumească înaintea celei în Dumnezeu. Un viitor preot n-ar fi avut dreptul să pună ceva mai presus de credinţa-n Dumnezeu.

Mitu făcu Facultatea de Istorie şi ajunse ofiţer de Securitate. Costel – un cardiolog de mâna-ntâi.

* * *

Pe lângă Mitu o rugase profesorul Şerban pe Sanda Băncilă să intervină în legătură cu paşaportul lui.

Din vechea generaţie, numai Sanda – Lisăndrina – mai trăia. În jurul ei, ca-n jurul unei citadele, se-aduna toată familia măcar de trei-patru ori pe an; pe cont propriu, venea fiecare mult mai des. Nu era săptămână-n care să n-o viziteze măcar un nepot sau un

strănepot.

Clava Martiniuc şi Saşa făcuseră demult schimb de locuinţă cu Elvira şi cu Emanuel Gregorian. Clava murise de ciroză, culegând roadele vizitelor masculine pe care cine-ştie de când le primea şi care toate erau însoţite de ceva băuturică. Doar asta aduce veselie şi bună-nţelegere între oameni. Sanda o internase-n spitalul unde lucra şi se ducea zilnic s-o vadă şi să-i ducă ce putea şi ea, de-ale mâncării. Sanda o dusese la Crematoriu, cum îşi dorise Clava, şi-i cumpărase o nişă-n columbar. «Să fie de sufletul ălor duşi de la noi». Saşa era pe mare când murise maică-sa. De oriunde se afla, îi trimitea Sandei Băncilă cărţi poştale ilustrate («Dragă tanti Sanda»), pliante, iar când era pe uscat trecea totdeauna s-o vadă. Îşi ţinuse-o promisiune: se făcuse marinar. Uitând-o pe-a doua, şi-nsurându-se, îi rugase pe Elvira şi pe Emanuel Gregorian să-i fie nuni, iar cei doi copii ai lui, Alexandru şi Alexandra, erau botezaţi de Sanda Băncilă.

«Tanti Sanda, dumneavoastră sunteţi familia mea».

* * *

Profesorul Daniel Şerban o socotea pe Sanda – Lisăndrina cum rămăsese în sufletul lui – ca pe-o rudă, mai mult chiar, ca pe cineva care făcea parte din viaţa lui.

Când avea să dispară şi ea, când aveau să dispară şi Marioara şi Iancu Stein, singura prietenă de suflet avea să-i rămână Sânziana, noră-sa, dacă nu murea el înaintea tuturor.

Însemnările lui Mitică Băncilă îl aduseseră pe Daniel Şerban pe vremea când umbla-mbrăcat marinar şi nu prea ştia pe ce lume se află. Însemnările lui Mitică îi întăreau credinţa că ţara asta o dusese greu de când se ştia pe lume, că puţine-i fuseseră clipele de răgaz şi de bunăstare.

Puse carnetul pepit în mapa-n care-l adusese şi-avea

de gând chiar de-a doua zi să i-l înapoieze Sandei. Dac-avea să-i îngăduie să tragă un „Xerox” după el, se gândea să-l propună unei edituri spre publicare.

«Nu ne cunoaştem niciodată îndeajuns istoria ţării. Ce păcat că nu pot citi însemnările lui Mitică din cel de-al doilea război. Tare curios aş fi fost să văd cum judeca el acest război şi pe Antonescu».

Se văzuse cu Mitică, vorbiseră de câte-n lună şi-n stele, numai de război şi de lagăr – nu. Profesorul Şerban era convins că nici cu Sanda, cu Elvira şi cu Emanuel, nu adusese vorba despre-această perioadă din viaţa lui.

De pildă, după moartea lui, aflase de la Sanda că i se luaseră toate decoraţiile, adică brevetele lor. Bănuiala că se-aşteptase la aşa ceva era dovedită de-o fotografie-n care, îmbrăcat civil, Mitică îşi pusese toate decoraţiile pe piept şi făcuse câte-o copie manuscrisă după fiecare brevet, dând Sandei în păstrare colile de hârtie ministerială, „Bristol”.

La un moment dat, Sanda primi pe numele lui Mitică, o convocare adresată tuturor veteranilor din primul război mondial. Sanda se duse la un fotograf, făcu o fotocopie-a certificatului de deces al lui Mitică, o puse-ntr-un plic şi-alătură câteva cuvinte pe-o foaie de hârtie: «Ca răspuns la convocarea dumneavoastră, din partea colonelului Băncilă Dumitru, mort la Canal». Şi expedie plicul pe adresa de la care sosise invitaţia către veteranii din 1916-1918.

Sanda – ca şi bunica profesorului Şerban dinspre mamă, coana Luxiţa Bantaş – socotea cea mai aspră pedeapsă a vârstei înaintate (mai mult chiar decât neajunsurile de tot felul pe care le trăgea după sine) golul care se făcea-n jurul tău, ducându-se toţi cei de-un leat cu tine. Când murise Smaranda Hangan, Daniel se simţise ca un orfan. Investiseră atât de mult unul în celălalt, încât nimeni nu-i putea lua Smarandei locul.

Coana Luxiţa Bantaş era cu şaisprezece ani mai în vârstă decât fiică-sa, Luţa, şi cu doisprezece decât gineri-său, magistratul Sică Şerban. Ei, sărmanii, o dată

cu vârsta, nu mai acceptau nimica nou, parcă la un moment dat le-nțepenise mintea, în timp ce coana Luxița era interesată, de la modă până la știință, de toate noutățile. Când urcase primul om pe Lună, o lume-ntreagă nu se dezlipise de televizor, dându-și seama că trăia poate cel mai important moment dintr-o bună parte-a istoriei omenirii și-a fiecărui individ în parte. «Daniele, dacă n-am murit de emoție as' noapte, apuc suta de ani», spusese coana Luxița. «Doamne, coană-mare» – ziseseră într-un glas coana Luța și conul Sică – «ai timp să crezi că chiar a pus americanul ăla piciorul pe Lună? Astea-s șmecherii făcute la sol, de-ale lor cu televiziunea, țarină de-azvârlit în ochii proștilor. De când cu televiziunea, te poate face să vezi orice!». Coana Luxița se uitase în ochii lui nepotu-său, Daniel, cu unda de regret pe care-l simți când te afli în fața unui bolnav incurabil.

Așa fuseseră toată viața părinții lui Daniel Șerban. Orice absurditate ar fi spus unul dintre ei, celălalt îi ținea isonul. El nu cunoscuse pereche mai unită. Se puneau unul pe altul mai presus de copii, de toată lumea. Un adevărat cuplu, de erai sau nu de-acord cu concepțiile lor și cu manifestările care decurgeau din acestea. Conul Sică și coana Luța cu greu se-nvățaseră cu filmul vorbitor, care la-nceput li se păruse o prostie sortită eșecului, pe care cu vremea trebuise s-o accepte, resemnându-se. Dar nu veneau o dată de la cinematograf să nu spună «da' ca ăl mut tot nu e!». Și-amândoi – zgârciți-foc. Spre deosebire de egoist, care e zgârcit cu alții și filotim cu sine însuși, zgârcitul se privează pe sine. Afară de câteva mese pe an, când își achitau niște obligații mondene, și când, voind să-și țină ighemoniconul, nu se uitau la bani, trăiau foarte modest. Le era o milă de bani, încât o călătorie-n străinătate nu făcuseră, un tablou sau alt obiect de artă nu-și cumpăraseră. E drept că locuiau într-o casă frumoasă și plină de lucruri de mare rafinament, cumpărate de Melina Mavros, prima soție a lui Ienake

Crețulescu, tatăl coanei Luxița.

Când i-o dăduse de nevastă pe Luța, coana Luxița Bantaş îi spusese viitorului ginere: «Îmi pare bine că eşti judecător; ai o slujbă cinstită la stat. Ți-o dau pe fie-mea de nevastă, cu-o condiție: să nu cumva să intri-n politică. Plece cine-o pleca, vină cine-o veni, dumitale să nu-ți pese. Judecătorul şi preotul trebuie să creadă: unul – în dreptate, celălalt – în Dumnezeu».

Conul Sică Şerban nu se număra printre cei în stare să descopere praful de puşcă. Înaintase mai încet decât alții, dar ajunsese la Curtea de Casație. Şi pe când era simplu judecător îşi făcea un punct de onoare din a nu părtini pe nimeni. Avocații care-apărau cauze drepte încercau să-şi plaseze în aşa fel procesele ca din completul de judecată să facă parte Sică Şerban. De câte ori povestea acasă despre-un proces complicat şi controversat, dacă era de față, coana Luxița îi spunea: «Sică, să nu faci nicio concesie. Lasă-i să le facă pe ăi de sunt în politică şi care-şi trag spuza pe turtă, şi pe ăi săraci. Dumneata politică nu faci, avere ai, că ce e-al meu e şi-al vostru».

Daniel, Matei şi sora lor, Marie-Jeanne – cu-acest ultim nume coana Luxița nu fusese de acord – crescuseră-n respectul legii şi-n oroarea de politică. Daniel le semăna părinților lui doar sub aspectul înfrânării la mâncare. În privința fidelității-n căsnicie nu le urmase exemplul. Avea fire nestăpânită-n fața frumuseții şi-a atracției feminine. Şi, deoarece păcate se puteau face-n tot felul, cu gândul, cu vorba sau cu fapta, el le prefera pe cele cu fapta. Fără să fie mână spartă, nici econom nu se putea numi. Ideea de-a face-o bucurie cuiva învingea-ntotdeauna cumpătarea.

Frate-său, Matei, nu ținea la bani ci numai la pictură, pe care-o ferea chiar să fie privită ca şi când privirea oamenilor i-ar fi deteriorat-o. Trecuse printr-o profundă depresiune când aflase dintr-un articol că totul era supus pieirii, că-n nu ştiu ce număr de ani n-aveau să mai existe nici cărți, nici tablouri, urmând soarta

omului, mai fragil decât florile. După această umoare neagră începuse să lucreze cu furie. Picta până-i cădea capul pe şevalet. Se gândea că avea atâtea de spus şi nu-i mai ajungea timpul. Din acest punct de vedere se-asemăna cumnată-sii, Marina, care, la şaptezeci de ani, colinda de una singură ţara, cu un rucsac în spate. Nici ei nu-i mai ajungea timpul, fiind mereu într-o activitate febrilă. Supărarea-mpotriva cartierului în urma denunţului de la Miliţie îi trecuse. Când o vecină o chemă la miezul nopţii îi spuse «Vin!» şi nu-i mai dădu sfaturi să se-adreseze „Salvării”. Chemă ea „Salvarea”, deoarece cucoana avea un infarct de toată frumuseţea. Când nu vedea bolnavi, gătea, făcea dulceţuri şi prăjituri pe care le dădea cadou şi cu care-şi trata musafirii, de obicei cucoane mult mai tinere; acestea veneau la ea ca la un *guru* de la care-nvăţau stăpânirea de sine, arta de-a duce o căsnicie; să-nchizi cât mai mult ochii, în avantajul tuturor.

Daniel şi Matei nu se emancipaseră niciodată de spiritul de ordine şi de disciplină învăţat în casa părintească. Fără să le semene fizic sau psihic părinţilor se vedea că Daniel şi Matei îşi petrecuseră o parte din viaţă sub acoperişul părintesc. Sora lor, Marie-Jeanne, căreia i se potrivea asemenea nume, dat fiind cât era de snoabă şi de-nfumurată, semăna – după opinia coanei Luxiţa – cu mama lui Ienake Creţulescu, doamna Catiţa Creţulescu, la nasul căreia nici cu prăjina n-ajungeai, care nu se mângâiase niciodată de cele două mezalianţe făcute de fiu-său, Ienake; mai întâi – cu Melina Mavros, văduvă bogată a unui negustor grec, mai în vârstă cu douăzeci de ani decât Ienake; a doua oară – cu-o văduvă mai tânără decât el, dar şi-aceea fiica unui amărât de boiernaş, căsătorită prima dată cu un mare boier scăpătat, care ar fi putut să-i fie cel puţin tată.

Când Marie-Jeanne se măritase cu un doctor, pe numele său Dinu Serafiotti, care promitea mult în chirurgie – şi-şi ţinuse promisiunea – coana Luxiţa îi spusese numai lui Daniel: «Săraca mama se-ntoarce-n

mormânt». Cerându-i o explicație, coana Luxița i-o dăduse «subt pecetea tainei». Înainte de-a se căsători cu Ienake Crețulescu, Agripina Bălescu-Poenaru, mama coanei Luxița, se ținuse cu bunicul actualului Dinu Serafiotti, pe care-l chema tot Dinu, un avocat vestit în secolul trecut, care Agripinei îi cădea ginere, Serafiotti fiind căsătorit cu o fată a boierului Poenaru, din prima căsătorie.

Coana Luța și conul Sică Șerban – știuseră-nu știuseră povestea – consimțiseră la căsătorie. Coana Luxița îl vedea pe nepotu-său prin alianță, doctorul Dinu Serafiotti, numai când nu se putea altfel, fiindcă prea-i aducea aminte de bunicu-său, celălalt Dinu Serafiotti.

Două morți îl duruseră, săpaseră adânc în sufletul lui Daniel Șerban: moartea coanei Luxița, care părea ca un mit de statornică; și moartea Smarandei Hangan, iubirea lui pură și neîntinată, de-o viață.

Cel mai statornic în sufletul omului rămânea ceea ce-a dorit și n-a atins. E singurul mister cu care poți învălui o ființă, un mister care nu se devalorizează cu timpul. Între el și Smaranda nici măcar un cuvânt echivoc nu se schimbase. Daniel Șerban – ca și noră-sa, Sânziana, fiica Smarandei – era bântuit de curiozitate psihologică, destinată să descifreze un om, să se-apropie cât mai mult de viața lui reală și nicidecum din dorința cancanieră de-a comenta ce aflau.

De pildă, el, Daniel Șerban, era sigur că Sanda Băncilă și Mircea Gregorian se iubiseră. Ar fi vrut să știe până unde mersese iubirea lor. Murise de mult Mircea Gregorian, de mult nevastă-sa, Emilia, femeie frumoasă și falnică. Dac-ar fi-ndrăznit, ar fi-ntrebat-o pe Sanda. Cât lucrase la spital, Sanda era încă o femeie frumoasă; propuneri de-amor primise de la vlădică până la opincă. Sanda, știind să refuze fără să jignească, se purtase demn, și cât trăise Mitică și după moartea lui. Iar din casă nu vânduse un capăt de ață. «Când mi-aduc aminte cu cât drag le-a adunat Mitică, și eu să le vând?! Când

îmi chiorăie mațele, mi-nchipui că nu le-aş fi avut; şi-atuncea...?».

Daniel Şerban reuşise o mare performanță: tuturor femeilor pe care le iubise – şi chiar le iubise – le păstra o amintire frumoasă şi-i plăcea să creadă că şi ele lui. Fiecare dintre-aceste femei înțelesese un lucru esențial: o legătură extraconjugală merita trăită numai cât era pasională. Nu trebuia s-aştepți răceala, învinuirile, amintirile urâte.

De Dora Gabrian se despărțise-n plină iubire. Inițiativa fusese-a ei. Se măritase la nouăsprezece ani cu un avocat mult mai vârstnic decât dânsa, pentru a ieşi din situația modestă pe care i-o asigurau părinții, învățători. Multe lucruri se schimbaseră-n felul Dorei de-a privi lumea. Unul rămăsese imuabil ca un mit: bărbatul era mijlocul prin care o femeie se ridica, stâlpul de susținere al unei existențe. Primul soț al Dorei, Stelian Vrânceanu, avocat cunoscut şi plin de bani, avea o sănătate şubredă pe care şi-o măcina în nesfârşite petreceri cu sau fără dans, deoarece-nțelegea să-şi trăiască viața, multă-puțină câtă era, cât mai zgomotos, suferind de-o adevărată panică a vidului şi-a liniştii. Dora se măritase cu Stelian atrasă de numele lui şi de ineditul oferit de-o viață zgomotoasă unei fete cuminți care nu păşise mai departe de cinematograf. Altminteri, slab şi osos, cu un măr al lui Adam gata să-i străpungă pielea, cu un nas imens, acvilin, îmbrăcat ca un papițoi, Stelian, Steli Vrânceanu era nițel mai frumos decât dracul, în făptura lui de bâtlan gata să-şi ia zborul, doar ochii scânteiau expresiv şi melancolic. Dora se măritase nu numai ca să se salte, dar şi ca să-şi dovedească aptitudinile feminine şi materne pe lângă un bărbat. Cu toată lipsa de experiență, îşi dăduse repede seama că opera de reeducare n-avea să dea roade cu un bărbat prea învechit în rele. Din douăzeci şi patru de ore ale zilei, nici măcar o pătrime n-o petreceau împreună şi pe-aceea sub privirea atentă a mamei lui Steli, care-l pierdea din ochi de drag. Pe bătrână, Dora o-nțelegea şi,

deşi nu aşa îşi închipuise ea o căsnicie, nu manifesta niciun fel de ostilitate faţă de amestecul energic al soacrei în tot ceea ce-i privea pe ea şi pe Steli. Ceea ce nu-nţelegea, cu toată bunăvoinţa, era felul sistematic în care acesta-şi distrugea viaţa, care şi-aşa nu promitea să fie prea lungă, date fiind o veche tuberculoză şi-o hepatită cronicizată pe care le ducea în cârcă. Bunele intenţii cu care Dora-şi începuse căsnicia se răceau. Cu toţi banii lui, cu toate lucrurile scumpe din casă, ca de pildă unul dintre primele magnetofoane din ţară, şi-n orice caz primul din Râmnicu-Vâlcea, Steli nu era bărbatul cu care Dora să vrea să aibă copii şi nici cu care să vrea să rămână până la sfârşitul unuia dintre ei doi. Regimul de viaţă al lui Steli o obosea fizic şi moral. Viaţa nu putea fi o permanentă petrecere găunoasă, o hărmălaie din care nu puteai distinge două cuvinte.

Aşa se făcea că Dora plecase de lângă Steli Vrânceanu cu geamantanul cu care venise la el, ducându-se după primul bărbat care-i făcuse cu mâna, întâmplător un tenor, pe nume George Ungureanu de la Opera din Bucureşti, în turneu la Râmnicu-Vâlcea. De-altminteri şi din partea lui Steli lucrurile se răciseră, dovadă propunerea pe care într-un perfect stil negustoresc-avocăţesc le-o făcuse părinţilor Dorei: ca, pentru o sumă de bani, importantă la vremea aceea, să-şi ia fata înapoi acasă. Părinţii Dorei, în a căror familie aşa ceva nu se pomenise, refuzaseră banii şi-i spuseseră ginerelui că fata se putea întoarce oricând acasă. Propunerea le confirma câtă dreptate avuseseră când se-mpotriviseră acestei căsătorii.

Tenorul George Ungureanu, tată de copii, se gândise să-i facă Dorei un rost dincolo de amor, care cum vine aşa pleacă. Îşi dăduse de la-nceput seama că ceea ce făcuse Dora era mai mult pentru a scăpa de bărbatu-său decât pentru a veni după el, tenorul, în ciuda repeziciunii cu care se petrecuse înţelegerea dintre ei, George Ungureanu n-o judecase aspru pe Dora. Nu era o aventurieră, ci o fată de douăzeci de ani nedumerită în

fața vieții şi-nşelată-n aşteptări. Tenorul îi oferise o viață rânduită, în Bucureşti. Îi închiriase o cameră într-un apartament central, la o familie onorabilă şi-o-ndemnase să dea examen la o facultate. Cu germana şi cu bruma de rusă pe care le ştia din familia originară de la Cernăuți, precum şi cu eforturile de-a-şi pune cunoştințele la punct, Dorei nu-i fusese greu să intre la Filologie. Între timp, divorțase de Steli şi, dată fiind pensia mică a părinților ei, obținuse o bursă. Rămăsese mai departe la gazdele care-i erau recunoscătoare tenorului pentru fata pe care le-o adusese în spațiu, cum recunoscătoare îi era şi Dora pentru a o fi pus pe calea cea bună şi-a o fi adus la nişte oameni în a căror casă se simțea ca-n familie.

Lucrurile între tenor şi Dora cum începuseră aşa se sfârşiseră. Brusc. Fără niciun reproş din partea nimănui. El îi mărturisise că-l obosea legătura lor, ceea ce ea înțelegea perfect; şi pentru că socotea că Dora se putea dispensa de ajutorul lui, care dacă era nevoie putea să continue cu privire la chiria camerei, hotărâseră să se despartă, în jurul unui buchet de trandafiri şi-al unei sticle de şampanie. Crezând în puterea de evocare a obiectelor, tenorul îi dăruise Dorei, la despărțire, un inel cu un safir frumos care se-asorta cu ochii ei albaştri ca panselele.

Pe lângă frumusețe şi inteligență, două daruri importante mai avea Dora: ştia să se facă plăcută oamenilor din toate categoriile; şi, de asemenea, ştia să rămână în cele mai prieteneşti relații cu un bărbat de care se despărțise. Chiar şi cu Steli, deşi privite din afară lucrurile ar fi pledat împotriva ei, continuase, când venea în vacanțe la Râmnic, să se vadă, cu el şi cu-a doua lui nevastă, în modul cel mai cordial. La-nmormântarea lui Steli, la vreo patru ani după despărțirea lor, stătuse, îmbrăcată-n bleu-marine, în rându-ntâi, lângă mama nemângâiată şi lângă văduvă, arătând tuturor că le-mpărtăşea durerea, nepăsându-i de comentariile pe care prezența ei le putea stârni. Fără

să vrea să şocheze opinia publică, Dora-şi vedea de drum făcând pe surda şi pe muta la eventualele comentarii şi cancanuri în jurul ei. Ca şi Marina Şerban, socotea că numai ipocriţii nu bârfesc, ipocriţii, indiferenţii şi cei cu prea mare stăpânire de sine, firea omului şi mai ales a balcanicului fiind înclinată spre flecăreală, care, de-altminteri, dădea sare vieţii şi relaţiilor dintre oameni. Dacă toate faptele şi vorbele oamenilor s-ar fi-nşirat corect, invariabil, ca mărgelele pe aţă, ce haz ar mai fi avut viaţa?

După despărţirea de tenor, Dora avusese o romanţă cu şeful unei catedre de la Facultatea pe care-o urma, întâlnit întâmplător în casa unor cunoştinţe comune. Această legătură era cât se poate de instructivă pentru ea, nu numai pentru lărgirea orizontului general – ceea ce-nseamnă orice om nou în viaţa cuiva – dar mai ales a celui intelectual. Într-o perioadă precară pentru Universitate, unde te-nvăţau mulţi veniţi din diverse domenii care n-aveau nicio legătură cu învăţământul, Mihu Merişan, profesorul Dorei, om tânăr, competent şi înzestrat în meseria lui, îi dădea liste de cărţi pe care nu te puteai chema filolog fără să le fi citit şi, lucru tot atât de important, îi dădea lecţii de engleză.

Sătulă de viaţa mondenă dusă alături de Steli, ins care o vaccinase pentru totdeauna împotriva zgomotului şi-a relaţiilor vide, legătura cu un om însurat i se părea odihnitoare şi plină de folos: îi lăsa aproape tot timpul liber. La spectacole, Dora mergea cu familia unde locuia sau cu-o colegă. S-ar fi dus şi singură, dar îi era mai greu să se apere de cei care voiau s-o cunoască.

Profesorul Mihu Merişan, abia trecut de patruzeci de ani, brun, suplu, fără să fie prea înalt, era un bărbat frumos. La farmecul lui incontestabil contribuia şi-o voce baritonală, ca o mângâiere. Cu vocea asta învăluitoare te corecta pe loc şi fără menajamente când greşeai rostirea unui nume englezesc; şi-n general nu-ţi trecea cu vederea nimic.

Crescut de mic printre cărţi, în anticariatul lui

taică-său, Mihu Merişan îşi petrecuse adolescența şi tinerețea ca un şoarece-de-bibliotecă. Acum i se părea că avea de recuperat toată această perioadă pe care o trăise rupt de lume. Cu Dora fusese tranşant: îi spusese de la bun-început ce dorea de la ea şi, fără tranziție, că era însurat cu-o femeie pe care-o iubea şi căreia-i creştea doi copii dintr-o căsătorie anterioară. Dorei nu-i plăcea să se legene-n iluzii: celor care promiteau marea cu sarea îi prefera pe cei care-ți tăiau aripile din capul locului.

Având termeni de comparație, îi fusese uşor să observe că domnul profesor nu-nțelegea ca-n legătura lor să investească altceva decât farmecul personal şi engleza care, la fel, nu-l costa niciun ban. Chiar dac-ar fi fost culant, Dora tot n-ar fi avut de gând să-şi lege viața de el. Mai întâi era diferența de vârstă; apoi, nevastă-sa, de care nici prin gând nu i-ar fi trecut să-l despartă. Nu intra-n vederile ei să facă lucruri de care să-i poată părea vreodată rău sau care i s-ar fi putut reproşa. La fel, nu simțea nicio chemare să pună rânduială în eventuala dezordine din menajul cuiva. Dacă domnul profesor îşi iubea nevasta (aşa cum îi declarase o dată pentru totdeauna) sau dacă nu şi-o iubea, nu era treaba Dorei. Din toate-aceste motive, dar şi pentru că, asemeni Lolei Colan, considera şi dânsa că dacă un bărbat nu-ți dă e ca şi cum ți-ar lua, Dora ştiuse de la-nceput că nu ăsta avea să fie bărbatul vieții ei. Nu putea fi decât o agreabilă trecere de vreme – fiindcă-şi făcea socoteala că ar mai fi avut timp de pierdut până pe la douăzeci şi cinci-douăzeci şi şase de ani – cât şi-o relație instructivă. Învățase repede că de la viață nu puteai cere totul deodată. Important era să prinzi ce-ți oferea şi să-ncerci să te bucuri de fiecare clipă. Dora ştia ca nimeni altul să-şi mobileze timpul şi să-şi facă un interior agreabil. Cu-o pernă din petice multicolore, cu două stămburi puse una peste alta în chip de față de masă, cu-o ramă veche în care se afla o poză a bunicii, cu-o mână de flori ieftine «asortate» original, învelite ca-ntr-o boare de

voalul miresei, înfrumuseța cea mai anostă încăpere şi-i dădea căldură.

Profesorul Şerban nu cunoscuse pe nimeni care să țină-atât de mult la interiorul lui şi la amănuntele care-l alcătuiau cât ținea Dora; şi pe nimeni care să fie-atât de bine reprezentat de obiectele care-l înconjurau cum era ea. Şi lucrurile de-mbrăcăminte ale Dorei dovedeau căutare, grija de-a le-mbina armonios cu statura (potrivită), cu pielea albă (numai câțiva pistrui pe nas!), cu ochii albaştri-pansea, cu glasul «ca un susur de izvor».

Profesorul Şerban nu se putea plânge că nu cunoscuse femei frumoase-n viața lui. Pe Dora n-o socotea cea mai frumoasă, dar, fără nici o-ndoială, cea mai armonios întocmită. Spre sfârşitul Facultății, Dora cunoscuse un sculptor de renume care-i propusese s-o ia ca model. Dat fiind că epoca nu admitea nudurile, Dora acceptase să-i pozeze. Dându-şi seama după primele şedințe de poză că modelul nu era dintre cele care să te facă de râs, Teofil Gabrian le-o prezentase părinților lui. Ea, ştiind că nu există minciună care pân' la urmă să nu fie descoperită, îi spusese doamnei Gabrian, chiar de la prima vizită, că era divorțată. La întrebarea acesteia «de ce?», îi explicase că formula judecătorească «nepotrivire de caracter» nu era o vorbă goală. Îi povestise viața ei cu Steli, trecând sub tăcere nu numai propunerea de-a o restitui părinților cu despăgubiri ci şi tot ceea ce urmase după despărțire. Pentru soții Gabrian era limpede că feciorul lor, care se-apropia de patruzeci de ani, n-avea să se lase-nsurat de părinți cu fată aleasă de dânşii, după cele mai bune tradiții armeneşti. Vremea trecea şi tare-ar fi vrut şi ei să-l vadă odată aşezat la casa lui, cu nevastă şi cu copii. Dintre câte fete şi femei le prezentase Teofil pân-atunci, fata – femeia asta – era cea mai de Doamne-ajută. O femeie divorțată nu era desigur idealul pentru feciorul lor, dar era de preferat unei burlăcii încăpățânate. Gabrienii încurajaseră venirea Dorei în casă. Bătrânei îi

făcuse impresie bună faptul că invitata venea-n bucătărie s-o ajute, iar după-masă îşi punea un şorţ dinainte şi spăla vasele, socotind că gazda se ostenise destul cu ceea ce făcuse pân-atunci. E uşor să câştigi sufletul omului şi mai ales pe-al unei gospodine, dacă ştii să-i apreciezi eforturile. Ca orice om care face o muncă măruntă, gospodina simţea nevoia să fie lăudată.

Lui Teofil îi bătuse de multe ori inima pentru câte o femeie. Putea spune chiar că avusese câteva pasiuni. Dora era singura care-i inspira gânduri de aşezare, de trăinicie-a unei legături; pe scurt, gânduri de căsătorie. Fără să-i fi reproşat vreodată fiului felul de viaţă, părinţii nu-şi puteau înăbuşi câte un oftat şi nici ascunde privirea-nduioşată când vedeau nepoţeii cuiva dintre cunoscuţi sau din familie.

Înainte de-a termina Facultatea, Dora se vedea măritată a doua oară; de data asta, din dragoste dar şi din matură chibzuială. Între ea şi Teofil era o convenabilă diferenţă de doisprezece ani, numai bună ca bărbatul să se-apropie cât de cât de mintea femeii. Fără să fi fost frumos, Teofil era un bărbat prezentabil. Cel mai mult o atrăsese pe Dora buna lui creştere. În toate-mprejurările se dovedea un domn, în profunzimea relaţiilor cu oamenii şi nu doar în pojghiţa de suprafaţă, atât de-nşelătoare uneori. Îi mai plăcuse şi faptul că, de cum ieşea din atelier, Teofil nu manifesta nicio excentricitate. Era totdeauna proaspăt bărbierit, tuns, îmbrăcat în costum, purtând cravată. Oroarea de excentricitate, Dora o căpătase din menajul ei cu Steli, care nu mai ştia cum să se-mbrace doar-doar s-atragă atenţia asupra făpturii lui deşirate şi urâte. În copilărie, auzise şi ea o butadă: cineva-ntreabă pe-un englez ce-nţelege el prin eleganţă vestimentară. «Să te plimbi o zi întreagă prin Trafalgar Square şi să nu te remarce nimeni». Pe măsură ce trecea vremea, se conforma tot mai mult acestui adevăr anglo-saxon anecdotic.

În noua căsnicie intrase cu aviditatea omului care vrea s-arate tot ce poate şi tot ce ştie precum şi cu mare

dor de maternitate.

Dar anii treceau, iar copilul – pe care-atât de mult şi-l doreau «tinerii», făr-a mai fi vorbit de bătrâni – copilul nu venea. Nu mai rămăsese ginecolog şi endocrinolog din Bucureşti şi din ţară la care Dora să nu meargă; nu mai rămăsese tratament împotriva sterilităţii pe care să nu-l facă. Zadarnic. În ciuda acestei obsesii, ea se purta normal cu cei din jur şi cu-atât mai mult cu Teofil şi cu socrii. Se simţea vinovată că nu putea avea copii, înţelegea dezamăgirea nemărturisită a bărbatului şi mai ales pe cea a părinţilor lui. Dora trăia cea mai profundă durere din viaţa ei. Fire însetată de echilibru, hotărâse să pună capăt şi mersului pe la doctori şi propriilor speranţe şi să-şi îndrepte atenţia şi energia către altceva. În familia ei – şi cea dinspre mamă şi cea dinspre tată – mişunaseră femeile fără copii, majoritatea nemăritate, şi niciuna nu-şi luase câmpii din pricina asta. Omul trebuia să-şi ţină firea-n faţa eşecului. Cel mai greu de-ndurat nu eşecul în sine era cât renunţare la un gând, la o-mplinire. După luni de zbucium şi de chibzuinţă, începuse să-şi concentreze înverşunat energia schimbându-şi ţelurile. Hotărâse să-şi «aranjeze un interior», o ambianţă care s-o reprezinte. Orice lucruşor trebuia să fie ales de ea, aşezat de ea, îndrăgit de ea. Niciun oraş din ţară nu era prea depărtat pentru achiziţionarea unei mobile, a unei ţesături, a unei perdele, a unui covor sau a unui obiect decorativ. Locuinţa Dorei ajunsese unul dintre cele mai rafinate interioare pe care le văzuse vreodată profesorul Şerban. Fiecare odaie a casei reprezenta un stil în care argintul patinat se armoniza cu porţelanurile rare, irizările cristalelor – cu ţesăturile-n culori învăluitoare ca un belşug al toamnei. Cu simţul ei pentru frumos, pentru ambianţă, pentru echilibru, Dora ar fi meritat să decoreze palate. După ce-şi văzuse casa aşa cum şi-o dorea, se-apucase de traduceri: din ruseşte şi din nemţeşte în româneşte, precum şi versiuni în rusă şi-n germană ale unor cărţi româneşti de prima mână. O

făcea frumos, cu sensibilitate şi cu acurateţe, aşa cum făcea cu orice lucru pe care punea mâna. Îşi câştigase repede un renume în lumea cunoscătorilor.

Uneori, frustrările îi pricopsesc pe oameni cu manii, mari sau mai mărunte, cu intoleranţe, pe foarte mulţi – cu invidii. Dora nu-i putea ierta vieţii c-o privase de ceva la-ndemâna oricui: de maternitate; pe vremea când nu-şi dorise copii, îi oferise o sumedenie de prilejuri pentru ca acum să-i joace festa asta urâtă. Casa fiind cea mai însemnată dintre realizările ei, devenise o maniacă a dereticatului, a ordinei şi-a curăţeniei. Un obiect pus în altă parte decât la locul stabilit de ea, ba chiar numai niţeluş deplasat, era un prilej de ceartă cu Teofil. Cât despre el, aproape fără să recunoască nici faţă de sine, dezamăgit că n-avusese copilul dorit, îşi căuta compensaţii în amoruri pasagere, din care nevastă-sa nu făcea o dramă, dar pe care le trecea la catastif.

Încetul cu-ncetul, pe nesimţite şi-n chip inexplicabil pentru un ochi din afară, Dora şi Teofil se-ndepărtaseră unul de altul: nu-i mai legau decât domiciliul, gusturile comune într-ale artei, părerile despre viaţă. Dezamăgiţi că nu obţinuseră ceea ce-şi doriseră împreună, eşecul în loc să-i unească, îi despărţise. Îşi acordaseră reciproc libertatea. Dora rămăsese-n casa între pereţii căreia îşi adunase toată strădania, Teofil mulţumindu-se cu atelierul care-i folosise de locuinţă şi-nainte de căsătorie. Nu divorţau, fiindcă niciunul nici altul n-aveau de gând să se recăsătorească. În ultimii ani îi mai ţinuse-mpreună dorinţa de-a nu-i dezamăgi pe Gabrienii bătrâni cărora şi-aşa le plângea inima că n-aveau nepoţi. Deşi îndurerat, la moartea bătrânilor, cuplul simţise şi-o mare uşurare: despărţirea nu mai avea pe cine supăra. Acum îşi vedea fiecare de viaţa lui, rămânând, ca între oameni civilizaţi, într-o relaţie de prietenie. În viaţa profesorului Şerban, Dora intrase la puţin timp după această despărţire de fapt. El cunoştea familia Gabrian de nu mai ştia când. Toţi îi fuseseră

pacienți, așa că se putea numi doctorul lor de casă. Îi cunoscuse prin doamna profesor Zadurian, cu care se-nrudeau. Matei, fratele profesorului Şerban, pictorul, era prieten, cu toată diferența de vârstă dintre ei, cu Teofil Gabrian. Matei îi făcuse Dorei un portret într-o perioadă când ea arăta ca un fruct dat în pârgă. Profesorul Şerban văzuse pânza înainte de-a o cunoaşte pe Dora, în carne şi oase. «Ca şi Vronski cu portretul Kareninei», avea să-şi spună el mai târziu. Dacă te uitai atent, în ochii plini de visare din portret zăreai sau mai mult bănuiai şi-ncrâncenarea unei obsesii. Zugrăvise pictorul numai ceea ce văzuse şi ceea ce intuise ori poate şi ceea ce ştia despre personaj? Cine-ar fi putut spune? Un lucru era sigur: nu voise-n ruptul capului să se despartă de tablou. Cine-l cunoştea cât de cât pe Matei Şerban îi ştia curiozitățile: aci-ți făcea daruri cu care te uimea, aci nu te lăsa nici să te uiți la unele pânze, de parcă le-ai fi deteriorat cu privirea. Zadarnic îi rugaseră şi Teofil şi Dora să le vândă lor portretul. Nimic nu-l putuse-ndupleca: nici promisiunea că aveau să i-l dea pentru orice «retrospectivă», nici mărinimia de a i-l încredința din când în când, ca să mai stea şi pe-un perete la el. După moartea Smarandei Hangan, Sânziana îi dăduse de-nțeles lui Matei că i-ar fi fost recunoscătoare dacă i-ar fi dat portretul maică-sii. Făgăduise că i-l lasă după moartea lui. Pân-atunci îi făcea hatârul să i-l arate ori de câte ori Sânziana îi venea în vizită.

«Dacă doamna profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru şi chiar şi Dora Gabrian sunt atât de legate de obiecte făcute de alții, cum să nu-l înțelegi pe Matei că este legat de ceea ce reprezintă rațiunea lui de-a fi. Aproape că nu-nțeleg cum un pictor sau un sculptor se-ndură să se despartă de opera mâinilor şi-a sufletului său. Unui compozitor şi unui scriitor nu li se-nstrăinează opera, ajungând la cunoştința publicului, dar tabloul, sculptura înstrăinate, pe care poate n-ai să le mai vezi niciodată?». Profesorul Şerban avea deplină înțelegere şi

pentru accesele de generozitate, dar şi pentru pornirile de avariție ale lui frate-său. Matei avea de gând să-şi lase statului colecția compusă din opera proprie, din câteva pânze de mare valoare ale altora, şi din nişte obiecte decorative, adevărate rarități. Nici Mihai, pe când mai era în țară, nici Tudor, fiii profesorului Şerban, nu se simțiseră jigniți de-această intenție-a unchiului lor. Era de-nțeles ca un colecționar să vrea ca tot ce strânsese o viață să fie văzut şi prețuit de cât mai multă lume; iar o colecție, ca şi-o antologie, reprezintă gustul celui care-a adunat-o, aruncă deci o lumină asupra personalității sale.

Fără să fi fost un colecționar, profesorul Şerban n-ar fi putut spune că lucrurile care-l înconjurau îi erau indiferente. Lipsa oricăruia dintre ele nu l-ar fi-ndurerat – poate – dar l-ar fi neliniştit şi l-ar fi nedumerit. «Într-atât suntem de sclavi ai obişnuinței». Îi veneau iar în minte, ca un *trio* de nedespărțit, doamnă profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru şi Dora Gabrian. În mintea lui le-nfrățea pasiunea lor comună pentru obiecte. Lola nici azi nu folosea vesela ei de lux pentru sine. Bea şi mânca din vase ordinare. «Nu mă-ndur de ăle bune». Acelea fuseseră folosite numai pe vremea amanților şi apoi pe vremea lui Iani, perioade care corespundeau vieții ei «de aparat». Doamna profesor Zadurian, născută bogată, nu era sclava lucrurilor, ci ele sclavele ei. Singură sau în companie, mânca din Sèvres şi din Limoges, cu tacâmuri de argint, bea din Baccarat, îşi umplea singură casa cu flori, în rarele momente când nu le primea. Deşi de condiție modestă şi mână strânsă, Dora înțelegea să se respecte: nimic nu era atât de bun ca ea să-l păstreze numai pentru a-l etala altora şi-a nu-l folosi pentru sine.

Cu toate că Daniel Şerban se afla în cele mai cordiale relații cu frate-său, Matei, cei doi nu-şi făcuseră niciodată confidențe. Pe cât de dispus era Daniel să i se plângă pe umăr şi să plângă şi el pe-un umăr sau să şuşotească la o ureche, pe-atât era Matei de rebarbativ

ideii de-a se destăinui sau de-a i te destăinui. Nevasta lui Matei, Costana, fosta lui slujnică de pe vremuri, nu-l stânjenea cu vorba. Pentru ea, tăcută din fire, nu era cine-ştie-ce să nu-i povestească ce vedea şi ce-auzea. Deşi avea banii gospodăriei pe mână, un creițar nu lua fără să-i spună lui Matei şi fără să-i dea socoteală pe ce-l cheltuise. «Domnu' Matei, eu plec în piață. M-am întors de la piață. Poftim la masă. A venit factorul. A telefonat domnu' Daniel sau doamna Marina». Cam asta era conversația ei; iar a lui şi mai economică.

Atât cât se pricepea la oameni şi cât îndrăznea el să pretindă că-şi cunoaşte fratele, Daniel Şerban bănuia că Matei fusese îndrăgostit şi de Smaranda Hangan şi de Dora Gabrian. În această presupunere se lăsa poate influențat şi de faptul că «bănuitul» nu voise cu niciun chip să se despartă de pânzele care le-nfățişau. Dacă nu s-ar fi temut că avea s-o năcăjească pe nevastă-sa, pe Marina, Daniel i-ar fi cerut lui Matei portretul Dorei. Cererea putea fi refuzată: ceea ce-ar fi clarificat cât de cât lucrurile; sau îndeplinită: ceea ce l-ar fi pus în încurcătură pe profesor, fiindcă pe perete n-ar fi-ndrăznit să-l atârne, iar să-l ascundă în boxa din pivniță ar fi fost mai mare păcatul.

Profesorul Şerban era mereu preocupat de reconstituirea şi de completarea psihologică a trecutului. «Am un suflet de restaurator. Aş fi fost un bun arheolog şi cred că nici ca psihanalist n-aş fi murit de foame».

Pe Dora o cunoscuse-n casa lui Matei, la puțin timp după căsătoria ei cu Teofil Gabrian. I se dilataseră pupilele când o văzuse – ca-n fața oricărui obiect frumos! – şi mai ales când îi auzise glasul, care nu semăna cu-al nimănui. Cel mai personal element din ființa Dorei era glasul. Perlat, susurând ca apa de izvor, iar când râdea, prăvălindu-se ca o cascadă: pe cât de neaşteptat, pe atât de potrivit cu-ntreaga ei făptură. De statură mijlocie, prin linia mângâietoare a formelor ferme te ducea cu gândul la o statuie menită să decoreze un interior

rafinat, de clar-obscururi. Doar gleznele grosuțe, de copil gras, păreau să stabilească legătura ei cu pământul. Dora vorbea fără nimic afectat sau căutat în rostire ori în atitudini. Profesorului îi plăcuseră, poate mai mult decât înfățişarea ei, mai ales acele efluvii de «cuminţenie-a pământului» pe care le emana. Lui Daniel Şerban nu-i plăceau oamenii agresivi nici ca-nfățişare şi nici, mai ales, ca structură sufletească. Legăturile lui cu femei, câte fuseseră, nu porniseră niciodată din capriciu şi nici ca o ofrandă de recunoştință care i s-ar fi adus. Avuseseră toate ca motivare – şi ca scuză pentru condiția lui de om căsătorit – dragostea. Între el şi parteneră trebuia să se-ajungă la incandescență, la starea-n care, pentru-a face pasul, să nu-şi mai poată muta gândul în altă parte. Iar legăturile ținuseră cât ținuse pasiunea. Obişnuință avea şi-acasă, şi încă lâng-o femeie cu care se-nsurase din dragoste, la care ținea mai mult decât la oricare alta pe lume, pe care-o respecta şi căreia n-avea ce să-i reproşeze. La Dora se gândise o vreme cu plăcere şi cu dor, şi-atât. După un principiu al lui verificat, evita legăturile cu femei măritate. Nu-i plăceau complicațiile, telefoanele la care se simulează convorbirea cu-o prietenă, întâlnirile pe furate, eventual prin case străine şi, mai ales, nu-i plăcea să-mpartă. Îi era destul că se-mpărțea pe sine şi-apoi n-avea deloc gustul clandestinității. O-ntâlnea pe Dora din întâmplare, în casă la Matei şi pe la câte o expoziție; de câteva ori se văzuseră şi pe stradă şi schimbaseră câteva cuvinte, ca-ntre oameni cunoscuți.

Legătura lui cu Dora începuse după despărțirea ei de Teofil Gabrian. Îi operase mama şi-aşa se făcuse că două săptămâni se văzuseră zi de zi. Ea îi spusese – parcă i-ar fi vorbit de-un fapt divers – că se despărțise de Teofil. În ziua când venise s-o ia pe maică-sa acasă, Daniel Şerban refuzase plicul pe care i-l întinsese.

— Atunci, poate veniți într-o seară cu doamna, la mine la masă.

— Şi dac-aş veni singur? se hotărâse el să nu mai

prelungească jocul de-a şoarecele cu pisica.

— Atunci, veniţi singur.

Îl privise cu oarecare mirare. Nici azi Daniel Şerban n-ar fi ştiut să spună dacă fusese adevărată ori prefăcută. Chiar să nu fi simţit, măcar în cele două săptămâni, că luase foc după ea? Care dintre ei doi avea mai mare capacitate de-a disimula? Nicio legătură a profesorului Şerban nu fusese mai calmă. Niciuna nu-i oferise mai mult timp şi nu-i ceruse mai puţin. De multe ori venea la Dora enervat şi răvăşit de-ntâmplările din spital, de spectacolele pe care le dădeau colegii, personalul mediu, de la vlădică până la opincă, de la şeful de clinică până la brancardieri şi la portari. Când îl vedea posomorât şi preocupat, în ciuda grijii lui de-a-şi lăsa enervările la uşă, Dora îi punea mâna pe frunte şi o ţinea aşa moale şi răcoroasă până-l vedea înseninându-se. Asculta atent tot ce-i povestea el, punea întrebări pline de bun-simţ şi de spirit de observaţie şi nu arăta nici oboseală nici plictiseală în faţa unor subiecte care pentru ea aveau prea puţină însemnătate.

Daniel Şerban nu se mulţumea niciodată numai cu prezentul unui om, mai ales când omul cu pricina avea importanţă pentru viaţa lui. Voia să-i cunoască trecutul, să ştie să şi-l plămădească – în imaginaţie – cât mai aproape de adevăr, din dorinţa de-a confrunta realitate cu propria intuiţie.

Sub calmul şi sub echilibrul Dorei, începea să bănuiască o lacomă aspiraţie către ceva ce el nu putea defini. Îi înţelesese frustrările şi s-ar fi aşteptat să descopere că e-o fiinţă resemnată în faţa evidenţei. Se-apropia de cincizeci de ani, un prag important – mai ales în viaţa unei femei. Pe Daniel Şerban îl uimea câte învinuiri îi aducea Dora lui Teofil Gabrian în privinţa despărţirii lor. S-ar fi putut crede că-l mai iubea, într-atât era de pornită împotriva unui om în casa căruia stătea – casă, e drept, obţinută prin stăruinţele ei, dar datorită numelui şi calităţilor lui Teofil. În convorbirile lor se perindau tot mai mult femei care se ridicaseră prin

bărbaţi; femei care-şi făcuseră o situaţie în Occident: unele – prin ele însele, altele – graţie sprijinului masculin. Din toate conversaţiile astea, Daniel Şerban pricepuse cât preţuia pentru Dora personalitatea unui bărbat şi-nţelegea tot mai puţin cum se despărţise de Gabrian, care – deşi, ca orice artist, nu-ntrunea toate sufragiile – era ceea ce-n mod curent se numeşte «cineva». Profesorul o bănuia de gânduri şi de ambiţii pe care nu i le mărturisea, pe care poate nici sieşi nu şi le destăinuia. Nu stăteau o dată de vorbă fără ca, din te-miri-ce, să nu fie pomenite niscai cucoane, care – deşi trecute de-un car de vreme de vârsta fragedă – «încheiaseră căsătorii avantajoase». Un lucru era clar: Dora nu dădea cu pietre-n grădina lui; n-avea, adică, de gând să-i strice casa. Profesorul Şerban se gândea uneori dacă – liber fiind – Dora s-ar fi măritat cu dânsul. Se cam îndoia: cariera lui era pe sfârşite, iar ea tânjea după valori stabile. Nimic în comportamentul Dorei – nici în vorbe, nici în fapte – nu-i provoca oboseala şi nu-i stârnea plictisul. Îi trezea curiozitatea numai. Fără să se fi considerat profet, profesorul prevestise nu o dată viitorul multor oameni. Pe-al Dorei însă nu putea să şi-l imagineze.

Pe când încă nimic din ce fusese la-nceput nu se uzase şi nu se devalorizase-ntre dânşii, pe când încă era cu gândul numai la ea şi o vedea în fiecare lucru din jur, pe când, altfel spus, o iubea mai mult, Dora plecase pentru-o lună, la nişte prieteni la Paris. După nici două săptămâni îi scria o ilustrată în care i-o lăsa în grijă pe maică-sa, până ce-o s-o poată lua la dânsa. Nici tu – explicaţie, nici tu – «iartă-mă!» sau «a fost frumos, îţi mulţumesc». Ilustrata fusese trimisă, cum conveniseră, pe adresa doamnei Irod, mama Dorei.

Când se dusese să-şi ia corespondenţa. Daniel Şerban o găsise pe bătrână plânsă şi-amărâtă. Se vedea singură când ar fi avut mai multă nevoie de fetele ei, una plecată cu acte-n regulă cu bărbatu-său, sas, în „Refege”, Dora – la-ntâmplare.

— Ce s-o face ea, Doamne Dumnezeule, singură pe-acolo? se-ntreba maică-sa.

— Au să vă scoată şi pe dumneavoastră, n-aveți grijă, fie Dora, fie cealaltă fată. Nu vă lasă ele.

— Unde să mă duc, domnule, la anii mei? Aici, de bine-de rău, am o pensie, lucruri, câte-am adunat şi eu. Şi mormântul lui bărbatu-meu cui să-l las? Un pic să rămână ne-ngrijit şi ăştia-l scot în vânzare.

— S-o găsi cineva să-l îngrijească. Eu, de pildă.

Profesorul Şerban nu mai ştia cum s-o-mbuneze pe biata bătrână, care nu mai vedea-n jur decât catastrofe. O-nțelegea atât de bine. Când îi plecase Mihai i se păruse că se despică pământul. Şi pe urmă el nu era singur şi mai avea un fecior în țară.

Dora îi expediase şi lui Teofil Gabrian o ilustrată oarecum asemănătoare, privind grija pe care să i-o poarte mamă-sii; dar şi cu-o rugăminte-n plus: să divorțeze.

— Te pomeneşti că şi-o fi găsit pe vreunul cu care să se mărite, îşi spusese Teofil Gabrian şi se conformase indicațiilor din cartea poştală.

Doi ani, Daniel Şerban şi Teofil Gabrian îşi împărțiseră frățeşte grija doamnei Irod, o bătrânică modestă, plină de bună-cuviință şi recunoscătoare şi pentru un «bună-ziua».

Vizitele pe care i le făceau nu erau nicidecum o corvoadă, iar amintirile ei – de om trecut prin războaie, prin refugii şi prin bombardamente – se vădeau pline de interes, mai ales că doamna Irod avea mult har la povestit.

La-nceput, ajutată de soră-sa, care-avea cabinet de stomatologie în „Refege”, Dora locuise la etajul cinci al unei case fără lift, într-o cameră de bonă. Apoi fusese doamnă de companie a unei bătrâne bogate, prin care cunoscuse un domn bătrân, singur şi pare-se că şi bogat, de vreme ce Dora-şi putuse permite să-şi aducă definitiv mama la Paris. Continua să-i scrie lui Teofil Gabrian şi să-i trimită şi mici atenții de sărbători. «Şi nu

uita să le transmiți toate gândurile mele bune fraților și doamnelor Şerban», își încheia dânsa invariabil misivele către fostul soț.

Fiecare iubire a lui Daniel Şerban era legată de-o suferință. Suferise cu-atât mai mult acum cu cât știa că Dora era cea de pe urmă dragoste. Vârsta-i impunea o anumită decență. Oricât de bine se ținea, faptul că nu-și arăta anii nu-l îndemna să fie-un bătrân ridicol. În viața omului cu judecată se ivește un moment al renunțărilor. Nu era supărat pe Dora: îl durea numai că nu-i spusese. Judecând retrospectiv, o considera un suflet pornit pe experimente. Femei care nu erau nici atât de frumoase, nici atât de deștepte ca dânsa cutezaseră să-nfrunte Occidentul neavând acolo pe nimeni, iar ea, cu-o soră bine situată care nu era s-o lase la nevoie, tocmai ca să nu-ndrăznească? Voise să-ncerce-n viață tot ce se putea-ncerca și, mai ales, făcuse pariuri cu ea însăși la o vârstă când oricare alta s-ar fi temut de eșec. În ce măsură ceea ce obținuse era un succes numai ea singură putea ști.

Dintre cele trei femei pe care Daniel Şerban le socotea structural legate de obiecte, Fanette Zadurian, Lola Colan-Dogaru și Dora Gabrian, ultima arătase că e în stare să se emancipeze din această sclavie. Lui Daniel Şerban oamenii îi făcuseră multe surprize, dar trebuia să recunoască fără pic de șovăială că cea mai mare i-o datora Dorei, femeia care sugera atâta «cumințenie-a pământului» cât și-o indubitabilă idee de statornicie. Şi mai era o curiozitate legată tot de Dora. Deasupra mesei de bucătărie din casa ei, peretele era împodobit cu trei planșe înfățișând un bou, un porc și-o oaie, desenate «tehnic», fiecare parte a corpului colorată diferit și delimitată, purtând denumirea din limbajul măcelăresc: *garf, antrecot, mușchi* etc.

Profesorul avea darul de-a reține din relațiile lui cu oamenii ceea ce fusese bun și de-a nu-l lăsa abolit de ceea ce fusese rău. Singura lui legătură fără cusur și fără fisură fusese numai cea pe care-o avusese cu

Smaranda Hangan, prietenă de-o viață, văduva unuia dintre oamenii lui de suflet; şi fusese fără cusur fiindcă fusese doar sufletească. La mormântul Smarandei îşi simțea intactă fidelitatea față de el însuşi; era ca şi când de fiecare dată ar fi trecut un examen. «Ne ducem, ne risipim, viața ne dezbină, moartea ne desparte, însă mai şi rămâne ceva din noi», îşi spunea de câte ori se despărțea de mormântul Smarandei şi de-al coanei Luxița, bunică-sa dinspre mamă.

Mai mult decât lipsa Dorei o simțea pe-a bătrânei doamne Irod. Despărțirea de Dora i se păruse o pagubă inevitabilă.

Gândurile-i veneau lui Daniel Şerban nechemate. Fiu-său, Mihai, o iubise pe Sânziana Hangan toată adolescența şi toată tinerețea şi nu se putea şti dacă n-o mai iubea şi-acum, când îi era şi cumnată şi cuscră. Iar Sânziana îl iubise pe el, Daniel Şerban, toată adolescența. Apoi mai iubise măcar pe unul din cât observase Daniel Şerban; iar fiu-său, Tudor, o luase de nevastă ştiind acest lucru. Ea – cu doi copii, două fete, una dintr-o căsătorie, alta din flori; el – cu un copil, părăsit de nevastă pentru altul mai mănos.

Acum când vremea dragostei socotea că măcar din decență trebuia să-i treacă, Daniel Şerban devenise «mama-răniților». Scria memorii pentru oameni năpăstuiți, se ducea cu ele la Minister, profitând că ministrul se număra printre cei pe care-i învățase meserie şi, deşi ministru, nu se purta ca activiştii, ci-şi respecta în continuare maestrul şi colegii, ținându-le uşa biroului deschisă. De altminteri, toată lumea ştia că acceptase ministeriatul fiindcă de la acea înălțime altfel îşi putea plasa copiii, pe punctul de-a termina medicina, decât dintr-un post de chirurg, chiar eminent.

Profesorului Şerban îi era ciudă că doctorița Eleonora Nichita nu acceptase umărul confortabil pe care el abia aştepta să-l pună pentru a-i «restaura» situația. Băutura avea s-o termine.

«Of, Doamne, câți caută uitarea sau măcar

buna-dispoziție-n băutură. De pildă, Tudor, de ce bea? Nu mi-am îngăduit niciodată să mă amestec în viața lui şi-a Sânzienei, dar şi-acolo ceva nu e-n regulă. Mi-am făcut atâtea iluzii despre căsnicia lor. Dacă Sânziana ar răsufla odată să spună ce are pe suflet. Sau Tudor. I-a plecat băiatu-n America, fiindcă fosta nevastă, Irina, i l-a cerut în genunchi. Şi fata Sânzienei a mică e plecată, dar pentru asta Sânziana nu s-a apucat de băutură. Ea este un om cu nişte principii de viață destul de rigide. Cred că suferă enorm că-l vede pe Tudor bând. O fi grosolan cu ea la băutură? Ce s-o petrece-n casa aia? Sânziana are-un motiv major să fie nemulțumită şi de Maria, cu toate succesele ei profesionale. Trebuie să-mi iau inima-n dinți şi să deschid eu vorba cu Sânziana, într-o zi când n-o fi Tudor acasă».

* * *

Era o zi oarecare. De dimineață se-ntâlnise la lapte cu domnul Cațafani. Le trecuse mai uşor timpul şi unuia şi altuia.

— Domnule Cațafani, nu vă e greu să stați atâta-n picioare?

— Sunt obişnuit. În atâția ani de «pension» am avut timp să-mi fac o educație multilaterală, fizică şi psihică.

— Aveți dreptate. Eu am stat numai doi şi ce mult am învățat din ei.

— Ce mulți s-au dus dintre cei cu care-am trecut pe-acolo. Câte-ar fi avut de spus fiecare! Aşa se duce-o parte din memoria lumii. Asta-mi aduce-aminte o vorbă a lui Goethe: «Tot ce e mai valoros într-o literatură este intraductibil». La fel şi cu memoria. Atâtea lucruri valoroase, interesante rămân neconsemnate. Se duc odată cu purtătorii. Nu le mai poate nimeni «traduce» şi interpreta. Au murit aproape toți martorii unei epoci.

— Hai, tăticu, înaintați în față, mai lăsați palavrele, li se-adresă o voce din spate.

Domnul Cațafani şi profesorul Şerban se uitară unul

la altul cu-aceeaşi expresie: «Ăştia sunt, n-ai ce le face!».

— Domnule Caţafani, cred că memoriile dumneavoastră sunt mult mai ample decât cele care-au apărut.

— Aşa e. Am depus un exemplar complet, cuprinzând şi părţile nepublicate, la „Biblioteca Academiei”; şi câte unul la „Muzeul Literaturii Române” şi la „Biblioteca Centrală de Stat”.

— Şi pe la vreo editură – niciun exemplar?

— Nu se-ncumetă nimeni să le publice. Încă. Dar nu disperăm. Bulgakov a murit în ’40, iar operele lui apar abia acum. Avem multe exemple spre consolare.

«Într-o bună zi, când domnul Caţafani are să pună mâinile pe piept, nici nu-şi închipuie cât are să-mi lipsească. Iar dacă moartea, care nu ţine seama de cronologie, are să mă ia pe mine înaintea lui, presupun că şi eu am să-i lipsesc lui».

Daniel Şerban avea zile când simţea nevoia unui confident, pe care nu-l afla în Marina, fire aspră căreia nu-i plăcea să-i plângă nimeni pe umăr. Ea socotea că fiecare om era ţinut de propria demnitate să-şi înăbuşe tristeţile şi să nu-l împovăreze şi pe altul cu ele. De asta o preţuia atât de mult pe Sânziana – şi când nu-i fusese noră şi de când îi era – fiindcă-şi ţinea amărăciunile sub lacăt. Era de-ajuns să te uiţi la Sânziana, ca să-ţi dai seama că o rodea o nemulţumire majoră şi-o dezamăgire de-aceeaşi mărime.

La policlinică, printre pacienţi, profesorul Şerban descoperi două cazuri de cancer. Oameni care-abia trecuseră de patruzeci de ani. N-avea cum să le-ascundă diagnosticul, de vreme ce-i îndreptase pe-amândoi la oncologie, la „Filantropia”, cu un cuvânt de recomandare către doi medici pe care profesorul Şerban îi stima nu numai profesional dar şi ca oameni.

Cât lucrase-n spital, profesorul Şerban se mai lua cu – hai să le spună aşa! – «mondenităţile» vieţii colective. Mereu îi ajungeau la urechi bârfe profesionale, umane, intrigi amoroase, probleme băneşti, culante,

meschinării: nimic altceva decât – era sigur! – se comenta şi-ntr-o uzină, şi-ntr-un institut, şi-ntr-o gospodărie colectivă. Îşi aducea aminte ce-i povestise Sânziana de pe vremea când fusese doctoriță într-un cămin de bătrâni: cum venea câte-o pensionară a căminului şi-i povestea că madam Cutare, în vârstă de optzeci de ani, era amanta lui Cutărică, de optzeci şi cinci de ani; care Cutărică, fiind în colectivul de conducere-al căminului, îşi proteja amanta în dauna altor pensionare.

De când lucra la această policlinică cu plată, cu toate că Aglae-l ținea la curent cu tot ce mişca-n jur, pe-o ureche-i intra, pe alta-i ieşea, în minte întipărindu-şi doar cazurile ce i se prezentau. Pleca obosit de la policlinică, nu de vreun efort, ci de nefericirea ce-i intra-n cabinet cu fiecare pacient. Era de neînchipuit câtă nenorocire exista pe lume.

Iar oamenii sănătoşi, în loc să zburde zvăpăiat de fericirea de-a fi dăruiți cu-asemenea avere, nu ştiau cum să-şi facă unii altora viața mai amară.

* * *

— Sânziana, îi spuse el la telefon, aş vrea să stau de vorbă cu tine când eşti singură acasă.

— Chiar şi-acum sunt singură, până la cel puțin unsprezece diseară.

Daniel Şerban îşi îmbrăcă pardesiul; pe culoar şi-n hol salută-n dreapta şi-n stânga, pe urmă porni pe stradă fără să se grăbească. Trecu pe la două magazine cu discuri. Îl cunoşteau vânzătoarele. «Tot n-am primit nici Fărcaş, nici Gherghina, nici Lucreția Ciobanu». Voia să cumpere mai mult exemplare cu-aceşti interpreți pentru a le face cadou în străinătate unor oameni în stare să le-nțeleagă. Aşa cum le dăruise albumul Maria Tănase.

Se-abătu şi pe la o florărie. Afară de *asparagus* în glastră, n-aveau decât ramuri de orhidee. O singură

floare de pe ramură costa patruzeci de lei, era ambalată-n celofan, sprijinită pe-o frunză de ciclamă şi legată cu-o fundă. Totul era cât palma. Cumpără o orhidee pentru Sânziana. La-ntoarcere, dacă până atunci nu se-nchidea florăria, cumpăra una şi pentru Marina.

Sânziana era-ntr-o rochie de interior, lungă până-n pământ, confecționată de ea, şi-n nişte botoşei de pâslă, în casă fiind 10 grade. Îl sărută pe profesorul Şerban, se uită admirativ la floare, îi mulțumi şi-o aşeză într-o vază minusculă.

— Sânziana, o atacă el frontal, vreau să stau de vorbă numai cu tine. Nu e simplă curiozitate psihologică, e-o mare-ngrijorare.

Sânziana nu scotea o vorbă.

— Am impresia, e puțin spus, am certitudinea că ceva nu e-n regulă-n casa asta. Iartă-mă că mă amestec unde nu-mi fierbe oala, că nu suntem la şcoală să ne pârâm unul pe altul; dar, dat fiind că e vorba de Tudor şi de tine, vreau să ştiu ce vă roade, ce nu merge-n maşinăria asta a voastră.

— Mai multe şuruburi au sărit din locaşuri. Totul merge ca-ntr-o maşinărie paradită, care mai ține-n virtutea inerției. Povestea e mai lungă.

În anul cinci de Facultate, Maria, fata cea mare a Sânzienei, hotărâse – pe ce temei, nu spusese – să se mute la taică-său, Alexandru Bujor. Sânziana pricepuse dedesubtul acestei hotărâri. Dana Liveanu – actriță de renume, pentru care Alexandru Bujor o părăsise pe Sânziana cu Maria cu tot – Dana Liveanu, împreună cu fiul ei făcut cu Alexandru Bujor, plecaseră-n Germania, de unde uitaseră să se mai întoarcă. Maria, care, sub unele aspecte, era fiica Sânzienei, moştenise şi «gene» foarte pronunțate de la Alexandru Bujor. Era extrem de ambițioasă (în sensul competiției cinstite), dar şi avidă de bunuri materiale şi de parvenire. Curios amestec! Alexandru Bujor, părăsit de-o femeie seducătoare, cum era Dana Liveanu, şi de copilul lor, foarte reuşit, îşi

aducea tot mai des aminte că avea o fiică. Maria, simțind că prin abandonul la care nu se-aşteptase, Alexandru Bujor devenea o pradă uşoară, hotărâse să se mute la el şi să-şi păzească bunurile de eventualele atentatoare. Alexandru Bujor era încă un bărbat atrăgător, care-şi menținea silueta printr-o oră de înot pe zi, prin tenis, prin vâslit etc.; şi mai era un scriitor de renume, printre puținii care, deşi vedetă-n perioada proletcultismului, reuşise să nu se contamineze de clişee, de autocenzură şi să scrie, odată cu vârsta, din ce în ce mai bine. Chiar şi-n gazetăria pe care-o făcea nu mai împărțea lumea-n alb şi negru, ci introducea – abil – nuanțe intermediare. Ambițiile de-a conduce-o publicație, de-a avea o «curte» şi de-a da porunci, de-a pune peceți pe oameni, la fel ca şi tenacitatea-n ură nu erau «bunuri» pe care să le piardă cineva pe parcurs. Dar în literatură, toate-aceste date ale caracterului domnului Alexandru Bujor se domesticiseră. Apăreau în cărțile lui personaje care-aveau dubii în ceea ce le privea, dubii asupra lumii. În viața lor împreună, Sânzienei i se păruse că lipsa de dubiu a lui Alexandru Bujor cu privire la propria persoană era trăsătura cea mai greu de suportat a caracterului său. Această trăsătură mergea atât de departe, încât el nu deschidea o dată un dicționar, punând în gura persoanelor fraze în mai multe limbi ale pământului pe care le cunoştea după-ureche, fără să le supună niciodată judecății unui om de specialitate.

Spre marele regret al Sânzienei şi-al celor care mai ştiau nițică latină şi nițică franceză, la scriitori demni de stimă pentru talentul lor, găseai «magna *cum laudae*» şi nu *«cum laude», «merci»* scris cu sedilă sub c: *«merçi».* Dar cum tot Sânziana-şi spunea, sunt dureri mai mari pe lume. Şi la urma urmei, sănătate să fie!

Când Maria luase hotărârea să se mute la taică-său, Sânziana îi solicitase acestuia o «audiență», deoarece curiozitatea ei psihologică o-ndemna să afle cine-avusese această inițiativă. Audiența se desfăşurase la o masă din fundul unei cofetării, la o oră când nu era

clientelă abundentă.

— Alexandre, ți-am solicitat întâlnirea asta ca să-mi lămuresc un lucru: cine-a avut inițiativa ca Maria să se mute la tine?

— Amândoi.

— Felicitările mele! Nimic nu e mai frumos şi chiar mai înduioşător pe lume decât reciprocitatea-n sentimente!

— De ce eşti ironică?

— Mi-nchipui c-am căpătat dreptul ăsta cu vârf şi-ndesat.

— Sânziana, când ți-am propus să ne-mpăcăm, m-ai refuzat.

— Sufletul omului nu e ca un ban depus la bancă, pe care-l scoți şi-l pui când vrei, ba mai produce şi dobândă. Să ştii că demult am ajuns la concluzia că Dana Liveanu a fost pretextul despărțirii noastre, când de fapt cauza adevărată era exprimată de banala formulă avocățească, foarte largă, chiar extensibilă, invocată în tribunale: «nepotrivire de caracter». Dar, despre asta, ce să mai vorbim! Eu vreau să-ți spun că nu mi se pare că ceea ce-i trebuie Mariei este să se mute la tine.

— De ce? Crezi c-a-ncetat vreodată să mă iubească, fiindcă m-ai înlocuit cu doctorul Tudor Şerban al tău?

— Te-a iubit tot timpul şi tot timpul a fost geloasă pe fiu-tău cu Dana Liveanu. Şi pe Dana Liveanu. Nu spun că nu te iubeşte, dar nu de asta vrea să vină la tine. Eu sunt un om cinstit şi-ți spun ce gândesc: vine să te apere de-o nouă Dana. Vine-n chip de câine de pază la tezaur. Ca nu cumva să se-nstrăineze ceea ce crede că i se cuvine ei. Bunurile acumulate de tine-o viață şi ceea ce ți-a rămas de la Dana şi pe care nu şi-l va putea trece niciodată dincolo.

— În căsătoria de-acum eşti fericită?

— N-am venit să-ți fac *ție* confidențe. N-aş putea spune că fericirea *mea* a fost problema *ta* majoră. Am venit să-ți spun că pentru binele Mariei las-o să stea la

mine.

— Şi de ce la vârsta ei nu se poate emancipa de tutela maternă? Când i-ai da voie să plece de sub acoperişul matern?

— Când s-ar duce la casa ei. Când s-ar mărita.

— Sânziana, te rog uită un moment că n-am fost un soţ model, nici omul ideal şi că n-am cine-ştie-ce virtuţi cu care să mă mândresc. Îţi vorbesc acum în calitatea de părinte care se-adresează altui părinte. Trec printr-o pasă proastă. Oricând m-aş putea procopsi cu-o tânără care-ar vrea să se lanseze-n literatură, în teatru, în cinema, care-ar avea nevoie de-un «buletin de Bucureşti»; dar am atâta simţ al ridicolului şi-al realităţii ca să ştiu că nu din dragoste mi s-ar trage-o asemenea companie. Am putut băga de seamă că şi la vârsta dragostei poţi să nu fii iubit, darămite... Imaginează-ţi că mi-e urâtă singurătatea şi că nu vreau s-o umplu cu surogate. Afară de madam Roza – care-mi face menajul şi care nu m-a părăsit – n-am pe nimeni, niciun suflet dezinteresat în jurul meu. Tu spui că şi Maria ar veni la mine din interes, prefer interesul ei, care de la naştere şi pân-acum a investit ceva în mine – dacă n-ar fi decât mândria pe care-a simţit-o la premiere, la concerte unde-a fost salutată de toată lumea fiindcă o duceam de mână şi-o prezentam tuturor oamenilor care înseamnă ceva-n arta ţării ăsteia...

— Alexandre, sunt în stare să mă pun în pielea altuia. Te-nţeleg; numai că pentru ea nu e bine. Are să-nceapă să-ţi semene din ce în ce mai mult. Şi nenorocirea unei mame este că orice i-ar face copiii, de ei nu poate divorţa. A fost învăţată cu-o viaţă modestă. La tine, din ce-o să aibă, din ce-o să vrea mai mult.

— Şi tu cu viaţa ta cinstită, modestă, eşti fericită?

— Nu e vorba de fericire. Fericire simte sărmanul om doar când iubeşte, fiindcă trece printr-o stare de exaltare fizică şi psihică. Nu e vorba de fericire. E vorba că-mi duc viaţa cu cugetul împăcat. Mi se parc maximum ce poţi aştepta de la viaţă-n relaţiile tale cu

tine însuți.

— Ce moralist o să piardă lumea prin tine, o dată, cândva! Vieții trebuie să-i storci cât poți mai mult, Sânziana! Ai dreptate: asupra acestui punct, caracterele noastre au fost şi-au rămas divergente. Cui folosesc renunțările, modestia? Cui? Tu trăieşti ca şi când ai fi planificată pentru *n* vieți. Pe asta o trăim modest. Pe astălaltă o trăim cu sentimentul culpei. Şi-o să vină una care-o să ne ofere perfecțiunea! Am încercat să am tot ce mi-am dorit în viața asta, considerând-o singura şansă ce mi s-a oferit. Îmi parc rău că nu pot crede în viața-de-apoi, ca să-mi administrez viața de-aici în vederea celeilalte, care va face dreptate şi-o să-i alinieze pe robii lui Dumnezeu pe căprarii: drepții – la dreapta, strâmbii – la stânga. Sânziana, mie puterea mi-a fost şi mi-a rămas mai dragă decât procesele de conştiință.

— Din tot ce-am învățat de la Mama îmi pare rău că n-am putut crede-n Dumnezeu şi-n viața-de-apoi care – pentru ea, intelectuala care-a fost – erau stâlpii de susținere-n viața asta. Deci, n-aştept nici învierea morților şi nici viața ce va să vie. Mi se pare cu-atât mai importantă atitudinea mea în viața asta de-aici. Unică şi irepetabilă. Dar nu-mi stă-n fire să sacrific pe nimeni şi nici măcar un principiu de viață pentru o reuşită a mea.

— Când erai măritată cu mine, te mirai grozav de prolificitatea unui anumit scriitor: care-aborda toate genurile, care scria şi continuă să scrie şi bine şi prost, dar numai să scrie de parcă-am fi pe vremea lui Heliade. Îți puneai problema cum de unui scriitor inteligent şi talentat ca el nu-i păsa de posteritate. Şi eu ți-am răspuns atunci ca şi acum: fiindcă prezentul e-o certitudine în care el vrea să trăiască bine, iar posteritatea – o supoziție. Apropo de posteritate: Bach n-a fost cântat optzeci de ani de la moarte, cum bine ştii. L-a scos cu totul întâmplător de la naftalină cineva care şi-a dat seama că avea de-a face cu un geniu. Dar acest înger al destinului putea lipsi, şi-n felul ăsta ar fi fost lipsită lumea de-un geniu. Sânziana, posteritatea e

aleatorie. Ca şi prezentul. Crezi că-l scuteşte pe artist de prostie, de indiferență, de incompetență şi de superficialitate? Să păzească Dumnezeu, când se pune prostul la treabă. Posteritatea are o sită mai deasă şi mai neutră decât contemporaneitatea, atât. Dar n-ai să crezi, posteritatea are şi ea oportunismele ei. Cine n-are noroc în viață – riscă tot atât şi după moarte.

— Dac-ai şti cât mă deprimă tot ce-mi spui... mai ales că nu te pot contrazice. Dar între noi doi, acum contează un prezent în care *noi doi* trebuie să luăm o hotărâre.

— Egocentrist cum mă ştii, acum vreau ca Maria să vină la mine.

— Dacă asta e şi dorința ei, nimic mai frumos şi mai înălțător decât reciprocitatea-n sentimente. Iartă-mă că mă repet. Eu nu m-am născut în zodia învingătorilor. Deprimarea mea nu vine din partea ta...

— Fiindcă mă crezi în stare de orice...

— Fiindcă, mai mult decât pe tine, nu iubeşti pe nimeni. Deprimarea îmi vine de la Maria. Pe ea o cred în stare de multe, dar nu de orice. Nu m-aş fi aşteptat să plece de lângă mine.

— Lumea şi cei care-o alcătuiesc nu se potrivesc niciodată cu imaginea pe care ne-o facem despre ei. De-aici, toate dezamăgirile. E ca şi când ne-am uita-ntr-o oglindă spartă. Când ai să te-nveți cu lumea adevărată, când?

— Niciodată. Am, de când mă ştiu, nişte principii: să nu fac lucruri împotriva conştiinței mele, să-mi rezerv dreptul de-a spune «nu!».

— Şi multă fericire ți-au adus principiile astea?

— Fericire! Şi iar fericire! Ştii ce mi-au adus şi mai ales ce presimt c-au să-mi aducă? Singurătate. Starea tuturor acelora care nu ştiu să se mlădieze după vânt, nici în viața socială, nici în cea personală. Ți-am răspuns sincer. Orice părere-ai avea tu despre mine, un lucru să ştii: că nu trăiesc nicidecum cu capu-n nori. Dar dă-mi voie să te-ntreb şi eu pe tine: ție, viața, aşa cum ai conceput-o tu, ce ți-a adus – dincolo de profesie, unde

mie mi se pare că te-ndoieşti şi de prezent şi de viitor? Ce ți-a adus o viață plină de succese publice?

— Tot singurătate, Sânziana. N-am niciun umăr pe care să plâng şi nici cui să mă plâng. L-am întâlnit pe bărbatu-tău la nişte relații, unde jucăm *bridge* o dată pe săptămână. Nu mi-aş fi-nchipuit că avea să-mi placă aşa de mult. E-un om dispus să te-asculte, iar când vorbeşte spune numai lucruri inteligente. Mă bucur pentru tine că ai asemenea bărbat.

— Deci, cu Maria lucrul e hotărât?

— Da.

— Nu-mi rămâne decât să te salut şi să vă urez amândurora să vă-nțelegeți. Oricum, să nu fiți o decepție unul pentru altul.

* * *

Sânziana îi ajutase Mariei să-şi strângă lucrurile, iar Tudor o dusese cu maşina până-n uşa casei lui Alexandru Bujor şi-i cărase geamantanele. Bujor, care nu-i mai purta pică lui Tudor, îl invită înăuntru la o cafea. Uitase diferențele sociale care-i despărțeau, Tudor nefăcând niciodată caz că se trăgea din neam de boieri veliți. Învățase modestia de la părinții lui şi, mai ales, de la străbunică-sa, Luxița Bantaş.

Şerban Şerban, fiul lui Tudor, plecase definitiv în străinătate cu maică-sa şi cu soțul acesteia. Deşi-i scria lui Tudor şi-l chema cel puțin o dată pe săptămână la telefon de la Los Angeles, taică-său se schimbă mult. În sufletul lui se-ntinse un fel de cocleală şi-un dezinteres pentru toate şi pentru toți. Nu şi-ar fi-nchipuit niciodată ce proporții avea să capete pentru el această plecare.

Un coleg al lui de la Institut, nemulțumit să trăiască numai din salariul de microbiolog, se-apucă să dea meditații pentru medicină. Ca să nu se surmeneze – doar de trei ori pe săptămână, câte două ore cu zece elevi deodată. Pe două ore lua două mii de lei. A doua zi după meditațiile astea se vedea neapărat cu Tudor Şerban în

jurul unei sticle de ceva. Până n-o terminau nu se lăsau. Destul de repede, Tudor începu să care şi el sticle-acasă, mai ales de votcă şi de coniac. Neavând cu cine le bea, fiindcă Sânziana nu punea gura pe băutură, iar de Ana, fata cea mică a Sânzienei, nu putea fi vorba, Tudor nu se lăsa până nu golea sticla într-o singură zi. Devenea logoreic şi duios din cale-afară. Ar fi vrut ca Sânziana şi Ana să nu se mai ocupe de nimic altceva, ci doar să-l asculte pe el. Timpul nu le permitea nici uneia nici alteia să-i creeze lui Tudor o ambianță de «azil de noapte», gorkian ori nu. Când se vedea-n pat cu Sânziana îl năpădeau elanurile erotice care pe Sânziana o umpleau de scârbă. Ceea ce n-avea să spună niciodată nimănui. După împlinirea actului, Sânziana se spălă-n duşmănie din cap până-n picioare, zgâriindu-şi corpul cu-o lufă. Iar în pat nu-şi afla somnul. Stătea cu ochii-n tavan şi-i trăgea un ropot de plâns. Se socotea cea mai jalnică şi mai josnică ființă. I se părea, că decăzuse-n propriii ochi mai mult decât pe vremea lui Alexandru Bujor, care venea din patul altora într-al ei, iar ea, ca o oaie supusă, accepta un ritual care-o umplea de scârbă. Măcar acela o făcea pe trezie. Printre intoleranțele Sânzienei, băutura, acum băgase de seamă, ocupa locul întâi. Îl suportase destul pe Alexandru Bujor. Niciun bărbat nu pricepea ce penibil îi era unei femei să se mai suie-n pat cu un bărbat pe care nu-l mai iubea şi, cu-atât mai mult, pe care-l dispreţuia. Imaginaţia bărbaţilor nu mergea atât de departe. Tudor era incomparabil cu Alexandru Bujor ca sensibilitate. Dar la ce-i folosea dacă-i scăpau lucrurile elementare din relaţia cu-o femeie?

Când îi atrăgea atenţia că iar bea, Sânziana îl scotea din sărite: «Lasă-mă dracu-n pace, că-mi pun haina şi plec pe stradă!» Sânziana îi propusese cu blândeţe o cură de dezalcoolizare. «Dar ce, eu sunt beţiv? Beau cât îmi trebuie».

Sânziana n-avea experienţa psihiatrilor, ca să ştie că niciun nebun nu se consideră nebun şi niciun beţiv –

bețiv. Internarea unora sau a altora era pentru ei un hatâr pe care-l făceau familiei şi nicidecum o necesitate.

«Eu nu pot privi indiferentă cum te distrugi». «Vezi-ți de treburile tale şi lasă-mă pe mine-n pace!».

Deci, întrei ei, punțile de comunicare erau tăiate. Sânzienei nu-i mai făcea nicio plăcere să mai trăiască sub acelaşi acoperiş cu Tudor. Între timp, Ana se mărită cu băiatul cel mare-al lui Mihai Şerban şi plecă, împreună cu toată familia ei prin alianță, în „Refege”. Durerea pe care i-o pricinuise Maria mutându-se la tată-său nu se putea compara cu cea pricinuită de Ana. Asta mai cerea şi formalități. Sânziana şi Pavel Vlas trebuiră să-şi dea consimțământul la plecarea Anei, mai ales că era încă minoră când îşi depusese actele de căsătorie. Cât Ana mai fusese-n casă, Sânziana avea pe ce să-şi mute ochii, ca să mai uite de Tudor şi de băutură. Apoi, Tudor căzu la mare-amiciție cu Alexandru Bujor, pornind de la *bridge.* Se vedeau cel puțin o dată pe săptămână şi jucau şah şi-o partidă-două de table, cu-o sticlă şi cu două pahare-alături. Alexandru bea o jumătate de pahar, iar Tudor golea restul sticlei. Mai umilită decât acum, Sânziana nu se simțise niciodată. I se părea că citeşte-n ochii lui Bujor: «Uite pentru cine nu te-ai împăcat cu mine».

Slăbiciunile, mai mult chiar decât duritățile de caracter, Sânzianei i se păreau intolerabile. La țară şi la mahala, bărbatul care nu-şi bătea şi nu-şi înjura nevasta era un bărbat bun, iar dacă nici nu bea nici nu fuma, femeia se chema că apucase pe Dumnezeu de-un picior. Sânziana regreta că nu-şi putuse însuşi acest punct de vedere popular, ea – atât de-amatoare de folclor.

Pe Tudor îl considera un bolnav, alcoolismul fiind o toxicomanie ca oricare alta. Nici dac-ar fi făcut *mea culpa,* la nimic nu folosea, cât timp nu se lăsa de băutură. Chiar şi dezalcoolizarea era un paliativ, atâta vreme cât pacientul nu-şi impunea, nu voia să renunțe

la băutură.

Colac peste pupăză – de când îşi făcea stagiul postuniversitar de trei ani (având o pre-repartiție pentru Bucureşti, datorită mediei generale 10) – mai apărea şi Maria cu câte-o sticlă de una de alta, ba chiar de *whisky* şi cu «cartuşe» de țigări străine.

Aceste «donații» pe Sânziana o scoteau din sărite.

— Nu-i de-ajuns cât bea, fără să-i mai aduci şi tu?

— Măcar să bea ceva mai ca lumea, că-mi pare rău că te dezamăgesc, mamă, dar de băutură nu se lasă. Am citit nişte statistici şi...

— Nu e nevoie să-mi spui, le-am citit şi eu, fiind direct interesată.

Mariei îi plăcea prietenia dintre taică-său şi Tudor.

— Cei doi soți ai mamei reuniți! Nici nu ştiți ce bine vă stă-mpreună!

— Aşa doctoriță zic şi eu. Tânăra generație urmează mărețele exemple ale-naintaşilor, spunea Tudor, bând şi fumând ce-i aducea Maria.

— Fii politicos cu tânăra generație, că pe urmă-şi retrage ofrandele.

Sânziana se uita cu tristețe la cei doi soți ai ei reuniți şi-ncepuse să-şi pună-ntrebări asupra donațiilor făcute de Maria. Un stagiar primea şi el din când în când un pachet de țigări, o sticlă de şampanie, un săpun: că doar Sânziana cunoştea cursul spitalelor, aşa cum unii cunosc cursul dolarului sau al aurului. I se părea că Maria obținea acele donații prin intermediari, iar asta nu mirosea a bine. Cu banii ei era limpede că nu putea cumpăra lucruri atât de scumpe şi numai la bursa-neagră, iar dintr-ai lui Alexandru – nici pomeneală. El era mână strânsă. Cheltuise pe vremea Danei Liveanu din vanitate; ea trebuia să-ți taie respirația nu doar prin frumusețe şi prin talent, dar şi prin eleganță. Trebuia să trăiască măcar la nivelul unei vedete din România antebelică, fiindcă la nivelul Hollywoodului, oricât s-ar fi străduit, n-avea cum.

— Maria, te-aş ruga să-mi spui de unde provin

scumpeturile-astea pe care tu – care numeri banul de zece ori, cum ai fost învățată – nu le poți cumpăra din leafă nici dac-ai vrea.

— Mai sunt şi pacienți culanți, care n-au nevoie să numere francul de zece ori.

— Nu te cred.

— Şi-atunci, de unde crezi că le am?

— Te-oi fi-ncurcat cu vreun student străin, vreun negru sau vreun arab sau mai ştiu eu ce.

— Deci, nu mă vezi decât în cadrul Internaționalei.

— Aş vrea să-mi spui tu de unde le ai, decât să aflu de la alții.

— N-ai ce să afli. Mă gândeam să-i fac lui Tudor o bucurie. Tata nu bea, nu fumează, eu nu beau, nu fumez.

— Atâta ar mai lipsi!

Maria i se părea prea bine-mbrăcată, chiar dacă-n casa tatălui ei n-ar fi dat nimic. Sânzienei îi era penibil să-nceapă să se informeze de fiică-sa ca de-o delincventă. Măcar cea din „Refege" era lângă un băiat cu care din dragoste se măritase şi – după scrisori şi după telefoane – lucrurile-acolo păreau să meargă strună. Maria nu-i adusese-n casă niciun coleg, niciun băiat apropiat de vârsta ei. De ziua ei, cu acordul Sânzienei şi-al lui Tudor, invita totdeauna cinci fete, cinci băieți.

— De ce nu mai inviți un băiat şi pentru tine?

— Nu-i nevoie. Am să dansez cu partenerul fiecărei fete, în timp ce ea se odihneşte-un dans.

La ultima aniversare, Maria o rugă pe Sânziana să-i invite pe taică-său, pe părinții lui Tudor, pe Marioara, pe Iancu Stein cât şi pe Sanda Băncilă.

— Vreau să fie-o petrecere de familie.

Petrecerea-adusese evocări ale celor dragi şi dispăruți, căci despre ce să vorbească nişte oameni care aveau mai multă viață înapoi decât înainte?

Maria îi asculta avid, părea destinsă şi-mpăcată cu viața, mult mai prezentă decât la petrecerile-petreceri cu

tineri de vârsta ei, când Sânzianei Maria-i părea nerăbdătoare să-şi vadă oaspeții plecați mai repede.

«Ce s-o petrece cu fata asta?», se-ntreba mereu Sânziana.

Curând avea să afle.

* * *

— Bună ziua. Cu doamna doctor Hangan-Şerban, vă rog, sună la telefon o voce cu pronunțat accent slav.

— Chiar eu sunt.

— Doamnă doctor, sunt doctorița Păuna, soția profesorului Octavian Păuna, ginecologul.

— Da, doamnă doctor, mă bucur de cunoştință, chiar dacă e numai la telefon.

Urmase o lungă pauză.

— Doamnă doctor, reluă doctorița Păuna, am ceva foarte important de vorbit cu dumneavoastră.

— Şi nu-mi puteți spune la telefon?

— Aş prefera direct.

— Mă rog. Şi ce propuneți?

— Sunteți singură acasă?

— Da.

— Pentru cât timp?

— De la ora asta până la cel puțin zece seara.

— Mi-ați îngădui să trec pe la dumneavoastră?

— Bine-nțeles. Să vă dau adresa.

— Mulțumesc, o ştiu. Îmi iau pardesiul şi vin îndată.

Peste-un sfert de oră, Sânziana văzu prin vizetă o cucoană plinuță, blondă, proaspăt coafată, cu un buchet de flori în mână.

«Doamne, ce-o vrea femeia asta de la mine?». Sânzienei îi crescu pulsul.

— Cine e? întreabă ea, prudentă, de când se-nmulțiseră cei care, sub un pretext oarecare, îți intrau în casă, te imobilizau şi, dacă de bunăvoie nu le dădeai ce-ți cereau, ştiau să te facă să le dai orice, numai să scapi cu viață.

Sânziana îi deschise larg uşa.

— Poftiţi, doamnă doctor.

— O mică atenţie, spuse doctoriţa Păuna; şi-i întinse Sânzienei un buchet de trandafiri superbi ambalaţi în celofan.

— Vă mulţumesc, sunt splendizi. Vă rog, scoateţi-vă pardesiul şi-aşteptaţi-mă un moment până pun florile-n apă. Vreţi o cafea? E făcută gata.

— Mulţumesc, dacă nu vă deranjaţi.

Sânziana veni cu vasul cu flori într-o mână, în cealaltă cu-o tăviţă cu cafea şi cu-o prăjitură de casă.

— Vă rog să luaţi, doamnă doctor.

«Doamne, ce-o vrea femeia asta de la mine?».

Doctoriţa Păuna purta o rochie de jerseu de lână care n-o avantaja deloc. Asemenea rochie puteau purta doar corpurile suple. Ea fiind rotofeie, rochia-i evidenţia şi mai mult surplusurile, ca pe nişte caltaboşi. Ceva care părea că face parte din alt corp erau picioarele, lungi, subţiri şi frumoase.

Sânziana i se uită în ochi şi-i zâmbi. Adică: «Hai, spune!».

Doctoriţa Păuna îşi tot împreuna mâinile, ca omul care nu ştie cum s-o-nceapă. În sfârşit, îşi luă inima-n dinţi.

— Doamna doctor, îl cunoaşteţi pe soţul meu, profesorul Octavian Păuna?

— Da, o vreme am lucrat în acelaşi spital. Ne cunoaştem de «bună-ziua».

— Aş vrea de la-nceput să vă rog să iertaţi c-am venit la dumneavoastră. Am venit ca o mamă la altă mamă.

Sânziana o privea-ntrebător.

— Doamna doctor, să-ncep cu ce este mai important.

— Vă rog!

— Doamna doctor, cred că nu ştiţi că, de doi ani, fiica dumneavoastră, doctoriţa Maria Bujor, ţine relaţii cu soţul meu.

— Vreţi să repetaţi? întrebă Sânziana cu un aer năucit.

— Ce v-am spus este adevărul adevărat. Soțul meu a închiriat o garsonieră în oraş unde se întâlneşte cu fiica dumneavoastră.

Pe măsura narațiunii, accentul slav devenea tot mai pronunțat, doctorița Păuna controlându-şi tot mai puțin rostirea.

— A mai fost el încurcat cu câte o asistenta însa niciodata nu a vorbit de divorț. Eu am lăsat țara şi familia pentru el. Aveam optsprezece ani când ne-am căsătorit. El venise la aspirantura în Uniunea Sovetică, iar eu abia terminasem liceul. Medicina am făcut aici.

Doctoriței Păuna i se-nnodau lacrimile-n bărbie. Şi le şterse cu mâna, uitând că avea o batistă-n geantă.

— Doamna doctor, am doi copii care sunt încă în liceu, iar eu am avut un cancer mamar, am un sân extirpat de acum trei ani. Va rog sa scuzați că spun toate astea, dar simt ca-mi plesneşte capul. Am zis ca dumneavoastră, pe care v-a lăsat primul soț, o sa ma înțelegeți. Va rog, sa ma ajutați. Nu ştiți ce nenorocita sunt.

— Ba ştiu, doamnă doctor, şi vă rog să mă credeți c-am să fac tot ce pot ca «idila» asta între soțul dumneavoastră şi fata mea să se sfârşească.

Sânzienei i se rupea sufletul de mila femeii ăsteia care, biata, se coafa şi se manichiura ca să nu-şi arate amărăciunea. Cât de nenorocită trebuia să fie ca să-i spună ei că avusese un cancer mamar – ceea ce presupunea şi teama de metastaze – ca să-şi abandoneze orice urmă de cochetărie, fiindcă nicio femeie nu spune fără durere că nu mai are-un sân!

Pe Sânziana o podidi plânsul de mila ei şi poate, în subsidiar, pentru neobrăzarea fiică-sii, fiindcă altfel nu ştia cum să-i spună. Asta era sursa *whisky*-ului, a «cartuşelor» de țigări!

— N-am vrut sa va întristez, credeți va rog, spuse doctorița Păuna cu un glas plin de vinovăție

— Povestiți-mi despre țara dumneavoastră, despre familia dumneavoastră.

Cu glas potolit, doctorița Păuna îi povesti că se trăgea dintr-o familie de colhoznici blagoslovită cu cinci copii, ea fiind singura intelectuală din familie, care făcuse un liceu de cultură generală, fiind bună la-nvățătură. Ceilalți patru frați făcuseră şcoli tehnice şi-şi aflaseră fiecare câte-un rost la ei în sat. Veniseră toți în câte-o excursie-n România şi se bucuraseră de situația-n care ajunsese Galea, iar ea se ducea în fiecare an o lună să-şi vadă părinții şi frații.

— Tare greu e sa nu fii în țara ta, doamna doctor. Nu îți mai auzi niciodată limba, nu ai pe nimenea apropiat. Îți închipui ca e destul se ai o familie, dar uite ce se poate întâmpla.

— Eu sper să nu se-ntâmple nimic.

— Mulțumesc pentru tot. Şi înca o dată, scuzați.

În vestibul, Galea Păuna o strânse pe Sânziana la piept şi-o sărută de trei ori.

Cât era de năucită Sânziana, tot îi veni să zâmbească. «Doamne, ca-n Dostoievski».

După ce nu mai auzi paşii Galei pe scări, Sânziana se luă cu mâinile de cap şi-aşa se duse până-n bucătărie, unde înghiți două tablete de „Rudotel", tranchilizant de zi. În ultima vreme, ca să nu explodeze, îl folosea destul de des.

«Fiecare cu drogurile lui».

Dacă doctorița Păuna ar fi venit cu-o falcă-n cer, cu una-n pământ, dac-ar fi mustrat-o pentru felul cum îşi crescuse curva de fată, care umbla să strice casele oamenilor, dac-ar fi scuipat-o, ar fi pălmuit-o, Sânzienei i-ar fi fost mult mai uşor. Şi dacă nu i-ar fi spus nimic despre sănătatea ei. Ar fi preferat orice, modestiei şi durerii acestei femei, care-i mai adusese şi flori. Îi crăpa obrazul de ruşine. Dac-ar fi avut-o atunci în fața ochilor pe Maria, ar fi călcat-o-n picioare. De când se ştia pe lume, Sânzienei nu-i fusese mai ruşine decât acuma. Cum trebuie să procedeze cu Maria? Să-i vorbească precum ar fi meritat sau să ia pildă de la doctorița Păuna şi să-i vorbească pe-un ton îndurerat care, de fapt, n-ar

fi fost mincinos. Fiindcă era mai mult îndurerată decât furioasă.

«Unde-am greşit? Parcă e nevoie să greşeşti? Vorba Marinei Şerban: „Cine nu găseşte cianură la timp, să facă copii”. Am făcut tot ce-am putut pentru-a nu le da exemple proaste. Eu n-am plecat din țara asta, dintr-un principiu: nu-ți părăseşti părinții fiindcă sunt săraci, bătrâni sau bolnavi. Şi fie-mea a mică a plecat în „Refege”, bucuroasă de parcă s-ar fi dus în Paradis. Socoteam că e cel mai mare eşec al vieții mele. Iar acum, fie-mea a mare se prostituează pentru protecția mitocanului de Octavian Păuna. Măcar dac-ar fi fost unul pe care să nu-l ştiu şi despre care să nu ştiu nimic!».

Înainte, oamenii-şi scriau, se duceau la cei cu care voiau să se vadă. A venit telefonul: sfârşitul stilului epistolar. «Să profităm de avantajele tehnicii», şi Sânziana avu un zâmbet amar. «Pentru telefonul ăsta nu două „Rudotele” mi-ar fi de-ajuns, mi-ar trebui un tub întreg».

— Alo. Bună ziua, Alexandre, aş vrea să vorbesc cu Maria.

Sânziana nu se-ncurcă-n «polițeturi» («Ce mai faci, ce-ai mai făcut, ce-ai de gând să faci?»), socotind că-n zece ani de căsnicie îşi epuizase convorbirile cu Alexandru Bujor.

— Da, mamă. Ce este?

— Este că vreau să te văd neapărat şi numaidecât.

— Chiar aşa, arde, frige?

— Chiar aşa. La revedere.

— Bine, vin.

«Să-i mai bată şi ei inima pân-o veni încoace, că mie mi-a bătut destul».

Fără să vrea, Sânziana trecu prin fața unei oglinzi. I se păru că avea o imobilitate a feței ca parkinsonienii.

În sfârşit, Maria sosi. I se păru suspect că maică-sa-i deschise larg uşa, îi făcu semn să intre şi n-o sărută.

— Te rog să stai jos (îi spuse Sânziana pe-un ton care

nu suna a bine). Maria, ca să nu lungim vorba, am aflat, cu totul întâmplător, că de doi ani te ții cu Octavian Păuna.

— Cine ți-a spus?

— Are vreo importanță? Cineva care n-avea nici în clin, nici în mânec, nici cu tine, nici cu el, nici cu mine. «Gura-lumii – slobodă». Eu vreau să-mi spui *tu* de ce te-ai încurcat cu un om însurat şi cu doi copii şi putând uşor să-ți fie tată.

— Pentru că-l iubesc.

— Nu ți-e ruşine! Chiar dac-ai fi ajuns ultima târâtură, dar tâmpită nu eşti, iar pe mine nu mă trata ca pe-o imbecilă!

— Şi de ce nu l-aş iubi? Ce, nu s-au mai văzut fete tinere îndrăgostite de bărbați trecuți?

— Ba da. S-au văzut, cum să nu se vadă. Însă tinerele alea nu umblă nici după jumuleală, nici după spart casele oamenilor. Acum pricep proveniența „Kent”-urilor, a băuturilor. De ce, Maria, de ce?

Glasul Sânzienei sună atât de-ndurerat, că Maria începu să plângă.

— Mamă, ai dreptate, nu-l iubesc.

— Cum să iubeşti mârla asta care şi-a luat nevastă rusoaică, săraca de ea, pe vremea când asta era echivalent cu un titlu de profesor ori de general! Nu ne-ncepea niciun seminar fără să ne vorbească mai întâi de ştiința sovietică – a mai avansată din lume! – ca apoi să nu mai vrea să se ştie că şi-a luat aspirantura-n Uniunea Sovietică şi să nu ştie cum s-o debaraseze pe biata nevastă-sa de accentul rusesc. Înainte nu scăpa nicio ocazie s-aducă vorba despre «soția mea sovietică», de parcă «sovietic» ar fi fost o naționalitate. Dacă te interesează, află că şi mie mi-a făcut curte când eram însărcinată cu tine. De ce, Maria?

— Mamă, de mică am avut complexul copilului părăsit de tată. M-am socotit deposedată de importanța mea de om. Am învățat bine, asta nu poți s-o negi. Dar am vrut să fiu tratată drept vioara-ntâi, şi nu eşti tratată

aşa – cu tot cârnatul tău de 10 de-a lungul a şase ani – dacă nu e cine să te-mpingă-nainte. Tu ştii asta mai bine decât oricine. Tu nu numai că n-ai fost împinsă înainte, ai fost împinsă-napoi.

— Eu n-am făcut concesii nici cu sufletul, nici cu trupul meu. Să ştii că parvenirea pe calea patului nu s-a inventat acum. Acei bărbați din viața mea au fost acceptați – dacă stau bine să mă gândesc – de singurătate şi din sindromul femeii părăsite. Niciodată nu m-am gândit la vreun avantaj, de orice natură ar fi fost el.

— Mamă, şi tu ai iubit sau te-ai iubit cu bărbați însurați.

— Am iubit. M-am iubit cu un singur bărbat însurat. Nevastă-sa n-a ştiut niciodată. Iar când am simțit că i-aş putea strica omului casa, m-am retras. Cel mai mult şi mai mult am iubit trei bărbați însurați: unul – în adolescență, unul – în plină tinerețe, altul – în a doua tinerețe. Toate-au fost iubiri platonice şi nu regret nicio clipă c-a fost aşa. Sunt singurele care nu se devalorizează cu timpul sau, ştiu eu, n-a trecut destul timp... Maria, dacă ai atâta – şi-i sugeră cu două degete – atâta stimă pentru mine şi, mai ales, pentru tine, desparte-te de Octavian Păuna.

— Şi ce să fac? În curând am să am mai mult decât oricând nevoie de el.

— Nu mai am nici puterea să mă indignez. Mă miră la el c-a devenit aşa de culant. Probabil a-nceput să aibă complexul vârstei. Un mare profesor al nostru, când i se spunea că prea mulți bani cheltuie pe femei, răspundea: «Frumos nu sunt, tânăr nu sunt, ce dracu', trebuie să mă simt şi eu cu ceva!». În secția lui, Păuna considera că i se cuvenea dreptul seniorului, fiecare femeie trebuia să-i treacă prin pat, iar cine refuza, afară cu ea din secție; şi nu cheltuia cu niciuna, nici măcar un buchet de flori sau un mărțişor de 3 lei. Te pomeneşti că te iubeşte şi c-o vrea să divorțeze pentru tine!

— De unde ştii?

— Nu ştiu, presupun. Dac-a ajuns să-ţi dea ţie din băuturile pe care le primeşte şi nu mai are unde le ţine, s-o fi pus pe fapte mari.

— Vrea într-adevăr să se-nsoare cu mine.

— Şi tu vrei să te măriţi cu el?

— Nu. Am spus că nu vreau să-i stric casa. El spune că dacă peste doi ani nu l-aş mai iubi şi tot ar divorţa pentru doi ani de fericire.

— Numai că tu nu-l iubeşti nici acum.

— Dar el crede...

— Şi-un băiat de vârstă potrivită cu-a ta nu există pe lumea asta sau chiar şi unul bătrân, dacă eşti gerontofilă, dar liber, nu s-o mai găsi în ţara asta?

— Un coleg al meu, care-a terminat cu 10^{50} – 50 de sutimi pentru activităţi sociale – se ţine scai de mine.

— Şi el ştie că eşti amanta lui Păuna?

— Ştie.

— Şi se ţine după tine! Ori te iubeşte la nebunie ori e-o canalie care vrea şi el ceva prin intermediul lui Octavian Păuna.

— Cin'zeci de sutimi... E o canalie...

— Dă-i dracu' pe-amândoi!

Sânziana îşi răzimă coatele pe genunchi şi-şi puse faţa-n palme.

— Mamă, ce e? întrebă Maria alarmată.

— Ce să fie, Maria? M-am născut, cred, în zodia eşecului. Singurul meu noroc pe lume a fost Mama. La nicio perioadă din viaţa mea nu mă gândesc mai cu drag decât la copilărie, cu toate că s-a petrecut în epoca stalinismului victorios. Dar căldura, înţelepciunea pe care le-a revărsat Mama asupra mea mi-au rămas ca o zestre inalienabilă. Maria, tot ce faci tu acum este cel mai mare eşec al vieţii mele. Până ce-am aflat că te ţii cu Păuna, socoteam cel mai mare eşec plecarea soră-tii. În căsătorie n-am avut noroc, la copii – nici atât.

— Mamă, suntem întregi, eu am o profesie, Ana e măritată cu băiatul pe care l-a iubit, o să aibă o profesie, o s-o facă din dragoste nu din întâmplare, de ce ne

socoteşti nişte rebuturi?

— Nu rebuturi, dezamăgiri. Aveam o colegă la chirurgie, o anestezistă, care zicea: «Nu vorbesc de grăsime cu ăi slabi, nici de puşcărie cu cine n-a făcut, nici de copii cu cine n-are». Cât timp n-ai copii, oricâtă imaginaţie ai avea, nu poţi să-nţelegi o femeie cu copii. Nu poţi să ştii ce investiţie face-o mamă într-un copil, îşi vrea răzbunate toate eşecurile, îşi vrea continuate dorinţele, realizările. Oamenii cu principii le vor confirmate, perpetuate prin copii.

— Mamă, crede-mă că nu e doctor mai devotat pacienţilor decât mine. Îmi iubesc meseria, fiindcă iubesc oamenii.

— Maria, deviza mea a fost «sărac şi curat»!

— Şi să ţi-o ia toate nulităţile-nainte, ăsta găseşti tu că e-un principiu de viaţă demn de urmat? E bine să conducă cei buni şi capabili şi să nu se sfiască să dea din coate pentru a pune prostimea la locul ei.

— Proştii, Maria, proştii. Prostimea suntem noi. «Parc-am făcut-o cu Staicu, las' că nici cu Alexandru nu mi-e ruşine». Şi de ce nu te-ai mulţumit numai cu-acest sublim principiu de viaţă? Erai destul de-narmată şi fără Octavian Păuna.

— Fiindcă el îmi netezeşte drumul şi-mi oferă ceea ce merit.

— Adică să strici casa unei femei care şi-a lăsat ţara şi familia ca să-l urmeze pe Octavian Păuna, lichea ce-i datorează ascensiunea lui vertiginoasă. Bine măcar că nu e prost profesional, dar ca el sunt, cu sutele şi cu miile, medici prin câte-o policlinică. El dă din coate pentru tine, iar tu stai mironosiţă nevinovată şi-aştepţi ofrande.

— Vrei să ţi-l prezint pe colegul meu curtezan?

— Nu ţin deloc să cunosc o puşlama-n plus. Iar pe tine, te rog să nu-mi mai calci pragul până ce nu le faci vânt amândurora: şi lui Păuna şi lui «cin'zeci la sută-n plus»!

— Mamă, chiar atât mă dispreţuieşti şi nu mă mai

iubeşti?

— Te consider exponent al unei mentalităţi sociale care are curs de la vlădică până la opincă. Iar de iubit, de ce să fac pe eroica, am să te iubesc orice-ai face, numai că-ntristarea pe care mi-o pricinuieşti nu se poate răscumpăra cu nimic. Am un asemenea sentiment al eşecului, viaţa mea mi se pare atât de inutilă! Mă-ntreb la ce-am trăit, la ce bun trecerea mea pe pământ? Mâine s-ar putea să se facă un parastas internaţional şi s-ajungem iar s-avem mâncare, lumină şi căldură. Dar dac-o s-ajungem un popor de lichele, nimic nu ne mai poate salva.

Maria se repezi şi-o strânse la piept. Strângea parcă o piatră sau un mort, cărora nimic nu le mai folosea.

Sânziana închise numaidecât uşa în urma fiică-sii, nemaieşind ca altădată pe palier s-o urmărească din ochi până ce n-o mai vedea.

«Parc-o aud, pe Mama plângând în baie: «Doamne, de ce ne-ai mai făcut?». Şi eu am dezamăgit-o, când m-am măritat cu Alexandru Bujor: dar nu stricam casa nimănui. Nu antrenam pe nimeni pe toboganul greşelii».

* * *

— Nene Daniel, iartă-mă că-ţi încarc memoria cu-amărăciunile mele. Amărăciunea cu Maria mă priveşte numai pe mine. Sunt trei luni de când n-a mai călcat pe-aici. Înseamnă că nu s-a despărţit de Păuna. Necazul care ne priveşte pe-amândoi, fără s-o mai punem la socoteală pe tanti Marina – Sânziana le spunea socrilor ei cum le spusese înainte de-a le deveni noră – este băutura lui Tudor. De Alexandru Bujor nu mi-a fost prea greu să mă despart, adică să mă lase el, fiindcă vieţile noastre parcă mergeau pe două paralele care n-aveau să se-ntâlnească niciodată, *comme de juste.* Tudor însă înseamnă toată viaţa mea, de când mă ştiu. Aveam atâtea lucruri de-mpărţit: concepţii, gusturi comune, aceleaşi păreri despre oameni. Totul mergea

atât de bine cât au fost copiii aici în casă: Şerban, Maria, Ana. Maria a plecat la o sută de metri de-aici, dar a plecat; Şerban – în America; Ana – în „Refege”. Tocmai când eram părăsiți de copii, când aveam cea mai mare nevoie unul de altul, să ne sprijinim unul de altul, a dezertat şi nu la vreo femeie, ceea ce-ar fi fost de-nțeles, ci-n băutură şi, slavă Domnului! în *bridge.* Nu-l mai interesează profesia pe care a făcut-o din pasiune; de mine şi de casă ce să mai vorbesc! Divorțul e calea cea mai simplă. Mie nu mi-e frică de singurătate. Pe locuința asta, lăsată de domnul Bujor în sublima lui mărinimie, putem obține două locuințe mai mici. Aceste amănunte ținând de spațiul locativ şi de justiție nu pun probleme. Dar dacă rămâne singur se distruge şi mai repede. Eu, de bine-de rău, gătesc, are-o mâncare caldă, o atmosferă de casă de om. De bine-de rău, sunt şi eu o prezență, ca un câine, ca o pisică. În viața mea n-am fost mai amărâtă şi mai singură, nene Daniel. E foarte supărat c-am încuiat maşina-n garaj şi-am ascuns şi cheile garajului şi pe-ale maşinii. Nu vreau să aibă vreun accident. E făcut Dunăre pe mine. «E viața mea, ce-ți pasă?». «Dar viața unor oameni nevinovați pe care-i poți nenoroci nu te interesează, de-asta nu-ți pasă?». «Dă-i dracu' de oameni, merită şi mai rău». Nu ştiu ce să zic, nene Daniel, e de nerecunoscut. N-aş fi crezut niciodată. Cel mai mult îl indignează că nu beau cu el. «Eşti rigidă ca un pietroi». Trebuie să recunosc că am nişte rigidități de caracter şi nişte intoleranțe pe care nu mi le pot învinge. Şi când cineva s-a compromis în ochii mei, nimic nu mă mai face să mă-ntorc la ce-a fost înainte. Nu sunt o fire duioasă.

— Ai toate motivele să nu mai fi. Mi te-aduc perfect aminte când erai copil şi-adolescentă. Erai duioasă şi tandră.

«Atunci ştii şi că te-am iubit».

— Mi se pare c-au trecut o mie de ani de-atunci.

— Sânziana, mai toate sufletele se-aspresc încet-încet, cu vremea şi, mai ales, în timpurile pe care

le-am trăit noi.

— De câte ori cineva se plângea de timpurile-n care trăia, Maica – Simina Dorobanțu, mama Mamei, pe care bine-ai cunoscut-o – spunea invariabil: «Nu te supăra, dumneata, da’ n-a fost niciodată să nu fie cumva». Mi-aduc aminte ne-ncetat vorbele ei. Nu ştiu de ce-mi vine-acum să-ți povestesc ceva ce n-are nicio legătură cu ce vorbeam noi. Ci doar cu timpurile. Avem două tinere «secundare», venite corect printr-un concurs care-a fost anulat fiindcă nu intrase cine trebuia. Atâta au bătut fetele-astea două drumul la Minister până li s-a recunoscut concursul luat cu 10. Una se numeşte Liliana Popa, alta – Rita Fekete, unguroaică din Bucureşti. N-are nici pic de accent unguresc. Sunt amândouă absolvente de medicină-generală, dar Liliana Popa fusese încadrată pediatră. Locuința lor dădea cu uşa şi cu fereastra în fața cârciumii din sat. Nu se-aghiesmuia unul să nu le bată-n uşă sau în geam şi să nu le strige: «Doctorițelor, tot singurele-singurele?». Şi asta era culmea eleganței, față de tot ce le era dat s-audă. Într-o zi le cheamă primarul la telefon: «Veniți numaidecât la primărie că e cineva grav bolnav». «E nevoie de medic de adulți sau de medic de copii?». «De-amândouă. Trimet „Aro”-ul să vă ia. Fiți gata». În cinci minute, „Aro”-ul era-n fața dispensarului, iar doctorițele în drum, cu trusele-n mână, lăsând o asistentă să le țină locul şi, dacă era nevoie, să telefoneze la primărie după una dintre ele. În loc să le ducă la primărie, maşina le-a dus la casa unui învățător, holtei, la vreo sută de metri mai departe de primărie. Din drum se-auzea o muzică de-ți spărgea urechile. Şoferul le-a condus în casă unde era un zaiafet de-a mai mare dragul. Învățătorul – gazdă – primarul, milițianul, preşedintele gospodăriei colective şi doi brigadieri. «Unde e bolnavul?», a-ntrebat Rita Fekete, pe-un ton dur, ducând-o mintea cam despre ce putea fi vorba. «Păi, toți suntem bolnavi, nu se vede? Suntem bolnavi că bem şi mâncăm singuri, fără suflet de femeie», zice primarul,

care nu părea beat. Liliana Popa amuțise într-un colț, fiindcă nu-i venea să creadă. «Ne-am gândit să chemăm şi noi nişte fete subțiri, doctorițe, de, să nu bem aşa ca proştii, singuri-cuc». Cu fiecare vorbă a primarului creşteau dracii-n Rita Fekete.

«Tovarăşe primar, noi suntem doctorițe nu animatoare. Dac-aveați de gând să ne invitați la o petrecere trebuia să ne spuneți şi să fie şi nevestele dumneavoastră la petrecere». «Ce vă țineți cu nasu' pe sus, ce credeți că noi n-am mai avut doctorițe-n comună, care beau la cot cu noi? Doar un semn să le fi făcut, he, he...». «Păcat că nu le-ați păstrat pe doctorițele-alea. Pe noi două ne trimiteți acum la dispensar cu maşina, dacă nu vreți s-ajungem mai departe. Hai, Liliana»; şi Rita a luat-o zdravăn de-o mână pe Liliana şi-au ieşit.

Primarul s-a proțăpit în uşă şi le-a strigat: «Puteți să mă reclamați voi şi la Dumnezeu, c-am oameni peste tot, pațachinele şi-nfumuratele dracului!». Trei ani cât au stat acolo fetele-astea două, n-a fost inspecție care să le treacă, nu se mai ştia numărul reclamațiilor împotriva lor. Erau chemate la Județ când una, când alta, când amândouă. I-au explicat medicului-şef de unde li se trăgeau reclamațiile astea. «Ce să fac, trebuie să răspund reclamațiilor, că şi-aşa se spune peste tot că noi, doctorii, ne-acoperim unii pe alții. Şi dac-ați fi băut şi voi un pahar de vin cu ei ce vi se-ntâmpla? Scăpați de tot balamucul ăsta». Cred că mai mult ca orice ți-a plăcut răspunsul medicului-şef, de la Județ.

Tăcură o vreme?

— «N-a fost niciodată să nu fie cumva» e-o constatare care nu rezolvă nimic. Fie-mea-şi pierde cei mai frumoşi ani din viață pe lângă un bărbat care i-ar putea fi tată şi n-are nici scuza că-l iubeşte. Bărbatu-meu bea fără să-i pese măcar că are mamă şi tată, că de nevastă, Dumnezeu cu mila!

— Nu vreau să te consolez, Sânziana, dar nu pot să cred că nu-i pasă de tine. Cred că întâmplarea care i-a

stricat echilibrul a fost plecarea copiilor şi cred că şi-un motiv profesional. Are-un teanc de invitaţii la diverse congrese unde nu e lăsat să se ducă. Asta nu e de natură să-l lase indiferent.

— Eu ce să mai zic, nene Dal, îi rosti ea numele ca-n copilărie. Comunicarea pe care trebuia s-o ţin la Heidelberg a ţinut-o amanta directorului, prezentând-o drept lucrare a unui colectiv. Tot Institutul mulţumeşte lui Dumnezeu pentru-acest amor între biochimista noastră – treizeci şi cinci de ani, bărbat, copil – şi director. De dimineaţă, ea se instalează-n biroul lui, iar pe noi el ne lasă-n pace. Vrea să facă din ea un om de ştiinţă, marea noastră specialistă-n „Sida”, iar noi ne rugăm lui Dumnezeu să reuşească, ceea ce e greu de crezut. Oricum, acest amor pur şi-nălţător are binecuvântarea noastră a tuturor. Când am fost mătrăşită de la Chirurgie de răposaţii Titus Verzeu şi Voicu Marin, trebuie să spun că mi-am făcut nişte firave iluzii despre lumea microbiologiei. Îmi închipuiam c-am să găsesc oameni pasionaţi, de vreme ce-şi aleseseră o ramură atât de puţin mănoasă. Şi constat şi azi cu plăcere că nu m-am înşelat sută la sută. Există oameni pasionaţi şi de mare calitate intelectuală; dar în rest, intrigi şi sfori, ca peste tot. Şi meseria asta e făcută tot de oameni, aşa că la ce să te-aştepţi? Norocul meu e că-mi place din inimă ceea ce fac şi că nu mă bag cu nimeni în nicio bisericuţă, adică nu particip la ura dintre cele două grupări din Institut: unii, care-l detestă pe profesor, alţii – care-i ţin trena. Şi unii şi alţii cheltuie prea multă energie ce le-ar folosi mult mai mult în lucruri mai utile. În viaţa mea n-am urât pe nimeni. E-un asemenea consum de energie de care eu nu mă simt în stare. Mai mult decât să dispreţuiesc – şi asta cu măsură – nu mă simt în stare.

— Pe Tudor îl dispreţuieşti’?

— De vreme ce-mi fac atâta inimă-rea din cauza lui, înseamnă că n-am ajuns pân-acolo. Beţia l-a transformat în brânză bună-n burduf de câine. Sunt

încă-n faza-n care mai pot despărţi brânza de burduf. Dar pariuri cu viitorul nu pot face. Mi se rupe sufletul de el: fiindcă şi la beţie se-arată un domn până-n clipa când cutez să-i spun c-a băut prea mult. Viaţa mea mi se pare c-a ajuns într-un punct mort. N-o iau nici la dreapta, nici la stânga. Sunt ţinută de forţa inerţiei. N-am spus niciodată nimănui lucrurile astea, nici măcar Sidiei Puşcaş, cea mai bună prietenă a mea dintre cei de-o vârstă cu mine. Cauzele care l-au făcut să bea nu le putem înlătura: nici copiii acasă nu-i mai putem aduce, nici la congrese nu-l putem trimite. Mai mult decât s-accepte situaţia şi să ceară un paşaport turistic pentru ca să-şi vadă băiatul, fratele şi toată familia, ce poate face? Dacă un medic nu ştie care sunt efectele băuturii cine să mai ştie? Dacă-şi distruge cu încăpăţânată consecvenţă viaţa fiindc-a ajuns să nu mai dea nici doi bani pe ea, cu ce-l putem noi ajuta? Eu n-am venit să vă spun, fiindcă ştiu ce plăcere le face părinţilor să afle că le merg copiii alăturea cu drumul. De pildă, nevasta lui Octavian Păuna şi cu mine. Dacă n-ai fi băgat de seamă că ceva nu e-n regulă-n casa asta, eu n-aş fi venit să mă plâng. Şi eu şi Tudor suntem super-adulţi şi-n căsnicia asta am venit fiecare cu experienţa lui de viaţă, cu-amintirile lui. Din punctul meu de vedere, prezentul a ajuns să-mi decoloreze şi trecutul pe care mă face să-l privesc altfel: şi trecutul a ajuns să se devalorizeze pentru mine. Am impresia că toată viaţa mea e-o păcăleală şi că ce-a fost frumos n-au fost decât închipuirile mele.

— Îmi pare-atât de rău, Sânziana. Când mi-e mai greu, mă gândesc la ce-a fost frumos în viaţa mea ca la un tezaur pe care nimeni nu mi-l poate lua.

— Tezaurul meu s-a scufundat în prezent ca-ntr-o mocirlă. Iartă-mă, nene Dal, iartă-mă că te-am amărât cu-amărăciunile mele.

— E timpul să plec şi eu. Tudor unde e-acum?

— La *bridge.* Acolo se mănâncă nişte sendviciuri şi se bea moderat şi băutură lungă: şpriţ.

— La ce oră se-ntoarce?

— La unsprezece, de-obicei. Şi cei cu care joacă au slujbă.

— Îmi dai voie să-l iau la refec?

— Ai mult mai mult dreptul decât mine.

Profesorul Şerban o sărută pe frunte pe Sânziana, trase zăvorul „Yale”-i şi plecă.

«Doamne, ce e viaţa oamenilor!», se gândi Sânziana, privindu-l pe socru-său cum cobora scările: înalt, subţire, drept, nu i-ai fi dat nici patruzeci de ani privit din spate. «La vârsta lui, dacă o s-o apuce, Tudor, ţinând-o tot aşa cu băutura, o să fie-o epavă... Şi dragostea? Apetitul pentru o singură fiinţă la un moment dat... Doamne, dar e-ngrozitor!».

La Institut, Sânziana trăia în ceea ce singură numise «emigraţie internă». La discuţii nu participa, dându-şi seama că efortul de-a stabili adevărul şi a cui este dreptatea se dovedea utopic. Nu vorbea nici despre sine şi nici despre ai săi. Ajunsese la o indiferenţă interioară pe care, ce e drept, cu greu izbutise să şi-o impună. Considera că munca îndeplinită conştiincios era singurul ei mod de manifestare civică. Iluzii n-avusese niciodată; speranţele îi amorţiseră. Se uita la viaţa colegilor ei ca la comedie. Oamenii semănau nemaipomenit cu micro-organismele. Asta-i întărea credinţa în unicitatea formei de manifestare a vieţii. Numai logica şi finalitatea ei îi păreau obscure, ca tuturor acelora care nu cred în divinitate şi-n nepătrunsele ei raţiuni.

«Poate om fi colonia penitenciară sau experimentală a unei alte lumi... Să crezi că suntem opera unui creator? A unuia care ne-a creat şi pe urmă-a adormit – da. Însă a unuia care veghează asupra creaturilor sale – nu. Doar nebun să fie. Iisus Christos mi-e cel mai drag om din istoria omenirii. Om. Dacă Dumnezeu există, El există independent de credinţa noastră. Eu una nu cred în existenţa Lui. Iar lumea viitoare, care-i dădea Mamei atâta linişte, dacă într-adevăr există, mă-nspăimântă:

adică să nu-ți mai afli niciodată odihna? Nici prin moarte? Nici în moarte să nu-ți mai poți pune speranța? Să nu poți căpăta niciodată liniştea supremă a neființei, ar fi îngrozitor. Ce păcat că nu *pot* crede-n Dumnezeu!».

În vară veniseră-n țară Mihai, Myriam, băieții lor, şi Ana, fata Sânzienei. Mihai şi Myriam nu se putea spune că-mbătrâniseră, dar aveau o privire străină şi goală, a omului căruia-i fusese dat să vadă tot şi pe care viața n-avea cum şi de ce să-l mai mire. Copiii păreau în lumea lor, de parc-ar fi plecat în ajun din România.

Profesorul Şerban, care nu ştia să se stăpânească-aşa de bine ca nevastă-sa, fusese nespus de-ntristat în urma acestei vizite. Îşi găsise fiul şi nora schimbați în adâncul fibrei, parcă robotizați.

Înțelegând amărăciunea din privirea lui taică-său, Mihai îi spusese: «Tată, aş vrea să-nțelegi un lucru: acolo, afară de bani, n-ai pe ce te sprijini şi, mai ales, pe cine. Iar la-nceput, treci prin asemenea spaime că nu se poate să nu lase urme. Nu mai suntem de-aici, dar încă nici de-acolo. Îți trebui' ani de-acomodare. Şi altă vârstă. Copiii se-adaptează mult mai uşor. Cu băiatul cel mic noi vorbim româneşte, el ne răspunde nemțeşte. Sunt foarte prost priviți cei care nu vorbesc bine germana».

«E firesc», răspunsese profesorul Şerban cu tristețe, «v-ați dus acolo ca să vă faceți nemți, nu ca să rămâneți români».

«Tată, un singur lucru bun, cu certitudine, are emigrația, cel puțin pentru unii: indiferența pentru ce e-n jur. Neimplicarea. Oricât te-ai adapta şi-ai ajunge să fii *de-acolo* nu te doare sufletul cum te durea-n țara ta *de* țara ta».

Chemat la ordine de părinții lui, Tudor Şerban nu mai folosi declarațiile de bărbat fatal de pe vremea filmului mut: «E viața mea şi fac ce vreau cu ea», mai ales că, la asemenea discurs, maică-sa i-ar fi cârpit două perechi de palme, ca-n copilărie. Recunoscu docil c-o luase pe un drum greşit şi-avu bunul-simț să n-acuze pe nimeni şi nimic de slăbiciunea lui. Le promise că treptat avea să

se lase de băutură şi că avea să depună o cerere pentru o vizită la familie în „Refege”. El cerea şi Statele Unite, pentru eventualitatea că Mihai avea să-i plătească un bilet de avion dus-întors, Germania-Statele Unite. Totul merse ca o scrisoare la cutie. În două luni avea paşaportul, Institutul îi admitea să lipsească trei luni. «Aş zice că vor să scape de mine», îi spuse Tudor Sânzienei. «Ne-am dezvăţat într-atâta ca lucrurile să meargă firesc, încât atunci când se mai întâmplă şi-aşa ceva ni se pare suspect». Cel mai genial lucru era să faci pe oricine să suspecteze pe oricine.

Tudor fu condus la aeroport de două maşini: într-una – el, Sânziana, profesorul şi Marina Şerban, în cealaltă – Alexandru Bujor cu Maria.

— Tudore, să nu zici că n-ai fost condus la aeroport mai ceva decât o personalitate oficială, glumi Maria.

Tudor fu mulţumit că despărţirea se făcu repede, fiindcă trebui să intre imediat în vamă. Le mai făcu o dată semn cu mâna, atât cât îi mai putu vedea înainte de-a coborî în sala de unde se mergea la îmbarcare.

Îi erau tare grele despărţirile. Numai ce păşea în aeroportul Otopeni şi-i bătea inima. De-acolo îi plecase copilul, singur până la New York, de-acolo, frate-său cu toţi ai lui. Tudor făcea parte dintre sufletele pentru care într-adevăr *partir c'est mourir un peu.* În avion, deşi puteai să-ţi cumperi băuturi, bău doar apă minerală. Nu voia s-ajungă la Frankfurt pe două cărări şi nici măcar bine-dispus. Era prima lui ieşire în străinătate. «Şi cine-mi garantează că nu e şi ultima?», îşi zise el, cu un suflet gol ca o băşică. Gândurile-i fugeau aiurea. Nu se putea concentra asupra nici unui subiect, nici măcar asupra senzaţiilor pe care le dă zborul până te-obişnuieşti. Hotărî, având locul de lângă peretele avionului, să se uite pe hublou. «Dac-ar cădea avionul ăsta? N-am lăsat niciun testament, de fapt n-am nicio ultimă dorinţă, totul mi-este egal. Vorba Sânzienei, „sănătate să fie”».

Se gândi la părinţi, la copilul lui, băiat în toată firea

acum, la Irina, fosta lui nevastă, pe care-atâta o iubise şi care-atâta-l făcuse să sufere când îl părăsise, la Sânziana. Pe Sânziana chiar o iubise? Poate prin anul unu, doi de Facultate. Când se căsătoriseră, nici el n-o mai iubea, iar ea nu-l iubise niciodată. În ultima vreme, de când el bea, între ei se-aşternuse o prăpastie. Ştia că ei nu-i mai plăcea să stea sub acelaşi acoperiş cu el şi, din cauză că se simțea în culpă, nici lui cu ea. Sânziana se purtase exemplar: îi crescuse ani de zile copilul fără să facă vreo deosebire între el şi fetele ei. Şerban trăise ca-ntr-o adevărată familie şi nu simțise deloc lipsa maică-sii. Tudor se-ntreba dacă sufletul lui ulcerat încetase vreodată s-o iubească pe Irina. Parcă regreta că nu se-mpăcase cu dânsa, când ea voise să se-ntoarcă la el şi la Şerban. Avusese un moment de orgoliu. Trebuia să nu uite că Sânziana-l sfătuise să se-mpace. Ea nu se-mpăcase cu Alexandru Bujor, fiindcă nu-i suporta caracterul, nu din orgoliu. Tudor îşi dădea seama, cunoscând-o, că şi dacă el s-ar fi lăsat de băutură, distanța care apăruse între el şi Sânziana ar fi rămas aceeaşi. Sânziana avea o fire principială şi rigidă. Prin urmare, din punctul ei de vedere, Tudor greşise grav. Ea nu-nțelegea slăbiciunile oamenilor. Pe fiică-sa, pentru un fapt curent – că cine nu se ținea cu şeful? – nu voise s-o mai vadă până ce n-avea să termine legătura cu Octavian Păuna. De ce s-ar fi dovedit mai indulgentă cu el, Tudor? La fiică-sa din „Refege”, Sânziana nu se dusese niciodată. «Oricât de drag ți-ar fi cineva, nu-i faci nicio plăcere să-i cazi pe cap. Mai întâi să câştige şi ea banul ei, şi pe urmă-om mai vedea». Fără să fi spus niciun cuvânt prin care să-şi manifeste-aprobarea sau dezaprobarea, Sânziana – Tudor era sigur – nu era de acord în sufletul ei cu plecare fiică-sii, Ana, şi nici cu-a lui Şerban. «Trăieşte fiecare cum vrea şi, mai ales, cum poate», era în esență concluzia Sânzienei despre viața omului.

Pentru moment, lui Tudor nu-i era deloc dor de Sânziana. O prețuia, dar ar fi vrut să-nceapă ceva nou,

ştergând cu buretele tot trecutul.

În imensitate aeroportului din Frankfurt pe Main, lui Tudor i se păru de mirare că te puteai întâlni cu cineva. Mihai şi Myriam îl aşteptau la intrarea unde era anunțat zborul „Lufthansa”, cu care trebuia să sosească Tudor.

— Bine că te vede omul şi pe tine!

Se-mbrățişară, apoi se uitară unul la altul.

— Cât ne mai recunoaştem încă, nu e pierdută orice speranță.

Cum ajunseră acasă, încercară, formând prefixul României, să prindă Bucureştii, o oră, două, trei. La un moment dat li se spuse în limba engleză: «Renunțați, altfel riscați să defectați linia». Cerură prin serviciul internațional numărul lui Tudor şi pe cel al părinților. Li se răspunse: «În timp nelimitat». De la zece seara până la trei dimineața – niciun semn. La trei şi zece sună Sânziana. «Bine c-ai ajuns întreg, părinților le comunic eu», spuse Sânziana, căreia i se povesti toată odiseea. Anulară comanda la serviciul internațional, prezentând scuze.

A doua zi, Tudor, cu un plan al oraşului în mână, bătu străzile până la ora când se-ntorceau Mihai şi Myriam de la slujbă. Erau invitați la masă şi fiul cel mare al lui Mihai, împreună cu nevastă-sa, Ana. Lui Tudor îi plăcea să-i asculte. El nu scotea o vorbă. «În România ce mai nou?», întrebă Ana. «Tot ce ştiți!».

Mihai îi dădu lui Tudor maşina lui – el şi nevastă-sa urmând să folosească cealaltă maşină – şi banii cu care să poată vedea cât mai mult din Germania şi mai ales locuri pe care i le recomandară ca fiind cele mai interesante.

A doua zi după sosire, Tudor ceru voie fratelui şi cumnată-sii să dea un telefon la Los Angeles. Îi răspunse Irina, care-l invită la «noi», având o casă-n care era atâta loc, încât nimeni nu incomoda pe nimeni; şi-i spuse că avea să-i expedieze un bilet pe „Panamerican”, urmând ca el să-şi pună doar *O.K.*-ul pentru data pe care-o dorea.

Tudor hotărî să vadă mai întâi localitățile germane indicate de frate-său şi de cumnată-sa. Îi dăduseră destui bani ca să-şi permită peste tot să stea la hotel şi să n-aibă nevoie să doarmă pe la „Crucea Roşie” sau pe la diverse cămine catolice ori protestante, care dădeau adăpost pentru sume modice, dacă nu chiar gratis. Pentru a cheltui cât mai puțin din bani – bani pe care nu muncise – toată ziua se plimba, îşi cumpăra mezeluri, conserve, fructe şi „Nes” din *supermarketuri,* iar noaptea lăsa scaunele maşinii, transformând-o într-un pat confortabil. Ultima noapte hotărî să doarmă la un han, ca să-şi facă o idee despre ce însemna o cameră de han în Germania. Mâncă masa de seară acolo. Sala de mese a hanului era acoperită până la jumătatea zidului cu lemn de-aceeaşi culoare cu mobilierul. Fețele de masă erau de diferite culori, mângâietoare, pastelate. Tudor spuse că voia să petreacă şi noaptea acolo. Fu întrebat ce culoare de lenjerie prefera. După ce mai întâi rămase cu gura căscată, zise *«bleu».* Când termină masa, un băiat îl conduse în cameră, unde totul era azuriu. Tapet, perdele, lenjerie de pat, pătura şi plapuma – căci trebuia să i se ofere clientului şi ceva mai subțire şi ceva mai gros de-acoperit – covor pe fond albastru, fotoliu tapisat în albastru. Băiatu-l întrebă dacă voia să-nchidă obloanele şi dacă voia să fie trezit la o anumită oră. Se-nclină respectuos, îi spuse unde se află grupul sanitar şi plecă închizând cu precauție uşa, după ce trecu mai întâi cheia-n interiorul camerei.

Tudor deschise-o fereastră pentru a vedea împrejurimile. Odaia lui dădea spre-un lac destul de depărtat. N-auzea nici greieri, nici orăcăit de broaşte. Îşi dădu copilăreşte drumul pe pat, din toată înălțimea. Arcurile-l zvârliră neaşteptat de sus. «Bun!». Patul, considerat a fi de-o persoană, putea din larg să primească două. Pipăi perna de puf, pătura de lână, plapuma de puf, subțire ca o pătură. «Ai dracu’ nemți!», îşi spuse Tudor şi oftă.

Biletul de avion trimis de Irina era Frankfurt – Los

Angeles. «Şi-nchipuie, probabil, că la-ntoarcere am să vin înot. Dus-întors e totdeauna mai ieftin. Mă rog, dacă vrea să se dea mare...». Numai când urcă-n „Panam”, îşi dădu seama că biletul era la clasa-ntâi. Acolo se putea mânca şi bea oricât. Fusese-avertizat de Mihai şi de Myriam că Frankfurtul avea să i se pară un sat faţă de New York, iar aeroportul din Frankfurt – cel mai mare din Europa – alături de „Kennedy” ca o biserică de ţară pe lângă Sfântul Petru.

La New York, pentru transbordarea la avionul de Los Angeles, se descurcă onorabil cu engleza lui. Toată lumea înţelegea ce spunea el, greu era să-nţeleagă el ce i se spunea.

«Dac-am reuşit să nu rămân pe jos, tot e bine». Stewardesele păreau a nu avea mai mare plăcere şi grijă pe lume decât mulţumirea şi confortul pasagerilor.

De la Frankfurt la Los Angeles, Tudor mâncă pe săturate din tot ce i se oferea, dar nu bău decât sucuri de fructe. Nu voia ca la Los Angeles – unde-aveau să-l aştepte Şerban şi Irina – Irina să se felicite că-l lăsase la vreme.

De când plecase din Bucureşti era într-un permanent pariu cu el însuşi.

Pe măsură ce se-apropia de Los Angeles, Tudor simţea o nelinişte şi-o zăpăceală-n toată fiinţa. Încerca să nu se gândească la momentul revederii cu Şerban şi cu Irina. «Ce-am să fac? Ce-o să-mi vină-atunci să fac. Nu ne putem programa stările. Şi eu nu-s un ipocrit». Ceea ce nu-l liniştea deloc. «Asta-nseamnă că vorbim ca să n-adormim».

Când dădu cu ochii de Şerban şi de Irina, i se puse-un nod în gât. Îi sărută mâna Irinei, ceea ce stârni curiozitatea printre americanii din preajmă. Irina îl strânse tare-n braţe. Şerban îl strânse şi el în braţe, cu obrajii şiroindu-i de lacrimi; abia într-un târziu reuşi să spună: «Tată, tată, bine-ai venit!». Apoi începu să-l întrebe de toţi din România şi de toţi din Germania. Irina-i puse o-ntrebare anodină, de politeţe: «Ai călătorit

bine?».

* * *

Sânziana era mereu întrebată de colegi la Institut: «Ce zici, se mai întoarce Tudor sau se face neamț ori american?». «Eu sunt microbioloagă; darul profetic nu-l am, iar de jurat nu jur pentru nimeni».

Sânziana nici nu se gândise măcar să-şi pună-ntrebarea. Dacă nu s-ar mai fi-ntors, situația era rezolvată pentru toată lumea, iar inițiativa ar fi pornit de la el. Milă-i era doar de socrii ei, care s-ar fi văzut singuri-cuc la bătrânețe, referindu-se la legătura de sânge, că altfel nici ea, Sânziana, şi nici Maria nu i-ar fi lăsat de izbelişte.

Rămânând în Occident, Tudor i-ar fi rezolvat Sânzienei o sâcâitoare problemă de conştiință: să-l lase, cum i-o cerea epuizarea răbdării, răbdare ce toată viața-i fusese pusă la-ncercare; sau să rămână mai departe samariteancă milostivă şi-o viață-ntreagă să ducă-n spinare povara unei cruci, aşa cum ajunsese să-şi considere căsătoria cu Tudor? «Păcat ar fi să rămână țara fără înc-o minte, în hemoragia asta permanentă de creiere. În ceea ce mă priveşte însă...».

* * *

Doctorul Iordache, soțul Irinei, îl primi chiar prieteneşte pe Tudor, care se scuză din primul moment că le cădea pe cap.

Doctorul Iordache îşi echivalase studiile răspunzând chestionarului-test de confirmare, la un punctaj remarcabil, ceea ce-l făcuse să fie angajat chirurg într-o mare clinică din Los Angeles, loc pe care-l aleseseră pentru climă, Irinei fiindu-i urâtă iarna. Casa lor era pe-o colină, subsol, parter, etaj, în mijlocul unei peluze superbe, presărată cu tot felul de plante aranjate-n ronduri. Mai aveau foarte puțin, nouă luni, şi casa era

achitată. Şerban urma cursurile unui *college,* pregătindu-se pentru medicină.

Tudor nu-i putea reproşa nimic doctorului Iordache pentru felul cum se purtase cu Şerban şi cu Irina.

Trecuse destul timp ca Tudor să-i mai fi purtat ranchiună celui către care se dusese Irina. Tudor n-o considerase niciodată pe fosta lui nevastă drept victima inocentă a unui afemeiat.

Doctorul Iordache îi arătă secția unde lucra el şi laboratoarele clinicii. Tudor nu se mai sătura privind o aparatură despre care ştia numai din revistele de specialitate pe care le primea de la foşti colegi stabiliți în Occident.

— Tudore, cred că n-are niciun rost să nu ne spunem pe nume. Ce-ai zice dacă nu te-ai mai întoarce? îl întrebă doctorul Iordache.

Tudor se făcu la față alb ca varul şi nu găsi niciun răspuns.

— Îți poți echivala studiile, iar un loc de microbiolog s-o mai găsi-n atâtea State. Şi chiar de nu ți le echivalezi de la-nceput, poți lucra o vreme ca laborant, ceea ce nu e nicio ruşine aici.

Tudor se gândi la Mihai Negruț, care lucrase ca laborant până ce-l trăsese de moț profesorul Ciobanu. Cunoştea povestea de la taică-său şi de la străbunică-sa, coana Luxița Bantaş.

— Dacă vrei, îți scoți şi nevasta şi fata nevestei şi părinții. Totul se face cu-o brumă de răbdare.

Tudor era sigur că nici părinții lui, nici Sânziana nu l-ar fi urmat, şi nici chiar Maria.

— Dacă-ți echivalezi studiile, nimeni nu te obligă să şi profesezi. E pur şi simplu o demonstrație pe care ți-o faci ție însuți.

Ideea asta-l nelinişti pe Tudor. Niciodată n-avusese cu cine sau cu ce să se-ntreacă. Acum, judecătorul lui avea să fie un computer, fără sentimente.

Tudor îşi făcea un punct de onoare din a-i demonstra doctorului Iordache că Irina nu se despărțise de-o

nulitate. Şi, mai ales, cum spusese soţul fostei lui neveste, era o demonstraţie pe care şi-o făcea lui însuşi.

Coincidenţă amuzantă, Tudor îşi echivală studiile cu-acelaşi punctaj ca şi doctorul Iordache. Evenimentul se sărbători cu-o sticlă de şampanie şi niciun strop mai mult. Doctorul Iordache ştia că mâna unui chirurg depinde în mare parte şi de regimul lui de viaţă. În acest Occident îndepărtat erai judecat după siluetă, după-mbrăcăminte, după maşină şi după locuinţă, ele fiind revelatoare pentru contul pe care-l aveai în bancă. Îţi puteai permite să te-ngraşi când te chema Hitchcock sau Orson Welles; şi-n orice caz, nu dacă veneai din Răsărit. Cât erai oaspete ori bursier, te copleşeau cu bunăvoinţa şi-ţi ploua cu invitaţii. Când te stabileai acolo, şi bunăvoinţa şi invitaţiile-şi îngustau gura pâlniei.

Doctorul Iordache îi spuse lui Tudor şi ce era bun şi ce era rău în America. Abundenţă pentru cine câştiga bine şi chiar mediu. Aceştia-şi puteau permite şi să meargă la teatru, la concerte. Apoi era o mare sărăcie-a relaţiilor dintre oameni, chiar privite dincolo de poziţia imigrantului. În viaţa profesională, cum era firesc, cea mai mare atenţie se dădea celor care se aflau în State măcar de două generaţii, dar şi ca nou-venit, dacă era ceva de capul tău, te luau în seamă. Ei, doctorul Iordache, Şerban şi Irina, dădeau din când în când un *party,* pentru-a se-achita de nişte obligaţii şi erau invitaţi tot la party-uri cu lume multă, cu zgomot mult, unde nici nu ştiai cu cine-ai schimbat nişte platitudini. Petreceri restrânse, dar de suflet, ca în Răsărit, aşa ceva acolo nu se purta.

— Tudore, eu nu vreau să te păcălesc. Până m-am acomodat cu viaţa de-aici n-aveam destui pereţi de care să mă dau cu capul. Iar ca să-ţi spun că pe mine mă doare ce-i doare pe americani, aş minţi. În primii doi-trei ani eşti foarte preocupat de ce se-ntâmplă-n lumea din care-ai plecat, apoi, interesul se stinge încet-încet pentru ce-ai părăsit, dar nu creşte pentru lumea nouă în

care firesc ar fi să te integrezi. Cum bine zice fratele tău, Mihai, nu mai eşti nici de-acolo, dar nu eşti nici de-aici. Cele două suporturi morale aici sunt familia şi pasiunea profesională. Pe mine, condițiile profesionale de-aici m-au făcut să rămân. Altfel, de ce să-l mânii pe Dumnezeu, nici în țară n-am tras mâța de coadă, aveam standardul oricărui chirurg de renume. Aici poți fi amețit de condițiile profesionale. Dovadă – atâția medici francezi, englezi, danezi etc. etc., premii „Nobel", care toți au lucrat în laboratoare americane care i-au dus la „Nobel". Aici ai un copil şi doi prieteni: pe Irina şi pe mine. Acasă ai părinții, nevasta şi-o lume-ntreagă de fibre care dor grozav când sunt smulse brusc. Aici îți începi viața de la zero. Nu mai ai niciun martor al fostei tale vieți. Nu-i uşor să te hotărăşti. De fapt, mai ai două luni de gândire. Am vorbit cu şeful unuia dintre laboratoarele institutului nostru şi te primeşte şi mâine dacă vrei, în probă, după care puteți zice «nu» şi unul şi altul. Cred că nu-i o idee rea să vezi ce-ar însemna munca ta aici.

Tudor se prezentă de-a doua zi în laboratorul doctorului Jansen, suedez (cum îl arăta numele), născut în Statele Unite. Având poate încă psihologia imigrantului, doctorul Jansen se purtă camaradereşte cu noul-venit. Îi arătă tot, îi explică tot şi-l lăsă să-şi aleagă ceea ce voia să lucreze. Tudor fu de-a dreptul pasionat de posibilitățile care i se ofereau. Când păşise-n laboratorul doctorului Jansen, nu luase nicio hotărâre. Socotea că două luni într-un asemenea laborator erau mană cerească pentru el ca experiență profesională, nevenindu-i să mai plece de lângă aparate. Pe de o parte. Pe de altă parte se gândea că rata ocazia de-a face o călătorie-n diverse locuri, ocazie cu care, de asemenea, putea să nu se mai întâlnească. Profesionistul din el se dovedi mai tare decât turistul. Se-apropia sfârşitul celor două luni de State Unite. Dincolo era toată viața lui; aici – o mare satisfacție profesională şi băiatul lui.

— Tată, ştii cât am plâns când am plecat din țară. Când te-am lăsat pe tine, pe bunici, pe fete şi pe Ziziana. Te rugam să nu mă trimiți de-acasă. Te-ai purtat ca un om care-nțelege sufletul unei mame. Ți-ai înfrânt ranchiuni şi orgolii şi m-ai trimis aici. Nu mă pot plânge nici de mama, nici de soțul ei. Dar dac-ai şti ce-ar însemna pentru mine să rămâi tu! Hai, rămâi! Adu-o şi pe Ziziana, care mi-e atât de dragă.

— Sânziana n-o să vină niciodată. Urmează exemplul mamă-sii, care, când îi era mai greu, având posibilitatea să plece, n-a plecat. Când era divorțată, Sânziana a avut ocazia să se mărite c-un doctor francez, un nume-n microbiologie. Nu s-a măritat. În sinea ei n-a fost de acord nici cu plecarea ta, nici cu-a Anei. «Eu sunt ca pirul, nu ca plantele decorative», se defineşte ea pe ea însăşi. Trebuie să mă hotărăsc: să aleg între tine, părinții mei, Sânziana şi Maria, pe de-o parte. Pe de alta, între profesia mea aici şi profesia mea – dincolo.

Tudor alese-n ultimele două zile să rămână în Statele Unite: mai mult pentru mirajul profesional sau mai mult pentru fiu-său, n-ar fi ştiut să spună.

Îşi chemă părinții la telefon să-i anunțe. Le pieri graiul. Abia reuşiră să articuleze, taică-său – «Faci cum crezi», maică-sa – «Dumnezeu să-ți ajute şi să-ți lumineze mintea!».

Sânziana primi vestea ca şi când de mult o aştepta. «Faci cum îți dictează conştiința». «Tu depune-ți actele de plecare, iar eu încep demersurile aici», îi spuse Tudor precipitat. «Tudore, îți doresc bine şi sănătate, dar eu de-aici nu plec!». «Dar Maria?». «Maria e majoră, vaccinată, treaba ei ce face». «Te rog, nu divorța, poate între timp te răzgândeşti». «Nu divorțez, că n-am de gând să mă mărit. Când tu ai să vrei să te-nsori acolo, îmi spui şi mă execut imediat. Spune-i lui Şerban că-l sărut şi că mi-e dor de el şi-abia aştept să-l văd *aici,* Irinei şi doctorului Iordache, bine şi sănătate din partea mea».

Tudor le trimise o scrisoare colegilor, cărora le păstra cele mai bune sentimente, una – directorului, plină de

politețe, anunțându-i esențialul, una – Serviciului „Personal”, pentru a i se desface contractul de muncă.

Sânziana fu chemată la Direcție şi la Serviciul „Personal”. Nu scoase niciun cuvânt neîntrebată. «Dumneavoastră pretindeți că n-ați ştiut nimic?». I se puse-aceeaşi întrebare în ambele locuri. «Nimic!». «Nu putem crede-aşa ceva!». «E dreptul dumneavoastră; eu n-am cum vă demonstra contrariul decât prin faptul că n-am de gând să plec nicăieri, nici măcar până la Ruse». «Dar cum e posibil ca-ntre soți să se țină secretă asemenea intenție?», o-ntrebă directorul. «Între soți există şi amante şi amanți, iar soții nu-şi pun capul unul pe umărul celuilalt şi nu-şi fac mărturisiri», răspunse ea, privindu-l fix.

Dac-aveau de gând să procedeze cu ea cum se procedase cu doctorița Eleonora Nichita, ajunsă laborantă din conferențiară, Sânziana măcar n-avea să-şi țină limba-n gură.

«Totdeauna sunt certați şi sancționați cei care rămân pentru cei care pleacă», spuse ea la Serviciul „Personal”. «Eu – ce-am avut de spus – am spus».

Problema doctoriței Hangan-Şerban se puse şi-n C.O.M. N-avea munci de răspundere, nu deținea secrete de stat, încât se luă hotărârea ca ea să rămână-n continuare pe postul pe care-l deținea.

Sânzienei nu i-ar fi căzut deloc bine să fie mătrăşită dintr-o muncă de care era legată şi pe care-o făcea cu plăcere. Până ce nu se hotărî atitudinea față de ea, avea de gând – dac-ar fi fost dată afară – să se ocupe de croitorie, la care-avea mare talent. Nu intrase deloc în panică. Era la vârsta la care trăieşti mai mult din ce nu mănânci decât din ce mănânci; vârstă când nu mai umbla după toalete, cum nu umblase niciodată, şi nici după mondenități. Distracțiile ei costau puțin: cinema, teatru, concerte la „Ateneu” sau pe discuri.

La puțină vreme după ce Tudor se stabilise-n America, Sânziana şi Maria primiră câte un *videorecorder* din partea lui. Stătuseră ore-ntregi în

picioare, disciplinat, până le venise rândul, plătiseră vama, îşi puseseră aparatele-n maşină. Rugară pe-un inginer electronist, fost coleg de liceu al Mariei, să le-nveţe cum funcţionau asemenea scule. Mircea Marinescu, electronistul, fiind printre primii posesori de *video* din Bucureşti, făcea parte dintr-o adevărată «mafie» a casetelor. După ce le puse la dispoziţie casetele lui, cum făcea rost de ceva nou, stând aproape şi de Sânziana şi de Maria, venea cu caseta la Sânziana unde se-nfiinţau şi Maria şi Alexandru Bujor. Apoi mai stăteau de vorbă, Sânziana le dădea o gustare. Şerbanii-seniori primiseră şi ei de la feciorul din Germania un *recorder.* Sânziana-i invita şi pe ei şi-adesea veneau. Profesorul Şerban nu se mai simţea incomodat de Alexandru Bujor şi nici acesta de profesor. Treizeci de ani în viaţa unui om, dacă nu e fanatic sau tâmpit, se văd. «Fanaticii au obiceiul să schimbe obiectul fanatismului lor, tâmpiţii sunt însă de-o mare consecvenţă, rămân tot tâmpiţi», îşi spunea profesorul Şerban în prezenţa lui Alexandru Bujor, pe care-l vedea mult mai umanizat şi mai concesiv cu alţii.

Primul «sediu» *video* fusese la Iancu şi la Marioara Stein, care primiseră un aparat de la fiul lor din Israel.

Acum erau ei invitaţi, când la cuscri, când la Sânziana ori la Maria.

Cel mai important lucru era nu atât filmul, cât conversaţiile care urmau, când seniorii le povesteau juniorilor lucruri pe care aceştia n-aveau de unde să le ştie, deoarece istoria nu-nregistrează şi viaţa cotidiană a cetăţeanului de rând. Unele lucruri le mai ştia Sânziana din povestite, de la bunicii ei materni şi de la mamă-sa, răposata Smaranda Hangan.

Daniel Şerban o aducea uneori la video şi pe Lisăndrina, Sanda Băncilă, care făcea comentariile cele mai neaşteptate şi mai hazlii.

Văzură la un moment dat, în formaţie completă – Sânziana, Maria, Alexandru Bujor, Şerbanii-seniori, Steinii-seniori, Sanda Băncilă – un film adus de Mircea

Marinescu. Filmul se numea *Moscova pe Hudson,* viața unui rus rămas în Statele Unite; cu puțin înainte văzuseră *Nostalghia* lui Tarkovski şi-un interviu al său dat unor cronicari italieni. Tarkovski declarase că ruşii erau proşti imigranți, fiindcă nu-şi depăşeau niciodată nostalgia după țara lor. Acest interviu al lui Tarkovski, văzut în formație completă, ca şi *Moscova pe Hudson,* lăsase-o tăcere pe care se hotărî s-o rupă Sanda Băncilă: «Mulțumesc lui Dumnezeu că n-am pe nimeni plecat din familie». «Ai şi de ce, coană-mare», îi spuse Iancu Stein. *Moscova pe Hudson,* departe de tragismul lui Tarkovski, nu-i înveseli nici el. Amândouă aceste casete vorbeau de funie-n casa spânzuratului. Mircea Marinescu, fără să spună un cuvânt, socoti că făcuse o gafă arătându-le celor din jurul lui cele două filme.

După ultimul, Alexandru Bujor rupse tăcerea, cu o-ntrebare: «Oare noi, românii, ce fel de imigranți om fi?». «După părerea mea, judecând după cei doi copii ai noştri» – şi Iancu Stein o arătă pe Marioara – «nici românii nu sunt imigranții perfecți. Tac ei, dar fericiți nu sunt».

«Nene Iancule, pe lume asta nu le poți avea pe toate deodată. Când ai luat o hotărâre, că e bună, că e rea, că eşti fericit, vorba vine, că eşti nefericit, trebuie să ştii să te porți demn. Înainte de-a lua o hotărâre de-asemenea importanță trebuie să ştii la ce ți-e mai mare intoleranța: la ce-i aici sau la ce e dincolo. E ca la medicamente: unii fac 400 de grame de streptomicină şi n-au nici pe dracu', alții la 20 rămân surzi pe viață. Părinții, bunicii, mormintele sunt trecutul. Noi cei de-aici suntem trecutul. Pe mulți nu-i interesează trecutul şi nici chiar viitorul, ci numai prezentul. Noi cei de-aici care-am fi putut merge dincolo nu ne putem despărți de trecut. Unii mai cred că au şi nişte datorii față de țară, oricât de rău ar fi ajuns ea. Drept e că afară de salvare individuală nu se zăreşte nimic. Ei să fie sănătoşi acolo, noi – aici. Cu părere de rău trebuie să recunoaştem că nimeni în emigrație nu se deznaționalizează mai repede decât

românii. Ungurii, italienii, grecii, ucrainenii au emigrat în America de-acum trei sute de ani şi neam de neamul lor îşi vorbesc limba. Ai noştri, plecaţi la zece ani de-aici, la douăzeci abia mai vorbesc româneşte». Sânziana se oprise brusc. Tăceau cu toţii, iar Mircea Marinescu se simţea mai vinovat decât oricine. «Ce-o fi fost în mintea mea să le-aduc oamenilor ăstora casetele astea, fir-ar ale dracului!».

— Hai să mergem în bucătărie, să luăm o gustare, zise degajat Sânziana, ca şi când nimic nu s-ar fi-ntâmplat.

La ce foloseau discuţiile-acelea teoretice, când pe lume exista viaţă şi moarte, sănătate şi boală, căldură şi frig, mijloace de locomoţie şi câte şi mai câte. Şi, vorba unui vestit şerif din Far West: «Toată lumea are parte pe lume asta de gheaţă; unii – iarna, alţii – vara».

Mircea Marinescu rămase ultimul.

— Doamnă doctor, mă simt foarte vinovat că v-am arătat astea două filme.

— Mircea dragă, n-ai de ce. Adevărul trebuie privit în faţă. O boală nu-nceteză fiindcă nu vorbeşti despre ea. Cred că mult mai greu le vine să vadă filmele astea celor care-au plecat şi ne-au lăsat, decât nouă, celor de-aici. Noi n-avem niciun sentiment al culpei. Ei, cred eu că da. Dovadă sunt pachetele pe care ni le trimit, cu care cred ei că astupă nu numai o nevoie reală, dar în parte şi golul pe care l-au lăsat. Nu-ţi închipui ce greu îţi vine să-ţi plece copilul. Tot ce-ai făcut o viaţă parcă se duce pe apa-sâmbetei.

— Pân-acum nu v-am spus că mama mea e rusoaică din Leningrad. L-a cunoscut pe tata-ntr-o excursie. Tata făcea, prin O.N.T., un tur al celor mai importante localităţi din Uniunea Sovietică. Mama făcea în vacanţă pe ghidul. Era studentă la Politehnică. Mai câştiga şi ea un ban. Tatăl ei a murit după război într-un lagăr. Pe toţi cei căzuţi prizonieri la nemţi, Stalin i-a băgat în lagăre. Mama cu bunica şi cu înc-o soră au trecut prin blocada Leningradului. Bunica a fost profesoară de

chimie la un liceu. Cu greu şi-a crescut fetele. Musia, sora mamei, studentă şi ea, mai câştiga un ban cu croitoria, cu tricotatul. Doi ani au durat formele până când mama şi tata au căpătat aprobarea de căsătorie. Tata se interesa aici şi i se spunea: «Nu aprobă ruşii». Mama se interesa la Leningrad şi i se spunea: «Nu aprobă românii». În sfârşit, s-au văzut împreună. Pe mine m-au făcut în primul an de căsătorie. Şi astăzi mama spune că nu ştie ce s-ar fi-ntâmplat dacă nu m-ar fi avut pe mine, atât de greu i se părea să trăiască printre străini, cu toată dragostea şi delicateţea tatei. Nu e zi în care să nu-mi vorbească de Leningrad, de familie, de prieteni. Mamei, soră-sii, cumnatului şi celor doi nepoţi nu ştie ce să le mai trimită de-aici. Strânge ban cu ban ca să-şi poată petrece-o lună cu-ai ei. Mamei şi tatei n-am avut curaj să le-arăt astea două filme pe care îmi pare rău din suflet că vi le-am arătat şi dumneavoastră.

— Eşti un copil bun, Mircea. Nu te mai gândi la asta. Îmi pare bine că te-am cunoscut. Parc-ai fi cineva din familie. Nenea Daniel şi tanti Marina îmi sunt socri. Părinţii mei le-au fost cei mai apropiaţi prieteni, ca şi nenea Iancu şi tanti Marioara cu care mă-ncuscresc; de altfel, ca şi cu Nenea Daniel şi cu tanti Marina; fata mea cea mică, «nemţoaica» din R.F.G., este măritată cu un băiat care, după tată, e nepotul familiei Şerban, după mamă – al familiei Stein. Nu ştiu dac-ai priceput ceva din copacul ăsta genealogic.

— Bine c-o aveţi pe Maria aici.

— Da.

Ceea ce nu-i spuse Sânziana era cât şi-ar fi dorit s-o vadă măritată şi, mai ales, cu copii. Asta ar fi-nsemnat o nouă raţiune de-a trăi şi pentru una şi pentru alta.

— Mircea, nu mi-ai spus cum o cheamă pe mama ta.

— Galina Viaceslavna Stariţki. I se spune Galea.

«A doua Galea din viaţa mea».

Îl conduse pe Mircea până la uşă, îi puse mâna pe-un umăr şi-nchise ochii. Ca să priceapă că spânzuraţi erau destui pe lume, iar casele lor nu puteau fi dărâmate, nici

ocolite la nesfârşit şi nici măcar funiile nu puteau fi scoase din ele şi nici din vocabular.

Sânziana se-ntinse pe pat cu faţa-n sus şi-şi împreună mâinile pe piept. Zâmbi.

În penultimul an de liceu, trei colegi ai ei de clasă – unul cânta la clarinet, unul la vioară, unul la violoncel – fuseseră duşi să cânte la o festivitate urmată de un bufet rece, oferit mărimilor. Mărimile, sătule, lăsaseră o groază de bunătăţi pe mese. Organizatorul îi chemase pe cei trei băieţi să mănânce şi ei din resturile festinului şi să-şi ia ce puteau prin traistă. Avram Grigore, Gavrilescu Marian şi Moroşan Nicolae, copii buni, aduseseră sacoşele-n clasă şi-mpărţiseră colegilor tot ce era-n ele, mâncare şi băutură. Deşi nu se produsese nicio dezordine, diriginta lor, Nagy Maria, profesoară de chimie, aflând de acest chiolhan prin intermediul surorilor Dulgheru, unele dintre cele mai vigilente eleve ale şcolii, scosese în careu toată clasa şi le ţinuse un discurs în care-i făcuse pe toţi de două parale fiindcă îndrăzniseră «*se intróduke álcool ín şcola.* Éri voi, Ávram, Gávrilesc, Móroşan n-o sé fie niciódate nímic dé cap ál vost. Gúnoi. Gúnoi. Elimínem voi doi septémin».

Avram şi Gavrilescu ajunseseră solişti al căror renume depăşise graniţele ţării, iar Moroşan era considerat cel mai bun dirijor de muzică simfonică al generaţiei lor.

La douăzeci de ani de la terminarea liceului, după întâlnirea din amfiteatrul şcolii, înainte de-a se porni spre restaurant, Avram, Gavrilescu şi Moroşan se apropiaseră de fosta lor dirigintă şi se-nclinaseră.

«Vă mai amintiţi de noi, doamnă?».

«Ávram, Gávrilesc, Móroşan».

«Ştiţi ce ne-aţi spus când ne-aţi eliminat acum douăzeci de ani: că n-o să fie niciodată nimic de capul nostru. Acum ce mai ziceţi?»

«Spuneţi voi unde este Grígoresc Vólentino?».

«La Los Angeles».

«Unde este Lólesc Ólino (Lalescu Alina)?».

«La München».

«Unde éste Roth Ernest?».

«La Düsseldorf».

«Şi ótunci?».

Cei trei dăduseră din cap înfrânți de evidență, sărutaseră mâna fostei lor diriginte şi se porniseră cu ea pe râs. «Iar Dulgherițele „spaima cosmopolitismului” de când plecaseră ele-n Statele Unite!».

Sânziana îşi strânse mâinile până-i pocniră degetele, apoi se destinse ca un arc şi-ncepu să plângă.

* * *

«Domnule Churchill şi domnule Roosevelt, răsuci-v-ați în mormânt pân’ la Ziua-de-Apoi...».

Democrație, libertate...

Din U.R.S.S., Daniel şi Siniavski reuşiseră să trimită-n Occident scrieri de-ale lor şi să le fie publicate sub pseudonim. Nu-i ştia nici pasărea. C.I.A.-ul îşi dăduse osteneala şi-i descoperise. Pentru că Occidentul are mereu nevoie de-o jucărie nouă, C.I.A.-ul îi dăduse pe mâna K.G.B.-ului, ca astfel să le tragă una peste bot comuniştilor occidentali. «Uitați victimele comunismului rusesc!». Robert Kennedy îi spusese lui Evtuşenko această frumoasă istorie. «Doamne, dacă s-ar putea muri de scârbă». Sânziana-şi şterse lacrimile cu colțul pernei. «Un singur lucru „bun” are şi regimul ăsta: nu-ți pare rău că mori. Mi-e dor de moarte!». O seninătate rece se lăsa în sufletul ei şi o-mpăcare cu zădărnicia. Poate că bine-ar fi fost să coboare toată lumea-n infern, cu o condiție: să mai poată ieşi de-acolo. «Noi am învățat tot. Am băut întreg paharul umilinței şi-al degradării, numai că noi rămânem în infern, iar cei care n-au fost ne disprețuiesc. Cortina-de-fier nu e de fier, e de beton armat. Dar las’ că murim noi!».

— Părinții mei ştiu că vin mereu la dumneavoastră şi vor să vă cunoască.

— La prima casetă sunt invitații mei.

La vizita familiei Marinescu, mamă, tată şi copil, Sânziana îşi invită şi ea pe cei care erau familia ei: Daniel şi Marina Şerban, Iancu şi Marioara Stein, Sanda Băncilă, Maria şi taică-său. Filmul – o comedie uşurică – era doar pretextul acelei întâlniri.

Galea Marinescu o cuceri din primul moment pe Sânziana, nu numai prin frumuseţea, supleţea, distincţia chipului ei şi discreţia-n îmbrăcăminte, ci şi prin buchetul de flori de câmp şi, mai ales, prin borcanul de zacuscă şi prin sticla de vin.

«Au venit ca la rude», se gândi Sânziana şi simţi o bună-dispoziţie şi-o bună-stare pe care de mult nu le mai încercase.

— Puteţi critica florile, vinul, dar nu zacusca. Asta e făcută de mine.

Ai Sânzienei îi plăcură pe părinţii lui Mircea.

— Cum v-aţi numit ca domnişoară, doamnă Marinescu, o întrebă profesorul Şerban.

— De familie, Stariţki.

— Ce nume frumos.

— Nu vreau să fac efect, dar familia Stariţki e mai veche în Rusia decât Dolgoruki şi Romanovii.

— Asta n-aveam de unde să ştiu.

— Eu am aflat numai la istorie şi-am întrebat pe mama dacă noi eram din această familie. Ea a spus «da» şi a rugat să nu spun la nimeni. Acum aici pot să spun.

Pe chipul ei apăru o mare întristare.

— De ce v-aţi întristat, doamnă? o-ntrebă profesorul Şerban.

— De câte ori amintesc familia şi ţara simt o durere în suflet.

În sâmbăta următoare, toată formaţia din casa Sânzianei fu invitată la familia Marinescu. Nimic rigid, nimic forţat. O atmosferă de familie. Locuiau într-un bloc nou, într-un apartament de trei camere, care-abia-i încăpu pe toţi.

Sanda Băncilă le aduse-n dar un «milieu» de macrame lucrat de mâna ei.

La câteva zile după această sâmbătă, Maria i se-nfăţişă Sânzienei cu un pas marţial de parc-avea de gând să pornească-ntr-o cruciadă. Moştenind de la taică-său obiceiul de-a da prima cu măciuca, i se-adresă maică-sii fără niciun preambul:

— Mamă, ce-ai zice să mă mărit cu Mircea?

— Ai de gând să-i ceri mâna?

— El are de gând să mi-o ceară.

— Dacă ai gând cinstit pentru căsătoria asta, mărită-te. Dacă ai face-o numai ca să dai cuiva cu sâc, sau dacă ai de gând să-l păcăleşti şi să joci partidă dublă, nu te mărita. Mircea e-un om prea de calitate ca să nu procedezi cinstit şi nici cu unul mai subţirel la calitate n-ai avea dreptul.

— Dacă n-aş fi avut asemenea gânduri nu ţi-aş fi spus. Ca şi tine, când închei un capitol, s-a pus cruce definitiv.

— Aş fi mulţumită să te măriţi şi, mai ales, cu Mircea. Eu n-am îndrăznit să-ţi sugerez asemenea idee.

Familia Marinescu, în plen, veni să ceară mâna Mariei, mamei şi tatălui ei, care se aflau împreună cu fiica lor, sub acelaşi acoperiş în vederea acestui eveniment.

Nunta se făcu în cadrul strict al familiei. Un coleg al mirelui filmă pe-o casetă *video* toată ceremonia.

În săptămâna următoare, tinerii căsătoriţi dădură o petrecere numai de tineret, în casa lui Alexandru Bujor. Cuscrii stătură numai la bucătărie, la spălat de vase şi de pahare.

Sânzienei i se luase o piatră de pe inimă. Nimeni nu-şi putea închipui ce-nsemnase pentru ea aventura Mariei cu Octavian Păuna. «Acum s-o fi liniştit şi biata Galea».

Abia după căsătoria Mariei cu Mircea, Sânziana află că cele două Galii erau prietene. Găsindu-se una-n prezenţa celeilalte, Sânziana şi Galea I îşi strânseră afabil mâna şi declarară că se cunoşteau de mult, fără să precizeze ocazia-n care se cunoscuseră.

«Cred că-n viaţa lor nu şi-ar fi-nchipuit Maica şi

Taica, părinții mamei, că eu am să am un ginere pe jumătate ovrei, altul pe jumătate rus, şi, de ce să nu fiu cinstită, nici eu. Sunt abia a doua generație-ncălțată din neamul meu...», se gândea Sânziana.

Acuma, petecul nu se mai lua din gunoiul propriu cum recomanda vechea vorbă țărănească. Lumea se-amestecase, dacă spre binele sau spre răul ei, cine-ar fi putut să spună.

De la căsătoria Mariei, Sânziana era mai liniştită, ce-i drept, dar tristețea nu era boală să ți-o ia cineva sau ceva cu mâna. Când intra-n sufletul omului, se-ntindea ca rugina şi săpa adânc.

La un an după căsătoria Mariei, Sânzienei i se născură-n aceeaşi zi, una – la Bucureşti, alta – la Frankfurt, două nepoate «multinaționale», cum le numi ea. Cea de la Bucureşti fu botezată Smaranda, ceea ce-o făcu pe Sânziana să plângă, cea de la Frankfurt, Ingrid, ceea ce, din cu totul alte motive, o făcu de asemeni să plângă.

Tot timpul liber, Sânziana şi-l petrecea cu tânăra Smaranda. Fără să vrea, stătea câteva ore pe zi sub acelaşi acoperiş cu Alexandru Bujor, cu care putea spune că se afla în termeni amicali. «Totul e să n-ai nimic de-mpărțit cu cineva sau să nu *mai* ai, şi deodată raporturile se urbanizează», observa Sânziana pentru sine.

Dacă-şi analiza viața, ajungea la concluzia că cel mai puternic sentiment al ei era resemnarea. «Nu-i poți cere oricui să se resemneze». Învățase că oricât te-ai revolta, oricât ai lupta pentru adevăr şi pentru dreptate, lumea nu se schimbă. Se gândea la Christos şi la Giordano Bruno ca la două exemple elocvente.

Simțea nevoia să stea de vorbă cu oameni mai în vârstă decât ea. Îl rugase pe profesorul Şerban s-o ia în vizitele lui la doamna profesor Zadurian, la Lola Colan-Dogaru. La Sanda Băncilă şi la Ileana Sachelarie se ducea singură. Cu domnul Cațafani se cunoscuse la cozi şi-l invita adesea la o cafea şi la o prăjitură de casă.

Sânziana simţea nevoia să-şi facă o imagine a trecutului. I se părea o datorie cetăţenească. Trebuia să ai un termen la care să raportezi prezentul, fiindcă pariuri cu viitorul nu făcea. Sanda Băncilă nici nu ştia ce mult îi dăduse Sânzienei oferindu-i pentru lectură însemnările de front ale lui Mitică Băncilă, carnetul din port-hart, din primul război mondial.

Când se construise opera nouă, în «stil asiatic» cum o numea Smaranda Hangan, Sânziana văzuse cu clasa două spectacole: *Carmen* şi *Dama de pică.* Spunându-i Smarandei cât o impresionase Carmen şi bătrâna contesă din *Dama de pică,* maică-sa-i ceruse programul.

«Dacă-i Lola Colan, cred şi eu!».

* * *

Cine-ar fi putut s-o uite? Când începea să cânte *Amoru-i un copil pribeag şi* îşi rotea fustele şi mişca din şoldurile ei statuare, bărbaţi, femei în sală uitau să mai respire. Drama de pe scenă era cel mai mărunt lucru pe care-l putea declanşa Lola Colan.

Lola – Paraschiva Moise, pe numele ei de domnişoară – era fata din flori a unui mare avocat al Bucureştilor, Toma Colan, făcută cu-o ardeleancă, pe jumătate româncă, pe jumătate săsoaică, venită în Capitala României să-şi câştige o pâine şi mai ales să-şi strângă bani de zestre. Nimerise în casa unui judecător, bun prieten cu Toma Colan, om cu vederi democratice nu numai în privinţa amorului. Însurat, având o fiică legitimă dintr-o căsătorie bazată pe interese majore ca averea şi numele socrului, Toma Colan nu-şi îngăduise s-o recunoască pe bastardă. Închinase pentru cele două, mamă şi fiică, o locuinţă modestă într-un cartier decent, avea grijă să nu le lipsească nimic, dar încetul cu-ncetul îşi rărise vizitele la Marichen şi la Chiva până ce uită cu totul să mai treacă pe-acolo. Marichen făcea prăjituri la o mare cofetărie şi strângea ban cu ban până la a nu-şi cumpăra un covrig, părăsind de mult gândul de-a-şi mai

strânge zestre, pornită însă nemţeşte, cu temei, să-şi facă fata cucoană. Chiva, căreia Marichen, în desmierdările ei, îi spunea şi «Lola mamei», lua lecţii de nemţeşte şi de franţuzeşte. Marichen îşi dăduse uşor seama că săseasca ei de-acasă nu era germana din lumea-bună, crescută cu guvernante. «Lola mamei» trebuia crescută ca fiica lui Colan şi mai ales ca fiica unei femei care-avea ambiţia ca nimeni să nu bănuiască obârşia copilului.

Remarcată pentru voce, atât în vorbire cât şi la orele de muzică, intrând mai întâi în corul şcolii şi apoi la Conservator, ajutată şi de-o frumuseţe brună, senzuală, care nu putea să treacă neobservată, hotărâtă să răzbune o viaţă în care francul era cât roata carului, Lola decisese să nu facă economie de farmecele ei dar să le vândă scump. Încă din vremea Conservatorului fusese întreţinută de-un mare industriaş care-o mutase cu mamă cu tot, fiindcă numai moartea avea să le despartă, într-o vilişoară cochetă dintr-un cartier de demimondene celebre, unde coşurile cu flori, lăzile cu trufandale şi cu şampanie, simboluri ale dărniciei, circulau de dimineaţa până seara.

Tinerele doamne se invitau una pe alta, îşi bârfeau şi-şi elogiau susţinătorii, etalându-şi cadourile cu care aceia le dăruiau. Lola, păstrându-şi ighemoniconul, căci terminând Conservatorul fusese angajată la Operă, nu participa la aceste întruniri, deoarece ea avea un statut social avuabil, cel de întreţinută fiind complementar.

Prima condiţie pe care Lola i-o pusese industriaşului fusese cea de-a-i respecta mama şi de-a nu-ncerca s-o despartă de ea. Indiferent dacă luau masa în familie sau cu invitaţi, într-un cap al mesei se afla susţinătorul, în celălalt Marichen, «coana-mare». Deşi acum aveau servitoare, câte o unguroaică de vârstă matură, pentru că Lola se respecta şi voia să-i ofere mamă-sii o odihnă binemeritată, coana-mare tot prin bucătărie şi cu de-ale casei, la cot cu slujnica, îşi petrecea veacul. La premierele fiică-sii, în rochie neagră, cu tocă peste cocul

de care nimeni n-o convinsese să se despartă, se afla în loja de gală, în primul rând, loc pe care Lola nu i l-ar fi cedat nici lui vodă.

La treizeci de ani, Lola era o glorie a Operei române, recunoscută şi-n străinătate, cântase la „Scala”, era întreţinută de-un arhitect, care-i dăruise într-un bloc construit de el un apartament şi-o garsonieră alăturată, pentru coana-mare, în eventualitatea în care Lola s-ar fi hotărât să ducă o viaţă maritală alături de cineva.

Când îşi începuse cariera lirică, îşi îngăduise să se prezinte tatălui ei, marele avocat Colan, şi să-l roage ca pentru scenă să-i îngăduie să poarte numele lui, ceea ce tatăl încuviinţase, mai ales că-n ultimii ani nevastă-sa îl părăsise, sătulă de-un bărbat care dormea mai mult «prin străine» decât pe-acasă. Acesta fusese debutul relaţiilor foarte cordiale dintre fiica şi tatăl care timp de douăzeci de ani nu se văzuseră. El avusese bunul-simţ să nu-i spună: «Ce mare te-ai făcut», iar ea pe cel de-a nu afişa nicio familiaritate faţă de-un domn pe care avusese tot timpul să-l uite. Domnul Colan, la apus de carieră, se trezea din nou în atenţia publică printr-o fiică celebră.

Lolei i se părea că un nume atât de cunoscut îi dădea un plus de atracţie şi nu se-nşela, snobismul funcţionând precum cea mai desăvârşită maşinărie.

Pe vremea legionarilor, un iubit îi oferise Lolei să-şi aleagă ceva dintr-un pumn de bijuterii. Nemirosindu-i a bine provenienţa acelui pumn care valora o avere, nu se-atinsese de nimic, mulţumindu-se doar să mângâie diamantele şi să le privească. Foarte curând avea să descopere că nasul ei n-o înşelase şi că bijuteriile acelea veniseră *via* «Garda şi Căpitanul», iar cel care le vehiculase ajunsese în lagărul de la Târgu-Jiu. Nici prosperitatea nici numele n-o făceau să-şi uite provenienţa, nici faptul că o parte din viaţă fusese socotită şi tratată ca a nimănui şi că-ntinsese de franc. Evita oamenii şi situaţiile care nu i se păreau în regulă. De condiţia de femeie întreţinută nu era nici mulţumită, nici mândră: i se părea însă inevitabilă pentru cineva de

obârşia ei, care voia să parvină.

În cele mai prospere timpuri – şi prosperitatea umblase după dânsa ca puiul după mamă – ţinea o socoteală a banului la centimă şi tot ce prisosea întreţinerii proprii, la nivelul unei celebrităţi, şi întreţinerii casei, care arbora marele pavoaz (adică flori şi masă aleasă) doar când o vizita protectorul – tot ce prisosea şi prisosea destul – Lola investea în bijuterii, în mobile, în covoare de preţ, în tablouri, în sculpturi potrivite cu interiorul ei. Era invitată la toate vernisajele, de toţi pictorii şi sculptorii, nu doar ca celebritate decorativă ci şi ca bună cumpărătoare. Bună – un fel de-a spune – că se tocmea la sânge; se tocmea, dar cumpăra. În scopul unor investiţii judicioase, bătea toate licitaţiile şi nu-i scăpa nicio moştenire care se desfăcea. Banul era fluctuant. Oricât ar fi investit, Lola avea grijă să nu rămână fără bani. Simţea o adevărată voluptate să-i numere şi să-i aşeze ca un casier de bancă. Se gândea cu nostalgie la vremurile când banii erau de aur şi de-argint, când le puteai pipăi valoarea, cu mâinile şi cu privirea. Ce vremuri! Şi banii de hârtie îi făceau destule servicii. N-avea plângeri împotriva lor. Îi drămuia cum îşi drămuia garderoba. Îşi prefăcea hainele tot timpul pentru a părea cât mai multe; pentru ea, hainele nu reprezentau o investiţie, oricât de scumpe ar fi fost. Moda trecea. Avea două haine de blană şi trei vulpi: albă, *bleu,* roşie. Îndată ce le dezbrăca le punea la aerisit, iar primăvara – cu mâna ei le aşeza în saci de pânză cu pungi de levănţică.

La atâtea lucruri de preţ pe care şi le cumpăra, te-ai fi aşteptat ca-n loc de casă de om locuinţa ei să fie un adevărat bazar. Casa Lolei era aerisită, cu-atâtea lucruri câte să facă un interior rafinat, puse toate în valoare prin spaţiul care le-nconjura. Ce-ar fi fost de prisos lua drumul podului şi-al debaralei. În casa ei, lucrurile se schimbau periodic, la fel ca-n muzee, care oricât spaţiu ar avea nu reuşesc să expună în acelaşi timp tot ce achiziţionează.

Cu toată această prosperitate, Lola era permanent bântuită de frica sărăciei. Se gândea neîntrerupt la vremea când n-avea să mai fie tânără şi n-avea să mai facă respiraţia bărbaţilor să se oprească. Faptul că acumulase bunuri pentru şapte vieţi n-o liniştea cu nimic. Se gândea la tot felul de catastrofe, ca incendii, inundaţii, cutremure. Una dintre temeri i-o confirmase cutremurul din '40, care-i spărsese câteva pahare de cristal, după care plânsese zile-n şir, de maică-sa nu ştia cum s-o mai mângâie. Oricum, după fiecare ciob plângea; o pierdere cât de mică o simţea ca pe-o ruinare şi-o catastrofă. Deci, Lola făcea parte dintre cei care nu-şi trăiesc prosperitatea cu voluptate. De altfel, era de-o zgârcenie proverbială printre colegii de scenă. Îşi ţinea o punguţă cu bomboane în sertarul mesei de machiaj. Din sertar îşi ducea direct bomboana în gură şi n-ar fi oferit una cabinierei pentru nimic în lume. Nu s-ar fi putut spune despre Lola că semăna la nesăbuinţă cu «*traviata*». Cutremurul din '40 o speriase mai mult decât orice.

În acest context de spaimă şi de nelinişte, apăruse în viaţa ei un tânăr chirurg, Stoian Dogaru pe numele lui. Acesta nu-i oferise nici drum acoperit cu flori din stradă până la uşa casei, nici orhidee cu tulpina-nconjurată de inele cu briliante, ci doar ceea ce-i era lui la-ndemână şi considera mai de preţ: căsătoria. Stoian Dogaru era cu şase ani mai tânăr decât Lola. Un element care-o flata, protectorii fiindu-i toţi mai în vârstă mult decât dânsa.

Întorcând lucrurile pe toate feţele, Lola ajunsese la concluzia că-n asociaţia stabilă dintre un bărbat şi-o femeie era bine ca femeia să aibă trecut şi bărbatul – viitor. Drept care, fără să se grăbească, vrând să pară că face pasul după multă chibzuială şi după mari ezitări – pentru a nu-i arăta pretendentului că ea ar fi tânjit după căsătorie, ca-nsetatul după apă, deşi repede hotărâse în sinea ei că *venise* vremea să se mărite – Lola devenise doamna doctor Dogaru. Pentru scenă îşi păstrase numele neschimbat. În tânărul menaj, Stoian Dogaru

venea cu energia băiatului de la țară pus pe făcut treabă, cu-o nemărginită ambiție profesională şi socială, ajutat de-un trup sănătos şi de-o minte ageră, dorind să fie primul în breaslă şi să-şi mobileze capul cu tot ce n-avusese posibilitatea într-o copilărie trăită în familia lui de țărani avuți; iar Lola – cu experiența ei de femeie de lume, căpătată lângă bărbați de la care măcar dacă-nvățase că nu era unul căruia să nu-i placă să fie flatat, şi tot ar fi fost de-ajuns. Era o perfectă *maîtresse de maison,* cum îi plăcea să-şi spună într-una dintre cele două limbi străine pe care le stăpânea desăvârşit. Înțelegea să țină casă deschisă, deşi îi părea rău după fiecare-mbucătură a musafirilor, pentru a-ntreține o anumită atmosferă în jurul cuiva în plină ascensiune (cum era soțul ei), ea fiind de mult o glorie care se putea dispensa de-o parte a acrobațiilor sociale. Veghea cu străşnicie orele de somn şi de studiu ale lui Iani, când ea răspundea la telefon şi nu-l deranja decât dacă era vorba de-o urgență care totdeauna se dovedea mănoasă. Primul lucru pe care-l cumpărase după căsătorie, fusese un congelator „General Motors”, mare cât o casă. Când acesta se dovedea totuşi neîncăpător, Lola dădea o masă de treizeci-patruzeci de persoane pentru a epuiza surplusul şi pentru a se achita de unele obligații mondene.

Până la căsătorie, Stoian Dogaru – Iani pentru intimi – fusese preocupat numai de profesie şi dăduse prea puțină importanță femeilor. Prin căsătorie, orgoliul lui era mai mult decât măgulit; trăia un sentiment de siguranță şi de bună-stare, ca al celui care se ştie stăpân pe-un capital. După căsătorie, ochii începuseră a-i vedea, inima a-i cere. Printre paciente erau destule care se lăsau uşor impresionate de numele lui cu tot mai multă rezonanță, de felul lui discret de-a fi şi de aerul lui preocupat şi îngândurat. Fără să fi fost frumos, Stoian Dogaru plăcea femeilor. Îi plăcuse până şi Lolei Colan, care mai văzuse ceva bărbați la viața ei. Pe măsură ce prestigiul îi creştea, oferta era tot mai mare, mai ales în

rândul colegelor şi, mai târziu, într-al subalternelor. În menajul Dogaru, afară de primii doi ani, nu existase perioadă fără amantă. Lolei, desigur, nu-i cădeau bine infidelităţile bărbatului ei, dar le putea înţelege. Înţelegea lucrurile făcute din impulsuri adevărate, ea care nu trăise decât după un program bine stabilit de la-nceputul vieţii: să aibă; ceea ce-o făcuse să-şi reprime multe porniri sincere faţă de câţiva bărbaţi. Principiul ei esenţial în raporturile cu bărbaţii fiind cel potrivit căruia un bărbat care nu-ţi dă e ca şi când ţi-ar lua, Lola, preferându-i pe cei care dădeau, nu-şi complicase viaţa trăind-o în dublă partidă, pe de-o parte – cu un susţinător, pe de alta – cu un amant de inimă. Ea, când era cu un bărbat era cu unul singur. Din comoditate şi din considerentul că nimeni nu merita deranjul partidei duble. Îşi propusese de la-nceputul căsătoriei să nu abandoneze acest principiu, oricât i-ar fi zburdat bărbatul, cu-atât mai mult cu cât acesta-şi respecta casa, în sensul că tot ce câştiga acasă aducea, aşa că n-o priva cu nimic pe Lola de ceea ce-i era mai drag: banul. Căsătoria lor se desfăşura sub semnul respectului reciproc şi sub cel al mondenităţii. Lola ştiuse de la-nceput că bărbatu-său n-o luase din pasiune, ci din orgoliu, iar că dânsa îl luase pentru a-şi asigura o bună-stare stabilă – dacă se putea, şi pentru zilele când frumuseţea avea să-i treacă şi când gloria avea să poarte *fost* înainte. Pe-aceste coordonate, menajul Dogaru mersese fără hopuri şi fără scene până ce-l desfăcuse moartea. Profesorul Stoian Dogaru murise în plină glorie, răpus în câteva luni de-un cancer pe care-l recunoscuse de la-nceput şi-al cărui deznodământ îl aşteptase cu demnitate, lucid până-n ultima clipă când spusese: «Asta a fost», şi-şi dăduse sufletul.

Moartea lui Iani fusese cel mai mare traumatism din viaţa Lolei.

Nimic n-o speriase mai mult. Nici chiar infarctul ei, care precedase cu doi ani moartea lui Iani. Această moarte îi schimba viaţa. N-avea să se mai simtă

niciodată cea de dinainte. Zadarnic primea vizite ale unor oameni care-o asigurau că atitudinea lor față de ea n-avea să se schimbe; zadarnic iar, Katika, unguroaica (femeia care-i făcea menajul de douăzeci de ani), avea să stea drepți în fața ei, cum stătuse totdeauna (căci în concepția Lolei, sluga nu se-aşeza în prezența stăpânului), nimeni nu-i putea risipi sentimentul de schimbare, de decădere dintr-un drept care i se cuvenea. În cele mai rele vise, adevărate coşmaruri, se-nchipuise moartă şi-şi văzuse avutul ajuns pe mâna vreunei tinerele pe care şi-ar fi adus-o Iani în casă. Gândul că el ar fi putut muri înaintea ei nu-i trecuse niciodată prin minte. Material, rămăsese asigurată pentru şapte vieți. Numai că Iani o lăsase când avea mai multă nevoie de adăpostul numelui său. Deşi în deplinătatea facultăților fizice şi mintale, după moartea lui Iani nu mai voise pentru nimic în lume să iasă din casă. Mai ieşise o dată să vadă ce mai era pe la magazinele din jur. Vrând să-şi stabilească o legătură cu-o vânzătoare, îi spusese, pentru a-i capta bunăvoința: «Sunt Lola Colan, artistă a poporului, stau în blocul de-alături». Vânzătoarea, femeie între treizeci şi patruzeci de ani, dăduse din umeri şi-i spusese sincer: «N-am auzit de dumneavoastră». Pe urmă se gândise ea ce se gândise şi-şi dusese palma la frunte: «Da' nu sunteți cumva soția lu' domnu' profesor de muri?». Din acea zi nu mai ieşise din casă, lucru pentru care profesorul Şerban o certa de câte ori se vedeau. Lola rămăsese omul fermecător care fusese totdeauna şi, cu toate ravagiile celor optzeci de ani, păstra toate urmele marii ei frumuseți cât şi-o voce inegalabilă. Dacă-nchideai ochii şi-o ascultai vorbind, te-aşteptai, când i-ai fi deschis, s-o vezi pe statuara Carmen de-altă dată învolburându-şi fustele şi mişcând provocator din şolduri. Vedeai o bătrână statuară, uscată. În tinerețe, Lola se străduise să-şi păstreze silueta destul de planturoasă, ținându-se cu străşnicie de la mâncare. Nu voia s-ajungă în niciun caz ca «Traviatele» în a căror oftică îți era cu neputință să crezi,

atât erau de dolofane. Se temuse totdeauna că vârsta critică avea s-o transforme-ntr-un aluat bine dospit. Temerile ei se dovediseră neîntemeiate. Un endocrinolog, prieten al profesorului Şerban, împărțea femeile în viitoare babe grase şi-n viitoare babe slabe. Lola Colan se număra printre cele din urmă. Cum arăta acum ți-o-nchipuiai perfect în *Dama de pică*, ultimul ei rol, cel cu care-şi luase rămas-bun de la scenă. Nici momentul acela nu fusese uşor. Îşi părăsise profesia în plină voce. Nu aşteptase momentul prelungirii antractelor pentru a-şi recăpăta un suflu precar cu care târâş-grăpiş s-ajungă la ultima cortină. Voise s-o regrete publicul şi nu să spună: «În fine s-a retras şi asta. I-a dat Dumnezeu gându-ăl bun, că mai mult cârâia decât cânta». Despărțirea de scenă nu-i fusese uşoară. Dar la această despărțire se gândise de la-nceputul carierei. La cea de Iani nu se gândise.

Spre deosebire de doamna profesor Zadurian, care-l evoca pe domnul Catafà cu zâmbetul pe buze, pe Lola, de câte ori pomenea numele lui Iani sau vreo întâmplare legată de el, o podideau lacrimile. Tot spre deosebire de doamna profesor Zadurian, care nu numai că n-avea de gând să-şi facă testamentul, dar nici nu pomenea de-aşa ceva, Lola, invariabil, la un moment al întrevederii cu cei cărora le acorda importanță, pomenea de intenția ei de-a-şi face testamentul. Greutatea cea mare era că nu ştia pe cine să lase moştenitor. Două surori ale ei după tată, cu care era-n relații sporadice, deşi mai puțin vârstnice decât ea, nu mai erau nici ele tinere şi n-aşteptaseră să moară Lola pentru-a-şi face un rost. Aveau de mult case, maşini, o bună-stare care se putea dispensa de moşteniri, afară de faptul că nici ele n-aveau moştenitori. Gândindu-se la testamentul ei, Lola îl lega de ideea de nevoie a moştenitorului. Deci, aceste două surori cădeau de pe listă. O soră mult mai tânără decât Lola, provenită dintr-o căsătorie târzie-a lui Toma Colan, n-o ducea deloc strălucit cu cei patru copii ai ei, şi divorțată de când lumea. Dar aceea era o risipitoare care

vânduse toate bijuteriile şi toate mobilele «stil» de la maică-sa, evident pentru a-şi creşte copiii; evident pentru oricine, dar nu pentru Lola. Deci, deşi această soră ar fi avut nevoie de moştenire, Lola nu-i lăsa nimic, fiindcă nu voia să-i risipească nimeni avutul nici după moarte. Ea se gândea la un om strângător şi mai ales mână strânsă. Convinsă că cele mai mari păcate ale românului erau fudulia şi risipa, nu voia să le-ncurajeze prin danii nechibzuite.

Sora şi fraţii lui Iani nu erau deloc nevoiaşi. Prietenii, cei mai mulţi se mutaseră din lumea asta, ceilalţi n-aveau nici ei nevoie de moşteniri, iar mulţi dintre ei se aflau în aceeaşi dilemă ca şi Lola: nu ştiau cui să-şi lase avutul. După această invariabilă parte a conversaţiei, pe care orice apropiat al ei o putea reproduce vorbă cu vorbă, Lola pomenea la fel de invariabil de-un alt proiect: cel de-a vinde tot ce-avea şi-a-l împărţi unor oameni care bolnavi, care cu pensii mici, în fine unor oameni necăjiţi. Celui de-al doilea proiect, profesorul Şerban şi Sânziana nu-i dădeau nici atâta crezare cât primului, cunoscând marfa. În viaţa ei, Lola nu dăduse ceva cuiva. Profesorului îi venea greu să creadă în asemenea mărinimie din partea cuiva care-şi bea liniştit cafeaua-cafea în timp ce femeia care-o slujea de-o viaţă bea «nechezol». Îi venea greu să creadă-n mărinimia cuiva care plânsese şi care plângea, în ciuda vârstei care nu-i mai făgăduia cine-ştie-câţi ani, plângea pentru fiecare ciob şi-şi număra tot timpul conservele-n cămară. În viaţa lui destul de lungă, profesorul Şerban nu văzuse mutaţii în firea oamenilor. Mai degrabă credea în mutaţia speciilor sub acţiunea unor stimuli decât în transformarea caracterului la om. În lumina acestui adevăr şi-n faţa unei atât de mari nehotărâri din partea Lolei, profesorul Şerban îşi permisese să-i sugereze s-o lase unică legatară pe Katika, deoarece era fiinţa care, pentru cinstea şi pentru devotamentul ei de-a lungul atâtor ani, merita cel mai mult. Şi-apoi era tânără, avea bărbat şi copii şi, deşi nici ea nu stătea-n

drum, s-ar fi bucurat de moştenire. «O, dragă Daniel, ce, asta e casă de Katika? De câte ori vine Soni, bărbatul Katikăi, pe-aici, abia-ndrăzneşte să se-aşeze pe marginea unui fotoliu, de parc-ar sta pe ace». «Când ar fi al lui fotoliul s-ar aşeza ca lumea». «Nu e asta casă de ei», conchidea Lola, care uita că douăzeci de ani din viaţă stătuse doar pe scaune de lemn. În ciuda acestei concluzii, relua discuţia despre testament şi despre vânzare şi despre fapte creştineşti de la-nceput şi cu-aceleaşi cuvinte: «O să fie la mine ca la Bubulina», spunea Lola, făcând aluzie la *Zorba Grecul,* un film care-i lăsase o impresie puternică. «Aşa o să fie, dacă n-ai să-ţi faci un testament în bună regulă», spunea profesorul Şerban, cu lehamite-n glas, fiind sigur că Lola, ca şi doamna profesor Zadurian, n-avea să lase niciun testament. Măcar doamna profesor Zadurian îşi trăise cu voluptate bună-starea şi nu fusese obsedată de ideea sărăciei, ca una care cunoscuse sărăcia doar din auzite şi care-n sinea ei îşi spusese totdeauna: «După mine – potopul!». Dar Lola tremurase tot timpul de teama de-a nu se-ntoarce de unde pornise, avusese o concepţie catastrofică despre viaţa care te putea urca şi coborî şi nu-şi spusese niciodată «După mine – potopul!». Ea suferea pentru soarta fiecărui obiect, soarta de după ziua când ea n-avea să mai fie, zi la care se gândea cu mare teamă.

«Nu poţi schimba destinul şi firea nimănui», încerca profesorul Şerban să se detaşeze de forma de absurditate a fiecăreia dintre «augustele sale paciente», cum le numea în sine pe doamna profesor Zadurian şi pe Lola Colan-Dogaru. «Doamne, dacă n-aş avea copii, oare tot aşa aş face şi eu? Să se fi iubit femeile astea pe sine atât de mult încât să nu mai fi văzut pe nimeni şi nimic în jur? Iar lacrimile Lolei când îl pomeneşte pe Iani să fie pentru el, pentru ce s-a pierdut prin el, sau pentru ce-a pierdut ea prin moartea lui?». Lola se purta ca omul căruia viaţa-i făcuse o mare nedreptate. Învăţată numai să primească, nu-şi închipuise că i se putea lua înapoi.

Profesorul Şerban înțelegea mecanismul care-o făcuse pe doamna profesor Zadurian să n-aibă copii. Deşi curiozitatea lui psihologică, pentru completarea personajului, l-ar fi-ndemnat să afle de ce n-avusese Lola copii, n-o întrebase niciodată, fiindcă nu ştiai pe ce rană pui degetul printr-o-ntrebare. Poate pentru că pe vremea ei vedetele din domeniul scenei şi-al ecranului n-aveau copii, fiindcă n-aveau timp de sacrificat, poate pentru că pur şi simplu fusese stearpă. Era dreptul ei să-şi păstreze tainele. Parcă poți şti ce e-n viața şi-n sufletul fiecăruia. El ştia un lucru: nu cunoştea pe nimeni pe care să-l poată invidia. Nici dintre vii, nici dintre morți.

În vizită la Lola Colan, când se vedea cu cafeaua dinainte, Sânziana-şi împreuna mâinile ca pentru rugăciune. Îndată Lola-i punea pe-un fotoliu un braț de albume cu poze din viața ei de cântăreață. Vorbele Lolei şi-ale lui Daniel Şerban treceau peste capul Sânzienei cufundată într-un trecut pe care nu-l cunoştea decât din auzite. Cu toate că se afla într-un apartament modern, Sânziana se ducea cu gândul la podul palatului Salina, se pierdea printr-o lume de vestigii ale unei familii şi-ale unei epoci, cuprinsă în inegalabilele pagini ale lui Lampedusa, în ceea ce ea numea «atmosferă de pod», dispărută, pulverizată-n secolul nostru. Un secol care pierduse credința, naivitatea, nostalgia şi, cel mai rău, speranța.

* * *

Sânziana se ducea neobosit la benzină pentru a-şi umple nişte canistre care să-i ofere-un pelerinaj în satul din Moldova unde trăiseră şi muriseră bunicii ei după tată, pe care-avea să-i caute-n cimitir; să treacă pe drumurile care-i fuseseră cele mai dragi, să meargă la mormântul Maicăi şi-al Taicăi, la Cernați; la Costineşti, la casa coanei Leana, care se mutase şi ea la cele veşnice; în sfârşit, să-şi facă un itinerar de suflet.

La Belu, cât era sezonul cald, se ducea-n fiecare duminică la mormântul părinților ei, la cel al coanei Luxița Bantaş, la cel al lui Costi Mavros, la al coanei Luța şi-al lui Sică Şerban. Trecea şi peste drum, la cimitirul evreiesc de rit spaniol, unde erau înmormântate Matilda Stein, mama profesorului Stein, şi mătuşa lui, Surica, deşi nu fuseseră de rit spaniol.

Îi plăcea să străbată țara-n maşină, ca să vadă cât mai mult, spre deosebire de Marina Şerban, care pornea cu trenul şi-apoi pe jos, cu un rucsac în spinare.

— Tanti Marina, de ce n-am merge-mpreună, că tot atâta benzină consumăm.

— Eu merg cu trenul, la «a doua», ca s-aud ce vorbeşte poporul.

— Şi-altfel nu ştii?

— Sânziana, fetițo, fiecare cu nacafalele lui.

— Drept e.

— Mult a fost, puțin a rămas.

Când simțea nevoia să-şi facă bilanțul faptelor, Sânziana nu-şi găsea păcate mari, iar ce fusese mai frumos în viața ei se petrecuse doar în imaginație. Mulțumea lui Dumnezeu că odată cu anii îi adusese şi mintea de-a nu se mai fi gândit la dragoste şi de-a profita de vârsta asta a bucuriilor potolite, pe care i le oferea situația de bunică. Altfel se vedea pe sine ca pe o copie decolorată a ceea ce fusese chiar cu zece ani mai înainte, pe sine, pe cei din jur, pe toți. Lumea parcă intrase la apă şi-abia mai respira în «formatul» nou care-o turtea din toate părțile. Se străduia să supraviețuiască mai ales din curiozitate şi nu din drag de viață. România, țara cu cele mai multe aparate *video* din Europa! Țara-n care oamenii dormeau cel mai puțin şi visau cel mai urât. Murise credința, murise şi speranța, şi iubirea. Şi nu mai aştepta nimeni nici învierea morților, nici viața veacului ce va să vie. Şi-aşa era destulă osândă.

* * *

Plictisită să tot stea la benzină şi speriată c-ar fi putut să aibă vreo pană cine-ştie pe ce coclauri, când se ivea câte-o «recuperare», urmând în cele din urmă exemplul soacră-sii, urca-n tren la «a doua» ca s-audă ce vorbeşte poporul şi se ducea să mai simtă niţel sub tălpi şi altceva decât asfaltul. Acum, în compartiment se aflau trei ţărani, doi – ca la cincizeci de ani, unul – ca la şaptezeci. Îşi cerură iertare că o scoseseră pe culoar până să-şi coţopenească ei sacii cu pâine sus în plasele de bagaje.

— Puneţi-i fără grijă că eu n-am decât rucsacul ăsta de copil.

— Vă mulţămim, doamnă dragă.

Păreau ardeleni după bundele de oaie-ntoarsă, cu nişte modele colorate pe lângă copci. Nu se cunoşteau între ei.

Se-aşezaseră. După ce porni trenul, îşi scoase fiecare un şervet şi-l puse pe picioare, îşi tăie pâine de oraş şi slană. Fiecare-i întinse Sânzienei câte-o felie de pâine cu bucăţele de slănină.

— Gustaţi şi dumneavoastră, doamnă dragă.

După un timp, unul dintre cei doi bărbaţi mai tineri zise:

— Apă' că nici la Capitală nu mai e nimic...

— D-apăi că unde mai e? răspunse cel de cam aceeaşi vârstă.

— Măi, ficiori, li se-adresă cel mai bătrân, copii aveţi?

— Avem.

— Însuratu-i-aţi?

— Însurat.

— Căşi făcutu-le-aţi?

— Făcut.

— Şi-atuncea vreun petec la mâneci n-aţi mai pus, nu v-aţi mai strâmtorat o ţâră?

Cei doi se uitară unul la altul şi-apoi amândoi la Sânziana. Ea ridică din sprâncene; de unde să ştie ea unde «bătea» ăl bătrân.

— Am pus petece, dreptu-i.

— Apăi acuma, măi, ficiori, îşi face ţara casă.

Cei doi amuţiră şi se posomorâră. Se lăsase o tăcere pe care Sânziana oricum n-avea de gând s-o rupă.

— Apăi, dumnezăii mamii ei de casă, cine-o pus s-o facă cu eataj?! răbufni peste vreo cincizeci de kilometri unul dintre cei doi mai tineri şi-şi trase căciula pe ochi în semn că se spusese tot ce era de spus şi că el se punea să doarmă.

«Ai dreptate, tanti Marina».

Dintr-un buzunar al pufoaicei, Sânziana trase o carte poştală ilustrată, iar din altul – pixul. Se uită pe faţa cartei poştale: *Circul de stat din Bucureşti.* «De parc-ar mai fi şi altul!». Se-apucă să scrie mărunt, ca pentru microbiologi:

«*Dragă Sidi,*

Nu te-am găsit la telefon ca să-ţi spun că plec în „recuperări" la Piatra Arsă. Mă-ntorc mâine seară. Ce să-ţi mai spun? „Doamne, Doamne,/ Mulţi zic Doamne,/ Dumnezeu pare că doarme/ Cu capu' pe-o mânăstire/ Şi de nime' n-are ştire". Te sărut şi sănătate să fie.

Sânziana».

— Nu vă supăraţi, în cât suntem astăzi?

— În şaişpe, doamnă dragă.

«*16 decembrie, 1989 (pe drum)*», adăugă Sânziana în stânga, jos.

SFÂRŞIT

Eu fac parte dintr-o generație de naivi, pentru care țara asta e singura lor țară. Nu consider că am dreptul la altă soartă decît soarta ei.

Macheta copertei de DANIEL NICOLESCU

Preț : 6000 lei
T.L. : 120 lei
Total : 6120 lei

ISBN 973-22-0458-3